

II.

Petrus Bertius, cui etiam video plures assentiri, arbitrat, *Præfatione in hos Boetii libros*, Boetium totum hoc Consolationis philosophicæ opus, prout instituerat, non absolvisse, eide:nque fuisse propositum ex doctrina quoque Christiana, ea superioribus addere, quibus ad considerationem æternæ vitæ animus humanus atollari possit: tum quia *Non est verisimile*, inquit, *partem illam a Christiano homine mortem ob oculos habente fuisse præteritam eumque, qui de sancta Trinitate in carcere scripsit, consolationem in adversis non petiisse ex disciplina Christi et doctrina rerum credendarum ac sperandarum Libris sacris explicata. Tum etiam quia idem Boetius passim promissit, incæperit, festinavit absolvere majora, viamque qua mens in patriam evehatur, aperire.*

At tanta quidem fuit Boetii pietas, ut nemini dubium esse possit, quin vir ille sanctissimus, sicut in prosperis, sic in adversis Christum cogitaverit. Sed quicumque animo complexus fuerit eam, quam proposuimus, hujus operis ideam, hic certe opus hoc absolutum esse fatebitur: huc enim deductum est, quo lumen naturale sive philosophia, quæ, ut cum Tertulliano loquar, mens est *naturaliter Christiana*, poterat tendere. Propterea quamvis in toto opere multiplex sese obtulerit sacri textus citandi occasio, id non fecit Boetius nisi semel, usus his sapientiæ verbis: *Disponit omnia suaviter.*

Potuisset ergo Boetius de sua Consolatione philosophica locutus dicere, quod Justus Lipsius postmodum de sua *Constantia* dixit. *Si mihi*, inquit, *Theologum agere propositum, aberravi; si philosophum, cur culpant? Haurimus enim e lacunis, inquirunt, quæ licet e purissimo divinarum Litterarum fonte. Hucne me vocant? At ego ex animo testor et respondeo non aliam me viam salutis nosse, quam hanc, quæ per unum illum et directum limitem ducat: ad quem tamen percurrentium humanas etiam litteras laxamenti aliquid offerre censeam, imo adjumentum. Augustini consilium esse scio quæ a philosophis scripta sunt, colligere, et in usum nostrum vindicare, possessoribus illis injustis erepta. Hoc sequi volui, et peccavi. Peccassem, fateor, si purum hunc et mysticum religionis nostræ liquorem corruptissem veteri aliqua et olenti sæce. At contra institi: et sordentem per se parumque mundam doctrinam depurgare atque illustrare aggressus sum novo isto sole. Cui bono autem id non bonum sit? In pugna, equitum aut statarii militia præcipuam operam esse scimus:*

A spernis ideo sagittarios et funditores? In domo extruenda architecti maximam laudem et usum: tollesne operas igitur et ministros? Idem hic cense. Divinæ illæ Litteræ veri roboris, veræ virtutis et constantiæ solidæ effectrices: nec tamen humanam prorsus sapientiam sperne. Eam dico, quæ non se effert, sed servit placide et ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem ex veteri et diu lapsæ ædificio illo philosophicæ comportamus: ne invidæ lucellum hoc architecto, et patiari materiam hanc substerni saltem in fundamentis. At enim sacra illa meliora, nec verbis abstinendum fuit? Meliora fateor: sed adde etiam graviora. Lacertos meos expendo et artus artesque libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non sim ferendo? Theologis, id est magnis atisque viris (et eximios multos hæc ætas tulit) nugna ista et alta relinquo: mea cymba leget littus. Philosophum ego agam, sed Christianum.

Quidquid vero Lipsius intenderit, noster Boetius hac sua philosophicæ Consolatione, suis non solum, sed alienis etiam cætororum hominum morbis, perturbationibus nimirum, apta quærit remedia. Quæ autem duci potuissent argumenta ex sacra doctrina, et exemplis cum Christi, tum sanctorum Patrum, hæc Christiani quidem, aut forte etiam Judæis, nequaquam vero paganis prodesse potuissent: cum philosophica, quibus utitur, argumenta utpote naturali lumine omnibus hominibus insito fundata, omnibus omnino hominibus ad curandos perturbationum morbos maximo usui esse possint.

Neminem porro movere debet, quod Boetius *passim promiserit, incæperit, festinaverit absolvere majora*: cum enim prædictum lumen naturale nihil aliud sit quam notio menti humanæ divinitus impressa, sive cogitatio, qua Deus, utpote magister non minus quam principium et finis humanæ mentis, eandem mentem docet viam salutis æternæ; cumque ipsa ejusdem mentis attentio, quædam sit interrogatio sive precatio, qua ipsa mens Dei discipula majorem eruditionem poscit rogatque suum præceptorem Deum, magis illustrare paratissimum; propterea aucta nostra ad hanc primam veritatem attentione, prædictum lumen ita crescere potest, ut viam qua mens in patriam revehatur, aliquo modo possit aperire: quanquam, ut religio christiana docet, hanc viam feliciter obire non possimus, nisi monstrante, præveniente et adjuvante Christo, qui est *via veritas, et vita.*

A. M. SEV. BOETII

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ
LIBER PRIMUS.

I METRUM · PRIMUM.

ARGUMENTUM. — Boetius observato discrimine, 1° inter

• Quod vocatur *elgiacum*. Est autem elegia carmen

priores et præsentis suos versus; 2° inter prosperam et adversam suam fortunam; 3° inter florentem et constans ex duplici genere versuum alternarum, quo-

caducam suam ætatem; 4° inter accessum et recessum suæ mortis; ex inconstantia suis amicis probat non fuisse felicem rerum suarum statum.

2 Carmina qui quondam studio florente peregeri.
Flebilis, heu! mæstos cogor inire modos.

INTERPRETATIO.

Ego, qui olim perfecti poemata, dum studia mea florenterent. Hæc ipse afflictus compellor aggredi versus tri-

Ecce mihi lacerae dictant scribenda Camenæ,

3 Et veris elegi fletibus ora rigant.

5 Has saltem nullus potuit pervincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

NOTÆ.

rum prior hexameter heroicis, sexto loco spondeum, quinto dactylum, quatuor reliquis indiscriminatim spondeum vel dactylum habet; posterior pentameter elegiacus quinto quartoque loco anapæstos; tertio spondeum; duobus primis promiscue spondeum aut dactylum obtinet.

1. Carmina.] Carmen a canendo dictum, ut sicut, auctore Vossio, a *genimen* est *germen*; sic a *canimen* sit *carmen*, n in r converso, quemadmodum in pluribus aliis. Hinc carmen est stricta oratio, ex pluribus versibus composita, quam poetæ canere dicuntur: sicut Virgilius Æneida incipiens ait, *Arma virumque cano*: carmen enim vocatur longius quoddam vatis opus: ut epigramma; sic Catulli epigrammata inscribuntur *carmina*; ut ode; sic odæ Horatii appellantur *carminum libri*: ut quodlibet poema; sic liber primus Lucretii ab eodem dicitur *carmen*, l. v:

Commemorate quod in primo quoque carmine claret.

At unicus versus non solet appellari *carmen*: nisi forte hæc, sententia inclusa, poemati non impar videatur: sicut Virgilius, III Æn., v. 287, canit:

Postibus adversis figo et rem carmine signo:
Æneas hæc de Danaïis victoribus arua.

2. Modos.] Versus. Modus enim generatim est mediocritas, quam ultra citraque non est rectum: quemadmodum docet Horatius, lib. I serm., sat. 1:

Est modus in rebus: sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Hinc moderatus idem quod temperatus; modestus, quasi modum servans; commodum, quasi cum modo. Si autem alicubi, maxime in sensu, mediocritas servanda, præsertim vero in eo qui sit auribus, quarum iudicium, auctore Tullio, est superbissimum: ex quo fit, ut musica et poesis, quæ in hoc saltem cognatae dicuntur, quod eodem auditu percipiuntur, in quibusdam modis versentur: In *Musica*, inquit Tullius I de Or., *numeri, et voces, et modi*; Horatius vero *carm. l. II, od. 1, v. ult.*: *Queræ modos leviore plectro*; *od. 12, v. 4*: *Aptari citharæ modis*; *l. III, od. 3, v. ult.*: *Magna modis tenuare parvis*; *od. 9, v. 10*: *Dulces docta modos et citharæ sciens*: et de Arte poet.

Accessit numerisque modisque licentia major.

Propterea qui versus componit, hic Virgilio, Ovidio, Horatio, et cæteris dicitur *modulate*; sicut Cicero II de Nat., *Tibiæ dicuntur modulate canentes et fidiculæ numerose sonantes*.

Sicut autem carmen non dicitur, nisi de integro quodam poemate, ita *modus* non videtur dici nisi de versibus, huius operis partibus: unde Boetius, qui verba hæc inter se opposuerat in duobus his primis versibus: *peregeri, et cogor inire; studio florente, et flebilis, ærithera* continuans nunc opponit etiam *carmina et modos mæstos*; sicque lectorem docet, qualis erat afflictus, quantumque mutatus a Boetio sive seipso florente.

3. Camenæ.] Musæ, quæ dicuntur *Camenæ*, non a cantu amœno, ut quidam aiunt, sed non secus ac carmen, a canendo, ita ut prius dicerentur *Carmenæ*: quod nimirum, Musis veluti inspirantibus, fiunt carmina sive cantus; aut quod, inquit Festus, canant Musæ antiquorum laudes: quamobrem scribendum *Camenæ*; non *Camænæ*. Hæc autem Musæ nunc perhibentur *laceræ*, quod sortis Boetianæ participes, illo florente florere, eodemque afflictio affligi, pannosæ et

laceris similes viderentur: antiquus enim erat afflictorum mos, vestes scindere: unde lib. Job. cap. 1, v. 20, *Tunc surrexit Job et scidit vestimenta sua*; et lib. I Reg., cap. 14, v. 12, *Vir de Benjamin ex acie venit in Silo in die illa, scissa veste et conspersus pulvere caput*. Ipse Virgil. Æn. XII, v. 609:

Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
Conjugis attonitus fatis urbisque ruina.

B Hæc tandem Musæ dictare dicuntur Boetio scribenda; quod poetæ fingant, nihil a se sive ore sive scriptura emitti, nisi quod sibi fuerit, inspirantibus Musis, cognitum: quare hi magnum quoddam carmen non solent aggredi, nisi iisdem Musis invocatis: sic Homerus $\alpha\beta$: *Dicite nunc, inquit, mihi, Musæ, quæ domos cælestes incolitis: vos enim Deæ estis, et adestis, et omnia novistis. Nos autem famam duntaxat accepimus; neque quidquam scimus*; sic Horatius, l. I, sat. 5, *Musa velim memores*; sic Virg. Æn. VII, v. 641:

Pandite nunc Heliconæ, dem, cantusque movete...
Et meministis enim, divæ, et memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

4. Elegi.] Versus flebiles sive miserabiles: elegus enim, unde elegia, est carmen versuum hexametrorum pentametrorumque alternis dispositorum ad tristitiam præsertim significandam: hinc Horatius, l. de Arte poet.:

C Versibus impariter iunctis querimonia primum;
Post etiam inclusa est voti sententia compos:
Quis tamen exiguus elegos emisit auctor
Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.

Idem *carm. l. I, od. 33*:

Albi ne doleas plus nimio memor
Immitis Glyceræ, neu miserabiles
Decantes elegos.

Unde Ovidius l. II Fast., In initio:

Nunc primum velis elegi majoribus itis:
Exiguum, memini, nuper eratis opus.

Scilicet versus illi idcirco vocantur elegi, quod idem in funeribus præsertim adhiberentur: $\epsilon\lambda\gamma\sigma$ enim *fletus* dicitur $\alpha\pi\omicron\tau\omega\ \dot{\iota}\ \epsilon\lambda\gamma\sigma\tau\epsilon\upsilon$, quæ fletuum vox est apud Aristophanem: quamobrem Ovidius III de Arte, eleg. 1, ait,

Flebilis indignos elegeia solve capillos:
Heu nimis es vero nunc tibi nomen inest.

Quemadmodum fletus elegorum nunc a Boetio vocantur *veri*; quod nimirum ex tristitia, quæ solita est elegorum materia, oriantur, hisque *elegi* dicuntur *ora rigare*, sicut a Virgilio VI Æneid., v. 699:

Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.

5. Has saltem.] Musas: nam ex omnibus bonis, quibus homo affici potest, quæque sunt vel exteriora, ut divitiæ, honor, amici, liberi et parentes; vel interiora, sive corporis, ut robor, pulchritudo et sanitas; sive mentis, ut scientia, et virtus; sola mentis bona hostium incursum non sunt obnoxia: quare Ovid. III Trist., el. 7:

Nempe dat et quodcumque libet fortuna rapitque,
Irus et est subito, qui modo Cresus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenique bonis.
En ego cum patria caream, vobisque domoque
Raptaque sint, adim quæ potuerunt mihi:
Ingenio tamen ipsi meo comitorque fruorque:
Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.

4 Gloria felicis olim viridisque juventæ,
Solantur mœsti nunc mea fata senis.

5 Venit enim properata malis inopina senectus,

A 10 Et dolor ætatem jussit inesse suam.
Inæmptivi funduntur vertice cani,
Et tremit effeto corpore laxa cutis.

INTERPRETATIO.

lacrymis sinceris. Nullus metus potuit adducere has saltem Musas, ut non comitarentur meam viam. Eædem Musæ, quæ fuerunt gloria meæ juvenæ quondam fortunatæ et vivide, consolantur nunc adversam fortunam senis tristic. Nam senectus festinata ærumnis accessit mihi improvisa, et mæror effecit, ut ætas sua esset in

me. Canities præmatura spargitur per meum caput, et mea pellis, confectis membris, rugosa contremiscit. Illa mors hominum est fortunata, quæ non sese immittit florantibus temporibus, et adest, afflictis frequenter implorata. Heu quantum inexorabilis mors recedit ab hominibus calamitosis, et quantum crudelis recusat

NOTÆ.

Il expertus est Boetius, qui agente Theodorico, non solum opes, dignitates, bonamque valetudinem amisit, sed a suis etiam desertus amicis, quippe qui terrore imperatoris, qui Romam quoque non dubitavit evertere, victi fugerunt: quamobrem Boetius solis animi bonis in suo exsilio comitatus est, scientia videlicet et virtute; sed cum de sua virtute aperte loqui non ita deceret virum modestissimum, nominatis Musis, scientiæ saltem comitis meminit. Sic Ovid. iv Trist., el. 1:

Me quoque Musa levat, Ponti loca jussa petentem:

Sola comes nostræ perstitit illa fugæ.

Sola nec insidias inter nec militis ensem,

Nec mare nec ventos, barbariamque linet.

N non omitam quod grammatici docent, *saltem* nam esse a captivis, qui nihil aliud præter salutem a victore petunt.

7. *Gloria.*] Honos, bona fama et gloria ita inter se differunt, ut honos quoddam sit genus, cui subjiciatur primum quidem bona fama; deinde gloria: quare sicut honos, sic gloria generatim est bona virtutis alienæ existimatio, signo aliquo manifestata: sed honos potest esse unius; bona fama, non nisi multitudinis; et gloria, etiam optimatum bene de te existimantium: hinc, auctore Scaligero, gloria dicitur quasi *gloria*: quomodo ara, lars, arena, quasi *asa, laes, asena*: *gloria* autem oritur ex *γλῶσσα*, id est lingua, quod gloria sit fama ingens de alicujus virtute ac meritis. Hinc de se Ennius,

Volito vivit per ora virum.

Quod imitatur Virgil. Æneid. xii, v. 233:

Succedet fama, vivusque per ora feretur.

Fama autem non alia de causa habetur ingens, nisi quod hæc per mentes et per ora quoque optimatum vagatur: huc respiciens Tullius pro Mar.: *Gloria*, inquit, *est illustris et pervagata multorum et magnorum vel in suos civis, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* At quæritur hic scientiæ, an virtutis fuerit ingens illa Boetii fama? qui pro virtute Boetii sentiunt, hi legendum putant *solatur*, quod syntaxis aliqui non staret: quasi Boetius laudator temporis acii se puero, dixerit se senem ea consolatione sustentari, quod per juventam, et virtute et gloria virtutis præmio, affectus fuerit. Nos autem, pro scientia pugnantes arbitramur gloriam hanc fuisse Musarum, de quibus in versu ultimo agitur: unde legendum putamus, sicut in omnibus antiquis codicibus legitur *solantur*: quasi ab eodem Boetio dicatur: *Musæ ob quas dum juvenis florem, gloriam consecutus sum, nunc afflictum senem me consolantur.* Et certe cum mens humana pluribus simul cogitationibus vehementer affici nequeat, propterea dum in jucundam cogitationem sedulo incumbit, sapius tristi cogitatione, veluti hujus immemor, non videtur affici: sic qui perfecto scelere conscientia stimulis vexantur, iidem ludo, colloquiis aut qualibet alia exercitatione, tanquam consolatione tristem hanc cogitationem perculcent: sic pater inopinata filii dilectissimi morte afflictus, diligentis venationis labore tanquam consolatione luctum ita abstergit, ut hujus immemor videatur. Ovidius iv Trist., el. 1, canit:

Exsul eram, et quiesque mihi, non fama petita est:

Mens intenta suis ne foret usque malis.

Hoc est cur cantet victus quoque compede fossor,

Indocili numero cum grave molit opus.
Cantat et innitens limosæ pronus arenæ.
Adverso tardam qui vehit amne ratem.
Quique refert pariter lentos ad pectora remos,
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus ut incubuit baculo saxoque resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oves.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillæ decipiturque labor.
Fertur et abducta Lynneside tristic Achilles
Æmonia curas attenuasse lyra.
Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo
Saxa his amissa conjugæ mœtus erat.

Sic ergo Musa levat Boetium: Verum tria hic suspersunt observanda. Primum quidem observanda vis cæsura in his verbis, *felicis olim*: cæsura enim, quam nihil aliud est in versu, quam residua prioris *scansionis* syllaba, qua posterior *scansio* incipitur, syllabam alias brevem producere potest; quod nimirum, veluti injitium sequentis vocabuli, ita elevari debet pronuntiando, ut reliquas ejusdem vocabuli syllabas susinere possit: exempla sunt cuique obvia: Virg. Æn. iv, v. 64:

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Deinde observandum discrimen, quod nonnulli ponunt inter *juventus*, *juventa*, et *juventa*: nam *juventus*, inquit, est multitudo juvenum, *juventas* est dea, et *juventa* ætas: sed hæc non constant: nam Sallustius *juventutem* vocavit ætatem. Postremo observanda ætas Boetii, qui quamvis hic seipsum dicat senem, tum tamen, cum hæc scriberet, nondum attigerat quinquagesimum ætatis suæ annum: propterea addit se non tam annorum, quam ærumnarum serie senuisse sic.

9. *Venit... senectus.*] Rationem affert Boetius cur se dixerit senem. Senectus quippe, quæ, auctore Tullio, definitur potest *occasus vitæ*, ex eo contingit quod fibris, ex quibus solidæ corporis animati partes constant, retardatis, eædem partes solidæ ad tantam durilem perveniant, ut non modo non crescant, sed nec nutrirî possint. Hinc canities, rugæ et tremor oriuntur. Canities quidem a senectute oritur, quod succus ex quo fiunt capilli, minus actus corpusculorum rotundorum figuram induit: propterea enim albescent nix, ova, charta, ipsum etiam atramentum in spumam conversum: propterea candescunt lintea rori solique exposita: hinc si eadem capillorum materia, recuperato suo pristino motu, hanc figuram mutet, canities exiit: ut in iis aliquando contingit qui valetudinis vitio canuerant. Rugæ etiam a senectute oriuntur: quod fibræ cutis, quæ antea motu distendebatur, moratæ aliæ aliis sic incumbant, ut sulcum mentis, vultum arare videantur. Denique senes tremere solent, propter inopiam spirituum a cerebro per nervos diffusorum.

Duplex autem est senectus, nempe naturalis et violenta: prior annorum, posterior ærumnarum longa serie accidit: unde Ovid. l. i de Pont., el. 5:

Jam mihi deterior canis aspergit ætas,

Jamque meos vultus ruga senilis arat...

Confiteor facere hoc annos: sed et altera causa est,

Anxietas animi continuusque labor...

Me quoque debilitat series immensa laborum:

Ante meum tempus cogor et esse senex.

Atqui Boetius non de annosa sua senectute conque-

- 6 Mors hominum felix, quæ se nec dulcibus annis
Insert, et mœstis sæpe vocata venit.
- 15 7 Eheu! quam surda miseris avertitur aure,
Et fentes oculos claudere sæva negat!
Dum levibus malefida bonis fortuna faveret.

- Pene caput tristic merserat hora meum.
Nunc quia fallacem mutavit nubila vultum,
20 Protrahit ingratas impia vita moras.
- 8 Quid me felicem toties jactastis, amici?
Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

INTERPRETATIO.

obstruere oculos lacrymantes! Cum fortuna ob instantem gratiam temere credita, mihi aspiraret, non multum absuit, quin dies mœstata terminaverit meam vitam: jam vero, quoniam fortuna adversa convertit

aspectum mendacem, anima mea improba produci meos dies injucundos. O amici, quare dixistis tam sæpe, me esse beatum? qui lapsus est, ille non stabat vestigio firmo

NOTÆ.

ritur: si quidem hæc non incipit ante annum vitæ quinquagesimum, quem nondum attigerat Boetius, quando hæc scripsit; sed de ærumnosa solum sua senectute hic loquitur, quam idcirco dicit, 1° *propevatam malis*, quod ærumnosa fuerint illius senectutis causæ; 2° *inopinam*, quod hæc ante tempus adfuerit; 3° *ætatem doloris*, quod cum ætas senilis dolore affere solet, dolor Boetio attulerit ætatem senilem: hinc canities Boetii vocatur *intempestiva*, quod exilio, carcere, cæterisque calamitatibus acciderit: quemadmodum Scaliger, Exercit. 312 in Cardan., narrat quemdam subito mortis terrore correptum unius noctis spatio cannisse.

Cum porro canities, rugæ et tremor senectutis non minus ærumnosa quam annosa sint comites, propterea horum sit mentio versibus 11 et 12 quasi fuerint effecti corporis effecta. Nempe effecta vocatur primum quidem parens quæcunque, quæ setum edidit, deinde parens, quæ frequenti partu lassata parere tandem desit, denique res quævis, quæ exhaustis viribus ita languet, nihil ut possit producere. Sic Virgil. 1 Geor., v. 81:

Effecto cinerem immundum jactare per agros.

13. *Mors hominum felix.*] Cum locutio sit cogitationis interpres, qualis est cogitatio, talis esse debet hominis locutio: vere enim Christus Matth. xii, 34, ait: *Ex abundantia cordis os loquitur.* Sic Dido, Æneid. iv, pro diversis, quibus in Æneam afficitur, cogitationibus diversa loquitur, ut hunc modo a diis, modo a feris genitum dicit:

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum...
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor
Perdus: sed duris genuit te cautius horrens
Caucasus, Hyrcanæque dormunt ubera tigres.

Cum igitur Boetius nondum consulerit Philosophiam, non intelligentia sed præjudicio ductus loquitur. Non, inquam, loquitur duce intelligentia: diceret enim in prospera fortuna cum Tullio mortem propter incertos casus quotidie imminere, et propter vitæ brevitatem nunquam longe abesse: in adversa vero eandem mortem moras compensare æternitate melioris vitæ, in quam introducit. At idem Boetius loquitur suadente præjudicio, voluptate nimirum et agridudine, quibus mens humana in prospera adversaque fortuna afficitur: qui enim voluptate afficitur, huic mors illa videtur *felix*, quæ se *dulcibus annis non inserit*: qui vero agridudine nimis laborat, eidem *mors*, quæ sæpe *vocata venit*, ita felix videtur, ut eo crudelior sit, quo veluti surda, vitam sinit duci longiorem. Atque inde Boetius colligit, ne quidem his legibus mortem sibi fuisse felicem: cum mors in prospera præceps voluerit, in adversa autem fortuna tarda noluerit vitam auferre: quod satis manifestum erit observatis quibusdam quæ sequuntur vocabulis.

15. *Surda aure.*] Surdus dicitur homo, qui aure impedita non audit: quare cum auris insitis præsertim sordibus impediatur, propterea *surdus* sive, ut veteres loquebantur, *sordus* videtur dici per contractionem quas *sordidus*. Sed, nomine hinc ad solam mentem translato, ille etiam dicitur mente surdus, qui quædam affectu contrario impeditus orantem non exaudit: unde Stat. 1 Silv.:

Odistique chelyn surdaque averteris aure.

Mors autem a poetis fingitur veluti quædam persona, quæ, pro diversis suis affectibus, invocantes possit exaudire, vel non exaudire.

16. *Claudere oculos.*] Tantum est oculorum in vita hominis servanda momentum, ut vita in motu, mors in quiete oculorum versari vulgo dicatur: propterea is censetur vivere qui fruitur, mori vero qui caret luce, quæ oculis percipitur. Hinc Æneid. iv, vers. 450:

Tum vero infelix, fatis exterrita Dido
Mortem orat: lædet cœli convexa tæri:
Quo magis inceptum peragat luceque relinquat...

17. *Fortuna malefida.*] Cui male credatur: cum enim fortuna insana sit, cæca, bruta, globosique saxi instar volubilis, sicut perhibent philosophi, propterea quos atollit, eosdem statim deprimit. Unde Horatio, Carm. l. 1, od. 35, fortuna est

Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbo
Vertere funeribus triumphos.

18. *Hora merserat caput.*] Tempus poetis dicitur causa rerum: unde aliud prosperum quod faret, aliud adversum quod nocet. Hora autem quædam est temporis pars, quæ quod fere *mergat* Boetium, idcirco vocatur *tristic*.

20. *Impia vita.*] Impius est, qui de Deo, parentibus aut iis qui parentum vires gerunt, male mereatur: unde herba quædam, quæ quod nata parentes surculos suffocet, *impia* appellatur. Vita autem, quam ha tenuis Boetius instar cujusdam parentis, sœvere studuerat, de eodem videtur male mereri in hoc, quod perdesse suum procastianus, ejusdem Boetii ærumnas producat. Sic Quintilianus in Proem. l. vi Instit., *impiam* vocat *vivacitatem*.

21. *Amici.*] Boetius alloquitur suos amicos, utpote qui cum antea Boetium felicem dixissent, ipso exitu nunc sui erroris convinci possunt. Scilicet hominum animis insita est felicitatis et miserie notio: unde miseria fugimus, felicitatem prosequimur naturaliter. Cum autem ut illa notio, sic hæc propensio sit Dei illustrantis moventisque munus, propterea utraque illa cogitatio ratione sui ita recta est et uniusmodi in omnibus hominibus, ut non nisi propter perversam hominis male applicantis voluntatem iniqua sit et multiplex. Hinc, pro vario perturbationum impetu, alius divites, alius potentes, alius aliis bonis creatis affectos putat esse felices. Sic ergo ex amicis Boetii, dum hic floretet, nonnulli ipsum dixerant beatum, quod opibus abundaret; cæteri, quod magistratum gereret; sed omnes nunc exitu convincuntur, Boetium non propterea dici debuisse felicem: lapsus quippe certum est instabilitatis argumentum, et miseria præsens probat nullam fuisse præteritam felicitatem: si quidem cum metus amittendæ prosperitatis quædam sit miseria, idcirco nulla hominis prosperitas haberi potest felicitas, nisi hæc fuerit particeps constantiæ, cujus ille sit conscius: jactata autem illa Boetii prosperitas constans non fuit: quandoquidem ille de gradu dejectus est: hincque manifestum est aliquem potuisse cadere, qui d idem ceciderit.

9 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Describitur Philosophia, quæ, fugatis poeticis Musis, ad Boetium in lectulo jacentem accedit, magnam mentis ejus perurbationem deploratur.*

Hæc dum tacitus inecum ipse ^a reputarem, quærimoniamque lacrymabilem ^b styli officio designarem, ^c astitisse mihi supra ^e verticem visa est mulier reverendi admodum vultus, **10** ^d oculis ardentibus, et ultra ^d communem hominum valentiam perspicac-

^a Recogitarum.

^b Calami ope notarem.

^c Caput meum.

^d Communem hominum vires videndi.

^e Antiqua.

¹ *Styli officio.*] Stylus est graphium quo veteres in cera exarabant: hoc autem veluti calamo se usum dicit Boetius ad scribendos versus prædictos, quos vocat *quærimoniam lacrymabilem*, quod sint elegi: elgi enim sunt versus miserabiles.

² *As ititisse.*] Est hoc in more positum, non modo apud p. etas, verum etiam apud oratores, ut quod sensu percipi non potest, id objecta quadam re sensili, sibi primum, deinde auditoribus suis cogitandum proponant: ut quæ veritas primum hic latere videtur, hæc difficultate invenienti magis arrideat inventa. Hinc *familiare est Syrix et maxime Palæstinis*, inquit S. Hieron. in cap. xvii Matth., *ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplique tenetur*. Hinc vulgata apud auctores *symbola* quæ vel rebus, vel verbis, vel picturis sive rerum imaginibus fiunt. Quæ de re doctius nihil dici potest quam quod a nobilissimo Huetio, conquistis undique exemplis, dicitur in opusculo *de Origine Romanensium*, quod, si placet, consules. Atqui philosophia, utpote quæ in quadam mentis cogitatione versatur, sensu percipi non potest: quamobrem hanc, objecta quadam re sensili, Boetius arbitratus est sibi primum, deinde nobis esse proponendam. Philosophia autem hic proponuntur, 1° origo, 2° natura, 3° subjecta materies, 4° voces, 5° species, 6° usus.

I. Igitur origo philosophiæ in hoc proponitur, quod *mulier visa sit Boetio astitisse supra verticem*: cum enim philosophia nihil aliud sit quam lumen naturale paulo longius diffusum, hæc a Deo, a quo lumen naturale est, oritur: unde Tullius i Tuscul.: *Philosophia, inquit, omnium mater artium, donum et inventum deorum*. Quare hæc philosophia non nisi in sublimi loco et supra caput videri debuit, tanquam de cælo lapsa. Hinc autem philosophia videtur *reverendi admodum vultus* sive honorandi: id quippe reverendum sive honorandum putamus, quod aut origine, aut ætate, aut sapientia, aut virtute, aut quacunque dignitate cæteris præstare judicamus. *Philosophia, inquit Cicero, virtutis continet, et officii, et bene vivendi disciplinam, quam qui proficitur, gravissimam sustinere personam videtur*.

³ *Oculis ardentibus.*] II. Natura philosophiæ hic proponitur: nam in eo videtur ipsa philosophiæ natura, quod sit cognitio clara et distincta, qua mens humana, vitatis præcipitatione et præjudicio, quibus homines vulgo falluntur, veram certamque de rebus subjectis ferat sententiam: *omnis enim, inquit Tullius in de Or., optimarum rerum cognitio atque in iis exercitatio philosophia nominatur*. Atqui quod philosophia nunc dicatur *oculis ardentibus et perspicacibus*, inde intelligitur cognitio esse clara et distincta; quod dicatur *ultra communem hominum valentiam*, intelligitur hac vitari præcipitatio et præjudicium, quibus

* Numeri intra parentheses inclusi lineæ editionis ad usum Delphini representant, quo facilius utilisque indueretur alphabeticus consularum. Edit.

A bus, colore vivido, atque inexhausti vigoris, quamvis ita ^e ævi plena foret, ut nullo modo nostræ credere- retur ætatis. ^f *Statura discretionis ambiguae*. Nam nunc quidem ad communem sese ^g (5) hominum mensuram ^h cohibebat; nunc vero pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur: quæ cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat, respicientiumque hominum ^b frustrabatur intuitum. **11** ⁱ *Vestes erant tenuissimis filis, subtili artificio, i indisso-*

INTERPRETATIO.

^f Altitudo ejus erat variæ differentiæ.

^g Continebatur.

^h Fugiebat aspectum.

ⁱ Individua.

NOTÆ.

B homines in errorem induci consueverunt; quod dicitur *colore vivido et inexhausti vigoris*, intelligitur philosophia esse veri certique iudicii procreatrix et quasi parens; sed quod, quamvis *ævi plena, inexhausti vigoris* dicatur esse, intelligitur eadem philosophia con- tinuata meditatione ita firmari, vires ut acquirat eundo.

Quædam hic observare poterit grammaticus: primum quidem hanc verborum constructionem, *reverendi vultus, oculis ardentibus*: quamvis enim Valla dicat rarum esse in una locutione utrumque hunc casum reperiri, id tamen vitiosum non est: quandoquidem Plinius, teste eodem Valla, ita loquitur: et Cicero dicit *Leontulum eximia spe, summæ virtutis adolescentem*. Vid. Nov. Meth. Deinde nomen hoc *valentiam*, quo Boetius utitur quocumque l. iii, pros. 9, et l. iv, pros. 2, non videri ita usitatum apud Latinos. Idem valet quod potentia *ῥώμη*: hinc Romanæ urbis interpretationem nonnulli inferunt, auctore Solino, c. 2: *Sunt, inquit, qui videri velint Romæ vocabulum ab Evandro primum natum, cum oppidum ibi offendisset quod extractum antea Valentium dixerat juvenis Latina; servatumque significatione impositi prius nominis ῥώμη: Græce, Valentiam Latine nominatum*.

⁴ *Statura discretionis ambiguae.*] III. Proponitur subjecta philosophiæ materies: philosophia enim primum versatur circa ipsum hominem, considerando mentem et corpus, ex quibus homo constat: notio quippe hominis omnium videtur prima: propterea prædicta *mulier nunc ad communem sese hominum mensuram cohibebat*. Deinde philosophia, cogito humano corpore, versatur circa reliqua corpora, etiam circa cælum: quatenus horum corporum cognitio ad vitam hominis e-uservandam conduce et potest: unde eadem mulier *nunc pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur*. Postremo philosophia, cognita præsertim mente humana, versatur circa mentem omnium perfectissimam Deum: a quo ita docemur intrinsecus, ut quando non cognoscitur summe veritatis, tandiu ignoretur prima veritatis regula: hinc ista mulier, *cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat*. Verum quod Deus percipi nequeat sensu quo homines vulgo percipi dicuntur, idcirco eadem mulier cogitando Deum *respicientium hominum frustrabatur intuitum*.

⁵ *Vestes erant.*] IV. Voces philosophiæ mira hic arte proponuntur: nam 1° voces philosophiæ sunt ipsius philosophiæ *vestes*: quia voces sunt integumenta et involucra cogitationum: philosophia autem, utpote cognitio, quoddam est cogitationis genus. 2° Voces philosophiæ sunt *tenuissimis filis, subtili artificio, indissolubilique materia perfectæ*: quoniam hæc dictiones sunt humiles, ad intelligentiam potius, quam ad pompam accommodatæ, et individua inter se necessitudine conjunctæ; quas cum philosophi ipsi

lubilique materia perfectæ; quas, uti post eadem A prodente, cognovi, suis manibus ipsa texnerat. Quarum a speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quadam neglectæ vetustatis obduxerat. b Harum in extremo (5) margine n, in supremo vero 0 legebatur in extum. Atque inter utrasque litteras, in scalarum modum, gradus quidam b insigniti videbantur, quibus e ab inferiore ad superum elementum esset a-census. Eandem tamen vestem volentorum quorundam sciderant manus, et particulas, quas quisque potuit, abs-

tolerant. 12 c Et dextera quidem ejus libellos, sceptrum vero sinistra gestabat. d Quæ ubi e poetas Musas vidit, nostro assistentes f toro, stetitibusque meis verba dictantes, commota paulisper, ac torv s inflammata f luminibus: Quis, inquit, has g scenicas meretriculas ad hunc (5) agrum permisit accedere? quæ dolores ejus non modo nullis remediis foverent, verum dulcibus in-uper alerent venenis? Hæ sunt enim quæ h infructuosas affectuum spinis, i uberem fructibus rationis segetem necant, hominumque men-

INTERPRETATIO.

- a Formam.
- b Inscripti.
- c Ab ima ad summam litteram.
- d Præses carminum.
- e Lecto.

- f Oculis.
- g Theatrales.
- h Sterilis.
- i Fecundam.

NOTÆ.

maximam partem invenerint, ideo philosophia has B suâ manibus texuisse ipsa prohibetur, earumque propterea speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quadam neglectæ vetustatis obduxisse. Quo fit ut Boetius, cujus eximia Latinitas in versibus emicat, barbaras quasdam dictiones, non nisi apud philosophos usitatas, in soluta sua oratione usurpare non dubitaverit.

Harum in extremo margine. V. Species | hil sphi e nunc proponuntur. Est enim, inquit noster Boetius præfat. In Porphyro, philosophia genus: species vero ejus duæ: una, quæ θεωρητική dicitur: altera, quæ πρακτική, id est speculativa et activa. Prior illa species, quæ littera 0 significatur, in mera veritatis contemplatione; posterior autem, quæ littera n, in exercitatione virtutis versatur, ut docet S. Aug. l. viii de Civ. Dei, cap. 4, ubi Socrates, inquit, in activa excelluisse memoratur. Pythagoras vero magis contemplativæ quibus potuit intelligentiæ viribus instituisse. Præinde Plato utrumque jungendo philosophiam perfectissimè laudatur.

Theoria quidem in supremo, praxis in extremo margine legebatur, quod iudice ipso Aristotele, contemplativa præset actuosa: gradus tamen sunt, quibus ab una ad alteram ascensus fiat et descensus: quia nec exercitatio virtutis sine veritatis contemplati ne potest, nec contemplatio veritatis sine exercitatio-ne virtutis debet esse. Tandem manus hominum violentorum, qui scilicet præcipitatione aut præjudicio philosophati, neque veritati considerantæ, neque virtuti exercendæ studuerunt, voces philosophicas paritæ sunt, et particulas, quas quisque potuit, abstulerunt. Rom. i: Qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis et obscuratum est insipientes cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, a uli facti sunt.

Dextera... libellos... sceptrum sinistra gestabat. VI. Denique philosophiæ usus proponitur: nam philosophia utilis est ad cæteras disciplinas capessendas et ad regendos animos, quod libellis sceptrumque significatur. Primum quidem philosophia utilis est ad cæteras disciplinas capessendas: quatenus hinc erroris vitandi, inde vero veritatis inveniendæ leges præscribit: unde Tullius sæpe, Philosophia, inquit, omnium mater artium: landantarum omnium artium procreatrix et quasi parens: nec vero sine philosophorum disciplina genus et speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus, nec judicare quæ vera quæ falsa sunt, neque cernere consequentia, repugnantia ridere, ambigua distinguere: quod philosophiæ officium libellis significatur: libelli enim dicitur a liber: liber autem, auctore Isidoro, lib. vi, c. 12, est interior tunica corticis, quæ ligno coheret, in qua antiqui scribebant: unde Plin. l. xiii, c. 11, In palmarum, inquit, foliis primo scriptaturum, deinde quorundam arborum libris: quod et Cassiodorus indicat l. xi Var., cp. 58, ubi de charta:

ex quo factum est ut liber et libellus et signifiarent quæ in iis scripta continerentur. Deinde eadem philosophia utilis est ad regendos animos: animi quippe reguntur, cum sedatis perturbationibus, tum veritate detecta, quibus philosophia vacat: hinc, ut postea dicitur, Plato docuit tum beatas fore respublicas cum aut philosophi regerent, aut reges philosopharentur: quod alterum philosophiæ officium sceptrum significatur: sceptrum enim imperii signum est; unde Lucius I. v:

Ergo regibus occisis subversa jacebat
Pristina majestas soliorum, et sceptrum superba.

Quod porro dextra sit sinistra agillior, ut philosophia ad descendendum paratior quam ad regendum, propterea dextra quidem ejus libellos, sceptrum vero sinistra gestabat.

Quæ ubi poetas Musas feruntur esse virgines quædam, quæ, Phœbo præside, cæcinitibus operantur. Hæ Boetio sunt duplici generis, nempe poetiæ, et philosophicæ: illa perturbatione, hæ notatione clara et distincta ductæ judicantur.

Poetiæ musæ dicuntur, quæ perturbationibus obcæcaturæ quidquid perurbationis est, illud probant et loquuntur: unde pro diverso genere aut perturbationum aut eorum quibus perturbationes excitari possunt, hæ Musæ vulgò novem numerantur. Hinc eas Plato, l. x de Rep., putat e sua civitate esse expellend s. Recte, inquit Tullius in Tuscul., a Platone educuntur poetæ ex ea civitate quam finxit ille, cum mores optimos et optimum reipublicæ statum exquireret: cui consentiens S. Aug. l. ii de Civ. Dei, c. 14, Platonem, inquit, potius pulsa danda est, qui cum ratione formaret qualis esse civitas debent, tanquam adversarios civitatis poetas censuit urbe pellendos. Homo quippe sui veritati seu virtuti studeat, exere potius debet veteres quam novas induere perturbationes. Hinc Musæ istæ nunc dicuntur assistentes toro Boetii, illiusque stetitibus verba dictantes: quia nunc Boetius videtur perturbatione obrui, nihilque aliud quam quod perturbatione dicit, proferre. Hinc eadem Musæ torris philosophiæ luminibus aspici feruntur: quoniam veritas, cui inveniendæ philosophia studet, perturbationibus, quibus hæ indulgent Musæ, impeditur. Vetus est, ait Plato l. x de Repub., philosophiæ et preteritis dissensio. Hinc ipsæ Musæ nunc vocantur meretricule scenicæ, et Seirenes usque in exitum dulces, quod blanditiis, rebus fictis et cantibus suis in errorem vitiumque inducant: Seirenes enim quibusdam sint meretrices, quæ deceptos navigantes a summam egestatem redigunt: aliis sunt monstra marina mulieribus partium similia, quæ vocis suavitate prætereuntes nauas sopiant, sopitusque devorent: unde Ovid. iii de Art.:

Monstra maris Seirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admissas detinere rates.

Propterea eadem Musæ dicuntur dolores Boetii

tes assuefaciunt morbo, non liberant. **13** At si quem profanum, uti vulgo solitum vobis, blanditiæ vestræ detraherent, minus moleste ferendum putarem, nihil quippe in eo nostræ operæ læderentur. **14** Hunc vero Eleaticis atque Academicis studiis innutritum? Sed abite potius Seirenes usque in exitium dulces, meisque eum Musis curandum sanandumque relinquitte. Illis ille chorus increpitus, deiecit humi mœstior vultum, confessusque rubore verecundiam, limen (5) tristis excessit. At ego, cuius acies lacrymis mersa caligarat, ne dignoscere possem quænam hæc

A esset mulier tam imperiosæ auctoritatis, obstupui, visuque in terram defixio, quidnam deinceps esset actura, expectare tacito cœpi. Tum illa propius accedens, in extrema lectuli mei parte consedit, meumque intuens vultum luctu gravem, (10) atque in humum mœrore dejectum, his versibus de nostræ mentis perturbatione conquesta est.

16 METRUM II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia mentis Boetianæ perturbationem descriptura, veterem ejus de calo, et de omni natura scientiam cum ea confert, quæ nunc videtur ejusdem de rebus omnibus ignoratone.*

INTERPRETATIO.

- ^a Extraneum et vulgurem.
^b Labores.

- ^c Dialecticis et Platonicis.
^d Turba objurgata.

NOTÆ.

dulcibus insuper atere tenens; affectuum spinis rationis argenteum necare; mentes assuefacere morbo, non liberare.

Philosophicæ autem Musæ dicuntur, quæ perturbationibus exutæ, ni clare distincteque cognoscunt, sic judicant: unde nunquam falluntur: has Plato, l. x de Rep., laudans vocat *divinum genus*, easque in sua civitate admittit. Hæc, fugatis Musis poeticis, Boetium deinceps docebunt.

¹ At si quem profanum.] Proanus dicitur et l. ius et homo; 4° locus profanus is vocatur qui quasi procul a fano positus, sacer non est: quo modo Æn. xii, v. 778:

Tuque optima ferrum
Terra tene: colut vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

2° Homo profanus ille habetur qui quasi etiam a fano procul, sacris non est initiatus: quemadmodum Æneid. vi, v. 258:

Procul, o procul este profani,
Conclamat vates, totoque abstistite luco.

Philosophia ergo nunc eum hominem vocat profanum, qui præceptis philosophicis non imbutus, ab ipsa philosophia alienus est: sic Horatius imperitos homines et a Musis alienos, a suis carminibus, tanquam profanos a sacris, arcens, canit l. iii Carn., ed. 1:

Odi profanum vulgus, et arceo:
Favete linguis: carmina non prius
Audita, Musarum sacerdos
Virginibus puerisque canto.

Quare philosophia, quæ nunc utitur hac loquendi forma, quæ Græcis ἀποσιώπρωσι, Ciceroni reticentia dicitur, qua videlicet oratio sic contrahitur, ut vix appareat quid dicturus fuerit orator, ita videtur loqui: Si, o Musæ poeticæ, aliquem philosophiæ ignarum, ut vester mos est, a ratione ad perturbationis obsequium detraheretis, id minus molestum mihi videretur: sed Boetium in omni philosophiæ genere versatissimum... cætera reticentur. Sic Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit aut illud quod dicere nolo.

Sic Virgilius versu notissimo:

Quos ego ... sed motos præstat componere flectus.

³ Hunc vero Eleaticis atque Academicis.] *Dialecticis et Platonicis*: studia enim dialectica vocantur *Eleatica*: quia dialectica fertur inventa a Zenone, qui, quod ortus sit ex Elea, vocatur Eleates. Est vero Elea, auctore Strabone l. vi, civitas Lucaniæ a Phocensibus condita, Parmenidis et Zenonis Pythagoricorum patria. Studia autem Platonica appellantur *Academica*, quod Plato primus in Academia philosophiam professus sit. Est vero Academia nemorosus extra et prope Athenas locus, qui prius dictus fuit

ἐξαδύμια ab Ecademo Herœ: unde Horat. Epist. l. ii, epist. 2:

Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Ecademi quærere verum.

Atqui Boetius in *dialecticis et Platonicis* doctrinis exercitissimus fuit: in *dialecticis* quidem: quia dialecticos libros Aristotelis (qui, iudicio Ciceronis, l. i de Orat., de ratione disserendi multo plura quam omnes magistri multoque meliora dixit) transtulit et commentariis illustravit. In *Platonicis* vero: progressu enim patebit Boetium Platonicarum opiniones recte intellexisse, iisque fuisse addictissimum.

³ *Seirenes usque in exitium dulces.* | Seirenes, Græce, Σειρῆνες, unde et per ei et per i longum scribitur, duplicis sunt generis, nempe terrestres, et marinæ. Terrestres, furorum genus, nostris physicis dicuntur ἀπὸ τοῦ σείρεισθαι, quod βεβήλωτα illæ contracta membrana curvatæ jaceant: de his loquitur Plinius l. vi, cap. 16; sed de his nunc non agitur. Marinæ sic dicuntur vel ἀπὸ τῆς σείρω, a v nculo, vel ἀπὸ τοῦ σῦρειν, a decipiendo, quod cantu suo imprudentes advenas devinciant decipiantque, feruntur Acheloi fluvii et Calliopes filia: superne virginibus, inferne piscibus similes. Tres numerantur, Parthenope, Leucosia, Ligea, quarum una voce, altera tibiis, tertia lyra canat, omnes tantu cantus dulcedine, ut nautas sopitos naufragos perdat. Ovil. iii de Art.:

Monstra maris Seirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admisso detinere rates.

Ex quo factum est ut quidquid animos hominum corrumpi, illud Siren vocetur, sicut Horatio, Seru. l. ii, sat. 3, *vitanda est improba Siren desidia*. Sic igitur Musæ poeticæ perturbationum parentes, aut saltem nutrices nunc vocantur *Seirenes ad exitium* sive ad perniciem *usque dulces*: hinc eadem Musæ jubentur abire subeuntibusque Musis philosophiis locum cedere, non ante tamen quam ab ipsa philosophia pergraviter reprehensæ, suamque tristitiam testatæ: unde chorus ille dicitur *increpitus* (increpari idem quod verbis aliisve signis gravibus reprehendi) et *dejectis humi mœstior vultum*. Abiit tandem chorus ille et limen *tristis excessit*: optimis enim philosophiæ institutis non prius imbuti possumus, quam Musas illas, similesque perturbationum veritati inveniendæ contrariarum causas valere jusserimus. Quanquam illæ perturbationes sepe remotis his causis adhuc perseverant: unde philosophia de mentis Boetianæ *perturbatione sic conquesta est*.

⁴ Quod generatim *lyricum* a lyra, utpote lyrae sive flibus aptatum, speciatim *Alcmanium* ab inventore dicitur. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet componitur ex quatuor ultimis versus heroeici pedibus, ita ut post secundum pedem unum syllaba supersit.

Heu, quam præcipiti mersa profundo
 Mens hebet, et, propria luce relicta,
 17 Tendit in externas ire tenebras;
 Terrenis quoties flatibus aucta,
 5 Crescit in immensum noxia cura!

A Hic quondam cælo liber aperto
 18 Suetus in ætherios ire meatus,
 Cernebat rosei lumina solis,
 Visebat gelidæ sidera lunæ.
 10 Et quæcunque vagos stella recursus

INTERPRETATIO.

Heu quantum mens humana immersa perturbationum maritimo altoque obtunditur, suoque lumine posthabito, nititur ruere in caliginem exteriorem, cum sollicitudo nocens, aspirationibus terrestribus lurgila, augetur summo

incremento! Hic Boetius olim non impeditus cælo patente, solitus sua cogitatione ascendere ad regiones cælestes, aspiciebat radios solis purpurei, intuebatur formam lunæ frigidæ, et quotquot stellæ habent reversiones errantes

NOTÆ.

1. *Præcipiti mersa profundo mens.*] Quæ mens suis perturbationibus, præsertim vero nimia rerum caducarum sollicitudine afficitur, hæc ab iis immergitur, veluti quodam iuari, quod sit et profundum et præceps. Profundum quidem; quod illa affectio menti sit altissimis radicibus infixæ: præceps vero, quod eadem affectio, instar cujusdam furæ concitata, præcipitem mentem in errorem vitiumque abripit.

2. *Hebet.*] Hebere proprie dicitur gladus, cujus acies retusa est, translatione vero illud omne, cujus motus languet. Sic Virgil. *Æn.* v, vers. 395:

Sed enim gelidus tardaute senecta
 Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires.

Sic Tullius 1, Tuscul., *Quemadmodum*, inquit, *qui acutis oculis deficientem solem intuentur, aspectum omnino amittunt, sic mentis acies seipsam intuens nunquam hebescit.* Atqui mens humana quanto magis perturbationibus obruitur, tanto minus veritatem contemplari potest: adeoque hebet. Hinc S. Gregor., prol. 2, part. in Ezechielem, *mens*, inquit, *quanto circa terrena plus satagit, tanto in his quæ sunt cælestia minus videt.*

2. *Propria luce relicta.*] Menti nostræ insitum est ab ipso nostræ mentis auctore Deo quoddam lumen, quo ipsa se mens erroribus vitiosis que exitam cognoscere conjunctamque cum divina mente sentire possit: sed hoc lumine frui nolunt ii qui suis obsequuntur perturbationibus.

3. *In externas ire tenebras.*] Licet quædam menti nostræ insita vel potius innata sit cognitio, quod tamen mens eadem finita sit suisque perturbationibus obruitur, propterea duplici subjacet tenebrarum generi, domestico videlicet et externo. Domesticæ tenebræ versantur in ignorantia eorum quæ nec possumus nec debemus cognoscere: de his tenebris vulgo dicitur, Nescire quædam magna pars sapientis.

Externæ vero tenebræ sunt ignorantia eorum quæ cum possumus debeamusque cognoscere, perturbationibus obruitur nescimus: sic quidam in summa sui Dei que ignorantie versantes, quas cogitationes in solum Deum conferre deberent, has in res creatas conferunt. Ut autem cæteris perturbationibus, sic nimia præsertim rerum caducarum sollicitudine obruitur: unde nunc mens humana dicitur *in externas ire tenebras, quoties in immensum ejusmodi cura crescit.* Cum porro eadem mens humana ex ignorantie illa in errorem, ex errore in vitium, ex vitio in pœnas æternas lapsa cadat, propterea auctor noster hæc scribens potuit ea cogitare quæ referuntur Matthæi xii. *Ligatis manibus et pedibus ejus, mitte eum in tenebras exteriores: ubi S. Gregor., Interiores tenebræ, ait, sunt cæcitas cordis; exteriores tenebræ æternæ damnationis nox.*

4. *Aucta terrenis flatibus.*] Voluptate nimirum et hominum, quibuscum vivimus, existimatione, quibus, ut ignis flatibus, nostra perturbatio alitur. Nimirum cum mens humana conjungatur primum quidem cum corpore, deinde cum illis sive rebus, sive personis, quibus prima illa conjunctio videtur servari, propterea hæc rerum caducarum cura, agente corpore, nascitur, agentibusque cum rebus tum personis corroborata crescit: res quidem agunt suo contactu: personæ vero sua de rebus istis existimatione, quam exemplo demons-

trant: sed hæc crescente cura minuitur virtus mentis: unde divinus præceptor Christus, Matth. vi, hæc sollicitudinem pluribus confusat argumentis, summam Dei providentiam commendaturus: unde S. Paul. ad Philip. iv, *Nihil, inquit, solliciti sitis;* unde S. Petrus ep. 1, c. v, *Umnen, ait, sollicitudinem vestram projicientes in Deum: quoniam ipsi cura est de vobis;* quibus positis, nihil mirum si hæc cura hic dicatur noxia.

6. *Hic quondam.*] Boetius. Nimirum a quæstione infinita, quam Græci *ἄπειρον* appellant, ad definitam controversiam, quam iidem dicunt *ὑπόδιον*, progressa philosophia, commendat eam, quæ quondam fuit in Boetio, rerum naturalium notitiam, præsentem ejusdem ignorantem statim dictura. Præterita autem Boetii notitia, ut nunc dicitur, magna fuit tam de cælo quam de terra. Primum enim Boetius cæli sciens, cognovit, 1° solem, lunam et stellæ; 2° ventos, qui a sideribus velut effectus a causis oriuntur; 3° Spiritum Universi, a quo, velut a causa ipsa sidera moventur. Deinde vero idem Boetius terræ sciens, cognovit varias anni tempestates, 4° veritatem, 2° autumnalem variasque naturæ causas. Hinc idem Boetius nunc dicitur *liber cælo aperto*; quatenus ejus mens, veluti excusso corporis iugo factoque sibi per abdita ipsius ætheris plægas itinere, cogitatione non modo attingit, sed etiam pervadit cæelum: quare additur, *Suetus in ætherios ire meatus.* Quæ omnia seorsum exponenda.

8. *Cernebat rosei lumina solis.*] I. Boetius cognovit solem; cujus doctrinæ, ut et sequentium melior testis esse non potest, quam ipse Boetius de se sub persona philosophiæ locutus. *Sol* autem, inquit Tullius, 1 de Nat. deor., *dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum exortus est, obscuratis cæteris sideribus solus apparet:* quare qui hujus sideris naturam perspectam habuerit, hic in cogitatione rerum cælestium versatissimus haberi potest.

9. *Visebat gelidæ sidera lunæ.*] II. Boetius cognovit lunam: sicut ipse etiam testatur. *Luna* autem, inquit Tullius 1 de Nat. deor., *a lucendo nominata: ea est enim Lucina: itaque ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Lucinam in pariendo invocant, quæ eadem Diana.* Scilicet ut sol per diem solus, sic luna per noctem sola lucere videtur, unde vocatur noctiluca: unde etiam ejus notitia magnam astrologiæ Boetii affert accessum. Sed cur Philosophia hic vocat *sidera lunæ?* cum luna unica sit, sidus autem videatur signum ex pluribus stellis compositum, ut Aries, Andromeda, etc., quia, inquam, sidus dicitur corpus omne, quod splendida sua forma a communi cæterorum turba distinguitur: sic enim eleganter dicitur: *et habet sua sidera tellus:* sidus quippe dicitur ab *ἰδος*, *forma sive species*, Spiritus in c mutato, quod rarum non est. Cur vero luna vocatur *gelida?* nisi quod luna præest nocti, quæ, absente sole, vicino die est frigidior.

10. *Et quæcunque vagos stella recursus.*] III. Boetius, se etiam teste, cognovit pariter stellæ: non solani quod spectat earum qualitatem, quod magnum esset; verum etiam, quod majus est, quod attingit ad earundem quantitatem. Stellæ autem duplicis sunt generis, nempe inerrantes et vagæ. Stellæ inerrantes,

Exercet, varios flexa per orbes,
Compressam in numeris victor habebat.

19 Quin etiam causas, unde sonora
Flamina sollicitent æquora ponti;

A 15 Quis volvat stabilem spiritus orbem,
20 Vel cur Hesperias sidus in undas
Casurum, rutilo surgat ab ortu :
Quid veris placidas temperet horas.

INTERPRETATIO.

conversæ per circuitus diversos, has summa collectas peritus tenebat. Præterea consueverat inquirere causas quibus venti frementes turbent planitiem maris æquatam, easque reddere: non secus ac quisnam spi-

ritus convertat cælum constans, aut quare astrum in aquas vespertinas lapsurum emineat ab oriente purpureo; quid moderetur dies tranquillos veris, ut decoret terras floribus purpureis: quid fecit, ut autumnus abun-

NOTÆ.

quæ vulgo dicuntur fixæ, sunt sidera lucida, quæ eandem inter se distantiam, sensu arbitro, semper servare videntur: hæ autem stellæ innumerabiles sunt: unde Geneſ. xv, *Numera stellas, si potes*: et S. Aug. xvi de Civ. Dei, c. 23, *Nec, inquit, omnes eas videri posse credendum est: nam quanto quisque acutius intuetur, tanto plures videt*: quin omnes philosophi fatentur in lactea via innumeram esse ejusmodi stellarum multitudinem: quare hanc multitudinem perspectam habere non potuit Boetius. Stellæ autem vagæ, quæ vulgo dicuntur *planetæ*, sunt sidera opaca, quæ invicem modo accedunt, modo recedunt: quare inter illa sol, ut pote sidus lucidum, a recentioribus philosophis non recensetur. Illi vero planetæ alii sunt majores, qui palam ante oculos omnium versantur, nempe Saturnus, Jupiter, Mars, Venus, Mercurius, Luna: et hos *numero comprehendere* potuit Boetius: alii sunt minores, qui non nisi summo cum labore animadvertuntur: quales sunt prope Saturnum, Jovem et Martem, qui propter a dicuntur satellites Saturni, Jovis et Martis. Imo, ut cum Seneca loquar, multi præter hos per secretum eunt, nunquam humanis oculis eunt: neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quod tandem Philosophia hic non loquitur nisi de planetis, iisque majoribus vel ex eo patet quod dicat *has stellas vagos recursum exercere*; quatenus recurrendo ab eo quod majoribus oculis videtur, recedunt, et *varios per orbes flecti*, quatenus sui sunt singulis, quos animadvertimus, planetis circuitus. Denique *victor* idem est quod *voti compos*: sic enim, auctore Servio, intelligendus est Virgil. iii Georg., v. 8:

Teutanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

13. Unde sonora flamina.] IV. Boetius se quoque fatetur cognovisse ventorum causas. Ventus enim generatim est motus aeris huc et illuc effluentis: hinc *ventus* Scalligero de Caus. l. 1., c. 67, pluribusque aliis dicitur a *veniendo*; quod *venire* sit *moveri*, *ventus* autem aeris motus. At ventus duplicis est generis pro duplici modo, quo aer huc illucque effluere potest. Alter ventus sit nube corruente, non secus ac videmus casu arboris, turris, aut cujusdam alterius ingentis corporis ventum excitari, nimirum, propter illum corporum motorum circuitum, sine quo nullus in mundo fieri potest motus. Hoc modo oriuntur tempestates sæpe quidem in terris, sed sæpius in mari. Alter ventus sit vaporibus a sole per aera rarescuntibus, quemadmodum videmus ventum fieri in pomo, ligno viridi et vulgato vase, quod *Eolipilam* vocant, dum hæc igni admovetur. Atqui Boetius cognitis sideribus præsertim vero sole, ejusmodi ventorum causas cognovit: quandoquidem sole movente aliquando sit, ut aut nubes corruat, aut vapor rareseat per aera, quod cum frequentius contingat in mari quam in terris propter majorem aut nubium imminentiū aut vaporum exsurgentiū copiam, idcirco *sonora flamina* nunc perhibentur *æquora ponti sollicitare*: mare enim appellatur et *æquor* et *pontus*: *æquor* quidem, quod aquæ superficiem æquat is undique ponderibus, planissimas sit: unde Tullius, ii Acad. qq., *Quid tum planum videtur, inquit, quam mare? ex quo etiam æquor illud poetæ vocant. Pontus* vero, si quibusdam credamus, ab Euxino: nisi tamen ipse Euxinus di-

catur Pontus, ex eo quod mare omne nominatur pontus, forte a *πόνος*, *labor*, quoniam plenum est laboris. Virgil., ecl. ix, v. 57:

Et nunc omnes tibi stratum silet æquor, et omnes,
Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.

Et ecl. 6, v. 35:

Tum durare solum et discludere Nerea ponto.

Ex quibus patet quam ingeniose venti dicuntur *sollicitare* sive *turbare æquora ponti*: cum æquor proprie non tam mare notet, quam ejus planitiem, quæ flantibus ventis turbatur.

15. Quis volvat stabilem spiritus orbem.] IV. Boetius addit se cognovisse illum Universi spiritum, quem Plato, Aristotelis, Cicero, Virgilius pluresque ex antiquis auctoribus agnoverunt: qui quidem spiritus nihil est aliud quam corpus quoddam subtilius, quod per cætera corpora diffusum hæc juxta leges motus a Deo ipso statutus movet. Virgil. Æn. vi, v. 724:

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit: totanique infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore niscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantem
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, et cælestis origo
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra
Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque: nec

Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.

Hinc Philosophia nunc docet spiritum illum *volvare stabilem orbem* et causam esse non solum cur sidera orientantur et occidunt, verum etiam cur *rutilus* sit eorumdem ortus. Primum quidem *volvit stabilem orbem*: quia convertit cælum, quod cum eadem semper magnitudine, figura, et motione, sensu iudice, afficiatur, idcirco dicitur *stabile*: propterea enim terra ipsa, mare et aer, in quibus tamen magna est formarum vicissitudo, *stabilia* corpora vocantur. Deinde causa est cur sidera orientantur et occidunt: sicut enim navis: bæa qua circumfunditur aqua abripitur, ita sidera, præsertim opaca, cujusmodi sunt planetæ, et cometæ ab eo quo circumfunduntur, spiritu converti possunt. Poetæ autem ortum obitumque astrorum describentes, hæc et ab aquis emergere, et in aquas peracto cursu reverti fingunt: sic aiunt: *Eois qua sol exurgit ab undis. Sese alto qua qurgite tollunt solis equi. Croceum linquens Aurora cubile. Ruit Oceano nox. Sol quoque et exorietis et cum se condet in undas*, etc., idemque aquas illas in quas sidera se condunt, vocant *Hesperias* ab ea stella quæ vocatur *Hesperus*: *Infima* enim, inquit Tull. ii de Nat. deorum, *quinque errantium terræque proxima stella Veneris quæ Φωσφόρος Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem, Hesperus*. Unde Virgil., ecl. x, v. 77:

Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

Denique idem spiritus efficere potest cur ortus siderum sit *rutilus*, densando scilicet vel relaxando nubes, quibus, lumine varie modificato, varii exhiberi possunt colores.

18. Quid veris.] VI. Boetius subjungit se tempestatem vernam cognovisse. Ver, ut ait Varro, l. iv de l. l., sic dicitur, *quod tum virere incipiunt virgulta ac*

Ut terram roseis floribus ornet :

- 20 **21** Quid dedit ut pleno fertilis anno
Autumnus gravidis influat uvis,
Rimari solitus, atque latentis
Naturæ varias reddere causas.
- 22** Nunc jacet effeto lumine mentis,
- 25 Et pressus gravibus colla catenis,
Declivemque gerens pondere vultum,

A Cogitur, heu, stolidam cernere terram.

23 PROSA II

ARGUMENTUM. — *Philosophia medici personam suscipiens, Boetio attentius considerato, eundem interrogat; sed eodem tacente, conjicit ipsum laborare lethargo, quem ut curet, illius oculos mortalium rerum nube caligantes sua veste detergit.*

Sed ² medicinæ, inquit ^a, ^b tempus est, non querelæ. ³ Tum vero totis in me intenta ^c luminibus;

INTERPRETATIO.

danter secundus instillet vinum racemis tumidis, suetus scrutari et occultæ naturæ causas diversas referre. Ille, inquam, Boetius cœli quondam terrarumque peritus, Nunc luce mentis debilitata jacet stupidus, et veluti con-

strictus vinculis ponderosis circa collum, habensque faciem depressam propter gravitatem vinctulorum, proh dolor! cogitur spectare terram parentem tanti stuporis.

- ^a Philosophia.
- ^b Tempus est sanandi, non invehendi.

^c Oculis

NOTÆ.

vertere se tempus anni, nisi quod Iones dicunt Sap. Tempus omnibus notum, quod hic commendatur cum a propria ratione, tum ab effectibus suis. A propria quidem ratione, quæ in hoc versatur quod verum placida tempestas, sole niuium tunc dies noctibus æquante: unde dicitur: *Quid veris placidas temperet horas*: ab effectibus vero nempe a floribus, quibus moderata illa anni tempestas terram ornat, quique, quod rosarum colores referant, vocantur rosei u eleganter explicat Virgil. in Georg., v. 123:

B quibus ut physici student inquirendis, sic inquisivit eas, invenitque Boetius. Ille, inquam, natura obscura est: quia non generali duntaxat, sed singulari debet percipi cogitatione, quæ utpote ab infinitis propemodum adjunctis pendens, difficillime obtineri potest. Suas tamen naturæ, hæc habet causas: nihil enim sit sine sua causa. Illis causis inquirendis student physici, ut quondam, quæ a cæteris hominibus secernantur, felicitatem sibi possint comparare: nam

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Ilas denique causas perspectas habuit Boetius, quippe qui rimari solitus cœlum terramque. consueverat latius naturæ varias reddere causas. Sed heu!

Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis:
Veræ tument terræ, et genitalia semina poscunt.

20. Quid dedit ut... autumnus. VII. Boetius concludit se pariter cognovisse autumnum. Autumnus autem sive, ut nonnulli scribere malunt, Auctumnus, quibusdam, referente Festo, sic appellatur, quod tunc maxime argeantur hominum opes, coactis agrorum fructibus: unde Virgil. in Georg., v. 520:

24. Nunc jacet. Mens humana sic media est inter Deum, a quo condita conservatur, et corpus, cuius est forma, ut quo magis Deo, aut corpori moventi obsequitur, eo magis gnara fiat, aut ignara: Corpus enim, ut dicitur Sap. ix, quod corrumpitur, aggravat

C animam, et terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem. Deus vero, Joan. i, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illic perturbatio recte nunc perhibetur reddere effectum luminis mentis, et instar gravium carnarum vultum ad terram deprimere: sed Boetius dicitur catenis pressus colla, supple secundum: Sicut Virgil. Os humerosque Deo similia.

Glande sues læti redeunt: dant arbusta silvæ
Et varios ponit fetus autumnus: et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Unde etiam autumnus nunc a Philosophia dicitur pleno fertilis anno gravidis influere uvis: plenus enim hic idem quod refertur: sicut Virgil. in Georg., v. 4:

D Medicinæ tempus est. Ut corporis sic mentis suæ sunt ægritudines, quamobrem sua est utriusque medicina: unde C. c. in Tusc. q. i., Medicina animi, inquit, cur non tam desiderata, tam culta, tam grata, et probata quam corporis? Philosophia autem, ut potest in cogitatione versatur, mentis exercet medicinam; observatis tamen iis quæ a medicis corporum observari solent: hoc enim, 1° ægros attentius considerant: nam medico diligenti, inquit Tullius in de Or., priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi volit, sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est; 2° ægros alloquuntur, ut quod sua meditatione cognoscere non potuerunt tam de morbo quam de consuetudine valentis et natura corporis, id percunctando et interrogando eliciant; 3° ægris præsertim silentibus manum admovent, ut tactu iudice, prædicta evidentius cognoscantur: inventa enim morbi causa curationem esse inventam medici putant; 4° ægros consolantur, causati aut nullum esse morbum, aut curationem ejus esse facilem: Medici enim inquit Orator. in de Div., quanquam sæpe intelligunt, tamen nunquam ægris dicunt, eo morbo eos esse morituros. A qui ita Philosophia nunc se gerit erga Boetium.

Influere vero idem quod abundare: sicut Seneca ait fortium influentis dona.

22. Rimari. Perscrutari, penitus inquirere: qui enim naturæ causas penitus inquirat, is insar canis venatici omnia debet lustrare: unde Physicus, inquit Orator. in de Nat. deorum, est speculator vena orque naturæ.

23. Naturæ varias reddere causas. Natura a na cor dicitur, ut φύσις a φύω: quare natura, in genere causæ efficientis, est causa, a qua res, præsertim sensilis, nascitur: in genere vero formæ, natura dicitur insita cuiuslibet corporis forma, qua illud a cæteris distinguatur. Sic conciliari possunt discrepantes philosophorum opiniones: Namque, inquit Tullius in de Nat. deorum, alii naturam censent esse vim quendam sine ratione cientem motus in corporibus necessarios: alii autem vim participem rationis atque ordinis... Sunt autem qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita dividit omnium, quæ sint, naturam esse corpora et inane, quæque his accident. Scilicet natura in genere causæ, duplex est, nimirum prima, nempe Deus, cuius solertiam, inquit idem Orator ibid., nulla ars, nulla manus, nemo opifex conceui possit imitando: et secunda, videlicet quoddam corpus divinitus motum: hoc enim vis est sine ratione ciens motus in reliquis corporibus necessarios. At natura in genere formæ est unumquodque corpus, et si ita placeat Epicuro, atomi et inane. Quidquid sit, non agitur hic nisi de natura, in genere formæ. Ille autem natura obscura quidem est, sed suas habet causas,

Tum vero totis in me intenta luminibus. Philosophia Boetium attentius considerat: ut facta attentione non solum morbum Boetii, cui mederi vult, sed etiam consuetudinem valentis, et naturam mentis cognoscat: attentio quippe animi ita propria est philosophiæ, ut hæc præcipitatio et præiudicium, infensissimi veritatis inveniendæ hostes, vitentur.

24 ^a Tunc ille es, ait, qui nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras? Atqui talia ^b contuleramus arma, quæ nisi prius abjecisses, invicta te firmitate uerentur. Agnosce me? Quid taces? pudore, an stupore siluisti? (5) Malletm pudore; sed te, ut video, stupor oppressit. Cumque me non modo tacitum, sed elinguem prorsus mutumque vidisset, ^c admovit

INTERPRETATIO.

^a Puer primum; deinde adolescens; postea vir philosophus.

^b Tibi dedimus.

^c Lethargia sopitus est.

pectori meo leniter manum, et, **25** ^a nihil, inquit, periculi est, ^c lethargum patitur, communem illusarum mentium morbum. Sui paulisper oblitus est, recordabitur facile, ^d si quidem nos ante cognoverit. ^b Quod ut possit, paulisper ^e lumina ejus, ^f mortalium rerum nube caligantia, tergamus. Hæc dixit, oculosque meos fletibus undantes, contracta in rugam veste siccauit.

^d Hummodo.

^e Oculos.

^f Caducarum.

NOTÆ.

Mens porro dicitur totis in aliquid intenta luminibus, cum aliquid ita cogitat, nihil ut ei supersit virium ad aliud cogitandum. Sic Virg. iv Æn., v. 400:

Habes tota quod mente petisti.

^a Tunc ille es.] II. Philosophia Boetium alloquitur, ut quod attenta meditatione de statu mentis Boetii videtur non potuisse cognoscere, illud ab eodem Boetio per unctum et interrogando eliciat. Ac primum quidem philosophia Boetium interrogat de præterito mentis Philosophiam doctæ statu, cujus initium, progressum et perfectionem optime comparat cum homine, qui virilem ætatem adepturus lacte primum, postea cibo graviore alitur: *Nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras.* Sic S. Paulus s miles Christianæ vitæ periodos describens, I Cor. iii ait: *Tanquam parvulus in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis; et Hebr. v: Facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo; ad quod respiciens S. Petrus ep. I, cap. ii: Sicut modo geniti infantes, inquit, rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem.* Lac autem Philosophiæ sunt principia, quæ sola animi attentione innotescunt; cibis autem gravior, sunt conclusiones, quæ ex ejusmodi principii majori quodam labore inferuntur. Deinde eadem Philosophia Boetium interrogat de præsentis statu illius mentis, quæ non ob aliam causam dicitur cecidisse, perturbationibus vieta, quam quod *abjectis armis philosophicis*, his noluerit uti. Arma autem illa sunt præcepta philosophica.

Sed Philosophiæ interroganti non respondet Boetius, non pudore quidem, qui teste Horatio aliquando *infernus prohibet profari*, sed stupore, qui quod sit veluti durities mentis, quæ etiam sollicitata non sentit, propterea et cogitationem et locutionem, cogitationis signum, impedit: hinc Boetius *stupore oppressus* dicitur non modo tacitus, sed *elinguis prorsus, et mutus*; quasi tacitus intelligatur qui linguam habens lingua non utitur; *elinguis*, qui lingua captus balentem balbutire potest; *mutus* denique qui nullatenus potest loqui. Sic Tullius dixit *mutum forum, elinguem curiam, et tacitam civitatem*. De stupore locutus Virgilius, iii Georg., v. 520, canit de tauris:

Non umbræ aliorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera atque oculos stupor urget inertes.

^b *Admovit pectori meo manum.*] III. Philosophia Boetio admovet manum, ut evidentius percipiat morbi illius causam. Sicut autem medici cognito corde, bonam vel malam corporis valetudinem cognoscunt, quod cordis motus causa sit reliquarum corporis affectionum: ita Philosophia, cognita hominis voluntate, rectam aut pravam mentis cogitationem percipit, quod voluntas causa sit reliquarum cogitationum tam laudabilium quam vituperabilium, ita ut non ante in errorem aut vitium labi possimus, quam vulnerimus: propterea Philosophia nunc manum dicitur *admovere pectori*: pectus enim significat volun-

tatem: quemadmodum apud Ciceronem: *Amicus per se amatur toto pectore.*

B ^a *Nihil periculi est.*] IV. Philosophia consolatur Boetium, ut ipse Boetius, spe salutis concepta, quæ illi deinceps proponitur remedia, his utatur lubentius: propterea Philosophia ait ¹ *nihil esse periculi*: quia cum mens nostra sit immortalis, hæc nullis nisi errorum vitiis est obnoxia periculis: hic autem nihil advertitur nisi oblitio quædam, quæ imminentis erroris aut vitii nota non est; ² mentem Boetii generatim *pati lethargum*: nam lethargus est violenta cerebri compressio, unde torpor et inexpugnabilis fere somni necessitas, rerum omnium oblitio, et mentis defectio nascitur: hinc qui hoc morbo afficiuntur, hos medici tandiu curant percuti, pungi, uri, aliisque modis cruciari, donec, relaxato cerebro, vigilia, attentio et memoria in iisdem renovata nascatur: mens igitur propter quamdam similitudinem tum dicitur *pati lethargum*, cum rerum ante cognitarum immemor lebere videtur: quod *communis* dicitur *illusarum mentium morbus*, quatenus mentes nunquam errant, nisi immemores primorum veritatis principiorum, præcipitatione et præiudicio judicent; ³ mentem Boetii speciatim esse *oblitam* sui: est enim *vel maximum*, inquit Tullius i Tusc., *animo ipso animum videre: et nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut naturam figuramve noscamus, neque nos corpora sumus, neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico: cum igitur, nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vos est aut: aliquod an mi receptaculum: ab animo tuo quidquid agit, id agit a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc arrioris cujusdam animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est seipsum posse cognoscere.* Ex quibus sequitur mentem humanam non prius posse philosophari quam seipsam noscat, ut quæ oblitam sui est, hæc speciatim lethargio laborare merito dicatur; ⁴ mentem Boetii paulisper tantum esse *oblitam* sui, quod antecepta animo suo sit innata: unde ad primam Philosophiæ admonitionem eadem mens recordabitur sui.

^b *Quod ut possit.*] Denique Philosophia Boetium deinceps curatura, ejusdem oculos, mortalium rerum nube caligantes, fletibusque undantes contracta in rugam veste abstersit, et siccauit: quæ continuato prædicto Philosophiæ symbolo, non tam de corpore, quam de mente intelligenda sunt.

Primum igitur oculi Boetii mortalium rerum nube caligabant, quod ejus mens caducarum rerum perturbationibus, amore, v. g., aut desiderio obscurata videbatur.

Deinde iidem oculi fletibus undabant; quod ejusdem mens propter amissas res caducas afficeretur tristitia, cujus signa sunt fletus.

Præterea Philosophia oculos Boetii contracta in rugam veste abstersit, siccauitque. Abstersit quidem et siccauit, quia mentem exiit perturbationibus præcipuit, unde prædictæ tenebræ et tristitiæ: contracta

26 METRUM * III.

ARGUMENTUM. — *Boetius canit se, aspirante Philosophia, sic illustratum fuisse, sicut nubibus vento fugatis, terra pristinam recuperat lucem.*

Tunc me discussa liquerunt nocte tenebræ,
Luminibusque prior rediit vigor :

INTERPRETATIO.

Tunc, inquit Boetius, tenebræ discesserunt a me, caligine dissipata, et lux pristina revertit oculis meis : quemadmodum quando stellas involvuntur a Coro ra-

A Ut cum præcipiti glomerantur sidera Coro,
27 Nimbosisque polus stetit imbris,
5 Sol latet, ac nondum cælo venientibus astris,
Desuper in terram nox funditur.
Hanc si Threicio Boreas emissus ab antro
Verberet, et clausum reseret diem,

ido, vento occiduo, et cælum velatur nubibus pluviarum secundis, sol absconditur, et nox irruit ex sublimi in humum. Si Boreas ventus ex spelunca Thracia or-

NOTÆ.

vero in rugam veste, hoc est, verbis philosophicis oratione conjunctis : usu quippe cogitationes cum verbis, quibus significari solent, ita conjunctæ sunt, ut sæpiissime has cogitationes, non, nisi verbis in memoriam revocatis, recordemur : supra autem dictum est vestes Philosophiæ esse voces philosophicas.

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior hexameter heroicus ; posterior tetrameter, cujus quatuor pedes imitantur quatuor primos heroici versus pedes, frequentiore tamen dactylo.

1. *Tunc me.*] Mens Boetii perturbationibus obscurata suam prius lumen amiserat : non tæcus ac oculi corporis, accedente nocte, tenebris involvuntur. Sed vix Philosophia, seu novum sidus, emicuit, cum ejusdem Boetii mens, perturbationibus sedatis, suo priori lumine recreata coepit, ut ante consueverat, videre.

3. *Ut cum.*] Eximia similitudo, sive oratio traducens ad mentem ex corpore dispari simile : hic autem terra refert mentem ; sol, philosophiam ; nubes, perturbationes ; venti, spiritus perturbationum parentes ; nox et dies alterni alternas ignorantem et intelligentiam referunt.

3. *Glomerantur sidera.*] *Glomero* dicitur a *glomus*, an *peloton de fil*, quare cum glomus ex eo fiat, quod filum filo circumfacto involvatur, *sidera* nunc dicuntur *glomerari*, quod hæc nubibus circumfundentibus involvantur : neque enim putandum est, Boetium existimasse stellas posse ventis ita moveri, ut hisdem ad se invicem accedentibus quoddam fiat stellarum agmen : hoc fera modo Virgil. i Georg., v. 325, canit :

Et sædam glomerant tempestatem imbris atris
Collectæ ex alto nubes.

3. *Coro.*] *Corus* sive *Caurus* ventus est flans ab occasu æstivo : unde hic ventus sic contrarius est motui, quo aer ab ortu in occasum cietur, ut nubes contrariis hinc et inde motibus compressæ cogantur, ropiosum imbrem, nisi aliter dissolvantur, emissura. Virg. v Æn., v. 125 :

Quot tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi sidera Cori.

4. *Nimbosisque imbris.*] Imbres nimborum dicuntur, quod hi nube tanquam sua materia inclusi continentur : nimbus enim non secus ac nubes generatim illud dicitur quod nubis sive operit : unde *nimbus*, inquit Isidorus l. xix, c. 51, *est fasciola transversa ex uno assuta in linteo, quod est in fronte seminurum*. Ex quo Plautus *nimbata* meretricem dixit. Scilicet nubes, quæ nihil est aliud quam vapor caliginosus, in sublimi aeris circumfundentis pondere libratus, deorsum ferri potest duobus modis, et pro diverso descensus sui motu, diversos habere effectus : vel enim nubes integra descendit, vel frustatim ; si integra descendat, fulguris, fulminis, tonitruum, præsertim vero tempestatis parens esse potest. Si autem frustatim descendat, hujus tres esse solent formæ : nimirum nix, pluvia, et grando ; nam villosi nubis globuli cadendo vel servant vel mutant suam formam : si servant, ningit : si vero mutant, hi aut liquescunt tantum, tumque pluit ; aut durescunt liquati, tumque cadit grando.

4. *Polus stetit.*] Cælum obductum fuit. Sic enim Virgilius, ecl. 7, v. 54 :

Stat et juniperi et castaneæ hirsutæ.

Æneid. vi, v. 300, de Charonte, cujus oculi flamma tegi videbantur.

B Canities incola jacet, stant lumina flamma.

Æneid. xii, v. 407, de cælo quod pulvere obductum erat.

Jam pulvere cælum

Stare vident.

Hinc additur vers. 5. *Sol latet.*

5. *Nondum cælo venientibus astris.*] Nox enim poëtis præsertim, duplicis est generis. Altera nascitur occidente sole, emicantibusque cæteris astris, quæ propterea oriri dicuntur : de hac nocte loquitur Virg. ii Æn., v. 250 :

Vertitur interea cælum et ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terraque polumque.

Altera oritur, etiam ante solis occasum, ipso cæterisque astris latentibus, de qua loquitur idem Virg. i Æn., v. 94 :

Eripit subito nubes cælumque diemque
Teucrorum ex oculis : ponto nox incubat atra

C Et de hac nocte nunc agitur : unde dicitur *fundi in terram desuper nondum cælo venientibus astris*, quæ scilicet occidente sole emicare solent.

7. *Boreas.*] Boreas est ventus flans ab ortu æstivo : quomobrem simili motu, quo aer ab ortu ad occasum circumfactus, cietur. Hinc autem omnia quæ de isto vento dici solent possunt inferri. Primo enim ventus hic e regione Cori spirat : quia Corus stat ab occasu æstivo : unde utriusque hujus venti noster auctor nunc meminit. Secundo idem ventus vehemens est : quoniam una cum aere fertur ad occasum : cum autem omnis ventus vehemens sit frigidus, propterea Virgilius, ecl. 7, v. 51, canit :

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Atque hinc forte nominis istius interpretatio : *βορέας* enim videtur dici a *βοάω*, *clamo*, et *έίω*, *decurro*, quod ventus ille, ut pote vehementior, cum sonitu currat. Tertio ille ventus serenus est, quod cum aere concurrentis nubes coactas, materiam imbrium, dissipet. Unde Ovid. vi Metam. :

Apta nihil vis est, qua tristia nubila bello,
Et freta concutio, nodosaque rohora verto.

Unde etiam nunc dicitur *clausum reserare diem*, hoc est fugare nubes, quibus, etiam ante solis occasum, nox facta est.

7. *Emissus ab antro.*] Optime Boreas, aut quilibet alius mundi ventus, a tempestate diversus, *ab antro emitti* dicitur, ut i Æn., v. 64 :

Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris.

Quemadmodum enim ventus pomorum, castanearum, ligni viridis, imo et globi arnei, quem *Eotipilum* vocant, movente igne, ex quibusdam veluti antris, vaporibus scilicet, qua data porta, rarefescendo ruentibus oritur : sic prædictus mundi ventus ex circumstantibus terra, montibus et nubibus, veluti ex magnis quibusdam speluncis, agrute sole, vaporibus

28 Emicat, et subito vibratus lumine Phœbus, A
10 29 Mirantes oculos radiis ferit.

30 PROSA III.

ARGUMENTUM. — Boetius, recognita tandem parente Philosophia, ab eadem percunctando accipit, ut antiquis sic recentiores philosophos ab ignavis improbisque vexatos fuisse.

ins flagellet hanc terram et aperiat lucem absconditam, sol apparet, et emissus luce repentina, persingit splendore suo oculos stupentes.

^a Simili modo.

nimirum, qua minus resistitur, rarescendo¹ currentibus flare consuevit: unde Virgil. 1 Æn., v. 55:

Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris
Æoliam venit. Hic vasto rex Æolos antro
Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinculis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.

7. Threicio.] Sive Thracia: quod Boreas quidam eodem, quo ventus hic, nomine donatus, fuerit Thrax: vel quod ventus hic comparatione loci ubi scribebat Boetius, ex Thracia videretur flare:

Sic Virg. 12 Æneid., v. 365:

Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat Ægæo, sequiturque ad littora fluctus
Qua venti ineubuere, fugam dat nubila cælo.

Edoni enim Græcæ Ἰθωνοί, Straboni gens est Thracia. Porro reserare idem est quod aperire: reserare enim contrarium est seris: sicut claudo et recludo, velo et revelo, tego et retego, sunt contraria: seræ autem sunt, quibus remotis fores panduntur, ut ait Varro, vel ut ait Festus, fustes, qui opponuntur foribus: Ovid. 1. vi Amor., Excute poste seram. Hinc Virg. 12 Æn., v. 584:

Urbem alii reserare jobent, et pandere portas.

9. Phæbus.] Phœbus sive Apollo fertur Jovis et Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo. Medicinæ inventor, divinandi, cantandi et versificandi adeo peritus, ut harum artium Deus habitus sit. Poetis, ut nunc, sapius solem significat, ut ipsius nominis interpretatio probat: ποσειδών enim Græcæ, Latine est splendidus, hinc dicitur emicare et subito vibratus lumine: emicare quidem dicitur, quatenus fulget: mica enim est a mica, quatenus hæc dicitur de arenulis fulgentibus: at dicitur subito vibratus lumine, quatenus sol continuo lumine ad terras usque emittitur. Sic Virgil. Æn. viii. v. 524:

Namque improvise vibratus ab æthere fulgor.

10. Mirantes oculos.] Admiratio non nisi mentis est: quandoquidem admiratio in quadam mentis cogitatione versatur: sed hæc mentis affectione fixi oculi etiam mirari dicuntur. Scilicet arguti nimis oculi, inquit Tullius, quemadmodum animo affecti sumus, loquuntur. Claudian. carm. 24, v. 69:

Quantum profueris, quantum servaveris urbem
Attantis metire oculos.

¹ Haud aliter.] Non secus ac nubibus, afflatu Boreæ dissolutis, sol emicat, suoque lumine oculos spectantium in sui admirationem convertit, ego Boetius nebulis perturbationum, præsertim vero tristitiæ meæ, instinctu Philosophiæ, fugatis, cœpi paululum respirare, animumque erigere ad contemplandam eam, quæ quod extrahat errores et vitia radicatus, medici officium exercere videtur, Philosophiam. Sua autem hæc verba Boetius videtur mutuatus a Virgil. Æn. x, v. 898:

Contra Tyrrhenus ut auras
Suscipiens hansit cœcum, mentemque recepit.

Ubi haurire cælum idem quod respirare; mentem

¹ Haud aliter tristitiæ nebulis dissolutis, ² hansi cælum, et ad cognoscendam medicantis faciem ³ mentem recepi. Itaque, ubi in eam deduxi oculos ⁴ intuitumque defixi, respicio ⁵ nutricem meam, **31** ⁶ in cuius ab adolescentia ⁷ Laribus observatus fueram, Philosophiam. Et quid, inquam, ⁸ tu ⁹ in has exsiliis nostri solitudines, ¹⁰ omnium magistra vir-

INTERPRETATIO.

^b Respiravi.

^c Animum erexi.

^d Domesticis penatibus.

^e Ego Boetius.

NOTÆ.

vero recipere idem quod animum erigere: respirare enim proprie corporis est, quatenus hoc pulmonum ope per asperam arteriam spiritum æternis excipit ac reddit: sed propter quamdam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus notionum, quas a rebus cognoscendis accipit, conscia assensionem et quoddam votum emittere videtur: sic Tullius pro Sest.: Respirasse homines videbantur, nondum re, sed spe reipublicæ recuperandæ.

² Intuitum defixi.] Attenta cogitatione consideravi: ut enim cognitio clara et distincta quædam est veritatis, cui inveniendæ vacat philosophia, norma; ita nec philosophicas res nec ipsam philosophiam cognoscendo assequi possumus, nisi attentiori eaque frequenti mentis meditatione: qui secus fecerit, hic in præcipitationem et præjudicium, præcipua errorum vitiorumque capita, labatur necesse est.

³ Respicio nutricem meam.] Hæc nimirum mentis: cum enim vita humanæ mentis, sit cogitatio; propterea philosophia, cuius ope cogitatio fovetur auctisque viribus adolescit, non immerito mentis humanæ nutritrix vocatur: sic Ovidio nox dicitur curarum nutritrix.

⁴ In cuius... laribus.] Id est. scholis: lar enim focus est: hinc Lares poetis sunt dii patrii sive domestici, et, si credamus Apuleio, mentes parentum, qui quod olim domi haurerentur, suam putabantur semper curare familiam: unde Tullius, Dii, inquit, quos Græci δαιμόνας appellant, nos ri, opinor, Lares. Atqui scholæ philosophicæ, non abs re dicuntur: jusdem philosophiæ focus: quandoquidem ubi lumen naturale, quod potest dici quædam mentis humanæ vita, ab ipsis præcipitationis præjudicii que incursum tutum, curantibus optimis præceptoribus, fovetur. Quare cum Boetius infans missus fuerit Athenas, ubi annos decem et octo cum aliorum philosophorum, tum Platonis præsertim et Aristotelis lectionibus vacavit, recte dicitur Laribus philosophiæ ab adolescentia observatus: propterea Philosophia supræ ægre ferebat Musas poeticas eidem Boetio assidere.

⁵ In exsiliis nostri solitudines.] Theodericus Ostrogothorum rex, cui Boetius antea fuerat dilectissimus, tantam impiis quibusdam, Boetium falso accusantibus, adhibuit fidem, ut ille hunc Ticinum vulgo Papiam relegaritur, tanquam in exsiliium: quam in solitudine idcirco accedit Philosophia, quod in solitudine præsertim mens ab omni hominum commercio liberata, suis cogitationibus formandis unice vacare possit: sic Plato philosophaturus non Athenas, sed Academiam, suburbanum Gymnasium, elegit: Sic Musæ desertissimos montes incolere finguntur.

⁶ Omnium magistra virtutum.] Philosophia enim, auctore Tullio, virtutis continet et officii et bene vivendi disciplinam, quam qui proficitur, gravissimam sustinere personam videtur. Et certe virtus generatim, juxta ipsius Aristotelis mentem, definiti potest affectio mentis ut voluntaria sic recta. Duplicis est generis, nempe dianoetica et moralis. Prior est affectio mentis notioni clara et distinctæ consentientis. Posterior affectio ejusdem mentis mediocriter laudabilem in humanis cogitationibus, locutionibus

intum, ^a supero cardine delapsa venisti? an ut tu quoque **32** ^b mecum rea falsis criminationibus agiteris? An, inquit illa ^b; te, alumne, desererem, nec ^c sarcinam, quam mei nominis invidia sustulisti, communicato tecum labore partirem? Atqui Philosophiæ ^d fas non erat, ^e incommittatum relinquere iter innocentis. Meam scilicet ^f criminationem (5) ver-

rer, et, quasi novum aliquid acciderit, perhorrescerem? ^g Nunc enim ^h primum censes apud improbos mores lacessitam periculis sapientiam? ⁱ Nonne apud veteres quoque, **33** ^j ante nostri Platonis ætatem, magnum sæpe certamen cum stultitiæ temeritate certavimus ^k? eodemque superstitè ^l præceptor ejus Socrates injustæ victoriæ mortis, me astante ^m, prome-

INTERPRETATIO.

- ^a A cælo.
- ^b Philosophia.
- ^c Onus.
- ^d Non licebat.
- ^e Solum.

- ^f Accusationem.
- ^g Putasne nondum.
- ^h Nos Philosophia.
- ⁱ Philosophia.

NOTÆ.

operibusque constituentis: quare prior prudentia; posterior temperantia a Cicerone vocatur: utriusque autem præcepta præscribit Philosophia adeoque omnium est magistra virtutum.

^a Supero cardine delapsa.] Divinitus data: lumen enim naturale, ut pote, quod ab ipso mentis humanæ conditore ortum est, divinitus est datum. Philosophia autem nihil est aliud quam lumen naturale modificatum: lumen quidem, hoc est notio, quæ sola est mentis lumen: naturale vero, id est ab ortu divinitus datum sive a natura insitum ingenitumque: modificatum denique, quatenus est primum clarum et distinctum; deinde paulo longius diffusum; postremo veri certique iudicii norma. Sic Socrates, referente Themistio orat. I, philosophiam in hominum genus divina duntaxat sorte delapsam fuisse testatus est. Sic Cicero passim: Philosophia, inquit, donum et inventum deorum; quo bono nullum optabilius, nullum præstantius, neque datum est mortali generi deorum concessu atque munere, neque dabitur.

^b Mecum rea falsis criminationibus.] Gaudentius, Opilio et Basilius apud Theodericum regem falso accu arunt Boetium, 1° quod hic impedivisset, quominus senatus læsæ majestatis convinceretur; 2° quod de vindicanda in libertatem Italia scripsisset; 3° quod ad obtinendas dignitates suffragia corrupisset, quod crimen Latinis ambitus, Græcis ἀποπομπία vocabatur, latisque legibus puniebatur; aut saltem quod ad hunc finem impii artibus usus fuisset.

Atque hæc, teste ipsa Philosophia, sunt sarcina, quam Boetius nominis philosophici invidia sustulit, quamque propterea eadem Philosophia communicato cum Boetio labore partiri cupit, ejusmodi criminationibus assueta. Sunt, inquam, hæc criminationes sarcina: nam sarcina onus est quod homo ad vestem victumque secum solet deferre profecturus: ex quo factum est, ut quodlibet onus inutile et molestum sarcina diceretur: unde Ovid. ep. 3:

Non ego sum classi sarcina magna tue.

At easdem criminationes Boetius philosophici nominis invidia sustulit: quod philosophiis præceptis addictissimus, talis esset, qualis ab Horatio describitur Carm. I. III, od. 3:

Justum et tenacem propositi virum
Non civium ordo prævaꝛbentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida: neque Auster.

Quare, continuatis ejusdem Philosophiæ præceptis, eo majori cum patientia Boetio hæc criminationes ferendæ sunt, quo antiquior est illa philosophiæ et philosophorum sors.

^c Nunc enim primum censes.] Interrogatio, quasi dicat, Censesne? modus loquendi Latinis non inusitatus. Notandum non extinctam, sed lacessitam duntaxat dici sapientiam: extinctis enim sapientibus non propterea exstinguitur sapientia, quippe quæ versatur in cogitatione, cui vel tyrannorum furor nocere non potest: in hoc similis viri, quæ, ut ait Claudian., carm. 17, v. 1:

Pretium sibi solaque late
Fortunæ secreta nitet.

Lacessitur tamen: quoniam dictis factisque improbis provocatur: quod lacessiri est: unde Virgil., ecl. 3, v. 51:

Efficiam posthæc ne quemquam voce lacessas.

Sicque lacessita fuit primum quidem apud veteres, deinde apud recentiores philosophos.

^d Nonne apud veteres.] I. Sapientia, quæ ab ipsa Pythagoræ temporibus, dici cœpit Philosophia, apud veteres sapientes et philosophos ex eo lacessita fuit, quod præstantissimi inter illos exilio et morte ipsa a stultis improbisque hominibus affecti fuerint. Notari potest hic loquendi modus: certamen certavimus: non enim id Græcis duntaxat familiare est, ut nonnulli aiunt, sed etiam Latinis: sic Terentius dixit vivere vitam; gaudere gaudium; Cicero servire servitute; Horatius ludere ludum: ut noster auctor infra dicit ludere ludum, ornare ornamentis.

^e Ante nostri Platonis ætatem.] Plato natus est Athenis circa annum mundi 5626. Hic in omni doctrinarum genere, sed in philosophia præsertim excelluit: unde Philosophia nunc vocat suam, illumque statuit tanquam notissimum philosophum, in quo, ante quem, et post quem sapientia sive philosophia male excepta fuit. In ipso quidem Platone sapientia male excepta fuit: nam ipse Plato iniquitate Dionysii Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, inquit Cicero, in maximis periculis insidiisque versatus est. Ante eundem Platonem sapientia male etiam excepta fuit: si quidem Solon Atheniensis, Anaxagoras et Pythagoras in exilium acti fuerant: Zeno vero Eleates alique optimi viri morte damnati: sed ejusdem Platonis præceptor Socrates: ut statim dicitur, eodem supplicio affectus fuit. Denique post eundem Platonem sapientia male excepta fuit in Cælis, in Senecis, in Soranis, in ipso Boetio: quæ omnia seorsum probanda sunt.

^f Præceptor ejus Socrates.] In Socrate, inquam, ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit: nam Socrates, cujus tanta sapientia fuit, ut hinc præceptor Platonis fuerit, inde vero Epicurei ac Stoici ab illius partibus stare gloriarentur, ob suam sapientiam morte damnatus est. Primum quidem Socrates circa annum mundi 5600 natus adeoque ante Platonis ætatem florens, fuit sapientissimus: nam a rebus oculis et ab ipsa natura involutus avocavit philosophiam, ut de virtutibus et vitiis quæreret, causatus quæ supra nos, nihil ad nos pertinere: is non solum verbo, sed exemplo etiam ad honeste vivendum suos auditores hortabatur: tantam quippe in omni vita servavit æquabilitatem, ut sive in prosperis, sive in adversis rebus, eundem semper vultum, nec hilarem magis, nec magis turbatum ostenderit. Brinde idem Socrates præceptor fuit Platonis: unde Tullius, III de Orat., Socrates, inquit, cujus ingenium variosque sermones immortalitati scriptis suis Platoliddit, litteram nullam reliquit. Postea idem Socrates accusatus, quod de diis male sentiret, capite damnatus est: sed injustissime: si quidem, auctore

ruit? Cujus ^a hereditatem cum deinceps Epicureum vulgus, ac Stoicum, cæterique pro (5) sua quisque parte raptum ire molirentur, meque reclamantem, renitentemque, velut in partem prædæ, traherent, vestem, quam meis texeram manibus, disciderunt, abreptisque ab ea panniculis, totam me sibi cessisse credentes, abiere. In quibus, quoniam quædam nostri habitus vestigia videbantur, meos esse ^b familiares imprudentia rata, (10) nonnullos

A eorum ^c profanæ multitudinis errore pervertit. **34** Quod si nec ^d Anaxagoræ fugam, nec ^e Socratis venenum, nec ^f Zenonis tormenta, quoniam sunt ^g peregrina, novisti; at ^h Canios, **35** ⁱ at ^j Senecas, ^k at Soranos, quorum nec pervertista, nec ^l incelebris memoria est, scire potuisti. Quos nihil aliud in cladem detraxit, nisi quod nostris moribus ^m instituti, ⁿ studiis improborum dissimillimi videbantur. Itaque

INTERPRETATIO.

^a Doctrinam.

^b Domesticos.

^c Alienæ.

^d Remota loco et tempore.

^o Senecam et Soranum philosophi.

^p Indicta.

^q Philosophicis.

NOTÆ.

ipso Tullio, ^r de Or., omnium sapientissimus sanctissimeque vixit: propterea populus mortem ejus ita doluit, ut ejusdem accusatores partim morte, partim exilio puniret, ipsique Socrati statuam æream poneret: obiit tamen astante philosophia: nam, ut ait Tullius, *ibid.*, elegantissimam *Lysiae orationem, qua pro se in judicio diceretur, respuit, et ita in judicio captus pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed ut magister aut dominus videretur esse judicium.* In quo *ricoriam mortis promeruit*: quod, iudicio ipsius Ciceronis, mors illa, quæ naturæ debita, non solum pro patria, sed etiam pro veritate est potissimum reddita, aut meliorem quam qui est in vita, aut certe non deteriores affert statum. Denique ipsius Socratis doctrinam, quæ quoniam instar pecuniæ ejus morte ad aliquos pervenit, idcirco vocatur ejusdem *hereditas*, partiti sunt *Epicurei ac Stoici*, quorum illi Epicuro, hi Zenone duces philosophantur. Nam duæ præcipue sunt philosophorum antiquorum sectæ, a quibus cæteræ promanarunt: nempe *Ionica*, cujus auctor dicitur Thales Milesius; et *Italica*, cujus caput fuit Pythagoras. *Ionice* duæ celeberrimæ existiterunt familiæ, nempe *Academicorum* et *Peripateticorum*; *Italice* pariter duæ, nimirum *Stoicorum* et *Epicureorum*, qui, ut loquitur S. August. l. viii, de Civ. Dei, c. 7, *posuerunt iudicium veritatis in sensibus corporis, eorumque infidis et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, melianda esse censuerunt*; quique propterea *reclamantem renitentemque philosophiam experti, philo-ophicam vestem, id est dictiones, quibus trerentur, disciderunt* verosque philosophos mentiti sunt.

^s *Anaxagoræ fugam.*] In Anaxagora etiam ante Platonis ætatem sapientiæ male excepta fuit. Anaxagoras enim ipso Socrate antiquior, docente Tullio, dicit materiam infinitam, sed eja particulas similes inter se minutas, eas primum confusas, postea in ordinem adductas mente divina. Ex quo confecit, solem non esse Deum, sed lampadem ardentem: ac propterea in exsilium pulsus, aut potius libenter profectus est: fertur quippe agros et patrimonium sua reliquisse, ut discendi quærendique divinæ delectationi toto se animo dederet. Consule Diogenem Laertium.

^t *Socratis venenum.*] De Socrate jam dictum est: superest genus mortis illius: decessit autem hausto succo cicutæ velenato, quo Athenienses ad publicum moris supplicium velantur: hinc *Socrates*, inquit Cicero, *cum pena jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere*: et Seneca, *ejusd.* 67, *Calix*, inquit, *venenatus, qui Socratem transulit e carcere in cælum.*

^u *Zenonis tormenta.*] In Zenone etiam ante Platonis ætatem sapientiæ male excepta fuit. Zeno enim ipso quoque Socrate antiquior multa propter suam sapientiam tormenta passus est: sed quam illa fuerint, quive illorum auctor non constat. Probabilis est Zenonem, dum hic Eleam patriam in liber-

tatem vindicare conaretur, Nearchi tyranni Jussu cruciatum, inter tormento linguam dentibus præcidiisse et in Cyprii regis interrogantis faciem expulsiisse. *Anaxarchum, Democritum a Cyprio tyranno excarnificatum accepimus*, inquit Tullius, *Zenonem Elæatem in tormentis necatum*, nempe a Nearcho tyranno. Sicque apud veteres philosophos læcessita est sapientia.

^v *At Canios.*] Il. Eadem sapientia etiam apud recentiores philosophos læcessita fuit: nam Julius Canius sive, ut vult Lipsius, Canus eodem quo Seneca sæculo natus, præstantissimus philosophus, a Caio, cum quo dlu altercatus fuerat, morte damnatus, hanc cum incredibili animi constantia subiit, ut refert ipse Seneca l. de Tranq., c. 14.

^w *At Senecas.*] Seneca philosophus, S. Paulo æquævus, primo a Christi nativitate sæculo floruit, præceptor Neronis, a quo cum ingentibus divitiis cumulatus fuisset, morte damnatus est: *Quamvis*, ut ait Suetonius in Vita Neronis, *sæpe conmeatum petenti, bonisque cedenti persancte irasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei.* Ille philosophus *sibi venas præsecans*, inquit vetus interpres Juvenalis, *sat. 5, crurumque venas abrumpens, et durante tractu lentiadineque moris, hausto veneno, et postremo calidæ aquæ stagnum introiens, exanimatus est.* Nimirum, ut ipse Seneca amicos admirabili constantia, antequam moreretur, allocutus ait: *Neroni sæcienti nihil aliud supererat, post matrem fratremque int. rfectos, quam ut educationis præceptoris necem adificret.*

^x *At Soranos.*] Bareas Soranus, præstantissimus item philosophus, Senecæ æqualis, justitia atque industria offensiones ejusdem Neronis ita auxit, ut ad mortem actus fuerit ab eodem tyranno, qui magnitudinem imperatoriam cædæ insignium virorum, quasi regio facinore ostentare videbatur, ut ait Cornelius Tacit. *Annal. l. xvi.*

Ne putes hic *Canios, Senecas, et Soranos* significare imitatores et sequaces ejusmodi philosophorum, quemadmodum arbitratur Thomas Anglicus: ipsi sunt philosophi, qui propter majorem *εὐπαρεῖν* numero plurali exprimuntur: Sic dicimus *Alexandros, Augustinos, etc.*

^y *Studiis impiorum dissimillimi.*] Idcirco enim improbi odio habent probos, eisque nocent, quia horum illorumque cogitationes, locutiones et opera inter se sunt contraria: quemadmodum docemur Sapientiæ, ut: *Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et impropriet nobis peccata legis, et distimat in nos peccata disciplina nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad vitendam, quoniam dissimilis est altis vita illius, et immutatae sunt ric ejus. Tanquam nugæ estimati sumus ab illo: et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum.*

nihil est quod admirare, si in hoc ^a vitæ (5) ^a salo, A circumstantibus agitemur procellis, quibus hoc maxime propositum est, ^a pessimis displicere. **36** Quorum quidem tametsi ^a numerosus exercitus, spernendus tamen est, quoniam nullo duce regitur, sed errore tantam temere ac passim ^b lymphante raptatur. Qui si quando contra nos ^c aciem struens valentior incubuerit, nostra quidem dux ^d copias suas in arcem contrahit; (5) illi vero circa diripiendas inutiles ^e sarcinulas occupantur. At nos desuper irridemus,

^a Mari.

^b Bacchante.

^c Militans.

^d Ratio.

¹ Vitæ salo.] Salum est mare, sic dictum a salis B sapore: hinc *Salacia* poetis, quod salum ciet, et *insula*, quasi in *salō*, dicitur. *Cæsar.*, l. iii Bell. civ., *Multitudine*, inquit, *navium perterriti et salo nauseæque confecti*. Vita autem hominis quoddam mare est, quod ut hoc, sic illa *circumstantibus agitetur procellis*. Propterea Cicero, orat. in Pisonem, *Alios*, inquit, *ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas: aliis independentibus tempestatibus non cessi*.

² Pessimis displicere.] Philosophorum enim propositum sive votum in hoc versatur, quod virtuti succedant: virtus autem, ut pote qua improborum vita damnari videtur, pessimis displicet.

³ Numerosus exercitus.] Stultorum major est, quam philosophorum numerus, juxta illud *Eccl. i. Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus*. Nimirum philosophorum est vitæ præcipationem et præjudicium ad inveniendam veritatem, quod ut difficile, sic paucorum est. Stultorum vero præcipatione et præjudicio in errorem primum, deinde in vitia labi, quod ut infinitis fere modis fieri potest, sic et facillimum et plurimorum est. Sed multitudo non absolvit stultitiam, nec minus sunt vituperabiles, quod plures sint stulti.

Hinc illa stultorum turba *spernenda est: nullo duce regitur, sed errore temere lymphante*, adeoque circa diripiendas inutiles sarcinulas occupatur. ¹ Spernenda est: nam virtus vere sapientiæ comes individua et semper et sola libera est, quæ etiamsi corpora capta sunt armis et vinculis constructa, jus tamen suum atque omnium rerum impunitam libertatem tenet. ² Nullo duce regitur: in hoc enim vitii et virtutis assecræ differunt, quod hi certis, illi nullis teneantur legibus, quod virtus uno modo, vitium infinitis haberi possit: norma enim unica sit, necesse est. ³ *Errore lymphante raptatur*; hoc est errore in furorem agente: *lymphatus* enim dicitur, qui, ceu a Nymphis lympharum præsidibus actus, in furorem abreptus est: ita Virgil. vii *Æn.*, v. 577:

Immensam sine more furit lymphata per urbem.

⁴ *Circa inutiles sarcinulas occupatur*: suis quippe obsecuta perturbationibus, omnes suas curas cogitationesque ponit in caducis rebus, quæ velut pondus inutile mentem ita opprimunt, hanc ut non sinant veritatem virtutemque colere. Contra vero sapientia, quæ ratione tanquam duce regitur, sprete caducis rebus, veritati virtutisque sic vacat, ut non modo in-tar sideris emicet, sed turris instar inexpugnabilis ab omnibus stultitiæ telis sit tuta.

Quod vocatur *phaleucum* a poeta qui dicebatur *φάλακος*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet *eudæcasyllabus* constat sp. uno, dactylo et tribus trochæis.

¹. *Serenus*.] *Serenus* dicitur a Græco *εὐρός*, quod est *siccus*. Hinc a *serum*, est *serreo*; a quo *serescere*, quod est *siccari*: unde Lucretius l. i:

vilissima rerum quæque rapientes, securi totus furiosus tumultus, eoque vallo muniti, quo grassanti stultitia aspirare fas non sit.

37 METRUM • IV.

ARGUMENTUM. — *Homo metus speique liber, inquit Philosophia, non movetur; aut periculis maris, terræ et cæli; aut tyrannorum furoribus; quibus spei metusque servus, oppressus jacet.*

Quisquis composito serenus ævo,

38 Fatum sub pedibus dedit superbum,

Fortunamque tuens utramque rectus,

INTERPRETATIO.

• *Onera.*

Quicumque, composita sua vita, tranquillus contempsit mortem imperiosam, et inspicieus constanter fortunam prosperam adversumque, valuit servare faciem

NOTÆ.

Denique fluctifrago suspensus in litore vestes
Uvescunt, eodem dispensis in sole serescunt.

Propterea quæ nubes in auras vanescentes terram circari sinunt, hæ vocantur serenæ Virgilio, i *Georg.*, *serenas ventus agit nubes*. Ex quo factum est, ut frons excussis rugis *serena* diceretur Martiali et aliis. A fronte denique vox illa translata est ad ipsam mentem, quatenus hæc libera est a perturbationibus, quibus turbari solet. Sic nunc accipitur: sicque a Latinis auctoribus accipi solet. Lucret. lib. ii:

Quæ placidum ducunt ævum, vitamque serenam.

¹. *Ævo*.] Id est, *vita*. *Ævum* enim dicitur a Græco *αἰών*, hoc autem quasi *ævi* *ὄν* semper existens: sed res vivens non censetur existere, nisi quatenus vita sua afficitur: hinc pro diverso genere vitæ, ævum aliud est perpetuum, quod mentium est: aliud certo definitum tempore. Illic agitur de ævo sive vitæ hominis: quemadmodum ab Horatio dicitur homo *ævi brevis*: et a Virgilio de apibus, iv *Georg.*, vers. 206:

Ergo ipsas quamvis angustus terminis ævi
Excipiat: neque enim plus septima ducitur ætas.

Ævum autem sive vita hominis tum dicitur *componi*, e m secundum ipsam Dei voluntatem, quæ prima est morum regula, regitur: ex quo summa oritur animi tranquillitas.

². *Fatum*.] Id est *mortem*: *fatum* enim a *fando* videtur dici, quasi *voluntas, decretum, jussum et dicum Dei*: nam *quid aliud est fatum*, inquit Minutius Felix in Octavio, *quam quod de unoquoque nostrum Deus fatus est? quamobrem cum divina voluntate sit statutum omnibus hominibus mori*, Hebr. ix; idcirco mors etiam Christianis vocari potest *fatum*: ut nunc vocatur: *fatum* autem sive mortem *sub pedibus dare* videtur, qui commissus Dei arbitrio, nec petit vivere nec metuit mori: *Libera te*, inquit Seneca, ep. 80, *primum metu mortis; illa nobis primum jugum imponit; deinde metu paupertatis*. Sic Virgil. ii *Georg.*, v. 490:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes et inextorabile fatum
Subjecit pedibus strepitumque Acherontis avari.

³. *Fortunamque tuens utramque rectus*.] *Fortuna* ethnicis erat numen, a quo illud omne putabant procedere, cujus causam ignorabant: nam *Fortuna*, inquit Tullius i *Acad.*, *efficit multa improvisa nobis propter obscuritatem ignorantemque causarum*. Hinc illam saxi instar globosi prædicabant volubilem, quod globosi circuitus non citius quam eventus, quorum causas ignoramus, sese excipiant. Hinc illam fecero duplicem, secundam scilicet, a qua bona sitem exteriora; et adversam, a qua mala contraria proficerentur: quod ignorata causa sæpius ab uno ad alterum statum transeamus. Rejecto autem falso illo numine, hic intelliguntur res prosperæ et adversæ, quas qui virtutem colit, sic intuetur *rectus* ut neque deprimatur afflictarum pondere, neque vento prospe-

Invictum potuit tenere vultum ;
 5 Non illum rabies minæque ponti
 Versum funditus excitantis æstum ,
 Nec ruptis quoties vagus caminis
 39 Toronet fumificos Vesevus ignes,

A Aut celsas soliti ferire turreis
 10 Ardentis via fulminis movebit.
 40 Quid tantum miseri feros tyrannos
 Mirantur sine viribus furentis ?

INTERPRETATIO.

indomitam ; hunc non sollicitabit aut furor terrorque maris agitantis summos imosque fluctus suos, aut mons Vesuvius, cum inconstans emittit flammam fumantes facio exitu, aut iter fulminis accensi, quod consuevit

percutere alta ædificia. Cur infelices ita stupent tyrannos crudeles, accensos furore inani. Nihil optes, nihilque metuas, tumque exarmabis furorem effrenati infir-

NOTÆ.

rarum erigatur : legitur ex vultu, qui cum nec tristior adversis, nec hilarior secundis fiat, *invictus* manet. Non possum tacere verba Horatii, in Carm., od. 3, quamvis omnibus nota,

Justum et tenacem propositi virum,
 Non civium ardor prava jubentium,
 Non vultus instantis tyranni
 Mente quatit solida, neque Auster
 Dux inquieti turbidus Adriæ,
 Nec fulminantis magna Jovis manus :
 Si fractus illabatur orbis
 Impavidum ferieat ruinæ.

5. *Non illum rabies minæque ponti.*] I. Mare ventis præsertim agiatum turbatumque adeo terribile est, ut viris etiam fortissimis metum incutere posse videatur : unde Horatius, Carm. l. 1, od. 3 :

Illi robur et æs triplex
 Circa pectus erat, qui fragilem truci
 Commisit pelago ratem
 Prians, nec timuit præcipitem Africum
 Decertantem aquilonibus
 Nectristes Hyadas, nec rabiem Noti.

Hinc dicuntur *rabies minæque maris* : *rabies* quidem, quod more rabidi furentisve canis huc et illuc rapiatur : *minæ* vero, quod sublimes fluctus mortem intendant. Sic enim Virgil. 1. Æn., v. 166 :

Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
 In cælum scopuli.

Atqui *quisquis pedibus subjecit fatum*, ille his maris periculis non movetur : quod hæc nihil aliud sint, quam præsentia mortis, quam ille contemnit. Mare autem vocari *pontum* jam diximus met. 2, v. 14.

8. *Vesevus.*] II. Terra etiam, ea præsertim quæ e suo sinu emittit ignes, terribilis est : neque tamen hanc, propter prædictam rationem, metuit qui *sub pedibus dedit fatum*. Hujusmodi est Vesevus. Vesevus autem qui et Vesuvius, mons est Campaniæ prope Nolam, ex cujus cacumine sæpius erumpunt ignes, morte præsertim Plinii infames : aiunt enim celeberrimum hunc auctorem, qui cognoscendi hujus ignis studio eo se co-tulerat, fumo flammisque inde emissis extinctum fuisse. Hujus montis meminuit Virgilius in Georg., v. 224, ubi ejus fertilitatem commendat.

Talem dives arat Capua et vicina Vesevo
 Ora jugo.

Ignes quidem Vesuvi sunt *fumifici* : quia oriuntur ex terrestri exhalatione, quæ quandiu terris inclusa consistitur, fumus est, at liberius per aera iter acta flammam concipit, statim propter majorem partium concretionem pristinam tumi formam resumit : propterea *ex eo monte*, ut aiunt Conimbrie. Meteor. tract. 12, cap. 3, *aliquando nubes ascendere visa est, quæ pini similitudinem et formam referebat*. At ignes hi non emicant, nisi *ruptis caminis*, sive exitu sibi facti : quoniam si exhalatio, prædicta ignis subterranei materia, viam invenisset factam ; in auras potius abiisset, quam in ignem : quod cum fiat, interru-tis vicibus, propterea mons ille nunc vocatur *vagus*.

10. *Via fulminis.*] III. Cælum, præsertim fulminans, adeoque fulgurans, et tonans maxime terribile est ; quod præsentem intendant mortem videatur.

Hinc qui malæ conscientiæ stimulis sive potius furis agitantur, hi fulmina præcipue, adeoque fulminum præsentia, fulgura et tonitrua metunt : sicut C. Cæsar Caligula, qui, ut loquitur Suetonius, *deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura commovere, caput obvolvere ; ad vero majora proripere se estrato, sub lectumque condere solebat* : sicut etiam quilibet impius, judicio Juvenalis l. v, sat. 13, fulmine terretur :

Hi sunt qui trepidant et ad omnia fulgura pallent
 Cum tonat : exantibus primo quoque murmure cæli :
 Non quasi fortuito nec ventorum rabie, sed
 Iratus cadat in terras et judicet ignis.

Fulmen autem et fulgur non solum origine, verum etiam natura conveniunt. Conveniunt quidem origine, quod utrumque, Varronis arbitrio in iv de l. I, a *fulgore* dicatur. Conveniunt etiam natura, quod utrumque sit exhalatio accensa. At differunt, quod fulgur vix natum, perit : fulmen non prius extinguitur, quam ad terras usque pervenerit, simile his stellis, quas inquit Virgil. 1. Georg., v. 365 :

Ven'o impendente videbis
 Præcípites cælo labi noctisque per umbras
 Flammarum longos a tergo albescere tractus.

C Propterea nominatur hic *via fulminis ardentis*, diciturque fulmen *soliium celsas ferire turres*. Nimirum accensa illa exhalatio nubibus excussa, aut per nubium latera emittitur, aut per inferiorem nubis subjectæ partem. Si primum : fulminis via sic obliqua est, illud ut sublimia potius quam humilia sibi obviam habeat. Si vero alterum : quemadmodum mensa corio supposita, corium reddit perforatu facilius, sic corpus sublime nubis subjectum, nubem, qua illud huic respondet, reddit fragiliorem, adeoque viam sibi parat, qua fulmine ruente percutitur. Verum nec fulmen illud potest malum inferre gravius morte, quam cum non metuat ille, de quo nunc agitur ; idcirco nec fulmine movetur. Senec. in Thyest., v. 347 :

Rex est qui possit metus...
 Quem non concutit cadens
 Obliqui via fulminis...
 Qui tuto positus loco,
 Infra se videt omnia,
 Occurritque suo libens
 Fato : nec queritur mori.

D 11. *Quid feros tyrannos.*] Denique qui neque fluctuum marinorum furoribus, neque ignium subterraneorum incendiis, neque Jovis fulminantis ictibus terretur, hic multo minus metuit tyrannos, quorum minor esse videtur nocendi potestas. *Tyrannus* apud veteres idem erat quod *rex* sive *princeps* : a quo ita forte vocatus a turribus sive sublimibus ædificiis, in quibus manere solent reges : unde Horatius pauperum tabernas regumque turres opponit l. 1. Carm., od. 4 :

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
 Regumque turres ; o beate Sexti.

Sic Virgilius de tyranno loquitur vii Æn., v. 266 :

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Sed apud recentiores auctores tyrannus ille solum dicitur princeps qui suprema sua potestate abutitur : quo modo idem Virgil. ix Æn., v. 365 .

Nec sp̄ res aliquid nec extimescas,
Exarmaveris impotentis iram :

- 41 At quisquis trepidus pavet, vel optat,
Quod non sit stabilis, sui que juris.
Abjecit clypeum, loco que motus
Nectit, qua valeat trahi, catenam.

42 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — Boetius de intelligentia prædictorum suoque vulnere a Philosophia interrogatus, memoratis primum quidem loco, habitu et vultu, quibus non ita prius excipere solebat Philosophiam, deinde vero

nique tyranni : sed quicunque metuit tremens, aut sperat, is, quoniam non est constans et compositus sui, deposuit scutum, et sua sede disiectus componit vincula, quibus rapti possit.

• Philosophia.

Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat.

Neque vero ejusmodi tyrannos timet, qui magnitudine et fortitudine animi præditus, nihil a rebus creatis aut sperat aut metuit : *Harum enim virtutum, inquit Cic. in de Offic., est proprium nil extimescere, omnia humana despiciere, nihil quod homini accidere possit intolerandum putare.* Ex quo idem orator conficit fortitudinem esse dolorum laborumque contemptio- nem. Quare magnanimis viris feri tyranni habentur sine viribus furentes. Igitur

43. *Nec speres aliquid nec extimescas.*] Hæc est sententia Platonis, quam sibi deinceps usurpaverunt Stoici, unanimique consensu approbaverunt omnes cum oratores tum poætæ. Plato enim in Philebo ait oportere eam, qui intelligendi sapiendique vitam elegit, nullatenus gaudere vel dolere. Seneca ille Stoicus, de Beata Vita c. 5. *potest, inquit, beatus dici qui nec capit nec timet, beneficio rationis.* Cicero, versu 41, et Virgilius, versu 2, hujus metri citatus : quibus addi potest Martialis l. x, ep. 47 :

Quod sis, esse velis, nihilque malis :
Summum tunc metuas diem, nec optes.

Scilicet mens caducarum rerum spei metusque libera, hinc a corpore errorum vitiorumque fonte liberatur, inde vero Deo veritatis virtutisque principio conjungitur : quare *exarmat iram*, cujus est duntaxat aut auferre horum quod optes, aut inferre malum quod timeas ; quique tibi irascitur, hic *impotens* est : sive quia quo ira libidoque rapiunt, sequitur, talis enim homo, etiam Cicero *impotens* dicitur ; sive quia nocere non potest.

45. *Quisquis . . . pavet vel optat.*] E contrario quicunque metu aut spe caducarum rerum afficitur, is, 1° *non est stabilis*, quod vel supplicio vel præmio mens ejus a prima veritatis virtutisque norma recedere sit parata ; 2° *sui juris non est*, quod mancipia non tam servi dominorum, quam ille cupiditatum vel timorum ; 3° *abjecit clypeum*, quod magnitudo fortitudoque animi, quam abjecit, sit ipsius animi robur et tutela ; 4° *loco motus*, ut miles extra suum agmen ; quod tranquillitas animi, a qua recessit, propria sit ejusdem animi sedes ; 5° *nectit catenam qua valeat trahi* ; quod spem metumque, quibus ut cæteris perturbationibus mens humana rapitur, conceperit conceptisque fovere studuerit.

Neque aliud nobis hic videtur adnotatione dignum, nisi forte interpretatio, et usus hujus vocis *clypeus*, v. 47. *Clypeus autem clipeus, clipeus, clypeum, clipeum, et clipeum*, neque origine neque usu nobis differre videntur. Origine quidem *clypeum* (idem dicas de cæteris), judice Salmasio, dicitur κατά μετάθεσιν ex κύκλον in orbem actum sive ovatum ; quod ea sit figura hujus corporis. Usu vero *clypeus* sive *clypeum* est textum rotundum, quod ad pompam,

A præceptis, quæ et a Philosophia acceperat, et diligenter exsecutus fuerat, injustas refert sui exsili causas.

1 Sentisne, inquit a, hæc, atque animo illabuntur tuo ? Esne b ὄνος λύρας ? Quid fles ? Quid lacrymis manas c ? Ἐξαύδα μὴ κείθε νόῳ : Si operam medicantis expectas, oportet vulnus detegas. 43 Tum d ego collecto in vires animo : e Anne adhuc eget admonitione, nec per se satis eminet fortunæ in nos sævientis asperitas ? Nihilne te f ipsa g loci facies movet ?

INTERPRETATIO.

b Asinus lyrae.

c Dic, neque mente legat.

d Boetius.

e Respondeo.

f O Philosophia.

NOTÆ.

B insensibilis cæatur imaginibus, et ad pugnam, lævam militis partem legit : unde a corpore ad mentem translatum id nomen, nunc magnitudinem fortitudinemque animi, ut dictum est, significat.

1 Sentisne hæc.] I. Boetius interrogatur a Philosophia de intelligentia prædictorum : cum enim auctore Tullio, 1 Acad., *neque hoc quidquam sit turpius, quam cognitioni assertionem approbationemque præcurrere* ; propterea Boetius non ante deluit de prædictis ferro iudicium, quam illa animo illapsa suo pereperit : hinc Philosophia rogat Boetium, sitne istorum, si ut *asinus est lyrae*, auditor tantum, ὄνος λύρας ? Nimirum tanta est tamque nota asi i stupiditas, hic ut Græcis Latinisque hominibus in proverbio sæpius fuerit ad significandam hominis i corationem. Sic dicitur ὄνος ἐν πύθκοις, asinus inter similes : ὄνος ἐν μελίτοις, asinus inter apes, dum stultus inter callidos, aut piger inter sedulos occurrit. Sic ὄνος κεφαλὴν μὴ κλίνας νύκτωρ, asini caput ne laves nitro, dum prohiberis operam perdere in docendis rudibus : quemadmodum Horatius ait l. 1 Sat., sat. 4 :

Infelix operam perdas : ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frenis.

Sic ὄνος πρὸς αὐλὸν, asinus ad tibium ; ὄνος λύρας, asinus lyrae, suppl. auditor ; sive ut alii legunt, ὄνος πρὸς λύραν, asinus ad lyram : prior lectio non solum est nostri auctoris, sed ipsius etiam Varronis in satyra quæ testamentum inscribitur a J. ud Agellium, l. III, c. 16 : *Liberi, inquit, si erunt ὄνοι λύρας, εὐχαι- redes sunt.* Alterutrum autem ex his dicitur ad significandum hominem, qui quamvis voces patulis auribus excipiat, verbum tamen significat iorem n n percipit.

Præterea idem Boetius interrogatur de causa suorum stetitum, suarum lacrymarum : *Quid fles ? Quid lacrymis manas ?* quod vocatur ejus vulnus, quodque *medicanti philosophiæ oportet detegere* : morbus enim non sanatur indicia ignorataque ejus causa. Hinc Philosophia Boetium ad loquendum hortatur his Homeri verbis, Ἐξαύδα μὴ κείθε νόῳ, *Fare nec occultes animo.*

2 Loci facies.] II. Boetius meminit adjunctorum, quibuscum ante et tunc excepit philosophiam ; ut ex utriusque status discrimine fortunæ in ipsum sævientis asperitas cognoscatur ab ipsa philosophia, cujus natura et species, quibus Boetius instructus fuerat, proponuntur. Primum quidem adjuncta hæc, sunt *locus, habitus et vultus* Boetii. *Locus* ante fuit bibliotheca sive locus librorum cujus parietes, ut infra dicetur, erant ebore ac vitro compositi : quales esse consueverant ædes divitum, teste Horatio l. II Carm., od. 18. *Locus* tunc est sordidus et obscurus carcer. *Habitus* ante bo.a ; tunc mala corporis animique affectio. *Vultus* qui ut mentis sic reliqui corporis sermo quidam tacitus est, ante hilaris, tunc tristis.

Hæccine est bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in a Laribus ipsa delegeras? in qua (5) mecum sæpe residens, de divinarum humanarumque rerum scientia disserebas? b Talis c habitus, talisque vultus erat, cum tecum d naturæ secreta rimarer, cum mihi e siderum vias radio describeres, cum f mores nostros totiusque vitæ rationem ad cælestis ordinis exemplar formares? **¶** Hæccine præmia referimus tibi obsequentes? Atqui tu hanc sententiam Platonis ore sanxisti, beatas fore respublicas,

A si eas vel studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset. Tu ejusdem viri ore hanc sapientibus h capessendæ reipublicæ necessariam (5) causam esse monuisti, ne improbis flagitiosisque civibus urbium relicta gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent. Hanc igitur auctoritatem secutus, quod a te i inter secreta otia didiceram, transferre in actum publicæ administrationis optavi. b Tu mihi, et qui te sapientium mentibus

INTERPRETATIO.

- a Domo nostra.
- b An.
- c Habitudo.
- d Physica n.
- e Astronomiam.

f Moralem.

g Philosophi regerent, aut reges philosopharentur.

h Administrandæ.

i Studendo.

NOTÆ.

Deinde natura philosophiæ aperitur, antiqua hac philosophiæ definitione, divinarum humanarumque rerum scientia: Philosophus enim, inquit Tullius, i de Orat., is est qui omnium rerum divinarum atque humanarum naturam causasque noscit. Sed non una est apud auctores horum vocabulorum interpretatio: nostro iudicio hic res divinæ sunt mentes; res vero humanæ sunt corpora: cum enim mens omnis sit aut Deus aut Deo similis, non abs re vocabitur res divina: similiter cum corpus omne sit aut humanum aut humano simile, poterit etiam dici res humana. Omnis autem philosophia versatur in scientia mentis et corporis, eorumque, quibus duæ illæ res affici possunt, motorum. Denique philosophiæ species, quibus Boetius instructus dicitur, hic numerantur tres, nempe physica, quæ naturæ secreta rimatur, hoc est valde querit vel in rimis quoque: sicut hoc verbum interpretatur Festus; astronomia, quæ siderum vias radio describit; hoc est virga, qua descriptis quibusdam figuris variæ terrarum cœlique partes ob oculos ponuntur; et ethica sive moralis, quæ mores nostros totiusque vitæ rationem ad cælestis ordinis exemplar formât; hoc est ad voluntatem divinam, quæ sicut est prima omnium causa, sic prima est actionum humanarum regula. Hinc propheta rex, psal. cxlii, Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Hinc S. Paulus Act. ix: Domine, quid me vis facere? Hinc etiam noster auctor l. ii, met. ultimo: O felix hominum genus, si vestros animos amor, quo cælum regitur, regat.

¹ Hæccine præmia.] III. Boetius meminit præceptorum philosophicorum, quorum tanta est ad rempublicam optime administrandam utilitas, ut idem Boetius cum ipsa philosophia merito conqueri videatur de suis calamitatibus: hæccine, inquit, præmia referimus tibi obsequentes? Summa, inquam, est præceptorum philosophicorum ad rempublicam optime regendam utilitas, quod his veluti principis nitatur virtus, ut presentis sic futuræ felicitatis semen. Hinc Plato, l. v de Repub., suggerente ipsa philosophia, ait, beatas fore respublicas; si eas vel studiosi sapientiæ regerent; quatenus philosophi in magistratum veniunt, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset; quatenus qui in magistratum venerunt, philosophi sunt. Hinc ejusdem viri, nimirum Platonis dialogo 6 de Repub., ore hanc sapientibus capessendæ reipublicæ necessariam causam esse monuit philosophia, ne improbis flagitiosisque civibus urbium relicta gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent: ut enim optimi moderatores suis præceptis exemplisque subditos ad virtutem ducunt: sic mali sui saltem exemplo ad vitium. Nam ita profecto est, inquit Lipsius in præfatione Politicorum, arcu quadam catenu devincti sumus, qui imperantur cum imperante. Et ut in corpore mens sana aut insana esse non potes, nisi ut pariter vige ut

B aut langueant ejus functiones: non item in hac societate princeps. Ad virtutem ille præit? Sequimur: ad vitia? inclinamus. Bene beateque agit? floremus improspere? labimur aut ruimus cum illo. Atque ut a sole in subjecto hoc orbe lux aut tenebræ: sic a principe apud subditos prava pleræque aut recta. Cæsar ille non animose magis, quam vere dixit:

Procerum motus hæc cuncta sequuntur.

Humanum paucis vivit genus.

Hinc ipse Boetius hanc auctoritatem secutus quod a philosophia inter secreta otia, sive cæterorum hominum colloquiis et interpellationibus non impeditas, didicerat, transferre in actum publicæ administrationis optavit, a theoria, ut loquuntur, ad praxim progressus.

² Tu mihi.] IV. Boetius addit se præcepta philosophica diligenter executum fuisse, sive eo duntaxat sine ad magistratum accessisse. Vallinus monet scribendum hic esse magisterium; quod Boetius fuerit magister officiorum, quæ dignitas passim magistratus appellatur, quod me ea, quæ Boetius præclare a se facta mox recenset, in ea dignitate constitutus fecerit. Sed hæc ita fuerint, nihil hic mutandum arbitramur, quod generalis hic loquendi modus aptior sit ad probandum Boetium præcepti philosophicis semper fuisse addictissimum, ita ut ne ad unam quidem dignitatem, nisi communi bonorum omnium studio impulsus pervenerit: qui de re ut nullus superesset dubitandi locus, jusjurandum, affirmati nem religio-sam adhibet: Tu mihi et Deus conscius. Sic S. Paulus Rom. i, et ad Philipp. i, jurat: Testis mihi est Deus. Sic jurat Nisus Æneid. ix, v. 428:

O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
Nec potuit: cælum hoc et conscia sidera testor.

Optime tandem Deus dicitur philosophiam sapientium mentibus inseruisse: nam philosophia cognitione et amore optimarum rerum continetur: sicut autem Deus creando materiam, eidem figuram et motum sic impressit, ut quiddam subinde huic materiæ accedit figuræ et motus, id nihil aliud sit quam quidam prioris figuræ et motus modus, sive ut loquuntur determinatio: haud aliter Deus creando mentem humanam, eidem notionem et inclinationem de eo quod est sive de ipso Deo ita impressit, ut quiddam postea in eadem mente oritur notionis et inclinationis, saltem optimarum rerum, id nihil aliud sit quam quidam prioris notionis et inclinationis modus, sive, ut aiunt, determinatio. Hinc Lucretius lib. v:

Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum est: Deus ille fuit, Deus, include Memmi,
Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
Nunc appellatur sapientia: quique per artem
Fluctibus et tan is vitæ, tantisque tenebris
In tam tranquillo et tam clara luce locavit.

inseruit Deus, ^a conscii, nullum me (10) ad ^b magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse. **45** ^c Inde cum improbis graves; ^d inexorabilesque discordiæ, et quod conscientiæ libertas habet, pro tuendo jure, spreta potentiorum semper ^e offensio. ^f Quoties ego Conigastum in imbecillis cuiusque fortunæ impetum facientem ^e obvius excepi! ^f Quoties Trigullam ^f regiæ (5) præpositum domus, ab incepta perpetrataque jam prorsus injuria dejeci! **46** Quoties miseros, quos infinitis calumniis ^b impu-

nita ^e barbarorum semper avaritia vexabat, objecta periculis auctoritate protexi! Nunquam me ab jure ad injuriam quisquam detraxit. Provincialium fortunæ tum privatis rapinis, tum publicis ^b vectigalibus pessumdari, non aliter (5) quam qui patiebantur, indolui. **47** Cum, acerbæ famis tempore, gravis atque inexplicabilis ^b indicta ⁱ coemptio profligatura inopia Campaniam provinciam videretur, certamen adversum ⁱ præfectum prætorii, communis commodi ratione suscepti, rege ^k cognoscente contendendi, et ne

INTERPRETATIO.

- ^a Testes estis.
- ^b Procuracionem muneris publici.
- ^c Implacabiles.
- ^d Inimicitia.
- ^e Occurrens.
- ^f Vulgo intendant de la maison royale.

- ^g Gothorum.
- ^h Tributis iniquis.
- ⁱ Vulgo monopolie.
- ^j Vulgo capitaine des gardes.
- ^k Theoderico.

B

NOTE.

^a *Inde cum improbis.*] Quod videlicet præceptis philosophicis addictus non nisi communi bonorum omnium studio ad magistratum accesserit Boetius, eidem fuerunt cum improbis graves, inexorabilesque discordiæ: hinc enim diversæ Boetii et improborum cogitationes: hinc pro tuendo jure spreta potentiorum semper offensio: quæ est conscientiæ libertas: conscientia enim hic nihil est aliud quam mens veri bonique ut conscia sic convicta: tanta est autem hujus conscientiæ libertas, ut ab omnibus hominum injuriis sit tuta. Hinc plurima seuerunt Boetii in suos cives beneficia, de quibus seorsum dicendum est.

^b *Quoties ego Conigastum.*] Primum Boetii in suos cives meritum. Conigastus, sive ut scribit Cassiodorus Cunigastus, vir fuit potens apud regem Theodericum, quod vel ex eo patet, quod, referente Cassiodoro, l. viii, ep. 28, Athalaricus rex ad eum scripserit, eundemque illustrem appellavit. Hic autem Conigastus ea qua apud Theodericum pollebat, auctoritate abusus, in imbecillis cuiusque fortunæ faciebat impetum, quem Boetius pro sua virtute sæpius repressit magister officiorum obvius: hujus quippe magistratus erat præfectus provinciarum judicare, et, querelis provincialium acceptis, de iis ad principem, cujus in aula versabatur, referre.

^c *Quoties Trigullam.*] Secundum Boetii meritum, primo tanto majus, quanto Trigulla Conigasto non impar improbitate, eodem erat Conigasto potentior: Trigulla enim erat regiæ Theoderici domus præfectus.

^d *Impunita barbarorum avaritia.*] Tertium Boetii meritum prioribus eo majus, quod plus sit turbæ, quam unus improbi malis consiliis resistere. Barbarus autem antiquitus ille cuiilibet genti dicebatur qui, quod extraneus, vulgarem loquendi modum non tam pronuntiare quam murmurando confundere videbatur: hinc nonnulli conieciunt vocem hanc, barbarus, esse de numero eorum vocabulorum quæ quod rem a se significatam æmulari videantur, περιουσία sive factitia vocari solent, ut balare, boare, hinnire: alii ejas originem inferunt ex Arabico barbar murmuro. Hinc Græcis quicumque Græci non erant, barbari dicebantur: sicut Latinis, quicumque non erant Latini. Unde Horatius Epod. ix:

Sonante mistum tibils carmen lyra,
Hac Dorium, illis barbarum?

Quod autem extranei illi, ut pote moribus dissimiles, in cives suam crudelitatem exercere consueverant, fieri potuit usu, ut barbarus idem esset quod crudelis: hic autem barbari et extranei et crudeles sunt: si quidem intelliguntur Gothi, quorum impunita avaritia cives semper vexabat, nisi hæc Boetii curis reprimere-tur: cives autem illi dicuntur provinciales, quia alienis vivebant legibus ac insuper vectigales erant sive sti-

pendiarii. Nimirum cum provincia proprie sit regio a populo Romano ut distans suis armis devicta aut quomodocunque in potestatem adducta quam magistratui suo administrandam subiecerat (provincia enim sic dicitur quasi regio procul vincenda aut potius victa), propterea Romanis alii erant socii, alii provinciales; socii suis, provinciales alienis vivebant legibus: unde Cicero, Verr. 6 et in Maniliana, hos merito distinguit: *Bellum, inquit, grave et periculosum vestris vectigalibus atque sociis.* Atque hos provinciales Boetius tanta animi magnitudine protexit, ut nemini ullam passus fuerit inferri injuriam: *Nunquam me, inquit, ab jure ad injuriam quisquam detraxit; aut si, non obstante ejus diligentia, contigerit, provincialium fortunæ tum privatis rapinis (ut a Conigasto et Trigulla), tum publicis vectigalibus (ut ab ipso Theoderico, qui apud Cassiodorum, Var. v, ep. 39, ad suum commodum amplius festinat exigere) pessumdari, non aliter quam qui patiebantur, indoluerit: velut Job, qui, cap. xxix, pater fuit pauperum et causam quam nesciebat, diligentissime investigabat: conterebat molas iniqui et de dentibus illius auferebat prædæ.* Denique vectigal sic dictum quod e vectura pendatur, tributum erat quod provinciales Romanis solvebant pro commercio, pro agris, pro silvis, nec non etiam pro sale: unde quatuor erant vectigalium genera; nempe portorium, decumæ, scriptura et salinarum redditus.

^e *Indicta coemptio.*] Quartum Boetii meritum prædictis idcirco majus, quod Boetio tunc pugnandum fuit, non solum adversus quosdam privatos, verum etiam adversus præfectum prætorii, et adversus ipsum principem; sine cujus auctoritate hæc coemptio non fiebat. Coemptio autem Romanis certa erat connubii forma, qua uterque conjux alterius bona ita emebat, ut alter alterius hæres fieret: *Jurisconsultorum ingenio, inquit Cicero pro Mur., senes ad coemptionis faciendas interimendorum sacrorum causa reperti sunt.* Hinc coemptio dicitur etiam illud commercium quo provinciales etiam inviti urbi vel exercitui annonam parvo nullove pretio suppeditare coguntur. Sic, auctore Suida, *onus illud quod Justinianus Bithyniæ, Phrygiæ et Thraciæ incolis frumenti Byzantium perferendi conditione durissima imposuit, coemptio.* Græcis οὐρανή vocatum fuit. Ex quo rursus fieri potuit ut commercium illud, quo omnibus speciebus ab uno coemptis omnes species non nisi ab uno vendi possunt, coemptio diceretur, vulgo monopolium. Constat hic non intelligi coemptionem conjugum: sed non æque constat, inquit Sitzmanus, *utrum provinciales a fisco species annonarias emere cogerentur? an eas fisco vendere forensibus pretiis compellerentur?* Verum cum coemptio hæc indicta fuerit acerbæ famis tempore; cum dicatur gravis atque inexplicabilis; cum profligatura inopia Campaniam provinciam videretur; cum commune commodum hac læderetur; propterea arbi-

coemptio exigeretur, evicti. **48** ^a Paulinum ^a consularum virum, cujus opes ^b Palatini canes jam spe atque ambitione devorassent, ab ipsis ^c hiantium faucibus traxi. Ne Albinum consularum virum ^d praedictae accusationis poena corripere, odium me Cypriani delatoris opposui. Satisne in me magnas

A videor (5) ^e exacerbasse discordias? Sed esse apud ceteros ^f tutior debui, qui mihi amore justitiae nihil apud amicos, quo ^g magis essem tutior, reservavi. **49** ^h Quibus autem deferentibus ⁱ percussi sumus? ^h quorum ^h Basilias, olim regio ministerio depulsa, in delationem nostri nominis, ⁱ alieni seris necessi-

INTERPRETATIO.

- ^a Qui alias consul fuit.
- ^b Aulici canibus impudentiores.
- ^c Virorum cupidius optantium.
- ^d Falsae.
- ^e Exacuisse.

- ^f Eos praesertim quibus opem tuleram.
- ^g Exsulavimus.
- ^h Viris scilicet iniquis, inter quos.
- ⁱ Vulgo accablé de dettes.

NOTÆ.

tramur hac coemptione utrumque significari, et provinciales praedictas species fisco vendere minori pretio, et ab ipso easdem majori pretio emere cogendos: hinc Boetius adversus praefectum praetorii certamen suscepit, rege Theoderico cognoscente contendit, et ne coemptio exigeretur, evicti. Sed quid Campania? quid praefectus praetorii? Campania regio Italiae fertilissima: hanc post Plinium describit Florus l. 1, c. 16: Omnium, inquit, non modo Italia, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniae plaga est. Nihil mollius caelo: denique bis floribus vernal. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalium mari: hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus et tepentes fontibus Baiæ: Lucrinus, et Avernus, quaedam maris otia. Hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius Aetnae ignis imitator. Urbes ad mare, Formiae, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthagine: que numerata. Praefectus autem praetorii, ut ait Rosinus, dicitur, qui militibus iis praerant, quos imperatores in sui custodiam allegerant. Nimirum apud Romanos, regibus exactis, iidem qui quod consulerent senatum, consules; quod judicarent iudices, sunt appellati; praetores quoque sunt dicti, quod populo praerant: sed crescente populi Romani imperio, magistratus ita multiplicati sunt, ut qui in urbe praesent, consules, qui vero in exercitu, praetores dicerentur: a praetore autem est praetorium.

^a Paulinum consularum.] Quintum Boetii meritum omnibus praedictis tanto praefendum, quanto apud Romanos socii praestabant provincialibus: non enim hic de provincialibus tantum, sed de sociis, imo et de consularibus viris Paulino et Albino, quos Palatini canes et Cyprianus delator impugnabant, bene meritus est Boetius. Primum quidem Paulinus, qui quod ex Deciorum familia fuerit, vocatus est Decius, consul fuit anno Christi 498, unde nunc appellatur consularis: consularis enim vir est qui aliquando consul fuit, apud Tullium. Deinde Albinus, qui quod ex eadem Deciorum familia fuerit, etiam dictus est Decius, consul fuit anno Christi 495, quare nunc quoque dicitur vir consularis: hunc Albinum oderat Cyprianus frater Oplionis, de quo statim dicitur: quamobrem ipsum accusavit, dictusque propterea delator: deferre quippe in foro, accusare est. At Paulinum insectabantur quidam aulici, qui nunc vocantur Palatini canes: Palatini quidem, quod palatium sive domum principis habitant aut saltem frequentant: domus autem principis ex eo dicta fuit palatium, quod ab Octavii Augusti temporibus imperatores omnes Romani habitaverunt in monte Palatino. Canes vero vocantur, sive quia praefecti custodiam, instar canum, ad fores assistunt: sive quia, canibus impudentiores, eos a quibus laesi non sunt, mordent, eorumque spes, si non reipsa, saltem spe atque ambitione devorant hiantes. Postremo utrumque hunc consularum virum Boetius a tantis periculis liberavit, in quo praesertim praecipua philosophica executus est: quoniam nobis merito nunc suas exaggerat discordias hac interro-

gatione: Satisne in me magnas videor exacerbasse discordias? ubi non legendum, ut plures legunt, exacerbasse: quandoquidem verbum hoc (quod sicut) Latinum non est: sed potius exacerbasse, ut legunt Valdericus, Bernartius, Sitzmannus, qui ait, in manuscriptis Rittershusii legi exacuisse: quod verbum idem est quod exacerbasse.

^g Magis essem tutior.] Pleonasmus, quo usus est Plautus cum dixit: Magis majores nugae agere: hoc magis est dulcius; Valerius Maximus: Magis invidia quam pecunia locupletior; Cicero: se ab omnibus desertos potius quam ab ille defensos esse malunt: et auctor culicis apud Virgilium,

Quis magis optato queat esse beator aro.

Nisi tamen magis construatur cum optato potius quam cum beator. Ex his omnibus constat quanta diligentia Boetius exsecutus fuerit praecipua philosophica.

^h Quibus autem deferentibus.] V. Boetius injustas referi sui exsilii causas. Exsilii quidem sui meminuit his verbis, percussi sumus: neque enim legendum, ut quidam recentiores legunt, percussi; sed potius, ut veteres, percussi: sic sicut Cornelius Tacitus, Annal. l. xiv, n. 57: Percusso Seneca, promptum fuit Rufum Fonium immittere. At injustas memorat ejusdem exsilii causas; primum quidem ex parte accusantium, quos nunc vocat deferentes: defero quippe in foro idem est quod accuso, in causa capitali, iudice Tallio: deinde ex parte criminalis, quod aut non allegatur, aut allegatum nullatenus probatur: sicut deinceps probatur.

ⁱ Quorum Basilias.] Primum igitur delator sive accusator in causa capitali, ipsius Ciceronis iudicio, verus esse debet: quamobrem si aliquis praedictio actus videatur, omnino audiendus non est: hinc Tullius pro Mar., Nolo, inquit, accusator in iudicium potentiam afferat, non vim majorum aliquam, non auctoritatem excellentem, non simiam gratiam: eum igitur iudicium ex ipsa perturbatione ante captum sit praedictio veritati maxime contrarium, quicumque non nisi quadam perturbatione actus videbitur deferre sive accusare, ille, ut pote falsus delator accusatorve, ita rejici debet, ut quæ inde sequeretur poena, hæc iniqua habenda esset. Atqui delatores Boetii ita se habuerunt: Hi enim tres duntaxat numerantur, nimirum Basilias, Oplio, et Gaudentius, quorum Basilias alieni seris necessitate: Oplio et Gaudentius fraudibus, ob quas in exsilium ire jussi sacrarum sese adium defensione tuebantur, Boetium detulerunt.

Basilias apud Cassiodorum modo laudatur, modo vituperatur. Laudatur quidem l. ii Variar. et epistola decima, in qua de ejus uxore Agapita, quæ dicitur spectabilis femina, agitur, et epistola undecima, in qua legitur: Basilias vir spectabilis datis precibus intimavit Agapitam conjugem suam de propriis penatibus a quibusdam, vitio sollicitationis, abductam. Et certe in his versata rebus firmum doceret perdidisse consilium. Quid enim facere potuit probum, quæ nullis culpis exstantibus reliquit maritum? Vituperatur vero Variar. l. iv, tum epist. 22, ubi ipse Theodericus di-

tate compulsus est. ¹ Opilionem vero, atque **50** ² Gaudentium, cum ob innumeras multiplicesque fraudes ire in exsilium ^a regia censura decrevisset, cumque illi parere nolentes, ³ ^b sacrarum sese ædium defensione tuerentur, compertumque ^c id regi ^d foret, ^e edixit ut ni intra præscriptum diem ^f Ravenna urbe decederent (5), ^g ^h notas insigniti frontibus

pellerentur. Quid huic severitati posse astrui videtur? Atqui eodem die deferentibus eisdem, nominis nostri delatio suscepta est. Quid igitur? nostræ artes ita meruerunt? an illos accusatores justos fecit præmissa damnatio? Itane nihil fortunam puduit, si minus accusatæ innocentia, at accusantium ⁱ vilitatis? **51** ^j At cujus criminis ^k arguimur summam

INTERPRETATIO

- ^a Edictum principis.
- ^b Templis velut asylis.
- ^c Theodorico.
- ^d Statuit.

- ^l Stigmati.
- ^m Infames.
- ⁿ Accusator.

NOTÆ.

cit Basilium et Prætextatum artis sinistrae jam diu contagione pollutos, tum. ep. 23, ubi idem princeps Præfectum urbis declarasse Basilium atque Prætextatum magicis artibus involutos scribit. Si autem Basilium hic idem fuerit qui nunc a Boetio nominatur, potuit propter magicæ criminis regio ministerio depelli: unde alieni artis necessitas, qua Boetium injuria detulit.

¹ Opilionem.] Fuit Opilio pater, et Opilio filius. Prior, ut ait Sirmundus, comes sacrarum largitionum fuerat sub Odoacre, quod indicare videtur Theodericus apud Cassiodorum Variar. l. v, ep. 41: *Gloriatur, inquit, Cyprianus etiam non extrema luce natalium: nam pater huic, sicut meministis, Opilio fuit, vir quidem abjectis temporibus ad excubias tamen Palatinas electus. Qui multo amplius crescere potuit, nisi fides sub avidissima remunerationis sterilitate jacuisset.* Posterior vero, frater hujus Cypriani. non secus ac pater fraterque ad idem sacrarum largitionum culmen evehctus est; sed post mortem Boetii, nimirum sub Athalarico anno Christi 528. Unde idem Athalaricus apud Cassiodorum, Var. l. vii, ep. 16, quæ inscribitur *Opilioni comiti sacrarum*, sic loquitur: *Secure tibi credimus quod toties tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater his fasibus præfuit, sed et frater eadem resplendit claritate: quod non obstat quin hic Opilio filius, a Theoderico, ob innumeras multiplicesque fraudes ad exsilium damnatus fuerit, una cum Gaudentio.*

² Gaudentium.] Gaudentius homo vix notus nisi suis fraudibus, suaque hac iniqua Boetii delatione. ³ Sacrarum ædium defensione.] Ut quædam apud æthnicos, sic omnia apud Christianos templa semper fuerunt asyla; loca scilicet adeo sacra, ut nemo, qui ad ea confugisset, inde ad supplicium trahi posset: *Ἄσυλον* quippe dicitur quasi, *ubi spoliare nefas.* Nonnulla, inquam, templa apud æthnicos asyla fuerunt: Nam Virgilius canit in *Æn.*, v. 761:

Et jam porticibus vacuis, Innonis asylo,
Custodes lecti Phoenix et durus Ulysses
Prædam asserebant.

Similiter *Æn.* vii, v. 342:

Hinc lucum ingentem quem Romulus æcer asyllum
Rettulit et gelida monstrat sub rupe Lupercal.

At omnia apud Christianos templa asyla semper fuerunt, ut constat ex codice Theod. l. ix, tit. 47, *De his qui ad ecclesias confugiunt*, et concilio Toletano i, can. 12. Hinc Cassiodorus, Var. l. ii, ep. 11, et lib. iii, ep. 47, eorum meminit qui consensu facti sui intra ecclesiarum septa refugientes declinare se crediderunt præscriptam legibus ultionem: non secus ac Opilio atque Gaudentius, de quibus nunc agitur.

⁴ Id regi foret.] Theoderico regi Italiae postquam enim hic Odoacrem Italorum regem vicisset interfecissetque, Italiae rex factus est, anno Christi 409.

⁵ Ravenna urbe.] Ravenna urbs est Italiae: in oratoris Adriatici, quæ exundante mari non mediocrem accipit cœni palustris partem. Unde Silius l. viii:

Lenta paludosa proscindunt stagna Ravennæ.

Hinc orti feruntur plures illustres viri, ut Cassiodorus senator; sancti Apollinaris, Vitalis, Gervasius et Protasius, nec non Petrus ille Ravennas in sacra theologia celeberrimus. In hac autem urbe regni sui sedem Theodericus post Odoacrem constituit, eandemque successores quoque reges Gotthi incoluerunt: sed in eadem urbe Opilio et Gaudentius manere sic constituerant, ut hinc notarum, quas Theresias vocat Cic., pena excedere jussi fuerint.

⁶ Notas insigniti frontibus.] Supplicium hoc primum quidem fuit servorum; deinde quorumlibet reorum infamium viliusque. Supplicium fuit servorum: cum enim Domini in servos tanquam in homines, quos occidere potuissent, servatos jus vitæ necisque habere se putarent, propterea in eosdem servos quod placuisset supplicium exercere se posse arbitrabantur. Unde Jovenalis l. v, sat. 14, v. 21:

Tum felix, quoties aliquis, tortore vocato,
Uritur ardenti duo propter latres ferro.

Et Martialis l. ii, eplg. 29:

Et numerosa linunt stellantem splenis frontem:
Ignoras quis sit? splenia tolle, leges.

At supplicium idem reorum postea infamium viliusque fuit; Seneca enim, l. iii de Ira, cap. 3, *Variarum*, inquit, *vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, et bestiarum immanium caveæ: inter hos Conjaciis Observ. l. vii, cap. 13, reconset calumniatores.* Hi porro dicuntur notas insigniti: sicut Horatio, *Quodlibet indutus*; et Virgilio, *Flores inscripti nomina regum*, more Græcorum intelligendo *κατά, secundum, per, etc.*

Ex his autem omnibus patet delatores Boetii injustos audiendos non fuisse: unde addit: *Quid huic severitati posse astrui videtur?* quasi dicat: Cum in ejusmodi homines tam severe actum fuerit, cogitatis eorundem vitiis, iisdem deferentibus semper colere studeamus. *An illos accusatores justos fecit præmissa damnatio?* Nullatenus: imo vero damnati, suo crimine id saltem meruerunt, ut ipsi, etiam verum dicentibus, fides nulla adhiberetur: quare si fortuna cæca non foret, *hanc puduisset si minus accusatæ innocentia, at accusantium vilitatis.* Injusta ergo hæc exsilii causa ex parte accusantium.

⁷ At cujus criminis arguimur? Deinde injusta est prædicti exsilii causa ex parte criminis; quippe quod aut allegatum non est, aut non probatum: Summa enim sive numerus criminum quæ Boetio objiciebantur, in his vocatur: 1° quod *senatum voluerit esse solutum*; 2° quod *ejusdem senatus delatorem impediret*; 3° quod *ad restituendam rempublicam Romanam litteras composuisset*; 4° quod *sacrilegio conscientiam polluerit.* Sed hæc omnia aut crimina non sunt, aut a Boetio aliena: sicut deinceps demonstrabitur.

quæris? ¹ Senatum dicimur salvum esse voluisse. **A** tem, vel concessisse mendacium. **53** Verum id **52** Modum desideras? ² delatorem, ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum faceret, impedisse criminamur. Quid igitur, o magistra ³, censes? ^b infitiamur crimen, ne tibi pudori simus? At volui, nec unquam velle desistam. Fatebimur? sed impediendi delatoris ^c opera (5) cessabit. An optasse illius ^d Ordinis salutem nefas vocabo? Ille quidem suis de me decretis, uti hoc nefas esset, effecerat. Sed sibi semper mentiens imprudentia, rerum merita non potest immutare: nec mihi Socratico decreto fas esse arbitror, vel oculuisse verita-

quoquo modo sit, tuo sapientiumque judicio æstimandum relinquo. Cujus rei seriem atque veritatem ne latere posteros queat ^e stylo etiam memoriæque mandavi. Nam de ² compositis falso litteris, quibus libertatem arguor sperasse Romanam, quid attinet (5) dicere? Quarum fraus aperta patuisset, si nobis ipsorum confessione delatorum, quod in omnibus negotiis maximas vires habet, uti licuisset. Nam quæ sperari reliqua libertas potest? Atque utinam posset ulla! Respondissem Canii verbo, qui cum a ^b C. Cæsare Germanici filio conscius contra se factæ

INTERPRETATIO.

- ^a Philosophia.
- ^b Negabimusne.
- ^c Cura objecta.

- ^d Senatus.
- ^e Calamo.

NOTÆ.

¹ Senatum dicimur salvum esse voluisse.] Primum Boetii crimen. Senatus apud Romanos erat consilium constans ex senioribus: unde Tullius in Catone: *Consilium et ratio et sententia nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri senatum appellarent.* Apud Lacedæmonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam appellantur senes: quare Ovid. v Fastorum:

Magna fuit quondam capitis reverentia cani
Inque suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus juvenes, animosaque bella gerebant,
Et pro diis aderant in statione suis.
Viribus ille senex, nec habendis utilis armis,
Consilio patriæ sæpè ferebat opem.
Nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
Nomen et ætatis mite senatus habet.
Jura dabat populo senior flintaque certis
Legibus est ætas, unde petatur honor.

Scribit autem Plutarchus Romulum ex optimatibus centum creasse senatores, eorumque collegium ex ætate senatum appellasse: quod, forma saltem continuata, usque ad ipsa Boetii tempora perseveravit: primumque Boetii crimen dicitur, quod voluerit amplissimum hunc ordinem esse salvum, tum scilicet, cum innocentem senatum majestatis crimine accusatum defendit ac liberavit: quod non negat Boetius a se factum: *Volui, inquit, nec unquam velle desistam*, sed negat esse crimen: *an optasse illius ordinis salutem nefas vocabo?* quanquam enim ipse senatus suis de Boetio decretis effecerit ut qui perturbatione judicaret, is nefas putaret optasse illius ordinis salutem: Boetius tamen, ratus aliorum in se peccatum sibi non dare peccandi licentiam, nefas putavit sibi, vel oculuisse veritatem, silendo bona quæ in senatu noverat, vel concessisse mendacium, loquendo mala quæ de senatu fingebantur. Optime Soerates apud Platonem l. vi de Repub., oportet odisse mendacium, diligere veritatem.

² Delatorem ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum, etc.] Secundum Boetii crimen, quod tamen cum primo ita conjunctum est, ut si illud crimen non fuerit, quemadmodum crimen non fuisse dictum est, hoc etiam crimen esse non possit: quare si *fatebimur*, inquit Boetius, *nos voluisse senatum esse salvum, impediendi delatoris opera cessabit.* Sed ut hoc percipiatur, dicendum quid majestas, et quid majestatis crimen.

Majestas est supremus honos, quo populus tenetur afficere principem, velut spirantem Dei imaginem: *Subjecti estote*, inquit S. Petrus epist. I, cap. II, *omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi quasi præcellentem; sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindicandum malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei... Deum timete, regem honorificate,*

B Quod autem honos, cujus majestas est quædam pars sive species, sit honorantis, reverentia vero circa quam eadem majestas versatur, honorati principis; propterea poetæ finxerunt Majestatem filiam esse Honoris et Reverentiæ: audi Ovidium, l. v Fast.:

Donec Honor, placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris.
Hinc sata Majestas, quæ mundum temperat omnem,
Quaque die partu est edita, magna fuit.
Nec mora, conседit medio sublimis Olympo,
Aurea purpureo conspicienda sinu.

Crimen ergo majestatis illud dicitur, quod est adversus honorem principibus debitum: quare cum forma imperii Romani aliquando fuerit *populi status*, ideo crimen majestatis apud jurisconsultos est quod adversus populum Romanum vel securitatem ejus committitur: et rei majestatis d. l. I. ff. ad leg. Jul. maj. dicuntur qui ejusmodi crimen committunt: quanquam enim honor sit genus majestatis, sermone tamen communi, ut loquitur Vives, honor et majestas ita distinguuntur, ut majestas dicatur persona ipsa: quam supremo honore afflicimus: sicut Cicero II de Natura deorum, *Sustinendi*, inquit, *muneris propter imbecillitatem difficultas minime cadit in majestatem deorum*: sicut etiam nos Galli loquendo de rege dicimus: *Sa Majesté*. Senatus porro Romanus temporibus Boetii accusatus fuit, quod adversus Theodericum Italicæ regem, honoremque illi debitum aliquid molitus fuerit: sed hunc innocentem defendit liberavitque Boetius, quod crimini eidem vertitur: *Delatorem*, inquit, *ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum faceret, impedisse criminamur.*

³ De compositis falso litteris.] Tertium Boetii crimen in hoc versatur, quod feratur composuisse litteras quibus Romanam libertatem sverasset: sed litteras istas non a Boetio, sed ab ejus inimicis scriptas probasset vel ipsa delatorum confessio, si eidem Boetio data fuisset delatorum interrogandorum facultas.

⁴ C. Cæsare Germanici filio.] *Germanicus*, ex Suetonio in Caligula, *Drusi et minoris Antoniaæ filius, omnes corporis amiquæ virtutes habuit, et quantas nemini cuiquam contigisse satis constat.* A Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, et post eam consulatum statim gessit. Habuit in matrimonio Agrippinam, ex qua novem liberos tulit, inter quos fuit Caius Cæsar, qui quia manipulario habitu inter milites educabatur, Caligula nomen castrensi loco traxit. Hic autem non minore livore ac malignitate, quam superbia sævitique pene adversus omnis ævi homines grassatus est: sed eumdem bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri: una vero alteraque conspiratione detecta, aliis per ino-

conjuratiōnis fuisse diceretur : Si ego (10), inquit, A scissem, tu nescisses. ¹ Qua in re non ita sensus nostros mœror hebetavit, ut impios scelerata contra virtutem querar molitos : sed quæ speraverint, effecisse vehementer admiror. Nam deteriora velle, ² nostri fuerit fortasse defectus : posse vero contra innocentiam, quæ sceleratus quisque conceperit, ³ inspectante Deo, monstri (15) simile est. ⁵⁴ Unde ^b haud injuria ^c tuorum quidam familiarium ^e quæ-sivit : si quidem Deus, inquit, est, unde ^d mala? bona vero unde, si non ^e est? Sed ^f fas fuerit ^g nefarios homines, qui bonorum omnium, totiusque

A senatus sanguinem petunt, nos etiam, quos ⁷ pro pugnare bonis (5) senatuique viderant, ⁸ perditum ire voluisse. Sed num idem ⁹ de ^f patribus quoque merebamur? Meministi, ut opinor, ⁶ quoniam me dicturum quid facturumve præsens semper ipsa dirigebas. Meministi, inquam, ⁵⁵ ¹⁰ Veronæ ¹¹ cum ¹² rex avidus communis exiti, ¹³ majestatis crimen in Albinum delatum, ad cunctum senatus ordinem transferre moliretur, universi innocentiam senatus ¹⁴ quanta mei ⁱ securitate periculi defenderim. Scis me hæc et vera proferre, et in nulla unquam mei (5) laude jactasse. Minuit enim quodam modo ¹⁵ se

INTERPRETATIO.

- ^a Et veluti paradoxum.
- ^b Non immerito.
- ^c O Philosophia.
- ^d Quippe quæ a Deo esse non possunt.
- ^e Cum bona sine Deo esse nequeant.

- ^f Senatoribus ipsis.
- ^g O Philosophia.
- ^h Theodericus.
- ⁱ Contemptu.

NOTÆ.

piam occasione cunctantibus, duo consilium communi-caverunt persequuntur.

¹ *Qua in re.*] Accusatione sive nominis delatione in Boetium facta.

² *Nostri defectus.*] Cur bonum meliusve velimus, causa querenda extra nos, quippe qui II Corinth. III non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est. At cur malum deteriusve velimus, causa est in nobis, quorum utpote infirmorum est posse peccare.

³ *Inspectante Deo.*] Quod Deus sit summe bonus, admiratione videtur dignum, probos ab improbis, Deo inspectante, opprimi : unde id monstri simile videtur, quasi præter ordinarium naturæ ordinem.

⁴ *Tuorum quidam familiarium.*] Plato quidem, x de Leg., et post illum Seneca hoc argumentum tractavit. Quisquis autem fuerit auctor hujus dilemmatis : Si Deus est, unde mala? at si non est, unde bona? melior videtur conditio ejus qui ex bonis ait, quam illius qui ex malis negat Deum existere : quoniam quot bona, tot sunt Dei existentis argumenta : nullo autem malo conjici potest Deum non existere.

⁵ *Fas fuerit.*] Id est, liceat : fas enim, inquit Festus, dicitur a fando, quasi fatum a diis vel saltem a deorum ministris sacerdotibus : sicut jus a jubeo, quasi jussum a magistratu ; unde Virgil. I Georg., v. 268 :

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas et jura sinunt.

Cum igitur nihil magis licitum sit quam quod a Deo jussum dictumque fuerit, idcirco *fas fuerit* idem quod *licet*.

⁶ *Nefarios homines.*] *Improbos.* Nefandum, inquit Asconius Pedianus in 3 contra Verrem, est non *fandum* : nefarium, quod sacra polluit farre pio solita celebrari : ergo nefarii sacrilegi. At putaverim *nefarium* ab eadem esse origine a qua *nefandum*, quod vir improbus dignus non sit qui fando celebretur : sic dicitur detestabilis quem testari nefas.

⁷ *Pro pugnare bonis senatuique.*] Id est *pro bonis et pro senatu* : Sic Terentius : *Mihi peccat, si quid peccat* : sic vulgatum illud, *Tibi militat æther*.

⁸ *Perditum ire.*] *Non perditos ire* : quoniam, ut grammaticæ loquar, *supina* sunt nomina *substantiva*, quare nec genus mutant pro diverso genere alterius nominis *substantivi* : ait enim Tullius *madefactum iri Græciam sanguine* : nec etiam numerum : cum Livius dicat, *latrocinia iri sublata* : sed nemo hæc nescit.

⁹ *De patribus.*] *Senatoribus* : senatores enim dicuntur patres et ætate et officio, ut docet Sallust. initio Belli Catilinarii : *Hi*, inquit, *vel, ætate vel curæ*

B *similitudine, patres appellabantur.* Ætate quidem, quod instar patrum sint natu grandes : sic quippe ab ætate senili dicti sunt senatores, ut jam monuimus. Officio vero, quod sicut patres filios suos, ita illi rempublicam curent : hos enim, inquit Festus, *initio urbis conditæ Romulus centum delegit, ut agrorum partes attribuerent tenuioribus proinde ac liberis, ac pecunias dividerent.* Vide ut crescat injuria Boetio illata : nam magna est injuria innocentem Boetium odio haberi ab improbis, major eundem ab his revera opprimi : maxima, ab iis qui et ætate et officio tenebantur ipsum tueri : sed incomprehensa et inefabilis, ab iisdem de quibus ipse Boetius *dictis factis* optime meritus fuit.

¹⁰ *Veronæ.*] Verona est civitas Venetiæ quæ a Gallis condita, duce Brenno, a quo *Bronona* primum, deinde *Verona*, auctore Justino, l. xx, dicta est. Ex hac urbe præstantes viri orti sunt ; ut Catullus, Julius Scaliger et, ut quibusdam placet, Plinius.

¹¹ *Cum rex.*] Theodericus, qui erat rex Italiæ.

¹² *Majestatis crimen in Albinum.*] De crimine majestatis dictum est in hac prosa adnotatione 19, de Albino vero adnot. 10, sicut et de senatu adnot. 20.

¹³ *Quanta securitate periculi.*] *Securitas*, inquit philosophi, est recta placidaque mentis, mala impendentia non curantis, constitutio : ut enim a cura dicitur *curiosus* qui *cura præter modum utitur*, teste Varrone, v de L. l., sic a cura est securus, qui *est sine cura*. Hinc securitas hic est periculi incuria sive contemptus. Sic Virg. Æn. vii, v. 302 :

Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tibridis alveo.
Securi pelagi atque mel.

¹⁴ *Se probantis conscientia secretum.*] *Conscientia* generatim nihil aliud videtur quam mens cum sui tum suæ cogitationis sciens : unde Tullius, in de Off., *Cum jurato*, inquit, *dicenda sententia sit, meminere Deum se habere testem, id est, ut ego arbitror, mentem suam* : unde etiam ut clara distinctaque cognitione, sic conscientia convincimur : quare Quintil., Inst. orat. l. v, *conscientia*, ait, *mille testes : sensus interprete non eget.* Hinc autem conscientia duplicis generis est, nempe bona et mala : *Conscientiæ in utramque partem magna vis est*, ait Cic. pro Mil., *ut neque timeant qui nihil commiserunt, et penam semper ante oculos verari putent, qui peccarint.* Conscientia bona, recte factorum convincimur : unde recordatio jucundissima, quæ nunc dicitur *conscientiæ se probantis secretum*, quod ut laude sui communicatur sic minuitur, utpote minus secretum : propterea statuunt Stoici ne te quæris extra : et Macrobius, in Somn. Scip. l. II c. 10, *Virtutis*, inquit, *fructum*

probantis conscientiae secretum, quoties ostentando quis factum, recipit famae pretium. Sed innocentiam nostram quis exceperit eventus, vides. Pro vera virtutis praemiis falsi sceleris poenas subimus. **56** Et cujus unquam facinoris manifesta confessio ita iudices habuit in severitate concordēs, ut non aliquos vel ipse humani error ingenii, vel fortunae conditio cunctis mortalibus incerta submitteret? Si inflammare sacras aedes voluisse; si sa-

cerdotes impio jugulare (5) gladio; si bonis omnibus necem struxisse diceremur: praesentem tamen sententia confessum convictumve punisset. **57** Nunc quingentis fere passuum millibus procul moti, atque iodelessi, ob studium propensius in senatum, morti proscriptionique damnatur. O meritos de simili crimine neminem posse convinci! cujus dignitatem reatus ipsi etiam, qui detulere, viderant: quam (3) uti alicujus sceleris admi-

INTERPRETATIO.

^a Quisnam fuerit exitus et finis nostrae integritatis, ^b Gravioris alicujus sceleris. ^c Ut ne unus quidem iudex a communi reliquorum sententia, aut humano errore, aut misericordia discederet.

^d Ab iis iudicibus, a quibus damnatur. ^e O nostri iudices: nullus vestrum potest convinci simili crimine; quod nimirum ipsi etiam delatoribus nullum ita videtur, illud ut ficto sacrilegii scelere larvatum proponere studerint.

NOTÆ.

sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Sed divine magis Spiritus sanctus, cum Proverb. xxvii: *Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus et non labia tua;* tum etiam Matthæi vi: *Cum facis eleemosynam, noli iudari ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus.* Conscientia vero mala, malefactorum convincimur; unde recordatio tristis: *Suum enim quemque scelus agitat amenitiaeque officii,* inquit Tullius pro Sext. Ros., *sua mala cogitationes conscientiaeque animi terrent.*

B cilitatem et misericordiam quibus severitas iudicis mutari potest. Facilitas quidem notatur humani erroris ingenii, quod innata sua infirmitate, errantis instar, modo huc, modo illuc inclinatur: error enim proprio sensum est qui vis ignari extra institutum iter deflectunt: unde Virgil. v. *Æn.*, v. 390:

Mille vils habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indepremsus et irremediabilis error.

Misericordia vero notatur fortunae conditionis cunctis mortalibus incerta: nam misericordia est affectio hominis adversas alterius res, seu casus, quibus propter maximam fortunae inconstantiam ipse obnoxius sit, dolentis.

¹ Exceperit eventus.] Intereperit asitus: nam excipere inter plures alias significationes idem est atque incautum comprehendere: ut apud Ciceronem ad Att., *Adventum sumus, inquit, ut caveremus ne exciperemur a Cesare, quod is in eadem loca que nos petebamus, celerius etiam, quam nos possemus, eo quo intenderat venturus esset.* Et apud Virgil. *Æn.* x, v. 386:

Nam Pelles ante ruentem,
Dum furit, incipit, crudeli morte sodatis
Excipit: atque ossem tumido in pulmone recondit.

² Si inflammare, etc.] In enumerandis sceleribus hæc crescit oratio: nam grave scelus, inflammare sacras aedes; gravius, sacerdotes impio jugulare gladio; gravissimum, bonis omnibus necem struxisse.

³ Praesentem tamen sententiam confessum convictumve punisset.] Homo iudex sententiam non fert, nisi auctoritate Dei, cujus vices agit: quamobrem ille sententiam Deo dignam ferat necesse est: sicut ergo Deus neminem nisi convictum damnat: sic homo pariter neminem nisi convictum damnare debet. Convincitur autem reus vel sua confessione, vel aliis testimoniis, quibus satisfacere nequit; quod cum non possit fieri, nisi reo praesente, propterea reus imprimis citandus, deinde interrogandus, audiendusque, quod tamen Boetio negatur: usque adeo injusta est ea, qua afficitur, poena.

Nam Pelles ante ruentem,
Dum furit, incipit, crudeli morte sodatis
Excipit: atque ossem tumido in pulmone recondit.
Eventus autem Cicero: de Juv. est alicujus exitus negotii: unde et de Orat., *Consilia, inquit, primum, deinde acta, postea eventus:* propterea quidquam si ve boni si ve mali casu accidit, id eventus solet dici: quare idem orator: *Qui sciunt, ait, quid aliis acciderit, facile se aliorum eventibus, suis rationibus possunt providere:* Virgil. *Æn.* x, v. 180:

Hic magnus sedet Aeneas, secumque volutat
Eventus belli cantes.

⁴ Quingentis fere passuum millibus.] Tantum ab urbe in qua damnatus est Boetius, distabat Ticinum, ubi idem Boetius inclusus detinebatur. Est autem Ticinum Insubriae civitas, quam recentiores Papiam vocant, a Ticino fluvio praterlabente nomen habens.

Et Ovid. n. de Ponto:
Nam timor eventus detestioris abest.
Facinoris.] Grandioris alicujus criminis: facinus enim a verbo facio deducitur: quamobrem est insigne aliquid factum si ve bonum si ve malum: in bonam quidem partem accipitur a Sallustio in Bello Jugur. *Multa, inquit, et præclara rei militaria facinora fecerat:* in malam vero a Tullio in Offic., *Ab hoc, ait, nulla fraus, nullum facinus aberis:* atque hoc ultimo modo nunc accipitur.

⁵ Morti, proscriptionique.] Proscriptio duplicis generis etiam apud Ciceronem. Alia est proscriptio rerum, quatenus hæ, inscriptis quibusdam tabulis, venales significantur. Sic Tullius pro Flacco dixit *prædiorum proscriptiones.* Alia proscriptio personarum, quatenus hæ scriptura in exilium ita relegantur, ut hic tuta non sit earum salus: sic idem Tull., pro Rosc., *Cavete, inquit, per deos immortales, ne nota et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur.* Cum autem hic Boetius mortis proscriptionisque meminerit, idcirco locutus videtur de ultimo hoc proscriptionis genere. Ex quo patet Ennodium in Panegyrico regis Theoderici, oratorie magis hæc quam vere dixisse: *Nullus incommoda proscriptionis ingemiscit.*

⁶ In severitate concordas.] Severitas propria iudicis est, quatenus hic nihil de supplicio, aut levitate aut affectu animi remittit: propterea severitati, et facilitas et misericordia opponuntur: propterea etiam qui in sua sententia permanet, is perseverare dicitur. At concordas si habentur qui inter se consentientes unius videntur esse animi: quod enim, iudice Tullio in Tuscul., quibusdam cor ipsum animus videatur, ex hoc *excordes, vecordes, concordasque dicuntur.* Sic Virg. *ecl.* iv, v. 46:

Talia sæcla suis dixerunt currite fustis
Concordes stabili fatorum numine Pareo.

⁷ O meritos, de simili crimine neminem posse convinci.] Quasi dicat: O senatores hujus in nos late sententiae conscios (vos enim jam nostra compellat oratio), o meritos neminem vestrum posse convinci simili crimine: quod nimirum propensius habuerit

^a Ut non aliquos.] Voluit auctor hic notare et fa-

stione fuscarent, ^a ob ambitum dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiti sunt. **58** Atqui et ^a tu ^a insita nobis, omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellebas, et sub tuis oculis sacrilegio locum esse fas non erat : instillabas enim auribus cogitationibusque quotidie meis Pythagoricum illud ^b *ἔπρω θεῶν*. Nec conveniebat vilissimo-

rum me spirituum (5) præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, ut consimilem Deo faceres. **59** ^c Præterea ^c penetralis innocens domus, honestissimorum ^d cœtus amicorum, socer etiam Symmachus sanctus, et æque ac tu ipsa reverendus, ab omni nos hujus criminis suspitione defendunt.

INTERPRETATIO.

^a *Philosophia.*
^b *Sequere Deum.*

^c *Locus interior secretiorque.*
^d *Societas.*

NOTÆ.

studium in senatum : quo nihil elegantius esse possit ad exaggerandam hinc magnanimitatem Boetii, inde omnium senatorum ignaviam.

^a *Ob ambitum dignitatis sacrilegio.*] Quartum Boetii crimen est *sacrilegium*; sed in quo versetur hoc *sacrilegium*, non ita manifestum est. Gallicus Boetii interpres *de la Boucherie* id vitii in hoc versari arbitratur, quod Boetius suffragia ad magistratum consequendum necessaria dolo sibi conciliaverit, quod Latini *crimen ambitus*, a circumeundo supplicandoque, Græci *δημοκρατικόν* vocant, quodque latis legibus puniebatur. Alii vero, ut Thomas et Ascensius, id vitium putant fuisse, quod vulgo dicimus *sortilegium*, quo nomine videtur uti ipse Plinius l. xviii, c. 4, ad significandas quasdam magicas superstitiones : unde forte pro *sacrilegio* legendum *sortilegio* : quæ quidem opinio hinc rationibus confirmari potest : 1° enim ipsis Boetii temporibus, qui arte quadam, ut præstabat Boetius, cæteris præstare videbantur, hi non raro *artis magicæ* accusabantur, testis Cassiodorus l. iv Var., ep. 22 et 23, ubi Basilii et Prætextati hujus criminis accusatorum causa quinque senatorum iudicio committitur, *ut nec opprimantur innocentes, nec leges evadant criminosi*; 2° quibus argumentis se Boetius de ejusmodi crimine purgat, hæc tantam non habent pro *democopia*, quantum pro *sortilegio* virtutem, ut statim videbitur; 3° non tam *ambitus* quam *sortilegii* crimen in philosophiam refundi potest : quandoquidem prius etiam ignorantum, posterius non nisi doctorum dicebatur esse. Atqui *hoc ipso*, inquit Boetius postea, *videbimus affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus.*

Verum, inquit, crimen *ambitus* recte dicitur *sacrilegium* : quod hoc violentur leges, et sacramentum, sine quo ad magistratus antiqui non pervenire solebant. Crimen vero *magicæ* non ita bene dicitur *sacrilegium*. At, inquam, primum si legendum fuerit pro *sacrilegio sortilegium*, ut forte legendum, hæc difficultas nulla est. Deinde *sortilegii* non minus quam *ambitus* crimine violantur leges et sacramentum, quo nimirum aquis lustralibus initiati malos genios ejuravimus : hinc Cassiodorus, prædicta epist. 22, *Versari, inquit, non licet in magicis artibus, temporibus Christianis.* Postremo *sacrilegus*, unde *sacrilegium*, dicitur quasi sacra legens sive furans : legere enim etiam furari est; unde Virg. ecl. 9, v. 21 :

Vel quæ sublegi tacitus tibi carminæ nuper.

Sed qui prædictæ superstitioni vacat; is cultum Deo debitum furatur. Nunc videnda argumenta quibus illud crimen Boetius purgat.

^a *Tu insita nobis.*] Primum argumentum quo Boetius se a prædicto purgat crimine, desumitur ex parte ipsius philosophiæ quæ menti humanæ insita, hanc ita sejungit a rebus caducis, ut eandem conjungat cum rebus perpetuis, non itis quidem *vilissimis*, sed earum uni et primæ, nimirum Deo, cujus similitudinem habet. Est quidem philosophia menti humanæ, id est *nobis insita*, quia tota versatur in cogitatione, cognitione scilicet clara et distincta, et iudicio quod hæc cognitione fundatur : cogitatio autem optime dicitur qualitas mentis humanæ, sive

nobis insita. Eadem philosophia mentem humanam sejungit a rebus caducis, hoc est *omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellit* : quoniam omnibus moderatur mentis affectibus, adeoque huic præsertim rerum caducarum cupiditati, quæ et *hamines reddit cæcos* apud Ciceronem, et *radix omnium malorum est* apud Apostolum, I Tim. vi. Ipsa philosophia mentem humanam conjungit cum rebus perpetuis : ut videlicet parte illa cum qua mens humana, instinctu philosophiæ, societatem inuit, æternum perseverante, æternus esse possit amor, æternæque idcirco illa, quæ illius amoris comes est individua, voluptas. At philosophia non sinit mentem humanam sic adherere rebus perpetuis creatis, quas malos genios vocamus, ut *sub ejus oculis sacrilegio locus sit* : *instillat enim auribus cogitationibusque quotidie nostris Pythagoricum illud ἔπρω θεῶν, sequere Deum*, quod etiam habetur Deuter. xii : *Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum timeate, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus : ipsi servietis, et ipsi adheretis.* Denique cum philosophia hominem faciat Deo consimilem, non quidem corpore, quemadmodum expressit Virgilius : *Os humerosque deo similis*, Deus quippe est corporis expertus, sed mente, efficiens scilicet ut mens nostra instar Dei cogitans, nec erroribus nec vitii indulgeat, propterea eadem philosophia mentem nostram ita conjungit cum Deo tanquam cum primo veritatis virtutisque magistro, ut *non conveniat vilissimorum nos spirituum præsidia captare.* Vilissimi autem illi spiritus sunt mali genii, quorum ope homines quidam perditam miram præstare creduntur, non solum a Christianis, docente sæpius sacro textu; sed etiam ab ipsis paganis. Unde Virg. ecl. 8, v. 69 :

Carmina vel cælo possunt deducere lunam :
Carminibus Ciræ socios mutavit Ulysses :
Frigidus in pratibus cautaudo rumpitur anguis.

Horat. Epod. od. 17 :

An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et Polo
Deripere lunam vocibus possim meis.
Possim crematos excitare mortuos
Desiderique temperare poculum.

D Ovid. et alii.

^c *Præterea penetralis.*] Alterum argumentum quo Boetius se purgat a prædicto crimine, accipitur ex virtute præstanti domesticorum, amicorum et affinium, cum quibus idem Boetius antiquam habuit necessitudinem. Cum enim virtus et vitium ita sint contraria, ut nulla esse possit virtutis vitiique societas, si arcta fuerit inter quemdam virum, et probos domesticos, amicos, affinesque societas, certe vir ille non debet esse suspectus illius præsertim criminis quod illis familiaribus nec ignotum esse potuit nec irreprehensum. Cum ergo crimen *sortilegii*, ut patet quod ut gravius, sic et frequentius et manifestius est crimine *ambitus*, non possit non cognosci et non reprehendi a sanctissimis familiaribus, si Boetius arcissimam habuerit familiaritatem cum probis domesticis, amicis et affinibus, is certe reus esse nequit criminis *sortilegii* : habuit autem Boetius hanc familiaritatem : 1° quidem cum probis domesticis :

60 Sed o nefas! illi vero¹ de te^a tanti criminis fidem capiunt, atque hoc ipso videbimur affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus. Ita non est satis nihil mihi profuisse tuam reverentiam, nisi ultro tu mea potius offensione lacereris. (5) At vero hic etiam nostris malis cumulus accedit, quod^b existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum, eaque tantum judicat^c esse provisa, quæ felicitas commendaverit. Quo fit, ut existimatio bona

prima omnium deserat infelices. **61** Qui nunc populi rumores, quam dissonæ^d multiplicesque sententiæ, piget reminisci. Hoc tantum dixerim, ultimam esse adversæ fortunæ^e sarcinam, quod dum miseris aliquod crimen affingitur, quæ^f perferunt, meruisse creduntur: et ego si quidem bonis omnibus (5) pulsus, dignitatibus exutus, existimatione fœdatus, ob beneficium, supplicium tuli. Videre autem videor nefarias^g sceleratorum officinas^h gaudio lætitiæque fluitantibus: ⁱ perditissimum quemque

INTERPRETATIO.

^a Tu, o Philosophia, nostræ es criminationis occasio.

^b Plures fortunæ veluti assentientes, non ut judicandum, sed ut a fortuna judicari videtur, judicant de merito.

^c De Boetio.

^d Aliis damnantibus defendentibus aliis de plebe viris.

^e Onus.

^f Domos.

NOTÆ.

nam, ut dicitur prosa 3, lib. 11, felicissimus fuit cum conjugis pudore tum masculæ prolis opportunitate, ita ut duos pariter consules liberos suos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate viderit: hinc nunc dicitur penetrat innocens domus: penetrat quippe est locus interior, dictus a peno: penus autem, inquit Festus, vocatur locus intimus in œde Vestæ, tegibus septus: unde Virgil. 1 Georg., v. 379:

Sæpius et tectis penetratibus extulit ova
Augustum formica terens iter.

2° Cum probis amicis: adfuit enim semper illi honestissimorum cætus amicorum; 3° cum probis affinibus: nam socer ejus Symmachus sanctus, et æque ac ipsa Philosophia reverendus fuit. Quantus autem fuerit ille socer Symmachus, colligi potest tum ex Cassiodoro, qui ait Var. l. iv, ep. 6, Theodericum regem ad ipsum ut virum patricium scripsisse, petenti non concedatur licentia recedendi de urbe, et ep. 22, eundem regem voluisse ut idem Symmachus cum quatuor aliis senatoribus de causa prædictorum Basilii et Prætextati iudicium ferret; et ep. 51, eundem regem Symmacho iterum scribentem dixisse Symmachum Romam decorasse domuum pulchritudine; tum etiam ex Prisciano Cæsariensi, l. de Ponderibus et Mensuris, et Ennodio, quibus dicitur ille Symmachus omni virtutis luce fulgere, et cæteris tanquam virtutum exemplar proponi posse. Propterea Philosophia, infra l. 11, pros. 4, viget, inquit, incolumis pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer.

¹ De te criminis fidem capiunt. Id est, propter te, o Philosophia, tantum illud crimen de me credunt: sic enim Seneca: Majora monstra veris vix capiunt fidem; sic ipse Virgil. Æn. v, v. 604:

Hic primum fortuna fidem mutata novavit.

² Quod tuis imbuti disciplinis. Solent nimirum ii qui aut præcipitatione aut præiudicio judicant, temerarium de iis, quæ ipsi ignorant, proferre iudicium: quemadmodum S. Judas in sua Epist. his expressit verbis: Quæcumque ignorant, blasphemant. Sic ignara plebecula insolitos motus eorum quos aut sortiarios aut lycanthropos vocat, qui sæpius turbati cerebri aut læsæ imaginationis sunt, malis genii refert acceptos. Sic nonnulli existimant artem conficiendi auri a dæmonibus esse, ut ait Delrio Disquis. mag. l. 1. Sic Galenus, 11 de Diff. feb. c. 7, et cap. 40 de Simpl. med. fac., de semetipso locutus ait se propter singularem suam eruditionem positum fuisse in numero eorum qui malorum geniorum artibus adjuti morbos depellant. Sic ergo Boetius, qui, ut loquitur Theodericus rex apud Cassiodorum l. 1 Var., ep. 45, multa eruditione saginatus fuit, ut artes, quas exercent vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fon e potaverit, propter summam suam eruditionem visus est huic affinis fuisse maleficio. Quare cum

nemo dici possit ex eo esse affinis crimini ambitus, quod sit eruditissimus, sicut de crimine sortilegii dicitur. inde concluditur Boetius non ambitus, sed sortilegii crimine accusatus fuisse; sed immerito, sicut ex prædictis demonstratur: hinc tamen non desinit ipsa Boetii existimatio apud plurimos minui.

³ Quod existimatio plurimorum, etc.] Scilicet plurimi judicando, non cognitione clara et distincta, quæ in nobis est prima veri iudicii regula, sed præcipitatione et præiudicio feruntur: sic quod amore divitiarum, odio paupertatem prosequantur, de divitiarum bonam, de pauperibus vero malam habent existimationem: sic amici Job, quod hunc viderent calamitatibus oppressum, eundem judicant improbum: quo fit, ut existimatio bona prima omnium deserat infelices: hinc vulgus, quæ felicitas commendaverit, ea tantum judicat esse prudentis.

⁴ Esse provisa.] Ab homine: Solet quippe vulgus ab eventu prudentiam hominis ita inferre, ut cujus videt exitum infelicem, hunc male adeoque imprudenter inceptisse negotium concludat: id quidem sibi objicit Ovidius, sed id ipsum statim refutat.

Exitus acta probat: careat successibus, opto
Quisquis ab eventu facta notanda putat.

⁵ Quæ perferunt, meruisse creduntur.] Quod nimirum prædicti homines viderint quosdam propter sua scelera juste punitos fuisse, idcirco hoc præiudicio ducti, quoscunque vident propter delatum crimen affligi, hos judicant quæ perferunt, meruisse. Sed id temeritatis est: cum enim homo iudex tam injustitiæ quam justitiæ possit esse particeps, idcirco sustinenda assensio de causis miseriarum, ne præcipitet iudicaturus.

⁶ Sceleratorum officinas.] Officina, sic dicta quasi opificina, quædam est domus pars, in qua opus fit: unde differt ab apotheca, in qua servatur, et a taberna, in qua venditur opus jam factum. D minus igitur vel etiam mentes impiorum hominum, in quibus causa adversus Boetium per summam malitiam facta est, non abs re vocantur officinæ.

⁷ Gaudio lætitiæque fluitantes.] Sicut enim vas præ liquoris copia effluet: sive exundare dicitur, sic mens præ gaudii copia fluitare dici potest: nam animus, inquit Terentius, luxuria et lascivia diffuit; quodque latius atque uberius exrescit, id effluere dicitur Virgilio, 11 Georg., v. 367:

Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ultimos
Exierint, tunc stringe comas, tunc braccibus tonde;
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia et ramos compece fluentes.

⁸ Perditissimum fraudibus imminensem.] Impunitas enim perditorum, similium hominum fraudes parit.

novis delationum fraudibus ^a imminemem : ¹ jacere A bonos, nostri ² discriminis terrore prostratos : flagitiosum quemque ad (10) audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum vero præmiis invitari : ^b insontis autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Itaque libet exclamare.

63 METRUM * V.

ARGUMENTUM. — *Boetius, considerata lege constantissima, qua Deus alternas lunæ, Veneris, dierum, tempestatumque vices regit, miratur solum hominem*

^a Intentum.

^b Innocentes.

O Deus, creator cæli stellati, qui considens in solio

ita videri legibus solutum, ut præpostero veluti ordine et impiis prospera, et piis adversa contingant : tum rogat Deum ut his tandem dare velit finem.

O stelliferi conditor orbis,

Qui perpetuo nixus solio,

64 Rapido cælum turbine versas

Legemque pati sidera cogis,

5 Ut nunc pleno lucida cornu,

Totis fratris et obvia flammis,

Condat stellæ luna minores ;

INTERPRETATIO.

sempiterno, convertis ipsum cælum vertigine celeri, et adigis astra subire tuum imperium, ita ut luna modo integro orbe illuminata cunctisque ignibus fratris sui

NOTÆ.

¹ *Jacere bonos.* Quia, ut dicitur Lucæ xxiii, si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? si tantus tantaque virtute præditus Boetius tam male excipiat, quid sperare possint cæteri virtutum cultores?

² *Discriminis terrore.* Discrimen idem est quod periculum : sicut enim crinis est a Græco κρίνεν, quod proprie est *dirimere* ; sic discrimen est a διακρίνεν, quod etiam *dirimere* est sive 62 *separare* : unde capillos a se invicem distinctos vocamus *discriminatos*. Claudian. de Nupt. Hon. :

Hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat.

Atqui quo periculo aliquis jactatur, hoc a cæterorum hominum cœta videtur sejungi.

Cæterum Boetius paucis hic resumit suas calamitates, earum causam, et quæ ex his consequuntur mala. Calamitates sunt, 1° quod *bonis omnibus sit pulsus* ; 2° quod *dignitatibus exutus* ; 3° quod *existimatione fœdatus*. Causa calamitatum est multiplex ejusdem Boetii, in senatum præcipue *beneficium*, pro quo *supplicium tulit*. Mala quæ ex his consequuntur, sunt primum quod *sontes impunitate*, non modo *ad male deferendam*, sed etiam *ad audendum*, imo *ad efficiendum quodlibet facinus* ferantur : *insontes vero et severitate et defensione priventur. Itaque libet exclamare.*

³ Quod a Pindaro vocatur *Pindaricum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter, sæpius spondeum, anapaestum, dactylum, et spondeum habet : sed his legibus neglectis, id unum curat Boetius, ut sint quattuor pedes.

1. *Stelliferi orbis.* Cæli : cælum enim, etiam iudice Tullio, duplicis est generis : alterum aerium, in quo nubes, imbres, ventique coguntur ; alterum stelliferum, quod, a domiciliis nostris altissimum, omnia cingit et coercet, extrema ora et determinatio mundi. De hoc autem secundo cæli genere ideo nunc loquitur Boetius, quod dicitur sit de legibus quæ cum in inferioribus corporibus, tum etiam in astris observantur, quas quidem leges Deus ipse statuit a primo momento, quo hæc corpora condidit : propterea Deus nunc cogitatur, *ut conditor*.

2. *Qui perpetuo nixus solio.* Solium generatim est sedes, in qua plures simul considerare nequeunt : *Solia*, enim, inquit Festus, *appellatur sedilia in quibus non plures singuli possunt sedere* : quasi solium dicatur quod solum unum capit. Speciatim vero solium est sedes regia, *velgo un trône* ; sic accipitur a Virgil. sæpius, ut vii Æneid., v. 169 :

Imperat et solio medius consedit avito.

Deus autem nunc spectatur quatenus est rex : unde versu 27 dicitur *merito rector cohibere modo* ; et vers. 46, *Rapidos rector comprime fluctus*. In hoc autem regnum Dei differt a cæteris, quod hæc mutationi sint obnoxia, illud vero æternum sit et immuta-

bile : quare nunc dicitur *perpetuum* : cui favet illa vocis interpretatio, qua *solum* dicitur *sedes solida* ; ut terra, quod solida sit, appellatur *solum*.

3. *Rapido turbine.* Turbo, Gallice un *tourbillon*, a turbando dicitur, quod facto quodam circuitu materia sic turbetur, ut summa imis, anteriora posterioribus, dextra sinistris succedant. Sic ventus quidam, qui Lucretio vocatur *versabundus*, quique corpora obvia circumagat, vocatur *turbo* : unde Virgil. ii Æn., v. 416 :

Adversi raptu ceu quondam turbine venti
Confligunt.

Sic trochus, vulgatum puerorum ludibrium, appellatur *turbo*. Virg. Sic fusi pensilis circuitio Catullo dicitur *turbo*. Sive autem cælum credatur solidum, sive liquidum, ibi perennis est materiæ motæ circuitio, adeoque *turbo*.

4. *Legemque pati sidera cogis.* Ut corpus primum non movetur, nisi ab ipso Deo, a quo conditum est ; sic idem corpus non movetur nisi secundum eas quas ipse Deus statuit immotasque servat motus leges : optime enim Ovidius,

Nil ita sublime est supraque pericula tendit ;
Non sit ut inferius suppositumque Deo.

Sic corpus quod movetur, ab aliquo alio moveatur, necesse est : sic corpus immotum, non movet, etc., ejusmodi de quibus in philos. Hinc Sapiaentia æterna Proverb. viii : *Quando Deus, inquit, præparabat cælos, aderam : quando certa lege et gyro vallabat abyssos : quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum : quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, etc.*

Cum igitur sidera corpora sint, hæc non solum a Deo sunt, sed legibus ab ipso Deo constitutis servatisque moventur, adeoque Deus *cogit sidera legem pati* : propterea Deus nunc dicitur regere alternas Lunæ, Veneris, Dierum, Tempestatumque annuarum vices, sicut deinceps explicandum.

5. *Ut nunc pleno lucida cornu.* 1. Quidem agitur de luna, cujus vices in hoc versantur, quod modo sit plena, modo curvata in cornua. Plena est luna, sive *pleno lucida cornu*, cum soli, interjecta terra, e diametro opposita lumen solare media sui parte ad nos remittit : hoc est *totis fratris obvia flammis* : poetis enim Diana, quæ alio nomine dicitur Luna, et Apollo, qui alio quoque nomine dicitur Sol, sunt soror fraterque ab Jove ex Latona eodem partu progenti. Tunc autem *luna condit stellæ minores* : quia minus lumen obscuratur offunditurque majori lumine : quamvis autem stellæ, maximam partem, magnitudine lunam superent, stellæ tamen, ut pote magis dissitæ, minus luminis quam luna ad nos diffundunt : hinc *luna*, ut ait Varro iv de L. 1., dicitur quasi *lucina*, quod sola noctu lucet : hinc etiam luna vocatur major sidus, et stellæ minora sidera, non solum in sacro textu, sed

Nunc obscuro pallida corna,
Phœbo propior lumina perdat.

- 10 65 Et qui primæ tempore noctis
Agit algentes Hesperus ortus,
Solitas iterum mutet habenas,
Phœbi pallens Lucifer ortu.

A

- 66 Tu frondifluæ frigore brumæ
15 Stringis lucem breviora mora :
Tu, cum fervida venerit æstas,
Agileis noctis dividis horas.
67 Tua vis varium temperat annum,
Ut quas Boreæ spiritus aufert,

INTERPRÆTATIO.

solis opposita occultet parva sidera; modo obducto orbe
pallens amittat lucem vicinior soli. Ut etiam Hesperus,
qui ortus primo noctis spatio ducere videtur agmen
stellarum frigidarum, idem lucifer mutet rursus frenas

consuetas in ortu solis pallidus. Tu contrahis diem in
minus spatium frigore brumæ detondentis frondis : tu
distinguis horas noctis promptas tum, cum æstas calida
accessit. Virtus tua sic moderatur annum diversum, ut

NOTÆ.

etiam vulgo, et apud Latinos auctores. Horat. Carm.
l. 1, od. 12 :

Crescit occulto velut arbor ævo
Fama Marcelli : micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Eadem vero luna curvatur in cornua, sive obscuro
est pallida cornu, cum a prædicto plenilunii loco re-
cedens, ad solem ita accedit, ut hinc decrescendo ad
interlunium, inde crescendo ad plenilunium redeat :
propterea Phœbo propior lumina perdit : non omnino :
si quidem semper media lunæ pars a sole illuminatur,
sed qua nos respicit : unde melius homo quam luna
diceretur lumen solare perdere.

10. Et qui primæ tempore noctis.] II. Agitur de Ve-
nere, cuius vices in eo consistunt, quod modo subse-
quatur solem occidentem, Hesperus, modo eundem
solem orientem antegrediatur, Lucifer : sed ad cla-
riorem hujus sideris intelligentiam sua ad grammati-
cæ, historicæ, poetæ et philosophos de hac stella
referenda est doctrina.

Grammaticis Hesperus, Hesperugo; Vesper, Ves-
perugo; Lucifer, Φωσφόρος; stella tam serotina quam
matutina, idem sunt Veneris sidus : nam Cicero, II
de Nat. deor., Infima est, inquit, quiique errantium
terrarumque proxima stella Veneris, quæ Φωσφόρος. Latino
Lucifer dicitur, cum antegrediatur solem, cum subsequi-
tur autem, Hesperus : unde Martialis Epig. l. VIII, ep.
21, Phosphore, redde diem. Et Virgil. ecl. 10, v. 77 :

Ite domum saturæ, venit Hesperus, Ite capellæ.

Historicis Hesperus, Atlantis peritissimi astronomi
frater, astronomiæ pariter studiosissimus, qui cum
altissimum montem, eum forte quem a fratre Atlan-
tem nominaverunt, conscendisset, ut inde sidera di-
gentiam contempleretur, seu morte, seu morbo, seu
quodam alio casu impeditus, in patriam nunquam
rediit : unde plebecula, superstitioni dedita, ipsam
inter astra in cælo collocatum fuisse existimavit, ipsi-
que propterea divinos honores exhibuit : hinc duæ
Hesperia, altera Hispania, altera Italia. Prior Hes-
peria dicitur a sidere cognomine, quod regnum hoc
Græcis, instar hujus sideris, sit occidentale : de hac
loquitur Floratus I Carm., od. 56 :

Qui nunc Hesperia sospes ab ultima.

Posterior Hesperia vocatur a prædicto Hespero
Atlantis fratre, qui a germano pulsus, Italiam tenuit,
ei que nomen sive a se sive a sua patria desumptum
imposuit. De hac Virg. Æn. I, v. 534 :

Est locus, Hesperiam Græci cognomine dicunt.

Poetis Hesperus in stellam conversus, quæ quibus-
dam Venus, aliis Auroræ filius. Cum autem iisdem
poetis Sol quadrigis, Luna bigis vehatur, Hesperus
uno seorsum equo utitur, sed hunc ita alternat, ut
mane album, sero fuscum ascendat : propterea Hes-
perus nunc dicitur solitas iterum mutare habenas.

Philosophis denique Hesperus sive Venus est pla-
neta, qui per cælum liquidum, ut paleæ per aquas
abrupi solent, raptus modo supra, modo infra solem
sic movetur, ut, emendicatis solis luminæ, relucens eas-
dem fere quas luna luminis vicissitudines subeat.

Fatentur autem hanc stellam modo antegredi orientem,
modo subsequi occidentem solem : sed id di-
verso modo explicant, pro diverso mundi systemate,
de quo dicere non vacat.

B Constat ergo apud omnes Hesperum subsequi oc-
cidentem solem : unde nunc merito dicitur primæ
tempore noctis agere algentes ortus ; sive ducere noc-
turna sidera, quibus regnantibus terra frigescit.
Constat pariter Luciferum, qui idem sidus est quod
Hesperus, antegredi orientem solem : unde nunc
optime dicitur solitas iterum mutare habenas in ortu
phœbi sive solis. Pallet tamen propter majus solis
orientis lumen.

14. Tu frondifluæ frigore brumæ.] III. Agitur de
diebus, quorum præcipuæ vices in hoc versantur,
quod hieme breviores, æstate longiores sint. Nimirum
dies hic est mora solis supra nostrum horizontem ab
ortu ad occasum progredientis : quare nox huic diei
opposita est mora ejusdem solis infra nostrum hori-
zontem ab occasu in ortum regredientis. Cum igitur
sol non æquali semper intervallo a duobus polis di-
stans terram circumeat, sed nunquam ad austrum
magis, aliquando magis ad aquilonem accedat, secun-
do orbem, qui zodiacus dicitur, propterea dies modo
brevior est, modo longior. Brevior est sole accedente
ad austrum, quod fit ab æquinoctio autumnali ad
solstitium hibernum, scilicet a vigesimo tertio Se-
ptembris ad vigesimum secundum Decembris : quod
tempus vulgo appellatur bruma, a brevitate dierum,
ut ait Vossius post Varronem et Festum ; quæ propter
recessum solis et frigida est. et arbores frondibus
exiit. Hinc dicitur, Tu frondifluæ frigore brumæ,
Stringis lucem breviora mora. Longior autem est sole
accedente ad aquilonem, quod fit ab æquinoctio ver-
no ad solstitium æstivum, videlicet a vigesimo primo
Martii ad vigesimum secundum Junii, quo tempore
incipit æstas calida, adeoque noctes brevissimæ sunt :
propterea nunc dicitur : Tu cum fervida venerit æstas,
Agileis noctis dividis horas. Sic Ovidius Trist. l. v, el.
11 :

Nec mihi solstitium quidquam de noctibus aufert,
Efficat angustos nec mihi bruma dies.

Hic duo observari poterunt. Primum quidem vocem
D hanc, frondifluæ, quamvis non ita fuerit in usu apud
antiquos auctores, aptissimum tamen esse ad signifi-
candum id quod pluribus expressit Virgil. Æneid.
VI, v. 309 :

Quam multa in silvis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia.

Deinde horas, ex quibus sive dies sive nox breviter
componitur, vocari agiles sive promptas : quia horæ
dupliciter sunt generis : aliæ æquales, aliæ inæquales
inter se. Æquales dicuntur illæ quæ sive hieme sive
æstate sexaginta semper, ut aiunt, minutis æqualibus
constant : quæ ratione dicimus solem per viginti qua-
tuor horas ab uno cæli puncto ad idem regressum
totam circumvire terram. Inæquales vero dicuntur
quæ, cum sint duodecima tantum sive diei sive noctis
pars, crescentibus deorescentibusque sive diebus sive
noctibus crescere debent et decrescere.

18. Tua vis varium temperat annum.] IV. Agitur de

- 20 Revehat mitis zephyrus, froudeis ;
 Quæque Arcturus semina vidit,
 Seirius altis urat segetes.
 68 Nihil antiqua lege solutum
 Linqvit propriæ stationis opus
 25 Omnia certo sine gubernans,

- A Hominum solos respuis actus
 Merito, rector, cohñere modo.
 Nam cur tantas lubrica versat
 Fortuna vices? premit insontes
 30 Debata sceleri noxia pœna.
 69 At perversi resident celso

INTERPRETATIO.

quæ folia flatus boreæ tollit, hæc zephyrus lenis reddet, et quas segetes Arcturus sidus, inspezit satus, eisdem canicula sidus alterum comburit messes adultas. Nihil liberum a veteri lege emittit operam suæ conditionis. Tu moderatus omnia stabili modo, dedignaris tantum continere actiones hominum : ut dicit, imitar sapientis-

simi moderatoris : quare enim fortuna instabilis alternat tam magnas varietates? supplicium crimini debitum vexat innocentes. Sed mores improbi sedent in summo tribunali, et sotes iniqua vicissitudine proterunt capita pia. Virtus splendida dehitescit abcondita caligine ova- ca, et pius habet infamiam impio debitam. Perjuria non

NOTE.

ipsis anni tempestatibus, quarum vices in hoc versantur, quod ut ver reddit frondes, quas autumnus abstulerat, sic æstas maturet, quas hiems vidit æri, segetes : duæ priores tempestates significantur ventis, qui tunc temporis regnare solent, autumnus quidem borea, ver vero zephyro : duæ autem aliæ tempestates signis exhibentur cœlestibus ; hiems Arcturo, æstas Seirio.

Boreas ἀπὸ τῆς βοῆς dictus, quod est turbulentus ac conorvus, ventus est (apud eos quidem qui ocio duntaxat ventos agnoscebant, quorum unus a meridie, alter a septentrione, tres ab ortu totidemque ab occasu flarent) ab ortu spirans ; sed (apud eos qui duodecim vel plures ventos posuerant) septentrionalis : quare propter accessum solis ad septentrionem per æstatem, quam excipit autumnus, ventus ille per autumnum flare consuevit, adeo ut illi referri possit acceptum, quod arbores frondibus exuuntur, quodque tunc oriatur procelle : unde Virg. 1 Georg., v. 311 :

Quid tempestat : s autumni et sidera dicam ?

Zephyrus sic dictus quasi ζωφόρος sive τὸ ζῆν πίπρω, vitam foreus ; quod eo plantæ redivivæ germinant pululentique : unde Plinius dicitur genitilis mundi spiritus ; est ventus ab occasu æquinoctiali flans. *Hic, inquit Plinius l. xviii, c. 34, ver inchoat aperitque terras, tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugesque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi jus dabit, affluatque nutritium exercitibus* : propterea Latinis vocatur favonius, a favendo, quia faveat genitura : Lucretius l. iii :

Viget genitabilis aura favoni.

Et Catullus carm. de Nupt. Pelei et Thet. :

Quos propter fluminis undas.
 Aura parit flores tepidi secunda favoni.

Arcturus quasi ἀρκυροὺς οὐρά, uræ cauda, est stella in signo Bootis prope caudam majoris Ursæ. Observant autem sidus illud ortu suo circumitari solem orientem a mense Octobri, quo tempore terra semina suo sinu infusa fovete solet : propterea nunc dicitur : quæque Arcturus semina vidit. Sic Virgilius 1 Georg., v. 67 :

At si non fuerit tellus fecunda sub ipsam
 Arcturum tenet sat erit suspendere sulco.

Et versu 204 :

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
 Hædorumque dies servandi.

Seirius denique sive, ut alii scribunt, Sirius, sic dictus a σείρω, exsiccō : unde et sol, teste Suida, σείρω vocatur, est stella fulgentissima in ore majoris Canis ; quæ ortu suo solem orientem comitatur a mense Julio, quo tempore seges matura arescere videtur. Quod autem stella hæc in ore majoris Canis appareat, idcirco vulgo appellatur *Canicula* : sed quod tunc sol, cujus orientis comes est, majori suo æstu terras urat, propterea sidus hoc tanti caloris accusatur, ita ut Seirius a poetis dicatur *Æstifer*. Sic noster auctor : Sei-

rius altis urat segetes. Sic Virgilius 1v Georg., v. 425 :

Jam rapidus torrens sitientes Seirius Indos
 Ardebat cœlo, et medium sol igneus orbem
 Hauserat : arebant herbæ, et cava flumina siccis
 Faucibus ad finem radii tepefacta coquebant.

Et Æneid. iii, v. 14 :

Tum steriles exurere Seirius agros :
 Arebant herbæ et victum æges agræ cogebat.

Optime autem notat Cassendus *caniculam* falso accusari ejusmodi æstus : quemadmodum canities falso accusaretur inortis quam obierent senes castæ Suzzannæ delatores. Scilicet tantum abest ut canicula causa sit hujus æstus, ut potius apud populos quibus per nostram æstatem imminet, frigus magis vigeat : quare, ait idem philosophus, meliori jure populi illi *caniculam* accusare possent sui frigoris, quam nos nostri caloris : si virtus de cœlo lapsa, quam barbari *influentiam* vocant, id effecti, ut vulgo præstare creditur, reipsa præstaret.

23. *Nihil antiqua lege solutum.*] Prædicta corpora, ad quorum exemplum de cæteris judicandum est, certis ita continentur legibus, ut quo modo legimus sese habuisse apud majores nostros, eodem hæc nunc videamus se habere : Deus quippe omnia hæc certo sine gubernat : sive, ut dicitur Sap. viii, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

26. *Hominum solos respuis actus.*] Quasi dicat : Cum cætera divina providentia ita administrantur, ut suæ singulis vicibus respondeant vices, unus tamen homo ita videtur a Deo derelictus, ut res humanæ temere ac fortuito agi videantur, si quidem cum bonis prospera, malis adversa debeantur, contra bonis adversa, malis prospera accidant : unde nonnulli de divina providentia dubitant : Claudianus lib. i in Rufinum, v. 4 :

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
 Cararent superi terras, an nullus inesset
 Rector, et inserto fuerent mortalia casu.

Hinc noster auctor : *Nam cur tantas lubrica versat fortuna vices.* De fortuna dictum est metro 1.

29. *Premitt insontes debita sceleri noxia pœna.*] Ut supremus omnium moderator Deus infinite justus est, sic suæ quibuslibet vitis, Deo ita statuente, debentur supplicia, quæ quia nocent seu corpori seu menti, propterea vocantur *pœna noxia*. At pœna hæc insontes premit, quatenus hi nocentium imperio subditi, ab iisdem injusta patiuntur, ita ut eorum virtus pœna vitis debita veluti involuta lateat. Sic Claudian. loco cit. :

Sed cum res hominum tanta caligine volvi
 Aspicerem, lætosque diu florere nocentes
 Vexarique pios : rursus labefacta cadebat
 Religio.

31. *Perversi mores.*] Modus hic nominatur pro re modificata : non enim tam mores perversi, quam qui moribus perversis afficiuntur homines in celso solio resident, ornati nimirum primis dignitatibus

Mores solio, sanctaque calcant
Injusta vice colla nocentes.

Latet obscuris condita virtus

35 Clara tenebris, justusque tulit
Crimen iniqui.

Nil perjuria, nil nocet ipsis
Fraus, mendaci compta colore.

70 Sed cum libuit viribus uti,

40 Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudent subdere reges.

O jam miseris respice terras,
Quisquis rerum fœdera nectis.

A Operis tanti pars non vilis

45 Homines, quatimur fortunæ salo.

Rapidos, rector, comprime fluctus,

Et, quo cœlum regis immensum,

Firma stabiles fœdere terras.

71 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia cum Boetio partim dissentiens, consentiens partim, hunc arguit, quod et se exaulem dixerit, et fortunam adversum fuerit conquestus: laudat vero, quod ut locutus est, sic bene egerit, remedium interim ad perturbationes sedandas quaesitura.*

Hæc ubi continuato dolore ^a deblateravi, ^b illa ^b

INTERPRETATIO.

nocent ipsis nocentibus; fraus velata specie fallaci non nocet iisdem. At ubi placuit ipsis, uti suis viribus, tum gestiunt subjicere sibi principes magnos, quos gentes innumerabiles timent. O Deus, qui moderaris necessitudines rerum, nunc intueri terras calamitosas. Nos homines, portio non abjecta operis tui tam magni, ja-

ctamur æstu fortunæ: compesce, moderator, procellas violentas fortunæ, et qua lege gubernas ingens cœlum, eadem confirma firmatas terras.

^a Stulte locutus sum.

^b Philosophia.

NOTÆ.

32. *Sanctaque colla.*] Similiter pars hic ponitur pro toto: si quidem sanctos potius homines quam illorum colla calcant nocentes. Sed ut posterior hic, sic ille prior loquendi modus poetis præsertim usitatissimus est.

33. *Injusta vice.*] Quod injustum videatur probos ab improbis premi: vicem enim dicimus quod alternis facimus patimurve: hinc vicissim, et vicarius.

34. *Latet obscuris condita virtus clara tenebris.*] Paradoxum videtur virtutem claram obscuris conditam tenebris latere: hæc tamen ex eo possunt conciliari, quod virtus obscura sit aliis hominibus; clara vero cum menti ejus qui virtutem colit, tum Deo qui virtutem ipsi menti infudit. Sic virtus, ait Tullius pro Sest., in tempestate quieta est, et lucet in tenebris, et pulsa loco manet tamen atque hæret in patria splendeteque per sese semper, nec alienis unquam sordibus oblescit.

35. *Justusque tulit crimen iniqui.*] Crimen hic non significat culpam, quippe quæ solis inest nocentibus; sed potius infamiam, quæ culpam sequi deberet, ut honos virtutem. Sic Tullius in Verrem ait laudem imperatoriam criminibus avaritiæ obtuleri. Nimirum crimen generatum id omne est, quo aliquis a cæteris distinguitur separaturve: unde discrimen. Cum autem infamia hæc improborum esse deberet, hæc proborum nunc esse dicitur, additurque modus quibus nocentes cæteros affigere solent, videlicet perjurium, fraudem et vim, nihil ipsis nocentibus nocere.

37. *Nil perjuria.*] I. Perjurium est, aut falsum jurare, aut quod ex animi sententia juraveris, id non facere: hinc in perjurio, auctore Tullio, fides jusjurandumque negligitur: hinc sua est, eodem auctore, in de Leg., perjurio pœna, divina quidem, exitium; humana vero, dedecus. Nocentibus tamen, inquit Boetius, nil nocent perjuria: usque adeo injustæ sunt vices.

37. *Nil nocet ipsis fraus.*] II. Fraus dicitur adulatio dolosa: propterea nunc dicitur mendaci compta colore. Scilicet homo, vulpeculam imitatus, quod vi obtinere nequit, id mendacibus factis dicitivæ assequi conatur: quod, inquebant veteres, odio dignum majore: adeoque suo afficiendum supplicio: nihilominus, ait Boetius, ordo rerum ita præposterus videtur, ut ipsis fraudulentis fraus nil nocent.

39. *Cum libuit viribus uti.*] III. Vis, inquit Romanus orator, pro Cec., est quæ periculo, aut decedere nos alicunde cogit, aut præhibet accedere: et hoc a ratione eo magis alienum est, quod, mutatis rerum vicibus, etiam illi, quibus debetur obsequium, vi subjiciantur, ut nunc dicitur: Quos innumeri metuunt

populi, summos gaudent subdere reges: quamobrem neque id crimen impunitum esse debeat: cum tamen prædictis nocentibus nihil videatur nocere.

42. *O jam miseris respice terras.*] Ad Deum, a quo carmen incœperat, revertitur poeta, ipsumque rogat, ut miseris respiciat terras, quas nimirum incolunt homines, indigna ferentes.

43. *Quisquis rerum fœdera nectis.*] Prædictas scilicet causarum effectorumque naturalium vicissitudines.

44. *Operis tanti pars non vilis homines.*] Homo quidem pars est rerum a Deo conditarum, si quidem neque a semetipso, neque a nihilo fieri potuit: sed idem homo pars est non vilis, quod ea etiam a quibus cogitari non potest, ipse cogitet.

45. *Quatimur fortunæ salo.*] Ut poetis sic oratoribus salum est mare, quod nimirum in mari multus sit salis sapor; hinc salacia et venilia apud poetas usitantur ad significanda ea maris decremента et incrementa, quibus bis in die detumere et tumere solet Oceanus. Salacia quippe sunt fluctus maris a littore ad salum redeuntis; venilia autem fluctus ejusdem maris ab alto salo ad littus venientis. Non immerito autem dicitur fortunæ salum cum ab aliis auctoribus, quod sicut a mari sic a fortuna plura sunt bona et mala, sed inconstantissime: tum præsertim a nostro auctore, quod hic amarus experiatur fortunæ casus.

46. *Rapidos, rector, comprime fluctus.*] Id est violentos motus fortunæ, quæ est veluti insanum mare.

47. *Quo cœlum regis fœdere, firma terras.*] Homines sic moderare, ut quemadmodum non solum in cœlo, sed in reliquis operibus tuis, suæ suis respondent vicibus vices, sic apud homines, et virtutibus præmia et vitii supplicia reddantur.

^a *Deblateravi.*] Alii legunt *delatravi*, sive *dilatravi*; sed vox qua utimur tam apta est ad significandam eam quam nunc Boetius habet de prædictis cogitationem, tamque facile potuit propter similem pronuntiationem in vulgatas voces mutari, ut hæc illarum oblitterasse videantur, quod attendenti patebit. Nimirum *deblaterare*, inquit Festus, est stulte loqui, nam βλάτας stultos vocant Græci: hinc blaterones sunt homines in verba projecti, inquit Agellius l. 1, c. 15, importuni locutores, qui nullo rerum pondere innixi verbis humidis et lapsantibus diffuunt. Normani vocant bavards; nec ita inepte: qui enim præcipites sic loquuntur, hi intantum instar, saliva effluente buccas et vestes aspergere solent!

^b *Illam vultu placido.*] *Philosophia* scilicet; quippe quæ omnium rerum moderatrix est. Hinc sapiens sive philosophus, Ciceroni in Tusc., is est qui moderatione et constantia quietus animo est, sibi que ipse placatus,

vultu placido, nihilque meis questibus mota : ¹ Cum **A** existimari mavis, te potius ipse pepulisti. Nam id ^o quidem de te nunquam cuiquam fas fuisset. (5) Si enim ^b cujus oriundus sis patriæ reminiscaris, ^d non, uti Atheniensium quondam, multitudinis imperio regitur, sed ^e εἰς κοίρανος ἴσται, εἰς βασιλεύς, qui frequentia civium, non depulsione lætatur : **73** ^c cujus

INTERPRETATIO.

^a O Boeti.

^b Quantum hoc exsilium distaret.

^c Nemo potuisset te pellere

^d Tua patria non regitur imperio multitudinis; sicut olim Athenæ regebantur: sed hujus.

^e Unus est dominus, unus rex.

NOTÆ.

ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat.

¹ Cum te mæstum lacrymantemque vidissem.] Inquit Philosophia. Lacrymæ quidem seipsas produunt: tristitia autem et lacrymis et oculorum situ nascitur: Oculi enim sunt, inquit Orator III de Or., quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significamus.

² Miserum cognovi.] Miser, ut Cujacio pluribusque aliis placet, dicitur a μῶσ, odi, quod misera conditio omnibus sit exosa. Miseram autem illam Boetii conditionem Philosophia cognovisse potuit ex lacrymis et tristitia prædictis: hæ enim sunt miseræ comites.

³ Exsulemque.] Exsul sive, ut veteres legebant, exsol ille dicitur qui ex solo deturbatus abest: hinc aiunt scribendum exsul, non exul: sed id tanti non est, cum littera x ex litteris c et s componatur. Cognovit autem Philosophia hoc Boetii exsilium non ex tristitia et lacrymis tantum: his quippe non exsilium potius quam quælibet alia miseria significatur; sed ex ipso, in quo Boetius lacrymabatur, loco, qui, ut pote **C** Boetio conjunctus, potuit et ab auctore reticere et a lectore facile intelligi.

Verum cum exsilium dicatur patriæ privatio, cumque hominis patria alia dicatur corporis, alia mentis, propterea exsilium non solum de corporibus a natali solo expulsis, sed etiam de mentibus a cælo sive potius a Deo remotis intelligi potest: unde quamvis Boetius in prædictis suis carminibus de priori duntaxat exsilio locutus fuerit, Philosophia tamen, occasione accepta, de posteriori exsilio loquitur, simulataque sua ignoratione, innuit exsiliū non adeo longinquum esse; quod nimirum mens hominis, quamcumque is incolat terrarum regionem, nec longiori propterea, nec breviori intervallo a cælesti patria distet: bene quippe Anaxagoras quærenti nullano patriæ ipsi esset cura: Mibi, inquit, patriæ cura et quidam summa est, digitum in cælum intendens. Optime S. Paulus, II Cor. v, monet nos habere domum æternam in cælis: quod apud Christianos est **D** vulgatissimum. Propterea ab hac patria nemo pellitur: tu procul a patria non quidem pulsus es: nam hoc est discrimen inter patriam corporis et patriam mentis, quod etiam inviti possimus a patria corporis expelli: a patria vero mentis, nimirum a cælo sive potius ab ipso Deo, non nisi volentes recedamus: huc enim tendimus, hic commemoramur affectibus mentis, quorum summus domini. A patria tamen cælesti aberramus aliquando, sed aberrasti: quatenus libere voluntas nostra deficit a divina voluntate, quæ ut est prima rerum omnium causa, sic prima est actuum humanorum regula: quamobrem si te pulsum existimari mavis, te potius ipse pepulisti, tua scilicet voluntate, tuo consensu, cujus ita dominus es, ut id de te nunquam cuiquam fas fuisset. Tanta quippe est mentis humanæ libertas, ipsa ut nec errore nec vitio, quibus a cælesti patria arcemur, nisi eadem libere voluerit, contaminari possit.

⁴ Cujus oriundus sis patriæ reminiscaris.] Inceptus

de patria cælesti sermo continuatur: hujus autem patriæ reminisci duntaxat Boetium oportet: quia Boetius sive a Deo, sive suo Marte, sive etiam magistrorum adminiculis instructus, multis abhinc annis noverat cælum suam esse patriam: sed notio hæc affectibus forte obscurata: hinc illud non tam scire primum quam reminisci debebat.

⁵ Non uti Atheniensium.] Triplex est patriæ regendæ modus, sive triplex imperii forma, videlicet principatus, status optimatum, et status populi: nam cunctas nationes et urbes, ait Cornel. Tacit. l. xi, populus, aut primores, aut singuli regunt. Athenienses quidem ab optimatibus primum, a populo deinde leges acceperunt, unde non solum depulsione civium bene meritorum lætati, sed morum eos aliquando coegisse feruntur. At cælestis nostra patria neque populo, neque optimatibus, sed uno duntaxat principe regitur: ut enim ait Homer. Iliad. B:

εἰς κοίρανος ἴσται
εἰς βασιλεύς.

Herus unicus esto

Unicus et princeps.

Scilicet ut solus Deus est mentis humanæ conditor, sic solus Deus est ejusdem mentis moderator: propterea Deus, I Timoth. vi et alibi, dicitur Rex regum et Dominus dominantium. Rex autem ille supremus lætatur frequentia civium; propterea enim humanum genus condidit, perditumque Unigeniti Filii morte reparavit: hinc Christus, Joan. x, Alias, inquit, oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere; et vocem meam audient et fiet unum ovile et unus pastor. Idem Rex supremus non lætatur depulsione civium: nam I Timoth. ii, Salvator noster Deus omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire. Vivo ego, dicit Dominus Deus, Ezechielis xxxiii, nolo mortem impij, sed ut convertatur impius a via sua et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis, et quare moriemini, domus Israel. Hujus denique summi Regis voluntate regi, summa libertas est: sed id longiori quadam interpretatione videtur indigere.

⁶ Cujus aqi frenis atque obtemperare justitiæ, summa libertas est.] Libertas, inquit Tullius I de Off. et Parad., 5, est potestas vivendi ut velis; non solum extrinsecus, inquam, motibus scilicet corporis; sed etiam intrinsecus, nimirum cogitationibus mentis. Duobus autem modis homo potest velle, adeoque vivere. Primum quidem sequendo divinam voluntatem, quæ ut prima causa, sic prima est nostræ voluntatis regula: et hæc est summa libertas, quæ est in nobis, dum volumus esse felices, quæ fuit in Christo, cum æterni Patris mandata viator implevit, quæ erit in omnibus beatis Deum æterna felicitque necessitate amaturis. Deinde deflectendo a divina voluntate sive peccando: et hæc est infima libertas, quam optaremus felici quadam necessitate Dei semper amandi permittari. Quoniam autem divinam voluntatem sequi possumus et vitando malum et faciendo bonum, juxta illud psal. xxxvi, Declina a malo et fac bonum, hinc summa libertas hominis est non solum in hoc quod declinet a malo, sive Dei frenis agatur, sed in hoc

agi^a frenis, atque obtemperare^b justitiæ, summa libertas est. An ignoras illam^c tæ^e civitatis antiquissimam legem, qua sancitum est, ei jus exsulare non esse, qui quis in ea sedem fundare matuerit? **74** Nam^d qui^e vallo ejus ac munimine continetur, nullus metus est, ne exsul esse mereatur. At^f quisquis inhabitare eam velle desierit, pariter desinit etiam mereri.^g Itaque^h non tam me loci hujus^e quam tua facies movet.ⁱ Nec bibliothecæ potius comptos ebore ac vitro^j parietes, quam tuæ men-

tis sedem requiro. In qua non libros, sed id quod libris pretium facit, librorum quondam^k meorum sententias collocavi. **75** Et tu quidem^l de tuis in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum^m tibi pauca dixisti.ⁿ De objectorum^o tibi vel honestate vel falsitate, cunctis nota memorasti.^p De sceleribus fraudibusque delatorum recte tu quidem^q strictim attingendum putasti, (5) quod ea melius uberiusque^r recognoscentis omnia vulgi ore

INTERPRETATIO.

^a Habenis, id est imperio.

^b Legibus.

^c Romæ et cæli.

^d Præsidio.

^e Ticini, ubi te dicis exsulare.

^f Philosophicorum.

^g A te.

^h Eorum quæ vitio vertebantur.

ⁱ Compressius.

B ^j Considerantis.

NOTÆ.

etiam quod faciat bonum sive *divinæ justitiæ obtemperet*, servans nimirum legem Dei honesta imperantis et prohibentis contraria. *Lex Domini, psal. xviii, imma ulata convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis; justitiæ Domini rectæ.*

¹ *Tuæ civitatis antiquissimam legem.*] Philosophia duplici significatione hujus vocis civitas utens, id notat quod et Romæ et cælo, unde oriundus Boetius, possit convenire. Scilicet antiquissimæ Romæ leges neminem exilii damnabant: unde Tullius pro Cæcinnâ: *Exsiliium, inquit, non supplicium est sed, per fugium, portusque supplicii: nam qui voluit pœnam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt; hoc est sedem et locum mutant: itaque nulla in lege nostra reperietur, ut apud cæteras civitates maleficium ullum exsilio esse multatum.* At cælestis patriæ leges multo minus quemque exilii damnant. quicumque enim intra regni cælestis limites voluerit permanere, summo illius Regi obsecraturus, hic nunquam exulabit: siquidem nemo ab illo regno nisi voluntaria rerum caducarum contrariarumque affectione arceatur. Porro de civitate cælesti passim loquitur S. Augustinus in libro quem inscripsit *de Civitate Dei.*

² *Qui vallo ejus ac munimine continetur.*] Vallum est murus et terra, ad fossæ oram aggestus, crebris sudibus sive palis munitus. Munimen vero generatim illud omne castrorum præsidium quo hosti aditus præcludatur: hæc autem nunc accipiuntur non solum proprie, quatenus intelliguntur de patria corporis; sed etiam quædam loquenti translatione, quatenus de cælesti mentis patria intelligi possunt. Cum autem Boetius Christianissimus fuerit, is nominato civitatis cælestis vallo Christum cruci affixum, munimine vero gratiam quam Christus sua morte nobis promeruit, posuit intelligere: quicumque enim hoc præsidia munitur, hæc non est metuendum ne patriæ cælestis exsul esse mereatur. Hæc fere ratione locutus S. Paulus ad Ephes. c. vi: *Confortamini, inquit, in Domino et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.*

³ *Quisquis inhabitare eam velle desierit, desinit etiam mereri.*] Non enim patriam cælestem inhabitamus meremurque nisi bona voluntate: totum habet, inquit S. Aug. l. l. Homil., homil. 8, qui bonam voluntatem habet. *Ip. a est quæ potest sufficere, si cætera non a nt. Si autem sola deit, nihil prodest quidquid habitum fuerit. Sola sufficit, si adit: cætera omnia nihil prominent, si sola charitas deit.*

⁴ *Itaque.*] Facta mentione duplicis patriæ, duplicisque propterea exilii, postquam horum omnium discrimine. Philosophia his omnibus, de quibus Boetius prosa 4 hujus hb. conqueatus fuerat, responsura, optimas quasdam infert conclusiones.

⁵ *Non tam me loci hujus quam tua facies movet.*]

I. Boetius quæsierat: *Nihilne te ipsa loci facies movet?* respondet Philosophia: *Non tam, inquit, quam tua facies, in qua, velut in speculo, mentis tuæ dejectio videtur: quod tanta Philosophiæ non sit cura terrenæ, quanta cælestis patriæ; nec tanta corporis, quanta mentis a natali solo exsulant.*

⁶ *Nec bibliothecæ potius.*] II. Boetius quæsierat: *Hæcne est bibliotheca quam certissimam tibi sedem nostris in Laribus ipsa delegeras?* Reponit Philosophia: *Non tam, ait, bibliothecæ, quam mentis tuæ ornamenta, sententias scilicet philosophicas requiro.* Consueverant autem olim potentes ornare suas domos auro, ebore, aut saltem vitro, et scilicet sine quo nunc plures magnificas habere ædes, sumptuosa parata convivia, numerosa satellitum turba comitari student, ut in cæteris hominibus admirationem, honorem, timorem et cæteras ejusmodi cogitationes excitent.

C Sic Virg. 1 Æn., v. 729:

Fit strepitus testis, vocemque per ampla volatant
Atria: dependet lychni laquearibus aureis
Incensæ: et noctem flammis funalia vincunt.

Sic Horatius, Carm. l. II, od. 18, seipsum a Potentibus seceravit,

Non ebur, neque æreum
Mea reddet in domo Iconar.

⁷ *De tuis in commune bonum meritis.*] III. Boetius dixerat nullum se ad magistratum nisi commune bonorum omnium studio impulsam. *Tu mihi, inquit, et qui te sapientiam mentibus inseruit Deus, comitæ, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse: respondens Philosophia id non fatetur modo, sed etiam exaggerat: De tuis, ait, in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum tibi pauca dixisti.*

⁸ *De objectorum tibi vel honestate, vel falsitate.*]

IV. Boetius addiderat sibi objecta fuisse cum honesta, tum falsa: honesta quidem, ut quod innocentem senatum majestatis crimine postulatam defenderit ac liberaverit: *Senatum, inquit, dicimus saluum esse voluisse: falsa vero, ut quod magicis artibus studeret: Ob ambitum, ait, dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiti sunt: quibus respondens Philosophia asserit neminem latere illa et honesta et falsa: Cæcilius, inquit, nota memorasti.*

⁹ *De sceleribus fraudibusque delatorum.*] V. Boetius dixerat se injuste delatum a Basilio, Opitione et Gaudentio, quorum primus in delationem alieni aris necessitate compulsus est: duo alii ob innumeræ fraudes ad exsiliium damnati sacrarum earum adium defensionis tuebantur: respondet Philosophia recte hæc strictim attingi, quod ea melius uberiusque recognoscentis omnia vulgi ore celebrantur. Scilicet cum loquamur non solum verbis, sed et nutu, et gestu, et cæteris ejusmodi vocis humanæ adjunctis, ipsum etiam vulgi silentium aliquando eloquens plura significat, quam

celebrentur. ^a Increpisti etiam vehementer ^b injusti factum senatus. ^c De nostra etiam ^d criminatione doluisti. **76** ^e Lææ quoque ^f opinionis damna flevisisti. ^g Postremus adversus fortunam dolor ^h incanduit, conquestusque es non æqua meritis præmia pensari. ⁱ In extremo Musæ sævientis, uti quæ cœlum, terras quoque pax regeret; vota posuisti. Sed quoniam plurimum tibi affectuum tumultus (5) incubuit, diversumque te dolor, ira, mœror distrahant, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia ^j contingunt. Itaque ^k lenioribus paulisper utemur, ut quæ in tumorem perturbationibus influentibus indu-

A ruerunt, ad acrioris vim medicaminis recipiendam, tactu blandiore mollescant.

77 METRUM • VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia incœptum sermonem continuans, ex eo probat mentem Boetii nondum posse validioribus remediis curari, quod sua sint singulis rebus, ut messi, floribus et vindemiæ divinitus præscripta tempora.*

Cum Phœbi radiis grave

Canceri sidus inæstuat,

78 Tum qui larga negantibus

Sulcis semina credidit,

INTERPRETATIO.

^a Redarguisti.

^b Accusatione nostri.

^c Existimationis.

^d Effebuit.

^e Denique.

^f Commovet.

Quando signum cœlestis Canceri inardescit perniciosum lumine solari, tunc qui mandavit terris sterilibus se-

NOTÆ.

multa loquacitas, quæ tamen his de rebus vulgo non defuit.

¹ *Injusti factum senatus.*] VI. Boetius meminerat senatum u-que adeo ingrati animi fuisse, ut sua in ipsum Boetium decreta emisisset. Suis, inquit, *de me decretis, uti hoc nefas esset, effecerat*; respondet Philosophia probatque Boetium increpasse etiam vehementer *injusti factum senatus*.

² *De nostra etiam criminatione.*] VII. Boetius conquestus fuerat quod cuius maleficii ipse accusaretur, idem in ipsam Philosophiam refunderetur: *De te, inquit, tanti criminis fidem capiunt, atque hoc ipso videbimur affines tuis maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus*; Philosophia autem, veluti memor hujus Boetii in seipsam affectus, questum probat: *De nostra, ait, etiam criminatione doluisti*.

³ *Lææ quoque opinionis damna flevisisti.*] VIII. Boetius subjunxerat se immerito bonam apud multos existimationem amisisse: *Quod, inquit, existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum.* Et hoc immerito fieri annuit Philosophia.

⁴ *Postremus adversus fortunam dolor.*] IX. Boetius præsertim conquestus fuerat de injustitia fortunæ, non æqua meritis præmia rependens: *Videre, inquit, videor nefarius sceleratorum officinas gaudio lætitiæque fluitantes; insontes autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos.* Hinc idem Boetius Deum compositis versibus rogavit, ut qua pace cœlum regit, eadem terras regere dignaretur: *Musa autem hæc nunc dicitur sæviens, quod ne ipsi quidem Deo videatur parcere, dicens metro 5 hujus libri,*

Omnia certo sine gubernans
Hominum solos respuit actus
Merito, rector, cohobere modo.

Quibus querelis deinceps respondebit Philosophia; sed antea ipsius Boetii mens quibusdam præiudiciis exuatur necesse est. Præiudicia autem illa nascuntur ex affectibus, v. g., dolore, ira, mœrore et cæteris, quibus idcirco remedium aliquod adhibendum est: *Quoniam, inquit Philosophia, plurimum tibi affectuum tumultus incubuit, diversumque te dolor, ira, mœror distrahant, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia contingunt.*

⁵ *Lenioribus utemur.*] *Egregia comparatio ex corporibus desumpta: quemadmodum enim corporis tumor ex eo accidit, quod humoribus alicubi quiescentibus corpus illic durescendo inflatur, eoque magis quo major humorum copia illuc affluens motum quiete permutaverit: sic tumor mentis ex eo contingit, quod perturbationibus illic insitis mens veluti durescendo inflatur, eoque magis, quo major perturbatio-*

B num copia eodem affluerit ibidem permansura. Quare sicut tumor corporis non prius auferitur quam, hoc in molliem quamdam blandioribus remediis redacto, prædicti humores majori corporum subeuntium motu abripiantur: ita mens tanto perturbationum agmine non prius liberatur, quam, ipsa crescentibus paulatim argumentis veluti mollita, prædictæ affectiones majori cogitationum sanctorum virtute procul pellantur: hoc et illud prudentis est medici.

⁶ Quod ab inventore dici solet *Glyconicum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter unum spondeum et duos dactylos pedes habet.

⁷ *Canceri sidus.*] I. Exemplo messi probatur snum cuiuslibet rei tempus convenire: ut negatis segetibus ad glandes confugas. Cancer igitur hic est unum et duodecim signis zodiaci, quæ exprimi solent his versibus

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo;
Libraque, Scorpius, Arcitenens, Capri, Amphora,
[Pisces.

Quæque sol, annum cursum conficiens, unum quolibet mense percurrere dicitur. Cancer autem in ea est cœli parte quam ubi sol versus septentrionem profectus attingit exeunte Junio, tum nobis diem æstatis longissimum ita efficit, ut non ulterius versus septentrionem progrediens, ad meridiem deflectere incipiat: hinc circulus, quem astronomi ponunt per primum hujus signi gradum transire, vocatur *tropicus Canceri*, ubi solstitium æstivum: unde Manil. l. 11:

Cancer cum sidere Phœbus
Solstitium fuit, et summo versatur Olympo

Atqui hoc *Canceri sidus* nunc dicitur *inæstuarè*, quod terræ tunc maximo ignis cœlestis motu sive æstu commoveantur: Sic Horat. Epod. od. 11:

Quod si meis inæstuat præcordiis
Libera bilis.

Dicitur etiam *grave radiis Phœbi*, quod sole illud ingresso vix ferri possit cum corpore propter nimium æstum; tum etiam mente propter eam quam urendo segetes statim perhibebit afferre sterilitatem. Silius l. 1.:

Æstifero Libye torquetur subdita Cancro.

Grave enim generatim illud habetur quod geri vix potest, sive corpore, sive etiam mente: exempla sunt cuique obvia.

⁸ *Sulcis semina credidit.*] Sulcus, un *sillon*, iudicio Varronis, dicitur a *sustollo*, quod aratri vomer terram sustollat: sicut arvum et arationes ab *arando*; et porca, *le rayon sur lequel on sème*, quod terra par-

- 5 Elusus Cereris fide,
Quernas pergat ad arbores.
Nunquam purpureum nemus
79 Lecturus violas petas,
Cum sævis aquilonibus

- A 10 Stridens campus inhorruit.
Nec quæras avida manu
Vernos stringere palmites,
Uvis si libeat frui;
Autumno potius sua

INTERPRETATIO.

inveniem copiosam, deceptus promisso Cereris numinis frugum, is tendat ad quercus glandiferas. Nunquam adeas silvam pulchram ad colligendas violas, ubi ager

turbatus fuerit crepitans aquilonibus crudelibus. Nequentes verno tempore vincire aut putare vites manu veluti cupida, si possis potiri racemis: nam Bacchus dedit

NOTÆ.

recta sive jacta utrinque. Quidquid autem sit de interpretationibus nominum istorum, poetis agricola qui serit dicitur semina sive anni spem sulcis vel terræ credere: adeo ut, si semina, injuria temporum, ante messem evanuerint, dici possit *elusus Cereris fide* sive promisso. Sic Virg. II Georg., v. 324:

Ante tibi Eos Atlantides abscondantur
Gnosiaque ardentis decedat stella coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maizæ cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit avenis.

Sic Tibullus I. II, eleg. ult.

Spes sulcis credit aratis
Semina quæ magno fœnore reddat ager.

Sic ergo propter nimium *Canceri inæstantis ardorem qui larga negantibus sulcis semina credidit*, hic

5. *Elusus Cereris fide.*] Ceres poetis est Saturni et Opis filia, ex qua Jupiter Proserpinam suscepisse fertur: sed hanc Cereris filiam Pluto postea rapuit: unde Ceres accensis in Ætna monte tædis totum orbem peragravit filiam quæsitura: in laborioso autem illo itinere Triptoleum Eleusii regis filium serendorum seminum rationem docuit: hic vero orbem pariter paragrans, eandem artem cæteris hominibus communicavit. Philosophis autem, si Tullio II de Nat. deor. Credamus, Ceres nihil est aliud quam ipsa terra, sic dicta vel a *gerendo* quasi *Gerēs* immutata littera, a gerendis frugibus; vel a *creando*, quasi frugum creatrix. Qui porro id voluerit attentius considerare, is causam inveniet cur terra dicatur Saturni et Opis filia, et cur Jove secundata genuerit Proserpinam, a Plutone postea raptam. Sed hæc nostri non sunt instituti.

6. *Quernas pergat ad arbores.*] Hoc est *ad quercus glandiferas*, tanquam ad primas hominum altrices confugiat. Quercus arbos cuique nota. Hæc ante inventas fruges populis quibusdam dicitur victum suppeditasse: unde Virgil. I Georg., v. 459:

Concussaque famem in silvis solabere quercu.

Quare cum glans, hujus arboris fructus, non nisi post segetum messem adolescat, hæc diversis temporibus ita astricta sunt, ut si te seges expectata: fessellit, a quernis arboribus olim glandiferis fruges sperare possis. Sic ergo exemplo messis probatur, sua esse singulis rebus tempora, divinitus præscripta.

7. *Nunquam purpureum nemus.*] II. Exemplo florum probatur etiam, suum cuique rei convenire tempus: significatur enim, flores, qui sponte nasci consueverunt, quique nunc nominatis *violis* intelliguntur, non esse quærendos tempore hiemali, quo sæviunt *aquiones*, per *purpureum* nemus: quare aliquid dicendum de purpureo nemore, de violis et de aquilonibus.

Purpureum dicitur a purpura. Est vero purpura conchæ genus, cujus liquore olim vestes tingebantur. Quod autem jam a longo tempore veterum purpura desierit, propterea inducta hujus vocis ambiguitate, purpureus vocatur nunc quidem *nigror*, ut apud Ciceronem mare nigricans purpureum; apud Ovidium

uvæ nigræ, purpureæ; et apud Homerum mors atra dicitur purpurea: nunc *candor*, sicut Horatio olores purpurei, et Ovidio nix vocatur purpurea: nunc *rubor*, ut omnibus poetis genæ purpureæ, et sanguis purpureus: nunc *color cæruleus*, ut apud Virgilium *violæ subluet purpura nigræ*: nunc *color quilibet*, quique ex illo nasci solet *decor*: *pulchritudo* enim, judice Tullio IV Tusc., est quædam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate. Sic Virgil. ecl. 9, v. 40.

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, et lentæ textat umbracula vites.

Atque hoc ultimo modo credimus, *nemus* nunc vocari *purpureum*.

Violarum duo sunt genera, ut colligitur ex Plinio, I. XXI, cap. 6. Aliæ natura, aliæ arte nascuntur: posteriores in hortis; priores etiam in silvis: de iis autem agitur quæ, ut ait idem Plinius, *sponte apricis et macris locis proveniunt purpureæ latiore folio*.

Aquilo denique est ventus qui, teste Plinio, I. II, c. 47, inter septentrionem et ortum solstitialem e regione Cauri flat. Ventus autem ille frequens est hieme: quare hiems Plinio dicitur *aquilonia*, et poetis, *rigidis aquilonibus horrens*: unde *sævis aquilonibus* nunc significatur, violas in silvis non esse quærendas hieme: usque adeo exemplo florum probatur, suum cuique rei convenire tempus.

11. *Nec quæras avida manu.*] III. Exemplo vindemiæ probatur, sua singulis rebus tempora convenire: cum enim vindemia autumnum fiat, frustra hoc tempore *quæras vernos stringere palmites*: quibus verbis distincta veris et autumnii officia proponuntur. Primum quidem verno tempore alii palmites amputantur, alii vincuntur tantum: quod utrumque dum præstat agricola, *stringere* dicitur: *stringit* enim et frondes quas colligit, ut I Georg., v. 305:

Sed tamen et quernas glandes tunc stringere tempus
Et lauri baccas, oleamque cruentaque myrta.

Et ramos quos ligat, ut ibid., v. 317:

Agricola et fragili jam stringeret bordea culmo.

Atque idipsum dicitur fieri *avidam manu*: cum enim homo aliquid valde appetit quadam sui corporis parte exsequi, tum translata quadam significatione pars illa dici solet *avida*. Sic aures Cicroni dicuntur *avidæ*: *Demosthenes*, inquit de Orat., *non semper implet aures meas: ita sunt avidæ et capnæ, et semper aliquid immensum infinitumque desiderant*. Sic manus ipsæ Horatio dicuntur *avidæ*, Carm. I. IV, od. 7:

Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.

Quicumque autem vernos palmites stringit, hic ita appetit stringere, ut videatur timere ne desinat stringere. Deinde autumnus sic uvis colligendis accommodatur, his ut ille a poetis soleat describi, quod vulgarissimum est, Lucret. I. I:

Præterea cur vere rosam, frumenta calore,
Viteis autumnum fundi sudante videmus,
Si non certa suo quia tempore semina rerum,
Cum confluerunt, patellit quodcumque creatur.

Hinc autumnum sua Bacchus munera contulisse dici-

15 Bacchus munera contulit.

80 Signat tempora propriis

Aptans officiis Deus,
Nec quas ipse coercuit,
Misceri patitur vices.

20 Sic quod præcipiti via

Certum deserit ordinem,
Lætos non habet exitus.

82 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia Boetium interrogans,*

INTERPRETATIO.

sua hæc dona autumnno potius quam verno tempore. *Deus notat momenta omnia, sua singulis muneribus accommodans, neque sinit ordinem, quem ipse instituit, turbari. Propterea quidquid inconsiderata ratione linquit ordinem præscriptum, id non obtinet jucundos eventus.*

A *eundem cogit fateri se Deum, et semetipsam partim cognoscere partimque ignorare : unde illo lumine ad pellendas has animi tenebras se deinceps usuram monet, ut scilicet a notis ad ignota, a persuasissimis ad non persuasa fiat progressus.*

Primum igitur pateris me ^a paucalis ¹ rogationibus statum tuæ mentis attingere, atque tentare, ut, qui modus sit tuæ curationis, intelligam? ^b Tu vero arbitrato, inquam, tuo ^c quæ voles, ut responsurum rogato. ^d Tum illa, **83** ² Huncce, inquit, mundum temerariis agi fortuitisque casibus putas, an ullum

^a Quibusdam quas uoculis.

^b Inquit Philosophia.

^c Quære quod placuerit, inquit Boetius, tibi respondebo.

^d Tunc Philosophia ait.

B

NOTÆ.

tor, potius quam verno tempore: quod enim Bacchus inventor vini habeatur, munus Bacchi est vinum, vinum autem non vere, sed autumnno compressis uvis effluere consuevit: usque adeo mense, floribus, et vindemia constat, sua singulis rebus præscripta esse diuinitus tempora.

16. *Signat tempora propriis aptans officiis Deus.* Deus enim est prima causa non solum rerum cæterarum, sed modorum etiam omnium quibus res illæ recte se habent, adeo ut nihil eorum contingat, nisi secundum leges divina voluntate statutas: propterea Ecclesiastæ iii: *Omnia tempus habent et suis spatiis transeunt universa sub celo. Tempus nascendi et tempus moriendi. Tempus plantandi et tempus evellendi quod plantatum est,* etc. Hinc quas vices Deus coercuit sua nimirum constantissima voluntate, has non patitur misceri sive turbari: Sic Phædrus l. i, fab. 2, loquitur:

Athenæ cum florent æquis legibus,
Procax libertas civitatem miscuit

Hinc philosophi eruere potuerunt quædam principia quibus innitantur demonstrationes quas de materia philosophiæ subiecta conficiant.

20. *Sic quod præcipiti via,* etc.] Præcipitatio alia est corporis, alia mentis. Præcipitatio corporis, inquit S. Thomas, 2-2, q. 53, a. 3, in hoc versatur, quod corpus a superiori in ima pervenit secundum impetum quemdam proprii motus vel alicujus impellentis non ordinate descendendo per gradus. Præcipitatio vero mentis est inconsideratum de ignoto iudicium: interior quippe veri certique iudicii regula, est evidentia: sine **81** qua si sententiam ferat, aut errabit aut errandi periculum subibit philosophus: adeoque præcipiti via certum deserens ordinem lætos non habebit exitus. Hic porro agitur non de priori sed posteriori duntaxat præcipitatione: quærit enim philosophia remedia quibus hæc mederi possit menti Boetii laboranti: laborat autem errore, qui sanari non potest, nisi veritate contraria. Cum igitur primum veritatis inveniendæ impedimentum, adeoque prima erroris causa sit præcipitatio, optime monet Philosophia non esse præcipitandum, sed a levioribus primum remediis incipiendum.

¹ *Rogationibus.*] I. Philosophia interrogat Boetium: quia homo interrogans (nisi hic fuerit præceps et amentissimus, quemadmodum loquitur Cicero) animo attendit ad eam, quam habet de materia proposita, notionem, suamque, cuius ipse conscius est, hæc de re sententiam profert: unde auditor potest quædam alia conficere. Sic Socrates, qui parens philosophiæ j-re dici potest, ut loquitur Tullius ii de Fin., percontando atque interrogando elicere solabat eorum opiniones quibuscumq; disserebat, ut ad ea quæ ii respon-

aissent, si quid videretur, diceret; qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum revocavit: instituitque, ut ii qui se audire vellent, non de se quærerent, sed ipsi dicerent quid sentirent, quod cum dixissent, ille contra. Hac arte nunc Philosophia statum mentis Boetii attingit et tentat, ipsum videlicet revocando ad primas, quas in se experiri possit, notions; quarum beneficio et ab errore veteri liberari et in novam veritatem introduci quærit: qui modus est curationis: sed huic arti consentit ipse Boetius: arbitrato, inquit, tuo quæ voles, ut responsurum rogato.

² *Huncce mundum temerariis.*] II. Philosophia cogit Boetium fateri, se Deum partim cognoscere, viso saltem ordine quo hic mundus regitur. Scilicet quemadmodum amici alias cogniti re-ordamur, audita ejus voce, vel visa ejus scriptura: non quod vox vel scriptura hujus amici notionem inferat, sed partius quod adjuncta hæc veterem amici ideam veluti sopitam excitando renouent: ita Dei naturali lumine jam cogniti reminiscimur viso, hoc mundo spectatoque ordine quo universa etiam corpora reguntur: hinc nullo existimaverim, inquit Boetius, modo, ut fortuita temeritate tam certa me vearit: verum operi suo conditorem providere Deum scio: hinc quod evidens ejusmodi notio optima sit veritatis sive iudicii veri certique norma, propterea nec unquam fuerit dies, addit Boetius, qui me ab hac sententiæ veritate de-ellit: hinc patet ante, metro scil. 5, v. 25, cecinit Boetius:

Cuncta certo sine gubernans
Hominum s. los respicius actus
Merito rector colubere modo

Hinc Philosophia, prolata hominis mira subito accipientis interjectione, vehementer admiratur, cur positus ejusmodi principiis Boetius in erroris tenebras præcipitet, aut instar languentis in veram sententiam ire dubitet de Deo rebus, etiam humanis, providente: *Papæ*, hæc est interjectio hominis mira subito accipientis, *vehementer admiror, cur in tam salubri sententiâ locatus*, de Deo res cæteras regente, *ægrotes*, aut negando, aut saltem dubitando circa ipsum Deum res humanas summa sua providentia administrantem. Nimirum cum duæ aut plures sententiæ arcta quadam necessitudine conjunguntur cum priori quadam sententiâ, quæ propterea habere possit rationem principii, mirum est, hominem præstanti ingenio præditum, cujusmodi erat Boetius, concessa priori illa sententiâ, posteriores in dubium revocare.

Qui enim convenit, inquit Tullius ii de Nat. deor., *signum aut tabulam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem, cumque procul cursum navigii videris, non dubitare quin id ratione atque arte moveatur: au-*

credis ei regimen inesse^a rationis? Atqui, inquam^b, nullo existimaverim modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur. Verum operi suo conditorem præsidere Deum scio, nec unquam fuerit (5) dies, qui me ab hac sententiæ veritate depellat. Ita est, inquit^c, nam id etiam paulo ante cecinisti^d, hominesque tantum divinæ exsortes curæ esse deplorasti. Nam de cæteris, quin ratione regerentur, nihil movebare. Papæ autem vehementer admiror, cur, in tam^e salubri sententia locatus ægrotas. **84** Verum^f altius perscrutemur; ^g nescio quid abesse conjecto. Sed dic mihi, quoniam a Deo mundum regi non ambigis, quibus etiam gubernaculis regatur, advertis? ^h Vix, inquam, rogationis tuæ sententiam nosco, ne dum ad

A inquisita respondere queam. Num me, inquit^b, (5) sefellitⁱ abesse aliquid, per quod velut i hiante valli robore, in animum tuum perturbationum moribus^k irrepserit? Sed dic mihi, meministine quis sit rerum finis? quove totius naturæ tendat intentio? Audieram, inquam^l, sed memoriam mæror hebetavit. At^m qui scis, unde cuncta processerintⁿ? Novi, inquam^o, Deumque (10) esse respondi. Et qui fieri potest, ut principio cognito, quis sit rerum finis, ignores^p? Verum hi perturbationum mores sunt, ea^q valentia est, ut movere quidem loco hominem possint: convellere autem, sibi que totum exstirpare non possint. **85** Sed hoc quoque respondeas velim, ^q ho-

INTERPRETATIO.

- ^a Mentis ratione præcitate.
^b Ipse Boetius.
^c Philosophia.
^d Lib. 1, met. 5, v. 25.
^e Sana opinione versatus.
^f Penitus inspiciamus.
^g Tantum abest ut tuæ quæstioni respondere possim, ut quæstionem rix intelligam, inquit Boetius.
^h Philo sophia.

- B ⁱ Nonne recte judicavi.
^j Illius agente.
^k Error.
^l Ego Boetius.
^m Quomodo
ⁿ Inquit Philosophia.
^o Ego Boetius.
^p Inquit Philosophia.
^q Virtus.

NOTÆ.

cum solarium vel descriptum, aut ex aqua contemplare, intelligere de arari horas, arte non casu: mundum autem, qui et has ipsas artes, et earum artifices, et cuncta complectatur, consilii et rationis esse expertem putare. Quod si in Scythiam, aut in Britanniam spheram aliquis tulerit hæc, quam nuper familiaris noster effecit Posidonius, cujus singulæ conversiones idem efficiunt in sole et luna et in quinque stellis errantibus, quod efficitur in cæli singulis diebus et noctibus: quis in illa barbare dubitet quin ea sphaera sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, et fiunt omnia, casusne ipse sit effectus an necessitate aliqua, an ratione, an mente divina: et Archimedes arbitratur plus valuisse in imitandis sphaeræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum nullis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata solertius, etc.

Quid tam furiosum est, ait Salvianus l. iv de Gubern. Dei, quam ut aliquis, cum Deum creatorem omnium non neget, gubernatorem nuset, et cum factorem esse fateatur, dicat negl gere quæ fecit?

¹ Nescio quid abesse conjecto.] III. Philosophia cogit eundem Boetium lateri se Deum partim ignorare. Nimirum mens nostra Deum inter et corpus nostrum media, et a Deo et a corpore nostro quibusdam cogitationibus informat. A Deo quidem accipit primam notionem veritatis, primumque felicitatis appetitum, ita ut Deus primus sit mentis humanæ magister et moderator. A corpore vero accipit cum sensum, tum perturbationem; quibus mens ipsa ita aliquando occæcatur, hæc ut illis in errores et vitia, quæ voluntarii sunt mentis humanæ morbi, deducatur. Propterea hi perturbationum, ut nunc dicitur, mores sunt, ea valentia est, ut movere quidem loco hominem possint, obvertendo prædictas cogitationes, convellere autem sibi que totum hominem exstirpare non possint, extinguendo omnino prædictas cogitationes: quandiu enim mens humana a Deo, a quo primum condita informataque fuit, conservabitur, tandiu naturali et humane et appetitu afficietur. Hinc Boetius a Deo mundum regi, ut etiam dicitur, non ambigit, vigente adhuc illo lumine; non advertit vero quibus gubernaculis mundus regatur, perturbationibus tenebras inducentibus: idem scit unde cuncta processerint, Deumque esse respondit: affluente prædicto naturali lumine: non

meminit quis sit rerum finis, quove totius naturæ tendat intentio, perturbatione, præsertim vero mæror memoriam hebetante. Propterea nescio quid abest, clara sci icet et distincta cognitio Dei, quatenus Deus ultimus est ut cæterarum sic humanarum rerum finis, cujus quidem finis maximum est in moribus momentum: quod quidquid est virtutis aut vitii in nobis, illud a bono vel malo sine cujus gratia agimus oritur: atque per hoc quod abest, veluti hiante valli robore, ut etiam dicitur, in animum Boetii, perturbationum morbus irrepit. Ille enim animi morbus nihil est aliud quam error et vitium, quæ ex his tenebris sive ignoratione nascuntur.—De hoc nomine, valentia, dictum est prosa 1, not. 3 (col. 587).

² Hominemne te esse meministi?] IV. Philosophia addit Boetium semetipsum partim cognoscere, ipsi que ad hanc sui ipsius memoriam revocat, quod homo imprimis de semetipso convinci debeat: hinc præceptum Apollinis, quo monet, ut sequisque noscat. Verum id ultro præstat Boetius, non dubitans se esse rationale animal atque mortale: quæ quidem humanis definitio et veterum et recentiorum philosophorum est: nihilominus ut animadverti potest, sic a nostro auctore videtur rejici. Animadverti quidem potest illa hominis definitio non solum quod obscurissima sit, ut attendenti patet, sed etiam quia si bestię cogitare dicantur, quemadmodum dicuntur ab ipsis hujus definitionis patronis, quippe qui putant bestias non inadæquate solum sed adæquate, ut loquuntur, sentire adeoque cognoscere, ejusmodi definitio etiam bestiis conveniet: canis enim, v. g., fatentibus istis philosophis est animale mortale: si vero, ut volunt, idem canis sentiendo cognoscat, negari non potest, quin rationis sit particeps proinde vocandus rationalis: siquidem ratiocinari quidam est cognoscendi modus, et quidem minus perfectus, quam clare et distincte percipere: propterea enim Deus, qui clare et distincte percipit, negatur ratiocinari: quamobrem cognitio canina, ut pote quæ divinæ similior erit, humana erit perfectior, si propugnandæ prædicæ definitionis causa, dicatur canis cognoscere quidem, nec tamen ratiocinari. At vero eadem hominis definitio a nostro auctore videtur rejici; aut potius ab ipsa Philosophia, quæ Boetium nunc alloquitur: postquam enim Philosophia

minemne te esse meministi? Quidni, inquam ^a, A meminero? Quid igitur homo sit, poterisne proferre ^b? Hoccine interrogas ^c, an esse me sciam rationale animal atque mortale? Scio, et id me esse confiteor. Et illa ^d: Nihilne te (5) aliud esse novisti? Nihil ^e. Jam scio, inquit ^f, morbi tui, aliam vel maximam causam, ^g quid ipse sis, nosse desisti. **86** Quare ^a plenissime vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ ^æ sospitatis inveni. Nam ² quoniam tui oblivione confunderis, et exsulem te, et exspoliatum propriis bonis esse doluisti. ⁴ Quoniam vero, quis sit rerum finis, ignoras, nequam homines atque nefarios, (5) potentes felicesque arbitraris.

Quoniam vero quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has ^h fortunarum vices existimas sine rectore fluitare. Magnæ non ad morbum modo, verum ad interitum quoque causæ. Sed ⁱ sospitatis auctori grates ^j, quod te nondum totum ^k natura destituit. ³ Habemus maximum tuæ ^l fomitem (10) salutis, veram de mundi gubernatione sententiam, quod eam non casuum temeritati, sed divinæ rationi subditam credis. **87** Nihil igitur pertimescas. Jam tibi ^o ex hac minima scintillula vitalis calor ^m illuxerit. Sed quoniam firmiter remediis nondum tempus est, et ^v eam mentium constat esse naturam, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus ⁿ induantur.

INTERPRETATIO.

- ^a Ego Boetius.
^b Inquit Philosophia.
^c Inquam ego Boetius.
^d Ah.
^e Inquam ego Boetius.
^f Philosophia.
^g Salutis.

- B** ^h Fortunæ prosperæ et a'iver æ.
ⁱ Salutis.
^j Habendæ sunt.
^k Auctor naturæ Deus.
^l Rudimentum.
^m Exoriatur.
ⁿ Imbuantur.

NOTÆ.

^a Boetio quæsisisset: *Nihilne te aliud esse novisti?* et Boetius respondisset: *Nihil: jam scio, inquit, morbi tui aliam vel maximam causam, quid ipse sis, nosse desisti.* Igitur

¹ *Quia ipse sis, nosse desisti.*] V. Philosophia cogit Boetium fateri se semetipsum partim ignorare: nam, ut eleganter ait Tullius i Tusc., *Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: et nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut staturam figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cum igitur, Nosce te, dicit; hoc dicit, Nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vis est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est, seipsum posse cognoscere.* Atqui Boetius, quod quibusdam præjudiciis occupatus sese a bestiaram conditione non satis discernelat, animum sive mentem suam non satis videbatur cognoscere: hinc in varios lapsus est error, quos Philosophia hic suscipit enumerandos.

² *Plenissime vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ sospitatis inveni.*] VI. Philosophia ex eo, quod Boetius Deum et semetipsum partim cognoverit partimque ignoraverit colligit, primum quidem causas ægritudinis Boetii, deinde modum recuperandæ sanitatis ejusdem: causæ morbi sunt ignorantio; modus vero recuperandæ salutis, notio cum Dei tum sui ipsius: sicut jam dicendum.

³ *Quoniam tui oblivione confunderis.*] Primum enim quod Boetius suam mentem partim ignorans, hujus suæ mentis veluti oblitus fuerit, præterea se et exsulem et exspoliatum propriis bonis esse doluit, pro ⁴, qui enim mentem suam optime novit, hic et mentis patriam cælum, a quo nemo exsulat nisi volens, et ejusdem mentis bona, scientiam et virtutem, hostilibus inaccessa esse cognoscit.

⁴ *Quoniam quis sit rerum finis, ignoras.*] Deinde quod idem Boetius Deum partim ignorans, Deum non cogitet ultimum rerum omnium finem; idcirco nequam homines atque nefarios, potentes felicesque arbitratur: qui enim sui finis memor, Deum justum cogitat, hic prosperam impiorum fortunam misere æternæ potius, quam ullius felicitatis argumentum esse non dubitet. Ignorato autem ultimo rerum omnium fine, ignorentur necesse est modi, quibus Deus res omnes

ad suos fines destinat: qui vero modos illos ignorat, hic perspicua negans quod obscura animo non comprehendat, ipsum mundi rectorem negat: propterea nunc additur: *Quoniam vero, quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices existimas sine rectore fluitare.*

Verum illa cum mentis humanæ, tum etiam Dei ignorantio principium est erroris et vitii: non secus ac clara distinctaque mentis humanæ et Dei cognitio principium veritatis et virtutis: unde tenebræ illæ nunc dicuntur magnæ non ad morbum modo, videlicet errorem, verum ad interitum, nimirum vitium, quoque causæ.

⁵ *Habemus maximum tuæ fomitem salutis.*] Postremo quod Boetius mentem suam præsertimque Deum supremum mundi moderatorem agnoscat, ideo modum recuperandæ salutis, sive ut minus Latine dicitur, sospitatis obtinet: quod optime explicatur exemplo fomitis: nam fomes est materia ignescere sic apta, ut una ejus parte ignita cætera facillime ignescant: sicut expressit Virgil. i Æn., v. 478:

Ac primum silicis scintillam excudit Achates,
 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimine dedit, rapitque in fomite flammam.

Cum igitur mens humana a qua notionese lumine affecta, facillime possit pervenire non solum ad perfectiorem scientiam, quæ nihil est aliud quam lumen naturale paulo longius diffusum, verum etiam ad veritatem, virtutemque excolendam, in quo tota ejusdem mentis humanæ salus versatur, idcirco vera de mundi gubernatione sententia naturali lumine fundata maximus est salutis humanæ fomes.

⁶ *Ex hac minima scintillula vitalis calor.*] Ex hoc minimo mentis tuæ lumine veritas virtusque, quæ prima sunt æternæ vitæ semina.

⁷ *Eam mentium constat esse naturam, etc.*] Modus enim sive corporis sive etiam menti non nisi contrario modo fugatus obliteratur: quamobrem ut vera opinio a mente nostra non recedit, nisi falsa accedente, sic falsa opinione recedente, veram mentem subit. Ea autem est inter perturbaciones et falsas opiniones necessitudo, ut sicut falsæ opiniones ex perturbacionibus, ita perturbaciones ex falsis opinionibus oriuntur: propterea nunc dicitur ea mentium natura, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus induantur, aut, ut alii legunt, imbuantur: ex quibus orta perturbacionum caligo. Quocumque autem modo oriuntur perturbaciones, his mens humana offundi ror: ita ut recte natura

tur, ex quibus orta perturbationum caligo (5) verum A illum confundit intuitum ^a, hanc paulisper lenibus, mediocribusque ^b fomentis attenuare tentabo, ut dimotis fallacium affectionum tenebris, splendorem veræ lucis possis agnoscere.

88 METRUM · VII.

ARGUMENTUM. — *Ut lumen siderum, nubibus; perspicuitas aquæ, cæno; et cursus fluminis, rupe opposita: sic cognitio veritatis impeditur perturbationibus, quæ idecirco pellendæ.*

Nubibus atris
Condita nullum
Fundere possunt
Sidera lumen.

5 89 Si mare volvens
Turbidus auster

Misceat æstum,
Vitrea dudum,
Parque serenis
10 Unda diebus,
Mox resoluta
Sordida cæno
Visibus obstat.
Quique vagatur
13 Montibus altis
Defluus amnis,
Sæpe resistit
Rupe soluti
Objice saxi.
20 90 Tu quoque si vis
Lumine claro

INTERPRETATIO.

^a Mentis.

^b Remediis.

Astra involuta caligine nigra nequeunt mittere ullam lucem. Si auster turbulentus, versans æquora, turbet

B fluctum, aqua prius perspicua, et similis luci cæræ, statim disperso luto impura, impedit aspectum. Et qui fluvius discurrit e locis sublimibus fluens; hic non raro sistitur scopulo opposito montis fracti. Similiter si tu

NOTÆ.

dicatur perturbationum caligo verum mentis intuitum confundere.

^a *Hanc paulisper lenibus.*] E anescente quidem perturbationum caligine, vera lux menti affulgebit: sed ut in corporibus, sic in mentibus mediocria primum, deinde firmiora remedia adhibenda sunt: sicut jam dictum est.

^b Quod ab Adone filio regis Cypriorum vocatur *Adoniam*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet dimeter componitur ex dactylo et spondeo.

Mens nostra veritatem assecutura, primum ab aliquo veluti sole informatur, necesse est, quod ipsa sui luminis origo esse nequeat: deinde hujus informationis eadem sit proxime conscia; quod auctor hujus informationis non informat nisi monendo; postremo ipsa informationis evidentia convicta, quod auctor hujus luminis ducit, eo proprio vultu feratur consentiens: quod in hoc consensu versetur ipsius veritatis forma. Atqui perturbationes hæc omnia impediunt; sicut triplici exemplo deinceps demonstrabitur: quamobrem recte concludit Philosophia, veritatis assequendæ causa, mentem exuendam esse ejusmodi perturbationibus.

1. *Nubibus atris.*] I. Igitur sicut *nubes atræ* cælum inter et terras interjectæ impediunt, quominus sidera suos radios ad terras usque emittant: quod nimirum nubes illæ corpora sint opaca, quorum est lumen remittere: ita perturbationes Deum inter et mentem humanam veluti interjectæ impediunt, quominus Pater ille lominus Deus suos radios ad mentem usque humanam emittat: quod prædictæ perturbationes, ceu opaca quedam corpora, lucem cælestem remittant. Huc referri potest, quod dicitur Sap. ix: *Etsi quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur... Mitte illam de cælis sanctis tuis et a sede magnitudinis tue, ut tecum sit et tecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te... Quis enim hominum poterit scire consilium Dei; aut quis poterit cogitare quid velit Deus? cogitationes enim mortalium timidæ et incertæ providentiæ nostræ: corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio devoravit sensum multa cogitantem.*

5. *Si mare volvens.*] II. Sicut aqua marina, prius instar vitri pellucida, cæno postea ventis resoluta ita sordescit, ut luminis sit impervia, proindeque immista corpora occultet: non aliter mens humana cæ-

lesti prius luminis penetrabilis, commotis postmodum perturbationibus ita obscuratur, ut nullo se lumine videat perfundi, et familiaria proinde ignoret.

Neque vero abs re et aqua *marina* cæteris aquis, et *auster* reliquis ventis hic præfertur; nam aqua *marina* ut pote quæ salsa, rectam luminis trajectionem magis quam dulcis aqua juvat, cæteris paribus, est quacunque alia aqua pellucidior. *Auster* vero ventus a meridie flans, quod calidior sit, aquam marinam, commoto cæno, magis videtur perturbare.

14. *Quique vagatur.*] III. Quemadmodum flumen a montibus altis præcipitans, opposita montis soluti rupe sistitur: ita mens humana magno quodam naturæ impetu ad assensionem veritatis propensa, opposita perturbatione retardatur.

Hic autem grammaticis observari possunt hæc voces, *amnis, defluus, obex, et saxum*. 1° Enim *amnis*, teste Varrone iv de l. l., est flumen, quod circuit aliquid: quasi dicatur ex *ἀπὸ* et *ῥέω*, vel potius ex *am*, circum, et *no*, hoc est *natio*: quam forte ob causam Oceanus, quod orbem ambiat universum, poetis vocatur *amnis*. Sic Tibull. l. iii, el. 4:

Jam nox æthereum nigris emensa quadrigis
Mundum, cæruleo laverat amne rotas.

2° *Defluus* idem quod *labens*: antiquiorem tamen auctorem, qui hac voce, *defluus*, usus fuerit, invenire non potui: hanc excitare potuit Virgil. iii Georg., v. 416:

Udisque aries in gorgæ villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni.

3° *Obex* dicitur ab *objiciendo*, quia foribus objicitur: hinc apud poetas sæpius scribitur *objice*, et, mutata etiam hac scriptura, prima syllaba proluccitur, ut apud Virgil. iv Georg., v. 422:

Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

Et Claudian. l. i de Raptu Proserpinæ:

Sive quod obicibus discurrrens ventus operis.

4° *Saxum* hic montem significat: ut in *Æneid.*, v. 507:

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

20. *Tu quoque si vis.*] Cum ergo prædictæ perturbationes tantum sint impedimentum ut claræ distinctæque cognitionis, sicutiam veræ sententiæ habendæ: si cupias et evidenti cognitione veritatem percipere, et quo evidentia illa recta ducere potest, judicando sequi, tu mentem præjudiciis sic exue, ut neque gaudio, neque timore, neque spe, neque dolore,

Cernere verum,
 Tramite recto
 Carpere callem :
 25 Gaudia pelle,
 Pelle timorem,

A Spemque fugato,
 Nec dolor adsit.
 Nubila mens est,
 30 Vinctaque frenis,
 Hæc ubi regnant.

INTERPRETATIO.

cupis intueri veritatem notione evidenti, et tenere judicando iter tritum semita recta, remove lætitiã, remove metum, expelle spem, neque ægritudo pertineat ad tuam

mentem : cum enim hæc perturbationes dominantur menti, tum eadem mens obscuratur, et detinetur, veluti totidem vinculis.

NOTÆ.

neque qualibet alia perturbatione ductus sententiam feras : ut enim his affectionibus, veluti quibusdam nebulis, mens perceptura obscuratur, sic iisdem tanquam frenis recte iudicatura cohibetur. Propterea Virgilius significaturus animum his affectibus obscuratum suæ etiam originis oblivisci, canit vi Æn., v. 733 :

B futuris, ægritudinem præsentibus. Sic Horatius Epist. l. 1, epist. 6 :

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque : nec Respiciunt clausæ tenebris et carcere cæco.

Gaudeat, an doleat, cupiat, metuatve : quid ad rem ? Eiusdem numeri meminit S. Augustinus, S. Hieronymus, pluresque alii post Virgilium loco mox citato. Et certe quemadmodum quatuor principalibus ventis, reliqui venti ; sic quatuor principalibus perturbationibus reliquæ perturbationes possunt significari ; quod non nemo, testimonio Conimbricensium, sic expressit :

25. *Gaudia pelle.*] Perturbatio versatur in quadam commotione mentis a corpore orta : quoniam cum commotio illa infinitis prope modis fieri possit, definit esse non potest perturbationum numerus. Hic tamen numerantur quatuor perturbationum genera, quod novum non est : nam Cicero passim docet perturbationes esse quatuor, nempe lætitiã, libidinem, metum et ægritudinem : ex quibus duas priores ait nasci ex duobus opinatis bonis, lætitiã quidem ex præsentibus, libidinem ex futuris ; duas vero posteriores ex duobus malis opinatis, metum quidem

Spes levat arrectos : metus alto a vertice fluctus
 Dejicit : hinc animum pulsant furibunda voluptas :
 Inde dolor : fluctus ceu fracti fluctibus altum
 Clamorem ingemiant : picis abscondita nimbis
 Nec radios fundit ratio nec vela gubernat.

29. *Nubila mens est.*] Mens enim humana prædictis perturbationibus commota aut veritatem non percipit ; aut si illam percipiat, ab a-sensione veritati perceptæ danda prohibetur : quoniam veritatis ejusdem gratia, mens humana ejusmodi perturbationibus, ut reliquis præiudiciis liberetur necesse est.

LIBER SECUNDUS.

91 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, præfata causam ægritudinis Boetii esse fortunæ prioris affectum, rhetorico more Boetium persuadere conatur, ipsum non debere affligi de inconstantia fortunæ, quam noverat naturaliter inconstantem, quamque ut dominam sibi proposuerat, quo ipsa ducere vellet sequendam.*

Posthæc paulisper obtulit a, atque ubi b attentio-

nem meam modesta taciturnitate collegit, sic exorsa est : 92 Si penitus a ægritudinis tuæ causas habitumque cognovi, b fortunæ prioris affectu, desiderioque tabescis ; ea tantum c animi tui statum, sicuti tu tibi fingis, mutata pervertit. Intellego c multiformes illius d prodigii fucos, e et eo usque cum his, quos eludere nititur, (5) blandissimam familiaritatem, dum

INTERPRETATIO.

a Philosophia.
 b Fortuna.

c Varias hujus monstri præstigias.
 d Novi fortunam eo usque blandiri familiariter.

NOTÆ.

a *Attentionem meam collegit.*] Quicumque enim voluerit mentem non solum præiudiciis exuere, sed etiam veris informare disciplinis, is animo attendat necesse est : primum quidem ad causas præiudiciorum : deinde ad viam veritatis inveniendæ : hæc enim attentione, veluti prece quadam, Auctorem luminis veritatisque Deum rogamus, ut mentem nostram, qua in nos propendet, benevolentia instruat. Hæc autem mentis attentio non auditoris solum, sed ipsius etiam loquentis silentio excitari solet : modesta, ut nunc dicitur, taciturnitate.

b *Prodigii fucos.*] Prodigium, si creamus Ciceroni, id vocatur quod prædicit futurum : prædictiones enim, inquit ii de Nat. deor., et præsensones rerum futurarum, quid aliud declarant nisi hominibus ea quæ sint, ostendi, monstrari, portendi, prædici : ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur. Cum igitur fortuna ita sit inconstans ut prospera adversam, adversa prosperam veluti prædicere videatur, licet fortuna potuit hic vocari prodigium. Fucus vero herbæ marinæ genus, quo vestes tinguntur : unde Horatius Carin. l. iii, od. 5 :

a *Ægritudinis causas habitumque.*] Hoc est, id a quo sit, idque in quo versetur illa ægritudo, qua mens Boetii afflicta jacet.

b *Fortunæ prioris affectu desiderioque tabescis.*] Cum jam constet ex prædictis causam hujus ægritudinis esse perturbationem, superest duntaxat dicendum quoniam sit illa perturbatio. Optime autem profertur fortunæ prioris affectus et desiderium. Boetius enim videtur, hactenus fortunam prosperam expertus, hanc temere credidisse immutabilem : unde tanto nunc illius desiderio tenetur, ut dissipatis solidioris ejus corporis partibus, ut metallum igne solet, liquefieri et solvi videatur, quod tabescere est.

Neque amissos colores
 Lana refert me icata fucus.

Quod autem mulieres præsertim illius herbæ colora uti soleant ad mentiendum oris colorem, inde fieri potuit, ut quodeunque mendacium vocaretur fucus : sicut simulata apis fucus appellatur. Varia autem sunt mendacia fortunæ, quippe quæ, hominis fallendi causa instar Protei, formas se vertit in omnes : quocirca Philosophia dicere merito potest hic multiformes fortunæ fucos.

c *Et eo usque, etc.*] Locus hic nonnullis ita videtur obscurus, ut gratia hujus intelligendi, putaverint addendum esse, exercet, aut saltem exercere. Sed nihil

intolerabili dolore confundat, quos ^a insperata reliquerit. Cujus si ¹ naturam, mores, ac meritum reminiscere, nec habuisse te in ea ^b pulchrum aliquid, nec amisisse cognosces. Sed, ut arbitror, haud inultum tibi hæc in memoriam revocare laboraverim. **93** Solebas enim præsentem quoque, blandientemque ^c virilibus ^d incessere verbis, eamque ^e de nostro adyto prolatis insectabare sententiis. Verum ¹ omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi fluctu contingit animorum. Sic factum est, ut

A tu quoque paulisper (5) a tua tranquillitate discessis. Sed ¹ tempus est, haurire ^f te aliquid ac degustare molle, atque jucundum, quod ad interiora ^g transmissum, validioribus haustibus ^h viam fecerit. Adsit igitur rhetoricæ suadela dulcedinis, quæ tum tantum ¹ recto calle proœdit, cum nostra instituta ⁱ non deserit; cumque hac ^k musica¹, ^m Laris nostri vernula, (10) nunc leviores, nunc graviores ⁿ modos succinat. **94** Quid est igitur ^o homo, quod te in mœstitiam luctumque dejecit? ^o novum ^o credo ali-

INTERPRETATIO.

- ^a Ex inopinato
- ^b Grande.
- ^c Generosis.
- ^d Reprehendere.
- ^e Philosophicis.
- ^f Animo.
- ^g Mentis.
- ^h Remediis.

- ¹ Recte disserit.
- ⁱ Philosophica.
- ^k Rhetorica.
- ^l Ars componendi canendique carminis.
- ^m Mancipium philosophiæ.
- ⁿ Carmina cantet.
- ^o Forte.

NOTÆ.

addendum putamus: sic enim reddi potest: *Intelligo B fortunæ fucos, et familiaritatem cum iis quos eludere nititur, eo usque blandissimam, dum, etc.* Blandus autem ille dicitur qui suavibus, sed fallacibus, utitur verbis: quo nomine nullum aptius imponi potuit fortunæ, quippe quæ si non verbis, saltem factis non minus fallacibus quam suavibus uti consuevit: ut intolerabili dolore confundat, quos insperata reliquerit.

¹ *Naturam, mores ac meritum.*] Philosophia adhuc loquitur de fortuna, ethnicorum more, veluti de quodam numine: unde quemadmodum de quadam mente diceret, sic de fortuna nunc dicit naturam, mores et meritum. *Naturæ* hujus falsi numinis esset res cogitationis particeps; *mores* ejusdem, modus cogitandi; *meritum* denique, bonum vel malum quod ab hoc numine sit: quem enim fortuna erigit prospera, eundem adversa deprimit.

^a *De nostro adyto prolatis.*] Id est philosophicis. Adytum enim est sacer locus quo nulli, præterquam sacerdoti, adire fas est: adytum quippe nomen Græcum ab *a* quod vocant *privatium* et *δῶν*, quod est *ingredior*, ortum: quamobrem ethnici locum ex quo oracula reddebantur, vocabant *ἀδυτον*: *Æn.* II, v. 114:

Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat

Cum igitur suum dicatur esse Philosophiæ templum, sua oracula; suum etiam erit Philosophiæ *adytum*, ex quo suas sententias proferat: quibus sententiis Boetius, dum prosperitatem haberet, cæterorum oratorum more, uti solebat ad incessendam præsentem blandientemque fortunam.

¹ *Omnis subita mutatio, etc.*] Mens humana tanta necessitudine conjuncta est, primum quidem cum humano corpore, deinde cum rebus externis, his ut mutatis illa mutetur cogitando: sic corpore male affecto mens dolet; sic non sine quadam animi agitudine avellimur a patria, ab amicis, ab opibus; atque hæc mutatio tanto magis sentitur, quanto magis subita: nam, ut ait S. Gregor. homil. 35, *minus jacula feriunt quæ prævidentur*: gravius nocet quodcumque inexpertum accidit.

¹ *Tempus est.*] Continuatæ ea, quam Philosophia supra adhibuit, comparatione, a corporibus notis ad mentes cognoscendas eadem Philosophia nunc progreditur. Scilicet quemadmodum gustus organa, haustus primum tenuioribus mollioribusque cibis, ipso usu ita disponuntur, ut gravioribus postea sustinendis fiant apta, juxta illud Martialis, Epigram. I, v, epigr. 77:

Profecit poto Mithridates sæpe veneno,

Toxica ne possent sæva nocere sibi.
Tu quoque cavisti cœnando tam male semper,
Ne posses unquam, Ciona, perire fame.

Sic mens humana aut tis primum levioribus argu-
mentis, aptior redditur ad percipienda graviora argu-
menta, quibus ab erroribus suis possit liberari
Propterea Philosophia firmiora deinceps argumeta
propositura nunc incipit a levioribus, quæ soluta
partim, partimque stricta oratione exponit. Leviora
autem hæc argumenta dicit esse et *suadela* et *rhetorica*
dulcedinis: *suadela* quidem: *suadela* enim
sive *suada* est virtus persuasionis, quæ antiquis dice-
batur *Dea*: hinc Græcis vocatur *πείθω*, id est per-
suasio; *rhetorica* vero *dulcedinis*: quia rhetores, ut
pote qui latius loquuntur ad discrimen dialecticorum,
qui compressius, præsertim placere student: nec
persuadent, nisi clara distinctaque notione, quam
philosophicis præceptis acceptam referimus, utantur:
hinc Tullius ait *sine philosophia non posse fieri eum,
quem quærimus, eloquentem*: hinc ipsa Philosophia
nunc assertit, *suadela tum tantum recto calle proce-
dere, cum philosophica instituta non deserit*. Denique
quod Philosophia rhetorica hæc argumenta proposi-
tura sit stricta oratione, idcirco *musica Laris philoso-
phici vernula modos succinat*, necesse est. Musica
enim est ars non solum canendi, sed etiam compo-
nendi carminis: *musica* quippe non secus ac *museum*
dicitur a *musis*; at *musica* est *Laris philosophici
vernula*: quoniam *vernula* sive *verna* est *mancipium*
ex *mancipio* natum: in quo differt a *servo*, qui non
nascitur, sed fit alterius juris: *musica* autem dici
potest *mancipium* ex *mancipio philosophiæ* natum:
si quidem *musica* orta est a *Musis*, quæ philosophiæ,
veluti ancillæ quædam famulantur. De Laribus vide
l. I, prof. 3, not. 4.

¹ *O homo.*] Modus iste loquendi est superioris, aut
ejus saltem qui significat, se nullam cum eo, quem
alloquitur, familiaritatem habere. Sic Terentius:
Proh Juppiter, inquit, tu homo adigis me ad insaniam.
Sic Petrus Lucæ XII: *O homo, non sum, Mon ami, je
n'en suis point.* Hinc autem Philosophia incipit suas
rationunculas rhetoricæ proponere, quas si ad dialecti-
cam formam revocare conatus fueris, nonnullas
animadvertere poteris repetitiones: nec mirum: no-
tum quippe, quod Zeno dixit, rhetoricam palmæ,
dialecticam pugno similem esse, quod latius loque-
rentur rhetores, dialectici autem compressius: sic
loquitur Seneca. Quidquid sit, duas præsertim hic
advertimus ejusmodi rationunculas.

¹ *Novum credo.*] Prima rhetoricæ rationuncula, quæ
sic videtur posse contrahi. Cum mens humana, quem-
admodum et corpus veteribus usitatique non com-
moveatur, tua mens, o Boeti, non debuit fortunæ

quid, inusitatumque vidisti. Tu, fortunam putas erga A te esse mutata? erras. Illi semper ejus mores sunt, ista natura. Servavit circa te propriam potius in ipsa sui mutabilitate constantiam (5). Talis erat cum blandiebatur, cum tibi falsæ illecebris felicitatis alluderet. Deprehendisti a cæci numinis ambiguos vultus. Quæ sese adhuc aliis velat, tota tibi prorsus innotuit. Si probas b, utere moribus c, ne queraris. Si perfidam perhorrescis, sperne atque abjice perniciose ludentem. Nam quæ nunc tibi est tanti causa mœroris, (10) hæc eadem tranquillitatis esse debuisset. Reliquit enim te, quam non relicturam nemo unquam poterit esse securus. An vero tu pretiosam æstimas abituram felicitatem? et cara tibi est fortuna præsens nec manendi fida, et cum discesserit, allatura mœrorem? Quod si nec ex arbitrio retineri potest, et B calamitosos fugiens facit, quid est (15) aliud fugax, quam futuræ quoddam calamitatis indicium? Neque enim quod ante oculos situm est, suffecerit intueri. Rerum exitus prudentia metitur: eademque in alter-

utro mutabilitas, nec formidandas fortunæ minas, nec exoptandas facit esse blanditas. 95¹ Postremo æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ d aream geritur, cum semel jugo ejus colla submiseris. Quod si manendi abeundique scribere legem velis ei, quam tu dominam sponte elegisti, nonne e injuriu fueris, et impatientia sortem exacerbés, (5) quam permutare non possis? Si t ventis vela commiteres, non quo voluntas peteret, sed quo flatus impellerent, promovereris. Si arvis semina crederes, feraces inter se annos, sterilesque pensares. Fortunam te regendum dedisti, dominæ moribus oportet obtemperes. 96 Tu vero² volventis rotæ impetum retinere conaris? At omnium mortalium stolidissime: si manere incipit, s fors esse desistit.

97 METBUM • PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Fortuna instar Euripi, instabilis non solum plures, sed eundem hominem unius horæ spatium erigit deprimitque.*

Hæc cum superba verterit vices dextra,
Exæstantis more fertur Euripi;

INTERPRETATIO

- a Fortunæ varias formas.
- b Fortunam.
- c Ejusdem fortunæ.
- d Regnum.
- e Injuriusus.

¹ Navigares.

² Fortuna.

Ubi hæc fortuna alternaverit vices manu imperiosa eadem rapitur instar Euripi exundantis; fortuna crudelis conculcat subito principes metuentes, et statim

NOTÆ.

eventu commoveri, nisi hic novus fuerit et inusitatus. Atqui nihil hic novi, nihil inusitati: cum semper et ubique fortuna fuerit in sua mutabilitate constans, ut nunc experiris. Quare tantum abest, ut fortuna C hæc debuerit tibi esse tanti causa mœroris, ut potius eadem tranquillitatis causa esse debuisset: reliquit enim te, quam non relicturam nemo unquam poterit esse securus: imo quam esse abituram certus esse debet prudens, quippe qui etiam futura prospicit. Hic porro addendum duntaxat, cur Philosophia nunc dicat cæci numinis ambiguos vultus?

Fortuna nimirum antiquis erat, 1° quidem numen, quod ignoratis plurimum effectorum causis, hæc non nisi a fortuna, quam propterea numen vocabant, oriri posse arbitrabantur. 2° Numen cæcurn, sive quod temere nunc probos malis, nunc improbos bonis afficeret; sive etiam quod eos plerumque effliceret cæcos quos complecteretur. 3° Numen gerens ambiguos vultus, quod saxi instar globosi, cui idcirco insistere fingebatur, volubilis quos paulo ante benigno vultu exerebat ad gloriam, eosdem severo ad infamiam traduceret. Sic Horat. de Gyge cecinit Carm. l. II, od. 5:

Quem si puellarum insereres choro
Mire sagaces falleret hospites,
Discrimen obscurum solutis
Cribibus ambiguoque vultu.

¹ Postremo æquo animo, etc.] Altera rhetorice ratiuncula, quæ sic videtur posse exprimi. Quicumque sese alterius jugo sponte submitit, is mores ejus patienter ferat, necesse est: injurius alioqui fuerit cum sibi, tum suo principi: principi quidem, si eidem manendi abeundique legem velit scribere: sibi vero, si impatientia sortem exacerbet, quam permutare non possit. Sic navigantes et seminatores, quod se suaque elementis commiserint, ad nutum non appellant, metuntque. Cum igitur, o Boeti, te fortunæ jugo sponte submitteris; cum tu fortunam dominam sponte elegeris; cum fortunæ te regendum dederis, æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ aream geritur; dominæ moribus oportet obtemperes.

Area autem dicitur locus vacuus: quasi exarueri nec possit quidquam generare. Sic vicinitas ædium ædibus vacans dicitur area. Sic etiam locus frumentum terendis destinatus vocatur area. Potuit autem Philosophia propter hujus ultimi loci similitudinem, mundum hunc appellare fortunæ aream quod sicut in area frumentum a tritore, sic in mundo homines a fortuna nunc huc nunc illuc prosperitate vel adversitate versentur.

² Volventis rotæ.] Fortunæ: Veteres quippe fortunam, non modo cæcam et furenti similem, verum etiam volubili saxo pendente efflaxere, quod fortuna iisdem videretur omnia non solum temere et cæco impetu administrare bonis adversa, malis hominibus prospera, sed instar globi vaga, necessitate quadam naturæ volvi: adeo ut non minoris esset stultitiæ, fortunæ, quam siderum relectari conversionibus. Propterea Baptista Mantuan.:

Fidite virtuti, fortuna fugacior vadis
Non manet.

* Quod vocant iambicum Hyponactium. Est autem D quilibet sex pedibus constans, paribus quidem iam-bum, imparibus vero spondeum sæpius habet.

1. Verterit vices.] Quæ alternis fieri solent, hæc appellamus vices: hinc vic sim idem quod alternia. Fortuna autem propter nativam suam inconstantiam omnia alternis mutat, modo pluribus, modo uni prospera et adversa: quod ita frequens et notum, ut Latini fortunam appellent vicem: ita Cicero passim, mihi, inquit, necesse est et meam et aliorum vicem peritescere: valde et meam et vestram vicem doleo.

1. Dextra superba.] Pars pro toto: fortuna autem Horatio et aliis dicitur superba; quod hominibus altior, hos ad nutum videatur regere. Sic Seneca in Med., v. 205:

Sceptris superbas quisquis admovit manus.

2. Exæstantis Euripi.] Euripus vox Græca significans fretum. Duplicis est generis: alius arte, alius natura factus. 1° Euripus artificiosus, alveus est na-

- 88 Dædum tremendos sæva proterit reges, A
Humilemque victi subleuat fallax vultum ;
5 Non illa miseris audit ; haud curat fletus,
Ultrorque gemitus, dura quos fecit, ridet.
Sic illa ludit, sic suas probat vires,
99 Sæique magnum monstrat ostentum, si quis.
Visatur una stratus ac felix hora.

100 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia introducit fortunam, quæ opes, dignitatesque sui juris esse cœnsola, exemplo cœli, terræ et maris probat, se potuisse hæc, absque ullius injuria, ad arbitrium ut Cræso, cæterisque, sic Boetio et dare et auferre.*

Vellem autem pauca tecum ¹ fortunæ ipsius verbis

INTERPRETATIO.

mendax erigit caput abjectum hominis subacti. Hæc non audit afflictos : non flectitur lacrymis, et ridet sponte questus, quorum ipsa crudelis est causa. Sic

fortuna ludit, sic probat vires suas, et ostentat ingens miraculum suæ virtutis, quando hac agente, idem homo videtur simul miser et beatus eadem hora.

NOTÆ.

gnitæ opere aquas in morem fluvii deducens, qui in hoc differt a Nilo pariter artificioso, quod Nilus hic sit major, Euripus vero minor : de utroque loquitur Tullius in de Leg. *Ductus, inquit, aquarum, quos isti Nilos et Euripos vocant, quis non, cum hæc videat, irriserit ?* 2° Euripus naturalis est pars maris inter Aulidem Bœotiæ portum, et Eubosam insulam, cuius meminit Strabo l. ix, et Plin. l. ii. Hoc mare non instar Oceani æstuat, sed septies sæpiusque, unius diei et noctis spatio, tanto impetu recurrit, ut ventos etiam ac plenis velis navigia frustretur : quod nimirum aquæ huc præcipites obiectibus insulis undique remittantur : propterea nunc dicitur *exæstians*. Atque inde factum est ut fortuna, cogitatio humana, aut quælibet alia res mutationi valde obnoxia, diceretur instar Euripi inconstans.

Philosophia demum eam, quam soluta oratione incoeperat, fortunæ inconstantis probationem versibus continuans, ejusdem inconstantiam ostendit etiam in regibus.

3. *Proterit reges.*] Fortuna aliquando ipsos etiam reges et imperatores imperio et potestate exiit. Sic *Lacedæmonii*, ut ait *Ælianus*, cum *Thebanorum domini essent, adeo rursus ab illis fuerunt subacti, ut Thebani non solum Peloponnesum pervenirent, verum etiam Eurotam transirent, et Lacedæmoniorum terram devastarent*. Sic, referente *Ammiano Marcellino*, *Dionysius gentium quondam terror, Corinthi literario ludo præfectus fuit.*

4. *Victi subleuat vultum.*] Eadem fortuna victos non nunquam erigit. Sic *Amyntus Macedo*, ex prædicto *Æliano*, cum ab *accolis finitimsque barbaris victus regnum perdidisset, statuebat apud animum suum regionem etiam in universum relinquere, tantum ut vitam salvam et incolumem servare posset. Dum in his anxius ageret, quidam ad eum dictum *Hellopidæ protulit. Itaque occupato illo loco collectisque militibus, recuperavit imperium*. Sic ex eodem auctore, *Dion Hipparrini filius in exilium missus a Dionysio cum bis mille militibus eum rursus expugnavit. Ita effecit, ut in quo statu ipse fuisset antea, in eum jam suæ calamitatis auctorem detruderet. Atque hæc fortunæ vicissitudo tantum malum videtur, hanc ut inter cæteras calamitates impreceur Megæra apud Senecam in Thyestæ, v. 33 :**

Dubia violenta domas
Fortuna reges inter incertos labet.
Miser ex potente fiat, ex misero potens,
Fluctuque regnum casus assiduus ferat.

5. *Non illa miseris audit.*] Fortunam quippe insanam esse et cæcam et brutam perhibent philosophi, ex *Cicerone*.

6. *Ultrò gemitus, dura quos fecit, ridet.*] Durum est te ridere eum præsertim qui ex beato factus est miser : tuam enim misericordiam potius quam risum ille deberet provocare : durius eum, cuius miseriæ injustus auctor fueris : tanti enim criminis te potius oporteret poenitere : sed durissimum id sponte exsequi : necessitas enim qua aliquando etiam inviti ridemus, posset ejusmodi risus atrocitatem minuere :

cum igitur fortuna altro rideat miseris, quos ipsa fecit inique, merito nunc vocatur *dura*.

7. *Sic illa ludit.*] Ludere ille dicitur, qui temere hæc illucque discurrit : verbum enim a *Lydis*, qui ex Asia, *Tyrrhæno duce*, in *Hæturiam* concessere, ibique extraordinarios illos motus, quos postea ludos sive circenses, sive theatrales vocaverunt, invexere. Hinc *ludiones* sive *ludii*, nimirum pueri puberes, elegantibus tunicis induti, galea insuper, ense, et panna armati, qui circensibus et theatralibus pompis incedere solebant, veluti pompæ duces, *Saliis* similes : quorum meminit *Ovid.* 1 de Art. :

Dumque rudem præbente modum libicæ *Thusco*
Ludius æquatam ter pede pulsat humam.

Propterea *Horatius* bellum vocat ludum *Martis* l. 1 Carm., od. 2 :

Hen nimis longo satiate ludo,
Quæm juvat clamor, galeæque læves,
Acer et Mauri peditis creuentum
Vultus in hostem.

Quamobrem cum fortuna non solum rideat, ut jam dictum est, sed etiam temere nunc hæc, nunc illuc discurrat, instar *Martis*, prospera modo, modo adversa, optime perhibetur ludere. Sic fortunæ accessum recessumque idem *Horatius* vocavit ludum *Carm.* l. ii, od. 1 :

Motum ex *Metello* consule civicam
Bellique causas, et vitia, et modos
Ludumque fortunæ gravesque
Principum amicitias et aima.

Sicut *Virgil.* *Æn.* xi, v. 426, cecinit :

Multos æterna revisens
Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.

Sic suas probat vires.] Continuat prædicta similitudo : qui enim ludunt, hi suas certando experiuntur vires.

8. *Ostentum.*] Opus tantum ut dignum videatur, quod veluti admirabile digito ostendatur.

9. *Una stratus ac felix hora.*] Maximum sane levis inconstantisque fortunæ argumentum. Putant nonnulli horam hic significare diem ; sed quo brevius temporis spatium hora notabit, eo magis mentem loquentis *Philosophiæ* manifestabit.

¹ *Fortunæ verbis.*] 1. *Philosophia loquentem fortunam* introducitur : nam in omnibus rebus, inquit *Cicero* 1 de Inv., *similitudo est satiætatæ mater* : quare *Philosophia* varietate occurrentis satiætatæ, deinceps utitur illo loquendi modo quem rhetores vocant *conformationem*, quæ tunc est, cum aliqua, quæ non adest persona, contingitur quasi adsit. Et certe cum injustum videatur, quempiam damnari inaudium, non immerito fortuna nunc introducitur, suam in *Boetium* de ipsa fortuna graviter conquestum causam defensionem : at *Philosophia* vult, se præside, verba fortunæ a *Boetio* attentius considerari, ne hic aut præcipitatione aut præjudicio actus sententiam iniquam de ipsa fortuna ferat. Potest autem hic fortunæ sermo sic contrahi. Si iniquum est, inquit, te de eo conqueri numine, a quo non modo nullam injuriam, sed!

agitare. Tu igitur an ^a jus postulet, animadvertite. Quid tu, ¹ o homo ^b, rem me ² cotidianis agis querelis? Quam tibi fecimus injuriam? Quæ tua tibi detraximus bona? **101** ³ Quovis judice de opum, dignitatumque mecum ⁴ possessione contende. Et, ⁵ si cujusquam mortalium proprium quid horum esse monstraveris, ego jam tua fuisse, quæ repetis, sponte concedam. Cum te matris ex utero natura produxit, ⁶ nudum rebus omnibus, inopemque (5) suscepi, me ⁷ s opibus fovi, et, quod te nunc impatientem nostri facit, ⁸ favore prona indulgentius educavi, et omnium, quæ me sunt juris, ⁹ affluentia et splendore circumdedi. Nunc mihi retrahero manum ¹⁰ libet, ¹¹ habe gratiam, ¹² velut usus alienis: non habes jus querelæ, tanquam prorsus tua perdidideris. Quid igitur ingemiscis? nulla (10) tibi a nobis est allata violentia. ¹³ Opes, honores,

A cæteraque talia mei sunt juris. Dominam famulæ cognoscent; mecum veniunt, me abeunte discedunt. Audacter affirmem, si tua forent, quæ amissa conquereris, nullo modo perdidisses. **102** ¹⁴ An ego sola meum jus exercere prohibeor? ¹⁵ Licet cælo, proferre lucidos dies, eosdemque tenebrosis noctibus condere. ¹⁶ Licet anno, terræ vultum nunc floribus frugibusque redimire, nunc nimbis frigoribusque confundere. ¹⁷ Jus est mari, nunc ¹⁸ strato æquore blandiri, (5) nunc procellis ac fluctibus inhorrescere. Nos ad constantiam nostris moribus alienam, ¹⁹ inexplata hominum cupiditas alligabit? Hæc nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus. Rotam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege, uti nē, B cum ²⁰ ludici mei ratio poscet, descendere (10) inju-

INTERPRETATIO.

- ^a *Æquum sit.*
- ^b *Dicet fortuna.*
- ^c *Officiosissima.*
- ^d *Abundantia.*

- ^e *Placet.*
- ^f *Placido.*
- ^g *Insatiabilis.*
- ^h *Ludi.*

NOTÆ

quodcumque habueris bonum, accepisti, injustæ sunt prorsus et iniquæ illæ, quibus me quoti-die afflicis, querelæ: si quidem non modo nullam tibi intulisti injuriam; opes et dignitates, ut pote meas, auferendo: verum etiam quidquid habueris boni, opum videlicet et dignitatum, illud totum mihi, tanquam illarum dominæ debes: quemadmodum cælo, unde nox, debetur dies; terræ, unde sterilitas, debetur fertilitas; mari, unde tempestas, tranquillitas; Jovi ipsi, unde mala, bona debentur. Sic Cræsum, sic regem Persarum, a³que ulla eorum injuria, excepti. C

Tu igitur an jus postulet, animadvertite.

¹ *O homo.*] Jam monuimus, nos sic compellere eos cum quibus volumus videri nullam nos habere familiaritatem. Pros. 1 hujus libri.

² *Cotidiania.*] Alii scribunt *quotidianis*: pro diversa scilicet hujus vocis interpretatione: si enim *quotidianum* dicitur a *quot* sive *singulis diebus*, ut placet Cornuto apud Cassiodorum; quemadmodum dicitur *quot calendis, quot mensibus, quot annis*, optime scribitur *quotidianum*: si vero dicatur a *continenti die*, sicut dici putat Marius Victorinus l. 1, scribendum erit *cotidianum*.

³ *Quovis judice.*] Cum nemo judex fuerit in sua causa, bene fortuna ad judicem provocat: sed ad quemlibet melius, ne ulla sit anteoceptionis suspicio.

⁴ *Possessione.*] Possessio hic jus est possidendi. Sicut Tull. pro Quin. *bonorum possessio spectatur*, inquit, *non in aliqua parte, sed universis quæ teneri et possideri possunt*.

⁵ *Si cujusquam mortalium.*] Fieri posset ut quæ Boetii non sunt bona, hæc quorundam aliorum hominum essent; tamen ne ullus supersit conquerendi locus, fortuna ponit nullius hominis propria esse, quæ deinceps enumerabit bona.

⁶ *Nudum rebus omnibus.*] II. Fortuna causatur, sua esse bona, quæ Boetius conqueritur se amisisse. Cum homo ex duplici parte constet, mente nimirum et corpore, propterea bonum hominis, quod vulgo definitur id quod homini est conveniens, duplicis est generis: alterum mentis, alterum corporis. Bonum mentis versatur in cogitatione, ea præsertim cujus homo dominus est: atque in ejusmodi bonum fortuna nihil potest. Bonum vero corporis in hoc præsertim consistit, quod homo ex utero suscipiatur; susceptus fovetur; foveatur educatur; educatus opibus et dignitatibus cumuletur; quæ omnia fortunæ esse dicun-

tur: unde fortuna hic. Cum te, inquit, matris ex utero natura produxit, nudum rebus omnibus inopemque suscepi, meis opibus fovi, indulgentius educavi, et omnium quæ mei juris sunt, affluentia et splendore circumdedi.

⁷ *Habe gratiam.*] Habere, agere, et referre gratiam sæpius sic differunt, ut habere sit cogitationis, agere sit verbi, et referre sit operis boni in eum a quo beneficium accepimus. Propterea Tullius, pro Corn., *Omnibus, inquit, amicis salutis meæ, si minus ad referendam gratiam satisfacere potui, ad prædicandam certe et habendam satis sum facturus, et alibi passim.*

⁸ *Velut usus alienis.*] Bona enim animi, ut jam diximus, nostra sunt; cætera aliena, et ipsis, si placet, fortunæ nutibus subjecta.

⁹ *Opes, honores, cæteraque talia mei sunt juris.*] Jam fortuna probat, prædicta corporis bona sua esse: id autem probat argumento vulgari: effectum censetur illius causæ, qua accedente aut recedente, effectum illud adest aut abest: propterea dies censetur effectus solis, quod præsentem aut absentem solem, dies est aut non est: sed illa est, inquit fortuna, inter me et prædicta bona necessitudo: si quidem *mecum veniunt, me abeunte discedunt*. Adde quod hæc bona aut tua sunt, inquit, aut mea: sed tua non esse ex hoc est evidens, quod si tua forent, eadem nullo modo perdidisses: quandoquidem bonorum, quæ tua sunt, ita dominus es, hæc ut, nisi prius volueris perdere, non perdas: hæc autem bona, quæ amissa conquereris, nunquam voluisti amittere.

¹⁰ *An ego sola.*] III. Fortuna probat exemplis, se prædicta corporis bona jure posse dare et auferre: quod deterior esse non debeat fortunæ, quam cæterarum causarum conditio. Exempla autem ista sunt quatuor.

¹¹ *Licet cælo.*] Primum fortunæ exemplum. Cælum sole, quem continet, præsentem diem lucidum facit; sed idem cælum, sole absente, noctem facit tenebrosam: de die gratulantur, de nocte non queruntur homines.

¹² *Licet anno terræ vultum.*] Secundum fortunæ exemplum. Terræ vultus, juvenibus astris, nunc floribus frugibusque redimitur; nunc nimbis frigoribusque confunditur: de floribus frugibusque gratias homines habent: de nimbis et frigoribus querelas non proferturunt.

¹³ *Jus est mari.*] Tertium fortunæ exemplum. Mare nunc strato æquore blanditur: nunc procellis ac fluctibus inhorrescit, tranquillitatem homines arbitrantur

riam putes. An tu ^a mores ignorabas meos? ¹ Nesciebas Cræsum regem Lydorum Cyro paulo ante formidabilem, mox deinde miserandum rogi flammis traditum, misso cœlitus imbre defensum? **103**
^a Num te præterit Paulum Perses regis a se capti
^b calamitatibus piis impendisse lacrymas? ² Quid tragœdiarum clamor aliud deflet, nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem? Nonne adolescentulus ^a ^b δύο τοὺς πῖθους, τὸν μὲν ἕνα κακῶν, τὸν δὲ ἕτερον καλῶν, in Jovis (5) limine jacero didicisti? Quid si uberius de bonorum parte sumpsisti? Quid si

A a te non tota discessi? Quid si hæc ipsa mei mutabilitas justa tibi causa est sperandi meliora? Tamen ^d ne animo contabescas, et intra commune omnibus regnum locatus, proprio jure vivere desideres.

METRUM * II.

105 ARGUMENTUM.—*Quo major, inquit fortuna, opum honorumque accessio, eo magis, crescente eorumdem cupiditate, homo videtur egere.*

Si quantas rapidis flatibus ineitus
 Pontus versat arenas,

INTERPRETATIO.

^a Meam ludendi consuetudinem.
^b Miseras fleuisse non sine pietate.
^c Duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem bonorum.

^d Quidquid sit.

Quamvis maxima ubertas afferat tam multas divitias,
 B manus nunquam cessante fundere, quam multas arenas
 mare commotum vehementibus ventis volvit; aut quam

NOTÆ.

favorem: sed procellam non putant injuriam: quare ergo, inquit fortuna, nos ad constantiam nostris moribus alienam, inexplata hominum cupiditas alligabit? De ludo et de rota fortuna: jam dictum est hoc libro. Illic autem fortuna dicitur ludum ludere; sicut Terentius dixit gaudere gaudium, Cicero servire servitum; vulgus vivere vitam.

¹ Nesciebas Cræsum.] Cræsus ultimus rex Lydiæ, ditissimus, a Cyro rege Persarum victus fuit; cumque iterum rebellasset, iterumque victus esset, ignibus additus, de pyra clamavit, o Solon, Solon, Solon; interrogante Cyro, quis ille Solon esset, ait Cræsus: Solon vir sapientissimus olim me monuit neminem esse in hac vita felicem, quod nunc expior. Tunc Cyrus varietatem fortunæ cogitans, ignem quem ju-serat exstingui, vidit cœlo famulante reprimi: quod Ausonius sic expressit lib. de Ludo septem sap.

Clamore magno ter Solonem nuncupat,
 Qua voce Cyrus motus exstingui jubet
 Gyrum per omnem, et destrui ardentem pyram:
 Et commodum profusus imber nubibus
 Repressit ignem.

² Num te præterit Paulum Perses regis.] Perse Philippi filius, ultimus Macedonum rex, victus fuit apud Samo thracas a Paulo Æmilio, Romano consule, et cum illis in triumphum ductus: hunc ut captum ad se rapi vidisset Paulus, ejus fortunam miseratus flevit, et a-sidere sibi jussit Plutarchus in vita Æmiliæ addit, victum Perse inedia se confecisse, aut certe ob ereptum somnum interiisse.

³ Quid tragœdiarum clamor.] Tragœdia est carmen gravissimum, quo principum virorum calamitates luctuoso quodam exitu terminatæ depinguntur: quoniam tragœdia differt a comœdia, quæ tranquillo luctuque exitu continetur: unde Horat. ii Carm., od. 1:

Paulum severæ Musa tragœdiæ
 Desit theatris.

Hinc tragœdias movere dicuntur illi qui tumultus quosdam excitant: cui favet nominis interpretatio: aiunt enim nonnulli tragœdiam dici quasi τραχυδιαν a τραχύς asper, quod agat de rebus duris atque asperis, uti de cædibus ac mortibus heroum. Propterea nunc merito dicitur tragœdiarum clamor nihil aliud deflere, nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem.

^a δύο τοὺς πῖθους, etc., duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem bonorum. Nimirum Platonicis videntes hominum mentes, quas conditas longe prius, quam corporibus conjunctas arbitrabantur, miseram unam, alias felicem vitam agere, fluxe unt, duo ante fores Jovis esse vasa plena, unum quidem bonorum, alterum malorum, quorum alterutro potæ mentes in corpora infunderentur, se sic in propterea aut mise-

ram in terris sortem habituræ: quod Homerus Iliad. ω sic expressit:

Præterea posuisse Jovem duo vasa loquuntur.
 Ante fores primoque domus in limine cœli.
 Quæ sint muneribus dandis mortalibus ægræ
 Plena, bonis aliud, peioribus illud abundet
 E quibus, ut voluit, Deus, omnia sortibus æquis
 Distribuit generi humano, simul omnia miscens,
 Nunc bona, nunc mala; nunc læva, nunc lance secum.
 Cui mala contigerint, curæ hunc exponit iniquæ. [da:
 Tristibus æruinis, miserique laboribus ævi:]

104 Vivet enim neque diis gratus, neque gentibus
 nullis.

Doctrinam hanc didicerat Boetius adolescentulus: sive quia Athenis, ubi ab adolescentia studuerat, vasa hæc in templo Jovis descripta proponebantur: sive quia placita Platonicorum doctus fuerat.

Quartum porro illud est exemplum, quo fortuna utitur ad probandum se merito potuisse Boetio prospera et adversa: inferre: ex quo concludit, se propter bona, gratia potius quam propter mala, injuriis debere affici. Præsertim cum nullum sit tempus, quo fortuna non videatur Boetio magis favere quam nocere: præterito enim, quo opibus et dignitatibus donatus fuit, plus boni accepit quam mali: Uberius, inquit fortuna, de bonorum parte sumpsisti: præsentem, quo constantes saltem amicos habet, etiam aliquid boni obtinet: A te, inquit eadem fortuna, non tota discessi: futuro denique, quo pristinas suas opes dignitatesque recuperare potest; felicius sorte erit: Hæc ipsa mei mutabilitas, inquit fortuna, justa tibi causa est sperandi meliora. Quanquam autem nihil horum esset durandum: quælibet enim societatis alicujus pars communibus tenetur suæ societatis legibus: ne igitur animo contabescas et intra commune omnibus regnum locatus, proprio jure vivere non desideres.

* Carmen constans duplici genere versuum alterorum, quorum pr or Aclepe adesus spondeo, dactylo cum syllaba, et duobus dactylis constat, posterior Pherecratiis spondeo, dactylo, et spondeo. Excipitur tamen versus decimus octavus, cujus primus pes est anapæstus: sitis ardescit habendi; nisi, ut conjicit Ascensius, legi debeat, vis ardescit habendi.

1. Pontus.] Speciatim Euxinus est, generatim mare, quod frequentissimum est apud poetas: vide metr. 2 lib. 1, v. 14.

2. Arenas.] Quid sit arena, nemo nescit: sed alicui arenam, alii harenam, pro duplici nominis hujus interpretatione, scribunt: vel enim vox ista oritur ab arendo, quod arida bibulaque sit: sicut Horatius arenas sæpius vocat arentes; tumque scribitur arena; vel oritur ab hærendo, quod aquas hauriens hæreat, fu-

Aut quot stelliferis edita noctibus

Cœlo sidera fulgent;

8 Tantas fundat opes, nec retrahat manum

Pleno copia coram:

106 Humanum miseram haud ideo genus

Cesset flere querelas.

Quamvis vota libens excipiat Deus

10 Multi prodigus auri,

Et claris avidos ornet honoribus,

Nil jam parta videntur:

Sed quesita vorans sæva rapacitas

Altos pandit hiatus.

15 Quæ jam præcipitem frena cupidinem

Certo sine retentent,

Largis cum potius muneribus fluens

A Sitis ardescit habendi?

107 Nunquam dives agit qui trepidus gemens

20 Sese credit egentem.

108 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quidquid hactenus sive soluta, sive stricta oratione dictum, illud leve quoddam esse doloris remedium confessâ, bona commemorat, quæ, duce fortuna, Boetius a curatoribus, populo, uxore, et liberis, puer, adolescens, maritus, et pater accepit, quæque propter fortunæ varietatem, quod abierint, abituræ pariter hujus miseræ argumentum esse possunt.*

His igitur ^a si pro se tecum fortuna loqueretur, quid profectio contra ^b hisceres non haberes. Aut si quid est, quo querelam tuam jure tuearis, proferas oportet; dabimus dicendi locum. Tum ego ^c: ^a Spe-

INTERPRETATIO.

multa astra, producta noctibus stellatis, in cœlo micant: Homines tamen non propterea desistent queri misere. Etiamsi Deus plurimam pecuniæ largus; annuat libenter hominum precibus, decoratque homines cupidos honoribus illustribus; bona nihilominus ante acquisita flocci penduntur. Quin cupiditas crudelis, absumens parta, aperit profundas voragines. Quales nunc habent con-

tinuant stabili termino, avaritiam inconscientiam: quandoquidem ardor habendi amplius donis cumulatus crescit magis ac magis. Quicunque pavidus et suspicans sese existimat pauperem hic nunquam vivit dives.

^a Verbis.

^b Reponeres.

^c Boetius.

NOTÆ.

gato nimirum liquido alio corpore, quo insito mollescebat: et tunc scribitur *harena*: quemadmodum in veteribus libris legitur.

3. *Stelliferis edita noctibus.*] Nox poetis mater siderum habetur: sicut Tibullo lib. II, el. 1:

Ludite: jam nox jungit equos, currumque sequuntur
Matris lascivo sidera fulva choro.

Propterea sidera nunc dicuntur *edita* sive producta *noctibus stelliferis*, id est stellis ferentibus

6. *Pleno copia cornu.*] Cornu copiarum *κίρας ἀμάλθειας*, est summa ubertas. Nimirum Diodorus scribit, *Hammonem* perambulantem juxta Ceraunios montes conspectam a se virginem forma pulcherrimam, *Amaltheam* nomine, adamasse, filiamque ex ea genuisse, specie ac robore corporis insignem, *Amaltheam* vero propinquæ præferebat oram, quæ, quia referebat cornu bovis, occiduum cornu nominata fuit. Quoniam vero regio illa vineis cæterisque fructiferis arboribus referta erat, factum est ut ager omnis frugum abundans, mensa variis cupediis instructa, liber multo doctrinæ genere refertus, epistola plurimi commodi parens, homo ipse multiplici virtute præditus dicatur *cornu copiarum*. Horatius passim, ut *Carm. l. I, od. 17*:

Di me tuentur: dis pietas mea
Et musa cordi est. Hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

8. *Flere querelas.*] *Nova phrasis*, inquit Sitzimanus, *quam non facile apud alios invenias auctores. Neutrum active ponitur, addito nomine cognatæ significationis.* Sed nihil hic novi: *neutrum enim semper regere potest accusativum nominis cognatæ significationis: quemadmodum dicitur, vivere vitam, gaudere gaudium; ludere ludum; servire servitutum; peccare peccata.* Quin etiam nomina hæc quoties supprimuntur, toties debent veluti expressa intelligi.

12. *Nil jam parta videntur.*] Tantus est mentis humanæ in consors corpus amor, ut divitias et dignitates, quibus veluti totidem propugnaculis mutua corporis mentisque conjunctio videtur servari posse, mens ipsa cupiat non modo, sed verbis cogitationem referentibus Deum sæpius roget: quare virtutis fuit, et quidem Deo gratissimæ; quod Salomon, optione ejusmodi bonorum sibi delata, liadem contemptis sapientiam a Deo petierit, III Reg. cap. III, quare

etiam Christus Dominus pluribus argumentis illud desiderium reprimat *Matth. VI. In toto Evangelio, inquit interpretes, nullus animi affectus tanto studio ac tot argumentorum machinis a Christo oppugnatur et evellitur.* At amor ille, adeoque bona existimatio hominis in divitias et dignitates non versatur nisi circa ejusmodi bona, quæ nondum habentur: postquam enim homo, facto experimento, novit, hæc bona augere potius, quam minuere miseriam, habita temnit, mutataque subjecta suæ existimationis suique amoris materia, nondum habita simili desiderio prosequitur: *nil jam parta videntur.* Juvenalis:

Interea pleno dum crescit sæculus ære,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Propterea avaritia, quæ nunc dicitur *sæva rapacitas*, instar cujusdam monstri insatiabilis, perhibetur *quesita vorare* et *altos hiatus pandere*. Propterea etiam nulla frena possunt præcipitem cupidinem certo sine retinere; quod nimirum *sitis habendi, acceptis muneribus crescens ardescat.*

19. *Nunquam dives agit.*] Fortuna ex dictis infert, eos, qui haberi solent divites, revera divites non vivere (*agere enim hic, ut apud Terentium, idem est quod vivere*), quod, inquit, ejusmodi dives, præterquam quod *sese credit egentem*, et *gemit amissas opes, et timet*, ne præsentem amittat: *trepidus gemens.* Id prius exposuerat Claudianus libro I in *Ruff.*, v. 496:

Quo vesane ruis? teusque utrumque licet
Oceanum, laxet rutilos tibi Lydia fontes,
Jungantur solum Cresci Cœlyque tiara;
Nunquam dives eris, nunquam salubere questu:
Semper iuops quicunque cupit.

Scilicet cum dives, ut ait Varro IV de l. I., a *divo* dicatur, ille tantum dives, qui, tanquam Deus, et aliis et sibi nihil indigere videtur.

¹ *Hisceres.*] *Hiscere* dicitur ab *hiare*: *hiare* autem proprie est spiritum aperto ore emittere: quare *hiscere* is proprie dicitur, qui loquendi gratia, diductis labris, os aperit. Hinc Tullius v Philip., *Respondere ad hæc aut omnino hiscere audebis?* et Virgil. III Æn., v. 315:

Implevit clamore locum; vix pauca furenti
Subjicko, et raris turbatus vocibus hisco

² *Speciosa.*] Quæ scilicet a fortuna introducta, sive soluta sive stricta oratione dicta sunt, hæc si non vera

ciosa quidem ista sunt, inquam, ^a obliataque rhetoricae (5) ac ^b musicae melle dulcedinis; tum tantum, cum audiuntur, oblectant. Sed miseris malorum altior sensus est. Itaque cum hæc auribus insonare desiderint, insitus animorum moror prægravat. **109** Et illa ^c, ^d ita est, inquit. Hæc enim nondum moroi tui remedia, sed adhuc contumacis adversus curatorem doloris fomenta quædam sunt. Nam quæ in profundum sese penetrent, cum tempestivum fuerit, admovebo. Verumtamen ne te existimari miserum velis, ^e an numerum (5) modumque tuæ felicitatis oblitus es? Taceo quod ^d ^e desolatum parente, sum-morum te virorum cura suscepit; ^f delectusque in

- ^a Et illia.
- ^b Poeseos.
- ^c Philosophia.

sunt, saltem quamdam veri speciem habent. Sic Horatius de Arte :

Interdum speciosa locis, morataque recte
Fabula.

Et Ovid. :

Speciosaque nomina culpæ
Imponis Medea tuæ, quin aspice quantum
Aggrediare nefas.

Speciosus enim est a *specie* : *species* ab antiquo verbo *specio video* : unde *aspicio*, *inspicio*, etc., quamobrem *species* Latinis, Græcis ἰδέα, nihil est aliud quam notio. Hinc quod obscura confusave alterius notione proponitur, id aliena specie proponi dicitur : sicut philosophi aiunt, malum specie boni amari : sicut etiam dicta fortunæ nunc dicuntur *oblita rhetoricae ac musicae melle dulcedinis* : ita ut, ut pote voce, nutu, gestu cæterisque adjunctis grata, tum tantum, cum audiuntur, oblectent, statim propter graviores moror sensum e memoria pellenda : nam *malorum altior sensus est : insitus animorum moror prægravat.*

¹ Ita est, inquit. I. *Philosophia* fatetur, quidquid hactenus sive soluta sive stricta oratione dictura est, illud nullum, aut leve quoddam esse doloris remedium : *Nondum, inquit, morbi remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta.* Ubi, ¹ *Remedium* est corpus, quod morbo contrarium, morbum expellit : propterea *remedium* dicitur a *re* quod est *contra* et *mederi* : propterea etiam Ciceroni nulla *remedia quæ vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quæ sunt salutaria.* At *remedium* a corporibus transfertur etiam ad mentes, quæ contrariis quoque sanantur. ² *Contumax* dicitur, quod contracto quodam sive animi sive corporis tumore, et difficilijus disjicitur, et majori impetu incurrit commotum : sicut enim ab *audeo, audeo* ; a *teneo, tenax* ; sic a *contumeo, contumax* : hinc etiam oritur *contumelia*, quod hæc sit injuria ab animo, qui fastu tumeat ac turgeat, profecta. ³ *fomentum* illud appellatur, quod doloris causam leviter movendo, tumorem videtur fovere ac mollire. Hic autem *Philosophia* fidem suam liberat : promiserat enim fore ut Boetio curando leviora primum, deinde graviora adhiberet. Propterea, *quæ in profundum sese penetrent, inquit, cum tempestivum fuerit, admovebo.*

² *An numerum modumque tuæ felicitatis.* II. *Philosophia* enumerat bona quæ Boetius, veluti luce fortuna, videtur accepisse, afferens eorum numerum et modum ; sive ut loquuntur, *quantitatem et qualitatem* : nimirum quot, et qualia fuerint.

³ *Desolatum parente.* Primum quidem Boetius puer perhibetur felix fuisse curatoribus. Nimirum Boetius hujus nostri Boetii alius fuit avus, alius pater. Avus, cum præfecturam prætorii gereret, a Valentiniano imperatore una cum Aetio patricio innocens in Palatio interfectus est anno Christi 455 : ait enim Cassiodo-

A *affinitatem principum civitatis, quod pretiosissimum propinquitatis genus est, prius carus, quam proximus esse cœpisti.* **110** Quis non te felicissimum cum tanto splendore socerorum, ¹ cum conjugis pudore, tum ² masculæ quoque prolis opportunitate prædicavit? Prætereo (libet enim præterire communia) ³ sumptas in adolescentia negatas senibus dignitates : ad singularem felicitatis tuæ cumulum venire (5) delectat. Si quis rerum mortalium fructus ullum beatitudinis pondus habet, poteritne illius memoria ⁴ lucis quantalibet ingruentium malorum mole deleri? cum duos pariter consules liberos tuos domo proveli sub frequentia ⁵ patrum, sub plebis alacri-

INTERPRETATIO.

- B ^d Defuncto patre.
- ^e Diei.
- ^f Senatorum.

NOTÆ.

rus in Chronico : *Aetio et Studio consulibus, Aetius patricius in Palatio manu Valentiniani imperatoris extinctus est : Boetius vero præfectus prætorii amicis ejus circumstantibus interemptus.* Pater vero eodem Boetio puero, obiit. Hinc noster Boetius dicitur *desolatus parente* : at ejusmodi amicorum cura puer Boetius educatus, et Athenas, disciplinarum omniam notitiam adepturus, missus est.

¹ *Delectus in affinitatem principum civitatis.*] Deinde Boetius dicitur felix soceris, Festo nimirum, et Symmacho, principibus civitatis. Festus quidem, et Symmachus fuerunt principes civitatis Romanæ : nam *Patricii Festus et Symmachus*, inquit Ennodius Parænesi didascalica, *omnium disciplinarum materia et constantes forma sapientiæ, ab urbe sacratissima non recedunt. In ipsis est nobilis curiæ principatus, quos vidisse, erudiri est.* Idem fuerunt soceri Boetii, quippe qui duxerat Elpidem filiam Festi, et hac defuncta Rusticianam, Symmachi filiam ; quarum uxorum prior dicitur non probitatis tantum, sed etiam litterarum laude celebris, imprimisque Musarum amans. Tantis demum soceris Boetius fuit felix : siquidem felicitatis est honorari ab honoratissimis viris : *maxima jucundissimaque laus est*, inquit Tullius pro Mur., *quæ ab iis profiscitur, qui ipsi in laude vixerunt.* Boetius autem ex eo honoratus fuit præsertim ab his honestissimis viris, quod ab iisdem primum fuit dilectus, deinde *delectus in affinitatem : prius carus, quam proximus : quis ergo Boetium non prædicet felicissimum cum tanto splendore socerorum.*

² *Cum conjugis pudore.*] Præterea Boetius dicitur felix conjuge : quod utraque ejus conjux, Elpis videlicet, et Rusticana, summa fuerit virtute prædita : quod *pudore* optime significatur : *pudor* enim, ait Tullius II de Fin., *est moderata cupiditatis.* Cum autem *Philosophia*, quæ numero plurali dixerat *soceros*, nunc singulari tantum dicit *conjugem*, idcirco crediderim, non fieri hic mentionem, nisi unius ex uxoribus Boetii, nempe Rusticianæ, quæ sola tunc superstes erat, cum hæc scriberentur.

³ *Masculæ prolis opportunitate.*] Insuper Boetius commemoratur felix liberis ; *masculæ* præsertim prole. Filii enim Boetii, si non Patritius et Hypatius, saltem Symmachus et Boetius consules facti sunt : propterea hic *consules*, et infra *consulares liberos* vocat *Philosophia* : propterea eadem *Philosophia* nunc addit, *Memoriam hujus diei, quo nimirum Boetius vidit duos pariter consules liberos domo proveli sub frequentia patrum, sub plebis alacritate, quo idem regis laudis orator, ingenii gloriam sacundæque meruit, quo circumfusæ multitudinis expectationem triumphali largitione satiavit, non posse quantalibet ingruentium malorum mole deleri.*

⁴ *Sumptas in adolescentia dignitates.*] Boetius, antequam videret suos liberos consules, ipse, adhuc ado-

late vidisti; cum eisdem In^a curia^a curules^a insidentibus tu regiæ laudis orator, ingenii (10) gloriam, facundiaque meruisti: **111** cum^a in circo^a duorum medius consulum circumfusæ multitudinis expectationem, triumphali largitione satiasti. Dedisti^b, ut opinor, verba fortunæ, dum te illa demulcet, dum te, ut delicias suas, fovet. ^c Munus, quod nulli unquam privato commodaverat, abstulisti. (5) Visne igitur cum fortuna^a calculum^a ponere? ^d Nunc^d te primum liventi oculo perstrinxit. Si numerum modumque lætorum tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis. Quod si idcirco te fortunatum esse non existimas, quoniam quæ tunc læta videbantur, abierunt; non est quod te miserum putes, quoniam, quæ (10) nunc creduntur mœsta, præter-

A eunt. **112** An tu in hanc^a vitæ^a scenam nunc primum subitus, hospesque venisti? ullamne humanis rebus inesse constantiam reris, cum ipsum sæpe hominem^a velox hora dissolvat? Nam etsi rara est fortuitis manendi fides, ultimus tamen vitæ dies mors quædam fortunæ est etiam^a (5) manentis. Quid igitur referre putas? Tunc illam moriendo deseras, an te illa fugiendo?

113 METRUM · III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, alternantibus die et nocte; zephyro et austro; tranquillitate et tempestate maris, probat nihil genitum esse constans.*

Cum polo Phæbus roseis quadrigis
Lucem spargere cœperit,
Pallet albentis hebetata vultus

INTERPRETATIO.

^a *Sellas, supra quas in curru insidentur.*
^b *Fortunam tum tibi faventem laudavisti.*
^c *Repetere rationes a fortuna, compler avec la fortune.*
^d *Incipit te iniquo oculo intueri.*

B ^a *Theatrum.*
^b *Brevissimum tempus.*
^c *Constantis.*
Ubi primum sol rubeo curru quadrijugo vocatus incipit diffundere diem per cælum, nocturna sidera re-

NOTÆ.

lescens, luit patricius, et forte etiam consul: quæ dignitas raro ante annum trigesimum conferebatur: quamobrem populi etiam suffragiis felix nunc significatur.

^a *Curules insidentibus.*] Curules vocantur non solum homines, qui jus habebant ponendæ imaginis; sed etiam sellæ, supra quas illi in curru insident, quæ sellæ propterea videntur a curru dictæ curules; sicut ab ebre cælo vocantur aliquando ebur: unde Horat. l. i. Epist., ep. 6:

Caillibet hic fasces dabit: eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur.

Et Ovid. iv de Pont., el. 9:

Signa quoque in sella nossem formata curuli,
Et totum Numidæ sculpille dentis opus.

^a *In circo.*] Circus Græcè κύκλος generatim est omnis ambitus, γύρος, orbis, circulus: unde Cicero in Arat.:

Vidisti magnum candentem serpere circum
Lacteus hic nimio serpens candore notatur.

Hic autem circus est locus ovatus, in quo, auctore Tarquinio prisco, Romani ludos faciebant: quamobrem Iudi illi a loco dicitur *circenses*. Usu vero receptum erat, ut quicumque consul creatus fuisset, hic profusis opibus ejusmodi ludos institueret: alioqui nec populo gratis nec amplissimi magistratus personam, ut par est, sustinere videbatur.

^a *Duorum medius consulum.*] Nempe filiorum. Primus apud Romanos locus, inquit Lipsius, est medius; proximus, dexter. Inter consulares vero non qui sæpius, sed qui prius fuerat consul, alteri præferre batur: quare Boetius non solum ut pater, sed etiam ut consul medius sedere debuit.

^b *Munus quod nulli privato.*] Nullus enim, etiam princeps, eo felicitatis pervenit, ut eodem anno duos filios, ætate solita nondum provecos, consulum dignitatibus ornatos videret: quemadmodum vidit Boetius. Vidit quidem Roma eodem anno, videlicet 595, Olybrium et Probinum, duos Probi filios, in consulatu collegas: sed hi puerum exuerant: unde possumus exclamare cum Claudiano carm. i, v. 72:

Quis Deus ambobus tanti sit muneris auctor?

^c *Calculum ponere.*] Calculus generatim lapillus est: speciatim vero signum notissimum, quo computantes utimur: hinc Plinius Jun. l. ii Ep., epist. 14, *In conditionibus*, inquit, *deligendis ponendus est calculus*: Juvenalis sat. 9:

Ponatur calculus, adsint
Cum tabula pueri

Cum fortuna igitur calculum dicitur ponere, qui facta bonorum malorumque a fortuna acceptorum comparatione, digitis, articulis, lapillis, aut quibuslibet aliis notis computat, utrorum major sit summa.

^a *Nunc te primum liventi oculo perstrinxit.*] Innuat Philosophia, adversitatem præsentem Boetii longe minorem esse præterita ejusdem prosperitate: quasi dicat: fortuna a teneris annis prospera, nunc adversa esse incipit, eaque non factis, sed oculo tantum invidente, nec graviter quidem, sed perstringendo leviter; quin si quid intolerabile videatur, illud citius evanescet: quare si numerum modumque lætorum tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis.

^b *Vitæ scenam.*] Scena, Græcis σκηνή, umbraculum; primum fuit camera ex arborum in se cubantium ramis ac frondibus sive natura sive arte composita, in qua verno præsertim tempore a pastoribus carmina diversis sonis cantabantur: unde Virgil. 1 Æn., v. 166.

Hinc atque hinc vastæ rupes, gemipque miuantur
In cælum scopuli: quorum sub vertice late
Æquora tuta silent: tum silvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.

Deinde scena fuit occultus theatri locus, in quo actores sive aulæis sive aliis quibusdam velis teati latera solebant: postremo brevis sed integra theatri actio, in qua sæpius idem homo diversas personas, tristes modo, modo lætas agit: qua ratione vita hominum dici potest *scena*: cum ipsum sæpe hominem velox hora dissolvat, et in vita humana lætis succedant tristitia; ut in mundo, diei nox, zephyro austro, tranquillitati tempestas succedit: quæ duæ sequitur carmen.

^a *Carmen constans duplici genere versuum alterorum, quorum prior Sapphicus ex coreo, spondeo, dactylo, et duobus coreis: posterior Glyconicus ex spondeo sæpius, et duobus dactylis componitur.*

^b *Polo.*] Polus, Græcè πόλος, generatim est omnis circuitus: nam dicitur ἀπὸ τοῦ πᾶλιν, quod est *vertere*: speciatim vero est cælum, quod cælum vertitur: quare immota axis extremitas, non nisi κατ' ἀντιπρᾶσιν ab astronomis vocari potuit *polus*.

^c *Phæbus.*] Sol: de Phæbo l. i, met. 3, v. 9. Sic Lucretius lib. v:

Dum rosea face sol inferret lumina cælo.

^d *Roseis quadrigis.*] Sol a poetis fingitur curru

Flammis stella prementibus :

- 5 **114** Cum nemus flato zephyri tepentis
Vernis inrubit rosis,
Spirat insanum nebulosus auster,
Jam spinis abeat decus :
Sæpe tranquillo radiat ære
10 Immotis mare fluctibus ;
115 Sæpe ferventis aquilo procellas

A

- Verso conat æquore.
Rara si constat sua forma mundo,
Si tantas variat vices,
15 Crede fortunis hominum caducis,
Bonis crede fugacibus.
Constat, æterna positumque lege est
Ut constet genitum nihil.

INTERPRETATIO

tusa ignibus instantibus solis, contracto candere, palent : Ubi silva spiritu zephyri placide calentis purpuravit rosis vernæ tempestatibus ; si auster caliginosus flet petulantier, statim ornamentum a rosiis recedat, necesse est. Non raro pelagus quiescentibus undis splendet serenitate tranquilla ; nec raro aquilo excitat tem-

pestates vehementes, turbato mari. Si ergo in universo terrarum orbe eadem forma est infrequens, si mundus mutat tantas vicissitudines, ito nunc, confide divitiis fragilibus mortitium ; confide bonis fluxis. Statutum est, et sempiterno Dei decreto stabilitum, ut nihil, quod genitum fuerit, constanter perseveret.

NOTÆ.

vehi quadrijugo, sive quem rapiant quatuor equi : B nempe Pyrois, Eous, Æthon et Phlegon, quibus ignis, lux, ardor et flamma, quatuor præcipua solis effecta ; nec non etiam quatuor præcipua diei horæ significentur. Ovidius in Metam., v. 453 :

Interea volucres Pyrois, Eous, et Æthon
Solis equi, quatuorque Phlegon hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.

Sol autem orienti majore lumine suo dicitur hinc diem spargere, inde vero stellas minores, quæ per noctem regnabant, fugare : propterea sol nunc perhibetur *lucem spargere* ; et *stella* secundum *albentes* suos *vultus hebetata prementibus solis ipsius flammis pallere* : quæ est vicissitudo noctis et diei ; de qua hic primum agitur.

5. *Zephyri.*] Secunda vicissitudo, de qua hic agitur, est ventorum, zephyri nimirum et austri, quorum hic illum ita excipit, ut quod prioris flatu oritur, hoc spirante posteriore intereat.

Zephyrus ergo est ventus flans ab occasu æquinoctiali : unde lenis est et tepens, terræque propterea dicitur fecundare : Hinc Græcis dicitur ζέφυρος quasi ζοσφόρος vitam ferens ; Latini vero favonius, quasi genialis mundi spiritus, a fovendo, inquit Plinius l. xvi, c. 25. Virgil. in Georg., v. 530 :

Parturit almus ager zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus.

Propterea *nemus* nunc dicitur *vernis rosis inrubitæ, flatu zephyri tepentis*.

Auster vero est ventus a meridie flans : unde quibus populis mare est ad meridiem, his auster vocatur transmarinus. Hic autem ventus et humidus et calidus habetur. 1º Humidus habetur, quod humores, quos septentrio disjicit, colligat : Sic Virgilio *humidus* ; Horatio *idus* ; Ovidio *aquaticus* ; Claudiano *madidus* ; S. Augustino *pincerna pluviarum*, et Boetio *nebulosus* est. 2º Calidus habetur, quod a meridie flet. Sive autem humore suo, sive calore, sive utroque ventus hic animalibus, plantis, præsertimque floribus dicitur nocere : unde Virgil. in Georg., v. 444 :

Arboribusque satisque notus pecorique sinister.

Et Ecl. ii, v. 58 :

Eheu quid volui misero mihi ; floribus austrum
Perditus et liquidis immisi fontibus apros.

Præsertim vero rosis auster noxius : hinc Statius iii, sylv. 3 :

Pubentesque rosæ primos moriuntur ad austros.

Propterea auster hic dicitur *spirare insanum*, hoc est, insano modo ; et hoc eodem vento spirante perhibetur *decus abire spinis* : hoc est rosa interire : rosa enim, florum regina, spinarum ut progenies sic decus est : quamobrem Antonius Hallæus nostræ universitatis Normanæ quondam decus in carne de rosa cecidit, ut solebat, elegantissime :

Ortus tamen ipsi memento

O rosa pulchra tui : informis te spina creavit.

9. *Sæpe tranquillo.*] Tertia vicissitudo, quæ hic adducitur in exemplum, est tranquillitatis tempestatisque maris. Primum quidem tranquillitas maris describitur. 1º *serenitate tranquilla* sive tranquillitate *serena* (*tranquillum* enim et *serenum* grammaticis sunt nomina *substantiva*) quod mare tranquillum sit ventorum expers ; 2º *immotis fluctibus* : quod absentibus ventis mare solito duntaxat motu ætum non turbetur ; 3º *radiis*, quos mare tranquillum remittit : mare enim pro diverso modo, quo radios præsertim solares remittit, nunc luminis, nunc coloris et quidem varii videtur particeps : unde Tullius Acad., *Mare*, inquit, *illud quod nunc favonio nascente, purpureum videtur, nobismetipsis cœruleum videbatur, mans flavum, quodque nunc, quia a sole collucet, albescit, et vibrat, dissimileque est proximo ei continenti*. Lumen igitur incurrens in fluctus tranquillos sive quietos, ab his eo fere modo, quo a speculo remittitur : quare sicut speculum, ita aqua placida potest et oculos perstringere et adversis oribus ora referre pro diversa ratione, qua lumen his corporibus remissum oculos afficit : hic autem non agitur nisi de radiatione : quippe quæ longius quam alter effectus speculi diffundi potest. Ita describitur tranquillitas maris.

11. *Sæpe ferventis.*] Deinde ejusdem maris tempestas versatur in vehementi motu, quo mare a ventis, præsertim ab aquilone, cietur. Aquilo autem, Græcis boreas, ventus est ab ortu æstivo spirans. Hic ventus vehementior est : forte quod eodem quo aer ab ortu in occasum ferri solet, motu feratur : hinc, auctore Festo, Aquilo vocatur, quod *instat aquilæ vehementissimo volatu feratur* : hinc iudice S. Augustino, *terrarum scopas est*. Notari potest hæc antithesis maris tranquillitatis et tempestatis : iterata enim hac voce, *sæpe aquilo* opponitur *tranquillo* ; *fervente procellæ, sereno* ; *versum æquor, immotis fluctibus*.

13. *Constat mundo.*] Sic Plinius Jun., *Constat magistratibus reverentia*. Et Virgil. Æn. v, v. 748 :

Quæ nunc animo sententia constet

15. *Crede fortunis.*] Faceta et elegans dissimulatio, quam Græci *επισκία* vocant, qua Philosophia, aliud quam sentiat dicens, eo magis de bonis caducis detrahit, quo magis eisdem videtur tribuere Idei Sic Seneca in Medea v. 221 :

Confide regnis, cum levis magnas opes
Huc ferat et illic casus.

17. *Constat, æterna positumque lege est.*] Lex est voluntas principis honesta imperantis et prohibentis contraria : quamobrem quot voluntatum principum, tot legum genera esse possunt. Duplex autem est ejusmodi voluntas, divina scilicet, et humana ; quare etiam duplex est lex, nimirum divina, et humana. De humana hic non agitur. At lex divina pro triplici

117 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia rursus propositis socero, uxore, liberis; animo quoque, quorum Boetius est compos, probat eundem felicem magis quam infelicem esse habendum.*

Tum ego ^a, vera, inquam, commemoras o ¹ virtutum omnium nutrix, nec ² infitiri possum prosperitatis meæ velocissimum cursum. Sed hoc est quod ³ ^b recolentem vehementius ^c coquit. Nam in omni adversitate fortunæ infelicissimum **118** ^d genus est infortunii, fuisse felicem. Sed quod tu, inquit ^d, ^e falsæ

A opinionis supplicium luis, id rebus jure imputare non possis. Nam si te hoc ^e inane nomen fortuitæ felicitatis movet, quam plurimis maximeque abundans, mecum reputes licet. Igitur si quod ^e in omni fortunæ (3) tuæ censu pretiosissimum possidebas, id tibi divinitus illæsum adhuc, inviolatumque servatur, ⁷ poterisne meliora quæque retinens, de infortunio jure ^f causari? Atqui viget incolumis, illud pretiosissimum generis humani decus, ⁸ Symmachus socer, et, quod vitæ pretio ⁸ non segnis cmeres, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, ^h (10) suarum se-

INTERPRETATIO.

- ^a Boetius.
- ^b Memorem.
- ^c Affligit.
- ^d Philosophia.

- ^e Inter omnia fortunæ tuæ bona.
- ^f Accusare culamitatem.
- ⁸ Lubens.

B ^h Nihil injuriarum sibi timens.

NOTÆ.

modo, quo considerari potest, triplicis rursus est generis, videlicet æterna, naturalis, quæque vulgo vocatur *positiva*. Lex æterna, est divina voluntas, quatenus hæc non secus ac Deus, cuius est, ex omni æternitate fuit: de hac lege locutus Cicero in de Legibus: *Hanc video, inquit, sapientissimorum fuisse sententiam, legens neque hominum ingenii excogitatum, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quoddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia.* **116** Lex naturalis, est eadem divina voluntas, quatenus, insita atque innata specie, hominibus innotescit: de hac loquitur idem Tullius in de Leg. *Lex, inquit, est ratio insita in natura, quæ jubet ea quæ faciendâ, prohibetque contraria.* Lex quæ vulgo dicitur *positiva* est eadem Dei voluntas, quatenus hæc signo manifestata innotescit: sed hæc Christianis alia est vetus, alia nova. Cum igitur nihil fiat, nisi illa Dei æterni voluntate, nihil etiam fit, nisi æterna lege. Sed apud philosophos eorum quæ sunt quedam dicuntur *creari*, quedam *generari*. *Creantur* ea, quorum nulla est, nisi exterior causa; nimirum res. *Generantur* vero ea quorum præter exteriorem causam, quedam est materia; nempe modi. Res perseverant, sed modi mutantur: *æterna positivaque lege est, ut constat genitum nihil.* U. de Seneca in Hercule OETæo, v. 1099:

Quod natum est poterit mori.

¹ *Virtutum omnium nutrix.*] *Philosophia*: cum enim philosophia sit cognitio clara distinctaque eorum, quæ ad optimam vitæ morumque rationem pertinent, eumque evidentiâ sit veri et certi iudicii norma, propterea eadem philosophia instar prudentissimæ matris ad bene iudicandum primo, deinde ad honeste vivendum auditores alumnos inducit. Hinc, iudice Tullio, philosophia est *matr omnium benefactorum et benedictorum; est cultura animi, quæ extrahit vitia radicibus: virtutis continet et officii et bene vivendi disciplinam.*

² *Infitiri.*] Vel ut alii malunt, *inficari*, pro diversa nimirum nominis interpretatione, idem est quod *negare*. *Inficior* enim oritur ab *in* et *facio*, quasi fecisse negem: tumque scribendum per *c* *inficior*; aut potius fortiter ab *in* et *fateor*, quasi non *fateor*: Latini enim dixerunt aliquando, *infiteor*, sicut etiam hodie dicunt, *confiteor*: tuncque scribendum per *t* *infitor*: mallem hoc ultimum.

³ *Recolentem vehementius coquit.*] *Memorem magis affligit: recolare* enim dicitur a *colere*: *colere* autem proprie est *arare*: sed quod terra arando versetur, factum est, ut verbum illud translatum fuerit ad significandam eam, qua mens nostra veluti commoventur, cogitationem: hinc cultus parentum, qui in cogitatione præsertim versatur: hos quippe ex eo dicimur *colere*, quod eosdem mente præsertim veneramus: hinc etiam *recolere* idem est, quod *iterata*

meditatione cogitare, in memoriam revocare, reminisci. Exempla passim occurrunt. *Coquere* vero idem quod *angere* sive etiam *cogere*: similitudo sumitur a corporibus; quod quemadmodum corpora, quæ coquantur cogunturque, partibus ad sese invicem accedentibus, magis comprimunt adeoque ad minores loci angustias redigi soleant, ita mens tristi sua cogitatione ita constringi videtur, ut cæteris rebus cogitandis minus apta, ulterius diffundi nequeat cogitando.

⁴ *Genus infortunii fuisse felicem.*] Non quidem re (quod enim præterit, id non est amplius, adeoque, ceu nihilum, te non potest reipsa affligere), sed cogitatione: sicut enim memoria multorum præteritorum recreamur: *Hæc olim meminisse juvabit*, Virg., quod hæc de quadam nostra potestate, industria aut quadam alia bona qualitate admonemur: sic bonorum præteritorum memoria affligimur, quod hæc nostræ infirmitatis convincamur: quemadmodum enim placet potuisse, sic displicet homini gloriæ avido non posse.

⁵ *Falsæ opinionis supplicium.*] Est quidem supplicium sive poena mentis, memoria præteritæ prosperitatis: siquidem, ut dictum est, mens hac memoria affligitur: sed supplicium illud falsæ opinionis est: cum ex hoc oritur, quod mens præcipatione et præiudicio acta falso iudicaverit præteritam illam prosperitatem constantis alicujus boni rationem obtinere. Quamobrem *id supplicium rebus jure imputare non possis*: nemo quippe errat nisi volens.

⁶ *Inane nomen fortuitæ felicitatis.*] Cum melius amittendæ ejus, quæ inconstans foret, felicitatis sit vera miseriam, idcirco nulla reipsa est felicitas, nisi constans: quod igitur fortuita felicitas instar fortunæ, a qua oriri dicitur, sit inconstans, propterea hæc nihil habet felicitatis nisi inane nomen.

⁷ *Poterisne meliora retinens de infortunio jure causari.*] Sed esto, inquit Philosophia, quæ fortuita, si vera felicitas: cum maximam partem bonorum, quæ fortunæ accepta referri debere arbitraris, retineas, felix potius quam i felix *de infortunio jure non potes causari*. *Causari*, vel ut nunc a Pluribus scribitur, *causari*, proprie nihil est aliud quam causam alicujus effecti querere aut afferre: Sic Virgil. eclog. 9, v. 56:

Causando nostros in longum ducis amores.

Quare Boetius, qui hactenus de adversa fortuna con questus, ab ea videtur tantæ inconstantiæ causas quævisisse, non male nunc dicitur *causari*: quamvis immerito *causetur*: ut jam Philosophia demonstrabit, enumerando bona meliora, quæ Boetio supersunt, nempe socerum, uxorem, liberos, ipsum quoque animum.

⁸ *Symmachus socer.*] I. Philosophia commendat Symmachum socerum Boetii. Plures fuerunt Symma-

curus, tui: ingemiscit injuriis. 119 ^a Vivit uxor A fortuna, 120] nec tibi nimium valida ^b tempestas
^a ingenio modesta, pudicitia pudore præcellens, et, incubuit, quando tenaces hærrent ancoræ, quæ nec
 ut omnes ejus dotes breviter includam, ^b patri simili- præsentis solamen, nec futuri spem temporis abesse
 lis. Vivit, inquam, tibi que tantum, vitæ hujus exosa, patientur. Et hæreant, inquam ^c, precor; illis namque
 spiritum servat, quoque uno felicitatem minui tuam, manentibus, utrumque res se habeant, ^d enatabimus.
 vel ipsa concesserim, tui desiderio lacrymis ac dolore Sed ^e quantum decus (5) ornamentis nostris deces-
 (5) tabescit. ^f Quid dicam liberos ^g consulares, quo- serit, vides. Et illa, ^h promovimus, inquit ⁱ, aliquan-
 rum jam, ut in id ætatis pueris, vel ^j paterni, vel tum ^k, ^l si te nondum totius tuæ sortis piget. Sed
^m avari specimen elucet ingenii? ⁿ Cum igitur præci- ^o delicias ^p tuas ferre non possum, qui abesse ali-
 pua sit mortalibus vitæ cura retinendæ, o te si tua quid tuæ beatitudini tam luctuosus atque anxius
 bona cognoscas, felicem, cui suppetunt etiam nunc conqueraris. Quis est enim tam ^q compositæ feliciter
 quæ vita nemo dubitat esse cariora? Quare sicca jam tatis, ut non aliqua ex parte cum status sui qualitate
 lacrymas. Nondum est (10) ad unum omnes ^r exosa B

INTERPRETATIO.

- ^a Rusticana.
- ^b Symmacho.
- ^c Qui jam consules fuerunt.
- ^d Boetii.
- ^e Symmachi.
- ^f Ancoras.

- ^g Ego Boetius.
- ^h Evademus.
- ⁱ Philosophia.
- ^j Aliquem fecimus progressum.
- ^k Mollitiem tui animi.
- ^l Perfectæ.

NOTÆ

chi, quorum stemma, si placet, legere poteris apud Jacob. Sirmondum ad vii lib. epist. Ennodii. Hic autem agitur de Symmacho qui consul fuit sine collega sub Odoacre anno Christi 485, qui que a Theoderico rege inter alios delectus est judex in causa Basilii et Prætextati, qui magicarum artium accusabantur: ut refert Cassiodor. l. iv, Var., ep. 22. Hujus enim Symmachi duæ fuerunt filiæ, nempe Galla, de qua præter Fulgentium loquitur Gregor. Magnus iv, dial. 13, et Rusticana Boetii uxor, ex qua alter Symmachus natus est, Boetii parentis collega in consulatu, et prædicti Symmachi nepos. Neque vero præstantissimus ille vir suarum injuriarum securus ita erat, ut videbatur Boetio propter eam, qua apud Theodericum valere videbatur, gratiam et auctoritatem: inconstans enim ille rex impiis delatorum criminationibus incitatus, Symmachum socerum suum cum Boetio genero occidi jussit, auctore Procopio l. 1, de Bello Goth.

^a Vivit uxor.] II. Philosophia laudat uxorem Boetii, eam scilicet, quæ vocabatur Rusticana, Symmachi filia. Dnæ quippe fuerunt alternis Boetii uxores: prima Festi filia, dicta Elp s; mulier doctissima, quæ absque liberis decessit: altera filia Symmachi, vocata Rusticana; ingenio modesta, pudicitia pudore præcellens, uno verbo patri Symmacho similia.

^b Quid dicam liberos.] III. Philosophia celebrat liberos Boetii, memor cum dignitatis, tum etiam ingenii, quo præditi fuerunt. Meminit quidem dignitatis, qua instructi fuere; nimirum consulatus: nam consularis apud Latinos dicitur vir qui aliquando consul fuit: hos autem Boetii liberos nunc Philosophia vocat consulares. Meminit etiam ingenii, quod in his etiam pueris, tantum erat, ut in his vel paterni videlicet ipsius Boetii, vel avari nimirum Symmachi specimen eluceret ingenii. Quod demum dicitur, in id ætatis pueris, modus est loquendi Tullio etiam familiaris: Ita vivimus, inquit l. vi Epist., ep. 20, et id ætatis jam sumus, ut omnia quæ non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus.

^c Cum igitur, etc.] Ex prædictis Philosophia concludit Boetium adhuc esse felicem; quasi dicat: cui-cunque suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora, ille felix haberi potest: felix enim qui summo fruitur bono; quale esse videtur illud quod est ipsa vita carius: si quidem vitæ retinendæ, ut pote præstantissimo bono præcipua est mortalibus cura. Atqui tibi Boetio suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora; socer videlicet, uxor et liberi

omni virtutum genere præstantissimi. Crediderim hæc verba, o te si tua bona cognoscas, non fuisse dicta sine memoria istorum Virgilii, ii Æneid., v. 458:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agrícolas!

^d Tempestas.] Allegoria ipsi Ciceroni usitatissima: ubi nominata tempestate intelligi debet fortunæ sævientis impetus, quod utroque homines videantur obrui: nominatis ancoris tenacibus, familiares constantissimi, quod utrisque et præsentis solamen, et futuri spem temporis adesse possit. Quamobrem sicut, manentibus ancoris, navis remanet spes enatandi; sic, remanentibus prædictis familiaribus, Boetius meliorem sperare potest fortunam.

^e Quantum decus ornamentis nostris decesserit.] Amisiss videlicet opibus dignitatibusque nostris.

^f Promovimus aliquantum.] Aliquem in tui consolatione profectum fecimus, inquit Philosophia: promovere enim aliquando idem quod proficere: ut apud Terent. in Hecyr., abibo hinc; præsens quando promoveo parum.

^g Si te nondum totius tuæ sortis piget.] Si nondum te omnino infelicem putas: differunt pudet et piget; quod prius turpitudinem, posterius noxam rei videatur potius significare: unde Cicero pro Dom., me non solum piget stultitiæ meæ, sed etiam pudet.

^h Delicias.] Hoc est, animi mollitiem. Deliciæ enim ab eo videntur diciæ, quod animus his alliciat, dicuntur enim ab de et lacio, traho: inde lactat, illecat, delectat, oblectat, allicit, illicit, elicit. Sic Lucret. lib. v:

Quæ lacere in fraudem possent victosque tenerent.

Unde forte nostrum Gallicum lacer, un lacet. Hinc quod animus qualibet perturbatione, sed amore præsertim et voluptate alliciat, propterea qualibet perturbatio, sed amor præsertim et voluptas deliciæ vocantur: quo fit ut deliciæ modo in bonam, modo in malam partem accipiantur: sicut ergo mollities corporis in hoc versatur, quod illud facile possit in quemcunque locum versari; sic delicatus dicitur ille animus, qui contrariæ affectioni obnoxius undique potest facile flecti: qualis Philosophiæ videtur B etius, utpote qui abesse aliquid suæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conatur.

• • *fixetur?* • ^b *Anxia* (10) enim res est humanorum conditio bonorum, et quæ vel nunquam tota proveniat, vel nunquam perpetua subsistat. **121** • • *Huic census exuberat*, sed est pudori degener sanguis. • ^d *Hunc nobilitas notum facit*, sed angustia rei familiaris inclusus, esse mallet ignotus. • ^e *Ille* • utroque circumfluus, vitam cælibem delectet. • ^f *Ille nuptiis*

A felix, orbis liberis, alieno ^f *censum nutriti heredi*. **122** • *Alius prole lætatus, filii, filiaevæ* • delictis incestus illacrymat. Idcirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat inest enim singularis, quod inexpertus ignoret, expertus exhorreat: Adde quod felicissimi cujusque delicatissimus sensus est, et, nisi • ad

INTERPRETATIO.

^a *Disceptet.*
^b *Acerba.*
^c *Unus opibus abundat, sed eum pudet suæ ignobilitatis.*

^d *Alter nobilis est, sed paupertate premitur.*
^e *Tertius et dives et nobilis se conjugæ carere delect.*
^f *Opes pa. ut.*
^g *Vitiis.*

NOTÆ.

¹ *Rixetur.*] *Disceptet.* Rixa, lis est sive contentio inter duos pluresve homines, quorum alter repetit quod alter reddere renuit: quare nisi lux divina affulgeat, in omni hominum genere perpetuæ sunt rixæ: quod homo et status ejus ceu quædam partes ita opponantur, ut ille homo quædam videatur a suo stata repetere, quæ status hic renuit reddere: nemo hic ex omni parte beatus.

² *Anxia res est humanorum conditio bonorum.*] *Anxium* dicitur illud quod sollicitudinæ mœsta premit: *anxium* enim dicitur ab *ango*: hoc a Græco *ἄγχω* suffoco, *constringo*, primum quidem fauces, deinde mentem: hinc *angustus* et *angustia*, cum quis tantis difficultatibus premitur, ut quo se vertere debeat, ignoret. Atqui humanorum conditio bonorum sollicitudine mœsta animum premit: quod enim humana hæc conditio aut nunquam absoluta fuerit, aut nunquam perennis, semper locum relinquit aut appetendæ absentium bonorum adeptionis, aut timendæ presentium jacturæ: unde animi anxietas: ut pluribus exemplis deinceps confirmabit Philosophia.

³ *Huic census exuberat.*] Primum exemplum est de divitibus, iis scilicet, quibus, quod hi opibus abundant, *census* dicitur *exuberare*. *Census* enim a *censendo* dictus opes significat: unde Claudian. *carin.* 17, v. 231:

Ad dictoque hominum cumulent araria censu
Exuberare autem abundare est, quasi extra ubera profuere. Sic Virgil. 1 *Georg.*, v. 491:

At si luxuria foliorum exuberat umbra.

Et *Georg.* II, v. 516:

Nec requies quin aut pomis exuberet annis,
Aut fetu pecorum.

Atqui ejusmodi divites in hoc sibi videntur infelices, quod quibus sanguine conjuncti sunt, hi nobiles non sunt: *sed est pudori degener sanguis.*

⁴ *Hunc nobilitas notum facit.*] Secundum exemplum est de nobilibus viris: hic autem Philosophia videtur vim facere in verbo, dum dicit, *nobilitas notum facit*; *nobilis* enim a *notum*, sicut a *motum nobilitas* dicitur, ut nobilis sit, quasi nominis claritate notus. At qui et his nobilibus sua esse potest paupertas supplicium: *angustia rei familiaris inclusus, esse mallet nobilitis quidam ignotus*: optime autem paupertas vocatur *angustia rei familiaris*: Nam sicut dives suis palatiis, agris, vitibus, nummis, armentis hominibusque subditis, quibus veluti circumfunditur, eo auctoritatis potestatisque videtur dilatatus, ut se facile credat inexpugnabilem, juxta illud Proverb. VIII: *Substantia divitis urbs roboris ejus*; sic pauper sua taberna, agello, viticula, et puerorum sarcina veluti obrutus coangustatur: hinc Horatius *carin.* I, III, od. 2, pauperiem vocat *angustam*:

Angustam, amici, pauperiem pati
Robustus acri militiæ puer
Condiscat.

⁵ *Ille utroque circumfluus.*] Tertium exemplum est de iis qui pariter divites sunt et nobiles; sed qui in

hoc se putant infelices, quod vitam ducant conjugii expertem: *vitam cælibem delectent*: vita enim conjugii expertus vocatur *cælibis*: forte quia cælesti similis.

⁶ *Ille nuptiis felix.*] Quartum exemplum est de eo qui uxore felix est: quod prædictis nuptiis optimè significatur: quamvis enim *nuptiæ* non sint sine utroque conjugio, melius tamen *nuptiæ* dicuntur de uxore quam de marito: quod cum illa sponsa deduceretur ad maritum, faciem flammæ nuberet sive velaret: hinc *nup'a*, *connubium*, etc. Magna porro felicitas mariti, cujus est optima uxor: donum cælestè est. Proverb. XIX: *Domus et divitiæ dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens*. At felicitas hæc sæpius orbitate turbatur: *orbis liberis, alieno censum nutrit heredi*: Seneca in Hippolyto, v. 1248:

Triste fractis orbitas annis malum!

Heres ab *hero* dictus, quasi is sit bonorum dominus, apud jurisperitos duplicis est generis: nempe suus et externus. Sui *heredes*, ut dicitur Instit. I, II, tit. 19, § 2, *ideo appellantur quia domestici heredes sunt et vivo quoque patre quodammodo domini existimantur, veluti filius, filia, nepos, naptivæ ex filio, et deinceps cæteri liberi*. Extranei vero, qui hic vocantur *alieni* heredes dicuntur cæteri, ait Vinnius, qui non sunt sui et domestici. At quantum homo se suosque amans suis heredibus lætatur, tantumdem de extraneis sive alienis afflictor. Ecclesiastæ IV: *Considerans reperi et aliam vanitatem sub sole. Unus est et secundum non habet, non filium, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis, nec recogitat dicens: cui laboro et fraudo animam meam bonis: in hoc quoque vanitas est et afflictio pessima.*

⁷ *Alius prole lætatur.*] Quintum exemplum est de eo qui prole nata lætatur. Quod homo ad Dei imaginem conditus æternitatem appetat, quodque hanc in terris assequi non valeat, hinc fit ut parens uterque orta prole, veluti magna sui parte sibi olim successura lætetur: Joan. XVI: *Mulier non meminit pressuram propter gaudium, quia natus est homo in mundum*. At quanta lætitia parentes perfunduntur natis liberis hisdemque virtutem colentibus, tanta iidem afficiuntur tristitia, si hos liberos viderint vitiis indulgere: parens filii *filiaevæ delictis mœstus illacrymat*: ut nunc dicitur: Proverb. X: *Filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus mœstitia est matris suæ*. Nimirum quod liberi videantur sanior perenniorque parentum pars, hos parentes optant semetipsos meliores.

⁸ *Ad nutum.*] *Ad voluntatem*. *Nutus* a *nuendo* sive *movendo* dictus proprie motum corporis significat: sic *movendo* caput oculosve dicimur *annuere* et *atnuere* vel *renuere*. Quoniam vero ille corporis nostri motus nostram voluntatem consuevit indicare; hinc factum est, ut, signo pro re significata accepto, *nutus* non modo humanam, sed divinam quoque voluntatem significaverit: ex quo etiam *numen* ipsam Dei voluntatem notat, ut apud Virg. XI *Æn.*, v. 336:

Numine divum
In flammis et in arma feror.

nutum evincta (§) ^a suppetant, ^b omnis adversitatis insolens, minimis quibusque proster-
nitur, adeo perexigua sunt, quæ fortunatissimis
beatitudinis summam detrahunt. 123 ^a Quam
multos esse ^d conjectas, qui sese ^e cælo proximos
arbitrentur, si de fortunæ tuæ reliquiis pars eis mi-
nima contingat? Illic ipse locus, quem tu exilium
vocas, incolentibus patria est. Adeo nihil est mise-
rum, nisi cum putes! ^f : contraque ^b beata ^e sors
omnis est æquanimitate (§) tolerantis. Quis est ille
tam felix, qui cum ^a ^b dederit impatientiæ manus,

^a statum suum mutare non optet? ^c Quam multis ama-
ritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est!
quæ si etiam fruenti jucunda esse videatur, tamen,
quo minus, cum velit, abeat, retineri non possit.
124 ^a Liquet igitur quam sit mortaliæ rerum
misera beatitudo, quæ nec apud æquanimos perpetua
perdurat, nec anxios tota delectat. ^b Quid igitur, o
mortales, extra petitis intra ^c vos positam felicitatem?
Error vos inscitiae confundit. Ostendam breviter
tibi ^d summæ cardinem felicitatis. (§) ^e Estne aliquid
tibi ^k te ipso pretiosius? ^f Nihil, inquires. ^g Igitur si

INTERPRETATIO.

- ^a Ad arbitrium omnia adsint.
- ^b Nulli adversitati assuetus.
- ^c Usque adeo parva.
- ^d Non dubitas.
- ^e Beatos.
- ^f Aliquid in eo esse miseræ.

- ^B ^a Felix quælibet conditio, si æquo animo feratur.
- ^b Putaverit impatientem.
- ^c Vestram mentem.
- ^d O Boeti.
- ^k Tua mente.

NOTÆ

.i. versu 777:

Non hæc sine nomine dñum
Eventuant.

^a Suppetant.] Adsint: quia enim quod petitur, id
æpius impetratur, usus obtinuit, ut suppetere idem
sit quod adesse, quasi petendo impetratum. Hinc
suppetia, quas sibi suppetere rebus adversis periculi-
antes expetunt.

^b Omnis adversitatis insolens.] Nulli adversitati
assuetus. Insolens enim quasi non solens: solens au-
tem is dicitur qui id in quo totus est facit; quasi in
solo unoque hoc negotio versatus: quare insolens
adversitatis is est qui adversitati non est assuefactus.
Atque hic, ut nunc additur, minimis quibusque pro-
sternitur adversitatibus; quod mens ejus his motibus
non assorta, minimo turbetur: ut enim ab assuetis
non fit, sic ab insuetis fit passio: quemadmodum lo-
quuntur philosophi: usque adeo perexigua sunt quæ
fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt. Summa
arithmetici est universitas quædam que ex pluribus
minoribus addendo conficitur, aut ex qua minorem
subrahendo quædam restat: quamobrem summa
beatitudinis hæc nihil est aliud quam beatitudinis
fastigium, le comble du bonheur.

^c Quam multos.] Sextum exemplum est de ipso
Boetio, de cuius fortunæ reliquiis si pars minima plu-
ribus aliis hominibus contingeret, hi felices, sese cælo
proximos arbitrarentur: cum tamen ipse Boetius sese
putet infelicem.

^d Beata sors.] Beatus homo cui mens cogitando
ita constans est, ut instar libræ æquis ponderibus
firmata nec erigatur prosperis, nec adversis deprimatur.
Sed homo ille rarus: est in terris: nam quis
est ille tam felix, qui cum

^e Dederit impatientiæ manus.] Impatientia vinci se
passus fuerit: sic loquitur Tullius de Amic.: Atque,
inquit, ad extremum dat manus, vinci se patitur: ni-
mirum cum manibus præsertim homo sese tueri
soleat, ubi primum intelligitur victas manus dedisse,
hic intelligitur victus.

^f Statum suum mutare non optet.] Instar hominis
ægri, qui cujushbet sursus impatiens, partes se vertit
in omnes.

^g Quam multis amaritudinibus, etc.] Jam monui-
mus, mentem humanam veluti mediam inter Deum
humanumque corpus, quatenus est opus Dei et forma
hujus corporis, et a Deo et a corpore humano com-
moveri: hinc autem putamus oriri amaritudinem et
dulcedinem humanæ felicitatis: dulcedinem quidem
a Deo commoveri, amaritudinem vero a corpore:
quare cum homo quando perseverat, ab utraque hæc
causa afficiatur: deinceps nihil homini dulce est nisi

cum amaro conjunctum: quamobrem de quacunque
corporis voluptate dici potest quod Lucretius de
amore dixit l. iv:

Eximia veste, et victu, convivia, ludi.
Pocula crebra, unguenta, corona, sarta parantur:
Nequidquam: quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Quin ipsa etiam dulcedo in hoc amara, quod invita
ipso homine, qui illa afflicti videtur, abeat irrevoca-
bilis; nec retineri possit ad nutum, quo minus abeat:
ut hic dicitur.

^a Liquet igitur, etc.] Philosophia ex prædictis
exemplis concludit, quod probandum susceperat a
nota 48; felicitatem hominum præsentem nec adeo
absolutam esse, ut non anxios tota delectet, nec adeo
perennem, ut apud æquanimos perpetua perduret. Jam
ipsa Philosophia ad id, unde digressa fuerat, reversa
ipsum Boetii animum considerabit.

^b Quid igitur, etc.] IV. Philosophia commendat
animum Boetii, atque primum mortales frustra extra
se petere, ut in amicis, uxore, liberis, uno verbo in
corpore quam habent intra se, videbant in mente,
positam felicitatem: deinde addit eosdem mortales
errore inscitiae confundi: quod nimirum extra se
quærant, quam intra se habent, felicitatem: ubi no-
tandum errorem et inscitiam differre cum in aliis,
tum in hoc quod error omnis ab inscitia oritur, ita
ut possit esse inscitia sine errore; sed non error sine
inscitia: postea promittit se ostensuram Boetio sum-
mæ cardinem felicitatis: sive id in quo præcipue ver-
setur summa felicitas: quod enim cardo sit, in quo
janna vertitur, in usu est, ut id in quo negotium ali-
quod vertitur, vocetur cardo. Virgil. I. Aeneid., v. 676:

Hæc tæcto cessabit cardine rerum.

^c Estne aliquid tibi teipso pretiosius? Quamquam
Boetius, ut quilibet alius homo, corpore constet et
mente conjunctis, nihilominus relicto corpore Philo-
sophia Boetium ad unam mentis suæ considerati nam
revocat, quasi ad primum beatitudinis, quam quærit,
fontem: idque vocat totum Boetium: Tibi teipso:
sicut Apostolus Roman. vii: Infelix homo, inquit,
quis me liberabit de corpore mortis hujus? Estne igitur,
inquit Philosophia Boetio, aliquid tibi teipso pre-
tiosius?

^d Nihil.] Inquit Boetius: quidquid enim divinitus
factum naturali lumine novi, id aut mea mens est,
aut corpus quod vulgo dicitur materia: sed mea
mens vel ex ipso, est corpore sive materia pretiosior,
quod materiam hanc, a qua ipsa cogitari nequit, cogit
ipsamque ad arbitrium huc illicque, sæpius
cogitando, verset.

^e Igitur si tui compos fueris.] Si tuæ mentis tantam

• *tui compos fueris, possidebis* quod nec tu amittere unquam velis, **125** nec fortuna possit auferre. Atque ut agnoscas in his fortuitis rebus beatitudinem constare non posse, sic collige: Si beatitudo est summum naturæ bonum a ratione degentis, nec illud est summum bonum, quod eripi ullo modo potest; quoniam præcellit id quod (5) nequeat auferri: manifestum est quod c ad beatitudinem percipiendam fortunæ instabilitas aspirare non possit. d Ad hæc, e quem caduca ista felicitas vel sit, vel sciat eam, vel nescit esse mutabilem. Si nescit, quenam beata sors esse potest ignorantia cæcitate? Si scit, ineluat necesse est, ne amittat quod amitti posse non dubitat: quare continuus (10) timor non sinit esse felicem. An f vel si amiserit, negligendum putat? sic quoque perexile bonum est, quod B æquo animo feratur amissum. **126** Et quoniam

tu idem es, cui persuasum atque insitum permultis demonstrationibus scio, mentes hominum nullo modo esse mortales: cumque clarum sit, fortuitam felicitatem corporis morte finire: dubitari nequit, si hæc e auferre beatitudinem potest, quin omne mortaliū (5) genus in miseriam, mortis sine, labatur. Quod si multos scimus beatitudinis fructum non morte solum, verum etiam doloribus suppliciisque quæsiisse, quoniam modo præsens vita facere beatus potest, quæ miseris transacta non efficit?

127 METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, exemplo ædium, quæ ærennes non sunt, si aut sublimiores, ventis percussantur, aut depressiores, arenis immergantur, docet pari prudentia, et summas et infimas conditiones homini esse fugiendas, ut quietus intusque vivat.*

Quisquis volet perennem

INTERPRÆTATIO.

a *Tuæ mentis.*

b *Mentis ratione prædæta.*

c *Fortuna inconstans esse non possit beatitudo.*

d *Præterea*

e *Qui hac felicitate mortali afficitur, hic.*

f *Etiamsi.*

g *Mors.*

h *Quicumque optat tutius locare domum perpetuam, quique studet constans, et non disjici flammibus stre-*

NOTÆ.

habueris et nonnem et potestatem, ut illa notione ductus hac potestate nunquam abutaris: *compos enim et impositi dicuntur a potis*: unde dicimus *compotem et impotem*: sicut ratiocinator Varro: *potis autem dicitur vel a pateo quod pateat illi quidquid velit, vel a Dorica præpositione priori, juxta, quod quæ juxta nos sunt, in nostra consentur potestate, ut placet Vossio: nam, inquit Servius ad eel. 9 Virg., Quomodo victores dicimus vo i compotes, qui quod volunt faciunt; sic victos e contrario vocamus impotes, qui non possunt facere quod volunt.*

a *Possidebis.* In tua potestate erit.

b *Quod nec tu amittere unquam velis.* Crescente enim tuæ mentis adeoque tuæ originis notione, crescet et tuus in tuam mentem tuamque originem amor: cum exteriora bona tanto minus amentur, quanto magis cognoscuntur.

c *Nec fortuna possit auferre.* Mens enim tua (tuæque proinde cogitatio ita sunt tui juris, nihil ut in eas inconstans fortuna possit. Potest quidem fortuna quam jactat suam felicitatem tibi optandam proponere: sed persuadendo te fallere non potest nisi volentem: non prius autem id volueris, quam immemor tuæ mentis ejusque originis, specie caducorum bonorum veluti obæca us fueris.

d *Atque ut agnoscas, etc.* Philosophia tandem, proposita mente humana bonisque externis, quibusdam argumentis probat veram felicitatem in mente positam quam in cæteris bonis versari: quæ quidem argumenta ut percipiantur, notandum apud philosophos morales summum bonum duplicis esse generis: aliud quidem in genere rei: aliud in genere modi. Prius est res summe perfecta: unde nihil est aliud quam Deus: quare propheta rex psal. cxliii descriptione facta potentum, quorum filii, inquit, sicut novæ plantationes in juventute sua, filie composita, circumornatae sicut similitudo templi: pronuptiarum pleni eruantia ex hoc in illud; oves fetosæ abundantes in egressibus suis; boves crassæ; in quorum plateis non est ruina maceria, neque transus neque clamor; quos tenique beatos dixerunt, addit: *Beatus populus cujus Dominus Deus ejus.* Posterius vero, quod aliter vocatur *felicitas* siue *beatitudo*, nobis videtur posse definiti cogitatio mentis Deo constanter adhærentis: quod huic solum cogitationi convenire possit, quidquid naturali lumine cognoscitur convenire felicitati: sicut fusiùs alibi probavimus. Hic autem non agitur

de priori, sed tantum de posteriori summo bono, quippe quod dicitur *naturæ ratione degentis*, hoc est mentis humanæ modus.

e *Si beatitudo, etc.* Primum argumentum, quod potest sic proponi. Quod bonum eripi potest, hoc est, invito eo cujus est, amitti, illud non est summum bonum; ne quidem in genere modi: quandoquidem in hoc ipso genere melius est illud quod eripi non potest. Atqui omne fortunæ bonum eripi potest: propterea enim fortuna instabilis est. Contra vero bonum mentis cujusmodi est virtus, non potest eripi, hoc est, invito eo cujus est, amitti.

f *Ad hæc.* Secundum argumentum, quod potest sic institui. Quicumque fortuna dante, felix habetur, hic vel scit vel nescit, se invito, hanc fortunæ felicitatem esse mutabilem; sed quovis modo se habeat, revera felix non erit: si enim nescit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, hic versabitur in ignorantia cæcitate, qua stante nulla beata sors esse potest. At si scit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, idem hanc felicitatem aut timebit amittendam, aut dolebit; aut saltem negliget amissam, sed ut timor, sic dolor non sinit esse felicem, nec magni faciendum, quod æquo animo feratur amissum.

g *Et quoniam, etc.* Tertium argumentum quod sic disponi potest. Quæcumque felicitas morte finire potest, hæc non nisi nomine tenus felicitas est: siquidem felicitas vera, non secus ac ipsa mens humana, cujus est, quamque ut *intus* sic multis demonstrationibus persuasum est esse immortalem, immortalis esse debet. Atqui felicitas fortunæ, ut pote quæ corporis est, morte finire potest: unde plures alterius beatitudinis fructum, non morte solum, rerum etiam doloribus suppliciisque quæsierunt; idque eo potius quod vita hæc temere creditur felicitas: si enim vita hæc felicitas vera fuerit, necesse est, ut mors, quæ est hujus felicitis vitæ privatio, vera miseria habeatur

* Carmen constans duplici genere versuum alterorum, quorum prior Anacreontius post primum pedem, qui potest esse vel iambus, vel spondeus, vel etiam anapestus, duos iambos habet cum syllaba superlita; posterior Phœretrius spondeum, dactylum, et spondeum: excipitur tamen versus octavus, cujus primus pes est anapestus.

1. *Perennem sedem.] Domum per annos plures du-*

Cantus ponere sedem,
128 Stabilisque, nec sonori
 Sterni flatibus euri,
 5 Et fluctibus minantem
 Curat spernere pontum;
 Montis cacumen alti,
 Bibulas vitet arenas.
 Illud protervus auster

A 10 Totis viribus urget;
129 Hæ pendulum solutæ
 Pondus ferre recussant.
 Fugiens periculosam
 Sortem sedis amœnæ,
 15 Humili domum memento
 Certus figere saxo.
 Quamvis tonet ruinis

INTERPRETATIO.

pentis euri, et temerè mare exundans veluti intentans ruinam suis æstibus, ille pariter fugiat verticem montis elati, et arenas bibaces. Auster impetuosis omni conatu vexat illum verticem: hæ vero arenæ disjunctæ

renuunt portare onus suspensum. Sic tu vitans eventum incertum conditionis, ut videtur, gratæ, recogita stabilis fundare ædem petra depressa. Tum licet ventus reboet, turbans maria naufragiis, tu abditus muni-

NOTÆ.

raturam: sedes enim apud Latinos auctores, præsertim poetas, significat domum: perenne vero a pluribus annis, per quos durat, dicitur: hinc perennare idem quod diu perseverare: hinc Anna Perenna, cui veteres vota faciebant, ut annare perennareque commode liceret, auctore Ovidio in Fast.

2. *Cautus.] Tutus: nam cautus a cavere: cavere autem judicio Væronis a cavo; quod prisci illi, inquit Pontanus, qui Latium etiam ante Aborigines tenuere plerique in cavernis habitabant, quæ a cavando essent dictæ; his autem et æstus cavebant et frigore, pleraque etiam alia incommoda, in illisque se et sua cautius imitabantur: hinc cavere, cautio, cautor a jurisconsultis dicuntur de iis, quibus divitiæ tutæ sunt et securæ. Quoniam vero vir prudens, cogitationibus suis veluti prospiciens, se suaque tuetur, idcirco cautus, catusque vocari solet. Horat. de Arte:*

An omnes
 Visuros peccata putem mea, tutys et extra
 Spem veniæ cautus? Vitavi denique culpam.

Et lib. 1. carm., od. 10:

Mercuri facunde nepos Atlantis,
 Qui feros cultus hominum recentum
 Voce formasti catus, et decoræ
 More palæstræ

3. *Stabilisque.] Immotus et constans, suis videlicet, sedibus. Cum autem corpus quiete semel donatum æternum quiescat, donec ab alio de sua quiete dimoveatur, ideo duobus duntaxat modis domus fundata potest ruere: primum quidem motu sensili corporum incurrentium v. g. vento: deinde proprio pondere, fluentibus scilicet iis quibus domus nititur videbatur, fundamentis: Hinc nunc fit mentio ventorum, fluctuum marinorum, cacuminis montis, et bibularum arenarum.*

4. *Flatibus euri.] Eurus, inquit Agellius, ventus est ab oriente verno, id est æquinoctiali veniens. Latinis dicitur subsolanus. Illic non abs re dicitur sonorus: quod enim vehementiori impetu feratur, solitum aeris ab ortu ad occasum fluentis cursum secutus, propterea sonum ingentem edit. Unde Virgil. in Georg., v. 441:*

Quos animosi enri assidue franguntque feruntque.

6. *[Pontum.] Pontus generatim quodlibet mare, speciatim Euxinum: forte quia utrumque plenum laboris: πόνος enim labor potuit esse origo τῷ πόνῳ: quidquid sit.*

7. *Montis cacumen alti.] Cacumen, vertex est cum arborum tum montium: quod plures ejusmodi corporum partes surgendo in unum acumen coeant: cacumen autem nunc dicitur montis alti: quia a quo mons altior est, eo prædictis ventorum flatibus magis impellitur, adeoque domus hic fundata ruinæ magis foret obnoxia.*

8. *Bibulas vitet arenas.] Quæ videlicet aquas sorbere possint: quod enim his arenis interceptatur aer vel*

quodlibet aliud corpus quod aquæ subeunti, ut potest graviori, locum cedat, propterea si arenis istis imponantur ædificia ipsis aquis longe graviora, eadem ædificia fatiscentibus fundamentis statim corruent. Lucretius, l. II, arenam dixit bibulam,

Littoris incurvi bibulam lavit: quor arenam.

9. *Illud protervus auster urget.] Illud montis cacumen auster impetit. Auster est ventus ex plaga cœli meridiana flans. Quod autem auster ex terris in sublime sæpius flet, quemadmodum boreas oppositus e contrario ex sublimi in terras; idcirco auster rectum iter, quoad potest, insistens in summos montium vertices sæpius videtur incurrere: et propterea nunc appellatur protervus a proterendo, quia altiora corpora sibi objecta solet proterere. Seneca in Agam., v. 99:*

Nubibus ipsis
 Inserta caput turris pluvio
 Vapulat austro: densasque nemus
 Spargens umbras anuosa videt
 Robora frangi.

11. *Hæ pendulum solutæ pondus ferre recussant.] Hæ arenæ a se invicem disjunctæ impositum pondus non possunt sustinere. Nimirum sicut libræ, duæ sunt lances alternis sic mobiles, ut si altera graviori pondere onusta deorsum deprimatur: altera sursum attollatur necesse sit: ita in terra, aqua et aere quem spiramus, corpora adeo sese sustinent æquatis ponderibus, ut si alterum fuerit gravius, id propendeat, altero depresso: sicut infinitis exemplis demonstrari posset. Adde autem arenis impositæ longe graviores sunt eo liquore, quo interposito arenæ mollescunt.*

Illoc eodem exemplo usus est Christus Dominus Matth. VII: *Omnis, inquit, qui audit verba mea hæc et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: et descendit pluvia et venerunt flumina, et staverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna.*

13. *Fugiens periculosam sortem sedis amœnæ.] Haud aliter qui vitare cupit eventum incertum conditionis, quæ videtur jucunda: Sors quippe, inquit Tullius l. II de Divin., idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras: in quibus temeritas et casus, non ratio et consilium valet. Hinc sortilegi dicebantur, qui ductis, pueri manibus, sortibus prædicarent futura. Hinc etiam quod in unam vel oppositam partem flecti potest incertum, illud sors dici consuevit: hujusmodi autem est sedes amœna, quam idcirco Philosophia hic vocat periculosam.*

15. *Humili domum memento certus figere saxo.] Loca domum in saxo humili: in saxo quidem, ut firmo domus nitatur fundamentis: humili vero, ut tempestatibus minus sit obnoxia.*

17. *Quamvis tonet ruinis miscens æquora ventus.] Ventus tonat, cum tonitruo similis magnam excitat sonitum. Miscet autem æquora ruinis, cum naufragas naves cæteraque corpora mari imposita prosternit.*

Miscens æquora ventus,
Tu conditus quieti
20 Felix robore valli,
130 Duces serenus ævum,
Ridens ætheris iras.

131 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia jam validioribus utens argumentis probat, generatim divitias, speciatim pecuniam, gemmas, agros, vestes, famulos, cæteraque id genus, quamvis constarent, mentis humanæ bona non esse, sed potius mala, quibus quanto cupidius eadem mens fruitur, tanto minus felix est.*

Sed quoniam rationem jam in te mearum fomenta a descendunt, paulo validioribus utendum puto. a Age enim, si jam b caduca et c momentaria fortunæ dona non essent, quid in eis est, quod aut vestrum

A unquam fieri queat, au. non perspectum consideratumque (5) d vilescat? e Divitiarum vel vestri f, vel sui natura pretiosæ sunt? 132 Quid earum g potius, h aurumne, an vis congestæ pecuniæ? Atqui hæc effundendo magis, quam coacervando melius nitent: siquidem avaritia semper odiosos, claros largitas facit. Quod si manere apud quemquam non potest, quod transfertur in alterum: tunc est pretiosa (5) pecunia, cum translata in alios, largiendi usu deinit possideri. At eadem si i apud unum, quanta est ubique gentium, congeratur, cæteros sui inopes fecerit. Et vox quidem tota pariter multorum replet auditum; vestræ vero divitiarum, nisi comminutæ, in plures transire non possunt. Quod cum factum est, pauperes necesse est faciant (10), quos reliquunt. O

INTERPRETATIO.

mine constantis aggeris, eris beatus, contemptisque B
cæli furoribus, æges vitam tranquillam.

a Mentem subeunt.

b Fluxa.

c Sordescat.

d O homines.

e Pretiosus.

f Tanta.

NOTÆ.

19. *Conditus.*] *Absconditus.*: quemadmodum Virgil. i Georg., v. 441:

Ille ubi nascentem maculis varlaverit ortum.
Conditus in nubem.

20. *Felix robore.*] Robur quamcumque corporis fortitudinem significat: unde quod quercus silvestris inter cæteras arbores fortissima videatur, idcirco hæc robur appellatur.

20. *Valli quieti.*] Vallum murus est e terra ad fossæ oram aggestus, crebris sudibus sive palis munitus: quinobrem duæ sunt valli partes, nempe agger sive terra, et pali sive sudes, quare vallum quietum est.

21. *Duces serenus ævum ridens ætheris iras.*] *Vitam duces tranquillam contempto cæli impetu.* *Ævum* enim significat vitam, ut apud Virg. iv Georg., v. 206:

Ergo ipseas quamvis angustus terminus ævi
Excipiat.

Et ira, quippe quam insolitus corporis motus comitari solet, non raro violentos non solum hominis, sed et bestiarum, imo etiam inanimatorum corporum motus significat.

Et hoc etiam exemplo usus est Christus, prædicto cap. vii Matth... *Omnia, inquit, qui audit verba mea et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui edificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat supra petram.*

a Age.] *Age adverbium dici solet: sed nobis videtur imperativum verbi ago: non secus atque fac verbi facio: propterea si uni tantum loquamur, dicimus, age; si pluribus, agite: hinc voce hac exhortamur auditorem ad cogitandum, loquendum, aut faciendum. Ad cogitandum quidem ut apud Virgil. Georg. iii, v. 42:*

Te sine nil altum mens inchoat; en age segnes
Rumpe moras.

Ad loquendum: ut Æneid. vi, v. 345:

Die age: namque mihi fallax haud ante repertus.

Ad faciendum: ut Georg. i, v. 65:

Ergo age terræ

Pinget solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri.

b Caduca.] *Caducum a cadendo dictum: unde id significat, quod aut lapsum est, aut labitur, aut lapsurum est. Sic Virgil. Æn. vi, v. 481, de lapso,*

Belloque caduci

Dardanidæ.

Georg. i, v. 368, de labente,

Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas.

Et Æn. x, v. 622, de lapsuro,

Si mora præsentis læti tempusque caduco
Orator juveni.

c Momentaria.] *Fluxa: hac voce utitur S. Ambrosius: sed eandem non potui invenire apud Latino auctores, quos vocant classicos.*

d Divitiarum vel vestri, vel sui natura pretiosæ? I. Philosophia probat generatim divitias non esse aliquid mentis humanæ bonum, non solum quod omne fortunæ bonum, cuiusmodi sunt divitiæ, extra mentem est attentiusque consideratum sordescit, ut jam dixit; sed etiam quod nullæ divitiarum pretiosæ sunt. Pretiosum ergo nobis id dicitur; quod in nostra existimatione versatur: hac enim nostra existimatione fit, ut illius comparandi causa, quod a nobis poscitur, pretium solumus: unde pretiosum dictum est. Duobus autem modis aliquid versari potest in nostra existimatione, pro duplici modo, quo sese habere possunt idem, ex quibus veluti ex quadam materia illa existimatio, ut pote iudicium, constat. Primum quidem propter sui naturam: quando scilicet prædictæ idem ita claræ sunt et distinctæ, nihil ut involvant præter id quod a rebus cogitationi subjectis, ut pote earumdem causis, acceperunt. Deinde vero propter vestri, o homines, naturam: cum videlicet illæ idem, præter id quod a rebus cogitationi objectis habent, ipsum iudicantis præiudicium involvunt. Optime igitur Philosophia querit an divitiarum pretiosæ sint vestri, vel sui natura: tum pro comperto ponens divitias sui natura pretiosas in numero bonorum non esse, sequenti pecuniæ, gemmarum, agrorum, vestium, et famulorum enumeratione probat easdem divitias nequidem vestri natura pretiosas inter bona esse recensendas.

e Aurumne, an vis congestæ pecuniæ? II. Philosophia speciatim dictura de quibusdam divitiarum generibus, nimirum de pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, incipit a pecunia; quam idcirco dicit non haberi posse pretiosam, quod nec diffundi possit, juxta ejus institutum, quin largiendi usu desinens possideri ipsum dantem pauperet: nec congeri avaritia, quin cæteros sui inopes faciat, in hoc ipsa voce, rerum omnium tenuissima, tenuior, cum vox tota pariter multorum repleat auditum; nec mirum: quandoqui-

igitur angustas, inopesque divitias, quas nec habere totas pluribus licet, et ad quemlibet sine cæterorum paupertate non veniunt! **133** An gemmarum fulgor oculos trahit? Sed si quid est in hoc splendore præcipui, gemmarum est lux illa, non hominum: quas quidem mirari homines vehementer admiror. Quid est enim carens animæ motu atque membrorum compage, quod animatæ rationalisque (5) naturæ pulchrum esse jure videtur? quæ tametsi conditoris opera, siveque distinctione postremæ aliquid pulchritudinis trahunt, infra vestram tamen excellentiam collocatæ, admirationem vestram nullo modo merebantur. ^a An vos agrorum pulchritudo delectat? Quid ni? ^a Est enim pulcherrimi operis pulchra portio. Sic quondam sereni maris facie (10) gaudemus: sic cælum, sidera, solem, lunamque miramur. Num te horum aliquid attingit? ^b num audeas alicujus talium splendore gloriari? An vernis floribus ipse distingueris! aut tua in æstivos fructus intumescit ubertas? Quid inanibus gaudiis raperis? quid externa bona pro tui amplectaris? Nunquam tua facies esse

A fortuna, quæ a te (15) naturæ rerum fecit aliena. Terrarum quidem fructus, animantium procul dubio debentur alimentis. Sed si, quod naturæ satis est, replere indigentiam velis, nihil est quod fortunæ affluentiæ petis. Paucis enim minimisque natura contenta est: cujus satietatem si superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiet, aut noxium. **134** Jam vero pulchrum variis fulgere vestibus putas? quarum si grata intuitu species est, aut materiæ naturam, aut ingenium mirabor artificis, ^a An vero te longus ordo famulorum facit esse felicem? Qui si vitiosi moribus sunt, perniciose domus ^d sarcina, et ipsi domino vehementer (5) inimica: sin vero probi, quonam modo in tuis opibus aliæa prohibita numerabitur? Ex quibus omnibus nihil horum, quæ in tuis computas bonis, tuum esse bonum liquido monstratur. Quibus si nihil inest appetendæ pulchritudinis, quid est, quod vel amissis doleas, vel læteris retentis? Quod si natura pulchra sunt, quid id tua refert (10)? Nam hæc per se a tuis quoque

INTERPRETATIO.

- ^a Dicit Boetius,
^b Ait Philosophia.

- ^c Forma.
^d Onus.

NOTÆ.

dem vox, ut pote sonus, versatur in quodam tremore aeris, qui quod liquidus sit, ab uno homine loquente undique commoveri potest: pecunia autem est nummus ex ære primum, deinde ex auro argentove confectus, quo statutis legibus res propter facilius commercium permutari possunt: licet autem plura corpora simul moveri possint, idem tamen corpus non potest pluribus simul locis circumscribi.

^a An gemmarum fulgor oculos trahit? III. Philosophia gemmas dicit menti humanæ non debere esse pretiosas, quod lumen, quo gemmæ splendent, non sit hominum, sed illorum duntaxat affectio corporum, quæ cum inanimata sint, sic infra mentis humanæ excellentiam collocata sunt, ut hominis admirationem nullo modo mereantur. Nimirum gemma est lapis qui, instar vitri pellucens, lumen ideo transmittit, quod ante liquatus fuerit, quam lapidesceret. Hinc si aliquid metalli, alteriusve corporis opaci, gemmæ adhuc liquescenti infundatur, gemma pellucere minus apta coloratur: hinc suus est gemmarum sive pellucens, sive relucens fulgor, quo oculi ita moventur, ut mens ipsa ad gemmas primum spectandas, deinde admirandas, et aliquando etiam amandas excitetur, donec exuta omni præjudicio, advertat hic nihil aliud esse quam motum, non solum ipsa mente, a qua cogitatur, inferiorem; sed ipsi etiam corporum vitæ, quæ in perenni continuataque motione versatur, longe postponendum.

^a An vos agrorum pulchritudo delectat? IV. Philosophia addit, neque etiam agros prædictæ menti esse debere pretiosos: quia cum ager dicatur territorium, quod diligentius cultum fruges affert, ager pretiosus menti haberi nequit, nisi aut sua magnitudine, quatenus terminis longissimis circumscribitur; aut sua figura, quatenus tumoris expers, seu cylindro æquatus fuerit; aut suo motu, quatenus non modo fertillis, sed etiam fructuosus fuerit: *Agro bene culto*, inquit Tullius, *nil potest esse nec usu uberius, nec specie ornatus*. Atqui nullo ex his modis ager menti humanæ pretiosus esse potest. Non sua magnitudine: nam luna, sol, sidera, cælum, quæ tamen ipsi menti pretiosa non videntur, pulcherrimi operis portio sunt quolibet agro major. Non etiam sua figura plana:

siquidem mare: quod nihilominus tanto in pretio non est, dum tranquillum est et serenum, aquis æquali pondere libratis, non solum agro, sed quolibet alio corpore plano planius est: *quid enim tam planum videtur*, ait Tullius in Acad., *quam mare? ex quo etiam æquor illud poetæ vocant*. Non denique suo motu, sive florens, sive etiam fructuosus: quoniam flores fructusque agrorum extra hominem sunt; aut si horum pars quædam ipsum hominis corpus instar alimenti subeat, hæc tam parva esse debet, ut si naturæ satietatem superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiat, aut noxium. Lucretius l. v:

Quod si quis vera vitam ratione gubernet
Divitias grandes homini sunt, vivere parce,
Æquo animo: neque enim est unquam penuria parvi.

^a Pulchrum variis fulgere vestibus.] V. Philosophia præbat, neque etiam vestes menti nostræ habendas esse pretiosas; quod quæ vestium grata intuitu species est, hæc non ad nostram mentem, sed aut ad materiæ naturam, aut ad ingenium spectat artificis. Imo pulcherrima vestis ne a minima quidem sebre te poterit liberare. Lucretius l. ii:

Nec calidæ citius decedunt corpore febres,
Textilibus si in picturis, ostroque rubenti
Jactaris, quam si plebeia in veste cibandum est.

^a An te longus ordo famulorum.] VI. Philosophia pariter demonstrat famulorum turbam prædictæ menti non esse pretiosam: quia famuli isti vel improbi sunt, vel probi. Si improbi, tantum abest ut domino pretiosi sint, ut potius perniciose domus sarcina, et domino vehementer inimica, quippe qui lege divina tenetur famulum et a vitio retrahere et ad virtutem promoveri. Hebr. xiii: *Ipsi enim domini pervigilant, quasi rationem pro animabus redditari*. Si vero probi: *Quonam modo in tuis opibus aliena prohibita numerabitur?* Quare Philosophia merito concludit beatum hominem non esse, quod pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis abundet. Horat. Carin. iv, od. 9:

Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperem pati

opibus ^a sequestrata placuissent. Neque enim idcirco suat pretiosa, quod in tuas venere divitias: sed quoniam pretiosa videbantur, tuis ea divitiis annumerare maluisti. **135** Quid autem ^b tanto fortunæ strepitu desideratis? ^c Fugare, credo, indigentiam copia quæritis. Atqui hoc vobis in contrarium cedit. ^d Pluribus quippe adminiculis opus est ad tuendam pretiosæ ^e suppellectilis varietatem: verumque illud est, permultis eos indigere, qui (5) permulta possideant; contraque minimo ^f, qui abundantiam suam naturæ necessitate, ^g non ambitus superfuitate metiantur. Itane autem nullum est proprium vobis, atque insitum bonum, ut in externis, ac sepositis rebus bona vestra quæritis? ^h Sic rerum versa conditio

est, ut ⁱ divinum ^d merito rationis animal, non aliter sibi splendere (10), nisi inanimatæ suppellectilis possessione videatur? **136** Et ^k alia quidem suis contenta sunt: vos autem ^l Deo mente consimiles, ab rebus infimis excellentis naturæ ornamenta captatis; nec intelligitis, quantum conditori vestro faciatis injuriam. ^m Ille genus humanum terrenis omnibus præstare voluit: vos dignitatem vestram (5) infra infima quæque detruditis. Nam si omne cuiusque bonum, eo cuius est, constat esse pretiosius, cum vilissima rerum vestra bona esse judicatis, eisdem vosmetipsos vestra existimatione submittitis ⁿ quod quidem haud immerito ^o cadit. ^p Humanæ quippe naturæ ista conditio est, ut tum tantum cæteris re-

INTERPRETATIO.

^a *Sejuncta.*
^b *For. unam tuam frequenter appellando, tantoque concursu quærendo.*
^c *Indigere eis.*

^d *Titulo.*
^e *Homines.*
^f *Contingit.*

NOTÆ.

Pelusque leto flagitum timet,
 Non ille pro caris amicis
 Aut patria timidus perire.

¹ *Sequestrata.*] *Sejuncta.* *Sequestratus* autem dicitur a *sequestro*, hoc a *sequester*, qui est arbiter inter utramque partem sic medius, ut neutrius præjudicio actus judicet: quemadmodum *Æn.* xi, v. 435:

Bis senos pepigere dies et pæce sequestra.

Sed voxista, *sequestratus*, qua *Arnobius*, l. v *Adv. gent.*, et *Casiodorus*, l. i *Var.*, cap. 3, utuntur, purioris Latinitatis non videtur.

² *Fugare indigentiam copia quæritis.*] Id unum præterunt quicunque vehementiori prædictorum studio afficiuntur. Scilicet unusquisque homo suæ tenuitatis conscius, pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, veluti totidem satellitibus circumdatus, his putat se posse ab omni hostium injuria liberari: sed fallitur:

³ *Pluribus quippe adminiculis opus est.*] *Adminiculum* est auxilium, quod ad manum, sive præsto est: quod autem prædicta bona perpetuæ sint corruptioni obnoxia, ideo quo plura possidemus, eo ad illa conservanda plura nobis ad manum esse debent auxilia.

⁴ *Supellectilia.*] *Supellex* proprie est ornamentum aulæ, cujusmodi sunt aulææ, sedilia, lintea, vasa, cæteraque domus utensilia, quod nimirum hæc peditibus involuta, a militibus et forte etiam a legatis ad suos usus portarentur: hic autem supellectilis varietas est prædictorum honorum externorum multitudo, nomine partis ad totum translato.

⁵ *Non ambitus superfuitate.*] Non solum præsidii causa, ut dictum est, sed ambitu etiam prædictis divitiis studemus comparandis, rati nimirum nos enim majorem de nobis existimationem in mente cæterorum hominum excituros, quo pluribus majoribusque ejusmodi bonis fruamur: atque id ex eo evidens est, quod, si arbitrarem fore ut a nullo unquam homine videremur, nec gemmis, nec vestibus, nec illis ejusmodi bonis ita inhiarimus.

⁶ *Sic rerum versa conditio.*] *Mens* quippe mea mei corporis forma est, sed a Deo et propter ipsum Deum creata: quamobrem veluti media inter Deum conditorem, corpusque consors, ab utroque sic informatur notionibus, ut ab utroque in suas trahatur partes: sed heu! cum Deo unico diligendo vacare deberet, infelici cum propriæ infirmitatis, tum perturbationis pondere ad corpus primum, deinde ad cætera corpori famulantia truditur, qua quidem in re homo, *divinum merito rationis animal*, cæteris rebus creatis insipientior, injuriam facere videtur et Deo et sibi.

Primum quidem homo est.

⁷ *Divinum merito rationis animal.*] Homo enim ut nemo nescit, constat ex mente et corpore mutuo conjunctis: mens ratio; corpus animal non raro appellatur: sed mente homo similis est Deo: sicut statuitur *Genes.* i. *Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem et similitudinem nostram*: quatenus videlicet mens nostra res est, instar Dei, cogitans: unde homines, II *Petri* i, *divinæ consortes naturæ* dicuntur: propterea nunc homo vocatur *animal merito* sive titulo *rationis divinum*. *Homines*, inquit *Tullius* de un., *Deorum immortalium quasi gentiles sunt, et divini generis appellatur, et omnium animantium tenent principatum*. Deinde idem homo est cæteris rebus creatis insipientior: quandoquidem

⁸ *Alia quidem suis contenta sunt.*] Nam corpora inanimata, plantæ, bestię ipsæ finibus sibi divinitus præscriptis ita continentur, ut nec pecuniæ, nec gemmarum, nec agrorum, nec vestium, nec famulorum desiderio teneantur. Præterea idem homo injuriam videtur facere Deo:

⁹ *Ille genus humanum, etc.*] Cum enim Deus, ut pote cuius sapientia influit est, quilibet homine etiam sapientissimo sit sapienter, propterea ille homo injuriam facit Deo, qui ausus summo judicio divino antepone, quam dignitatem Deus terrenis omnibus præstare voluit, hæc infra infima quæque detrudit. Atqui homo prædictis bonis inhians ita se habet. Bonum enim ita in perfectione versatur, ut quod cuique bonum, illud eidem, semetipso videatur perfectius, ut pote a quo perfici possit: neque etenim perfici potest, nisi a perfectiori. Quamobrem cum pretiosum, ut supra dictum est, illud habeatur, quod in nostra est existimatione, cumque hæc existimatio non, nisi crescente rei subjectæ perfectione, crescere debeat, idcirco quidquam alieni bonum videtur, illud eidem pretiosius videatur, necesse est: quare homo summo famulorum, vestium, agrorum, gemmarum, pecuniæ et cæterarum ejusmodi rerum abjectissimarum desiderio occupatus, res istas sua etiam mente pretiosiores, perfectioresque esse existimat, adeoque suo conditori facit injuriam suo illo falso judicio.

¹⁰ *Quod quidem haud immerito cadit.*] Quod quidem falsum judicium nec sine aliqua causa est, nec sine aliquo effectu: oritur quippe ex voluntaria humanæ mentis ignoratione, quæ ignoratio, crescente illo judicio, crescentibusque adjunctis illi perturbationibus crescit.

¹¹ *Humanæ quippe naturæ, etc.*] Homo in hoc differt a cæteris animantibus, quod ille possit, cæteræ

bus, cum se cognoscit, excellat: eadem (10) tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam cæteris animantibus sese ignorare, natura est: hominibus vero, vitio venit. **137** ^a Quam vero late patet vester hic error, qui ornari posse aliquid ornamentis existimatis alienis. At id fieri nequit. Nam si quid ex apposis luceat, ipsa quidem, quæ sunt apposita, laudantur: illud vero his tectum, atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat (5). ^b Ego vero nego illud esse bonum, quod noceat habenti. Num id mentior? Minime, inquires. Atqui divitiæ possidentibus persæpe nocuerunt, cum pessimus quisque eoque alieni magis avidus, quidquid auri usquam, gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum

putat. Tu igitur, ^a qui nunc ^a contum gladiumque sollicitus pertimescis (10), si vitæ hujus ^b callem vacuus viator intrasses, coram latrone cantares. O præclara opum mortalium beatitudo, quam cum adeptus fueris, securus esse desistis!

138 METRUM • V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, posito discrimine inter vetera no:aque tempora, ait, idcirco etatem majorum nostra fuisse feliciorum, quod illi minori, quam nos, victus, vestitus, auri et regni cupiditate tenerentur.*

Felix nimium prior ætas,

Contenta fidelibus arvis,

139 Nec inerti perdita luxu;

Facili quæ sera solebat

INTERPRETATIO.

^a Longum sustem.

^b Semitam

Ætas prima hominum prisorum erat nimis beata,

B contenta suis arvis fertilibus, neque dissoluta intempere ignava, quæ consueverat, post longa jejunia, pasci glande expedita. Hi nesciebant vina, Liberi sive Bacchi

NOTÆ.

vero animantes non possint cogitare: quare quod cæteræ animantes sese ignorent, hoc illarum natura est: quod vero homo se ignoret, id ejus vitium est, quatenus præcipitationi et præjudicio obsecutus, ad suam mentem animo non vult attendere: unde justo Dei judicio fit ut *infra bestias redigatur*: Nolite fieri, inquit David p-al. xxxi, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus: ut nimirum sui immemor, instar bestię, huc ferat ir, quo corpus rapit.

^a *Quam late patet vester hic error.*] Est quidem hic error sive falsum iudicium, quatenus homo arbitratur, mentem suam ornari posse ornamentis alienis, videlicet pecunia, agris, gemmis, etc., ipsa enim quæ sunt apposita, laudantur quod vero his tectum atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat: calavera putes pulchris condita sepulcris: stercora nivibus obdacta. At ille error late patet, non solum ratione multorum hominum, qui illo inficiuntur, verum etiam ratione diversorum motuum cum animi tum corporis. quorum error ille est causa: quamobrem homo hoc ipso errore non modo Deo, ut probatum est, sed et sibi ipsi facit injuriam.

^b *Ego vero nego illud esse bonum, quod noceat habenti.*] Hæc Philosophię ratiocinatio interpretatione non indiget. Quod, inquit, nocet habenti, illud habentis bonum esse non potest: bonum quippe favere debet, non nocere. Atqui prædictæ divitiæ nocent habentibus, cum in aliis, tum in hoc præsertim, quod pessimus quisque eoque alieni magis avidus, quidquid auri usquam gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum putat: sua videlicet perturbatione præsertimque avaritia obcæcatus: unde per fas et nefas opibus studet acquirendis. Plautus in Captiv., act. II, scen. 2:

Odi ego anrum: multa multis suasit perperam.

^a *Qui nunc contum, etc.*] Philosophia alludit ad hos versus Juvenal. sat. 18, l. iv, v. 19:

Pauca licet portes argenti vascula puri
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Latro autem nunc ille dicitur qui, vias obsidens, viatoribus auferit opes, sæpe etiam vitam. [Nimirum latro olim erat miles conductus sive satelles, sic dicitur quasi *latro*, quod stiparet principis sui latus. Quoniam vero ejusmodi homines sua apud reges auctoritate abusi, viatores aggredi pecuniamque auferre non dubitabant, factum est, ut quicumque viarum obsessores, dicti fuerint latrones.]

^a Carmen constans uno genere versuum, quorum

quilibet tribus constat pedibus cum syllaba superstitite: tertius pes semper anapæstus: primus et secundus indiscriminatum spondeus, aut anapæstus.

1. *Prior ætas.*] I. Philosophia ponit discrimen inter vetera et nova tempora. Poetis quippe quatuor sunt mundi ætates, nempe aurea, argentea, ærea et ferrea, quod quomadmodum ferrum ab ære, æs ab argento, argentum ab auro, sic nepotes a virtute majorum degenerant: unde Horat. l. iii Carm., od. 6:

Damnosa quid non imminuit dies?

Ætas parentum pejor avis tulit

Nos nequiores nox daturus

Progeniem vitiosorem.

Hic autem agitur de ætate aurea, quæ idcirco vocatur prior: de qua ætate que nunc dicuntur, hæc maximam partem dicta fuerunt a Virgil. 1 et iii Georg., Tibullo l. i, el. 3, Lucretio l. v, Horatio Epod. od. 16. Ovid. i Metam., Juvenali sat. 6, etc.

2. *Contenta fidelibus arvis.*] II. Philosophia tractura de victu, nimirum cibo potuque aureæ illius sive prioris ætatis, incipit ab ipsa ejusmodi victus causa, nempe ab arvis fidelibus, quibus veteres illi contenti erant. Arvam autem, inquit Festus, ager est necdum satus: fidele vero id dicitur, quod votis respondens, expectationem possessoris non frustratur: atqui aurum illa ætate agri nec arati nec sati idipsam præstant. Lucret. l. v:

Nec robustus erat curvi moderator aratri

Quisquam: nec scibat ferro molirier arva,

Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis

Arboribus veteres decidere faucibus ramos:

Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat

Sponte sua, satis id placabat pectora donum.

Ovid. i Metam., v. 409:

Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.

3. *Nec inerti perdita luxu.*] Luxus hic vitium est dissoluti animi, quod hic variis suis cogitationibus, in contrarias veluti partes distractus, instar liquoris motu evanescentis dilui videatur: ut enim a fluo est fluxus; sic a luo est luxus: unde luxuries: sic Terentio adolescens dicitur luxu perditus. Ille autem luxus non abs re vocatur iners: nam iners quasi sine arte generatim significat rem omnem quæ est motus expers: sicut Ovidio, nec quidquam nisi pondus iners. Atqui ille animi luxus primum quidem cogitationes, deinde corporis ipsius humani motus rectos impedit.

5 *Jejunia solvere glande.*
 Non Bacchica munera norant
 Liquido confundere melle,
140 Nec lucida vellera Serum
 Tyrio miscere veneno.

A 10 *Somnos dabat herba salubres,*
 Potum quoque lubricus amnis,
 Umbras altissima pinus.
141 Nondum maris alta secabat,
 Nec mercibus undique lectis.

INTERPRETATIO.

dona, permiscere cum melle fluido; neque inficere lanas candidas Serum populorum succo purpureo Tyri. Gramen iisdem tribuebat soporem salutiferum; fluvius liquidus tribuebat potionem; pinus procerâ tribuebat umbras. Nondum ullus homo scindebat navi mare pro-

fundum, neque peregrinus, opibus undequaque quæsitis, conspexerat oras ante ignotas. Tunc cornua belli crudelia silebant, nec sanguis gravibus inimicitiiis effusus, conspexerat arma horrenda: quare etenim ira hostilis tentasset a primis illis temporibus tractare ullum ser-

NOTÆ.

5. *Jejunia solvere glande.*] III. Philosophia commendans cibum prioris illius ætatis, breviter notat ea quæ nostram inter et priscam victus rationem animadverti possunt discrimina, quorum alia ad ipsa cibaria; alia ad horum modum pertinent. Primum enim nostra cibaria exquisita esse solent et arte parata; prisca erant *facilia* et ab ipsa natura suppeditata. Deinde nostra cibaria frequenter sumuntur, et sæpius nulla instigante fame: prisca non nisi post *jejunia* eaque *sera* sive ad ultimum usque diem servata. Postremo nostra cibaria esse solent carnes, pisces et optimum quodque fructuum terrestrium genus: prisca erant *glandes*, ignobile frugum vulgus; quod pluribus aliis cum oratorum, tum poetarum testimoniis confirmari potest. Virgil. 1 Georg., v. 8:

Chaoniam piagui glandem mutavit arista.

Et v. 459:

Concussa que famem in silvis solabere quercu.

Lucretius l. v.

Glandiferas inter curahant corpora quercus...
 Ast odium cepit glandis.

Ovidius 1 Metam., fab. 3, v. 103:

Contentique cibus nullo cogente creatis,
 Arbuteos fetus montanaque fraga legebant,
 Cornaque, et in duris hærentia mora rubetis,
 Et que deciderant patula Jovis arbore glandes.

Hinc primi homines vocabantur βαλανοφόροι καὶ ὄρο-
 πῶται, *glandis edaces et aquæ potores*: hinc etiam communi adagio antiquitus dicebatur εἰς δρυός, *satis quercus*.

6. *Non Bacchica munera.*] IV. Philosophia meminit potus aureæ illius ætatis, quem dicit versu undecimo præmisit aquam, *Potum quoque lubricus amnis*: unde præmittit hos veteres nec vinum *Bacchicis muneribus*, nec *mulsum vinum melle mistum* novisse. Vinum enim dicitur munus Bacchi, quod Dionysius vini inventor dicitur fuerit Bacchus sive Ἰακχος ab ἰαχῆ, quod clamorem notat; quia forte vinum ad loquendum primum, deinde etiam ad clamandum potores exci-
 tet. Horat. Epist. l. 1, ep. 5:

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
 Spes jubet esse ratas: in prælia trudit inermem:
 Sollicitis animis onus eximit: addocet artes.
 Pecundi calices quem non fecere disertum?

Mulsum autem est potio ex vino et melle permixta facta: unde Græcis οἶνόμελι et μελίκρατον appellatur. Nimirum quemadmodum vino recens invento aqua, prior hominum potio, infusa fuit, juxta illud Virg. 1 Georg., v. 9:

Poculaque inventis Acheloia miscuit ovis.

Sic crescente gulonum libidine, eidem vino mel fuit immixtum, sive ad voluptatem, sive etiam ad producendam vitam: potus quippe ille venas vacuas sua lenitate mulcere fertur: ex quo forte a *mulcendo* dicitur *mulsum*. Hinc Catus apud Horatium reprehendit Ausidium, non quod mel Falerno misceret, sed quod Falerno austero,

Ausidius forti miscerat mella Falerno
 Meudusæ, quoniam vacuis committere venis

Nil nisi lenis decet, leni præcordia mulso
 Prolevis melius.

Hinc etiam Asinius Pollio centesimum excedens ætatis annum, cum ab Augusto hospite rogaretur quam maxime ratione illum corporis animique vigorem servasset, respondit, *Intus mulso, foris oleo*.

8. *Nec lucida vellera Serum.*] V. Philosophia transit ad primas majorum vestes, quas designavit nominatis illorum toris et tentoriis: tori, erant herbæ; *somnos dabat herba salubres*; tentoria, arbores, *umbras altissima pinus*: quamobrem prius dixit, hos veteres non novisse *vestes sericas*, aut *purpuram*, quæ tingerentur. Seres ergo sunt populi, quos inter duos annes Hydaspem et Indum constitutos Orosius scribit l. III, c. 23. Apud hos quedam sunt arbores tenuissima quadam lana onustæ: sicut plurimis gravissimorum auctorum testimoniis probatur: ut Virgilii 11 Georg., v. 121:

Velleraque ut foliis depeccant tenuia Seres.

Senecæ in Oct., v. 667:

Nec Mæonia distinguit acn
 Quæ Phœbeis subitus ebur
 Legit eois ser arboribus.

C Claudiani carm. 1, v. 479:

Stamine quod molli tondent de stipte Seres.

Sed gravis est disputatio de origine ejusmodi lanæ, an hæc ab arboribus, an potius a vermiculis illic degentibus? hoc ultimum videtur probabilius, ut hombyces apud istos populos, veluti apud nos stamea ab alvo grævida ducant. Eleganter rugosum ac sordidum illum vermem descripsit grande nostræ universitatis decus Antonius Hallæus, his versibus:

Est olli mater sauias, dat frondea nutrix
 Pabula, Thysbæo Morus polluta cruore.
 Quis avidam ut clausus latebroso in carcere pavit
 Ingluviem, totoque satur jam corpore turget,
 Viscera tum vacuas paulatim hinc molle figurat
 Lanicium; illoviemque modis in tenuia miris
 Net fila, et teretem glomerans convolvit in orbem.
 Ut vero emeritus perfecti nobile pensum
 Exanimo similis, pretiosa ut conditus urna
 Hic jacet: at luci mox redditur; induit alas,
 Jamque avis, et vermis, neutrumque, et denique
 [monstrum est.

Purpura autem, qua vestes sericæ tinguntur, vocatur *venenum Tyrium*: *venenum* quidem, quia liquor est e concha eductus, qui lanas, instar veneni viscera et venas subeuntis, ingressus has inficit: *Tyrium* vero, quod Tyrus urbs Phœnicæ, muricis, prædictæ conchæ, piscatu fuerit celebris. Virg. 11 Georg., v. 465:

Alba nec Assyrio fœnator lana veneno.

13. *Nondum maris alta secabat.*] VI. Philosophia commemorat aurum, quod commercio præsertim comparatur: commercium autem sit præcipue opæ famulantis maris, de quo nunc agitur. Sic Lucretius l. v:

At non multa virum sub signis millia ducta
 Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
 Equora lædebant naves ad saxa virosque.

Sic Tibullus l. 1, el. 5:

- 15 Nova littora viderat hospes.
Tunc classica sæva tacebant,
142 Odiis neque fusus acerbis
Crux horrida tinxerat arma.
Quid enim furor hosticus ulla
20 Vellet prior arma movere,
Cum vulnera sæva viderent.

- A Nec præmia sanguinis ulla?
Utinam modo nostra redirent
In mores tempora prisca!
25 Sed sævior ignibus Ætæ
Fervens amor ardet habendi.
143 Heu, primus quis fuit ille,
Auri qui pondera tecti

INTERPRETATIO.

rum? quandoquidem primi illi homines animadvertent fore ut infingerentur plagæ crudeles, absque mercede ulla cruoris effusi. Utinam nostra ætas nunc revertatur ad antiquum illum modum vivendi. Verum

æstuans libido bonorum caducorum, asperior flammæ. Ætæis fervet apud nos. Heu, quisnam ille fuit omnium primus, qui eruit pondera auri absconditi, et

NOTÆ.

Nondum cæruleas pinus contempserat undas
Effusum ventis præbueratque sinum.
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat externa navita merce ratem.

Sic Ovidius i Metam.

Nondum cæsa suis peregrinum ut viseret orbem
Montibus in liquidas pinus descenderat undas :
Nullaque mortales præter sua littora norant.

Tria super-unt hic notanda vocabula, videlicet *alta*, *mercius*, et *hospes*. *Alta maris* significant mare profundum et a terris remotius. Sic Virgil. i Æn., v. 58 :

Vix e conspectu Siculae telluris in alium
Vela dabant læti.

Et Æn. ii, v. 203 :

Ecce autem genium a Tenedo tranquilla per alta.

Mercis sive, ut antiqui loquebantur, *mercis a mercando* dicitur : unde rein venalem significat eamque præsertim quam nostri *mobilem*, *du meuble*, vocant, qualis vendi emique solet in nudinis hinc et inde lecta. Propterea nomen, quod veteri superstitione credebatur lucro rebusque istis emendis vendendisque præes-e, dicebatur *Mercurius*, nec aliam forte ob causam hic pingebatur sinistra virgulam, dextra sacculum numarium tenens, nisi quod mercatores hinc instructi, proficisci solent. *Hospes* denique sive ut primi Latinitatis auctores dicebant, *hostis* is est quem nunc peregrinum dicimus, Gallice *un hôte*.

16. *Tunc classica sæva tacebant.*] VII. Philosophia agit de regno, cujus obtinendi vel amplificandi causa hæcæne inflantur, arma sumuntur, multusque sanguis funditur. *Classica* igitur quasi *calassica* ab antiqua, *calo*, *voco*, inquit Isidorus l. xviii, c. 4, sunt corpora quæ convocandi causa erant facta : quemadmodum *classis* ab origine eadem dicta, eam significat hominum multitudinem, quæ sive mari, sive terra, sive domi, sive militiæ signo aliquo solet convocari : sic nostræ etiam scholæ, quod sint cætus discipulorum convocati, vulgo *classes* appellantur. Hic autem *classica* sunt signa militiæ, ut apud Virgil. ii Georg., v. 558 :

Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat,
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare iucundibus enes.

Crux vero sanguis est non solum qui corde ruit, sicut quibusdam placet (quandoquidem sanguis omnis e corde egressus ruit), sed qui extra venas effusus ut quiescit sic friget : *erux* quippe dicitur a *χρῦος*, *frigus* : unde *χρυσός*, *frigidus*. Quod cum horrorem incutere soleat, sanguis propterea et *acerbis* duntaxat odiis fundi, et *fusus arma quæ tingit, facere horrida* nunc perhibetur : propterea etiam nomen, sanguinis fundendi gratia, *arma primum voluerit movere*, nisi aliquod videatur sanguinis fundendi præmium ; ut nunc dicitur, non fuisse in illa priori ætate aurea. Ovid. i Metam. :

Non galeæ, non ensis erat : sine militis usu
Mollia securæ peragebant otia gentes.

Sicilicet ut canis Lucretius l. v :

Sic alia ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis :
Inque dies belli terrificis addidit augmenta.

B. 25. *Utinam nostra redirent*, etc.] Ita quidem prior ætas moderata fuit circa victum, vestitum, aurum et regnum, sed nostra in his omnibus cupiendis nullum videtur modum tenere : hinc minus felicem vitam ducimus, justissimumque est illud Philosophiæ votum.

25. *Sævior ignibus Ætæ amor ardet habendi.*] Mens quippe humana, hinc sui suæque perfectionis amans ; inde vero suæ tenuitatis conscia naturaliter, non modo suum corpus, sed externas etiam res amore prosequitur, adeo ut ex se cæterisque ejusmodi rebus quædam sibi videatur fieri societas, cujus ipsa sit pars non ultima. Hinc cæteris hisce rebus studet aut conservandis, si habeat ; aut comparandis, si iisdem careat, ita ut si contingat, hanc aliqua ejusmodi rerum aut possessione aut spe spoliari, veluti de parte suæ societas detracta doleat, magis aut minus, prout pars illa, plurius aut minoris habebatur. Nec immerito amor ille nunc dicitur *ignibus Ætæ sævior* : nam Ætæa mens Siciliæ, vulgo *mont. Gibel* perpetuo clarus incendio, frequentique strage, a poetis celebratur. Virgil. i Georg., v. 472 :

Vidimus indantem ruptis fornicibus Ætæam,
Flammærumque globos liquefactaque volvere saxa.

Illa autem perturbatio, quæ non minus perennis est, quam ignis Ætæus, longe plures gravioreque inducit calamitates. Virgil. viii Æn., v. 324 :

Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuere
Sæcula : sic placida populos in pace regebat :
Deterior donec paulatim ac decolor ætas
Et belli rantes, et amor successit habendi.

Ovid. i Metam., v. 128 :

Protinus erupit ræne peioris in ævum
Omne nefas : fugere pudor, verumque, fidesque
In quorum subiere locum fraudesque dolique
Insidiæque et vis et amor sceleratus habendi.

D. 27. *Primus quis fuit ille.*] Elegans locutio ad significandam vim prædictæ perturbationis. Sic Tibullus l. i, el. 10 :

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Sic Horatius l. i Carm., od. 5 :

Illi robur et æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus nec limit præcipitem Africum
Dævertantem aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabieni noti

28. *Auri qui pondera tecti.*] Recte aurum suo notatur *pondere*, non solum quia aurum omnium metallorum est gravissimum : sed etiam quia est omnium præstantissimum, recte quoque aurum dicitur *tectum*, præsertim inventori, de quo nunc agitur : siquidem aurum intra viscera terræ inclusum formatur.

Gemmasque latere volentes,

30. 144 Pretiosa pericula foedit?

145 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia spectatura potentiam ex parte potentis, subditi et ejusdem proprietatis, videt potentiam, 1° in improbo magistratu vituperii, in probro non laudis majoris esse causam; 2° in sola corpora sic valere, ut potens non minus laedi possit quam laedere; 3° nec vitia fugare posse nec infirmitatem: ex quibus concludit potentiam, non nisi abusus nominis, in numero bonorum poni*

Quid autem ^a de dignitatibus potentiaque disseram, quas vos, veram dignitatis ac potestatis inscii, ^a caelo

A exaquetis? 146 ^a Quae si in improbissimum quemque ceciderint, quae ^b flammis aeternae eructantibus, quod ^c diluvium tantas strages dederint? Certe, uti meminisse te arbitror, consulare imperium, quod libertatis principium fuerat, ob superbiam consulum vestri veteres abolere cupierunt, (5) qui ob eandem superbiam prius regum de civitate nomen abstulerant. At si quando, quod perarum est, probis honores deferantur, quid in eis aliud quam probitas utentium placet? Ita sit ut non virtutibus ex dignitate, sed ex virtute dignitatibus honor accedat. 147 ^a Quae

INTERPRETATIO.

gemmas abscondi, naves; quae ambo sunt, pericula rara?

^a Ad caelum usque laudando attollitis.

^b Igne voraciores.

^c Aqua rapidiores.

B

NOTAE.

29. *Gemmasque latere volentes.* In gemmis, ut pote, quae cogitationis sunt experies, neque voluntas est, neque ullus appetitus: Sed si gemmarum originem naturamque advertas, attentius, hac credideris velle latere. Primo quidem gemmae sua origine videntur velle latere: haec enim oriuntur in locis abditis, in aquis scilicet et in terra, ubi instar vitri liquescunt primum, deinde in fragilitatem duratae perlucent. Secundo eadem gemmae sua natura videntur velle latere: haec enim aut transmissio lumine pellucunt, aut remisso eodem lumine relucent. Si pelluceant, haec aera, quem spiramus, referentes, minus sunt aspectabiles. Si vero relucent, eadem oculorum aciem ita perstringunt, ut fixis oculis undique non possint aspicere.

30. *Pretiosa pericula.* Aurum et gemmae pretiosa quidem sunt, saltem propter illud, quod homo de his habet praedictum. At sunt pericula, non modo quando inclusa latent in natali sede, ex qua non sine magno fodiendis periculo possunt erui: sed etiam postquam effossa ab hominibus aut tenentur, aut quaeruntur: quippe quae ut corpori sic menti mortem serpius afferunt. Virg. in Aen., v. 57:

Quid non mortalia pectora cogis,

Auri sacra fames?

^a *De dignitatibus potentiaque.* Dignitates et potentia sive potestas hic conjunguntur: quoniam non differunt nisi nomine: Dignitas autem, inquit Tullius in de Inv., est alicujus honesta auctoritas quae cultu, honore et persequenda digna est. Nimirum dignitas dicitur a digno: dignus sive, ut veteres scribebant, dignus a nomine Graeco dicitur jus, ut dignus sit ille, cui aequum est obsequi: cum autem homo homini sit par, aequum non potest esse hominem homini obsequi, nisi Deo, omnium hominum conditore et rege, jubente: hinc omnis dignitas ita a Deo est, ut regi magistratibusque imperantibus, tanquam personis vicis Dei gerentibus, subditi teneantur obsequi: Joannis xix: Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Omnis anima, inquit Apostolus ad Rom. xiii, potestatis sublimioribus subdita: ut non est enim potestas nisi a Deo: quae autem sunt a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, etc.

Dignitas ergo sive potestas est quaedam veluti forma, quae propterea spectari potest ex parte potentis, ex parte subditi, et ex parte proprietatis, quae philosophis minus Latine loquentibus dicitur effectus formalis: atque ex triplici hoc capite philosophia deinceps probat non solum diuitias, de quibus iam egit, sed ipsam etiam potentiam non ita habere rationem boni, ut qui his caruerit, ille propterea habendus sit infelix.

^a Quae si in improbissimum.] I. Philosophia agit de

viro potente, sive, ut aiunt philosophi, de subjecto potestatis. Potens autem ille recens factus vel improbus est, vel probus. Si improbus fuerit, tantum abest ut hic accedente potestate melior fiat ut potius, instar ignis vehementissimi et aquae rapidissimae, idem magnas strages edat, abusus nimirum sua auctoritate: testes sunt reges consulesque Romani. Si autem fuerit probus, non propter potestatem probitas hujus; sed propter probitatem potestas laudatur: verum ad intelligendum id quod nunc dicitur de regibus et consulibus Romanis, aliquid dicendum de imperio et de varia ejus forma apud Romanos.

Imperium, Graecis πολιτεία, auctore Lipsio l. II Polit., cap. 1, est certus ordo in iubendo et parendo. Triplex est, inquit, principatus, optimatum et populi status. Miscentur inter se, fateor, et remittuntur aut intenduntur: sed sic ut propendat et praeponderet semper aliqua pars, a qua jure et nomen. Principatus est imperium unius, qui propterea vocatur rex aut princeps. Status optimatum est imperium plurium, qui quod virtute ceteris videntur praestare, electione adipiscuntur magistratus. Status denique populi est imperium plurium, qui sorte solum magistratus obtinent.

Has omnes imperii formas experti sunt Romani. Primum enim habuerunt reges, quorum postremus, inquit Florus l. I, c. 7, fuit Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod a Senio tenebatur, rapere maluit quam expectare, immisitque in eum percursoribus, scelere partem potestatem non melius egit quam acquisierat. Deinde habuerunt consules: nam, inquit idem cap. 9, Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, quibus ultione sui moriens, matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis suae vindicem transfert, mutato tamen et jure et nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine vel mora corrumpetur; consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Denique ut imperii Romani forma ab regibus ante ad consules venerat, sic, auctore Livio, iterum mutatur ab consulibus ad decemviros. Scilicet crescente praedictorum consulum superbia, aut potius nondum domita illa populi Romani, quae ex pastoribus originem duxerat, feritate, tandem aliquando consulibus successerunt decemviri, qui, quod multa tyrannice agerent, damnati sunt, eorumque potestas, tertio, ex quo in rempublicam introducta fuisset, anno sublata est.

^a Quae vero est ista praecleara potentia? II. Philosophia tractat de subditiis, sive de materia circa quam praedicta potestas exerceri potest: quod philosophia vocari solet objectum potentiae. Subjecta autem illa

vero est ista vestra ^a expetibilis ac præclara potentia? Nonne o ^b terrena animalia consideratis, quibus qui præsidere videamini? Nam si inter mures videres unum aliquem jus sibi ac potestatem præ cæteris vindicantem, ^c quanto movereris cachiuno! ^d Quid vero si (5) corpus species, imbecillius homine reperire queas, quos sæpe ^e muscularum quoque vel morsus, vel in secreta quæque reptantium necat introitus? Quo vero quisquam jus aliquod in quempiam, nisi in solum corpus, et quod infra corpus est, fortunam loquor, possit exercere? Num quidquam unquam libero imperabis animo? Num (10) mentem firma sibi ratione coherentem de statu propriæ quietis amovebis? **148** ² Cum liberum quemdam ^e virum suppliciiis ^æ tyrannus adacturum putaret, ut adversum se factæ conjurationis conscios proderet, linguam ille momordit atque abscidit, et in os tyranni sævientis abjecit: ita cruciatus, quos putabat tyrannus

materiali crudelitatis (5), vir sapiens fecit esse virtutis. ³ Quid autem est, quod in alium facere quisquam potest, quod sustinere ab alio ipse non possit? Busiridem accipimus necare hospites solitum, ab Hercule hospite fuisse mactatum. Regulus plures ^f Pœnorum bello captos in vincula conjecerat: sed mox ipse ^g victorum catenis manus præbuit. Ullanne igitur (10) ejus hominis potentiam putas, qui, quod ipse in alio potest, ne id in se alter valeat, efficere non possit? **149** ⁴ ^h Ad hæc, si ipsis dignitatibus ac potestatibus inesset aliquid naturalis ac proprii boni, ⁱ nunquam pessimis provenirent. Neque enim sibi solent adversa sociari. Natura respuit ut contraria quæque jungantur. Ita cum pessimos plerumque dignitatibus fungi dubium non (5) sit, illud etiam liquet, i natura sui bona non esse, quæ se pessimis hæerere patiantur. Quod quidem de cunctis fortunæ muneribus dignius existimari potest, quæ ad impro-

INTERPRETATIO.

- ^a desiderabilis.
- ^b Homines.
- ^c Quantum videres.
- ^d Muscarum vel minimarum.
- ^e Zenonem, ut quidam aiunt; Anaxarchum, ut alii.

- ^f Carthaginensium
- ^g Ab ipsis victis in vincula conj. ctus est.
- ^h Præterea.
- ⁱ Ha.
- ^j Secundum suam naturam.

NOTÆ.

potentiæ materia neque absolute subest potenti, neque tanta est, ut propiæ potentia sit maximi faciendæ. Non, inquam, materia illa absolute subest potenti: quandoquidem omnes homines, utpote ab eadem causa et propter eundem finem conditi, ita sunt pares, ut seclusa divina voluntate, qua alii aliis præsumunt, non minus sit *ridiculum* hominem sibi arrogare auctoritatem in alios, quam si *mus* in *murem* suum videres exercere imperium: quod hic dicitur. At hæc subjecta materies tanta non est: licet enim subditus ex mente et corpore consistet, non secus ac vir potens, tamen sicut potens suam non exercet potentiam, nisi corpore, verbo nimirum aut facto; sic homo viro potenti non subest nisi corpore: quemadmodum Christus docuit Lucæ xii: *Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant*: posse autem in corpus humanum tantum non est: partim quia corpore humano nihil imbecillius; partim etiam quia quod superior potest in corpus inferioris, id ipsum inferiori esse potest materia virtutis; aut injuria tamen potest inferior in ipsum superioris corpus exercere.

¹ *Quid, si corpus species, imbecillius homine?* Primum enim corpore humano imbecillius nihil reperiri potest: quandoquidem musca, exiguum animal, humano corpori mortem afferre potest, sive pungendo: sicut apes, præsertim vero crabrones, vulgo *frelons*. Virg. iv Georg., v. 236:

Illis ira nodum supra est, lææque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.

Sive etiam viscera subeundo, ut cantharides, de quibus Cicero, Epist. l. ix, ep. 21, *Caius*, inquit, *accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur*.

Notari possunt hic duo hæc nomina, *expetibilis* et *muscularum*, quorum testem Latinum non novi: mihi diceretur *desiderabilis* et *muscarum*. Tu videris.

² *Cum liberum quemdam virum, etc.* Deinde cruciatus, quos superior in corpus inferioris exercet, quædam esse possunt materia virtutis: sicut contigit Anaxarcho philosopho, Democriti sectatori, de quo nunc philosophia mentionem facit. Anaxarchus enim ille, ut ait Cicero in Tuscul., cum in manus Cyprii

Nycærentis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusavit. Illic autem in pilam saxeam coniectus, ibique ferreis malleis contusus: Tunde, inquit, tunde Anaxarchi follem: Anaxarchum enim non tundis: tyranno porro amputationem linguæ minitante, linguam dentibus abscissam in tyrannum exiit.

³ *Quid autem est quod in alium, etc.* Postremo quod superior potest in corpus inferioris, id ipsum non raro inferior in corpus superioris potest: cujus rei multa sunt exempla; meministi Philosophia *Busiridis* et *Reguli*.

Busiris Neptuni ex Libya Epaphi filia natus, crudelissimus fuit Ægyptiorum tyrannus: hic enim hospites suos Jovi immolabat, ne illi quidem vati, a quo id consilii acceperat, parcens: sed cum easdem insidias Herculi pararet, ab eodem Hercule, una cum Amphidamante filio, præcone Chalbe, et ministris ad ipsas aras interfectus est. Virg. iii Georg., v. 5:

Quis aut Eurystea durum

Aut illudati nescit Busiridis aras?

Claudian. carm. 3, v. 254:

O mites Diomedis equi! Busiridis aras
Clementes!

D Idem, carm. 18, v. 159:

Sic multos fluvio vates arente per annos,
Hospite qui cæso monuit placare tonantem,
Inventas primus Busiridis imbuti aras
Et cecidit sævi, quod dixerat, hostia sacri.

Regulus vero consul, qui, ut ait Plinius, fuisi Salentinis triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, ab ipsis Carthaginensibus (quos hic Philosophia vocat Pœnos), quos viceerat, resectis palpebris interfectus est.

⁴ *Ad hæc, etc.* Philosophia, consideratis *subjecto* et *objecto*, transit ad *effectum formalem* potentia, quemadmodum loquuntur philosophi. Sic autem contrahi potest hæc ipsius Philosophiæ ratiocinatio. Quidquid natura sua bonum est, illud habentem facit bonum, atque adeo ab eodem contrarium malum fugat: *agit enim cujusque rei natura quod proprium est, nec contrariorum rerum miscetur effectibus, et ultra, quæ sunt adversa, depellit: sic fortitudo sortem, velo-*

bissimum quemque uberiora proveniunt. De quibus illud etiam considerandum puto, quod nemo dubitat esse fortem, cui fortitudinem inesse conaperit : et cuicumque (10) velocitas adest, manifestum est esse velocem. Sic musica quidem musicos, medicina medicos, rhetorica rhetores facit. Agit enim cujusque rei natura quod proprium est, nec contrariarum rerum miscetur effectibus, et ultro, quæ sunt adversa, depellit. ¹ Atqui nec opes inexpletam restinguere avaritiam queunt, nec potestas sui compotem (15) fecerit, quem vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis; et collata improbis dignitas non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos. ² Cur ita provenit? Gaudetis enim res sese aliter habentes falsis compellare nominibus, quæ

A facile ipsarum rerum redarguuntur effecta : **150** itaque ^a nec illæ divitiæ, nec illa potentia, nec hæc dignitas jure appellari potest. Postremo idem de tota concludere fortuna licet, in qua ^b nihil expetendum, nihil ^b nativæ bonitatis inesse manifestum est, quæ nec se bonis semper adjungit, et bonos, quibus fuerit adjuncta, non efficit.

151 METRUM • VI.

ARGUMENTUM. — *Nero, inquit Philosophia, cujus potestas tanta fuit, ut populos ab ortu ad occasum, a septentrione ad austrum diffusos regeret, eo devenit improbitatis, ut, Roma inflammata, plures senatores, fratrem, matremque ipsam interfecerit : usque adeo exitiosum est improbum fieri potentem.*

Novimus quantas dederit ruinas,

152 Urbe flammata patribusque cæsis,

INTERPRETATIO.

^a Cur res ita se habet?

^b Propr.æ.

Scimus quam magnas strages Nero fecerit, qui Romam accensa, senatoribus interfectis, et fratre occiso, olim

B immanis, fuit tinctus sanguine suæ matris, quam ipse occidit; et lastrans oculis cadaver frigidum matris, non rigavit genas ullis stetitibus; at non erubuit esse censor majestatis interemptæ. Nihilominus hic tyrannus mo-

NOTÆ.

citæ velocem, musica musicum, medicina medicum, rhetorica rhetorem facit. Atqui non solum potentia, de qua nunc agitur, sed etiam cuncta fortunæ munera, habentem non faciunt bonum, nec ab eo contrarium malum fugant : cum pessimos plerumque dignitatibus fungi dubium non sit, et cuncta fortunæ munera ad improbissimum quemque uberiora proveniant.

Atqui nec opes, etc.] Quin etiam prædicta fortunæ bona nequidem illud cuius speciem nomenque imprimis gerunt, præstare videntur : cum neque divitiæ divitem, neque potestas potentem, neque dignitas dignum faciat. Non quidem divitiæ faciunt divitem : quia hæc inexpletam res inquirere avaritiam nequeunt : quippe quæ avaritia crescentibus divitiis crescit : ita ut copia faciat inopem. Non etiam potestas potentem facit : quoniam hæc eum quem potentem dicunt, utpote quem sæpius vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis, sui compotem non facit. Non denique dignitas dignum facit : siquidem dignitas improbis collata non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos. Juvenal. sat. 8, v. 140.

Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.

² Cur ita provenit? IV. Philosophia ex dictis concludit, prædicta male cum peculiari, tum etiam generali nomine ab hominibus donari : Gaudetis, inquit, o homines, res sese aliter habentes, falsis compellare nominibus, quæ facile ipsarum rerum redarguuntur effecta.

¹ Nec illæ divitiæ, etc.] Primum enim prædicta male peculiari suo nomine donantur : quandoquidem quæ vocantur divitiæ, potentia et dignitas, contrariis potius nominibus, ut dictum est, notari debent.

^b Nihil expetendum, nihil nativæ bonitatis, etc.] Deinde vero prædicta male quoque generali nomine vocantur bona : cum nec se bonis semper adjungant, nec eos, quibus fuerint adjuncta, bonos efficiant, sicut etiam dictum est.

^a Quod vocatur Sapphicum a muliere quæ illud invenit. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quinque pedes habens, coreum, spondeum, dactylum et duos coreos obtinet.

¹ Novimus.] Neminem quippe latet, et ut ait Horat. 1, serm. 7 :

Opior

Omibus et lippis notam et tonsoribus esse.

1. Quantas dederit ruinas.] Nero. Hic Romanis imperavit anno a nativitate Christi circiter quinquagesimo septimo. Quandiu Senecæ, cujus præceptis instructus fuerat, consiliis usus est, tandiu optimus habitus est imperator. At præceptore remoto, in omnia probra ac dedecora lapsus est : suæ quippe dignitatis immemor, inaudita dedit infamiæ, luxus avaritiæ et crudelitatis argumenta. Primum enim in scenam non tragædus modo, verum etiam citharædus prodiiit. Deinde nullam vestem bis induit ; nunquam carrucis minus mille iter fecisse traditur, soleis quidem mulorum argenteis ; aureo rete, purpura coccoque funibus nexis piscabatur. Præterea omnium opibus inhians, solus optabat videri dives. Postremo Romæ, quam incendi jusserat, culpam pœnamque transtulit in Christianos, quorum principes Petrum et Paulum apostolos morte multavit : quin Senecam magistrum, Antoniam amitam, Britannicum fratrem, Octaviam conjugem, Agrippinam matrem, seipsum tandem, dignum tantæ crudelitatis facinus, interfecit. Vide Suetonium l. vi. Præcipua hujus tyranni facinora deinceps exponuntur.

2. Urbe.] Urbs est oppidum muro cinctum. Sic vocatur, inquit, ab urbe, quod urbem condituri, taurum et vaccam futuræ secunditatis spe iungere soleant, et aratro circumducto designare sulcum, intra quem urbem ædificarent. Sed quod inter omnia oppida mœnibus cincta, Roma quondam principum locum obtinuerit, idcirco Roma κατ' ἐξοχήν urbs dicta fuit, iudice Quintiliano. Virg. ecl. 1, v. 20 :

Urbem quam dicunt Romam, Melibœæ, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depelle: e factus ..
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

2. Flammata.] Pars accipitur pro toto : non enim integra Roma flammis absumpta fuit, sed ea tantum urbis istius pars quæ obscenis ædibus videbatur informis ; quam per ludum accendit Nero, ut Trojam representaret incendium. Per sex dies, inquit Suetonius l. vi, septemque noctes ea clade sevitiū est ad monumentorum bustorumque diversoria pl. be compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ ; deorumque ædes ab regibus ac deinde Punicis ac Gallicis bellis vota dedicatæque, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat.

2. Patribusque cæsis.] Stella enim erinita, inquit

- Fratre qui quondam ferus interempto,
Matris effuso maduit cruore.
- 5 **153** Corpus et visu gelidum pererrans,
Ora non tinxit lacrymis, sed esse
Censor exhibenti potuit decoris,
Hic tamen sceptro populos regebat,
Quos videt condens radios sub undas
- 10 Phœbus; extremo veniens ab ortu :
Quos prethunt septem gelidi triones :
Quos hœus sicco violentus æstu
Torret, ardentem recoquens arenas.
- 154** Celsa num tandem valuit potestas

- A 15 Vertere insani rabiem Neronis?
Heu gravem sortem, quoties iniquus
Additur sævo gladius veneno!

155 PROSA VII.

ARGUMENTUM. — Boetio Philosophiam testanti de modo quo ad dignitates ipse pervenerat, respondet Philosophia, famam, qua optimus quisque magistratus videtur duci, quod hæc brevioribus eum loci, tum temporis angustiis contineatur, flocci esse faciendam, animo præsertim hujus sui exsilii, subque immortalitatis conscio.

Tum ego a, 'scis, inquam, ipsa minimum nobis ambitionem mortalium rerum fuisse dominatam: Sed

INTERPRETATIO

derabatur imperio gentes quas sol oriens occidensque B tuit mutare furorẽm Neronis amentis? o miseram hominum conditionem, quando auctoritas injusta confingitur cum crudelitate fera!

a Boetius.

NOTÆ.

Suetonius, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cæperat. Anxius ea de re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta cæde aliqui illustri expiãre atque a semet in capita procerum depellere, nobilissimo cuique exitium destinavit. Constat quosdam cum pædagogis et capsariis uno prandio pariter necatos: alios diurnum victum prohibitos querere. Nullus posthac adhibitus detectus aut modus interimendi: quocumque libuisset, quacunquẽ de causa, etc.

3. *Fratre interempto.*] Britannico scilicet, quem Claudius ex Messalina, ut Neronem ex Agrippina susceperat, quemque, ut ait Suetonius, non minus æmulatione vocis, quæ illi jucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paternalis memoria prævaleret, veneno aggressus est. Et cum ad primum gustum concidisset, comitiali morbo ex consuetudine correptum apud convivas ementitus, postero die raptum inter maximas imbres translatus exivit funere.

4. *Matris effuso cruore.*] Matrem dicta factaque sua equirentem acerbius et corrigentem, ait idem Suetonius, ita gravabatur ut nihil ejus ad violentiam terribus hanc perdere sta verit. Et cum veneno perentasset sentiretque antidotis præmuniam, lacunaria, quæ noctu super dormientem, laxata machina, deciderent, paravit, quod pluraque alia cum videret volis non respondere, pugione matrem occidit: unde illi versus:

Quis negat? Enææ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

5. *Corpus et visu gelidum pererrans.*] Adduntur prædictis atrociora, inquit Suetonius, nec incertis auctoribus, Neronem scilicet ad videndum intersectæ matris cadaver accurrisse, contractasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta bibisse. Hinc nunc dicitur cenor extincti decoris, quod quemadmodum censor de universisque facultatibus facere solebat, Nero singulas materni corporis partes lustrare, et de singulis sententiam ferre non dubitaverit; non lacrymatus, quod mirum: conscientia enim illa, qua confessus est exagitari se veluti verberibus furiarum ac tædis ardentibus, quaque agente suis prædicta oborta fuit, eundem ad lacrymas fundendas cogere debuisset: sed vox conscientia tunc propter majorem perturbationis impetum. credo, ab ipso vix audiebatur.

8. *Hic tamen,* etc.] Scelostatissimus tamen ille Nero, utpote Romanorum imperator, populos ab ortu ad occasum, et a septentrione ad austrum regebat. Nimirum Romanum imperium longe lateque diffusum ad quatuor præcipuas mundi partes, ortum, occasum, septentrionem, et meridiem pervenerat: unde Virg. Æn. vi, v. 781:

En hujus, Nate, auspiciis illa incluta Roma
Imperium terris, animos æquali Olympo...

hic vir, hic est, tibi quem promitti sæptus audis,
Augustus Cæsar, divum genus: aurea condet
Secula qui rursus Latio, regnata per arva
Saturno quondam: super et Garamantas et Indos
Proferet imperium: jacet extra sidera tellus,
Extra anni solisque vias, ubi cœliet Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Hæc autem quatuor mundi partes hic optime notantur: ortus quidem et occasus, Phæbo qui ventens ab extremo ortu, condit radios sub undas. Sic Virgil. Georg., v. 438:

Sol quoque et exorietur, et cum se condet in undas
Signa dabit: solem certissima signa sequentur.

Septentrio verò et meridies, Septem trionibus et nota torrente arenas: nam Septem triones sunt constellatio borealis, quæ vulgo Major Ursa dicitur, quæque ex septem præcipuis stellis constans, referre videtur plaustrum, boves trahentes, et bubulcum ducentem: boves quippe ab officio olim dicebantur teriones, quia solum terunt, aut terriones, quia terram arant, aut triones, quia striam faciunt. Notus autem ventus est a meridie flans, qui ideo cum magno calore conjunctus dicitur.

14. *Celsa num tandem valuit potestas?*] Hæc præsertim Neronis exemplo probatur potestas habentem non efficere meliorem, quod præsens est philosophiæ institutum: si qua enim magna unquam fuerit inter homines potestas, quæque adeo potuerit potentem reddere meliorem, hæc fuit potestas Neronis, quippe qui universum terrarum orbem imperio suo regebat: hæc tamen potestas, quanta quanta fuit, insani Neronis rabiem non potuit vertere. Rabies proprie morsus caninus, quo scilicet canis huc illucque raptus obvia quæque aggreditur: sic Nero omnium tyrannorum crudelissimus.

16. *Heu gravem sortem.*] Sic Virgil. Æneid. vii, v. 293, dixit:

Heu stirpem invisam et fati contraria nostris
Fata Phrygum!

Sic optime dicitur: O me perditum! Proh deum atque hominum fidem!

16. *Quoties iniquus additur sævo gladius veneno!*] Quoties potestas iniqua cum crudeli voluntate reperitur conjuncta: nam signum hic accipitur pro re significata. Sic proverbii instar dici solet: Gladium acutum avertas: Ne puero gladium, ut ostendatur potestas iis quibus nocet non esse committenda.

Scis, inquam, ipsa.] I. Quidem Boetius testatur Philosophiam, ut pote conscientiam omnium cogitationum, quas Boetius habuerit, de modo quo Boetius ipse ad dignitates pervenerit, atque se optasse materiam gerendis rebus, non ambitione, sed ne virtus tacita consensceret.

materiali gerendis rebus optavimus, quo ne virtus tacita consenesceret. Et illa b : **156** Atqui hoc unum est c, quod præstantes quidem natura mentes, sed nondum d ad extremam manum virtutum perfectione perductas allicere possit, gloriæ scilicet cupidus, et optimorum in rempublicam fama meritum : quæ quam sit exilis, et totius vacua pondera, sic considera : (5) e Omnem terræ ambitum, sicuti astrologis demonstrationibus accepti, ad cœli spatium, puncti constat obtinere rationem : id est, ut si e ad cœlestis globi magnitudinem conferatur, nihil spatii prorsus habere iudicetur. **157** Hujus igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta fere portio est,

A sicut Ptolemæo probante didicisti, quæ a nobis cognitæ animantibus incolatur. Huic quartæ si quantum maria paludesque premunt, quantumque i siti vasta regio distenditur, cogitatione subtraxeris, vix (5) angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncti quodam puncto circumsepti atque conclusi, de pervulganda fama, de proferendo nomine cogitatis? At quid habet amplum, magnificentumque gloria, tam angustis exiguisque limitibus aretata? Adde quod hoc ipsum brevis habitaculi septem plures incolunt (10) nationes, linguae, moribus, totius vitæ ratione distantes : ad quas tam difficultate itinerum, tum loquendi diversitate, tum

INTERPRETATIO.

- a Ut non.
- b Philosophia
- c Inquit,
- d Perfecta virtute præditas.
- e Circumscriptiorem.
- f Magnitudinem.

- B e Terra.
- h Quæ habitetur ab iis animalibus, quæ a nobis cognoscantur.
- i Portioni.
- j Loca deserta patent.

NOTÆ.

Ambitio et ambitus ab eadem origine procedunt, nimirum ambe circum, et itio itusque a verbo eo : quomobrem de corporibus primum, postea de mentibus propter quamdam similitudinem dicuntur : ambitus sive ambitio in corporibus est locus duorum pedum et semipedis, quo interjecto vicina ædificia ad circumveundi facultatem inter se distant : in mentibus vero est circumducta quedam cogitationum primum, deinde verborum, factorumque series ad consequendum honorem. Hæc erit ambitio, inquit Tertulianus de lib. mul. c. 4, unde et nomen ejus interpretandum, quod contupscentia apud animum ambiente, nascatur, ad gloriæ votum. Hanc ambitionem Boetius ait sibi nunquam fuisse dominatam.

Verum cum virtus in bona præsertim versetur cogitatione, quam cæteri homines non vident, quamque tamen aliquando decet cæteros homines cognoscere; Matth. v : Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est; propterea intavit Boetius sibi optandam materiam gerendis rebus, ne virtus tacita consenesceret.

Hoc unum est, etc.] II. Philosophia respondet hæc fama duri mentes, quæ natura videtur præstare, sed quæ perfecta virtute nondum præditæ sunt. Præstant quidem natura illæ mentes : quoniam corporum, quibus conjunguntur, motibus, instar volupariarum, non obsequuntur. At eadem mentes nondum perfecta virtute sunt præditæ, nam Matth. vi : Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est; unde Apostolus ad Gal. i : Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

Omniem terræ ambitum, etc.] III. Philosophia addit famam hanc flocci faciendam esse propter breviores loci, quo contineri possit, angustias. Nimirum cum fama hæc nihil sit aliud quam optima alterius hominis in tua merita cogitatio, dictio aut actio, propterea fama hæc latius diffundi non potest, quam hominum sic cogitantium, loquentium et agentium genus. Atqui illud hominum genus angustissimis coarctatur loci limitibus : non enim diffunditur ultra terram, quæ collata cum cœlo instar puncti est : non ultra terram habitabilem, quæ est quarta duntaxat pars illius puncti : non ultra eam hujus quartæ partem, in qua mores nostri vigent : non denique ultra eam morum nostrorum portionem, ad quam tuum nomen tuæque merita pervenerint, quæ quam sit exigua ex eo poteris conjicere, quod ipsum Romanum no-

mien, quod tamen longe tuo celebrius est, pluribus ignotum sit, quam notum ejusmodi terræ portionibus : quæ quidem omnia seorsum probanda sunt.

Astrologis demonstrationibus accepti.] Primum quidem globus ex terra et aqua constans, non modo cum extrema ora ac determinatione cœli, sed etiam cum illo cœlesti, cui stellæ fixæ inhæerere vulgo cogitantur, orbe collatus instar puncti ad sensum se habet : quia cum punctum, auctore Euclide, dicitur illud, cujus pars nulla est, idcirco ille orbis instar puncti se habebit, cujus diametri immotæ utraque extremitas, et medium ab unâ extranei alterius globi puncto æqualiter distabunt : iste quippe globus simplex videbitur et cujuscunque partis expertus. Atqui prædictis terræ et aquæ globus cum prædicto stellarum fixarum orbe comparatus ita se habebit : cogita enim diametrum hujus terrestris globi, quæ a nostris pedibus ad antipodas per centrum ducatur, quo spatio observabimus a nostris, eodem observabunt antipodes a suis pedibus distare stellas fixas, et utrique videbimus hujus cœli mediocritatem, non secus ac si in centro orbis terrarum versaremur. Propterea Cicero, lib. i Tusc., Persuadent, inquit, mathematici terram in medio mundi sitam ad universi cœli complexum, quasi puncti instar obtinere, quod χερσος illi vocant.

Hujus regionis quarta fere portio.] Deinde quantumvis istæ terræ et aquæ globus ita exiguus sit, ut puncti rationem habeat, integrum tamen fama non potest occupare : siquidem non major quam quarta ejus portio, Ptolemæo probante, ab iis, quæ a nobis cognoscantur, animalibus terrestribus, hominibus videlicet et bestiis incolitur. Aut si major quam quarta pars hujus orbis incolatur, ut nautis longius in dies progredientibus novæ terræ habitabilesprehenduntur : hæc tamen portio non desinit minima haberi : nam

Huic, si quantum maria, etc.] Præterea pars ista non potest integra ab hominibus incolari : sunt enim ibi maria plura ; sunt plures paludes ; sunt plura loca deserta.

Hoc septem plures incolunt nationes, etc.] Adde quod brevissimum illud terræ habitata punctum, tantum est, ut ad illud, ne urbium quidem celeberrimarum, fama pervenire queat. Nam ex his ipsis cultis notisque terris, inquit Tullius in Somnio Scipionis, num aut tuum aut cujusquam nostrum nomen ultra Caucasum hunc, quem cervis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare? Est autem Caucasus mons Asiæ, inter mare Euxinum et Caspium, vulgo mons de Circasie.

commercii insolentia, non modo fama hominum singularum, sed ne urbium quidem pervenire queat. Ætate denique Marci Tullii, sicut ipse quodam loco ^a significat, nondum Caucasum montem Romanæ reipublicæ fama (15) transcenderat, et erat tunc adulta ^b, Parthis etiam cæterisque id locorum gentibus formidolosa. Videsne igitur quam sit angusta, quam compressa gloria, quam ^c propagare ac dilatare laboratis? ^d Quid, quod diversarum gentium mores inter se, atque instituta discordant, ut quod apud alios laude, apud alios supplicio dignum iudicetur. Quo sit, ut (20) si quem famæ prædicatio delectat, huic, in plurimos populos nomen proferre, nullo modo conducat. Erit igitur pervagata inter suos gloria quisque contentus, et intra unius gentis terminos præclara illa famæ immortalitas coarctabitur.

158 Sed ^e quam multos clarissimos suis temporibus viros scriptorum inops delevit oblivio! Quanquam quid ipsa scripta proficiant, quæ ^d cum suis auctoribus premit longior atque obscura vetustas? Vos autem immortalitatem vobis propagare videmini, cum futuri famam temporis (5) cogitatis. Quod si ad æternitatis infinita spatia ^e pertractes, quid habes, quod de tui nominis diuturnitate læteris? Unius etc-

At nimis mora momenti, si decem millibus conferatur annis, quoniam utrumque spatium definitum est, minimam licet, habet tamen aliquam ^f portionem. At hic ipse numerus annorum, ejusque quantumlibet multiplex, (10) ad ^g interminabilem diuturnitatem non comparari quidem potest. Etenim finitis ad se invicem fuerit quædam, infiniti vero atque finiti, nulla unquam poterit esse collatio. Ita sit, ut ^h quamlibet prolixo temporis fama, si cum inexhausta æternitate cogitetur, non parva, sed plane nulla esse videatur. Vos autem, nisi ad populares auras, inanesque (15) rumores ⁱ, recte facere nescitis, et relicta conscientiæ virtutisque præstantia de alienis præmiis sermuniculis postulatis. Accipie in hujusmodi arrogantis levitate quam festive aliquis illuserit. Nam cum quidam ^j adortus esset hominem contumeliis, qui non ad veræ virtutis usum, sed ad superbiam gloriam falsum sibi philosophi nomen induerat, (20) adjecissetque jam se sciturum, an ille philosophus esset, siquidem illatas injurias leniter patienterque tollerasset. Ille patientiam paulisper assumpsit, acceptaque contumelia velut insultans, jam tandem, inquit, intelligis me esse philosophum? **159** Tum ille nimium mordaciter, intellexeram, inquit, ^k si tacuisses

INTERPRETATIO.

- ^a In somnio Scipionis
- ^b Romana respublica.
- ^c Vos homines.
- ^d Non secus ac suos auctores.
- ^e Proferas conferendo.

- ^f Proportionem.
- ^g Infinitam.
- ^h Quantumlibet longi.
- ⁱ Conciliandos.
- ^j Affecisset.

NOTÆ.

¹ Quid quod diversarum gentium mores, etc.] Denique quamvis tantum foret alicujus nomen, hoc ut pervenire posset ad omnes mundi populos, non propterea ejusdem gloria tanta esset: quoniam quod apud alios laude, id apud alios supplicio dignum iudicatur: quod nimirum populi præjudiciis potius et præcipitatione, quam evidenti ratione ducti iudicent: sic quæ nobis placent vestes, epulæ, cæteræve agendi patiendique formæ, hæc exteris nationibus displicent sæpius.

² Quam multos, etc.] IV. Philosophia subjungit, prædictam famam nihili putandam esse propter breviores temporis, quo durare possit, limites. Cum enim fama hæc ab aliena de tuis meritis existimatione pendeat, tandiu duntaxat ista fama durabit, quandiu in aliis hominibus vigeat meritorum tuorum memoria: atqui hæc memoria perennis esse nequit: nam vel deerunt scriptores, quibus cerebrum montemque hominum identidem commoventibus, impressa tuorum meritorum vestigia renoventur: vel aderunt.

Si defuerint scriptores, te, non secus ac plures suis temporibus clarissimos viros delevit, oblivio delebit. Sic Romanorum merita veluti sepulta jacuerunt, auctore Sallustio in bello Catilinario, quod prudentissimus quisque maxime negotiosus erat: ingenium nemo sine corpore exercebat: optimus quisque facere quam dicere, et sua ab aliis benefacta laudari quam ipse aliorum narrare malebat. Sic virorum fortium, qui ante Agamemnona vixerunt, quod hi caruerunt scriptoribus poetis, virtus celata latet, iudicio Horatii lib. iv Carm., od. 9:

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Urgentur; ignotique longa
Nocte: carent quia vate sacro.

Si vero adfuerint scriptores, quod eorum libri aut injuria temporum, aut hominum ipsorum negligentia sæpius pereant, nondum constare poterit tibi, tuam famam horum beneficio fore perpetuam. Sed nunciant libri, maneatque scriptorum memoria, ita ut de tuis meritis dicere possis, quod Ovidius cecinit de suis carminibus xv Metam.:

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Tua nihilominus fama, ipsi etiam mundo æquæva, brevior esset, quam ut propter eam obtinendam agere possis: præsertim si illa famæ diuturnitas conferatur cum æternitate, quam mens humana duratura est. Nam si brevissima unius momenti mora cum decem millibus annis collata, parva est diuturnitas, certe integra non modo vitæ hominis senioris, sed ipsius quoque mundi diuturnitas cum æternitate comparata, minima, imo nulla est diuturnitas: quandoquidem inter priores diuturnitates, ut pote ambas finitas, est aliqua; sed inter posteriores, quarum altera infinita, nulla est proportio; sive ut nunc dicitur portio: sic enim loquitur Curtius: Præmium, inquit, erit ei qui primus occupaverit verticem, talenta decem. Uno minus accipiet qui proximus ei venerit, eademque ad decem homines servabitur portio. Vox interminabilis, quam non semel adhibet Boetius, minus Latina videtur: Cicero diceret interminatam; sicut t de Nat. deor.: Si immensam, inquit, et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis.

³ Si tacuisses.] Simile est illud Ciceronis pro Arch. Philosophi, inquit, in libros, de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, et in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.

159 Quid autem est, quod ad ^a præcipuos viros (de A
his enim sermo est) qui virtute gloriam petunt; quid,
inquam, est, quod ad hos de fama post resolutum
morte suprema corpus attingat? Nam si, quod ¹ no-
stræ rationes (5) credi vetant, toti moriuntur homi-
nes, nulla est omnino gloria, cum is, cuius ea esse
dicitur, non exstet omnino. Sin vero bene mens sibi
conscia ^b, terreno carcere resoluta, cælum libera
petit, nonne omne terrenum negotium spernet, quæ
se, cælo fruens, terrenis gaudet exemptam.

161 METRUM · VII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia stricta oratione [quod
statim diserat soluta repetens, exemplis probat fa-
mam, quæ per vitam non nisi exigua esse potest,
morte finire: ita ut quibus fama hæc videtur altera
vita, his gemina mors subeunda sit.*

INTERPRETATIO.

^a Præstantes.

^b Suarum cogitationum.

Quicumque solam mente præcipiti petit
Summumque credit gloriam,
Late patentem ætheris cernat plagas,
162 Arctumque terrarum situm :
5 Brevem replere non valentis ambitum
Pudebit aucti nominis.
Quid o superbi colla mortali jugo
Frustra levare gestiunt ?
Licet remotos fama per populos means
10 Diffusa, linguas explicet,
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam,
Involvit humile pariter, et celsum caput,
Æquatque summis infima.

NOTÆ.

¹ *Nostræ rationes credi vetant.*] Plures enim sunt
rationes, quibus Philosophia probat mentem humanam
esse immortalem, adeoque hominem totum non mori :
unicam proferimus ex ipsa mentis natura desumptam.
Omnis res sive substantia, cuius nulla est nisi exte-
rior causa, est perennis et perpetua, Deo nimirum,
a quo est, suum agendi modum, quo illa substantia
condita e-1, continuante : sic genios tam malos quam
bonos perpetuos fore credimus ; sic ipsa materia, quæ
vulgo dicitur *prima*, ab omnibus habetur perpetua.
Atqui mens humana ita se habet. Est quidem sub-
stantia, quia alteri non **160** inhærens, suis subjacet
qualitatibus : at eisdem nulla est nisi exterior causa,
efficiens et finis, quandoquidem ex materia non
pendet. Atqui hujus suæ immortalitatis mens humana
ita conscia est, hanc ut semper appetat, quamque sibi
tantum debet attribueret, hanc temeraria quadam
assumptione caducis etiam rebus, cum quibus se
quandam putat habere necessitudinem, tribuat : sic
parentes in liberis, auctores in scriptis, omnes in
superioribus sepulcris immortalem quandam vitam
habitaro sperant ; quare Tullius, de Senect., *Optimi*,
inquit, *cujusque animus maxime ad immortalem glori-
am nititur.*

^{*} Carmen constans duplici genere versuum alter-
norum, quorum prior iambicus sex, posterior pariter
iambicus quatuor habet pedes, sæpius locis imparibus
spondeos, paribus iambos.

1. Mente præcipiti.] Sive præcipitatione. Est autem
præcipitatio inconsideratum de ignoto iudicium :
prima erroris adeoque vitii origo.

1. Petit.] Petere alicui, proprie corporis est ab
una in alteram viciniam translati : sed propter quam-
dam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus
hæc voluntate sua aliquo inclinat.

2. Summumque credit gloriam.] Summum scilicet
bonum : cum enim omne quod expetitur, id quandam
habeat boni speciem, propterea necesse est, ut quod
præcipue expetitur, illud summi boni speciem
habeat : fieri autem non potest ut gloria mortalis
videatur summum bonum, nisi iis qui præcipites, no-
tione obscura aut confusa ad iudicandum ducuntur :
iis nimirum, qui innata notione, qua omnes volumus
esse felices, inducti, falsa assumptione homini potius
quam Deo unico adherent.

3. Late patentem ætheris cernat plagas.] Tanta est
ætheris sive cæli undique diffusi magnitudo, hanc ut
imaginatione assequi non possimus, quo fit ut cælum
a quibusdam philosophis non *infinitem* quidem, sed
indefinitum vocetur : hoc est, latius diffusum, quam

B *Quiaquis inconsiderato animo tendit tantum ad glo-
riam, et illam putat esse summum bonum ; is conside-*

ut mens nostra imaginando illud possit definire. Illud
cælo attentius considerato, homo po erit suæ indur-
mitatis convinci, maxime si cum cælo veluti immensa
conferat exiguum, cuius ille sit minima portio, ter-
ram, sive

4. Arctum terrarum situm.] Ut enim integer terræ
et aquæ globus cum cælo collatus rationem puncti
habet, quemadinodum diximus ; sic terræ habitabilis
portio, in qua privati alicujus hominis merita cogno-
scantur laudenturque ab hominibus, comparata cum
reliquo terrarum orbe, in quo idem homo nec cogno-
sci nec laudari potest, exiguum est puncti illius pun-
ctum : quare hunc hominem tum *pudebit aucti nomi-
nis, quod tamen non valet replere brevem ambitum.* Sic
Alexandrum magnum pudit ex mundi, quos putavit
innumerabiles, ne unicum quidem subegi-se.

7. Superbi colla mortali jugo levare.] *Immortalita-
tem sui nominis sibi in terris comparare ;* hoc enim de-
siderio, ut dictum est, tenentur illi qui famæ apud
posteror acquiritur student.

9. Fama per populos means linguas explicet.] Fama
poetis fingitur habere rationem personæ, quæ penus
instructa per loca etiam remotissima citissime ferat,
et solutis ore linguaque populi, hunc ad loquen-
dum excitet. Virg. 1 *Æneid.*, v. 461 :

Bellaque jam fama totum vulgata per orbem.

11. Titulis fulgeat.] Titulus idem quod honor :
oritur enim a Græco τίτλος, hoc ἀπὸ τοῦ τίς, hono-
rare : unde τίτλι, honor. Hinc stemmata, imagines,
aut quæcumque alia honorum signa tituli solent ap-
pellari. Claudian. *carm.* 26, v. 144 :

Et duplices signat titulos commune tropeum.

12. Mors spernit altam gloriam, etc.] Nam *statutum
est hominibus semel mori*, ad Hebr. ix. Horatius l. 1
Carm., od. 28 :

Sed omnes una manet nox,

Et calcanda semel via lethi.

Dant alios furis torvo spectacula Marti :

Exitio est avidis mare nautis.

Mis a senum ac juvenum densantur funera : nullum

Sæva caput Proserpina fugit.

Et eodem lib., od. 4 :

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres, o beate Sexti.

Quod feliciter vertit noster Malherbæus, lib. vi :

La mort a des rigueurs à nulle autre pareilles :

On a beau la prier,

La cruelle qu'elle est se bouche les oreilles,

Et nous laisse crier.

Le pauvre en sa cabane, oh le chaume le couvre

- 15 **163** Ubi nunc fidelis ossa Fabricii jacent? A
 Quid Brutus, aut rigidus Cato?
164 Signat superstes fama tenuis pauculis
 Inane nomen litteris.
 Sed quod decora novimus vocabula
- 20 Num scire consumptos datur?
 Jacetis ergo prorsus ignorabiles,
 Nec fama notos efficit.
 Quod si putatis longius vitam trahi
 Mortalis aura nominis,
- 25 Cum sera vobis rapiet hoc etiam dies,
 Jam vos secunda mors manet.

165 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Adversa fortuna, inquit Philosophia, in hoc prosperæ præstat, quod prospera mentem involvens tenebris, eandem inducat cum ad errorem, tum ad vitium; adversa vero mentem exuens præjudiciis, hanc veluti manu ducat et ad veritatem et ad virtutem.*

Sed ne me ^a inexorable contra fortunam ¹ gerere bellum putes, est aliquando cum de hominibus fallax illa nonnihil ² bene mereatur, tum scilicet, cum se aperit, cum frontem delegit moresque profitetur. Nondum forte quid loquar intelligis. Mirum est, quod dicere gestio, (5) ^b eoque sententiam verbis explicare vix queo. Ktenim ³ plus hominibus ⁴ reor ad-

INTERPRETATIO.

ret hinc quidem spatia cæli ingentia, inde vero positionem terræ angustam, certe eundem pudebit rumoris dispersi, qui non potest occupare parvam circumscriptionem terrarum. Proh! quare homines arrogantes ambiunt incassum liberare corpus suum a servitute mortis? Quamvis fama undique dispersa per gentes dissitas explicet linguas omnium istarum gentium; grandisque familia splendeat illustribus honoribus, mors tamen tenet hanc summam gloriam, includit eundem similiter tumulo abjectas sublimesque cervices, et æquat ima supremis. Ubi ossa Fabricii fidei nunc jacent? Quid nunc est Brutus, aut Cato severus? Levis eorum memo-

ria notat vanum nomen paucis litteris. At quia cognoscimus nomina hæc pulchra, nonne ex eo fas est nobis nosse homines, quorum sunt ista nomina, extinctos? Ergo, homines, jacetis omnino incogniti, nec fama reddit vos cognitos. Quod si existimatis vitam vestram magis produci favore humanæ existimationis; quandoquidem ætas tandem aliquando ventura abripiet vobis hanc quoque existimationem, nunc altera mors vobis est expectanda.

^a Implacabile.

^b Ideoque.

^c Puto.

NOTÆ.

Est sujet à ses lois;
 Et la garde qui veille aux barrières du Louvre,
 N'en défend pas nos rois.

15. *Fidelis Fabricii.*] Fabricius consul Romanus apud plurimos, cum oratores, tum poetas, suam præsertim ob fidem celeberrimus, merito nunc vocatur fidelis. Primum quia a Pyrrho Epirotarum rege magnis muneribus, etiam quarta regni parte promissa tentatus, adduci non potuit ut patriam desereret. Deinde quia medicum Timocharem contra ejusdem Pyrrhi regis sui caput spe præmii venenum deferentem ad dominum suum reduci curavit, quod admiratus rex ait Fabricium difficilius ab honestate quam solem a suo cursu averti. Unde Claudian. *carm.* 26, v. 130:

Et nulli pervia culpæ
 Pectora Fabricii donis invicta vel armis.

16. *Quid Brutus.*] L. Brutus, sic dictus propter stupiditatem, quam metu Tarquinii simulabat. Ille Tarquinii ob violatam Lucretiam expulsis, libertatem Romanis asseruit, una cum Collatino: unde populus Romanus imperium in eosdem libertatis suæ vindices transtulit, mutato tamen et jure et nomine: quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumpetur, consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. De hoc Bruto sæpiissime loquitur Claudianus, ut *carm.* 22, v. 322:

Sit trabeis ultor Sillicho, Brutusque repertor.
 Libertas populi primo tunc consule Bruo
 Reddita per fasces: hic fascibus expulit ipsi
 Servitium; instituit sublimem Brutus honorem.

16. *Rigidus Cato.*] Sicut *Brutus* a simulata stultitia, sic *Cato* a vera prudentia cognomen est: *catus* quippe, unde *Cato*, est sapiens. Ausonius in *Mosella legumque catos sandique potentes*. Propterea plures a sua sapientia dicti sunt *Catonæ*. Juvenal. *sat.* 2, v. 40:

Tertius e cælo cecidit Cato.

Duo tamen sunt præstantissimi viri, qui hoc cognomine donati fuerint, quosque Philosophia hic potuit intelligere; Major videlicet, et Minor; ambo, sed diversis temporibus, e Portia, gente Tusculi obscura orti. Cato Major, qui Censorius dictus est, florebat

anno Urbis conditæ 570 et ad extremam usque senectutem pervenit. Cato autem Minor, qui vocatus est Prætorius, vivebat ipso belli Cæsariani tempore: de hoc Lucanus impudenter cecinit,

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni.

Et Horatius l. II *Carm.*, od. 4:

Audire magnos jam videor duces
 Non Inducor pulvere sordidos
 Et cuncta terrarum subacta
 Præter atrocem animum Catonicum.

17. *Signat superstes, etc.*] Mortuo homine superest hujus cadaver; quo e rupto nomen superstes, paucis litteris comprehensum scribitur ab iis saltem qui memoria præstant, sed usque ullo defunctorum sensu aut commodo: quare hoc non immerito *inane* vocatur.

19. *Sed quod decora, etc.*] Quod nomina hæc superbis sepulcris inscripta videamus, argumenta sunt non esse amplius eos, quorum sunt nomina: præscriptum quippe legitur: *hic jacet*. Unus est Christi tumulus, cui fas fuerit inscribere: *non jacet hic*: *Matth.* xxviii.

25. *Quod si putatis, etc.*] Si in superstite illo nomine vitam aliquam verari existimatis, cum illud etiam nomen tandem aliquando, inducta oblivione, perire debeat, secunda morte afficiemini. Sic Sulpitius Carthaginiensis de Virgilio Æneide, quæ ab auctore flammis destinata fuisse fertur:

Infelix gemino cecidit prope Pergæon igni,
 Et penes est alio Troja cremata rogo.

¹ *Gerere bellum.*] Declamando in fortunam.

² *Bene mereatur.*] Mereri est id agere propter quod præmium aut poena rependi debet: hinc cibus prandio posterior, cæna autem prior, quod hic debeatur mercenariorum laboribus, *merenda* appellatur: hinc etiam qui propter crimen aliquod punitur, poenas dicitur dare, quasi debitum reddens. Sic Cic. III de *Leg.*, *Perniciose, inquit, merentur de republica vitiosi principes.*

³ *Plus hominibus reor adversam quam prosperam prodesse fortunam.*] Homo, ut sæpius dictum est, constat ex mente et corpore, quorum illa hoc longe nobilior est: quare quod menti prodest, illud præstat

versam quam prosperam prodesse fortunam. ¹ Illa enim semper specie felicitatis, cum videtur blanda, **166** ² hæc semper vera est, cum se instabilem mutatione demonstrat. Illa ³ fallit, hæc ⁴ instruit; illa ⁵ mendacium specie honorum mentes fruentium ligat, hæc ⁶ cognitione fragilis felicitatis absolvit. Itaque illam ⁷ videas ventosam, fluentem, sui que semper ignaram; hanc ⁸ sobriam, (5) succinctamque, et ipsius adversitatis exercitatione prudentem. Postremo ⁹ felix, a vero bono devios blanditiis trahit; adversa plerumque ad vera bona ¹⁰ reduces ¹¹ unco retrahit. ¹² An hoc inter minima æstimandum putas, quod amicorum tibi fidelium mentes hæc aspera, hæc horribilis fortuna detexit, hæc tibi certos sodalium vultus, ¹³ ambiguosque (10) secrevit; discodens, suos abstulit, tuos reliquit? **167** ¹⁴ Quanti hoc ¹⁵ integer, et, ut videbaris tibi, fortunatus emisses? Desine nunc et amissas opes querere, quod pretiosissimum divitiarum genus est, amicos invenisti.

167 METRUM · VIII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia a simulacro amoris ad verum amorem, humanum primum, deinde divinum, progressa, ostendit mundum, elementa, cælum, mare,*

populos, conjuges et sodales amore contineri: unda concludit felices fore homines, si amore divino regantur.

Quod mundus stabili fide
Concordes variat vices,
168 Quod pugnantia semina
Fœdus perpetuum tenent,
5 Quod Phœbus roseum diem
Carru provehit aureo,
Ut quas duxerit Hesperus
Phœbe noctibus imperet,
Ut fluctus avidum mare
10 Certo sine coerceat,
Ne terris liceat vagis
Latos tendere terminos,
Hanc rerum seriem ligat
Terras ac pelagus regens,
15 Et cælo imperitans amor.
Hic si frena remiserit,
Quidquid nunc amat invicem
Bellum continuo geret,
Et quam nunc sociâ fide
20 Pulchris motibus incitant

INTERPRETATIO.

- ^a Prospera fortuna.
- ^b Adversa fortuna.
- ^c Prospera.
- ^d Adversa.
- ^e Prospera.
- ^f Adversa.
- ^g Prosperam.
- ^h Adversam.
- ⁱ Prospera.
- ^j Redeuntes.
- ^k Pedito, sive baculo retorto.

- ¹ Incertoseque.
- ² Familiares.
- ³ Incolumis.

Amori debetur quod mundus constanter mutat vices concordas; quod elementa contraria habent inter se pacem æternam; quod sol desert lucem splendidam carru aureo; quod luna dominatur tenebris, quas Hesperus egit; quod mare cupidum aquarum contineat fluctus limite præscripto: ne iisdem diffusis licet per terras latius extendi. Amor imperans cælo, mari et terræ,

NOTÆ.

alteri, quod alteram si menti non noceat, soli duntaxat corpori prodest. Atqui fortuna adversa menti prodest; prospera vero, si menti non noceat, ipsi tantum corpori prodest: quod deinceps probandum.

¹ Illa enim specie felicitatis.] Prospera enim fortuna notione obscura confusaque, qua mentem informat, eandem mentem inducit, primum quidem ad errorem, quo iudicet bona caduca summi boni rationem habere, deinde ad vitium, quo eadem mens, contempto Deo, iisdem bonis unice adhaereat.

² Hæc semper vera.] Adversa autem fortuna notione, quam aut invenit, aut facit evidentem, mentem ipsam inducit, primum quidem ad veritatem, qua iudicet solum Deum habere rationem summi boni; deinde ad virtutem, qua, cæteris posthabitis, Deum unice diligit. Sic dicitur Proverb. xxix: *Virga atque correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.*

³ An hoc inter minima, etc.] Quemadmodum inter bona exteriora amici præcipuum locum obtinent, sic quod amicorum mentes, alias tibi occultas, detegit, id bonorum saltem exteriorum pretiosissimum potest haberi; hoc quippe veri a falsis amicis discernuntur. Atqui fortuna adversa id præstat: quandoquidem, fortuna favente, falsi una cum veris amicis adsunt; sed eadem fortuna indignante, amicis veris remanentibus, falsi recedunt. Notissimum illud Ovid.:

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

⁴ Quod vocatur *Glyconicum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet ex uno spondeo et duobus dactylis componitur.

Occasione accepta ex ultimis verbis *prose* superioris, quibus Philosophia significavit, amicos Boetii fortunam adversa probatos, ipsi Boetio adesse, eundem Boetium excitat ad spectandum amorem, ejusque effecta. Amor autem non secus ac quælibet hominis affectio spectari potest duobus modis. Primo quidem, ut loquuntur philosophi, *inadæquate*, quatenus quidam corporis modus est, v. g. commotio sanguinis, spirituum, cæterarumque corporis humani partium ad conservandam societatem naturaliter instituta. Secundo, ut aiunt iidem philosophi, *adæquate*, quatenus præter prædictum corporis modum, versatur in voluntate hominis adherentis rei, velut alteri societatis, cujus ipse homo reliqua pars sit, parti. Hinc pro triplici genere opinionis, quam homo habere potest de parte illa (pluris scilicet, tanti, vel minoris, quam seipsum, faciendo hanc partem), amor triplicis est generis, videlicet pietas, amicitia et amor simpliciter dictus. In corporibus non est amor, nisi quatenus hic est modus corporis. In Deo non est amor, nisi quatenus est modus mentis. In homine est amor, quatenus est modus et corporis et mentis. Agitur hic primo de amore corporis, qui non tam amor, quam amoris simulacrum; secundo de amore hominis; tertio de amore Dei.

¹ Quod mundus stabili fide, etc.] I. Agitur de simulacro amoris, quod in corporibus animadverti potest: huicque refertur acceptum, 1° quod mundus, qui nihil est aliud quam universitas corporum materia quidem convenientium, forma autem discrepantium, in sua varietate concors perseveret; 2° quod elementa, quæ nihil sunt aliud quam corpora primo formata, ex quibus cætera consent, fœdus perpetuum

Certent solvere machinam.
Hic sancto populos quoque
Junctos foedere continet;
Hic et conjugii sacrum

25 Castis necit amoribus;

A Hic fidis etiam sua
Dictat jura sodalibus.
169 O felix hominum genus,
Si vestros animos amor,
30 Quo cælum regitur, regat!

INTERPRÆTATIO.

necit hanc seriem rerum: hoc cessante, quæ consentiant nunc, statim dissentiant, et tentabunt destruere machinam, quam nunc constanter cient præclaris motibus. Amor continet populos inter se conjunctos pace

incorrupta, amor confirmat sacramentum conjugii in flammis pudicis: amor denique reddit fidelibus amicis quod suum est. O vos beatos homines, si idem amor Dei, quo cælum gubernatur, gubernet vestras mentes.

NOTÆ.

teneant, sive intra sive extra corpora, quæ quod ex elementis constant, vocantur *mista*; 3° quod cælum sidera suis temporibus, et mare fluctus suis locis contineat. De *Phæbo* et *Hespero* jam diximus.

22. *Hic sancto populos.*] II. Agitur de amore humano. Hic multiplicis est generis: triplicis duntaxat nunc meminit Philosophia, nempe, 1° amoris, qui est inter populos, quo populi æterna in pace continentur; 2° amoris, qui est inter conjuges, quo sacrum sive sacramentum conjugiale confirmatur; 3° amoris, qui est inter amicos, quo amicus, *amico tanquam alter idem*, inducitur ad beneficiendum amico, cogitatione, verbo et opere: hæc quippe sunt *sodalium jura*.

28. *O felix hominum genus, etc.*] III. Agitur de amore divino, quo non modo cælum, sed omnia etiam corpora sic reguntur, ut hæc a divina voluntate ne latum quidem unguem discedant. Una est mens humana quæ, quod ab ipso Deo sic fuerit dilecta ut libertatis sit particeps, a prima volendi antiquæ norma, voluntate divina, recedat. Quare id unum esse debet Philosophiæ votum, ut eadem mens humana, contempta propria voluntate, proprioque amore, ad voluntatem amoremque Dei sese accomodat, ut sanctos viros imitata, voce cogitationeque submissa, dicat cum propheta rege: *Docce me facere voluntatem tuam, et cum Apostolo: Domine, quid me vis facere?*

LIBER TERTIUS.

170 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Philosophia rursus a levioribus ad validiora argumenta progrediens Boetium prædictis rationibus ad majora percipienda commotum paratumque monet, fore ut ipsum, initio a notioribus sumpto, ad veram felicitatem ducat.*

Jam a cantum illa finierat, cum b me audiendi avidum, stupentemque arrectis adhuc auribus carminis mulcedo delixerat. Itaque paulo post: O, inquam c, summum lassorum solamen animorum e, quantum me vel sententiarum pondere, vel canendi etiam jucunditate refoviisti! (5) adeo ut jam me posthac d imparem fortunæ ictibus non arbitrer. Itaque remedia,

quæ paulo acriora esse dicebas, non modo non perhorresco, sed audiendi avidus vehementer effragito.

171 Tum illa e, Sensi, inquit, cum verba nostra tacitus attentusque rapiebas, f eumque tuæ mentis habitum vel exspectavi, vel, quod est verius, ipsa perfeci: talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant. Sed quod tu te audiendi cupidum (5) dicis, quanto ardore flagrares, si quoniam te decere aggredimur agnosceres. Quoniam, inquam f? g Ad veram, inquit e, felicitatem, h quam tuus quoque somniat animus, sed, occupato ad imagines visu, ipsam illam non pote-

INTERPRÆTATIO.

- a Carmen.
- b Ego Boetius.
- c Philosophia.
- d Vinci posse.

- e Philosophia.
- f Ego Boetius.
- g Philosophia.

NOTÆ.

1 *Me audiendi avidum, etc.*] I. Boetius prædictis rationum philosophicarum momentis commotus dicitur cum corpore, tum etiam mente. Corpore quidem: quod carmen instar mulsi suave eum defixerat stupentem arrectis adhuc auribus, hoc est immotis et relicto corpore et auribus, ad facilius audiendum; qui loquendi modus a canibus, leporibus, aliisque bestiis, quarum aures sponte moventur, translatus est ad hominem, cujus aures non ita moventur: prædictæ enim bestię ad sonum melius excipiendum et sistere et aures erigere consueverunt. Mente etiam; quod hæc vel sententiarum pondere vel canendi etiam jucunditate ita recreata sit, ut jam se posthac impari fortunæ ictibus non arbitretur: quo fit ut remedia quæ Philosophia supra dixit esse acriora, non modo non perhorrescat, sed audiendi avida vehementer effragitet.

2 *Eum tuæ mentis habitum, etc.*] II. Idem Boetius prædictis rationibus paratus dicitur ab ipsa Philosophia. Paratus quidem est prædictis rationibus, quibus

sensim tolluntur præjudicia, propter quæ, dicenda ingrata displicerent, non secus ac palato male affecto cibis etiam suavissimis displicent: talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant. At ab ipsa Philosophia paratus est: cognitio enim philosophica, utpote quæ clara et distincta, principium est, a quo omne non modo judicium, sed etiam desiderium legitimum oritur: eumque tuæ mentis habitum vel exspectavi, vel, quod est verius, ipsa perfeci, inquit Philosophia.

3 *Ad veram felicitatem.*] III. Philosophia promittit fore ut Boetium ducat ad felicitatem; cum enim hic agatur de moribus instituendis; cumque optima morum institutio a fine præsertim pendeat, propterea Philosophia tractionem suscipit de felicitate, quæ morum recte formandorum finis est: hujus autem felicitatis notio animis hominum insita est: idcirco eadem Philosophia addit

4 *Quam tuus quoque somniat animus.*] Mens enim tum dicitur somnare, cum sopitis exterioribus orga-

Intueri. Tum ego ^a: Fac, obsecro, et quæ illa vera A sit, sine ^b cunctatione demonstra. Faciam, inquit illa ^c, (40) tui causa libenter: 172 sed ^d quæ tibi causa notior est, eam prius designare verbis, atque informare conabor: ut ea perspecta, cum in contrariam partem flexeris oculos ^d, veræ specimen beatitudinis possis agnoscere.

173 METRUM • PRIMUM.

ARGUMENTUM.—*Philosophia exemplo corporum; nimirum agri, palati, nec non aeris, male et bene alternis affectorum, probat, mentem humanam prius exuen-*

^a Boetius repono

^b Mora.

^c Philosophia.

^d Mentis.

Quicumque cupit seminare campum liberum, ille imprimis purgat fundum arbutis, rescinditque falce B

INTERPRETATIO.

spinas et flicem, ut Ceres recens procedat, onusta fructu. Mel opus apum videtur, multo suavius, si palatum ante imbuatur sapore ingrato. Sidera fulgenti jucundius, cum notus ventus meridianus cessat edere fragores pluvios. Postquam stella referens lucem fugavit noctem, dies formosa ducit equos rubentes solis. Sic tu,

NOTÆ.

nis sensuum, spiritibus impressa cerebro vestigia relegendibus commovetur, juxta illud Claudian. carm. 27, v. 4:

Omnia quæ sensu voluntur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.
Venator defessa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad silvas et sua lustra redit.

Quare in somniis hominum, ut sæpe est aliquid falsi, ita semper est aliquid veri. In his, inquam, sæpe est aliquid falsi; quod sæpe mens somnians exterioribus corporibus tribuat quod illis non convenit. At in iisdem semper aliquid veri est, v. g. somniantem cogitare: sicut ergo homo non somniat nisi ante captis ab ipso corpore speciebus, sic mens quæ nullum peculiare bonum appetit, nisi duce felicitatis notione, ab ortu divinitus insita, non male dicitur hanc felicitatem somnare: quamobrem, sicut per somnum contingit, illa insita felicitatis notio, alienis imaginibus ita obscuratur, ut ipsa felicitas ab ipsa mente, cui est insita, clare et distincte non percipiatur: hinc falsa assumptione in divitias, aut quodlibet aliud a Deo diversum, velut in summum bonum suumque ultimum finem, inclinata tendit. Propterea quærenda

¹ Quæ tibi causa notior est.] IV. Eadem Philosophia monet sibi initium sumendum esse a notioribus: in omni quippe methodo semper sit progressus a notioribus ad minus nota: ut nimirum hac evidenti notione ducamur et ad investigandum, et ad discernendum id quod quæritur, ab eo de quo non est quæstio.

* Quod vocatur *Phaliscum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet ex tribus dactylis et uno pyrrichio componitur. Quare observari poterit quartus versus, in quo contra communem usum ultima syllaba hujus nominis *Ceres* contrahitur, ut horum *miles, seges, pedes*.

1. *Serere volet agrum.*] I. Philosophia utitur exemplo agri, qui non prius potest esse ferax, quam extractis virgultis cultus fuerit.

1. *Ingenuum.*] *Ingenuus* sit ex præpositione in et verbo *geno*, quo usi sunt Varro, Lucretius, pluresque alii pro *gigno*: quare *ingenuus* idem videtur esse quod *ingenitus*: quemadmodum *ingenium* sæpius usurpatur pro natura cujusque rei: sicut Virg. II Georg., v. 477: *Nunc locus arborum ingenii*. Sic fontes dicuntur *ingenii* sive nativi a Lucretio l. I. Sic homo dicitur *ingenuus*, cum a primo ortu, nullo servitutis jugo pressus liber est. Similiter ergo *ager* ille dici potest *ingenuus*, qui nullis plantis consitus sic liber est, ut ad quodlibet semen concipiendum videatur aptus; quemadmodum a primo ortu fuisse crediderim. Sic gula, quam nulli sapes præoccupaverunt, *ingenua* vocatur Martialis Epigr. l. VI, ep. 41:

dam esse falsa, quam induatur vera opinione bonorum.

Qui serere ingenuum volet agrum,
Liberat arva prius fruticibus,
Falce rubos, flicemque resecat,
Ut nova fruge gravis Ceres eat.

5 174 Dulcior est apium mage labor,
Si malus ora prius sapor edat.
Gratius astra nitent, ubi notus
Desinit imbriferos dare sonos.
Lucifer ut tenebras pepulerit,

spinas et flicem, ut Ceres recens procedat, onusta fructu. Mel opus apum videtur, multo suavius, si palatum ante imbuatur sapore ingrato. Sidera fulgenti jucundius, cum notus ventus meridianus cessat edere fragores pluvios. Postquam stella referens lucem fugavit noctem, dies formosa ducit equos rubentes solis. Sic tu,

Non minus ingenua est et mihi, Marce, gua.

2. *Liberat arva.*] *Arvum*, inquit Festus, *dicimus agrum nondum satum*: in agro autem nondum satum nasci solent filix, rubi et frutices, de la fougère, des ronces et toutes sortes de broussailles; quæ propterea ressecanda sunt.

4. *Ut nova fruge gravis Ceres eat.*] *Ut terra sit secunda*. Ceres enim terra est, quod, ut omnes sciunt, frugum inventrix habetur et nutrix. Virg. I Georg., v. 447:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacre
Deficerent silvæ, et victum Dodona negaret.

5. *Dulcior est apium mage labor.*] II. Philosophia utitur exemplo palati, aut cujuslibet alterius gustus organi, cui dulces eo magis aridet, quod amarum gustaverit: ut nimirum significet, veritatem fugato errore fieri gratiorem. Hic autem *labor apium* est mel: apes enim liquentia mella stipant, auctore Virgilio. Non modo dicitur *apum*; sed etiam *apium*: quandoquidem illud est ex hoc contractum: sic dicitur *Quiritium* et *Quiritum*; *loquentium* et *loquentum*. Sed *labor mage dulcior* modus est loquendi, quem grammatici vocant *pleonasmus*: sic Plautus dixit *magis majores mugas agere*.

6. *Si malus ora prius sapor edat.*] Forma elocutionis, quæ Græcis ὑπαλλαγή vocatur: qua propter mutuam partium necessitudinem, quod de una dici solet, id aliquando de altera quoque dicitur. Sic Virgilius dixit *dare classibus austros*: alius dicere potuisset *dare classes austris*. Ea autem est inter saporem et ora necessitudo, ut, sicut sapor partes oris penetrans, has veluti partitur, ita eadem oris partes saporem admittentes hunc dividant: vel (ut cum philosophis loquar), si organa gustus modificentur ab escis, sic escæ ab organis gustus modificentur. Optime tandem post amara mel dicitur dulcius: quemadmodum in musica concordia brevem discordiam excipiens videtur suavior: quod nimirum ingrato illo motu quoddam organo sensifero infligatur vulnus, quod excipiente grato alio motu reparatur.

7. *Gratius astra nitent, etc.*] III. Philosophia utitur exemplo aeris, quatenus hic contrarias vices duplicis generis alternis subit. Primum quidem quatenus pluviam excipit tempus serenum: ubi notus, idem qui auster, ventus est a meridie flans, qui quod cogat nubes in aquam abituras, idcirco *imbriferos* sive pluvios sonos dicitur emittere. Atqui quod cadente pluvia lumen impeditum, sit minus idque interuptis vicibus oculos feriens, nativam oculorum temperiem turbet; idcirco lumen cessantem notum excipiens turbatam oculorum complexionem sic reparat, ut idem lumen gratius videatur. Deinde quatenus dies succedit nocti: ubi *Lucifer* est stella matutina, quæ vocatur *Venus*.

10 Pulchra d.es roseos agit equos.

175 Tu quoque falsa tuens bona prius,
Incipe colla jugo retrahere;
Vera dehinc animum subierint.

176 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, proposita summi boni notione, ostendit generatim homines cuilibet bono creato unice studentes falsa assumptione decipi.*

Tum ¹ defixo paululum visu, et velut ² in ³ augustiam suæ mentis sedem recepta, sic cœpit: ⁴ Omnis mortalium cura quam multiplicium studiorum labor exercet, diverso quidem ⁵ calle procedit, sed ad unum

A tamen beatitudinis finem nititur pervenire. ⁶ Id autem (5) est bonum quo quis adepto nihil ulterius desiderare queat. Quod quidem est omnium summum bonorum, cunctaque intra se bona continens: cui si quid ⁷ absoret, summum esse non posset, quoniam relinqueretur extrinsecus quod posset optari. Liquet ⁸ igitur esse beatitudinem statum bonorum omnium congregatione perfectum. **177** ⁹ Hunc, uti diximus, ¹⁰ diverso tramite mortales omnes conantur adipisci. ¹¹ Est enim mentibus hominum veri boni naturaliter ¹² inserta cupiditas, sed ¹³ ad falsa ¹⁴ devius error abducit. ¹⁵ Quorum quidem alii summum

INTERPRETATIO.

o Boetii qui antea animo attendebas ad bona ementita, incipias tandem subducere animum ab eorum tyrannide, tum vera bona intrabunt saltem notione mentem tuam. B

^a Regiam.

^b Diversa quidem via.

^c Abesses.

^d Pate.

^e Variis modis.

^f Insita.

^g Aberrans.

NOTÆ.

Intima est quinque errantium, inquit Cic. II de Nat. deor., terraque proxima stella Veneris, quæ φωσφόρος Græce, Lucifer Latine dicitur cum antegrediatur solem, cum autem subsequitur, Hesperus. Virgil. ecl. VIII, v. 17: Nascere, præque diem veniens age Lucifer almam. Sol porro diei parens, poetis fingitur vehi quadrigis equis, quos dies, utpote solem antecedens, nunc fingitur ducere.

11. *Tu quoque.* Quæ cum ita se habeant, cum arva non serantur uberes fructus allatura, nisi prius fructibus avulsis; cum mel post sapore amarum sit dulcius; cum sidera cessantibus ventis pluvisque jucundius fulgeant; cum denique dies non oriatur, nisi fugatis tenebris; propterea tu, o Boeti, non nisi depositis præjudiciis assequi poteris de bono veritatem: sed hæc eo tibi gratior erit, quod errorem excipiat: ergo

12. *Incipe colla jugo retrahere.* Ut corporis, sic etiam mentis quædam est captivitas: sed in hoc mens differt a corpore, quod corpus possit, mens vero non possit, invito homine, cuius est, quibusdam vinculis detineri: propterea non abs re Philosophia hortatur Boetium, ut *incipiat colla jugo retrahere*: Jugum enim illud mentis est.

Verum duobus modis mens humana intelligi potest vinculis detineri. Primum quidem ratione notionis, quatenus hæc obscura est, aut confusa; deinde ratione suæ voluntatis, quatenus ignoratione ducta in errorem aut vitium labitur. Nondum agitur de posteriori hoc vinculum genere, sed tantum de priori. Cum autem eadem mens ita sit particeps cogitationis, hæc ut nequeat exui obscura, quin clara notione induatur, propterea Philosophia nunc ait fore ut mens Boetii, si hæc bona falsa desinat intueri, vera inspiciat.

Tu quoque falsa tuens bona prius,
Vera dehinc animum subierint.

¹ *Defixo visu.* Sicut oculi huc illucque voluti inconstantem, sic fixi constantem mentis ad aliquid attendentis cogitationem significant.

² *In augustam sedem.* Quod enim Philosophia sit quædam regina, idcirco hanc decet *angusta* sive regia sedes. Verum Philosophia instar philosophi sive, ut loquuntur, *in concreto* considerata et corpore et mente videtur constare. Quandiu autem mens corpore abrepta, pro hujus suasionem, cogitat, tandiu errat, aut saltem errandi periculo subest, quod præcipitatione aut præjudicio ducatur. Quamobrem si mens philosophica voluerit optime cogitare, necesse est ut ipsa, corpore veluti valere jussu, ad se redeat, suasque cogitationes attentius meditetur.

³ *Omnis mortalium cura, etc.]* Hæc est propositio quam Philosophia nunc suscipit probandam, videlicet omnes homines ad beatitudinem tendere sed diversa via, quod ut exsequatur, primum proponit summi boni notionem.

⁴ *Id autem est bonum.* Bonum generatim vocatur illud quod beare videtur: bonum quippe ut censet Ulpianus, a *beando* dicitur: unde antiqui pro *bono* dixere *bonus*; ex quo in usu remansit *bene* et *bellus*. Sed quod beare videtur, philosophis duplicis est generis: unum dicitur *res*, alterum vocatur *modus*: prius *beatitudo objectiva*, posterius *beatitudo formalis* iisdem appellatur: utrumque hic definit Philosophia. Prius sic; *bonum, quo quis adepto, nihil ulterius desiderare queat*; atque hoc dicit *summum bonum*; nimirum in genere rei. Posterius vero sic: *statum bonorum omnium congregatione perfectum*: et hoc vocat *beatitudinem*. Prius, nobis dicitur Deus; posterius, cogitatio mentis Deo constanter adherentis. Sed de his postea.

⁵ *Hunc diverso tramite mortales.* Deinde Philosophia probat homines diversa via tendere ad beatitudinem; quod innatam summi boni notionem male applicent.

⁶ *Est enim mentibus hominum, etc.]* Ut enim Deus mentem humanam propter semetipsum condidit; sic eidem menti statim ab ortu indidit non solum notionem, sed etiam voluntatem summi boni, quod nihil est aliud quam ipse Deus.

⁷ *Ad falsa devius error abducit.* Quandiu mens humana Deum et magistrum audit, et ducem sequitur, tandu et erroris et vitii est expertus: sed vix eadem mens divina illa lege soluta est, cum consors corpus, imperari impatiens, in ipsa mente plures excitat perturbationes, quibus obscuritas primum et confusio; deinde multiplex error ejusdem mentis oritur. Ille autem error dicitur *devius*: non solum quod ille sit cogitatio mentis a vera judicandi norma aberrantis: sed etiam quod idem causa sit, cur appetitio, iudicii antecedentis comes, a sua etiam lege aberret: hinc dicitur *abducere ad falsa*; falsa scilicet assumptione: ut jam probandum est de divitiis, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus, primum quidem seorsum, postea comparate spectatis.

⁸ *Quorum quidem alii, etc.]* I. Agitur de divitiis: qui his inhiant, sic argumentari videntur: summum bonum est *nihilo indigere*: quæ propositio est verissima: sed qui divitiis affluunt, hi nihilo indigent: quæ est assumptio falsissima: imo quo didor est homo, eo pluribus indiget.

esse bonum nihilo indigere credentes, ut divitiis affluant, (5) elaborant : alii vero bonum, quod sit dignissimum veneratione, judicantes, adeptis honoribus, reverendi civibus suis esse nituntur. Sunt qui summum bonum in summa potentia esse constituent : hi vel regnare ipsi volunt, vel regnantibus adherere conantur. 178 At quibus optimum quiddam claritas videtur ; hi vel belli, vel pacis artibus gloriosum nomen propagare festinant. Plurimi vero boni fructum gaudio, lætitiæque metiuntur : hi felicissimum putant voluptate diffluere. Sunt etiam, qui horum fineis, causasque alterutro (5) b permutant : ut, qui divitiis ob potentiam, voluptatesque desiderant ; vel qui potentiam seu pecuniæ causa, seu proferendi nominis petunt. In his igitur cæterisque talibus humanorum actuum, votorumque versatur e intentio ; veluti nobilitas, favorque popularis, quæ videntur quamdam claritudinem comparare ; uxor ac liberi, qui (10) jucunditatis gratia petuntur. Amicorum vero, quod d sanctissimum quidem genus est, non in fortuna, sed in virtute

numeratur. Reliquum vero vel potentia causa, vel delectationis assumitur. Jam vero corporis bona promptum est, ut ad superiora referantur. Robur enim magnitudoque videntur f præstare valentiam ; pulchritudo atque (15) velocitas celebritatem ; salubritas, voluptatem. Quibus omnibus solam beatitudinem desiderari liquet. Nam quod quisque præ cæteris petit, id summum esse judicat bonum. Sed summum bonum beatitudinem esse desinimus. Quare beatum esse judicat statum, quem præ cæteris quisque desiderat. Habes igitur ante oculos g propositam fere (20) formam felicitatis humanæ, opes, honores, potentiam, gloriam, voluptates. 179 Quæ quidem sola considerans Epicurus, consequenter sibi summum bonum voluptatem esse constituit ; quod B cætera omnia jucunditatem animo videantur afferre. Sed ad hominum studia revertor : quorum animus, et si b caligante memoria, tamen bonum summum (5) repetit, sed e velut ebrius, domum quo tramite revertatur, ignorat. Num enim videntur errare hi qui nihilo indigere nituntur ? Atqui non est aliud,

INTERPRETATIO.

Honorabiles.
Ex prædictis bonis.
a Summa.
d Bonorum.

e Omnibus patet.
f Efficere ut valeas.
g Mentis.
h Obscurata.

NOTÆ.

a Alii bonum quod sit dignissimum veneratione, etc. II. Agitur de dignitatibus sive honoribus, quibus qui student sic videntur ratiocinari : summum bonum est veneratione dignissimum : vera propositio : sed C veneratione dignissimus homo non est, nisi is magistratu decoretur : falsa assumptio : si quidem ipse magistratus non colitur, nisi fuerit cum virtute conjunctus.

b Sunt qui summum bonum in summa potentia, etc. III. Agitur de potentia, quam qui appetit, sic videtur argumentari : summa potentia est individua comes summi boni : vera propositio : sed homo non habet summam potentiam nisi regnando, aut regnantibus adherendo : falsa assumptio : quandoquidem ipsi reges non sunt potentes, nisi suis imperent perturbationibus.

c At quibus optimum quiddam claritas, etc. IV. Agitur de fama, quam qui desiderant, sic videntur ratiocinari. Summi boni esse clarum : quod verum est : sed clarus homo esse nequit nisi vel belli vel pacis artibus ; quod falsum est : cum hæc artes sæpius sint vitiorum materies.

d Plurimi boni fructum gaudio, etc. V. Agitur de voluptatibus, quibus qui indulgent, hi vere proponunt summum bonum non esse sine lætitiis : sed falso assumunt hanc lætitiæ accipi posse a rebus caducis. Sicque actum est seorsum de bonis caducis.

e Sunt etiam qui horum fineis, etc. VI. Agitur de prædictis omnibus inter se comparatis : quibus modo pluribus, modo paucioribus ; modo his, modo illis homo adheret, pro diversa assumptione quam facit : quod ex solo orationis contextu videtur nobis notissimum.

f In his humanorum actuum votorumque versatur intentio. Summa sive quidquid est desiderii operisque humani : sicut enim opus humanum sequitur humanum desiderium ; sic desiderium humanum sequitur prædictam mentis assumptionem propositionemque : siquidem non agimus extrinsecus, nisi quod intrinsecus volumus, nec volumus, nisi quod judicavimus præstare ; nec judicamus nisi quod sic visum est si e

obscure, sive evidenter : quod Philosophia confirmat exemplis primum quidem quotidianis ; deinde antiquioribus, ut Epicuri.

g Quæ quidem sola considerans Epicurus, etc.] Epicurus, philosophus satis notus. Ille in Physica quidem docuit, corpora ex atomis et inani componi : in Ethica vero, summum bonum in voluptate versari statuit, quasi sic argumentatus : cum nulla alia sint bona præter opes, honores, potentiam, gloriam et voluptates, quod bonum inter hæc omnia cæteris præstat, illud summum censi debet. Atqui voluptas inter hæc omnia cæteris præstat : quod hæc omnia non querantur, nisi quia jucunditatem animo videantur afferre. Hinc homines voluptarii dici consueverunt Epicurei.

h Velut ebrius.] Optima similitudo ad exponendam prædictam uniuscujusque hominis bono caduco adherentis ratiocinationem. Sicut enim ebrius homo, 1º quamdam habet sæ domus ideam, quam, antequam egressus fuisset vinum bibiturus, ab ipsa domo acceperat ; 2º hujus ideæ semper memor domum suam cæteris præfert, etiam sepultus vino : unde eandem repeteret studet ; 3º vino turbante memoriam, viam solummodo, qua revertatur, ignorat ; 4º tenebris sensim crescentibus, alienis ædibus, ut suis, adhæret immotus : ita mens humana, 1º quamdam habet sui principii sui que finis, nimirum Dei ideam, quam, antequam ab eo recessisset, corporeas voluptates haustura, ab ipso suo Auctore acceperat ; 2º hujus ideæ nunquam omnino immemor, Auctorem suum cæteris rebus præferendum putat, etiam voluptatibus corporis indulgens : unde ad eundem reverti cupit ; 3º corpore impediens notionem officii, viam, qua ad Deum redeat, nescit ; 4º caligine sensim aucta externis caducisque rebus, ut suo principio suoque proinde fini adhæret immota : quamobrem ut ebrius, sic mens humana non errat nisi assumptione præcipiti.

i Num enim videntur errare hi, etc.] Philosophia denique seorsum expendit prædictas propositiones de opibus, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus.

quod æque perficere beatitudinem possit, quam copiosus bonorum omnium status, nec alieni egens, sed sibi ipse sufficiens. Num vero labuntur ^a hi qui quod sit optimum, id etiam reverentiæ (10) cultu dignissimum putant? minime. Neque enim vile quiddam, contemnendumque est, quod adipisci omnium fere mortalium laborat intentio. An in bonis non est numeranda potentia? Quid igitur? Num imbecillum ac sine viribus æstimandum est, quod omnibus rebus constat esse præstantius? An claritudo nihili pendenda est? Sed ^b (15) sequestrari nequit, quin omne quod excellentissimum sit, id etiam videatur esse clarissimum. Nam non esse anxiam tristemque beatitudinem, nec doloribus molestiisque subjectam quid attinet dicere, quando in minimis quoque rebus id appetitur, quod habere fruique delectet? **180 B** Atqui hæc sunt, quæ adipisci homines volunt, eaque de causa divitiarum, dignitates, regna, gloriam voluptatesque desiderant, quod per hæc sibi sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, lætitiarumque

A credunt esse venturam. Bonum est igitur quod tam diversis (5) ^c studiis homines petunt: in quo quanta sit ^d naturæ vis, ^e facile monstratur, cum ^f licet variae dissidentesque sententiæ, tamen ^g in deligendo ^h boni fine consentiunt.

181 METRUM. II.

ARGUMENTUM. — *Quantvis naturalem leonum, avium, plantarumque indolem expellas, hæc, instar solis ab occasu ad ortum remeantis, recurrit, finem principio junctura.*

Quantas rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immensum
Legibus orbem provida servet
Stringatque ligans irresoluto

5 Singula nexu, placet arguto
Fidibus lentis promere cantu.

182 Quavis Pœni pulchra leones
Vincula gestent, manibusque datas
Captent escas, metuantque truceu,

10 Soliti verbera ferre, magistrum,

INTERPRETATIO.

^a Judicando, id est errant.

^b Negari.

^c Affectionibus.

^d Summo bono.

Volo argute canere chordis tardis, quantas inclina-

tiones rerum natura potens vertat, et quibus legibus eadem natura prospiciens tutetur mundum ingenlem, contineatque omnia connectens vinculo indissolubili. Licet leones Africani gerant catenas splendidas, et capiant cibos porrectos manibus domini, et timeant ipsum do-

NOTÆ.

hasque probat esse veras: ex quo conficit homines hic non errare nisi assumptione. De verbo *sequestrari* supra dictum est.

^a *Vis naturæ.*] Nempe *ideæ naturaliter i sitæ* **C** mentibus humanis: in qua unusquisque videt comprehensum, quod prædictis propositionibus asseritur.

^b *Facile monstratur.*] Saltem a consequentibus, sive ut philosophi loquuntur, a posteriori.

^c *Licet variae dissidentesque sententiæ.*] Prædictæ mirum assumptiones.

^d *In deligendo boni fine consentiunt.*] Propter prædictam summi boni ideam unicuique insitam, ratione cujus prædictæ propositiones sunt: ut sæpius dictum est: usque adeo ut in cæteris, sic in homine finis ad ortum debet recurrere.

^e *Quod dicitur Pindaricum.* Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quatuor pedes habet, sed tanta libertate dispositos, ut unusquisque nunc spondeus, nunc dactylus, nunc anapaustus, nunc trochæus esse possit.

1. *Habenas.*] Habentæ proprie dicuntur de equis, quippe quos his instrumentis ad nutum habemus tractamusque. Quod autem equi habenis huc illucque **D** flectantur, factum est ut habenæ dicantur modo de legibus, quibus res cæteræ reguntur; modo de ipsis rerum inclinationibus, quibus tanquam frenis, res ipsæ flectuntur. Sic Tullius, de Amic., *commodissimum est, inquit, quam lasissimas habenas habere amicitiarum, quas vel adducas cum velis, vel remittas.* Sic etiam Virg. *Æneid.* xii, v. 498:

Terribilis sævam nullo discrimine cædem
Susciat, irarumque omnes effundit habenas.

2. *Natura potens.*] Natura, quod dicatur a nasci, idem est quod principium: quare ut principium sic natura multiplicis generis. Hic Deus est, a quo primæ rerum omnium inclinationes, ut a primo principio oriuntur. Sic Tullius ii, de Nat. deor: *Natura, inquit, est, quæ contineat mundum omnem eumque tueatur.* Sic Lucret. l. i:

Denique ut minutas in partes cuncta resolvit

Cogere consuisset rerum natura creatrix.

2. *Quibus legibus.*] Ut enim corporibus ad movendum, sic mentibus ad cogitandum suæ sunt leges, ab eo, a quo res istæ habent primum ut moveantur et cogitent, Conditore constitutæ: quare ut Deus est immutabilis, sic leges istæ firmæ sunt, dignæ propterea, quæ tanquam propria philosophicæ meditationis materiam, ab ipsa Philosophia consideren ut, suisque auditoribus seu stricta seu etiam soluta oratione proponantur. *Arguto* autem hoc *canon* Philosophia, ad probandum id quod sibi proposuit, quatuor adhibet argumentorum genera: primum a leonibus, secundum a volucris, tertium a plantis, quartum ab ipso sole desumitur.

7. *Pœni leones.*] I. Philosophia probatura, perpetuum esse cujuslibet rei ad suum principium remeantis clementum, argumentatur a leonibus, quos vocat *Pœnos* sive *Africanos*, quod ut populi, sic leones Africæ ferociores esse soleant. Virg. i *Æneid.* v. 306:

Et jam jussa facit, ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo.

D Seneca in *Thippol.* v. 347:

Pœni quatunt colla leones,
Cum movit amor; tum silva gemit
Murmure sævo.

Quasi dicat: quemadmodum leones feroces, vinculis, escis et verberibus mansuefacti statim atque sanguinem missum, oculis, præsertim naribus, perciperunt, veluti immemores suæ captivitatis, priores vero suæ indolis memores, si emunt, vincula rumpunt, et ipsum domitorem lacerant: sic homo suæ originis memor ad suum principium conatur regredi. Sic Martial. epigram. 75. lib. ii, ait, leonem cicureni sanguine ferarum gladiatorumque in arena amphitheatri effuso commotum pueros invasisse et miserabiliter in conspectu omnium laceravisse.

Verbera securi solitus leo ferre magistri
Insertamque pati blandus in ora manum,
Dedit illic pœnem, subito feritate reversa,

Si cruor horrida lixerit ora,
Resides olim redeunt animi,
Fremituque gravi meminere sui,
Laxant nodis colla solutis,

15 Primusque lacer dente cruento
Domitor rabidas imbuat iras.

163 Quæ canit altis garrula ramis

Ales, cavæ clauditur antro :

Huic licet illita pocula melle ,

20 Largasque dapes dulci studio
Ludens hominum cura ministret,
Si tamen, arcto saliens tecto ,

A Nemorum gratas viderit umbras,
Sparsas pedibus proterit escas,

25 Silvas tantum mœsta requirit,
Silvas dulci voce susurrat.

184 Validis quondam viribus acta

Pronum flectit virga cacumen :

Hanc si curvans dextra remisit,

30 Recto spectat vertice cœlum.

Cadit Hesperias Phœbus in undas ;

Sed secreto tramite rursus

Currum solitos vertit ad ortus.

INTERPRETATIO.

minum terribilem, soliti ab eodem vapulare : si tamen sanguis, verberibus præsertim fusus, imbuerit vultus eorum horrendos, spiritus jam pridem otiosi recurrunt, et leones memores sui, murmure ingenti, liberant sua colla, vinculis ruptis, et ipse dominus, primus descriptus ore crudeli, satiat furores sævos eorumdem. Si volucris, quæ loquax cantare solet in summis arboribus, includitur cavea, veluti carcere : quamvis homo diligens illic suspedit eidem potum melle conditum et

B escas copiosas, animi causa ; eadem nihilominus volucris, si angusta in domo sua saltans, conspexerit umbras jucundas silvarum, conculcat dapes dispersas, tristis repetit solum silvas, et suavi garrulitate murmurat silvas easdem. Qui ramus olim coactus forti robore, demittit ad terras verticem curvatum, hic, statim atque manus flectens laxavit illum, respicit cœlum cacumine erecto. Sol labitur in aquas vespertinas : at iterum detorquet plaustrum ad orientem consuetum occulta via.

NOTÆ.

Quanta nec in Libycis debuit esse jugis:
Nam duo de tenera puerilia corpora turba
Sanguineam rastris quæ renovabat humum,
Sævus et infelix foriali dente peremit :
Martia non vidit majus arena nefas.

12. Resides olim redeunt animi.] Illa scilicet corpuscula, quæ sunt pars sanguinis subtilior, quæque cerebrum ingressa nervos hinc exortos subeunt, ut ventus organa musica : hæc quippe corpuscula propter quamdam similitudinem, quam habent cum vento ejusque motu, animi vocantur et spiritus. Virgil. *C Georg.*, v. 415 :

Hand equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato præsentia major :
Verum ubi tempestas et cœli mobilis humor
Mutaverit vias : et Jupiter humidus austris
Densat, erant quæ rara modo ; et quæ densa, relaxat,
Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alii s dum nubila ventus agebat,
Concipiunt : hinc ille avium concentus in agris,
Et læta pecudea, et ovantes gutture corvi.

Similiter ergo illi spiritus in leonibus cicuribus propter vincula, escas et verbera a solito itinere ita deflectantur, ut otiosi et quasi resides videantur. At novo sanguinis fusi seu colore, seu odore, seu utroque viæ hætenus obstructæ aperiantur : unde hi spiritus, qua data porta ruentes iter a natura sibi præscriptum tenent, leonemque insolito quidem, sed non minus naturali motu commovent : hinc leones fremunt, rumpunt vincula, et ipsum domitorem lace-rant : ita ut hic dicatur illorum iras imbuere : Sicut Virgil. ait vii *Æneid.* v. 541 :

Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuat et primæ commisit funera pugæ.

17. Quæ canit . . . ales.] II. Philosophia propter prædictum suum argumentatur a volucris, quæ cavet inclusæ, quamvis ibi summa hominum cura nutriantur, omni quo possunt modo silvas requirunt. Ales ergo hic, ut pote quæ ab aliis vocatur, est avis alis utens ; quippe quæ ad altissima usque loca ascendere solita, difficiliter cæteris mores alienos induit.

18. Cavæ clauditur antro.] Cavea generatim est quilibet locus cavatus obscurusque, hic autem caveæ sunt carceres, quibus aves præsertim includere solemus, vulgo *des cages* : voluit vero Philosophia ramis altis, in quibus ales garrire solet, opponere caveæ antrum, quo ales includitur, ut magis denotaret, quantum hic altis status a naturali distet.

22. Arcto saliens tecto.] In tecto, inquam, non e tecto saliens : alioquin nec *sparsas pedibus proterere escas, nec mœsta, nec silvas voce susurrare, sed potius deseruisse escas, læta, et silvis adesse diceretur.* Nimirum cavea cateraque corpora, quibus ales inclusa circumdatur, sic mutant vias, quibus animi sive spiritus diffundi solent, ut hi spiritus otiosi videantur. At ubi recens aut color, aut sonus, aut odor umbrosi nemoris ad cerebrum usque diffusus aut raram densavit, aut relaxavit densum, tunc mutatis meatibus vertuntur cursus animorum, ita ut his et alæ ad saltandum, et pedes ad proterendas escas, et fames ad susurrandas silvas commoveantur. Ovid. l. ii de Ponto, eleg. 4 :

Cum bene sint clausæ cavea Pandione natæ,
Nittitur in silvas quæque redire suas.

27. Validis viribus acta virga.] III. Philosophia prædictum ob finem argumentatur a plantis, quibus inest vis illa, quam philosophi *elasticam* vocant, *virtu de ressort* ; quæque in hoc versatur, quod corpus compressum tensumve ultro citroque qua minus resistitur, facta libertate resiliat. Hæc virtus occurrit non solum in quibusdā metallis, verum etiam in pluribus plantis : quare si virga hujus generis *recto spectans vertice cœlum*, ad terram majori *dextræ* virtute curvetur, eadem, facta redeundi facultate, ad cœlum recurrit.

31. Cadit hesperias Phœbus in undas, etc.] IV. Philosophia hanc ob causam argumentatur a solo, quem poetæ fabulantur occidentem sese in undas æquoreas condere, ut pulvere cæterisque sordibus, quas per diem contraxerit, purgatus, mane purior orisat. Hesperia undæ sive vespertina dicuntur ab Hespero, sive stella, quæ prima post occasum solis nobis apparet. Phœbus vero, sol dicitur a Græco *φῶς*, *splendidus*, ut sæpius diximus.

32. Secreto tramite.] Via quippe, qua sol ab occasu ad ortum remeat, ignota est, omnibus quidem hominibus, quos sibi ex adverso stantes antipodas cæteri homines habent : quod sol his et illis hominibus simul non appareat, sed præsertim poetis, qui et occidentem solem in aquas præcipitare, et orientem ab iisdem aquis consurgere mentiuntur.

35. Currum solitos vertit ad ortus.] Nam sol ab iisdem poetis vehi fingitur curru, cujus sint axis, rotæ, equi. Ovid. ii *Metam.* v. 63 :

185 Repetunt proprios quæque recursus,
35 Redituque suo singula gaudent.
 Nec manet ulli traditus ordo,
 Nisi quod fini junxerit ortum,
 Stabilemque sui fecerit orbem.

186 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quod hactenus generatim probavit, id deinceps speciatim probatura de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluptatibus, tam soluta quam stricta oratione, de his scilicet, veram propositionem, ut falsam assumptionem fieri, incipit a divitiis, quas demonstrat non esse summum bonum, propter anxietatem, timorem, cæterasque perturbatio- nes quibus comitantur.*

Vos quoque ^a terrena animalia, ^b tenui licet imagine, ^c vestrum tamen principium ^e somnatis, ^d verumque illum beatitudinis finem, ^e licet minime perspicaci, qualicumque tamen cogitatione prospicitis, eoque vos, et ^f ad verum bonum naturalis ducit intentio, **187** et ^g ab eodem multiplex error abducit. Considera namque an per ea quibus se homines adepturos beatitudinem putant, ad destinatum finem valeant

A pervenire? Si enim vel pecunia, vel honores, cætera- que tale quid afferunt, cui nihil bonorum abesse vi- deatur, nos quoque (5) fateamur fieri aliquos horum adeptione felices. Quod si neque id valent efficere quod promittunt, bonisque pluribus carent, nonne ^d liquido falsa in eis beatitudinis species deprehén- ditur? ^e Primum igitur te ipsum, qui paulo ante divi- tiis affuebas, interrogo. ^f Inter illas abundantissimas opes numquamne animum tuum concepta ex qua- libet (10) injuria confudit anxietas? Atqui, inquam, tam libero me fuisse animo, quin aliquid semper ^g angeret, reminisci nequeo. Nonne quia vel aberat, quod abesse non velles; vel aderat, quod adesse no- luisses? Ita est, inquam. Illius igitur præsentiam, hujus absentiam desiderabas. Confiteor, inquam. ^B Eget vero, inquit, eo quod quisque (15) desiderat. Eget, inquam. Qui vero eget aliquo, num est usque- quaque sibi ipse sufficiens? Minime, inquam. Tu itaque hanc insufficientiam plenus, inquit, opibus sustinebas? Quid ni? inquam. Opes igitur nihilo in-

INTERPRETATIO.

Omnia requirunt regressus suos, et cuncta delectantur recursu suo. Ordo unicuique rei præscriptus non servatur, nisi hæc conjunxerit suum finem cum suo princi- pio et fecerit circulum sui constantem.

^a Homines.

^b Obscura quamvis cogitatione.

^c Cogitatis.

^d Evidenter.

^e Cruciare.

NOTÆ.

Ardus prima via est, et qua vix mane recentes
 Evitantur equi; medio est altissima caelo...
 Ultima prona via est, et eget moderamine certo.
 Tunc etiam quæ me subjectis excipit undis
 Ne forar in præceps Tethys solet ipsa vereri.

34. *Repetunt proprios quæque recursus, etc.*] Singula conantur ad eum, unde digressa sunt, statum recurrere, hocque statum recuperato veluti gaudent: sic bestia priores mores, planta priores situs, sol ipse priorem locum appetere et quantum in se est repe- tere videtur. Horatius Epist. l. 1, ep. 40:

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

38. *Stabilemque sui fecerit orbem.*] Ut unus sit cu- juslibet rei in suum principium remeantis circuitus. Sic Ecclesiastæ 1: *Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur: ibique renascens gyrat per meridiem, et spectat ad aquilonem. Lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur. Omnia flumina intrans in mare, et mare non redundat, ad locum, unde exeunt, flumina revertuntur, ut iterum fluant.*

Atque ex his omnibus Philosophia concludendum relinquit homines a Deo tanquam a principio ortos, quemdam sui orbem facturos, instar cæterorum; ad Deum tanquam ad suum finem recurrere.

¹ *Terrena animalia.*] *Homines rebus terrenis ad- dicti.*

² *Tenui imagine.*] *Speris sive idea ingenita, quæ corporis consortis impressionibus obscuratur.*

³ *Vestrum principium somnatis.*] *Deum obscure, instar somniantium, percipitis, sicut jam explicui- mus.*

⁴ *Verumque finem.*] *Ut homo instar cæterarum rerum stabilem sui faciat orbem, necesse est ut quod fuit illi principium, idein sit finis cogitandi: quamobrem si homo, obscure saltem, suum agnoscat principium, idem homo, obscure pariter, suum finem cognoscat necesse est.*

⁵ *Licet minime perspicaci, qualicumque tamen cogi- tatione.*] *Prædicta scilicet obscuraque specie sive idea,*

quæ quod sit in nobis et hujus proxime conscii su- mus, merito vocatur *cogitatio*.

^C *Ad verum bonum naturalis ducit intentio.*] Quod enim mens nostra divinitus informetur prædicta spe- cie, in qua quædam attributa naturaliter videt compre- hendi, propterea eadem nostra mens judicando veras naturaliter format de summo bono propositiones, quas propter necessitudinem, quæ est inter judicium appetitumque boni, *naturalis intentio* se- quitur.

⁷ *Ab eodem multiplex error abducit.*] Nimirum dum eadem mens prædictis propositionibus convicta, præjudiciis ita deflectitur, ut falsis assumptionibus judicium intentionemque habeat de eo cui ante captæ summi boni proprietates non conveniunt: sicut de unoquoque seorsum probandum est, videlicet de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluptatibus; ac primo quidem de divitiis.

⁸ *Primum te ipsum qui paulo ante divitiis affuebas, interrogo.*] Boetius quippe, priusquam apud Theoderi- cum male audiret, ditissimus fuit: unde expertus novit, quomodo homo afficiatur erga amissas, amit- tendas et præsentis quoque divitias, potestque pro- pterea interroganti Philosophiæ respondere, divites nec anxietate animi, nec metu, nec pluribus aliis affectibus vacare.

⁹ *Iner illas, etc.*] I. Ergo argumentatur Philoso- phia ab anxietate animi. *Anxietas quasi anxietas a supino anctum;* hoc autem ab *ango*, quod est *con- stringo*. Quamobrem *anxietas* hic idem quod *animi angor*: sed angor, teste Tullio, est ægritudo pre- niens: ita ut animus, instar partium corporis com- pressi, videatur *confundi* propter *aliquam injuriam*: unde sic argumentari videtur philosophia. Ubi est animi anxietas, ibi felicitas non est: anxietas enim illa, ut pote animi ægritudo, est felicitati contraria. Atqui in divitiis semper quædam est animi anxie- tas: quod his vel absit, quod abesse non velent, vel adsit quod adesse nolent: sicut Boetius expertus fatetur. *Insufficiencia* vox Latina non videtur.

digentem, sufficientemque sibi facere nequeunt, et hoc erat quod promittere videbantur. **188** Atqui hoc quoque maxime considerandum puto; quod nihil habeat suapte natura pecunia, ut his, a quibus possidetur, invitis nequeat auferri. Fateor, inquam. Quidni fateare, cum eam quotidie valentior aliquis eripiat invito? Unde enim forensis querimoniam, nisi quod (5) vel vi, vel fraude a nōlentibus pecuniæ repuntur ereptæ? Ita est, inquam. Egēbit igitur, inquit, extrinsecus, petito præsidio, quo suam pecuniam quisque tueatur. Quis, inquam, neget? Atqui non egeret eo, nisi possiderat pecuniam, quam posset amittere. Dubitari, inquam, nequit. In contrarium igitur relapsa res est: nam quæ sufficientes (10) sibi facere putabantur opes, alieno potius præsidio faciunt indigentes. Quis autem modus est, quo pellatur divitiis Indigentia? Num enim divites esurire nequeunt? num sitire non possunt? num frigus hibernum pecunio-

rum membra non sentiunt? sed adest, inquit, opulenti, quo famem satient; quo sitim frigusque depellant. Sed (15) hoc modo consolari quidem divitiis indigentia potest, auferri penitus non potest. Nam si hæc hians semper, atque aliquid poscens, opibus non expletur, maneat necesse est, quæ possit expleri. Taceo quod naturæ minimum, quod avaritiæ nihil satis est. **189** Quare si opes nec submovere indigentiam possunt, et ipsæ suam faciunt, quid est quod eas sufficientiam præstare credatis?

190 METRUM * III.

ARGUMENTUM.—*Copia pecuniæ, gemmarum et agrorum, inquit Philosophia, homines nec superstitēs curis eximit, nec defunctos solatur.*

Quamvis fluente dives auri gurgite
Non expleturas cogat avarus opes,
Oneretque baccis colla Rubri lititoris,
191 Ruraque centeno scindat opima bove,

INTERPRETATIO.

* *Lites.*

• *Homnibus.*

• *Indigentia.*

Etiamsi dives auri flumine manante avidus congreget

divitias non satiaturas ipsum; etiamsi idem gravet suum collum unionibus maris Rubri; etiamsi colat agros pingues bobus innumeris; hæc divitiæ ut mordaces an-

NOTÆ.

[*Hoc quoque maxime considerandum puto.*] II. Eadem philosophia argumentatur a timore, cujus divites nunquam sunt expertes, hac fere ratione. Ubi-
cunque est timor, ibi non est felicitas quod timere sit malum; felicitas autem omne malum expellat. Atqui in divitibus semper est timor; saltem ne ipsi a potentioribus spolientur invitis: cum pecunia vel vi vel fraude invito domino quotidie eripiat, ut forenses querimoniam probant, et ipse Boetius expertus est: quare tantum abest, ut divitiarum satisfacere possint, ut alieno potius præsidio faciant indigentes.

[*Quis autem modus, etc.*] III. Philosophia argumentatur a pluribus aliis affectibus, quos opes impedire nequeunt, imo sæpius excitant, augentque: quod potest sic contrahi. Ubi est fames, sitis, frigus, cæteræque ejusmodi affectiones menti incommodæ, ibi non est felicitas: quod bonum his malis contrarium abest. Atqui in divitibus, non secus ac in pauperibus, est fames, sitis, frigus, et cætera hujusmodi, quæ quamvis opibus possint differri, opibus tamen omnino auferri non possunt.

[*Consolari.*] Verbum hoc sæpius actionem significat: sed in contrariam etiam partem dictum invenies apud optimos auctores. Asinius in epist. Cic., *Consolabar ob ea quæ timui.*

[*Naturæ minimum, avaritiæ nihil satis.*] Natura hic corpus est, avaritia est mens appetens: corpori autem minimum sufficere potest: sicut minimum cibus famem, minimum potus sitim; minimum calor frigus expellere potest: at menti appetenti nihil satis est: nam, ut ait Juvenalis,

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

[*Quid est, quod eas, etc.*] Quare, o homines, arbitramini divitias instar summi boni vobis posse sufficere: vere quidem proponitis, illud esse summum bonum quod sufficere potest: sed falso assumitis divitias posse sufficere.

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior iambicus senis pedibus, dominante tamen iambo, constat: posterior est pentameter elegiacus.

1. *Fluente dives auri gurgite.*] I. Agitur de pecunia. Illic autem prius versus tanta industria compositus

est: ut duplex esse possit legitima illius significatio. Primum enim recte intelligitur *dives auri*: sicut apud Virgilium dicitur *dives pecoris*, et apud Horatium, rerum multarum *dives*. Deinde non male intelligitur *fluente auri gurgite*, cogitato quodam auri flumine, quemadmodum Pactolus et Tagus dicuntur auro fluere: gurgis enim a sono sic dictus, significat profundiorum quemdam locum, in quem aqua, aliusve similis liquor affluens volvendo murmurat. Sic suprema faucium extremitas vocari solet *gurgulio*: unde qui abdomini natus helluacionibus indulget, hic *gurgis* et *vorago* patrimonii dicitur ipsi Tullio. Sic etiam mare et flumen apud poetas nomine gurgitis significatur. Virgil. i. *Æneid.*, v. 122:

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

2. *Avarus.*] Avarus quasi avidus æris; ex quo antiquitus pecunia fiebat, non satiatur opibus: quod expertus præsentis parvi faciat; inexpertus vero absentes magni ducat.

3. *Oneretque baccis colla.*] II. Agitur de gemmis: *bacca* enim primum est minutus rotundusque arboris fructus, cujusmodi sunt olivæ, ut *baccæ* distinguantur a pomis, quæ majores sunt arborum fructus. Virg. *eclog.* 10, v. 27:

Sanguineis ebulli baccis minioque rubentem.

Deinde *bacca* est gemma rotunda, sive unio, sic vocata quod instar *baccæ* arboreæ rotunda aut saltem ovata, figuræ sit uniusmodi: propterea enim *cepa* Gallis vocatur *ognon*. Horatius *Epod.* od. 8:

Nec sit marita quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.

Mare autem Rubrum, quod Græcis dicitur *Ῥοδραίων*, ejusmodi uniones magnitudine, figura et colore præstantissimos ferre asserunt inter alios Plinius l. ix, cap. 35, et Tibullus l. iv, *carm.* 2:

Quascunque niger Rubro de littore conchas
Proximus Eois colligit Indus aquis.

4. *Ruraque centeno.*] III. Agitur de agris, quorum *eximia* tum *quantitas*, tum etiam *qualitas* exprimitur: *quantitas* quidem centeno numero bonum quibus agi colantur: centum enim apud auctores numerus magnus est. Horat. l. ii *Carm.*, od. 16:

5 Nec cura mordax deserit superstitem,
Defunctumque leves non comitantur opes.

192 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Honor dignitates consequens, inquit Philosophia, sic ab opinione vulgi pendet, ut nec ubique nec semper magistratibus exhibeatur: unde falsa pariter assumptione credideris, summum, quod naturaliter cognoscis et amas, bonum in dignitatibus versari.*

Sed dignitates honorabilem, reverendumque, cui provenerint, reddunt. Num vis ea magistratibus ut utentium mentibus virtutes inserant, vitia depellant? Atqui non fugare, sed illustrare potius nequitiam solent, quo fit, ut indignemur eas sæpe

INTERPRETATIO.

gunt viventem, sic inconstantes non comitantur mortuum.

- Objicit Boetius.
- Reponit Philosophia.

Te greges centum Siculaeque circum
Mugiant vaccae.

Qualitas vero agris opimis.

5. *Nec cura mordax, etc.*] Quamvis, inquit Philosophia, dives abundet pecunia, gemmis et agris opimis, non propterea felix erit: nam vel superstes vitamaget, vel vita defunctus morietur. Si vivat, anxiferis cruciabitur curis, sive ad conservandas veteres, sive ad comparandas novas opes. Si vero moriatur, quidquid ex suis opibus sperare poterat consolationis, illud ipsum non comitabitur: opes enim, ut pote caducæ vitæ famulantes, hac recedente recedunt, transitaræ ad hæredem, quem similibus curis ita efficiunt, ut si te tangat illius amor, opes novum tibi esse debeant doloris argumentum: falso igitur assumens eam, quam naturaliter cognoscis appetisque elicitem, in divitiis reperiri. Videamus dignitates.

^a *Dignitates honorabilem reverendumque reddunt.*] Id quidem objicit Boetius Philosophiæ: sed hæc reponit, has dignitates non tam ratione sui, quam opinione vulgi honorabilem reverendumque magistratum reddere; ex quo fit, ut nec ubique nec semper magistratus honore afficiantur.

^b *Num vis ea magistratibus, etc.*] I. Philosophia reponit dignitates ratione sui non reddere hominem honorabilem et reverendum. Cum enim honor et reverentia sit intrinsecus quidem cogitatio, extrinsecus vero nota optima meriti alieni, idcirco honor et reverentia ita comitantur virtutem, ut quidquid ratione sui hominem reddit honorabilem et reverendum, illud si virtus ipsa non sit, virtutem mentibus inserere debeat adeoque vitia depellere. Atqui dignitates sive magistratus non ita se habent: quandoquidem illustrare potius nequitiam solent quam fugare, quo fit ut indignemur eas sæpe nequissimis contigisse: sicut Catullus Nonium, et ipse Boetius Decoratum ægre tulit magistratum gerere.

^c *Unde Catullus.*] Poeta notissimus, qui, quod in versibus ita fuerit mordax, ut ne Cæsari quidem pepercit, non dubitavit Nonium magistratum, sive, ut nunc dicitur, in curuli sedentem, ejusdem cognomini alludens, convicio consecrari. Carm. 55:

Quid est, Catulle, quid moraris emori?

Sell in curuli struma Nonius sedet:

Per consulatum pejerat Vatinius.

Quid est, Catulle, quid moraris emori?

^d *Licet in curuli Nonium sedentem, strumam tamen appellat.*] Plures hic putant Boetium ignorasse strumam esse cognomen Nonii: Boetius allucinetur, inquit Josephus Scaliger ad prædictos versus Catulli,

A nequissimis hominibus (5) contigisse: unde Catullus 193 licet in curuli Nonium sedentem, strumam tamen appellat. Videsne quantum malis dedecus adjiciant dignitates? Atqui minus eorum patebit indignitas, si nullis honoribus inclarescant. Tu quoque num tandem tot periculis adduci potuisti, ut cum Decorato gerere (5) magistratum putares, cum in eo mentem nequissimi scurræ, delatorisque respiceres? Non enim possumus ob honores reverentia dignos judicare, quos ipsis honoribus judicamus indignos. At si quem sapientia præditum videres, num posses eum vel reverentia, vel ea, qua præditus est, sapientia, non dignum putare? Minime. Inest (10)

^e Non certe.

^d Magistratum.

B ^e Sannionis, qui videlicet omnibus modis risum movere nititur.

NOTÆ.

qui strumam non cognomen Nonii putat, sed convicium. Unde Sitzmanus hic: *Notanda, ait, hoc loco conviciosa nostri Boetii, in eo quod strumam non cognomen Nonii putat.* Et Bernardus hic quoque: *videamus*, inquit, *ne guttalam hauserit e flumine letes vir maximus.* Idem putat Murmelius. At Boetius, pace tantorum virorum, accusandus non est hic aut ignorantia aut erroris: quamvis enim struma cognomen fuerit Nonii, Nonius tamen a Catullo instar convicii struma vocari potuit. Scilicet quod cognomen ab aliquo sive corporis sive mentis vitio desumitur, illud potest veluti convicium proponi, iis præsertim quibus primo impositum: ut ei qui primum dictus est Servius a servo, un esclave; Spurius a spurio, un bâtard; Brutus a bruto, un stupide, cognomen tanquam convicium objici potest. Imo id cognominis nunquam reperias apud veteres Romanos cum nomine eorum in quos invehuntur conjunctum, nisi convicii causa. Sic Marrucinus, quo cognomine donatur Asinius Asinii Pollionis frater, iudice prædicto Scaligero, ut convicium eidem Asinio objicitur a Catullo Carm. 12:

Marrucine, Asini manu sinistra

Non belle uteris in joco atque vino.

Sic Superbus, cognomen Tarquinii, ut convicium ipsi Tarquinio proponitur a Propertio l. III, eleg. 10:

Quid nunc Tarquinii fractas juvat esse secures,

Nomine quem simili vita superba notat?

Atqui struma cognomen est Nonii, et quidem ipsi primo datum, quod cognomen ex vitio corporis, strumis videlicet, Gallice *des écrouelles*, desumitur. Adde quod ad strumas, hujus cognominis originem, eo potius alludere visus est Catullus, quod Nonio prætori in prædicto carmine Catullus conjungat Atinium consulem, qui, quod strumis laboraret, ab ejus inimico Cicerone sæpius strumæ aut strumosi tumoris nomine denotatur. Pro Sestio: *Medentur civitati, qui exsecant pestem aliquam tanquam strumam*: in Vatin., *strumæ denique ebore improbo demigrarunt*; et alibi: *Tumidum habemus oratorem.* Hæc de Nonio.

^e *Cum Decorato.*] Decoratus hic est ille ad quem Theodericus apud Cassiodorum Var. l. V, ep. 31, scribit, ut compellat quosdam pecuniam solvere postulatam, si revera eos forte constituerit debitores: quod adjutor magistro officiorum judicanti adesset: et propterea, solito officii nomine, ibidem vocatur *devotus, devotio tua*: quod non obstat quin vere nunc dicatur *nequissimus scurra et delator* (Scurra quidem quod potentes secutus, dicteteris sibi victum aut aliud commodum aucuparetur. Juvenal.).

Mimum agit ille,

Urbani qualem facundus scurra Catulli.

enim dignitas propria virtuti, quam protinus in eos quibus fuerit adjuncta, transfundit. 194 Quod quia populares facere nequeunt honores, liquet eos propriam dignitatis pulchritudinem non habere. In quo illud est animadvertendum magis: nam si eo abjectior est, quo magis a pluribus quisque contemnitur, cum reverendos facere nequeat, quos pluribus ostentat (5), despectiores potius improbos dignitas facit. Verum non impune reddunt namque improbi parenti dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. Atque ut agnoscas veram illam reverentiam per has umbratiles dignitates non posse contingere; si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte devenerit, venerandumne (10) barbaris honor faciet? Atqui si hoc naturale munus dignitatibus foret, ab officio suo, quoquo gentium, nullo modo cessarent: sicut ignis ubique terrarum, nunquam tamen calere desistit. Sed quoniam id eis non propria vis, sed hominum fallax adnectit opinio, vanescunt illico, cum ad eos venerint, qui dignitates

enim esse (15) non aestimant. Sed hoc apud exteras nationes: inter eos vero, apud quos ortæ sunt, num perpetuo perdurant? 195 Atqui prætura, magna olim potestas, nunc inane nomen est, et senatorii census gravis sarcina. Si quis quondam populi curasset annonam, magnus habebatur, nunc ea præfectura quid abjectius? Ut enim paulo ante diximus, quod nihil habet proprii decoris, opinione utentium nunc splendorem accipit, nunc amittit. Si igitur reverendos facere nequeunt dignitates, si ultro improborum contagione sordescunt, si mutatione temporum splendere desinunt, si gentium aestimatione vilescunt, quid est quod in se expetendæ pulchritudinis habeant, nedum aliis præstent?

196 METRUM · IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplo miseri Neronis dignitates conferentis, confirmat dignitates neminem posse bears.*

Quamvis se Tyrio superbus ostro,

INTERPRETATIO.

- Exhibiti a populo.
- Dignitas.
- Eandem.
- Sine poena.
- Non sane.
- Ubique.

• Minime vero.

• Dignitas prætoris.

• Onus.

• Præfectus annonæ.

• Etiam si Nero se adornaret, insignis purpura Tyria, gemmisque candidis, idem nihilominus imperator luxus

NOTÆ.

delator vero, quod alios calumniatus occulte accusaret), ejusmodi enim homines puniri jussit Domitianus. *Princeps*, inquit hic imperator apud Suetonium, qui delatores non castigat, irritat. Propterea Boetius convictus magistratum non efficere meliores, adduci, etiam periculis, non potuit, ut cum illo Decorato magistratum gereret.

Quod quia populares facere nequeunt honores.] II. Eadem Philosophia innuit, honorem dignitatum ab opinione vulgi pendere: unde nunc vocatur popularis sive a populo exhibitus. Scilicet honor et reverentia, ut jam monuimus, nihil est aliud quam intrinsecus quidem cogitatio; extrinsecus vero nota optima meriti alieni: unde sive illa cogitatio, sive hæc nota ita honorantis est, ut honoratum nequeat reddere honorabilem et reverendum: solius virtutis est honoratum reddere honorabilem: unde sola virtus est propria dignitatis pulchritudo.

Despectiores improbos dignitas facit.] Contemptus enim, ut pote honori contrarius, intrinsecus quidem est cogitatio, extrinsecus vero nota pessima meriti alieni: quare cum improbus eo vitiosior videatur quo sublimiori dignitate affectus est, sicut dictum est pros. 6, II lib.: propterea dignitas improbos facit abjectiores despectioresque.

Atque ut agnoscas, etc.] III. Inquit Philosophia, si dignitates ratione sui potius quam vulgi opinione hominem redderent honorabilem et venerandum, sicut ignis semper et ubique terrarum calet, sic quicunque dignitatibus afficerentur, hi semper et ubique essent honorabiles. Sed res non ita se habet: primum enim qui dignitatibus afficiuntur, hi non sunt ubique honorabiles: nam si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte devenerit, non propterea his videbitur honorabilis: sed iis solum qui quodam præjudicio consulatum honore dignum existimant. Deinde qui dignitatibus decorantur, hi non semper videntur honorabiles: si quidem apud easdem gentes quæ uno tempore magni, hæc alio parvi penduntur dignitates: nam

Prætores Romani, ut docent jurisperiti, ab initio, jure magistratus edicta tantum proponebant, de quibus rebus, et quomodo jus dicturi essent: progressu autem temporis, non obnitate populo, hoc simul usurparunt, ut edicendo etiam jus constituerent: sed tandem suis sumptibus circenses et scenicos duntaxat ludos exhibebant: unde inane nomen et gravis sarcina tunc erat illa prætoris dignitas. Similiter

Si quis populi curasset annonam, etc.] Præfectus annonæ tantus olim erat apud Romanos, ut Augustus ipse acceptam a populo annonæ præfecturam, quoad vixit, tenuerit, aut certe paulo ante mortem substituerit sibi C. Turrrianum, qui inter primos in verba Tiberii juravit, quasi inter præcipuos magistratus: sed Boetii temporibus præfectus annonæ nullam nisi in pistores urbis negotiatoresque suarum censuram et animadversionem habebat: ut colligitur ex formula hujus præfecturæ quam refert Cassiodorus l. vi Variar., form. 18.

Falluntur ergo sua assumptione qui summum bonum putant versari in dignitatibus sive magistratibus.

Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior Phælexius quinque pedes habet, nempe spondeum, dactylum et tres trochæos: posterior Archilochius duos dactylos totidemque trochæos.

1. Tyrio superbus ostro.] Ostrum ab ostreo, dicitur. Ostreum autem, Græcis ὄστρεον, generatim illud omne animalis genus significat quod testa inclusum latet. At inter ista conchylia unum est, inquit Plinius, ex ejus concha incisa colligitur succus tingendis vestibus expetitus; et hoc proprie dicitur ostrum. Hinc ostrum accipitur non solum pro concha, sed etiam pro colore purpureo, qui ex conchæ istius sanie conficitur, imo pro vestibus, quæ hoc colore imbuuntur. Tyrus autem urbs Phœniciæ ejusmodi conchylia piscatu celeberrima fuit: quare ostrum dicitur Tyrium

- Comeret et niveis lapillis,*
197 *Invisus tamen omnibus vigeat*
Luxuriæ Nero sævientis.
 5 *Sed quondam dabat improbus verendis*
Patribus indecores curules.
Quis illos igitur putet beatos,
Quos miseri tribuunt, honores?

198 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Regna, inquit Philosophia, regumque familiaritas, ut pote quæ nec perpetua, nec immensa,*

surentis, vivebat odiosus cunctis. At idem imperator sceleratus olim tribuebat fasces infames senatoribus venerandis. Quis ergo credat, dignitates illas quas homines infelices dant, afferre felicitatem?

INTERPRETATIO.

- ^a Dicit aliquis.
^b Inquit Philosophia.
^c Eorum hominum.
^d Causa.

NOTÆ.

ab urbe, et Phœniceum a provincia. Est porro pur- B
 pura alia rubra, alia violacea. Virgil. Georg. II, v.
 506 :

Ut gemma bibit et Sarrano dormiat ostro.

Et III Georg., v. 17:

Illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro.

Et Æneid. I, v. 645:

Arte laboratæ vestes ostroque superbo.

2. *Comeret.*] *Comere* ornare est, generatim quidem corpus; speciatim vero capillos: dicitur enim a Græco κομᾶν unde *comus*, ornatus, et *coma*, capilli studio exculi. Id autem merito dicitur de Nerone, quippe qui, ut ait Surtorius, circa cultum habitumque adeo pudendus, ut *comam* semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem submisit: ac plerumque *synthesinam* indutus, ligato circa collum sudario prodierit in publicum sine cinctu, et discalceatus.

2. *Niveis lapillis.*] Hoc est, gemmis pretiosissimis. C
 Si enim, ut de eo loquitur Suetonius, nullam vestem bis induit; si piscatus est rete aurato purpura coccoque funibus nectis; si nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis; si divitiarum et pecuniarum fructum non alium putabat, quam profusionem; certe credibile est, ipsum oneratum fuisse gemmis et margaritis quarum, auctore eodem Suetonio, per omnes dies singula quotidie millia populo spargebat.

3. *Invisus tamen omnibus vigeat.*] Id patet non solum ex maledictis conviciisque, quæ dum viveret, patientius tulit, sed etiam ex eo quod mors illius tantum gaudium publice præbuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret.

4. *Luxuriæ Nero sævientis.*] Summa fuit Neronis luxuria, ut jam diximus: sed non minor ejus crudelitas: nam parricidia et cædes a Claudio exorsus est. Britannicum non minus æmulatione vocis, quæ illi jucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria prævaleret, veneno aggressus est: matrem, amitam, uxores, et conjunctissimos occidit.

5 et 6. *Dabat patribus curules.*] Curulis erat sella eburnea cælateque, curvi, quo præstantiores magistratus in curiam vehi solebant, imposita, supra quam iidem magistratus considerent. Hinc *ebur curule*, *sella curulis*, et *curulis*, substantive sæpe, ut nunc, majorem senatoris dignitatem significant. Horatius epist. I, 1, ep. 6:

Cuilibet hic fasces dabit: eripietque curule,
 Cui volet, importunus ebur, frater, pater, adde.

Ovid. I. IV de Pont., el. 9:

Signa quoque in sella nossem formata curuli
 Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

Lucanus I, III.

Prætor adde vacuumque loco comere curules.

A *nec secura, potentiam; quam naturali notione ductus naturaliter appetis, præstare non possunt.*

^a An vero regna regumque familiaritas ^b efficere potentem valent? Quidni ^a, quando eorum felicitas perpetuo perdurat. Atqui ^b plena est exemplorum vetustas ^b; plena etiam præsens ætas ^c, qui reges felicitatem calamitate mutaverint. O præclara potentia, quæ ne (5) ad conservationem quidem sui satis inefficax invenitur! 199 Quod si hæc regnorum ^b potestas beatitudinis ^d auctor est, nonne si qua parte defuerit, felicitatem minuat, miseriam importat? Sed

Illas autem senatorum dignitates Nero iis qui magis placerent, patribus conferebat, causatus quemquam principum non scisse quid sibi liceret: sed hæc dignitates nequissimi imperatoris arbitrio potius quam meritis delatæ ipsis magistratibus erant indecores.

7 et 8. *Quis putet beatos, quos miseri tribuunt, honores?*] Beatum nunc dicitur quod beatitudinem afferre potest: quemadmodum *rus* et *arva beata* ab Horatio; *commoda beata* a Catullo; *terra beata* ab Ovidio; et *opes beatæ* a Statio vocantur. Atqui tales non sunt magistratus, quos Philosophia nunc appellat honores; præsertim si hos miseri tribuant: causa enim non dat, nisi quod ipsa aliqua ratione in se contineat: fallitur ergo quisquis temeraria assumptione, quam naturaliter sibi proponit amatque summi boni proprietatem, hanc magistratibus sive dignitatibus attribuit. Videamus utrum melius judicetur de regno?

^a *En regna regumque familiaritas.*] Inter omnes imperii formas præstantissima et potentissima ea est quæ principatus sive regnum appellatur: quandoquidem cæteræ plurium, hæc unius duntaxat est: et vis collecta seipsa dispersa major est: quare si quæ naturaliter cognoscitur appetiturque summi boni potentia cuiquam hominum imperio merito attribui possit, maxime regno atque iis qui regni aliquatenus sunt participes. Sed neque regno neque regni participibus id convenit: quia nullatenus

^b *Efficere potentem valent.*] Eo scilicet modo, quo naturali summi boni notione et judicamus et appetimus potentiam: hæc enim potestas et perpetua, et immensa, et secunda esse debet: perpetua quidem, ne aliquando fatiscens infirmitate mutetur: immensa, ne finibus circumscripta majoribus vincatur, aut impediatur æqualibus; secunda denique, ne quibus præst, mutatis vicibus, metuat subesse. Atqui neque regno neque regni participibus id convenit: ut securum probandum est.

^c *Plena est exemplorum vetustas, plena præsens ætas.*] I. Regnum perpetuum non esse et antiquioribus et recentioribus demonstratur exemplis. Antiquioribus quidem: nam Diomedes rex Thraciæ, dum equos suos humana carne aleret in Thyrida oppido truculentus, ab Hercule equis ipsis ad devorandum objectus est. Agis Lacedæmoniorum rex, qui cum Atheniensibus cruentissima bella gessit, a suis tandem civibus in carcere necatus est. Perses Macedonum rex ab Æmilio victus Romamque ductus perijt in carcere. Croesus Lydorum rex a Cyro in servitutem redactus est, etc. Recentioribus vero quæ nimirum circa tempora Boetii conigerunt. Alaricus Tolosensium rex a Francis: Syagrius Romanorum rex a Clodovæo: alique ab aliis occisi sunt. Sic nimirum, inquit Vallinus hic, *mortales agi sinit Deus, et moribus principum populorumque offensus urbes affigit, provincias pessumdat, regna everit.*

^d *Potestas beatitudinis auctor.*] Id est, causa. Sic

‘quamvis late humana’ tendantur imperia, plures A necesse est gentes relinqui, quibus regum quisque non imperet. Qua vero parte beatos (5) faciens desinit potestas, hac impotentia subintrat, quæ miseris facit: hoc igitur modo majorem regibus inesse necesse est miseriarum portionem. ^a Expertus sortis suæ periculorum tyrannus ^b, regni metus pendentes supra verticem ^c gladii terrore simulavit. Quæ est igitur hæc potestas, quæ sollicitudinum morsus expellere, quæ formidinum (10) aculeos vitare nequit? Atqui vellent ipsi vixisse securi, sed nequeunt: dehinc de potestate gloriantur. An tu potentem censes, quem videas velle, quod non possit efficere? Potentem censes, qui satellite latus ambit; qui quos ter-

ret, ipse plus metuit, qui ut potens esse videatur, in servientium manu situm est? **200** Nam ^a quid ego de regum familiaribus disseram cum regna ipsa tantæ imbecillitatis plena demonstrem? quos quidem regia potestas sæpe incolumis, sæpe autem lapsa prosternit? ^b Nero Senecam familiarem, præceptoremque suum ad eligendæ mortis coegit arbitrium. ^c Papinianum (5) diu inter aulicos potentem, militum gladiis Antoninus objecit. Atqui uterque potentiarum suarum renuntiare voluerunt, ^d quorum Seneca opes etiam suas tradere Neroni, seque in otium conferre conatus est. **201** Sed dum ruituros ^e moles ^e ipsa trahit, neuter, quod voluit, effecit. Quæ est igitur ista potentia quam pertimescunt habentes, quam, nec,

INTERPRETATIO.

^a Proferantur

^b Dionysius Siciliæ rex.

^c Damocles ex ejus assentatorum numero.

^d Inter quos aulicos.

^e Divitiarum et potestatis.

NOTÆ.

Plautus dixit auctorem habere rem: quamvis Servius malit dicere auctricem. Hanc controversiam videtur dirimere Valerius Probus: Auctor, inquit, si sit tractum a verbo augeo, auctrix facit: si non venit a verbo, sed significat principem, quod nomen non venit a verbo, etiam feminino genere auctor facit: sicut Virgilius ex persona Junonis. Auctor ego audendi princeps: non quæ augeat, nam auctrix diceret. Scilicet triplex est sententia de origine hujus vocis, auctor. Alii putant hanc oriri a Græco αὐτός, ut auctor idem sit quod αὐτοῦργος: alii ab inusitato supino verbi aueo: ut ab autum dicatur auctor; sicut a cautum, cautor, et a factum, fautor: quomodo auctor is erit qui avertit ac cupit aliquid fieri sive a se sive ab alio: alii denique arbitrantur oriri ab augendo: ita ut primum auctor dictus fuerit ille qui rem ab alio ceptam promoveret, deinde ille etiam qui inciperet ac suaderet: cui ultimæ sententiæ favent antiquiores inscriptiones, in quibus non auctor, sed auctor scribitur. Quidquid sit: potestas regia non potest esse beatitudinis auctor sive efficax: quoniam hæc certis continetur finibus: nam

^a Quamvis late, etc.] II. Regnum hominis immensum non est, quod, quamvis rex vel maximus multis gentibus imperet, pluribus tamen non imperat: quare si felicitatem imperio metiaris, plus in hoc rege misericiæ inest, quam felicitatis.

^b Expertus sortis suæ.] III. Regnum hominis securum non esse satis evincit notissima Dionysii Tyranni historia: Nam, inquit Cicero v Tusc., cum quidam ex ejus assentatoribus, Damocles, commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominantium, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque unquam beatiorum quemquam fuisse: Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, et fortunam experiri meam? Cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto: abacosque complures ornavit argento auroque cæolato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ: stratis excendebantur odores: mensæ conquisitisimis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari seta equina appensum demitti jussi, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspicebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam: jam ipsæ defurabant corpora: denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei bea-

tum, cui semper aliquis terror impendat? Id respiciens Horatius l. iii Carm., od. 1, canit:

Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Sicula dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharæque cantus
Somnum reducent.

Falsa igitur illa assumptio, quæ judicas summum bonum versari in regno. Sed felicius non est regum familiaritas.

^a Quid de regum familiaribus disseram, etc.] Regum familiares majorem habere non possunt potestatem adeoque felicitatem quam ii quorum familiares sunt, reges, quorum tamen, ut probavimus, potestas infirma est. Imo multo minore habent: vel enim regia potestas incolumis, perseverat, vel labitur, si labatur, hæc regum familiares sua secum ruina involvit. Si vero stet, eadem prædictos familiares sæpe prosternit. Testis Seneca, testis Papinianus: nam

^b Nero Senecam familiarem.] Nero, inquit Suetonius, Senecam præceptorem ad necem compulsi: quamvis sæpe comiteatum petenti bonisque cedenti persanctè jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei. Postquam enim unus ex centurionibus, ait Tacitus, necessitatem ultimam Senecæ denuntiasset: neque aliud inquit superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret, post quæ Seneca et uxor ejus eodem ictu brachia ferro exsolvunt: Seneca, quoniam senile corpus et parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum venas abruptis.

^c Papinianum Antoninum.] Papinianus legum ita peritus, ut omnes ante pariter et post se Romanos jurisconsultos superasse dicatur. Hic præterquam quod Severolæ, cujus discipulus fuerat, in advocacione fisci successit, Severo imperatori per secundam uxorem affinis, et eidem adeo familiaris et amicus, ut Severus moriens huic suos filios commendaverit. At Antoninus cognomine Caracalla, qui post Severum tenuit imperium Romanum, occiso Geta fratre, prædicto Papiniano mandavisse fertur, ut in senatu et apud populum facinus diceret: Papinianus renuit, causatus parricidium facilius fieri, quam velari, aliudque esse parricidii genus, accusare innocentem occisum: quod Antoninum Papiniano infestum adeo irritavit, hunc ut ille a militibus occidi imperaverit: gladiis an securi, cujus poena gravior ignominiosiorque censetur, peractum facinus, incertum. Non dicitur hic interfectus, sed tantum ab Antonino objectus militum gladiis.

^d Moles.] Hoc est ingens cum divitiarum tum potestatis sarcina, quæ ruentes sua ruina Senecam et Papinianum prostraverunt.

cum habere velis, tutus sis, et cum deponere cupias, A vitare non possis? ^a An præsidio sunt amici, quos non virtus, sed fortuna conciliat? (5) Sed quem felicitas amicum fecit ^b, infortunium faciet inimicum. ² Quæ vero pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus?

202 METRUM · V.

ARGUMENTUM. — *Domitor mundi, inquit Philosophia, nisi suis dominetur perturbationibus, potens non est.*

^a Nomine tenus.

^b Tibi.

Quicumque cupit haberi potens, hic subigat suos spiritus contumaces, neque subjiciat se voluptati superatum imperiis turpibus. Nam quamvis India procul

Qui se volet esse potentem,
Animos domet ille feroces,
Nec victa libidine colla
Fœdis submittat habenis.
5 203 Etenim licet Indica longe
Tellus tua jura tremiscat,
Et serviat ultima Thule;
Tamen atras pellere curas,
Miserasque fugare querelas
10 Non posse, potentia non est.

INTERPRETATIO.

dissita metuat tuam dilationem, et Thule ultima imperii Romani insula pareat tibi; nihilominus non eris potens, quandiu non poteris removere libidinem funestam et repellere querimonias miserarum.

NOTÆ.

¹ An præsidio sunt amici, etc.] Amicorum duplex genus hic notatur, pro duplici nimirum modo, quo alius et aliena æstimari amarique possunt, amicus scilicet virtutis, et amicus fortunæ. Prior cætera bona flocci faciens solam virtutem alterius æstimat et amat: unde hic æquo semper animo est erga amicum virtute præditum. Posterior virtutem parvi duccens cætera quæ vulgo habentur bona æstimat et amat: quamobrem hic inconstantis instar fortunæ est volubilis: adeo ut quem felicitas amicum fecit, eidem infortunium faciat inimicum: eoque magis noceat.

² Quæ pestis efficacior ad nocendum.] Quod enim familiaris sit, hinc novit modum, quo tibi nocere possit, inde vero tu non cogitas, quomodo ejusdem insidias vitare possis. Usque adeo falsa est assumptio, qua putas, regnum regumque familiaritatem habere rationem summi boni.

Quod dicitur *Parthenicum*. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter ante tertium pedem anapæstum, quem sequitur syllaba superstes, primum et secundum pedem habet spondeum vel anapæstum indiscriminatum.

1 Qui se volet esse potentem.] Præcipua sui parte, nimirum mente, haberi potentem.

2 Animos domet ille feroces.] Animus prima significatione ventus est, non secus ac Græca vox *ἀνεμος*, unde videtur oriri. Quare quemadmodum ventus, quatenus hic a tempestate differt, nihil aliud est quam tenuis aquæ vapor huc illucque, qua minus resistitur, discurrens; ita animus prima significatione nihil est aliud quam subtilior sanguinis vapor e cerebro per nervos, qua data porta, egressurus. Sic Virg. 1 Georg., v. 420:

Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt.

Et Georg. iv, v. 86:

Hic motus animorum atque hæc certamina tauta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

Sic etiam nunc potentia dicitur versari in animis domandis: quod nimirum mens nostra nihil possit in nostrum corpus, nisi ope spirituum illorum: at quod iidem spiritus iter tritum facto agmine subire contendentes, instar ferarum difficilium regi et veluti mansueti fieri possint, idcirco nunc dicuntur *feroces*, ita ut ipsorum moderamen majus sit fortitudinis et potentie argumentum.

3 Nec victa libidine colla.] Similitudo de unpta ex captivis, qui colla catenis vincula solent gerere: quamobrem colla hic intelliguntur et de mente et de

corpore, libidine, sive mala voluntate victis: libido quippe generatim est mala voluntas, quasi niens malo libitu a recta via deflectens labatur. *Omne, quod male libet, libido est*, inquit S. August. lib. iv Hypogn.

5. *Indica tellus.*] India ab Indo flumine sic dicta. Est autem vasta terrarum regio Asiam ad ortum terminans: quamobrem hic accipitur pro ortu.

6. *Tua jura tremiscat.*] *Jus*, sicut docet Sanctius, prima sua significatione signat olera aut pulcem: sed quia in conviviis pares unicuique partes dabantur, ideo *jus* translatum ad significandum quod cuique suum est: ex quo societas hominum instituta ad reddendum unicuique quod suum est, *jus forense* dicitur: ita ut homo dicitur vocari in *jus*. Quoniam vero principes præsertim a Deo constituti sunt, ut populi suum quique haberent, propterea principum voluntas et edictum appellatur *jus* et ad bujus similitudinem aliæ leges *jura* dicuntur: hinc *jura* hic cujuslibet potentis jussa sunt.

7. *Serviat ultima Thule.*] Thule insula terrarum, quas Romani olim noverint, ultima, et maxime septentrionalis versus occidentem: unde hic notat occasum. Vulgo dicitur *Islandia*. De hac regione loquitur Virgil. 1 Georg., v. 29.

An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule.

8. *Atras pellere curas.*] *Cura atra* nunc vocatur prædicta libido. Est quidem libido *cura*, quod mens libidine præsertim saucia uratur; unde Virg. iv *Æneid.*, vers. 4:

D At regina gravi jam dudum saucia cura,
Vulnus alit venis, et cæco capitur igni.

At eadem libido est *cura atra* sive damnosa: nam apud antiquos candor boni, nigror mali ominis est: unde *Æthiopsis* occursum infortunium credebatur portendere: hinc melancholia, quæ pluribus malis effectibus infamis est, *atrabilis* appellatur: prædicta autem libido non solum corpori, sed etiam menti est damnosa.

9. *Miserasque fugare querelas.*] Querelæ nunc dicuntur miseræ et a causa et ab effectu, quod a miseris ortæ producant novas miserias.

10. *Non posse potentia non est.*] Mens enim ex eo solum potens est, quod sui domina perturbationibus moderetur: quod nisi præsentem reges regumque familiares, falso assumunt se esse felices. Sequitur gloria.

204 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia addit, nec falsam, nec veram gloriam, propriis alienisve meritis fundatam, habendam esse summum bonum.*

¹ Gloria vero ² quam fallax sæpe, quam turpis est! Unde non injuria tragicus ^a exclamat ^b: ὦ δόξα, δόξα, μυρίασι δὴ βροτῶν, οὐδὲν γὰρ ὄσι, βίον ὠκυκλασας μάγαν. Plures enim magnum sæpe nomen falsis vulgi opinionibus abstulerunt, quo quid turpius excogitari potest? (5) Nam qui falso prædicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant. **205** ³ Quæ si etiam meritis conquisitæ sint, quid tamen sapientis adjecerit conscientiæ, qui bonum suum non ^c populari rumore, sed conscientiæ veritate metitur? ^d Quod si hoc ipsum propagasse nomen, pulchrum videtur; consequens est, ut sædum non extendisse judicetur. (5) Sed cum, uti paulo ante disse- rui, plures gentes esse necesse sit, ad quas unius fama hominis nequeat pervenire, sit, ut quem tu æstimas gloriosum, pro maxima parte terrarum vi-

A Deatur ^d inglorius. Inter hæc vero ^e popularem gra- tiam, ne commemoratione quidem dignam peto, quæ nec judicio provenit, nec unquam firma perdurat. Jam vero (10) quam sit inane, quam ^f futile nobi- litatis nomen, quis non videat? quæ ^g si ad claritu- dinem refertur, aliena est. Videtur namque esse nobi- litas, quædam de meritis veniens laus parentum. Quod si claritudinem prædicatione facit, illi sint clari necesse est, qui prædicantur. Quare splendidum te, si tuam non habes, aliena claritudo non efficit. (15) Quod si quid est in nobilitate bonum, id esse arbi- trator solum, ut imposita nobilibus necessitudo videat- ur, ne a majorum virtute degenerent.

206 METRUM * VI.

B ARGUMENTUM. — *Quicumque virtutem colit, inquit Phi- losophia, is Dei nobilissimi parentis proles non de- gener, revera nobilis est.*

Omne hominum genus in terris
Simili surgit ab ortu :

INTERPRETATIO.

^a Euripides in *Andromacha*.
^b O gloria, gloria, fecisti millibus mortalium nul- lius meriti magnam vitam.
^c Vulgi.
^d Inhonoratus.

^e Vulgi.
^f Leve.
^g Nobilitas.

Universum genus humanum in terris oritur ab eo- dem principio : nam unus est parens rerum omnium

NOTÆ.

¹ *Gloria.*] Gloria est honos cum laude pervagatus alienorum meritum. Primum quidem gloria est honos : videlicet judicium significatum de excellentia alterius : *Summa enim et perfecta gloria*, inquit Tul- lius in *Offic.*, *constat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore nos d'gnos putat* : quamobrem metro *1. v. 7*, primi libri, diximus honorem esse genus gloriæ : videsis. Deinde eadem gloria est honos cum laude conjunctus : nam *gloria*, inquit Cic. in *Tusc.*, *est consentiens laus hono- rum incorrupta vox bene judicantium de eccellente vir- tute*. Atque in hoc gloria differt ab honore simpliciter dicto, qui non est semper cum ista laude conjunctus. Postremo honor ille qui dicitur gloria, debet esse cum laude pervagatus ita ut etiam ad optimates per- venerit : in quo gloria differt a fama, quæ vulgi so- lius esse potest. Hinc gloria alia est falsa, quæ est dissentanea, alia vera, quæ consentanea est meritis sive propriis sive externis ejus, qui prædicatur. At- qui neque falsa neque vera gloria, sive hæc propriis sive externis tuis meritis fundetur, rationem habet summi boni : sicut seorsum probandum est.

² *Quam fallax sæpe.*] *I.* Agitur de gloria falsa : hæc autem, quod meritis sit dissentanea, tantum abest ut habeat rationem summi boni, ut potius sit error adeoque malum : unde non *injuria* poeta *tragi- cus*, scilicet Euripides ab Archelao Macedonum rege summo in honore habitus in *Andromacha* cecinit : ὦ δόξα, δόξα, etc., hoc est, o gloria, gloria, fecisti millibus mortalium nullius meriti, magnam vitam.

³ *Quæ si etiam meritis.*] *II.* Agitur de gloria vera meritis propriis fundata, quæ idcirco non habet rationem summi boni, quod hæc, ut pote extra eum qui honoratur, nihil boni adjiciat menti sive conscientiæ sapientis ; qui tamen, utpote peritus suæ mentis, nihil sibi esse bonum existimat, nisi quod in sua mente fuerit, et cujus eadem mens sit conscia.

^d *Quod si propagasse nomen, pulchrum videtur.*] At demus, quod tamen non est, inquit *Philosophia*, ipsi etiam sapienti videri bonum, et extrinsecus laudari et intrinsecus magni fieri a populis, necesse erit secundum legem contrariorum, non laudari et

non magni fieri a populis, eidem sapienti esse ma- lum : quare cum ex dictis longe plures sint homines, a quibus ille sapiens ignoratur, quam a quibus co- gnoscatur laudabilis honorabilisque, idem sapiens plus habebit mali quam summi boni.

C ¹ *Futile nobilitatis nomen.*] *III.* Agitur de gloria vera meritis alienis, nempe genere fundata : quæ vulgo dicitur nobilitas ; quæque nunc definitur *quædam de meritis veniens laus parentum*; sed hæc inane et futile nomen est, nisi quorum sanguinem partici- pas, horum imiteris virtutem. *Juvenal. sat. 8, v. 19* :

Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica, virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto :
Hos ante effigies majorum pone tuorum :
Præcedant ipsas illi te consule virgas :
Prima tibi debes animi bona : sanctus haberi
Justitiisque tenax factis dicitisque mereris ?

² *Carmen constans ex duplici genere versuum al- ternorum, quorum prior Alcmanicus habet tres pe- des versus heroici cum ultima syllaba superstita, ita tamen ut non fiat ex meris spondeis ; posterior Phe- recraticus habet etiam tres pedes, nempe spondeum vel anapæstum, dactylum et spondeum.*

D *1. Omne hominum genus.*] Homo non est corporeus solum, ut bestia, neque solum incorporeus, ut bonus malusve genius ; sed admirabilis quædam est animi corporisque conjunctorum compositio, quæ in *terris surgit*, ubi cum corpore instar cujusdam hospitii pa- rato mens divinitus infusa jungitur, et quidem *simili ab ortu* : cum idem sit principium non solum mentis et corporis istius, verum etiam mutæ utriusque con- junctionis. Idem, inquam, est principium corporis et mentis hominis, videlicet Deus : cum enim tam hæc, quam illud res sit ; cunq; res non possit nisi a Deo creari ; propterea idem Deus mentis corporisque ho- minis principium sit, necesse est. At Deus etiam est principium mutæ mentis corporisque illius con- junctionis : quod neque corpus in mentem, neque mens in corpus, nisi Deo dante, agat. Atque hæc omnia speciatim nunc dicet *Philosophia*, postquam genera- tim dixerit omnia esse a Deo.

- Unus enim rerum pater est,
Unus cuncta ministrat.
5 **207** Ille dedit Phæbo radios,
Dedit et cornua lunæ.
Ille homines etiam terris
Dedit, et sidera cælo.
Hic clausit membris animos
10 Celsa sede petitos.

- A 208** Mortales igitur cunctos
Edit nobile germen.
Quid genus, et proavos strepitis?
Si primordia vestra,
15 Auctoremque Deum spectes,
Nullus degener exstat,
Ni vilis pejora fovens
Proprium deserat ortum.

INTERPRETATIO.

Deus, unus gubernat omnia. Hic dedit splendorem soli, et lunæ vultum crescentis decrescensque. Hic quoque dedit homines terris, et astra cælo. Hic inclusit corporibus humanis mentes ortas ex loco sublimi. Nobilis ergo semen emittit omnes homines. Quare jactatis ori-

ginem majoresque vestros mortales? si consideretis vestrum principium et vestrum conditorem Deum, nemo ante degenerat, quam peccando resadat a Deo suo principio.

NOTÆ.

3. Unus rerum pater est.] I. Generatim omnia ita sunt a Deo, ut Deus sit omnium pater: pater quippe idem est quod causa non solum producens, sed etiam conservans: Deus vero est omnium causa producens et conservans. Hinc Deus vocatur *Pater* a Christianis, Judæis, et ipsis etiam ethnicis: Christiani enim orando dicunt, *Pater noster qui es in cælis*, Matth. vi. Judæis dicitur Deuteron. xxxii: *Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te*. Denique Horatius ait: *Genitis humanæ pater utque custos: et Virg., Pater ipse colendi haud facilem esse viam voluit*.

5. Ille dedit Phæbo radios.] Sol poëtis vocatur *Phæbus* a specie et nitore: *φῶβος* enim adjectivum est *splendidus, lucidus, purus*. Soli autem Deus dedit radios: quamvis enim a corporibus obviis sol videatur habere, quod hoc vel illo modo luceat, idem tamen a solo Deo habet, quod luceat. Scilicet duo observari possant in mundo effectuum genera: generalia quædam; atque, ut barbare loquuntur philosophi, *particularia*: priorum generalis, posteriorum vero peculiaris causa quærenda est. Sic quærenti cur me loquente auditor moveatur, non generalis, sed peculiaris causa afferenda, ut quod aer a meo ore ad illius aures continuatus meis palmionibus, lingua, dentibus, et labris sic moveatur, ut eodem aures auditoris commoveatur. At quærenti cur commoto auditoris cerebro cogitationes in ejusdem auditoris mente excitentur: non peculiaris, sed generalis causa responderi debet. Similiter quærenti cur iris mille trahat varios adverso sole colores, causa peculiaris, nempe pluvia cadens responderit: sed quærenti cur sol radios mittat, causa generalis, nimirum Deus optime redditur. Sis Deus

6. Dedit et cornua lunæ.] Luna, quod hæc sit corpus opacum, lumen a sole acceptum ita remittit, ut modo crescens, modo decrescens, modo silens, modo plena videatur: sive ut ait Plinius, *modo curvata in cornua, modo æqua portione divisa, modo sinuata in orbem, maculosa eademque subito prænitens immensa orbe pleno ac repente nulla*. Virg. III *Æn.*, v. 645:

Tertia jam lunæ se cornua lumine complent.

Verum quod corpus illud opacum lumen sic remittat, hoc ut pote effectum generale Deo tanquam causæ generali acceptum referri debet.

7. Ille homines terris dedit.] II. Speciatim homo a Deo tanquam a patre oritur, primum quidem ratione corporis, quod ex terra formatum in terris collocavit Deus (Genes. i: *Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ*), non secus ac sidera ex cælo formata in cælo posuit: Genes. i: *Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare majus, ut præset diei, et luminare minus, ut præset nocti, et stellas*. Hinc psal. cxlii: *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*. Quin ipse Tullius, II de Nat. deorum, *Homines, inquit, humo excitati quasi cultores terræ constituti sunt*

9. Hic clausit memoris animos.] III. Idem homo a Deo tanquam a patre oritur etiam ratione mentis, quippe quæ, cum hujus nulla sit, nisi exterior causa, iudicio philosophorum *creatur*: solius autem Dei est *creare*: hinc Philosophia nunc dicit *animos celsa sede petitos*. Neque vero corpus et mens humana a Deo solum creantur, sed a Deo veluti a causa generali mutuo conjunguntur: quærenti enim cur mens humana aliquando et aliquandiu cum corpore humano conjungatur, nulla alia generalis afferri potest causa, nisi voluntas Dei, qui *omnia quæcumque voluit, fecit in cælo et in terra*, psal. cxiii. Hinc Deus, iudicio philosophiæ, *clausit membris animos*. Lactantius, I. i Div. Instit., cap. 21: *Corpusculum hoc, inquit, quo induti sumus, hominis receptaculum est. Nam ipse homo neque tangi, neque aspici, neque comprehendere potest, quia latet intra hoc quod videtur*. Claudian. l. 1 de Raptu Proserp., v. 55, iuducit Lachesium si loquentem:

O maxime noctis

Arbiter, umbrarumque potens, cui nostra laborant
Stamina; qui finem cunctis et semina præbes,
Nascendique vices alterna morte rependis;
Qui vitam letumque regis: nam quidquid ubique
Gignit materies, hoc te donante creator,
Debeturque tibi, certisque ambagibus ævi
Rursus corporeo animas mittuntur in artus.

11. Mortales cunctos edit nobile germen.] Quod germen sit et præsentis effectum, et subeuntis causa corporis, idcirco video duplicem esse hujus textus interpretationem. Prima est Theodori Sitzmani, qui arbitratus germen hoc significare sobolem, ait nobile germen esse appositionem, ut significetur Deus, de quo in superioribus versibus agitur, edere cunctos mortales, qui mortales sunt nobile germen, quod potest confirmari ex eo quod germen quasi *genimen*, dicatur id quod ex semine *genitur*. Altera est aliorum, qui putantes germen hic significare principium dicunt esse *syntaxim*, quam grammatici dicunt *nominativus et verbi*, ut significetur nobilis origo mortaliū: quod potest confirmari etiam ex eo quod *germen* quasi *gerimes* dicatur quod sobolem gerit: sed quidquid sit de utraque hæc nominis hujus interpretatione, posterior sententia nobis videtur rectius et concludi ex dictis, et statui pro principio statim dicendorum. Quasi dixerit Philosophia: Cum homines omnes cum ratione corporis mentisque, tum etiam ratione mutæ harum partium conjunctionis a Deo orientur, propterea homines omnes a nobilissimo parente oriuntur: quare iidem homines, contemptis genere et proavis terrestribus, nobilissimi sunt, nisi vilis proprium deserant ortum. Falsa ergo assumptione falluntur, qui quam summi boni naturaliter norunt appetuntque, nobilitatem, hanc in sola majorum mortaliū nobilium serie versari putant; super sunt voluptates corporis.

209 PROSA VII.

ARGUMENTUM. — *Voluptates corporis, inquit Philosophia, quod effectus habeant penitendos, idcirco rationem summi boni habere non possunt.*

¹ Quid autem de corporis voluptatibus loquar, ² quarum ^a appetentia quidem plena est ^b anxietatis, ^c satietas vero penitentiae? Quantos illæ ^d morbos, quam intolerabiles dolores, quasi quemdam fructum nequitiae fruentium solent referre corporibus! quarum motus (5) quid habeat jucunditatis, ignoro. Tristes vero esse voluptatum exitus, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget. **210** Quæ si beatos ^e explicare possunt, ^f nihil causæ est quin pecudes quoque beatæ esse dicantur, quarum omnis ad explendam corporalem ^g lacunam festinat intentio. ^h Honestissima quidem conjugis foret, liberorum-

A que jucunditas, sed ⁱ nimis e natura dictum est, nescio quem filios (5) invenisse tortores: quorum ^k quæ sit mordax quæcunque conditio, neque alias expertum te, neque nunc anxium necesse est admovere. In quo ^l Euripidis ^m mei sententiam probo, qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem.

211 METRUM VII.

ARGUMENTUM. — *Voluptas omnis, inquit Philosophia, apud similes: quos melle pavit, hos aculeo pungit.*

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentis,
Apiumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
ⁿ Fugit, et nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

INTERPRETATIO.

^a Appetitio.

^b Angoria.

^c Usus.

^d Voluptates.

^e Demonstrare.

^f Indigentiam.

^g Experientia rerum naturalium nimis probat.

B ^h Quorum liberorum conditio quantas excitet in parentibus curas.

ⁱ Philosophi.

Voluptas omnis id obtinet, quod pungit aculeis eos, qui huic indulgent, et similes apibus abeuntibus, postquam emisit mella jucunda, evolat, et dente tenaciore lacerat pectora, quæ tetigit.

NOTÆ.

¹ *Quid de corporis voluptatibus.*] Voluptas est cogitatio, cujus mens consolatio, jucunditate quadam perfunditur: *In eo enim, inquit Tullius II de Fin., voluptas omnium Latine loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum aliquem moveat, jucunditas. Quare quod mens nostra et effectum Dei, et forma nostri corporis, jucundam cogitationem habere possit dupliciter, primum quidem ab ipso Deo, a quo et propter quem condita est; deinde a corpore, cum quo conjungitur, propterea voluptas duplicis est generis. Una animi, de qua hic non agitur; altera corporis, in qua rationem summi boni non versari sic Philosophia videtur probare. Hæc corporis voluptas vel lege prohibetur, vel non. Si lege prohibetur, et desideris antecedentibus, et doloribus consequentibus ita circumfunditur, ut plus amari quam jucundi admistum habeat. Si vero lege permittitur, hujus fructus liberi parentibus sæpe adeo sunt infensi, ut carens liberis suo videatur infortunio felix: quæ omnia seorsum nunc exponuntur.*

² *Quarum appetentia.*] I. Agitur de illicita corporis voluptate, cujus futuræ concipitur appetentia: *Duplex enim, inquit Tullius I Offic., est animorum vis atque natura. Una pars in appetitu posita est, quæ est ὀρεξις Græce, quæ hominem huc atque illuc rapit. Altera in ratione quæ docet et explanat quid faciendum fugiendumque. Illa autem voluptatis illicitæ appetentia plus mali admistum habet quam boni: quorundam plena est anxietatis, illius nimirum cogitationis, qua mens veluti compressa angitur: sicut ejusdem satietas penitentia. Penitentia enim a penitendo dicta, est cogitatio mentis, ea quæ suo consilio et voluntate facta sunt, dolentis: quæ quidem tristis cogitatio individua est voluptatis illicitæ comes, quod Deus tam hominem de peccato commisso moneat. Neque vero in sola mente versantur penitendi hujus voluptatis fructus; sed in corpus etiam diffunduntur: hinc morbi, dolores, mortes, et cætera id genus.*

³ *Nihil causæ est quin pecudes.*] Præterea beari ita videtur proprium hominis, ut nemo putet beatitudinem versari in eo quod bestii etiam convenire potest: vacare autem iis unde voluptates corporis nascuntur, homini et pecudibus commune est, quandoquidem huc omnes pecudum motus videntur tendere, ut satisfaciunt corpori; quod idcirco nunc appellatur

lacuna, quia, quemadmodum lacuna aquam continet, sic corpus nihil aliud sit quam plurimum vas suum quodlibet liquorem continens. Nisi dicas lacunam hic esse indigentiam, ut apud Tullium 4 in Verr., ut illam lacunam rei familiaris experient.

⁴ *Honestissima conjugis, etc.*] II. Agitur de licita corporis voluptate, nimirum conjugii: hæc autem honestissima dicitur, quatenus voluntate divina, quæ est prima morum regula, capitur: *Pertinet quippe ad virtutis officium, inquit S. Aug. I. xix de Civ. Dei, cap. 1, et vivere patriæ et propter patriam filios procreare; quorum neutrum fieri potest sine corporis voluptate. Illa tamen voluptas sæpius etiam tristificata est: quandoquidem liberi non raro sunt parentum tortores; si non quoad spectat corpus, quemadmodum aiunt Cælipum orta inter Phocenses seditione ignarum occidisse patrem Laium Thebanorum regem, qui tumultum conabatur reprimere; saltem quoad mentem atinet, quatenus parentes propter liberos perpetuis cruciantur curis, quibus ceu quibusdam canibus videntur morderi: unde mordax conditio nunc appellatur. Hinc apud Platonem:*

Tristitia ex nato tempus in omne patri.

⁵ *Euripidis mei sententiam probo.*] Euripides, poëta licet, fuit tamen philosophus, teste Tullio, Anaxagoræ discipulus: unde non immerito Philosophia nunc suam vocat, ejusque probat sententiam quam in Andromacha exponit, scilicet carentem liberis infortunio esse felicem: quia, inquit, habere liberos dulce in expertis, expertis triste.

⁶ *Quod dicitur Anacreontium.* Est carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter ante tertium pedem iambum, quem sequitur syllaba redundans, primo anapestum, deinde iambum habet.

Pulcherrima hæc allegoria, in qua similitudinem habes cum translatione conjunctam: nam et voluptates apibus similes perhibentur, et voces apibus proprie transferuntur ad voluptates: quemadmodum Ciceroni pro Mur. major dicitur comitiorum quam Euripi inconstantia. Voluptates, inquam, apibus dicuntur similes in hæc, quod sicut apes sic voluptates jucunditatem et tristitiam eidem homini afferant. Voces vero apibus proprie, videlicet stimulus, volan-

212 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prædictam de divitiis, dignitatibus, potestate, gloria, et voluptate doctrinam summam repetens, hæc ait malis adeo implicita, adversariorumque telis adeo exposita, ut rationem summi boni habere non possint.*

Nihil igitur dubium est quin hæc ad beatitudinem viæ^a devixæ quædam sint, nec perducere quemquam eo valeant ad quod se perducturas esse promittunt. Quantis vero implicitæ malis sint, brevissime monstrabo. Quid enim? pecuniarne congregare conaberis? (5) Sed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? danti supplicabis; et qui præire cæteros honore cupis, poscendi humilitate vilesces. Potentiamne desideras? subjectorum insidiis obnoxius, periculis subiacebis. Gloriam petis? sed per aspera quæque distractus, securus esse desistis. Voluptariam vitam degas. Sed quis non spernat, atque (10) abjiciat villissimæ fragilissimæque rei, corporis, servum? Jam vero qui bona præ se corporis ferunt, quam exigua, quam fragili possessione nituntur! Num enim elephantos mole, tauros robore superare poteritis? num tigres velocitate præbitis? Respicite cæli spatium, firmitudinem, celeritatem, et aliquando desinite villia mirari. Quod (15) quidem cælum non his potius est quam sua qua regitur^c ratione mirandum. Formæ

^a Aberrantes.

^b Cujusmodi est corpus.

^c Arte.

^d Vernorum.

Liber ille Aristotelis nunc videtur desiderari.

sum, grata mella, tenaci morsu, transferuntur ad voluptates: præsertim vero observabis hæc verba: *ferit icta corda*: his quippe et modus, quo aculeus corpora, et modus, quo voluptas corporea mentem pungit, optime videtur significari: sicut enim illic continuato motu apis carnem; ita hic continuata cogitatione voluptas mentem, repetitis veluti ictibus, videtur lancinare: unde ut prior motus corporis, sic posterior cogitatio mentis haberi potest. Quamobrem fallitur quisquis præcipitatione et præiudicio assumens, putat summum bonum versari in voluptate corporis.

¹ *Lynceis oculis.*] *Lynceis oculis videre, Lynceo perspicacior*: proverbium est ex eo, ut arbitramur, ortum, quod lynceus primus ferax reperisse fodinas metallorum, æris, argenti, et auri: hinc enim fabulati sunt lynceum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, pervideret. *Quis est tam lynceus*, inquit Tullius, *qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat*. Horatius [Epist. l. 1, ep. 1:

Non possis oculo quantum contendere lynceus
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi.

² *Alcibiadis pulcherrimum corpus.*] Alcibiades non fuit mulier pulcherrima, quemadmodum ait Thomas Anglicus, auctor commentariorum Boetii, sed imperator Atheniensium, ingenio præstans, et corpore pulcherrimus, qui vitium primum, deinde, docente Socrate, virtutibus studuit.

³ *Oculorum infirmitas.*] Si enim tanta esset oculorum perspicacitas, ut etiam viscera iisdem paterent, corpus propter majorem deformitatem, quam formosarum partium multitudinem, deforme potius, quam formosum haberetur: et eo quidem certius, quod

A vero nitor ut rapidus est, ut velox, et^d vernalium florum mutabilitate fugacior! Quod si, ut Aristoteles^e ait, lynceis oculis homines uterentur, ut eorum visus obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus, **213** illud^a Alcibiadis superficie pulcherrimum corpus, turpissimum videretur? Igitur^f te pulchrum videri, non tua natura, sed^g oculorum spectantium reddit infirmitas. Sed æstimate, quam vultus nimio corporis bona, dum sciatis hoc quodcumque miramini, triduanæ febris igniculo (5) posse dissolvi. Ex quibus omnibus illud redigere in summam licet: quod hæc; quæ nec præstare, quæ pollicentur, bona possunt, nec omnium honorum congregatione perfecta sunt, ea nec ad beatitudinem, quasi quidam^h calles, ferunt, nec beatos ipsa perficiunt.

214 METRUM VIII.

ARGUMENTUM. — *Errant homines, canit Philosophia, qui cum terrena in terris, aqualia in aquis, volatilia in aere, suo quæque loco reperita quærant, propriam summi boni sedem veluti ignorantes, felicitatem inde expectant, unde oriri non possit.*

Eheu, quæ miseros tramite devios

Abducit ignorantia!

Non aurum in viridi quæritis arbore,

Nec vite gemmas carpitis,

5 Non altis laqueos montibus abditis,

INTERPRETATIO.

^f Quod vulcher videaris, id.

^g Via.

Hæc qualis ignorantio avertit vos infelices a via recta aberrantes! Non quæritis aurum in arbore viridi, neque accipitis uniones ex vinea. Non absconditis retia in

NOTÆ.

C pulchritudo non nisi integra perfectione, deformitas vel minimo defectu oritur.

¹ *Triduanæ febris igniculo.*] Quæcumque enim fuerit corporis amplitudo, quodcumque robur, quæcumque agilitas, quæcumque pulchritudo, hæc corpore per triduum æstu febrique jactato evanescent. Usque adeo verum est rationem summi boni, quod homo naturaliter cognoscit appetitque, non versari in ullo ex prædictis bonis, quibus homines falsa assumptione ducti adhærent.

* Carmen constans ex duplici genere veruum alternorum, quorum prior *Asclepiadeus* spondeum, dactylum cum syllaba, et duos alios dactylos habet; posterior iambicus quatuor pedes, sæpius locis imparibus spondeos, paribus iambos.

1 et 2. *Tramite devios abducit ignorantia.*] Errant quidem homines præcipiti assumptione putantes summum bonum versari in divitiis, voluptatibus corporis, et cæteris ejusmodi, ut sæpius dictum est: sed causa istius erroris ignorantia est: ut enim, præsertim in Philosophia, cognitio clara et distincta ita est veritatis regula, ut si hanc sequamur, nunquam erremus; sic ignorantia ita est erroris principium, ut nunquam erremus, nisi quia ignoramus.

3. *Non aurum in viridi quæritis arbore.*] Aurum in visceribus terræ, non in arboribus, præsertim virentibus, generari solet, quod nec semen auri huc adduci, nec adductum formari possit.

4. *Nec vite gemmas carpitis.*] Uniones in terris aut in aquis, non in plantis consueverunt reperiri, propter prædictam de auro rationem.

5. *Non altis laqueos, etc.*] Homines non piscantur in aere, nec apros venantur in mari. Hæc ab omni hominum cogitatione adeo aliena sunt, ut adagii loco usurpentur ad significandos eos, inquit Erasmus, qui

Ut pisce ditetis dapes.

215 Nec vobis capreas si libeat sequi,
Tyrrena captatis vada.

Ipsos quin etiam fluctibus abditos

10 Norunt recessus æquoris,
Quæ gemmis niveis unda feracior,

Vel quæ rubentis purpuræ,
Nec non quæ tenero pisce, vel asperis
Præstent echinis littora.

15 216 Sed quonam lateat, quod cupiunt bonum,
Nescire cæci sustinent,

Et, quod stelliferum trans abiit polum,
Tellure demersi petunt.

Quid dignum stolidis mentibus imprecer?

A 20. Opes, honores ambient,
Et cum falsa gravi mole paraverint,
Tum vera cognoscant bona.

217 PROSA IX.

ARGUMENTUM. — *Philosophia nunc utens transiitione, qua et dicta recordari, et dicenda prævidere videtur, addit, copiam, potentiam, reverentiam, celebritatem, et jucunditatem summi boni proprietates esse adeo individuas, ut pote plures unius ejusdemque rei modos, ut quicumque assumendo has illasve rebus diversis attribuit, hic præcipitatione vel præjudicio delusus fallatur.*

Hactenus mendacis formam felicitatis ostendisse suffecerit, quam si * perspicaciter intueris, ordo est deinceps, quæ sit vera monstrare. Atqui video, in-

INTERPRETATIO.

montibus altis, ut addatis piscem epulis. Neque ingredimuni mare Tyrrenum, si vultis venari capreas. Imo vero homines cognoscunt ipsos recessus maris absconditos aquis: cognoscunt quænam aqua abundantior sit unionum candidorum, aut quænam abundantior purpuræ rubræ, cognoscunt quænam maria antecellant piscibus mollibus, aut echinis crustatis. At cæci homi-

NOTÆ.

præpostere ibi quærunt aliquid, ubi ne sperari quidem possit: ut si quis in magistratibus vitam tranquillam, in voluptatibus beatam, in opibus felicem quærat. Itaque Libanus servus (apud Plautum in Asinaria) ab hero suo Demæneto jussus, ut uxorem ipsius argento defraudaret, significans nulla ratione fieri posse, ut a muliere tenacissima quidquam auferretur: Jube, inquit, una me opera piscari in aere, venari autem faculo in medio mari.

8. Tyrrena vada.] Mare Tyrrenum: est autem illa maris Mediterranei pars, quæ meridionale Italiæ latus, sicut sinus Adriaticus septentrionale alluit: unde hoc Superum, illud Inferum mare vocatur. De hoc loquitur Virgil. i Æn., v. 74:

Gens inimica mihi Tyrrenum navigat æquor.

11 et 12. Gemmis feracior vel rubentis purpuræ.] Valla quidem ait rarum esse duos casus, licet ab eodem seorsum regi possint, cum eodem simul conjungi: ut hic conjunguntur, gemmis et purpuræ feracior: id tamen vitiosum non est; quod in syntaxi, quam figuratam vocant, non tam voces conjungantur, quam earum sensus. Sic Tullio dicitur: *emi centum aureis et pluriis*. Est vero purpura proprie conchæ genus, cujus liquore vestes olim tingebantur: hunc liquorem nigrantis rosæ colore subluere docet Plinius l. ix. c. 36, unde nunc vocatur *rubens*: cæruleus tamen, violaceus, et quicumque formosus color non raro dicitur purpureus: sic fluctus, violæ, et generatim flores omnes vocantur purpurei: sicut jam dictum est.

13 et 14. Quæ tenero pisce vel asperis præstent echinis.] Quemadmodum canente Virgilio, non omnis fert omnia tellus, sic non omnia littora omnes ferunt pisces; illic molles, hic felicius veniunt crustari pisces. Echinus generatim est bestia asperis undique capillis armata: hinc propter quamdam similitudinem spinosum castanæ operculum, nec non etiam asperum quoddam architecturæ opus appellatur echinus. Sed bestia, quæ vocatur echinus, alia est terrestri, alia marina. Echinus terrestri capite pedibusque implexis globi speciem ita induit aliquando, ut anteriores posterioresque ejus partis distingui non possint. Marinus autem echinus, judicio ipsius Aristotelis, in cibum apponi solet: Thomas Anglicus hic piscem hunc male vocat *remorans*, quæ dicitur *echeneis*, deceptus videlicet similitudine vocabulorum: melius Horatius Satir. l. ii, sat. 4:

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.

nes non indignantur se ignorare, ubinam occultetur bonum, quod desiderant; quodque transcendit olympum stellantem, illud in terris involuti quærunt. Quid infausi petam, dignum stultis mentibus? Utinam quærant undique divitias et honores, cumque accumulaverint bona falsu magno labore, tum agnoscant bona vera.

Murice Bajano melior Lucrina Peloris:
Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini;
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.

17. Stelliferum trans abiit polum.] Est enim Deus.

18. Tellure demersi petunt.] In rebus caducis animus ex altissimo domicilio depressus et quasi demersus in terram, ut loquitur Tullius, falsa assumptione putat versari summum bonum.

19. Quid imprecer.] Imprecari est aliquid mali in caput alicujus precari. Sic Virgil. iv Æneid., v. 628:

Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.

20. Opes, honores ambient.] Circumeundo supplacent: ambio enim dicitur ab ambe circum, et eo, quod Romani undique irent populorum, aut etiam judicum captaturi suffragia: et hoc est malum, quod Philosophia in caput hominum stolidorum precatur: sed quia non decet Philosophiam, magistram illam virtutum, imprecarî malum, nisi propter bonum, quod ex hoc oriri possit, addit.

21. Et cum falsa paraverint, tum vera cognoscant bona.] Exemplo scilicet Salomonis, qui postquam omnibus prædictis bonis impiam operam dedisset, tandem aliquando ad Deum rediit, exclamans, *Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Gravi mole interpretamur magno labore*: nam, ut puto me jam monuisse, moles primum dicitur de corporibus, quæ ob insitam plurimarum partium quietem difficulter moveri possunt: unde non inepte moles derivatur a Græco *μολών*, vectibus submoveo: hinc lapis ingens dici solet *molaris*: hinc etiam *moliri* idem est quod viribus collectis aliquid movere. Deinde *moles* propter quamdam similitudinem dicitur de omni negotio difficili: sicut Virg. i Æn., v. 57:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Hactenus.] I. Quidem Philosophia nunc utitur transiitione, cujus frequens est et utilis usus apud oratores et poetas. Sic Tullius: *Quoniam*, inquit, *de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam*. Sic Virgil. ii Georg., v. 4:

Hactenus arborum cultus et sidera cœli,
Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
Virgulta et prolem tarde crescentis olivæ.

Perspicaciter.] An vox ista Latina est? dicerem, *perspicue, evidenter*.

quam ^a, nec opibus sufficientiam, nec regnis potentiam, nec reverentiam dignitatibus, nec celebritatem gloria, (5) nec lætitiã voluptatibus posse contingere. An etiam causas, cur id ita sit, deprehendisti ^b? Teuui quidem veluti rimula ^c mihi videor intueri, sed ex te ^d cognoscere malim apertius. Atqui promptissima ratio est ^e. Quod enim simplex est, indivisumque natura, id error humanus separat, et a vero atque perfecto ad falsum imperfectumque (10) traduct. An tu arbitraris, quod nihilo indigeat, egere potentia? Minime, inquam ^f. **218** Recte tu quidem ^g: nam si quid est, quod in ulla re imbecillioris ^h valentiã sit, in hac præsidio necesse est egeat alieno. Ita est, inquam ⁱ. Igitur sufficientiã potentiãque una est eademque natura. Sic videtur. Quod vero hujusmodi sit, spernendumne esse censes, an contra (5) rerum omnium veneratione dignissimum? At hoc, inquam, ne dubitari quidem potest. Addamus igitur sufficientiã potentiãque reverentiam, ut hæc tria unum esse judicemus. Addamus, siquidem vera volumus confiteri. Quid igitur? inquit, obscurumne hoc atque ignobile censes esse, an omni celebritate clarissimum? Considera vero, (10) ne, quod nihilo indigere, quod potentissimum, quod honore dignissimum esse concessum est, egere claritudine, quam sibi præstare non possit, atque ob id aliqua ex parte videatur abjectius. Non possum, inquam, quin hoc uti est, ita etiam celeberrimum esse confitear. Consequens igitur est, ut claritudinem superioribus tribus nihil differre (15) fateamur. Consequitur, inquam. Quod igitur nullius egeat alieni, quod suis cuncta viribus possit, quod sit clarum, atque reverendum, nonne hoc etiam constat esse lætissimum? Sed unde huic ^j, inquam, tali morer ullus obrepit, ne cogitare quidem possum. Quare plenum esse lætitiã, siquidem superiora manebunt, necesse est confiteri. Atqui (20) illud quoque per eadem necessarium est ^k, sufficientiã, potentiã, claritudinem, reverentiã, jucunditatis nomina quidem esse diversa, nullo vero modo discrepare substantiam. Necesse est, inquam. Hoc

A igitur, quod est unum, simplexque natura, ^l pravitas humana dispertit, et, dum rei, quæ partibus caret, partem conatur adipisci, nec portionem, (25) quæ nulla est, nec ipsam, quam minime affectat, assequitur. Quoniam, inquam, modo? Qui divitias, inquit, petit, penuriã fuga, de potentia nihil laborat: vilis, obscurusque esse mavult, multas etiam sibi naturales quoque subtrahit voluptates, ne pecuniam, quam paravit, amittat. Sed hoc modo ne sufficientia quidem contingit ei, quem (30) valentia deserit, quem molestia pungit, quem vilitas abjicit, quem recondit obscuritas. Qui vero solum posse desiderat: profligat opes, despicit voluptates, honoremque potentia carentem, gloriam quoque **219** nihil pendit. Sed huic quoque quam multa deficiant, vides. Fit enim ut aliquando necessariis egeat, et anxietatibus mordeatur; cumque hæc depellere nequeat, etiam id quod maxime petebat, potens esse desistit. Similiter ratiocinari de honoribus, gloria, voluptatibus licet. (5) Nam cum unumquodque horum idem, quod cætera, ^m sit, quisquis horum aliquid sine cæteris petit, ne illud quidem, quod desiderat, apprehendit. Quid igitur? inquam, si quis cuncta simul cupiat adipisci? summam quidem ille beatitudinis velit: sed num in hanc eam reperiet, quæ demonstravimus, id, quod pollicentur, non posse conferre? (10) Minime, inquam. In his igitur, quæ singula quæque expetendorum præstare creduntur, beatitudo nullo modo investiganda est. Fateor, inquam, et hoc nihil dici verius potest. Habes igitur, inquit, et formam falsæ felicitatis, et causas: deflecte nunc in ⁿ adversum mentis intuitum; ibi enim veram, quam promisimus, statim videbis. Atqui (15) hæc, inquam, vel cæco perspicua est, eamque tu paulo ante monstrasti, dum falsæ beatitudinis causas aperire conabaris. Nam, ni fallor, ea vera est, et perfecta felicitas, quæ sufficientem, potentem, reverendum, celebrem, lætumque perficiat. Atque ut me interius ^o animadvertisse cognoscas, quæ unum horum, quoniam idem cuncta sunt, (20) veraciter præstare potest, hanc esse plenam beati-

INTERPRETATIO.

^a Ego Boetius.^b Inquit Philosophia.^c Inquit Boetius.^d O Philosophia.^e Inquit Philosophia.^f Ego Boetius.^g Inquit Philosophia.^h Virtutis.ⁱ Ego Boetius.^l Nulla tristitia videtur inesse posse rei, quæ ejusmodi est.^D ^k *Ista omnia esse unicam rem pluribus affectam modis.*¹ Male judicando.^m Vis.ⁿ *Unica res pluribus modis se habens.*^o *Cogita contrarium.*^r *Ipsa mentis attentione.*

NOTÆ.

¹ *Qua simplex est, etc.]* II. Philosophia proponit, copiam, potentiam, et cætera ejusmodi esse modos summi boni, non partes, ut vulgo putantur: quare ut hæc et sequentia intelligantur, animadvertendum discrimen quod occurrit inter partem et modum. In hoc autem differunt, quod pars possit, modus non possit sua seorsum idea clare et distincte cogitari. Sic mens et corpus sunt partes hominis, quod mens sine corpore, et corpus sine mente, sua quodlibet idea clare et distincte cogitari possit. Sic figura, quies, et motus sunt modi corporis, quod neque

figura, neque quies, neque motus possit clare et distincte cogitari, non cogitato corpore. Sic etiam notia et voluntas, quarum neutra potest, non cogitata mente, clare et distincte cogitari, sunt modi mentis. Atqui prædicta bona, quæ homines falsa assumptione tribuunt rebus creatis, non possunt clare et distincte cogitari non cogitata aliqua re superiori, videlicet Deo, ut seorsum Philosophia probat et quidem ita evidenter, ut nulla alia interpretatione videatur indigere.

itudinem sine ambiguitate cognosco. O te, alumne, hac opinione felicem, siquidem hoc, inquit, adjeceris. Quidnam? inquam. Essene aliquid in his mortalibus caducisque rebus putas, quod hujusmodi statum possit afferre? Minime, inquam, puto; idque a te, nihil ut amplius desideretur, (25) ostensum est. Hæc igitur vel imagines veri boni, vel imperfecta quædam dare bona mortalibus videntur: verum autem, atque perfectum bonum conferre non possunt. Assentior, inquam. Quoniam igitur agnovisti, quæ vera illa sit, quæ autem beatitudinem mentiantur, nunc superest, ut unde veram hanc petere possis, agnoscas. (30) Id quidem, inquam, jam dudum vehementer exspecto. Sed cum, ¹ uti in Timæo Platoni, inquit, nostro placeat, in minimis quoque rebus divinum præsidium debeat implorari, quid nunc faciendum censes, ut ^B illius summi boni sedem reperire mereamur? Invo-

candum, inquam, rerum omnium patrem, quo prætermisso, nullum rite fundatur (35) exordium. Recte, inquit; ac simul ita modulata est.

220 METRUM · IX.

ARGUMENTUM.—*Philosophia precatur Creatorem mundi ut sicut immotus movet corpus omne generatim primum, deinde speciatim, ita mentem humanam disjectis tenebris dignetur illustrare, eandemque clara summi boni notione informare.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas
Terrarum cœlique sator, qui tempus ab ævo

221 Ire jubes, stabilisque manens das cuncta
[moveri;

Quem non externæ pepulerunt fingere causæ

5 Materæ fluitantis opus, verum insita summi

Forma boni, fivore carens: tu cuncta superno

Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse

INTERPRETATIO.

O creator cœli et terræ, qui regis mundum lege immutabili, qui imperas tempus fluere a prima ætate mundi, et

constanter immotus facis omnia moveri, quem causæ exteriores non induxerunt ad formandam machinam mate-

NOTÆ.

¹ Uti in Timæo, Platoni nostro placet.] Timæus inter sua carmina hoc retulit Pythagoræ præceptum,

Finem dein sane precatus
Numina, opus facito.

Ex quo Plato ait in libro qui inscribitur Timæus: *Omnes qui vel minimam sanæ mentis particulam habent, cum aliquid sive parvum, sive magnum aggrediuntur, semper solent Deum invocare: quo nihil melius dici, fieri, cogitari potest.*

^{*} Quod dicitur Heroicum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet hexameter ^C sexto loco spondeum, quinto dactylum, quatuor reliquis spondeum, vel dactylum indiscriminatim habet.

1. O.] Est hæc precatio et Philosophiæ et materiæ tractandæ dignissima. Est quidem precatio; cogitatio scilicet mentis aliquid recte desideratum petentis a Deo: hinc quæ a S. Thoma, 1-2, q. 83, art. 17. probantur esse precatiois partes, videlicet *ascensus in lectus in Deum, gratiarum actio, et petitio*, hæc his animadvertuntur: O enim interjectio ut admirantis sic invocantis, notat primum: enumeratio rerum cœditarum, et modorum quibus reguntur, secundum; lux rogata, tertium. Est etiam precatio hæc Philosophiæ dignissima: cum enim Philosophia sit naturale lumen, tenebris sensim recedentibus, elucens, nihil aliud nunc petitur, quam aliquod Philosophiæ incrementum. Est denique eadem precatio materiæ nunc tractandæ dignissima: ut enim decet mentem sui finis notionem rogare, sic decet hanc notionem rogare mundi Conditorum, quippe qui et prima causa et primus doctor ejusdem mentis est. *Nolite putare*, inquit S. August. in Joann., *quemquam hominem a'iquid discere ab homine; admonere possumus per strepitum vocis nostræ: si non sit intus qui doceat, inanis fit strepitus noster.*

2. *Terrarum cœlique sator.*] Philosophia precatur Creatorem mundi. Sator enim sive seminator primum est ille qui parato effecti semine sive materiæ ejusdem effecti auctor est; qua ratione *mundus ipse, judice Tullio* 11 de Nat., *omnium rerum sator et seminator est*, deinde est quicunque auctor: Deus autem est primus auctor cœli et terræ. Virg. 1 Æn., v. 258:

Olli subridens hominum sator atque deorum.

Sed quod Deus sit mundi creator, propterea mundus legibus a Deo constitutus regitur: unde nunc dicitur: *perpetua mundum ratione gubernas.*

2 et 5. *Tempus ab ævo ire jubes.*] Differunt apud philosophos æternitas, ævum, et tempus, quæ dicuntur

quædam genera diuturnitatis, sive ut loquuntur *durationis*, Gallice *durée*, quæ nihil est aliud quam perseverantia rei existentis. *Æternitas* est rei sine principio et sine fine existentis, nimirum Dei. *Ævum* est rei sine fine quidem, sed non sine principio existentis: nimirum rei creatæ, qualis est mens et corpus, quorum nulla est nisi exterior causa: hoc enim et illa a Deo aliquando creata æternum perseverabunt. Tempus est rei nec sine principio, nec sine fine existentis: formæ videlicet corporeæ, qualis est forma bestiarum, formæ plantarum, et formæ corporum inanimatorum: hæc enim formæ ut fugatis contrariis aliquando incœperunt, ita aliquando a contrariis formis fugatæ evanescent. Atqui vix materia mundi facta est ævum habitura, cum hæc quibusdam formis per aliquod tempus duraturis juxta leges divina voluntate sanctitas, affecta fuit: quamobrem *Deus tempus ab ævo ire jubet.*

3. *Stabilisque manens das cuncta moveri.*] Deus eternum immotus omnia movet. Primum quidem omnia quæ moventur, a Deo moveantur necesse est: cum enim motus nihil sit aliud quam corpus quod sua extremitate extremitatem tangit majorem, ab eo habent omnia ut moveantur, a quo habent quod et extremitatibus circumseribantur, et extremitatibus suis majores tangant extremitates: sed id non possunt habere nisi ab eo a quo ut creantur sic conservantur, cujusmodi est solus Deus. Deinde Deus movendo omnia immotus manet: siquidem Deus est mens perfectissima. Malachiæ 3: *Ego Dominus et non mutor*; Jacobi 1: *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

4. *Non externæ pepulerunt causæ.*] Philosophis vulgo quatuor sunt causæ, nimirum finis, efficiens, materia, et forma, quarum duæ priores, exteriores; duæ vero posteriores, interiores appellantur. Corpora quæ vocantur physica, cujusmodi est cœlum et terra, et interiores et exteriores habent causas; mentes creatæ non habent quidem interiores, sed habent exteriores. Deus vero neque interiores neque exteriores habet: unde neque sine neque efficiente *pellit* potuit ad creandum mundum; sive

5. *Materiæ fluitantis opus.*] Mundus quippe recte dicitur *materia fluitans*. *Materia* quidem, cum mundus sit res quoque versus extensa, cujusmodi est materia. *Fluitans* vero, quandoquidem cœlum, terra, et cætera corpora, ex quibus constat mundus, perpetuis motibus cidentur, si non ratione omnium, saltem ratione plurium suarum partium.

5 et 6. *Verum insita summi forma boni.*] Licet Dei natura simplex sit et uniusmodi, non solum quatenus

Mundum mente gerens, similique imagine for-

[mans,

222 Perfectasque iubens perfectum absolvere

[partes.

10 Tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis,

Arida conveniant liquidis: ne purior ignis

Evolet, aut mersas deducant pondera terras.

223 Tu triplicis mediam naturæ cuncta movens
[tem

Connectens animam per consona membra resolvit;

15 Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbis,

In semet reditura meat, mentemque profundam

INTERPRETATIO.

riæ motæ, sed potius species tibi insita summi boni, expers invidia: tu producis omnia ab exemplari summo, habens in mente mundum præclarissime, quem mundum simili imagine formas, et præcipis eundem perfectum perficere suas partes. Tu concilias elementa talibus modis, ut frigida cum calidis, et sicca

cum liquidis conveniant, ne ignis purior sursum abeat, aut gravitas ferat deorsum terram depressam. Tu coniungens animam inter mentes insensiles et corpora sensilia mediam, moventemque omnia, distribuis eandem per membra consentanea, quæ anima instar corporis liquidi divisa in minutas partes, postquam perfecit

NOTÆ.

est expers partium, instar cuiuslibet alterius mentis, sed etiam quatenus ne pluribus quidem cogitationibus sibi succedentibus afficitur, mens tamen humana, ut pote Deo comprehendendo impar, Deum veluti quibusdam affectum cogitationibus adeoque formis, idea nimirum et voluntate cogitat: adeo ut nulla alia sit causa materię fluitantis, præter ideam et voluntatem Dei: hæc rationem habent non solum finis, et efficientis, verum etiam exemplaris causæ. S. Thomas, 1 p, q. 15, a. 1. *Mundus, inquit, non est casu factus, sed est factus a Deo per intellectum agente, unde necesse est quod in mente divina sit forma, ad similitudinem cuius mundus est factus, et in hoc consistit ratio ideæ... Deus secundum essentiam suam est similitudo omnium rerum: unde idea in Deo nihil est aliud quam Dei essentia. Quod autem Deum, ad creandum mundum, externæ non pepulerunt causæ, sed insita summi boni forma, sive infinita Dei sapientia et voluntas, propterea recte Deus dicitur livore carens: cum enim, effectu pro causa posito, livor hic nihil sit aliud quam invidia, ille recte dicitur livore carens, qui non habet, cui invidere possit: Deus autem (ut pote summum bonum), a quo et propter quem mundus factus est, non habet, cui invidere possit: quandoquidem summo bono melius nihil excogitari potest. Hinc etiam Deus cuncta superno ducit ab exemplo videlicet a divina idea et voluntate, quæ cum sit Deus, hæc nihil superius esse potest. Hinc Deus mundum mente gerit, similique imagine format. S. August. lib. LXXXIII Quæst., q. 46: *Singula propriis sunt creata rationibus. Has autem rationes, ubi arbitrandum est esse nisi in ipsa mente creatoris. Non enim extra se quidquam positum intuebatur, ut secundum id constitueret quod constituerebat, nam hoc opinari sacrilegum est. Nonnulli putant hic legendum similique in imagine propter versum. Sed a pluribus omittitur vox illa in, qua sublata rectius significabitur, ideam esse modum, quo Deus mundum format, et stabit versus, ut apud Virgil. 1 Georg., v. 281:**

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam.

9. *Perfectasque iubens perfectum absolvere partes.] Ut enim divina sapientia, divinaque voluntate mundus primo formatus est; sic eadem divina sapientia, et voluntate mundus perfectus, suas partes perfectas videtur absolvere, servatis scilicet quibusdam legibus corporum divinitus constitutis. Sic ex eo quod materia, ratione quarundam partium, ab initio fuerit in orbem mota, servatis quibusdam legibus motus, oriri potuerunt primum quidem elementa, deinde generalis quædam anima universi, postea peculiare quædam animæ corporeæ, de quibus omnibus deinceps tractabitur.*

10. *Tu numeris elementa ligas] I. Agitur de elementis: quæ enim corpora ex materia fluitante primum oriuntur, hæc vocantur elementa, quoniam ex his insitis reliqua corpora, quæ propterea dicuntur mista, componuntur: hæc autem elementa cum multitudine, tum etiam qualitatibus sive modis ita inter se aptantur, ut et frigida cum calidis, et dura cum liquidis inveniant, nec levia a gravibus inani quodam hiatu*

separentur: ubi Philosophia videtur facere mentionem qualitatum, quas philosophi vulgo agnoscunt in elementis, quasque minus Latine vocant *alterativas et motrices. Alterativæ, inquit, sunt calor et frigus, siccitas et humiditas, quæ significantur his verbis, ut frigora flammis, arida conveniant liquidis. Motrices vero sunt levitas et gravitas, quarum effecta merito hic timeantur, nisi elementa miro quodam modo a Deo certis locis continerentur; præsertim juxta vulgatam Peripateticorum opinionem. Si enim, ut Peripatetici opinantur, quatuor hæc elementa, nimirum ignis, aer, aqua, et terra, sive appetitu, sive inclinatione, sive qualitate naturali ita afficiantur, ut aer et ignis sursum sua levitate: aqua et terra deorsum sua gravitate tendant, quid obstat, nisi Deus perpetuo quodam miraculo, quin quatuor hæc elementa, quantumlibet permista, tandem aliquando a se invicem liberata, si non intercepto quodam inani hiatu, saltem suis quæque locis contineantur: quemadmodum aqua et oleum, quantumlibet permista ita a sese invicem liberantur, ut aqua deorsum subjiciatur, oleum vero sursum emineat: quamobrem recte Philosophia addit: *Ne purior ignis evolet, aut mersas deducant pondera terras.**

15. *Tu triplicis mediam naturæ, etc.] II. Agitur de spiritu Universi, qui positus ipsis naturæ legibus, statim post producta mundi elementa nasci debet. Hic autem spiritus, de quo plura diximus in physica, merito hic dicitur, 1° anima 2° triplicis naturæ mediam, 3° cuncta movere, 4° a Deo connecti, 5° per consona membra resolvit, 6° secta circuire, primum quidem per majores, deinde per minores mundi vortices, et tandem ad suum reverti principium, ut hoc exemplo demonstraretur, hominem, qui a Deo tanquam a principio processit, ad Deum tanquam ad finem, facto quodam circuiitu, revocandum esse: quæ omnia postquam exposita fuerint, illa suscepti operis pars, non erit, sicut Vallino videtur, difficillima.*

Primum quidem spiritus *De* Universi agnoscitur non solum a sacris auctoribus Ecclesiastæ 1, *Lustrans universa in circuiitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur;* sed etiam a profanis, ut Platone, Aristotele, pluribusque aliis. Citabo unum Virgilium, qui vi *Æneid.*, v. 724, canit:

Principio eadæm, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus
Igneus est ollis vigor et cælestis origo
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant

224 Terrenique hebetant artus, moribundaque mem-

bræ.
Hinc metuunt cuplantque, dolent gaudentque: nec
auras

Respiciant, clausæ tenebris et carcere cæco.

Deinde idem spiritus recte dicitur *anima*: cum enim *anima* dicatur ab *animus*, hic ab *ἄνεμος*, ventus; cumque ventus quædam sit occulta plurium motuum causa, propterea usus obtinuit, ut insitum occultumque ps-

Circuit, et simili convertit imagine cœlum.

225 Tu causis animas paribus, vitasque minores
[res

A Proverbis, et levibus sublimes curribus aptans
20 In cœlum, terramque seris: quas lege benigna
Ad te conversas reduci facis igne reverti.

INTERPRETATIO.

duplicem circuitum, per suam corpus iterum movetur, reversura in semetipsam, et circuitu animam infamam, et circumagat cœlum forma uniusmodi. Tu producis animas et vitas minores simili modo, accommodansque altas corporibus levibus, easdem disseminas per cœlum et

terram; quas animas blanda lege facis ad te conversas redire, instar ignis, ad locum unde venerat, regredientis. Da, Pater, da menti nostræ assurgere in solum tuum regale; da querere originem boni; da, lumine detecto, defigere in te claros conspectus mentis. Expelle

NOTÆ.

rennis et continuatæ motionis principium vocaretur anima: prædictus autem spiritus ita se habet, non solum in plantis et bestiis, sed in ipso quoque homine, in quo mens sine illo spiritu famulante, manus et pedes ad nutum movere non potest.

Præterea hæc anima dicitur *triplicis naturæ media*: non quod ex insitis tribus elementis constet, quemadmodum putare possent illi philosophi, quos ex arte vocant *Chymicos*, aut alii quos propter ducem appellant *Cartesianos*, quibus tria sunt mundi elementa, sed potius quod ex tribus rebus, quas naturali lumine cognoscere possumus, hæc anima una sit, et quidem media: quandoquidem hæc media est inter mentem insensilem, et corpus sensile, ut et instar corporis sensibilis, sit res quoque versus extensa, capax figuræ, quietis, et motus, et instar mentis insensibilis, sensum fugiens plurimumque effectorum principium: propterea a Virgilio supra vocatur *spiritus et mens*. Hic enim dici potuit *anima media triplicis naturæ*, sicut lib. II, prosa 3, dicitur *duorum medius consulum et a Cicerone, duorum fratrum medius*; et ab Horatio *belli pacisque medius*; potuitque anima illa hanc *triplicis naturæ* enumerationem instar partis subire, quemadmodum Capua subdivit ternum maximarum urbium numerum, cujus tamen numeri ipsa fuerit pars: *Capua*, inquit Florus supra citatus pag. 47, *quondam inter tres maximas Romam Carthaginemque numerata*.

Insuper ista anima perhibetur *cuncta movere*: non quod cuncta corpora ab hac anima moveantur: plura enim solida sunt, quorum idcirco partes quiescunt: sed quod nulla corpora, nisi hæc anima movente, moveantur: sic Joan. I, *omnia per Deum facta* dicuntur, non quod omnia simul facta fuerint a Deo, sed quod quæcunque facta sunt, hæc non nisi ab ipso Deo facta sint. Scilicet ut videmus quædam corpora sensilia moveri ab aliis corporibus sensilibus, v. g. baculum a manu, sic hæc sensilia ab insensilibus, v. g. manum a spiritibus commoveri conjicimus, a notis ad minus nota progressi: donec aliquod primum invenimus corpus quod ab ipso Deo moveatur, juxta illud philosophorum effatum: corpus quod movetur, ab alio moveatur necesse est.

Adde quod eadem anima dicitur a Deo *connecti*: cum enim corpus non moveat nisi contactu, hæc anima non posset movere, nisi cum corpore movendo connecteretur: connectitur autem a Deo, a quo primum facta movetur, iis, quas ipse Deus constituit, naturæ legibus.

Quin etiam hæc anima divinitus *per consona membra resolvitur*; resolvitur, inquam, per membra: anima enim illa corpus est liquidissimum, cujus partes ut moventur, sic in varia loca resolutæ varia subeunt corporis informati membra. Sed membra hæc sunt consona, sive convenientia cum inter se, tum cum ipsa anima, a qua movenda sunt: ut scilicet minora primum ab anima, deinde majora et a minoribus et ab ipsa quoque anima moveantur: sic sal a mari, navis ab utroque contrita fatiscit.

Imo prædicta anima *secta circuit*, ita ut finem jungens principio suæ motionis, *motum videatur glomerare in orbem, en faire comme un peloton de fil*: glomus enim Gallicè est *un peloton de fil*. Est quidem illa anima *secta*: quia instar aquæ, aeris, et ipsius ignis liquida, est congeries plurimum corpusculorum, quæ ut

moventur, sic separantur a sese invicem. At ipsa anima *circuit* per corpus, in quo reperitur: quoniam generatim corpus omne, qua minus resistitur, suum continuat motum: sic succus arboris ad summum potius arboris verticem ascendit, quam per tenuiorem corticem exeat: sed eidem animæ, corporibus diversis undique resistentibus, facilius est intra suum corpus circuire; quam extra idem corpus egredi: Eccl. I, *Lustrans universa*, inquit Spiritus sanctus, *in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur*: quare ut nunc dicitur, hæc anima *in semet reditura meat*. Verum hæc anima, habita ratione machinæ, quam informat, duplicis est generis: major una, quæ per majorem mundi vorticem; altera minor, quæ per minorem ejusdem mundi vorticem diffusa circuit: atque inter minores una est, circa quam cœlum, veluti rota circa axem convertitur, quamque nunc Philosophia *mentem profundam* vocat; mentem quidem, sicut ipse Virgilius *mentem* nominavit, quoniam hæc, instar mentis, insensile est motus principium: *profundam* vero, quia *centri* locum habet: in globo autem nulla pars est *centro* profundior. Forte hæc machina, quæ profunda illa mente nunc significatur informari, terra est: quamvis enim nulla demonstratione probari possit terra esse mundi *centrum*, terra tamen dici potest *centrum* illius vorticis, quem incolimus: ita ut major anima circa terram *simili imagine convertat cœlum*: nam aer saltem, qui sæpius tam apud sacros quam apud profanos auctores vocatur cœlum, terram circuit, nec ab alio corpore quam ab isto spiritu aerem circumagi, satis probabile est: sicut simili semper imagine converti videtur: licet enim in isto aere sive cœlo nubes, imbre, ventique cogantur, constans tamen est et uniusmodi hujus cœli circa terram circuitus, constansque ejusdem cæruleus color, qui nihil est aliud quam lumen obviis vaporibus exhalationibusque modificatum. At nisi profunda illa anima fuerit terra, alia erit ex minoribus animabus, de quibus jam locutura est ipsa Philosophia.

18. *Causis animas paribus vitasque minores.*] III. Philosophia agit seorsum de animabus corporeis, quas dicit, 1° *animas vitasque minores*; 2° *causis paribus a Deo provectas*; 3° *levibus curribus aptatas*; 4° *per cœlum terramque dispersas*; 5° *ad cœlum conversas reverti*.

Primum agitur hic duntaxat de animabus corporeis, ut pote quæ similes sunt spiritui, de quo statim agebatur, aut quædam illius portio: ut enim spiritus Universi, sic animæ hæc adducuntur in exemplum, ut his cognitis mens humana suis cogitationibus ad Deum, unde egressa est, revertatur.

Deinde hæc vocantur *animæ vitæque minores*; quod minoribus machinis inclusæ, minores circuitus absolvant, ut in plantis, in bestiis, et in ipso homine: cum hoc tamen discrimine, quod in homine præter hunc spiritum corporeum, sit mens sive res cogitans, cui spiritus ille famulatur: quo fit ut spiritus ille corporeus, ut pote formæ principali famulatus, in homine nomen dignitatæque animæ amittat, dicaturque propterea in homine una duntaxat esse anima, eaque ratione prædita. Virgil. IV Georg., v. 220.

Esse apibus partem divinæ mentis et haustus
Ætherios dixere: Deum namque ire per omnes
Terrasque tractusque maris cœlumque profundum.

226 Da, Pater, augustam menti conscendere se- A
[dem,

Da fontem lustrare boni, da luce reperta
In te conspicuos animi dedegere visus.

25 Disjice terrenæ nebulas et pondera molis,
Atque tuo splendore mœta: tu namque serenam,
Tu requies tranquilla piis; te cernere finis,

227 Principium, vector, dux, semita, terminus
[idem.

228 PROSA X.

ARGUMENTUM. — *Philosophia demonstrat, aliquod esse summum bonum, et hanc qualitatem ita solius Dei esse, hanc ut a se indistinctam nec ab ullo acceperit, nec cum ullo communicet: ex quo colligit eum qui summo bono fruatur hinc Deum esse participatione,*

nubem et gravitatem machinæ terrestri; et corusca tuo fulgore: nam tu serenitas es, tu quies tranquilla probis; et nostra de te notio finis; quod sis principium, vec- B
tor, dux, via, et terminus.

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenens nascentem accessere vitas.

Postea hæc minores animæ iisdem causis, quibus prædictæ spiritus Universi, fiunt, videlicet ex eadem materia fluitante, et ab ipso Deo, servatis iisdem naturæ legibus.

Præterea eadem animæ dicuntur aptatæ levibus curribus, hoc est corporibus, quibus includuntur, quæque ipsæ movere et regere videntur, ut vector movere et regere currum solet: anima enim plantæ v. g. diversa est ab anima bestię: et anima bestię pro diversis bestiarum generibus iterum diversa est. Sic animæ apum, de quibus jam loquebatur Virgilius, dici possunt levibus curribus aptatæ.

Insuper his, prædictæ animæ per cælum terramque dispersæ sunt: nam præterquam quod etiam in cælo stellifero forte occurrere potest similis quidam spiritus, qui per corpus in quo includitur, prædictos circuitus agat; minores illæ animæ sunt in bestiis, quarum altæ in terris, altæ in cælo aërio vivunt.

Tandem hæc animæ ad cælum conversæ revertuntur: hæc enim animæ, ut pote quæ generali corporum motorum lege, quæ nunc vocatur benigna, qua minus resistitur, tendunt, in cælum, qua minus resistitur iisdem, nituntur: veluti igne reduci: maxima quippe est similitudo inter has animas et ignem: unde Virgilio prædictus spiritus appellatur igneus vigor. Quoniam vero cælum habetur altissimum Dei domicilium: Matth. v, *Non jurandum per cælum, quia thronus Dei est*; propterea Deus nunc dicitur *facere, has animas ad se conversas reverti*: et propterea nunc in exemplum ducuntur.

22. *Da Pater.*] Sic vocatur Deus non solum a Christianis, sed etiam ab ethnicis, ut jam notavimus. Hæc est autem petitio Philosophiæ, cujus gratia prædicta præmisit. Rogat vero Deum, ut hinc liberet mentem tenebris ab ipso corpore ortis: *Corpus enim, Sap. ix, quod corruptitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*: inde vero informat cognitione summi boni, ejusque amore.

26. *Tu namque serenum.*] Serenans mentes: ut quemadmodum tempus serenum flagitur fugare nubes: sic Deus mentis tenebras pellat.

27. *Tu requies tranquilla piis.*] Dans cogitationes tranquillias; iis nempe, qui, dante Deo, suo erga Deum officio funguntur.

27. *Te cernere finis.*] Mens humana eo fine a Deo creata est, ut cogitet, adeoque ut cognoscat, Deum: Joan. xvii, *Hæc est vita æterna ut cognoscant te Deum verum.*

28. *Principium.*] Non minus necessarium est, mentem nostram suum principium, quam semetipsum cognoscere: ut videlicet primi beneficii a suo con-

inde participem potentia, reverentia, claritatis et voluptatis.

^a Quoniam igitur quæ sit imperfecti, quæ etiam perfecti boni forma, vidisti: nunc demonstrandum reor, quoniam hæc felicitatis perfectio constituta sit. In quo illud primum arbitror inquirendum an aliquod hujusmodi bonum, quale paulo ante definisti, in (5) rerum natura possit existere, ne nos præter rei subjectæ veritatem ^b cassa cogitationis imago decipiat.

¹ Sed quin existat, sitque hoc veluti quidam omnium fons honorum, negari nequit. Omne enim quod imperfectum esse dicitur, id imminutione perfecti imperfectum esse perhibetur. Quo fit, ut si in quolibet genere imperfectum quid (10) esse videatur, in eo

INTERPRETATIO.

^a *Cognito modo tam imperfecti, quam perfecti boni, demonstranda est res illa quæ sit summe bona.*

^b *Inanis.*

NOTÆ.

dūro accepti non immemor, se suaque eidem suo conditori devoteat. Deus autem ita mentis nostræ principium est, ut quamvis mens posset dubitare, utrum Deus foret principium corporum, eadem tamen suæ tenuitatis conscia, sæmp̄ convincatur, se non ab alio quam ab ipso Deo fuisse creatam. Hinc Deus dixit Apocal. i, *Ego sum α et ω principium et finis.*

Vector.] Quia Deus conservat nostram mentem: cum enim conservatio nihil sit aliud quam continuata productio, Deus conservando nostram mentem, hanc videtur portare sive vehere. Ad Hebr. i Deus dicitur *portans omnia verbo virtutis suæ.*

Dux.] Deus enim mentem humanam non tantum creat conservatque, sed eandem, etiam ab ortu, quibusdam informat cogitationibus, nimirum intelligentia et inclinatione, quas si, neglecto corporis impetu, mens ipsa sequatur, nunquam aberrabit.

Semita.] Nam semita mentis alia in genere formæ, alia in genere causæ efficientis. Prior est cogitatio qua mens a rebus educis recedens ad Deum accedit: Sic Proverb. iv: *Pistorum semita, quasi lux splendens, procedit, et crescit usque ad perfectum diem.* Posterior est ipse Deus rectæ cogitationis auctor. Sic Christus Joan. xiv: *Ego, inquit, sum via, et veritas, et vita.*

Terminus.] Id vocatur terminus, ultra quod res, eodem finita, non diffunditur: sicut cæcis nationibus, rudis informisque lapis, ultra quem ager, hoc lapide finitus, non diffunditur, vocabatur *deus Terminus*. Atqui Deus est id ad quod mens humana cogitando diffundi debet; sed ultra quod eadem mens cogitando versari non potest. Joan. vi: *Domus, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.*

Sicut autem omnia hæc recte dicuntur de Deo, ut jam expositum est, ita non male dicerentur de ipsa cognitione Dei, menti nostræ insita, quæ notatur his verbis, *Te cernere*. Primo enim illa de Deo insita cognitio recte dicitur *finis*: quoniam eo fine facti sumus a Deo, ut Deum ipsum cogitemus. Secundo ead̄ cognitio recte dicitur *principium*; quia ut omne nostrum bonum opus a bona nostra cogitatione; sic omnis nostra bona cogitatio ab ipsa Dei cognitione, velut a principio oritur: *Ignoti nulla cupido*, quod vulgo dicunt. Tertio eadem Dei cognitio recte dicitur *vector, dux, et semita*; quod hæc nostras cogitationes, nostraque omnia tam dicta, quam facta ad Deum videatur ferre, movere, et ducere. Denique hæc Dei nostra cognitio recte dicitur *terminus*: siquidem comparata ea, qua defuncti frui speramus, perfecta Dei cognitione, veluti comparato vite nostræ termino quiescimus. Joan. xvii: *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

¹ *Quin existat, negari nequit.*] I. Philosophia demon-

perfectum quoque aliquid esse, necesse sit. Etenim perfectione sublata, unde illud, quod imperfectum perhibetur, exstiterit, ne fingi quidem potest. Neque enim ab diminutis, ^a inconsummatisque natura rerum cepit exordium, sed ab integris, absolutisque procedens, in hæc extrema atque ^b effeta dilabitur. Quod si, uti (15) paulo ante monstravimus, est quædam boni fragilis imperfecta felicitas : esse aliquam solidam perfectamque ^c non potest dubitari. Firmissime, inquam ^d, verissimeque conclusum est.

229 ^e Quo vero, inquit, ^f habitet, ita considera. Deum rerum omnium principem, bonum esse, communis humanorum ^g conceptio probat animorum. Nam cum nihil Deo melius excogitari queat, id, quo melius nihil est, bonum esse quis dubitet? ita vero bonum esse Deum ratio (5) demonstrat, ut perfectum quoque bonum in eo esse convincat. Nam ni tale sit, rerum omnium princeps esse non poterit: erit enim eo præstantius aliquid, perfectum possidens bonum, quod hoc prius, atque antiquius esse videatur: omnia namque perfecta ^h minus integris priora esse claruerunt, quare ne in infinitum ratio prodeat, constendum (10) est summum Deum, summi, perfectique boni esse plenissimum. Sed perfectum bonum veram esse beatitudinem constituimus. Veram igitur beatitudinem in summo Deo sitam esse, necesse est. Accipio, inquam ⁱ, nec est quod contradici ullo modo queat. Sed quæso, inquit ^k, te, vide quam id sancte

A atque inviolabiliter probes, (15) ^l quod boni summi summum Deum diximus esse plenissimum. Quoniam, inquam ^m, modo? ⁿ Ne ^o hunc rerum omnium patrem illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter habere præsumas, quasi, habentis Dei, habitæque beatitudinis diversam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum (20) putas, præstantius id quod dederit, eo quod acceperit, existimare possis.

230 Sed hunc esse rerum omnium præcellentissimum, dignissime confitemur. Quod si natura quidem inest, sed est ratione diversum, eam de rerum principe loquamur Deo, fingat qui potest, quis hæc diversa conjunxerit? Postremo quod a qualibet re diversum est, id non est (5) illud, a quo intelligitur esse diversum. Quare quod a summo bono diversum est sui natura, id summum bonum non est: quod nefas est de Deo cogitare, quo nihil constat esse præstantius. Omnino enim nullius rei natura sæo principio melior poterit existere, quare quod omnium principium sit, id etiam ^p sui substantia summum esse bonum (10) verissima ratione concluderim. Rectissime, inquam. Sed summum bonum beatitudinem esse concessum est. Ita est, inquam. Igitur, inquit, Deum esse ipsam beatitudinem, necesse est confiteri. Nec propositis, inquam, prioribus ^q refragari queo, et ab illis hoc illatum consequens esse perspicio.

^r Respice, inquit, an hinc quoque idem (15) firmitus

INTERPRETATIO.

- ^a Imperfectis.
- ^b Debilita.
- ^c Felicitatem.
- ^d Ego Boetius.
- ^e Cuiam rei insit illa felicitas, ait Philosophia.
- ^f Notio Dei omnibus humanis mentibus insita.
- ^g Imperfectis.

- C ^h Ego Boetius.
- ⁱ Philosophia.
- ^j Deum habere rationem summi boni.
- ^k Ego Boetius.
- ^l Inquit Philosophia.
- ^m Ratione sui.
- ⁿ Adversari.

NOTÆ.

strat, aliquid esse summum bonum: quia cum ex dictis constet summum bonum idem esse quod perfectum, si existat aliquid perfectum, necesse est, ut aliquid summum bonum existat: existere autem aliquid perfectum hac probatur demonstratione. Imperfectum in aliquo genere existere nequit, nisi in eodem genere aliquid perfectum existat: quandoquidem illud imperfectum nec dicitur, nec cogitur, nec est nisi facta comparatione cum hoc perfecto, cujus illud dicatur cogiturque imminutio et a quo cepit exordium. Atqui in genere boni existit aliquid imperfectum: illud scilicet quod fragile est et caducum, de quo hactenus disputatum est.

¹ Quo vero habitet. [II. Philosophia demonstrat, hanc summi boni qualitatem, Dei esse: quoniam rerum omnium princeps rationem sive qualitatem summi boni habet necesse est: alioquin erit aliquid eo melius, perfectius, prius, atque antiquius, adeoque ille non erit princeps. Atqui Deus est rerum omnium princeps: ut communis humanorum conceptio probat animorum: cum enim hæc conceptio nec de nihilo, nec a nihilo esse possit, si conceptio illa fuerit in omnibus mentibus humanis (ut revera esse unusquisque hujus conscius experitur), necesse est ut existat Deus, ille rerum omnium princeps, de quo et a quo sit illa communis animorum humanorum conceptio.

² Ne hunc rerum omnium patrem. [III. Philosophia demonstrat, hanc summi boni rationem sive qualitatem esse ab ipso Deo indistinctam: quia cum philo-

sophiæ nefas sit judicare nisi præeuntibus notionibus, quas judicando inter se jungat aut separet, hæc non potest judicare rationem summi boni esse a Deo distinctam, nisi et summum bonum, et Deum, sua quemlibet seorsum notione, clare et distincte cogitare possit: ita ut vere cogitare possit summum bonum non esse Deum, et Deum non esse summum bonum. propterea enim eadem philosophia judicat mentem nostram esse distinctam a nostro corpore: ex quo sequeretur rationem summi boni, quam Deus haberet, esse extrinsecus acceptam, adeoque esse aliquam Dei causam, quæ Deum et summi boni rationem inter se conjunxerit: non secus ac mens humana, qua corpus informatur, est extrinsecus accepta, agnosciturque aliquam sui causam, quæ mentem ipsam et corpus inter se conjunxerit. Atqui philosophia non potest summum bonum et Deum sua quemlibet seorsum notione clare et distincte cogitare: quandoquidem ut Deus, sic summum bonum cogitur, quo nihil constat esse præstantius, melius, prius.

³ Respice an hinc quoque. [IV. Philosophia demonstrat, aliquid non posse cum Deo communicare prædictam summi boni rationem, sive, quod idem est, non posse esse duo summa bona: quia ex jam dictis quod habet rationem summi boni, sive quod est summum bonum, illud perfectum sit, necesse est. Atqui fieri non potest ut sint duo absolute perfecta: cum perfectum absolute nec dici nec cogitari nec esse possit, nisi illud cui nihil deest: cumque ex duobus

approbetur, quod duo summa bona, quæ a se diversa sunt, esse non possunt. Etenim quæ discrepant bona, non esse alterum quod sit alterum, liquet : quare neutrum poterit esse perfectum, cum alterutri alterum deest. Sed quod perfectum non sit, id summum non esse manifestum est : nullo modo igitur quæ summa sunt bona, ea possunt (20) esse diversa. Atqui et beatitudinem, et Deum, summum bonum esse collegimus : quare ipsam necesse est summam esse beatitudinem, quæ sit summa Divinitas. Nihil, inquam, nec re hac verius, nec ratiocinatione firmiter, nec Deo dignius concludi potest. **231** Super hæc, inquit, igitur veluti geometræ solent, demonstratis propositis, aliquid inferre, ^a quæ ^a περιματὰ ipsi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo. ^b Nam quoniam beatitudinis adeptione fiunt homines beati, beatitudo vero est ipsa Divinitas, Divinitatis (5) adeptione fieri beatos, manifestum est. Sed uti iustitiæ adeptione iusti, sapientiæ sapientes fiunt, ita Divinitatem adeptos, deos fieri simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus, Deus; sed natura quidem unus, participatione vero nihil prohibet esse quam plurimos. Et pulchrum, inquam, hoc, atque pretiosum, sive ^b περισμα, sive corollarium (10) vocari MAVIS. ^c Atqui hoc quoque pulchrius nihil est, quod his annectendum esse ratio persuadet. Quid? inquam. Cum multa, inquit, beatitudo continere videatur, utrumne hæc ^c omnia unum veluti corpus beatitudinis quadam partium varietate jungant, an sit eorum aliquid, quod beatitudinis substantiam compleat, ad hoc vero (15) cætera referantur? Vellem, inquam, id ipsarum rerum commemoratione patefaceres. Nonne, inquit, beatitudinem bonum esse cen-

semus? Ac summum quidem, inquam. Addas, inquit, hoc omnibus licet. Nam eadem sufficientia summa est, eadem summa potentia, reverentia quoque, claritas, et voluptas beatitudo esse iudicatur. Quid (20) igitur? Hæccine omnia, bonum, sufficientia, potentia, cæteraque veluti quædam beatitudinis membra sunt, an ad bonum, veluti ad verticem cuncta referuntur? Intellego, inquam, quid investigandum proponas: sed quid constituas, audire desidero. Hujus rei discretionem sic accipe. Si hæc omnia beatitudinis membra forent, a se quoque invicem (25) discrepant. Hæc est enim partium natura, ut unum corpus diversa componant. Atqui hæc omnia idem esse monstrata sunt. **232** Minime igitur membra sunt: alioquin ex uno membro beatitudo videbitur esse conjuncta, quod fieri nequit. Id quidem, inquam, dubium non est: sed id, quod restat, exspecto. Ad bonum vero cætera referri palam est. Idcirco enim sufficientia petitur, quoniam bonum esse (5) iudicatur; idcirco potentia quoniam id quoque esse creditur bonum. Idem de reverentia, claritudine, jucunditate, conjectare licet. Omnium igitur expetendorum summa atque causa bonum est. Quod enim neque re, neque similitudine ullum in se retinet bonum, id expeti nullo modo potest. Contraque etiam, ^d quæ natura bona non (10) sunt, tamen si esse videantur, quasi vera bona sint, appetuntur. Quo fit, uti summa, cardo, atque causa expetendorum omnium, bonitas esse jure credatur. ^e Cujus vero causa quid expeditur, id maxime videtur optari. Veluti si salutis causa quispiam velit equitare, non tam equitandi motum desiderat, quam salutis effectum. Cum igitur omnia (15) boni gratia petantur, non illa potius quam bonum ipsum desideratur ab

INTERPRETATIO.

^a Consectaria.
Consectarium.

^e An hæc omnia sunt unum et unum; an potius unum pluribus modis se habens.

NOTÆ.

summis bonis, si accessent, a terutrum alteri deesset.

¹ Quæ περιματὰ.] V. Philosophia more geometriæ ex demonstratis quædam infert, quæ Græcis περιματὰ Latinis consecitaria vocantur, sive etiam corollaria, quædam scilicet præter debitum data, Normani le repiquet.

² Nam quoniam, etc.] Primum consecarium est, homines adeptione beatitudinis fieri deos: quod quidem sic infertur. Est Deus natura; est Deus participatione. Deus natura, est res summe perfecta: unde cum ex dictis non possit esse multiplex res summe perfecta, idcirco Deus natura ita unicus est, ut non possit esse multiplex. Deus vero participatione dicitur illa mens, quæ cogitatione divinæ simillima prædicta est: sic psalmo LXXVI: Ego Dixi: dii estis et filii excelsi omnes. Sic II Petr. 1: Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ. Atque hoc modo beati fiunt dii: quoniam cogitatione divinæ simillima afficiuntur; qua quidem cogitatione dii fiunt participatione: sicut justus, iustitiæ, et sapiens, sapientiæ adeptione fit.

³ Atqui hoc quoque, etc.] Secundum consecarium est, hominem qui Dei adeptione beatus, adeoque Deus participatione est, divitiis, potentia, claritate et voluptate cumulari: quod sic infertur. Si divitiæ, potentia, et cætera id genus quædam essent summi boni membra, hæc possent ita a summo bono separari, ut summum bonum esse posset sine illis: ut enim partes

sive membra, sua quælibet seorsum idea cogitari possunt, sic a se invicem separari et separatim conservari possunt: quemadmodum constat de mente et corpore, quæ sunt hominis partes: quin si hæc prædicta essent de genere modorum, sine quibus res, cujus sunt, potest existere: sicut corpus potest existere sine quiete; posset etiam summum bonum existere sine prædictis, adeoque non sequeretur eum qui frueretur summo bono, frui propterea prædictis: sed prædicta neque sunt membra summi boni; neque etiam modi, sine quibus esse possit summum bonum; quandoquidem summum bonum ex dictis nec partes habet, nec modo afficitur, quo possit carere; alioqui non esset absolute perfectum: quare necesse est, ut qui summo bono fruatur, hic et voluptate, et claritate, et cæteris ejusmodi fruatur. Imo neque divitiis neque alia ejusmodi expetimus nisi quia videntur habere rationem summi boni, sive beatitudinis.

⁴ Quæ natura bona non sunt.] Quidquid ab homine expeditur, id aut reipsa aut specie saltem bonum est: unde aiunt philosophi nec bonum qua bonum est, odio haberi, nec malum qua malum, amari.

⁵ Cujus causa quid expeditur, etc.] Hoc est axioma, quod a philosophis solet sic exprimi: Propter quod unumquodque tale, illud magis tale est; quod etiam si in aliis forte causarum generibus fallere possit; in genere tamen finis, in quo genere nunc adhibetur, constat.

omnibus. Sed propter quod cætera optantur, beatitudinem esse concessimus : quare sic quoque sola quaeritur beatitudo. Ex quo a liquido apparet ipsius boni et beatitudinis unam atque eandem esse substantiam. Nihil video cur dissentire quispiam possit. Sed Deum (20) veramque beatitudinem unum atque idem esse monstravimus. Ita, inquam. b Secure igitur concludere licet, Dei quoque in ipso bono, nec usquam alio, sitam esse substantiam.

233 METRUM · X.

ARGUMENTUM. — *Philosophia invitat homines perturbationibus obcæcatos ad prædictam summi boni notionem, quod hæc non solum sit tenebrarum expers, sed ipsa solis luce præstantior, et placidæ quietis parens.*

Huc omnes pariter venite capti,

Quos fallax ligat Improbis catenis
Terrena : habitans libido mentes.
234 Hic erit vobis requies laborum,
5 Hic portus placida manens quiete,
Hoc patens unum miseris asylum.
Non quidquid Tagus aureis arenis
Donat, aut Hermus rutilante ripa,
Aut Indus calido propinquus orbi,
10 Candidis miscens virides lapillos,
Illustrant aciem, magisque cæcos
In suas condunt animos tenebras.
Hoc quidquid placet, excitate mentes,
Infirmis tellus aluit cavernis.
15 235 Splendor, quo regitur vigetque cælum,
Vilat obscuras animæ ruinas.

INTERPRETATIO.

a Evidenter.

b Certo.

Convenite huc omnes decepti, quos libido mendax, occupans mentes terrestres, constringit vinculis crudelibus. Hic quies laborum erit vobis : hic statio fruens tranquillitate perpetua : hoc unum refugium apertum

B miseris. Nec Tagus suis arenis aureis, nec Hermus suo littore rutilo, nec Indus, vicinus regioni calidæ; suis gemmis candidis viridibusque illuminant mentes, quin eas magis obcæcatas involvunt in suam caliginem. Terra nutrit in suis antris inferioribus hæc corpora, quæ delectant commoventque animos. At vero lumen,

NOTÆ.

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior Phaleucus spondeum, dactylum, et tres coreos habet, posterior Sapphicus coreum, spondeum, dactylum, et duos coreos : nisi quod pro Sapphico, cujus erat alternare in secundo versu, repetitur Phaleucus. Corrigeria fuisset facillimum, sed id forte neglexit auctor, quod uterque versus endecasylabus est.

1. Huc.] Ad prædictam summi boni notionem.

1. Omnes pariter venite capti.] Pariter intelligi potest jungi vel cum verbo venite, ut significetur, convenite; vel cum participio capti, ut significetur, similiter decepti : captus enim generatim is dicitur, qui in alterius potestate est : unde captivus : speciatim vero is est qui corpori suum morem generis suis ducitur perturbationibus. Virg. iv Æneid., v. 194 :

Regnorum immemores turpique cupidine captos.

Hinc libido, quæ merito dicitur fallax, perhibetur ligare mentes terrenas improbis catenis. Libido, inquam, quæ nihil est aliud quam cogitatio mentis motibus corporeis obsequentis, merito dicitur fallax, quia mentem a Deo, qui est primæ veritas primaque bonitas, abducens in errorem vitiumque ducit. Eadem libido ligat mentes improbis catenis; quia mentem impedit, quominus hæc ad summi boni, quod naturaliter cognoscit appetitque, a reptionem perveniat. At mentes, quas libido habitat, sive ut sæpius auctor noster loquitur, hebetat, sunt terrenæ; quod terreno corpori obsequantur. I Cor. xv : Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cælo, cælestis. Qualis terrenus, tales et terreni : et qualis cælestis, tales et cælestes.

4. Hic erit vobis, etc.] Evidens enim summi boni notio, utpote principium cum veritatis tum virtutis, mentem liberabit a procellis errorum, vitiorumque : unde erit requies, portus, et asylum.

7. Tagus aureis arenis.] Tagus est fluvius Lusitanæ qui, in Celtiberis ortus, Lusitaniam dividit, et ultra Ulyssiponem, Lisbonne, in Oceanum prorumpit. Hic non secus ac Pactolus et Hermus aureas arenas fertur volvere : unde hic versus :

Aurifer est amnis Tagus, et Pactolus, et Hermus.

Juvenal. :

Quod Tagus et rutila Pactolus volvit arena.

8. Aut Hermus.] Hermus est fluvius Minoris Asiæ,

qui juxta Dorylaum Phrygiæ civitatem ortus, Pactoloque junctus Smyrnæ campos irrigat, tandemque in Phocaicum sinum illabitur. Hic etiam aureas arenas trahere fertur : unde Virg. ii Georg., v. 137 :

Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus.

9. Aut Indus.] Indus fluvius Orientis, qui Indiam ab occasu deliniens, ei nomen dedit : hic autem fluvius, aut saltem tellus, cui nomen dedit, gemmis abundat : quamobrem Claudianus significaturus vestem gemmis contextam carm. 8, v. 584, canit :

Asperat Indus
Velamenta lapis.

Gemmæ porro aliæ sunt candidæ, aliæ virides, aliæ cæruleæ, aliæ alterius coloris, pro varia luminis modificatione ratione : unde Indus hic dicitur miscere virides lapillos candidis : et Lucret. l. ii :

Interdum quodam sensu fit, ut videatur
Inter cæruleum virides miscere smaragdus.

11. Illustrant aciem.] Nempe mentis.

11. Magisque cæcos.] Alludere videtur ad oculos, qui nimio auri, gemmæ, alteriusve corporis lucentis reluctantive splendore offunduntur, nec non inducta caligine aliquando excæcantur : aurum enim et gemmæ, quamvis multo splendore oculis videantur splendere, mentis nihilominus aciem non illustrant, imo potius inducta perturbationum caligine mentem ita excæcant, ut hanc in obscura terræ, unde hæc corpora eruta sunt, viscera condere videantur : quatenus mens horum amore capta nil nisi terram cogitat.

15. Splendor.] Summum bonum, sive Deus, qui ad Heb. i dicitur Splendor gloriæ, et Sap. vii, candor lucis æternæ.

15. Quo regitur vigetque cælum.] Deus enim non solum corpora, sed mentes omnes creat, conservat et regit. Speciatim vero cælum viget regiturque motu, cujus Deus ita auctor est, ut hic non incipiat contineturque nisi statutis ad ipso Deo legibus.

16. Vilat obscuras animæ ruinas.] Mentis utpote immortalis nulla est ruina, quoad rem spectat, sed duntaxat quoad modum, nimirum cogitationem. Est autem cogitatio mentis ruina tum, cum mens a recta judicandi et eligendi norma recedens, in errorem et vitium labitur. Vitium mentis nullum sine errore, error nullus sine obscuritate; quamobrem ruina men-

Hanc quisquis poterit notare lucem,
Candidos Phœbi radios negabit.

236 PROSA XI.

ARGUMENTUM. — *Postquam Philosophia proposuit bonum esse unum, quod omnia, suo quæque modo appetunt, eadem concludit rerum omnium finem esse bonum.*

Assentior, inquam. Cuncta enim firmissimis nexa rationibus constant. Tum illa: Quanti, inquit, æstimabis, si ^a bonum ipsum quid sit, agnoveris? Infiniti, inquam: si quidem mihi pariter Deum quoque, qui bonum est, continget agnoscere. Atqui hoc verissima, (5) inquit, ratione patefaciam, ^a maneat modo quæ paulo ante conclusa sunt. ^b Manebunt, inquam. Nonne, inquit, ^a monstravimus ea quæ appetuntur a pluribus, idcirco vera perfectaque ^a bona non esse, quoniam a se invicem discrepant, cumque alteri abesset alterum, plenum, absolutumque bonum afferre non posse? tam autem verum (10) bonum fieri, cum in unam veluti formam, atque efficientiam colliguntur, ut quæ sufficientia est, eadem sit potentia, reverentia, claritas, atque jucunditas: nisi vero unum, atque idem omnia sint, nihil habere, quo inter ex-

A petenda numerentur? Demonstratum est, inquam, nec dubitari ullo modo potest. Quæ igitur, cum discrepant (15) minime bona sunt; cum vero unum esse coeperint, bona sunt: nonne hæc ut bona sint, unitatis fieri adeptione contingit? Ita, inquam, videtur. Sed omne quod bonum est, boni participatione bonum esse concedis, an minime? Ita est c. Oportet igitur idem esse unum, atque bonum simili ratione concedas. 237 ^b Eadem namque substantia est eorum, quorum naturaliter non est diversus effectus. Negare, inquam, nequeo. ^a Nostine igitur, inquit, omne quod est, tam diu manere atque subsistere, quam dñi sit unum; sed interire atque dissolvi pariter, atque unum esse destiterit? (5) Quoniam modo? Ut in animalibus, inquit, cum in unum cœunt, ac permanent anima corpusque, id animal vocatur. Cum vero hæc unitas utriusque separatione dissolvitur, interire, nec jam esse animal liquet. Ipsum quoque corpus cum in una forma, membrorum conjunctione, permanet, humana visitur species. At si distributæ, segregatæque (10) partes corporis distraxerint unitatem, desinit esse quod fuerat. Eoque modo percur-

INTERPRETATIO

quo cælum gubernatur et viget, cavet lapsus catiginosus mentis: quare quicumque valebit animadvertere hoc lumen, ille negabit radios solis esse æque puros.

^a Si memor præteritorum, hæc concesseris.

^b Hæc ita erunt.

^c Quod bonum est, id bonitate afficitur.

NOTÆ.

tis ita obscura est, ut ab hac Lux æterna Deus longius distare, hancque propterea vitare dicatur: unde Deus efficit, ut quos illuminat, hi ejusmodi ruinam etiam vitent.

17. *Hanc quisquis poterit notare lucem.*] Deum qui est summum bonum.

18. *Candidos Phœbi radios negabit.*] Candor, color est omnium luci simillimus: hinc sive corpora sive mentes eo majori candore affici dicuntur, quo majori perfunduntur luce: sicut stella, scripio, ipsa cogitatio, Horatio, Ciceroni, Ovidio dicitur modo magis, modo minus candida. Radii autem solares, quantumvis lucidi videantur, tantum nihilominus non lucent, quantum Deus, qui, ^a ad Tim. vi, *lucem inhabitat inaccessibilem.*

^a *Bonum ipsum quid sit.*] Bonum simpliciter, de quo nunc agitur, est summum: id sufficiat dixisse semel pro toto isto capite.

^b *Monstravimus.*] Prosa 9 hujus libri.

^c *Bona non esse quoniam a se invicem discrepant.*]

I. Philosophia proponit, bonum (quo nomine intelligit summum) esse unum hoc fere modo. Cum inter unum et multa nullum exogitari possit medium, necesse est ut summum bonum sit unum aut multiplex. Atqui summum bonum non potest esse multiplex: idcirco enim probatum est divitias, potestatem et cætera ejusmodi non habere rationem summi boni, quia sunt multa.

^a *Eadem substantia est quorum naturaliter non est diversus effectus.*] Non judicamus de causa nisi per ejusdem effectus: unde quorum non videmus diversos effectus, nullum argumentum habemus, quo judicemus hæc esse res diversas.

^b *Nostine igitur, omne quod est.*] II. Philosophia proponit, omnia, suo quæque modo, summum bonum appetere, sic. Cum unum et bonum sint eadem substantia, quidquid appetit unum, illud etiam appetat bonum necesse est. Atqui omnia appetunt unum: siquidem appetunt esse; ut videre est in animalibus, in plantis, in corporibus inanimatis. Quæ omnia tam

clare proponuntur, ut explicatione nostra non indigeant. Moneo solum duplicem hic distinguendum esse appetitum; voluntarium unum, alterum naturalem.

C Appetitus voluntarius est ipsa mentis cognoscentis voluntas, cujus ita sumus conscii, docente ipso nostræ mentis voluntatisque auctore, majorem ut hujus intelligentiam a nullo homine accipere possimus. Talis est ille appetitus, quo volumus esse beati: talis est iste appetitus, quo, inquit nunc Philosophia, sæpe mortem cogentibus causis quam natura reformidat, mens humana amplectitur; aut gignendi opus interdum coerces. Sed ait Philosophia, se nunc non de his voluntariis animæ cognoscentis motibus tractare.

Appetitus autem naturalis, est instinctus rei etiam insciæ ad ipsius conservationem divinitus impressus. Primum quidem hic appetitus dicitur instinctus: est enim impulsio; et quælibet impulsio recte dicitur instinctus; cum instinctus dicitur ab instigando, hoc ab instando; quod qui instigat, hic instat et urget. Deinde idem appetitus est rei etiam insciæ: quandoquidem in corporibus inanimatis, in quibus nulla potest esse cognitio, locum habet. Præterea hic appetitus divinitus impressus est: non secus ac voluntarius: Deus enim movet omnia. Denique idem appetitus est ad rei conservationem; *Dedit enim divina providentia, ut hic dicitur, creatis a se rebus hanc vel maximam manendi causam, ut quoad possunt, naturaliter manere desiderant.* Hoc appetitu, ut quodam naturæ principio animalia manere amant. Eodem semper appetunt gignendi opus, quo solo mortalium rerum durat diuturnitas. Hoc appetitu acceptas escas sine cogitatione transigimus. Eodem, in somno spiritum ducimus nescientes. Hoc denique appetitu cuncta quæ sunt, appetunt naturaliter constantiam permanendi, deviant perniciem. Sic in ove, viso lapso, spiritus a cerebro per nervos fluere soliti ad eas declinant ovis partes quæ ad fugam destinantur: in formica vero, viso frumento, idem spiritus deturbanter ad eas formicæ partes, quæ ad capiendam dispositæ sunt.

renti cætera procul dubio patebit subsistere unumquodque, dum unum est : cum vero unum esse desinit, interire. Consideranti, inquam mihi plura, minime aliud videtur. Estne igitur, inquit, quod in quantum naturaliter agit ^a, relicta subsistendi appetentia, (45) venire ad interitum, corruptionemque desideret? Si animalia, inquam, considerem, quæ habent aliquam volendi volendique naturam, nihil inuenio, quod ^b, nullis extra cogentibus, abjiciat manendi intentionem, et ad interitum sponte festinet. Omne namque animal tueri salutem laborat : mortem vero perniciemque devitat. Sed 238 quid de herbis, arboribusque, quid de inanimatis omnino consentiam rebus, prorsus dubito. Atqui non est quod de hoc possis ^c ambigere, cum herbas atque arbores intuearis, primum sibi convenientibus innasci locis, ubi quantum earum natura queat, cito exarescere, atque (5) interire non possint. Nam aliæ quidem campis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ saxis hærent, aliarum secundæ sunt steriles arenae, quas si in alia quispiam loca transferre conetur, arescant. Sed dat cuique natura quod convenit, et, ne, dum manere possunt, intereant, elaborat. Quid dicam, quod omnes, velut in terras ore (10) demerso, trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur, corticemque diffundunt? Quid, quod mollissimum quodque, sicuti medulla est, interiore semper sede reconditur, extra vero quadam ligni firmitate legitur : ultimus autem cortex adversum cæli intemperiem, quasi ^d mali patiens defensor opponitur? Jam vero quanta est naturæ diligentia, (15) ut cuncta semine multiplicato propagentur, quæ omnia non modo ad tempus manendi, verum generatim quoque, quasi in perpetuum permanendi, veluti quasdam machinas esse quis nesciat? Ea etiam quæ inanimata esse creduntur, nonne quod suum est, quæque simili ratione desiderant? Cur enim flammæ quidem sursum levitas (20) vehit, terras vero deorsum pondus deprimit, nisi quod hæc singulis loca, motionesque conveniunt? Porro autem quod cuique consentaneum est, id unumquodque conservat : sicuti ea quæ sunt inimica corrumpunt. Jam vero quæ dura sint, ut lapides, adhærent tenacissime partibus suis, et, ne facile

A dissolvantur, resistunt. Quæ vero liquentia 239 ut aer atque aqua, facile quidem dividuntibus cedunt, sed cito in ea rursus a quibus sunt abeissa relabuntur. Ignis vero omnem refugit sectionem. Neque nunc nos de voluntariis animæ cognoscentis motibus, sed de naturali intentione tractamus. Sicuti est, quod exceptas (5) escas sine cogitatione transigimus, quod in somno ^e spiritum ducimus nescientes. Nam ne in animalibus quidem manendi amor ex animæ voluntatibus, verum ex naturæ principiis venit. Nam sæpe mortem cogentibus causis, quam natura reformidat, voluntas amplectitur : contraque illud quo solo mortalium rerum durat diuturnitas, (10) gignendi opus, quod natura semper appetit, interdum coercet voluntas. Adeo hæc sui ^f caritas non ex animali motione, sed ex naturali intentione procedit. Bedit enim Providentia creatis a se rebus hanc vel maximam manendi causam, ut quoad possunt, naturaliter manere desideret : quare nihil est quod ullo modo queas dubitare, cuncta, (15) quæ sunt, appetere naturaliter constantiam permanendi, devitare perniciem. Confiteor, inquam ^g, nunc me indubitate cernere, quæ dudum incerta videbantur. Quod autem, inquit, subsistere ac permanere appetit, id unum esse desiderat, hoc enim sublato, ne esse quidem cuiquam permanebit. Verum est, inquam. Omnia igitur, inquit, (20) unum desiderant. Consensi. Sed unum idipsum monstravimus esse, quod bonum est. Ita quidem. Cuncta igitur bonum petunt : quod quidem sic describas licet, ipsum bonum esse, quod desideretur ab omnibus. ^h Nihil, inquam, verius excogitari potest. Nam vel ad nihilum cuncta referuntur, et uno, veluti vertice destituta, (25) sine rectore, fluitabunt, aut si quid est, ad quod universa festinent, id erit omnium summum bonorum. Et illa, Nimum, inquit, o alumne, hætor : ipsam enim ⁱ mediæ ^k veritatis notam mente fixisti : sed in hoc patuit tibi, quod ignorare te paulo ante dicebas. Quid? inquam. 240 Quid esset, inquit, ^l rerum omnium finis? Id est enim profecto, quod desideratur ab omnibus : quod quia bonum esse collegimus, oportet, rerum omnium finem bonum esse fateamur.

INTERPRETATIO.

- ^a Fugata suæ conservationis appetitione.
^b Absque ulla causarum exteriorum vi atque violentia.
^c Dubitare.
^d Validius resistens.
^e Respiramus.

- ^f Amor erga semetipsum.
^g Me jam animadvertere tam evidentur, ea de quibus antea dubitabam, ut de his non possim amplius dubitare.
^h Manifesta.

NOTÆ.

^h Nihil verius.] Nam prædictus naturalis appetitus vel est a nihilo, vel est ab aliquo summo rectore, ad quem propterea veluti ad primum principium et ultimum finem revocandus est. Atqui fieri non potest ut iste appetitus sit a nihilo : siquidem nihilum non potest esse ullius rei causa.

ⁱ Mediæ veritatis.] Manifeste : sic enim, interpreto

D Servio, Virgil. in Æneid., v. 533 :

Hic Priamus quanquam in media jam morte tenetur.

^k Rerum omnium finis.] Hl. Philosophia concludit rerum omnium finem esse bonum et quidem summum : quia quod ab omnibus rebus desideratur id rerum omnium finis est. Atqui ex dictis summum bonum ab omnibus rebus desideratur.

241 METRUM · XI.

ARGUMENTUM.— *Philosophus, inquit Philosophia, suam attentius consideret mentem: huic quippe lumen ingenitum, quod, magistro docente, summæ etiam veritatis possit esse principium.*

Quisquis profunda mente vestigat verum,
Cupitque nullis ille deviis falli,
In se revolvat intimi lucem visus,

A 242 Longosque in orbem cogat inflectens motus,
5 Animumque doceat, quidquid extra molitur,
Suis retrusum possidere thesauris:
Dudum quod atra texit erroris nubes,
Lucebit ipso perspicacius Phæbo.
Non omne namque mente depulit lumen
10 243 Obliviosam corpus invehens molem.
Hæret profecto semen introrsum veri,

INTERPRETATIO

Qui inquirit veritatem alto animo, idemque optat nullis decipi erroribus, hic revocet lumen interioris aspectus ad suam mentem, et convertens cogitationum longam seriem disponat in circuitum, et instruat mentem habere reconditum in suis thesauris id omne, quod

extra se quaerit: tum quod jam pridem caligo nigra erroris velavit, id clarius ipso sole fulgebit. Nam corpus, quamvis machina oblivionis parens, non fugavit ex animo omnem lucem. Certe semen veritatis intus manet, quod diffunditur, agente magistro. Quomodo enim in-

NOTÆ.

* Quod dicitur iambicum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet sex pedes habet, sæpe imparibus locis spondeum, paribus iambum.

1. *Quisquis.*] *Philosophus*: nam philosophus, spectata nominis interpretatione, is appellatur qui tota mente vestigat verum, sapientia studiosus. Nimirum, inquit Tullius v Tusc., *Pythagoræ ingenium et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quaesivit ex eo, qua maxime arte confideret? Ille artem quidem se scire nullam respondit, sed esse philosophum... raros esse quosdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur, hos se appellare sapientia studiosos, id est enim, philosophos.*

1. *Profunda mente.*] Profundum dicitur primum quidem de corpore cuius porro fundus dimensionem terminat: sic profundum pelagus dicimus. Deinde vero propter quamdam similitudinem de ipsa mente, cuius cogitatio penetrans est: sic consilium vocatur profundum a Quintil., decl. 2.

1. *Vestigat verum.*] Verum sive veritas duplicis est generis, nempe res, et modus. Res vera est extra, modus verus est intra mentem: unde posterius hoc verum sive veritas definiri potest cogitatio mentis recte percipientis aut iudicantis. Agitur autem hic de hoc posteriori vero; unde statim dicitur vers. 6 *Animum id suis retrusum possidere thesauris.*

3. *In se revolvat, etc.*] Suam mentem inspiciat: mens enim humana in his quæ naturali lumine cognoscenda sunt, nullum potest habere iudicium verum certumque (quod nunc dicitur verum investigandum) nisi præeunte et regente evidentiâ quæ nihil est aliud quam cognitio clara et distincta: evidentiâ autem hæc non ante haberi potest, quam mens seipsam cognoverit: unde illud, nosce teipsum, de quo jam locuti sumus.

4. *Longosque in orbem, etc.*] Habeat cogitationem cogitationis, ipsiusque secundæ cogitationis tertiam cogitationem, et sic deinceps, ita ut fiat veluti circuitus cogitationum: hæc enim solum ratione præcipitatio et præiudicium, duo veritatis inveniendæ impedimenta, vitari possunt.

5. *Animumque doceat.*] Animum docere proprie solius Dei est, a quo animus conditus conservatusque primum informatur: frequenti tamen meditatione mens humana suas cogitationes attentius cogitans, ipsum etiam animum eo putatur docere, quod, mente veluti Deum interrogante, Deoque eidem respondente, naturale lumen sic diffundatur, ut quod ante latebat, id fugata caligine animadvertatur. Inter alia autem mens nostra, attenta hæc suarum cogitationum meditatione, docetur, se in se possidere thesaurum, quem extra se invenire tentabat: unde additur

5 et 6. *Quidquid extra molitur suis retrusum possidere thesauris.*] *Moliri* dicitur a *mole*: *mole* forte a *μολύνειν*, *vectibus submovere*: quare quidquid majori sive corporis sive mentis virtute agimus, illud dici mur *moliri*: sic corpore iter, mente insidias; utro-

que arcem dicimus *moliri*. Mens ergo extra se tum intelligitur moliri verum, cum spretis suis cogitationibus, subjectam ipsis cogitationibus materiam considerat attentius: quod quidem vitium non est: cum nostra cogitatio, ut pote quæ non est nihili, a rebus exterioribus pendeat, velut effectus a causa, nec vitiosum sit, cognoscendi effecti gratia, causam considerare. Verum cum plura esse possint in causa, quam in effecto, nihil vero in effecto, quod non sit in causa, propterea mens humana, inveniendi veritatem, melius suas cogitationes, quam subjectam cogitationum materiam primum contemplabitur: sicque in se, sive suis in thesauris cognoscet, se possidere, quod extra se reperire tentabat: sic inveniet evidentiâ sive claram distinctamque cogitationem, qua inventa non solum *atram nubem*, hoc est ignorantiam, erroris causam, fugabit, sed ipsum etiam errorem vitabit. Nimirum

9. *Non omne mente depulit lumen corpus.*] Homo non est sola mens, neque solum corpus; sed compositio mentis et corporis in sese invicem agentium: hinc corpus sua in mentem actione innatum ipsius mentis lumen non exstinguit quidem sed offundit. Non exstinguit, inquam: utenim Deus, hujus luminis naturalis auctor, constantissimus est, sic lumen illud tandiu, quandiu mens durabit, duraturum perpetuum est. At offundit: *Corpus enim quod corrumpitur*, Sapientia: *ix, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*: hinc corpus nunc dicitur

10. *Obliviosam invehens molem.*] Cujus propositionis explicandæ duplex est modus: alter Platonice et falsus: alter philosophice et verus. Platonice quidem existimantur, omnes hominum mentes, antequam hæc cum corporibus conjungerentur, conditas fuisse, omnique doctrinarum genere instructas: sed propter aliquod suum crimen in corpora immissas infelici commercio omnia, veluti hausto oblivionis poculo, oblitæ fuisse, ita ut et corpus oblivionis causa, et mens ipsa deinceps addiscens reminisci dicitur: sed sententiâ hæc falsa est cum mens humana non prius creata, quam ipsius corporis forma fuerit. Philosophi vero, saltem ii qui præiudiciis non ducuntur, putant, mentem humanam inter Deum, cuius ipsa est effectus, et corpus, cuius eadem est forma, mediam a Deo quidem statim ab ortu optimis informari cognitionibus affectibusque de summo bono, sed a corpore adversus cogitationibus ita turbari, his ut ille aut pellantur aut saltem obscurantur: tamen

11. *Hæret semen introrsum veri.*] Semen, illud dicitur ex quo insito aliquid fit; quare semen veri, introrsum sive intra nostram mentem existens, nihil est aliud quam cogitatio, ex qua insita fit verum iudicium: cogitatio autem illa est notio; siquidem iudicium verum non fit nisi ex præeuntibus notionibus: quamobrem si non obstante impetu corporis, in mente nostra supersit semper aliqua notio sive idea, hæret profecto semen introrsum veri: at ejusmodi notio semper superest, ea saltem quam ab ortu divi-

Quod excitatur ventilante doctrina,
Nam cur rogati sponte recta censetis,
Ni mersus alto viveret fomes corde?

15 **244** Quod si Platonis Musa personat verum
Quod quisque discit, immemor recordatur.

245 PROSA XII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prænotione Boetii utens, Boetium veluti memorem docet, Deum tanta bonitate et potentia mundum regere, ut omnia, dempto peccato, quod nihil est, ad Deum, facto quodam circuitu, sponte convertantur, nec sit aliquid quod summo huic bono vel velit vel possit obistere.*

Tum ego, ¹ Platoni ^a, inquam, vehementer assentior: nam me ² horum ^b jam secundo commemoras. Primum, quod memoriam corporea contagione, dehinc cum mœroris mole pressus, amisi. Tum illa, Si superiora, inquit, concessa respicias, ne illud quidem longius (5) aberit, quin, recorderis, quod te dudum nescire confessus es. Quid? inquam. Quibus, ait illa, gubernaculis mundus regatur. Memini, **246** inquam, me incitiam meam fuisse confessum; sed quid afferas, licet jam prospiciam, planius tamen ex te audire desidero. Mundum hunc, inquit, a Deo regi paulo

A ante minime dubitandum putabas. Ne nunc quidem arbitror, inquam; nec unquam dubitandum putabo, (5) quibusque in hoc rationibus accedam, breviter exponam. ³ Mundus hic ex tam diversis contrariisque partibus in unam formam minime convenisset, nisi unus esset qui tam diversa conjungeret; conjuncta vero naturarum ipsa diversitas, invicem discors, dissociaret atque divelleret; nisi unus esset qui quod nexuit, contineret. Non tam vero (10) certus naturæ ordo procederet, nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitativis explicaret, nisi unus esset qui has mutationum varietates manens ipse disponderet. Hoc quidquid est, quo condita manent atque agitantur, usitato cunctis vocabulo Deum nomino. Tum illa, Cum hæc, inquit, **B** ita sentias, parvam (15) tibi restare operam puto, ut felicitatis compos, patriam ^c sospes revisas: sed quæ proposuimus, intueamur. ⁴ Nonne in beatitudine sufficientiam numeravimus, Deumque beatitudinem ipsam esse concessimus? Ita quidem. Et ad mundum igitur, inquit, regendum nullis extrinsecus adminiculis indigebit: alioquin si quo egeat, plenam (20) sufficientiam non habebit. Id, inquam, ita est neces-

INTERPRETATIO.

Interrogati recte responderetis proprio Marte, nisi fomes veritatis menti profundè insitus vigeret? Quod si Musa Platonis dicit verum: quod unusquisque addiscit, hujus reminiscitur ante oblitus.

^a Citato versu 15 metri superioris.

^b Hæc iterum in meam memoriam revocas.

^c Incolumis.

NOTÆ.

nitus accepimus, ab eo et de eo quod est; nimirum Deo: hinc verum iudicium excitatur ventilante doctrina, quatenus, Magistro monente, naturale illud lumen instar ignis aura commoti, paulo longius diffunditur. Seneca ep. 94: *Omnium enim honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu levi adjuta ignem suum explet.*

13. *Cur rogati, etc.* | Cur quicumque litteris operam non dedistis, interrogati de iis quæ vulgo vocantur axiomata, ut *an totum sit sua parte majus: an alteri faciendum quod tibi fieri non vis?* recte responderetis? sic Socrates et Plato feruntur, pueros de mathematicis interrogasse, quibus pueri, ceu periti, responderint.

14. *Ni mersus, etc.* | Nisi in mente ipsa quædam præsens notio, quæ sit veluti fomes et materia hujus veri rectique iudicii: quod enim in mente ejus, qui cæcus natus est, nulla præsit talis colorum notio sive idea, idcirco frustra ejusmodi cæcum docebis frustraque interrogabis de coloribus, nunquam verum rectumque de his feret iudicium. Propterea logici docent, in omni methodo semper fieri progressum a notioribus ad minus nota.

15. *Platonis musa.* | Non approbat quidem Philosophia sententiam Platonis, in hoc quod docuerit, mentes humanas conditas fuisse, antequam hæ conjunctæ fuerint cum corporibus: siquidem id naturali lumine cognosci non posse videtur: sed in hoc quod putaverit, cognitionem philosophicam ita ab innata oriri, ut philosophica nihil aliud sit quam modus innatæ, sive innata modificata: quemadmodum appetitio libera divitiarum, nihil aliud est quam modus necessariæ appetitionis circa bonum generatim. Propterea

¹ *Platoni vehementer assentior.* | Prædicta Platonis sententia de recordatione in duobus versatur. Alterum est mentes humanas, antequam hæ corporibus jungerentur, fuisse conditas et rerum omnium doctrina præditas: sicut Aristoteles ait II de Gen. Alterum,

easdem mentes propter suum cum corpore commercium præteritæ suæ doctrinæ oblitus fuisse, donec suo magistrorumque labore discentes antiquæ suæ eruditionis veluti memores recordarentur. Primum quibusdam etiam Christianis placuit, ut Origeni: sed refutatur cum epist. Leonis I ad Turibium Asturicensem episcopum, tum concil. Bracharensi I, c. 6. Alterum vero a Boetio potuit approbari, quatenus mens humana in omni methodo semper a notioribus ad minus nota progreditur, ita ut quæcumque notio recens habeatur, illa sit alicujus prænotionis modus: quemadmodum quælibet nova appetitio prioris semper est appetitionis modus. Et certe cum cogitatio sit ipsa mentis humanæ vita, cumque mens eadem non potuerit creari nisi vitæ particeps, consequens videtur mentem humanam a primo suo ortu prædictis cogitationibus, generali scilicet notione et appetitione summi boni, affectam fuisse.

² *Horum commemoras.* | Quasi dicat; *horum memoriam commemoras*: hæc enim duntaxat lege verba recordationis grammaticis dicuntur *genitivum* regere.

³ *Mundus hic.* | I. Boetius probat mundum a Deo regi hoc argumento. Cum contrariorum aut nullus, aut brevis, aut saltem inæquabilis esse debeat concursus, si mundus sit perpetuus æquabilisque contrariorum concursus, ut revera est, necesse est ut mundus regatur a Deo, a quo illa contraria conjungantur, conjuncta contineantur, contentaque suis quælibet officiis donentur.

⁴ *Nonne in beatitudine.* | II. Philosophia utens prænotione Boetii ipsum Boetium docet, *bonitatem esse veluti clarum atque gubernaculum quo mundana machina regatur*: sic autem videtur argumentari. Cum summum bonum, utpote sibi sufficiens, alieno prædio non indigeat ad aliquid molendum, cumque Deus sit summum bonum, Deus alienæ opis non indiget, per se solum adeoque per suam bonitatem faciat necesse est, quod ab ipso fit. Si ergo mundus a Deo regatur, ut regi fateris, mundus divina bonitate regatur necesse est.

sariuſ. Per se igitur solum cuncta disponit. Negari, inquam, nequit. Atqui Deus ipsum bonum esse monstratus est. Memini, inquam. Per bonum igitur cuncta disponit: si quidem per se regit omnia, quem bonum esse concessimus; et hic est veluti quidam clavus atque gubernaculum, (25) quo mundana machina stabilis atque incorrupta servatur. Vehementer assentior, inquam, et id te paulo ante dicturam, tenui licet suspicione, prospexi. Credo, inquit: jam enim, ut arbitrator, vigilantius ad cernenda vera oculos ^a deducis: sed quod dicam non minus ad ^b contuendum patet. Quid? inquam. 247 ^c Cum Deus, inquit, omnia bonitatis clavo gubernare jure credatur, eademque omnia, sicuti docui, ad bonum naturali intentione festinent, num dubitari potest, quin voluntarie regantur, seque ad disponentis ^e nutum, veluti convenientia, contemperataque rectori, sponte (5) convertant? Ita, inquam, nec beatum regimen esse videretur; siquidem detrectantium jugum foret, non obtemperantium salus. Nihil est igitur, quod naturam servans, Deo ^d contraire conetur. Nihil, inquam. ^e Quid si conetur, ait, num tandem proficiet quidquam adversus eum, quem ^e jure beatitudinis potentissimum esse concessimus? (10) Prorsus, inquam, nihil valeret. Non est igitur aliquid

A quod summo huic boſo vel velit vel possit obſistere. Non, inquam, arbitrator. Est igitur, inquit, summum bonum, quod regit cuncta fortiter, suaviterque disponit ^f. Tum ego, Quam, inquam, me non modo ea, quæ conclusa est, summa rationum, verum multo magis hæc (15) ipsa verba ^g, quibus uteris, delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat. Accepisti, inquit, in fabulis laceſſenteis cœlum ^h Gigantes: sed illos quoque, uti condignum fuit, benigna fortitudo ⁱ deposuit. Sed visne rationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex hujusmodi conflictatione ^j pulchra quædam veritatis scintilla 248 dissillet. ^k Tuo, inquam, arbitratu. [Deum, inquit, esse ^l omnium potentem nemo dubitaverit. ^m Qui quidem, inquam, mente consistat, nullus prorsus ambigat. Qui vero est, inquit, omnium potens, nihil est quod ille non possit. Nihil, inquam. Num igitur Deus facere (5) malum potest? Minime, inquam. ⁿ Malum igitur, inquit, nihil est, cum id facere ille non possit, qui nihil non potest. Ludisne, inquam, me, ^o inextricabilem labyrinthum rationibus texens, quo nunc quidem, qua egrediaris, introeas; nunc vero qua introieris, egrediare: an mirabilem quemdam divinæ simplicitatis orbem complicas? (10) Etenim paulo ante a beatitudine incipiens, eam

INTERPRETATIO.

- ^a Mentis.
- ^b Prospici potest.
- ^c Voluntatem.
- ^d Adversari.
- ^e Quia beatitudo est.
- ^f Ut dicitur Sapientię vii.

- C ^g Utpote sacri textus.
- ^h Deturbavit.
- ⁱ Velut ex mutuo corporum duriorum attritu.
- ^j Ut volueris.
- ^k Omnipotentem.
- ^l Hac de re nemo mente præditus dubitabit.

NOTE.

^a Cum Deus omnia bonitatis clavo.] Ex prædicta propositione infert Philosophia, omnia voluntarie et sponte regi: quia quæcunque summo bono sive bonitate reguntur, hæc voluntarie et sponte reguntur: cum omnia ad bonum naturali intentione festinent. Sed omnia summo bono sive bonitate reguntur: siquidem Deus, a quo omnia reguntur, et summum bonum sunt una eademque res.

^b Quid si conetur.] Quin etiam quod summum bonum sit potentissimum, quodque omnia summo bono regantur, propterea omnia etiam summa potestate reguntur: adeoque, ut nihil est quod velit, nihil etiam est quod possit obſistere Deo rectori, sive summo huic bono. Hinc illud Sapientię viii: Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter: quæ verba nunc retulit Philosophia, estque unica sacri textus auctoritas, quam in toto hoc opere adhibuerit disertis verbis. Nec mirum: Philosophia enim lumine duntaxat naturali nititur: quanquam Boetium hæc Sapientię, Verba delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat: stultitia enim non instar sapientię, quidquid illa jactitet, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

^c Gigantes.] Fabulantur Gigantes homines fuisse ab irata tellure procreatos in deorum perniciem; hinc eo usque crevisse feruntur, ut congestis montibus cœlum armis invadere tentaverint, Jovemque et superos de suis sedibus deturbare. Sed addunt hos in campis Phlegræis cum diis congressos partim Jovis fulmine, partim Apollinis et Dianæ telis confixos cecidisse, aliosque sub Ætna monte, alios sub Mycone et Lycopara insulis sepultos esse: nonnullos etiam in Tartarum detrusos impietatis suæ pœnas luere. Ovid. i Metam.:

Neve foret terris securior ardens æther
Affectasse ferant regnum cœlestis Gigantes
Atque congestos struxisse ad sidera montes.

Vide si placet Claudiani Gigantomachiam cum notis doctissimi Pyrrbonis, qui ut in omnibus ingenis artibus, sic in Poetica ita versatus est, ut de quacunque re nata tam stricta quam soluta oratione dicere semper sit paratissimus; dignissimus propterea, cui, ad usum serenissimi Delphini, cura explicandi Claudiani fuerit commissa.

^d Malum nihil est.] III. Philosophia addit, malum nihil esse quod Deus, qui hic dicitur mens omnipotens, malum facere non possit. Scilicet philosophia distinguitur materia et forma mali. Materia est ipsa voluntas sive potius mens volens, quæ certe aliquid est: forma vero, uti loquuntur, est privatio sive negatio; hoc est ipsa voluntas quatenus non tendit ad Deum, ad quem debet tendere. Nemo ergo, inquit S. Aug. l. xii de Civ. Dei, cap. 7, querat efficientem causam malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa effectio est sed defectio, deficere namque ab eo quod summe est, ad id quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam. Causas porro defectionum istarum, cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficientes, velle invenire, tale est ac si quisptam velit videre tenebras vel audire silentium.

^e Inextricabilem labyrinthum.] Labyrinthus locus est tantis viarum ambagibus inflexus, ut altera alteram excipiente, ingressus egredi nescias: unde vocatur inextricabilis, quod in eum si quis improperet, sine glomere lini exitum invenire nequeat. Similitudine autem hinc accepta, oratio aut quælibet alia res, unde sese expedire sit difficillimum, vocari solet, ut nunc oratio philosophica vocatur, labyrinthus inextricabilis.

summum bonum esse dicebas, quam in summo Deo A loquimur, rebus oportere (10) esse sermones.

sitam loquebare : ipsum quoque Deum summum esse bonum, plenamque beatitudinem dicebas : ex quo neminem beatum fore, nisi qui pariter Deus esset, quasi munusculum dabas. Rursum ipsam boni formam, Dei ac beatitudinis (15) loquebaris esse substantiam : ipsumque unum id ipsam esse bonum dicebas, quod ab omni rerum natura peteretur : Deum quoque bonitatis gubernaculis universitatem regere disputabas, volentiaque cuncta a parere, nec ullam mali esse naturam : atque hæc nullis extrinsecus sumptis, sed altero B ex altero fidem trahente, insitis, domesticisque probationibus 250 explicabas. Tum illa, Minime, inquit, ludimus; remque omnium maximam Dei munere, quem dandum deprecabamur, exegimus. Ea est enim divina forma substantiæ, ut neque in æterna dilabatur, nec in se externum aliquid ipsa suscipiat; sed, sicut de ea Parmenides (5) ait : Πάνοθεν ὁ εὐκρίλου σφαιρας ἐναλίγκιον ὄγκω, rerum orbem mobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat. Quod et rationes quoque non extra petitas, sed intra rel, quam tractabamus, ambitum collocatas agitavimus, nihil est quod admirere, cum Platone d sanciente didiceris, cognatos, de quibus

250 METRUM XII.

ARGUMENTUM. — *Quam primum habes summi boni notitiam felix, inquit Philosophia, hanc infelix amittis, inspecta terra : sicut Orpheus, conversis ad inferos luminibus, conjugem carmine emptam perdidit.*

Felix, qui potuit boni
Fontem visere lucidum :
Felix, qui potuit gravis
Terræ solvere vincula.

5 251 Quondam funera conjugis

Vates Threicius gemens,
Postquam flebilibus modis
Silvas currere mobiles,
Amnes stare coegerat,

10 Junxitque intrepidum latus

Sævis cerva leonibus,
Nec visum timuit lepus
Jam cantu placidum canem,
Cum flagrantior intima

15 Fervor pectoris ureret,

Nec qui cuncta subegerant,
Mulcerent dominum modi,

INTERPRETATIO.

a Obedire.

b Alterum probante.

c Divinum numen est simile moti spheræ undique rotundæ.

d In *Timæo*, ubi sermones, inquit, iis rebus, quarum nuntii et interpretes sunt, cognatione atque a similitudine quadam conveniant.

C suum impavidum, neque lepus metuæ canem aspectum,

Ille est felix qui potuit videre fontem luminosum boni, felix item qui potuit se expedire a laqueis corporis ponderosæ. Olim Orpheus, poeta Thracius, defensa mortem suæ uxoris, postquam carmine tristi coegit arboreas motas currere, et flumina stare immota; postquam eodem carmine cerva sociavit leonibus divi latus suum impavidum, neque lepus metuæ canem aspectum,

NOTÆ.

1 Πάνοθεν, etc.] Hoc est, divinum numen est simile moti spheræ undique rotundæ; ut sicut huic spheræ, sic Deo nihil possit addi vel detrahi, illæsa ejus natura, et idea.

Quod dicitur *Glyconium*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet spondeum et duos dactylos habet.

1 et 2. *Felix qui potuit boni fontem visere lucidum.*] Id est, *Deum*. Primum enim Deus est *fontis boni*: quandoquidem ex dictis Deus est summum bonum. Deinde fons ille boni Deus, est *lucidus* sive lumen emittens: Deus enim non cognoscitur nisi lumine, quod Deus ipse menti cognoscenti dedit. Postremo *felix* est, qui notione Dei præditus est: quia notio illa Dei aut felicitas est aut saltem origo cujuscunque cogitationis, in qua felicitas versari possit: cum felicitas sit cogitatio mentis Deo sive summo bono constantiter adhaerentis: unde

3 et 4. *Felix qui potuit gravis terræ solvere vincula.*] Id est *corporis humani*. Primum enim corpus humanum *terra* est, quod ex terra tanquam ex sua materia factum fuerit, *Ecclesi. x. Quid superbit terra et cinis?* Deinde idem corpus est *grave*, quod suo pondere mentem ad ima deprimat, *Sapientia ix. Corpus quod corrumpitur, aggravat animam*. Præterea sua sunt corporis istius vincula, quibus mentem constringat, videlicet perturbationes, ad *Romæ. vii. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Denique nemo sane felix, quam hæc vincula solverit: siquidem prædicta Dei cogitatio, in qua felicitas versatur, his vinculis veluti totidem contrariis impeditur, *Sapientia ix: Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*.

6. *Vates Threicius.*] *Orpheus Thrac.* Hic Apollinis et Calliope filius, lyram a patre Apolline, aut a Mer-

curio acceptam ita suaviter impellebat, illos ut cantus silvas et saxa movere; fluminum cursum inhibere; ferasque reddere mitiores dictus fuerit. Euridicem habuit uxorem, quæ cum Aristæum illius amore captum per avia fugeret, serpentis morsu læsa interit, quod maritus ægerime ferens inferos adiit, inferosque tyrannos suo carmine ita demulsi, ut illi uxorem reddiderint, ea tamen lege, ut Orpheus non prius intueretur uxorem, quam ad superos rediissent: quam legem cum Orpheus nimio amore correptus non observasset, Euridice iterum mortua ad inferos rediit. Hæc fabula nunc elegantèr describitur: sed a Virgilio prius descripta fuerat *iv Georg.*, v. 454 et seqq. Hic Orpheus dicitur suis carminibus vicisse primum corpora, deinde mentes: corpora quidem tam inanimata, quorum quietem motu, et motum quiete mutavit, quam animata, nimirum bestias, quibus ut crudelibus mansuetudinem, sic timidiam insipientem generositatem; mentes vero infernas.

16. *Nec qui cuncta subegerant, mulcerent dominum modi.*] Hoc est: carmina quæ omnia vicerant, non vincebant ipsum Orpheum horum carminum auctorem: sive quia major erat illius dolor, sive etiam quia, ut loquuntur philosophi: *Ad assuetis non fit passio*. Scilicet nullum corpus sentimus, nisi quatenus hoc organum sensiferum, vel potius quasdam hujus organi particulas movet. Corpora autem, quæ rarius sensui objiciuntur, hanc prædicto organo mutationem inferre possunt: quæ vero sensui sunt obvia, hæc organi ejusdem particulas a primo concursu, eo omni quo potuerunt, modo ita mutavere, ut solas resistentes, quarum ope nequaquam sentimus, particulas reliquerint: hinc nativum cordis nostri calorem, nostrique corporis, imo et vestis consuetæ pondus sensu non percipimus.

- 252** Immitis superos querens,
Infernas adiit domos.
- 20** Illic blanda sonantibus
Chordis carmina temperans,
Quidquid præcipuis deæ
Matris fontibus hauserat,
Quod luctus dabat impotens.
- 25** Quod luctum geminans amor,
Desilet, Tænara commovens,
Et dulci veniam præce
- 253** Umbrarum dominos rogat.
Stupet tergemino novo

- A** **30** Captus carmine janitor.
Quæ sontes agitant metu
Ultrices scelerum deæ
Jam mæstæ lacrymis madent.
Non Ixionium caput
- 35** Velox præcipitat rota,
Et longa site perditus
Spernit flumina Tantalus.
Vultur dum satur est modis,
Non traxit Tityi jecur.
- 40** **254** Tandem, vincimur, arbiter
Umbrarum miserans ait :

INTERPRETATIO.

tunc placatum eodem carmine, cum flamma amoris ardentior consumeret interiora præcordia hujus vatis, nec carmina, quæ vicerant omnia, pacarent auctorem suum, hic questus superos crudeliter, penetravit ædes infernas. Illic componens cantus suos cum fidibus citharæ blandæ sonantibus promittit gemens quidquid hauserat ex fontibus præstantibus divinæ Calliopes suæ matris, et quidquid dolor effrenatus amorque dolorem duplicans suppeditabat, excitans aditum inferorum, oratuque sua-

B vi poscit veniam a principibus tenebrarum. Tum Cerberus ostiarius triceps, captus cantu inaudito admiratur. Deæ vindices criminum, quæ timore concutiant nocentes, tristes hument fletibus. Rota præceps non rapit caput Ixionis, Tantalusque siti longa confectus tenuit aquas. Vultur carmine satiatus non laniavit jecur Tityi. Denique tyrannus inferorum miserum dixit: superamur: damus marito sociam uzorem acquisitam suo cantu: at conditio restringat munera; ne scilicet liceat illi con-

NOTÆ.

48 et 49. *Immitis superos querens infernas adiit domos.* Poetæ ponunt duplex genus deorum, superos scilicet et inferos, quorum si priores videant inexorabiles, ad posteriores confugiunt. Virg. vii Æneid., v. 312 :

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Ita finxit hic vates : sed ad majorem sequentium intelligentiam, necesse est novisse quomodo inferi describantur a poetis: sic autem describuntur a Virgilio, vi Æn., v. 273, 1° ante ipsum inferorum vestibulum et in primo aditu luctus et curæ vindices jacent, habitantque morbi, senectus, metus, fames, egestas, mors, labor, somnus frater mortis, mala mentis gaudia, bellum, furæ et discordia; 2° in medio eorumdem vestibulo ulmus magna et umbrosa explicat ramos et frondes, sub quibus inania sunt somnia; 3° ad portas eorumdem stabulant Centauri, Scyllæ bifformes, Briareus centum manibus instructus, Hydra Lernæ bellua, Chimæra ignivoma, Gorgones, Harpyæ, et umbra tricornis Geryonis; 4° inde incipit iter ad Acherontem fluvium, qui in Coeytum arenas exonerat: has fluminis aquas servat vector Charon, senex quidem, sed crudus adhuc, qui relictis inhumatis, sepultos transportat; 5° trans fluvium canis est triceps, dictus Cerberus quasi *κραιβόρος*, *carnivorus*; 6° undique occurrunt qui dignas criminibus pœnas luunt: ut Tityus, qui quod Latonæ vim parasset, ab Apolline sagittis interfectus, et ab vulture, renatis fibris, æternum corroditur: Ixion, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ alligatus perpetuo convertitur: Pirithous, qui quod Proserpinam ex inferis rapere voluerit, tum timore saxi imminentis, cum fame mediis in epulis conficitur: Sisyphus, qui latrocinii infamis saxum ingens volvit, etc.

20. Blanda sonantibus.] Blanda sonans dicitur; sicut a Virgil. ix Æn., v. 125, dicitur *rauca sonans*, intelligendo *negotia*, modo loquendi auctoribus, sed præsertim poetis usitato; vocatur *ellipsis*.

22. Præcipuis deæ matris fontibus.] Calliopes, quæ habetur, 1° dea, 2° mater Orphei, 3° regina musarum, quibus fontes Castalii sunt sacri.

24. Luctus impotens.] Quod mentem impotentem reddat: sic lætitia a Cicerone, v Tusc., vocatur impotens.

26. Tænara commovens.] Aditum inferorum: nam *Tænarus*, vel *Tanarum*, unde *plural. Tænara*, quod-

dam est Peloponnesi promontorium, quo Messeniacus a Laconico sinu dividitur. Hic non solum urbs et sinus, sed antrum etiam, quod aditum inferorum fabulantur, hoc eodem nomine donantur. Unde Virg. iv Georg., v. 467, de ipso Orphee locutus canit :

Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

28. Umbrarum dominos.] Principes inferorum: sive quia hic nihil est luminis, sive etiam quia dominantur mentibus defunctis, quæ non raro dicuntur *umbræ*.

29. Tergeminus janitor.] Cerberus canis, qui, inquit Apuleius, l. vi Metam., *prægrandis trijugo et satia amplo capite præditus, et ante ipsum limen et atra atria Proserpinæ semper excubans sercat vacuum Ditis domum*.

32. Ultrices scelerum deæ.] Vulgo Eumenides, κατ' ἀντίπαρον, quod minime benevolæ sint: εὐμνῆς enim *benevolum* significat: sic *Parcæ* vocantur, quod minime parcant.

33. Jam mæstæ lacrymis madent.] Usque adeo magna est vis carminum Orphei; utpote quibus Eumenides flecti nesciæ, tanta commiseratione commoventur, ut illis plurimæ lacrymæ manare videantur: sic sistitur Ixionis rota: sic Tantalus famis sitisque oblitus nec poma carpere, nec aquas potare curat: sic vultur non vellicat jecur Tityi.

34. Non Ixionium caput.] De Ixionis supplicio jam diximus. Ovidius :

Volvitur Ixion et se sequiturque fugitque.

36. Site.] Pro siti: sicut dicitur *mare pro mari*: ait mare vates: dubito utrum alius Latine sciens dixerit *site*: quanquam legatur *vespere et vesperi; tempore et tempori; luce et luci; igne et igni in ablativo*.

37. Tantalus.] Tantalus Agamemnonis et Menelæi, qui propterea *Tantalidæ* dicuntur, avus, quod, inquit, filium membratim discerptum diis manducandum apposuerit, propositis pomis aquisque sibi inaccessis, fame sitique perpetuis cruciatur.

40. Arbiter umbrarum.] Pluto. Saturnus enim ex Ope conjuge tres habuit filios, nempe Jovem, Neptunum et Plutonem, qui imundi imperium partiti sunt: Jovi cæli, Neptuno maris, Plutoni inferorum imperium obtigit.

Donamus comitem viro
 Emptam carmine conjugem :
 Sed lex dona coerceat,
 45 Ne, dum Tartara liquerit,
 Fas sit lumina flectere.
 Quis legem det amantibus ?
 Major lex amor est sibi.
 Heu ! noctis prope terminos,
 50 Orpheus Euridicen suam

A Vidit, perdidit, occidit.
 Vos hæc fabula respicit,
 Quicumque in superum diem
 Mentem ducere quaeritis.
 55 Nam qui tartareum in specus
 Victus lumina flexerit,
 Quidquid præcipuum trahit,
 Perdit, dum videt inferos.

INTERPRETATIO.

vertere oculos, postquam egressus fuerit ex inferis. Quis imponat legem amantibus? amor ipse sibi est major lex. Heu! non procul a finibus umbrarum Orpheus vix respexit suam uxorem Euridicen, cum illam amisit extinctam. Hæc fabula spectat vos, quicumque vultis

attollere animum ad Deum supremum lumen: quicumque enim fatiscens converterit oculos ad infernas cavernas, hic dum respicit loca inferna, amittit quidquid habet præcipuum cogitationis.

NOTÆ.

44. *Lex dona coerceat.*] Princeps tenebrarum nihil voluptatis concedit, nisi sub conditionibus, quæ aut non possunt, aut non debent impleri. Sic Matth. iv Christo ostendit omnia regna mundi et gloriam eorum, et dixit: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.*

52. *Vos hæc fabula respicit.*] Fabula est exemplum fictum ad persuadendam veritatem: propterea, auctore Varrone, theologia antiquis, alia erat physica, alia fabulosa: illa naturalibus, hæc commentitiis effectis, quod de diis credendum videbatur, persuadebat. Nimirum quanto obscurior et inventu difficilior veritas his velata, tanto magis inventa placet, huicque

B propterea ardentius mens adhæret: 255 hinc in sacro textu frequentes sunt *parabolæ* apologis similes: hinc Horatius l. i Satyr., sat. 4:

Tantalus a labris sitiens fugientia captat
 Flumina. Quid rides? mutato nomine de te
 Fabula narratur: congestis undique saccis
 Indormis iahians, et tanquam parcere sacris
 Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Ut ergo Orpheus, dum inferos respicit, perdit conjugem, quaempta videbatur felix; sic præcipiti rerum caducarum cogitatione, ipsa summi boni cogitatio aut extinguitur, aut extinctæ similis obscuratur.

LIBER QUARTUS.

256 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Boetium mirantem, quod Deo mundum regente non solum mala sint et impunita, sed virtus et præmiis careat, et sceleratorum pedibus subjecta calcetur, docet Philosophia, nec vitia sine pœnis, nec virtutem sine præmio esse.*

Hæc cum Philosophia, ^a dignitate vultus, et oris gravitate servata, leniter suaviterque cecinisset, tum ego, nondum ^a penitus insiti mœroris oblitus, intentionem dicere adhuc aliquid parantis ^b abrupi. 257 Et o, inquam, ^c veri prævia luminis ^c, quæ usque adhuc tua fudit oratio, ^d cum sui ^d speculatione

C divina, tum tuis rationibus invicta patuerunt; eaque mihi, et si ob injuriæ dolorem nuper oblita, non tamen antehac prorsus ignorata dixisti. Sed ea ipsa est vel maxima ^a nostri (5) causa mœroris, quod cum rerum bonus rector existat, vel esse omnino mala possint, vel impunita prætereant. Quod solum quanta dignum sit admiratione, profecto consideras. At huic aliud majus adjungitur: nam imperante florenteque nequitia, virtus non solum præmiis caret, verum etiam sceleratorum pedibus subjecta calcatur, et in locum (10) facinorum supplicia luit. Quæ fieri ^a in

INTERPRETATIO.

^a Interius.

^b Interpellavi.

^c Philosophia.

^d Et clara et certa.

NOTÆ.

^a *Dignitate vultus et oris gravitate servata.*] Cum enim homo suas significaturus cogitationes, non modo lingua, sed etiam oculis, fronte, nutu, gestu, cæterisque ejusmodi sic loquatur, ut pro diversis horum omnium modis diversas et loquentis sui significet, et audientis alterius excitet cogitationes; propterea Philosophia humanam formam induta aptis illis signis veritatem feliciter persuadet, in quo differt a *musis poeticis*, quas supra vocavit *meretriculas usque in exitium dulces*, quæque quod alio vultu loquantur, alias etiam commovent in auditoribus cogitationes.

^b *Veri prævia luminis.*] *Philosophia*, quæ quod sit cognitio clara et distincta adedque errori non obnoxia, ipsa verum lumen est; sed quod attendenti lumen luminis sit origo, propterea eadem Philosophia dicitur *veri luminis prævia*, Nisi dicas, *verum lumen*

D hic appellari illud, quo mens sperat, ruptis ipsius corporis nexibus, aliquando frui: hoc enim lumen lumine philosophico prævenitur.

^c *Speculatione.*] *Speculatio*, vox minus Latina videtur.

^d *Nostris causa mœroris.*] Ut summa animi lætitia perfunditur ille, qui ex quibusdam principiis positis, conclusiones, quas aliunde scit esse verissimas, improviso colligit; sic tristitia afficitur, qui quod experientia probatur, cum suis non potest conciliare principiis: ut enim prius a lumine, quod amamus; sic posterius a tenebris, quas odio habemus, oritur.

^e *In regno scientiæ.*] Si Deus non sciret omnia; aut si sciens, non posset omnia; aut si sciens et potens, sola bona non vellet, nihil mirum, quod mala easent: hæc enim aut scientiam præterire, aut potentiam su-

regno scientis omnia, potentis omnia, sed bona tantummodo volentis Dei, nemo satis potest nec admirari, nec conqueri. Tum illa ^a, Et ¹ esset, inquit, infiniti ^b stuporis, omnibusque horribilius monstris, si, uti tu existimas, in tanti veluti patrifamilias dispositissima domo, vilia vasa celerentur, (15) pretiosa sordescerent : ² sed non ita est. **258** Nam si ea quæ paulo ante conclusa sunt, ^c inconvulsa servantur, ³ ipso, de cuius nunc regno loquimur, auctore cognosces, semper quidem potentes honos esse, malos vero abjectos semper atque imbecilles; nec sine pena unquam esse vitia, nec sine præmio virtutes; (5) bonis felicia, malis semper infortunata contingere, multaque id genus, quæ sopitis querelis firma te soliditate corroborent. Et quoniam veræ formam beati-

tudinis me ^d dudum monstrante vidisti, quæ etiam sita sit agnovisti, decursis omnibus, quæ præmittere necessarium puto, ^e viam tibi, quæ te ^e domum revehat, ostendam. ⁵ Pennas (10) etiam tuæ menti, quibus se in altum tollere possit, affigam, ut perturbatione depulsa, ⁶ sospes in patriam, ⁷ meo ductu, mea semita, meis vehiculis revertaris.

259 METRUM PRIMUM.

ARGUMENTUM.— *Me juvante, inquit Philosophia, mens humana res omnes creatas transcendens pervenit ad Deum; quo cognito, conversa ad terras hic videt etiam principes exsulare.*

Sunt etenim pennæ volucres mihi,

Quæ celsa consendant poli :

Quas sibi cum velox mens induit,

260 Terras perosa despicit,

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.

^b Summæ admirationis.

^c Constant.

^d Jam.

^e In patriam celestem.

B *Nam ego habeo alas celeres, quæ ascendunt loca sublimia cæli, quas ubi mens prompta sociavit sibi, hæc odio habens terras, eas contemnit; transcendit orbem aeris vasti; cernit nubes post se; et transgreditur fastigium ignis, qui calet motu rapido ætheris; quoadusque*

NOTÆ.

perare, aut voluntatem divinam consequi viderentur; sed quod Deus nec ignarus, nec impotens mala, quæ odio habet, permittat, hoc mirum.

¹ *Esset infiniti stuporis.*] Stupor est vehemens admiratio, qua qui afficitur, hic spiritibus cohibitis, voce motuque omni, instar stipitis vel trunci privatur. Virgil. II Æn., v. 774 :

Obstupui steteruntque comæ et vox faucibus hæsit.

Cui favet interpretatio nominis : *stupor* enim et *stupere* a *stipes* videtur dici : unde in antiquis Virgillii, Horatii, Terentii, aliorumque libris legebatur *stipet*, et *obstipuit*.

² *Sed non ita est.*] Nam virtus nunquam est sine suo præmio, nec vitium sine suo supplicio, sicut ex dictis manifestum est.

³ *Ipsa, de cuius regno loquimur, auctore.*] *Deo docente* : tum autem Deus hominem docet, cum mente præjudicis exuta, ipsæ duntaxat mentis cogitationes attentius considerantur; quod ut solus Deus tunc interrogatur, sic solus menti interroganti respondeat.

⁴ *Viam tibi, quæ te domum revehat, ostendam.*] Homini cognoscenti suum ultimum finem, nihil superest quam ut cognoscat modum, quo ad ejusmodi finem pervenire possit : Matth. VI : *Queritis primum regnum Dei et justitiam ejus.* Quare cum Philosophia jam docuerit ultimum hominis finem, instituti ejus ratio postulat, ut de modo hujus finis consequendi tractet : quod nunc vocatur *via*, quæ *domum revehat* : propterea promittit pennas.

⁵ *Pennas affigam.*] Cogitationes videlicet, quibus si mens bene utatur, eadem his veluti pennis, hinc quidem præjudicia veritati contraria fugare, inde vero ad veritatem ipsam pervenire poterit.

⁶ *Sospes.*] *Satrus et incolumis* : Sospes enim dicitur, cui vires sint quolibet meandi et remeandi.

⁷ *Meo ductu, mea semita, meis vehiculis.*] Philosophica cognitio recte dicitur *dux*, semita et vehiculum, quibus homo sospes ad Deum, unde egressus fuit, regreditur. Est quidem *dux*, quia hac utpote ingenita præeunte mens ad judicandum ducitur. Est *semita*, quia sicut in ea clare et distincte comprehensum, sic judicandum. Est *vehiculum*, quia hac mens veluti constricta ita rapitur, ut penes eam non sit contrarium sentire. Propterea eadem Philosophia nunc canit.

⁸ Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior dactylicus quatuor primos

versus heroici pedes habet; posterior iambicus quatuor pariter pedes, sæpe locis imparibus spondeos, paribus lambos.

¹ *Sunt pennæ mihi.*] Pennæ, sunt avium partes, quibus aves in aera subvectæ sua repetunt loca : unde propter quamdam similitudinem pennæ tribuuntur sagittis, navibus, et cæteris ejusmodi corporibus, quæ æquatis veluti ponderibus rectius moventur. Sic ergo clare distinctæque notiones, dicuntur philosophicæ pennæ, quod his veluti librata Philosophia rectius a terris ad cælum, ex quo orta est, regreditur.

² *Volucres.*] *Volucer* a *volatu* dicitur : quare ut volatus motus est velox, sic *volucer* idem est, quod *velox* sive *celer* : quomodo Tullius pro Planeo ; *nihil tam volucere*, inquit, *quam maledictum* : *nihil facilius emittitur* ; *nihil certius excipitur* ; *nihil latius dissipatur*. Virg. Æn. V, v. 242 :

Ille noto cælitus volucricque sagitta

Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

Cum igitur prædictæ Philosophicæ cogitationes tam celeres sint, ut vel celerrimus corporis motus cum illis collatus, tardissimus sit, propterea non immerito dicuntur *pennæ volucres*.

³ *Celsa poli.*] *Celsa poli* nunc dicuntur, sicut a Virgilio *convexa cæli*; ab Horatio *acuta belli*; a Lucretio *aperta cæli, serena cæli, abdita terræ*, intelligendo *loca* sive *spatia*. Pennæ autem philosophicæ, in hoc omnibus avium pennis fortiores, ad summum usque cæli verticem, quatenus hic a Philosophia cognoscitur, pertingunt.

⁴ *Velox mens induit.*] Mens quidem humana velox est : quia quo momento veluti extra se rapta ad terras, ad maria, ad cælum ipsum dissitissimum pervenit, eodem ad se regressa cogitationem sibi insitam contempletur, ita ut hujus suæ circuitio nis ne menti quidem ipsi liceat initium, progressum et finem distinguere. In quo mens humana ita divinam videtur exprimere, ut inde veteres collegerint mentem humanam et a Deo ortam, et instar Dei immortalem esse. At eadem mens induit pennas philosophicas, clare et distincte cognoscendo.

⁵ *Terras perosa despicit.*] Continuat translatam loquendi ratio : ut sicut aves volando a terris recedunt; sic mens pennis philosophicis instructa intelligatur terras exosa despiciere. Nec abs re : nam quo magis mens terris adhæret, eo crassioribus involuta tene-

5 Aeris immensi superat globum,
Nubesque post tergum videt;
Quique agili motu calet ætheris,
Transcendit ignis verticem,
Donec in astriferas surgat domos,
10 **261** Phœboque conjungat vias,
Aut comitetur iter gelidi sentis,
Miles corusci sideris,

A Vel quocunque micans nox pingitur,
Recurrat astri circulum,
45 Atque ubi jam exhausti fuerit satis,
Polum relinquat extimum,
Dorsaque velocis premat ætheris
Compos verendi luminis.
262 Hic regum sceptrum dominus tenet,

INTERPRETATIO.

ascendat ad orbés stellatos, et jungat suum iter cum sole eunte, aut comitetur viam Saturni tenis frigidi, aut fiat veluti miles Martis astri splendidi, aut repetat orbem cujuscunque stellæ, qua nox coruscans distinguitur; ac postquam suffecerit vidisse corpora inferiora, deserat supremum hoc cælum, conculcetque loca

convexa ætheris celerrimi, particeps facis augustæ colendæque. Hic rex regum tenet sceptrum, et moderatur regimina mundi, immotusque gubernat currum mobilem, moderator præclarus rerum. Si tuum iter reportet te huc reversum, quam patriam nunc oblitus quæris, hæc, dices, recordor, est mea patria: hinc ortus hic

NOTÆ.

bris minus apta est, quæ Deum auctorem suum contempletur.

5. *Aeris immensi superat globum.*] Aer quidem suis definitur limitibus: sed quoniam ita diffunditur, ejus ut dimensio in nostro cerebro non distinctius, quam quolibet alia longe etiam majoris corporis amplitudo exprimitur, propterea nobis imaginantibus aer immensus habetur: at mens nostra, quæ plura concipere potest quam imaginari, ætherem, quo terra undequaque circumfunditur, in orbem diffusum sic cogitat, ut aliud ultra considerandum sibi proponat: unde fit ut eadem mens veluti post tergum relinquat nubes, quæ in aere, non secus ac naves in aquis, libratiss hinc et inde ponderibus, sustinentur.

8. *Transcendit ignis verticem.*] Si Philosophia hic agnoscat ignem, hic certe ignis multum differt ab eo quem Peripatetici vulgo aiunt *existere in concavo lune propter ordinem et bonum Universi*: nam hoc Peripateticorum elementum calore non afficitur, quod rarius sit: aut si incalescat, id motu non habet; aut si motu calefat, id a se potius, quam ab alio corpore moto obtinet. Cum tamen ille Philosophiæ ignis agili motu ætheris calorem concipiat. Quare hic ignis nihil forte aliud est quam pars ætheris, qui Ciceroni in l. de Nat. deor. nominatur: *ardor ultimus, estque tenuis, ac perlucens, et æquabili calore suffusus*: quo ætheris vertice considerato, prædicta mens altius evecta contempletur primum quidem planetas sole inferiores, postea ipsum solem, deinde planetas sole superiores; intus stellas fixas et tandem ipsum Deum, ut deinceps dicitur.

9. *Donec in astriferas surgat domos.*] I. Mens humana contempletur planetas Sole inferiores, cujusmodi sunt Luna, Venus, Mercurius, et si qui alii illic fuerint planetæ: qui cum partes cœli stelliferi infimas, terræque viciniores teneant, poterunt significari per nominatas astriferas domos. Nemo nescit, astrorum situs ab astronomis vocari domos.

Quid tibi prodest

Aeris tentasse domos animoque rotandum
Percurrisse polum?

10. *Phœboque conjungat vias.*] II. Eadem mens contempletur solem: sol enim, ut sæpius diximus, propter speciem nitoremque vocatur Phœbus: nam *φωσφόρος, adject.*, idem quod *splendidus*. Via autem solis duplex, diurna una, quæ ab ortu ad occasum spatio viginti quatuor horarum absolvitur: altera annua, quæ auctore Tullio in de Nat. quinque diebus et quinquaginta et trecentis, quarta fere diei parte addita: quam viamque solis viam mens contemplata suas dicitur vias cum viis solaribus conjungere.

11. *Comitetur iter gelidi sentis.*] III. Mens contemplatur planetas sole superiores, inspicit primo Saturnum, usque iter comitetur. Saturnus astronomis omnium planetarum altissimus, poetis vocatur *senex gelidus*: senex quidem, quod fingatur antiquissimus

deorum, et seni similia lente grade seratur: *genus vero*, quod, utpote omnium planetarum altissimus, terras minimo calore afficiat: unde Cic. *Summa*, inquit, *Saturni stella refrigerat*. Iter denique Saturni in hoc versatur, quod suam circumitum absolvat triginta annis.

12. *Miles corusci sideris.*] Deinde ipsa mens Martem, alterum planetam sole superiorem contempletur, ipsiusque propterea miles nunc vocatur: Mars quippe, antiquè deus belli, quos habet comites, hi ejus milites appellantur. Mars porro dicitur *coruscum sidus*, quod Saturno magis splendeat: unde Tull. in de Nat.: *Summa*, inquit, *Saturni stella refrigerat, media Martis incendit*.

13. *Vel quocunque, etc.*] IV. Mens contempletur stellas fixas, quibus scilicet *nox micans* pingitur, earumque circuitus, sua pariter cogitatione circum-eundo, absolvit.

15. *Exhausti fuerit satis.*] Id est: ubi prædicta satia cogitata fuerint: Sic enim Cicero ad Qu. frat., *Exhaustus est*, inquit, *sermo hominum*: quasi dicat: *ea de re jam loqui est destitum*: sic etiam Virgil. in Georg., v. 397:

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est.

16. *Polum relinquat extimum, etc.*] V. Mens considerata omnibus sideribus, et ipso etiam æthere veloci, quo sidera circumfusa, ut naves aquis, deferuntur, ascendit ad considerandum cœlum quod vocant *empyreum*, quod præcipua sedes Dei vocatur, quodque cæteris commotis vulgo dicitur immotum: unde doctissimus noster Antonius Hallæus in epigrammate, cujus illud est argumentum:

At sola empyrei moles altissima cœli,
Sancta Dei divumque domus, vertiginis experta
Stat firma, et motu nunquam turbante cietur;
Congrua nam ratio vult, alta ut pace fruentum,
Atque quiescentum, sedes immota quiescat.

D Deus, qui nunc appellatur *regum Dominus*, juxta illud Apoc. xix: *Rex regum et Dominus regnantium*; et *coruscus rerum arbiter*, ut a Seneca in Hercule fur., v. 204, vocatur *magnus Olympi rector et mundi arbiter*, hic perhibetur *sceptrum tenere, orbis habenas temperare, et volucrum currum stabilis regere*: quia quamvis Deus ubique sit, ubique agendo; Deus tamen, utpote qui peculiari modo agit in hoc cœlo, peculiari etiam modo in hoc cœlo videtur existere. Psal. cxlviii, *Confessio et gloria ejus super cælum et terram*. Quin etiam ipse Aristoteles l. de Mundo: *Summam*, inquit, *et primam sedem mundi sortitus est Deus*. Hæc est nostræ mentis patria, adeo ut vel ipsi reges, quatenus hi in terris habitant, *essules* haberi possint: sicut hic dicitur.

19. *Sceptrum.*] Sceptrum, ipsa nominis origine, est baculus sive virga regalis: unde signo pro re significataposito, sceptrum idem est quod imperium homi-

- 20 Orbisque habenas temperat,
Et volucrem currum stabilis regit,
Rerum coruscus arbiter.
Huc te si reducem referat via,
Quam nunc requiris immemor,
25 Hæc dices, memini, patria est mihi,
Hinc ortus, hic sistam gradum.
Quod si terrarum placeat tibi
Noctem relictam visere,
263 Quos miseri torvos populi timent,
30 Cernes tyrannos exsules.

264 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Ex prædiciis Philosophia demonstrat, et probos potentes, et improbos impotentes esse.*

Tum ego, ^a papæ, inquam, ^a ut magna promittis! nec dubito quin possis efficere: tu modo quem exci-
taveris, ne ^b moreris. ^c Primum igitur, inquit, bonis
semper adesse potentiam, malos cunctis viribus esse
desertos, agnoscas licebit: quorum alterum demon-
stratur (5) ex altero. Nam cum bonum malumque
contraria sint, si bonum potens esse constiterit, li-
quet imbecillitas mali: at si fragilitas clarescat mali,
boni firmitas nota est. Sed uti nostræ sententiæ, fi-
des abundantior sit, alterutro calle procedam, nunc
hinc, nunc inde proposita confirmans. ^d Duo sunt,
quibus omnis humanorum (10) actuum constat effectus;
voluntas scilicet, ac potestas: quorum si alter-
utrum desit, nihil est quod explicari queat. Defi-
ciente etenim voluntate, ne aggreditur quidem quis-
que quod non vult: at si potestas absit, voluntas

A frustra sit. Quo fit; ut si quem videas adipisci velle,
quod minime adipiscatur, huic obtinendi quod vo-
luerit, defuisse ^e valentiam (15) dubitare non possis.
Perspicuum est, inquam, nec ullo modo negari po-
test. Quem vero effecisse quod voluerit, videas, num
etiam potuisse dubitabis? Minime. Quod vero quisque
potest, in eo validus; quod vero non potest, in hoc
imbecillus esse censendus est. 265 Fateor, inquam.
Meministine igitur, inquit, superioribus rationibus
esse collectum, intentionem omnem voluntatis hu-
manæ, quæ diversis studiis agitur, ad beatitudinem
festinare? Memini, inquam, id quoque esse demon-
stratum. Num recordaris beatitudinem ipsam esse
bonum, (5) eoque modo cum beatitudo petitur, ab
omnibus desiderari bonum? Minime, inquam, recor-
dor, quoniam id memoriæ fixum teneo. Omnes igitur
homines boni pariter, ac mali, indiscreta intentione
ad bonum pervenire nituntur? Ita, inquam, conse-
quens est. Sed certum est, adeptione boni, bonos
fieri. Certum. Adipiscuntur (10) igitur boni, quod
appetunt? Sic videtur. Mali vero si adipiscerentur,
quod appetunt bonum, mali esse non possent. Ita
est. Cum igitur utrique bonum petant, sed hi quidem
adipiscantur illi vero minime; non dubium est bo-
nos quidem potentes esse, qui vero mali sunt, imbe-
cilles. Quisquis, inquam, dubitat, nec rerum (15)
naturam, nec consequentiam potest considerare rati-
onum. ^d Rursus inquit: Si duo sint, quibus idem ^d
secundum naturam propositum sit, eorumque unus
naturali officio idipsum agat atque perficiat; alter

INTERPRETATIO.

quiescam. Ex qua sede si volueris convertere oculos ad C
tenebras terrarum, quas deseruisti, videbis tyrannos,
quos gentes afflictæ metuunt sibi insensos, ex hac patria
ejectos exsulare.

^a Quanta.

^b Retardes.

^c Potestatem.

^d Ex instinctu naturæ.

NOTE.

nis, a quo etiam ad Deum propter quamdam impe-
randi similitudinem transfertur.

20. *Orbis habenas.*] Similitudine sumpta ab equis,
quos habenis huc illucque ad nutum flectimus: Deus
quippe omnia sic regit, ut omnia, quocumque voluc-
rit, moveantur.

21. *Volucrem currum.*] Auctor videtur speciatim
intelligere omnem mobilis cœli orbem, generatim ta-
men universus mundus corporeus dici potest *volucer
currus*: quia cum mundus ille sit moles adeo conf-
erta; nihil ut sit illic vacui, propterea nullus
fit in mundo motus, quin inibi fiat materiæ motû
circuitus.

29 et 30. *Torvos tyrannos.*] Torvus, a torquendo
dictus, ille est qui vultu vel potius oculis tortis in-
teriores furoris motum ita significat, ut tuentibus
sit terribilis: hinc taurus præsertim torvus habetur,
quod animal illud sæpius hanc formam induat. Virg.
Georg. III: *Optima torvæ forma bovis.*] Porro cum
exsul, sive ut nonnulli scribunt, *exsol* dicatur quasi
ex solo sive patria pulsus, cumque tyranni in terris
habitantes ex solo sive potius cœlo, patria sua vel-
uti expulsi sint, ideo videri possunt exsules. Ad
Hebr. XIII: *Non habemus hic manentem civitatem, sed
futuram inquirimus.*

^a *Papæ.*] *Papæ*, sive ut loquitur Plautus *babæ*, est
interjectio hominis mira subito accipientis; quod, ut
conjicimus, hæ voces primæ sint, quas pueri omnia
ut ignorantés sic admirantes proferre soleant.

^a *Primum igitur, etc.*] Philosophia proponit quod
sibi in hac oratione probandum incumbit, videlicet
et probos potentes et improbos impotentes: id au-
tem probabit triplici argumentorum genere, quæ
contrahere conabimur.

^b *Duo sunt, etc.*] I. Argumenti genus. Quicumque
homo id adipiscitur quod vult, is potens est: quicun-
que vero vult aliquid, quod non adipiscitur, is est
impotens: quod effectus humanus, unde quis judi-
catur esse vel non esse potens, necessitudi-
nem habeat cum voluntate et potestate, quarum
utraque est in primo, et altera tantum in secundo
illo homine. Atqui homo probus id adipiscitur quod
vult: improbus vero quod vult non adipiscitur: cum
uterque suam velit beatitudinem, quam probus, non
improbus adipiscitur: siquidem ut bonus non dici-
tur nisi adeptione boni summi, ita malus non dici-
tur nisi privatione ejusdem boni.

^c *Rursus si duo sint, etc.*] II. Argumenti genus.
Ex duobus, quibus ab ipso naturæ auctore constitu-
tum est aliquo tendere, si alterum officio parens, il-
luc tendat; alterum ab officio decedens aut moretur,
aut certe alio deflectat, prius potens, posterius im-
potens haberi debet: cum enim potentia nihil sit
aliud, quam instinctus ille ab auctore naturæ acce-
ptus, potentiæ est pervenire, imbecillitatis non per-
venire quo Deus vocat: sic ex duobus hominibus,
quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est pedi-
bus ambulare, si alter officio functus ambulet, alter

vero naturale illud officium minime administrare A queat, alio vero modo, quam naturæ convenit, non quidem impleat propositum suum, (20) sed imitetur implentem; quemnam horum ^a valentiorum esse decernis? ^b Etsi coniecto, inquam, quid velis, ^c planius tamen audire desidero. Ambulandi, inquit, motum secundum naturam esse hominibus, num negabis? Minime, inquam. Ejusque rei pædum officium esse naturale num dubitas? Ne hoc quidem, inquam. Si quis igitur pedibus (25) incedere valens ambulet, aliusque, cui hoc naturale pedum desit officium, manibus nitens, ambulare conetur, quis horum jure valentior existimari potest? Contexe, inquam, cætera: nam quin naturalis officii potens, eo, qui idem nequeat, valentior sit, nullus ^d ambigit. **266** Sed summum, inquit, bonum, quod æque malis bonisque B propositum, boni quidem naturali officio virtutum petunt: mali vero variam per cupiditatem, quod adipiscendi boni naturale officium non est, idem ipsum conantur adipisci. An tu aliter existimas? Minime, (5) inquam ^e nam etiam, quod est consequens, patet. Ex his enim quæ concesseram, bonos quidem potentes, malos vero esse necesse est imbecilles. Recte, inquit, prææuris, idque, uti medici sperare solent, indicium est erectæ jam, resistentisque naturæ. ^f Sed quoniam te ad intelligendum promptissimum esse conspicio, ^g crebras coacervabo rationes. (10) Vide enim quanta vitiosorum hominum pateat infirmitas, qui ne ad hoc quidem pervenire queunt, ad quod eos naturalis ducit, ac pene com-

pollit intentio. Et quid? si hoc tam magno ac pene invicto præeuntis naturæ desererentur auxilio? Considera vero quanta sceleratos homines habeat impotentia. Neque enim levia, aut ludicra (15) præmia petunt, quæ consequi atque obtinere non possunt: sed circa ipsam rerum summam, verticemque deficiunt, nec in eo miseris contingit effectus, quod solum dies, noctesque molliuntur: in qua re bonorum vires eminent. Sicut enim eum qui pedibus incedens, ad eum locum usque pervenire potuisset, quo nihil ulterius pervium jaceret inaccessui, (20) ambulandi potentissimum esse conseres: ita eum, qui expetendorum finem, quo nihil ultra est, apprehendit, potentissimum necesse est judices. Ex quo fit, ^h quod huic objacet, ut iidem scelesti, iidem viribus omnibus videantur esse deserti. **267** Cur enim relicta virtute vitia sectantur? ⁱ inscitiane bonorum? sed quid ^b enervatius ignorantia cæcitate? An sectanda noverunt? sed ^a transversos eos libido præcipitat, sic quoque intemperantia fragiles, qui ^c oblectari vitio nequeunt. ^d An scientes, volentesque bonum (5) deserunt, ad vitia deflectuntur? Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt. Nam qui communem omnium, quæ sunt, finem relinquunt, pariter quoque esse desistunt. Quod quidem cuipiam mirum forte videatur, ut malos, qui plures hominum sunt, eosdem non esse dicamus: sed ita sese res habet. Nam qui mali sunt, (10) eos malos esse non abnuo: sed, eosdem esse, pure atque simpliciter nego. Nam uti cadaver hominem mortuum C

INTERPRETATIO.

^a Potentiorum.^b Quamvis conjectura assequor.^c Clarius.^d Dubitat.^e Quin.^f Frequentes.^g Econtrario.^h Infirmitas.ⁱ Resistere.

NOTÆ.

ab officio discedens aut quiescat aut manibus tantum nitens ambulet; prior potens, posterior imbecillis habendus est. Atqui ex bono et malo homine, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est ad summum bonum ea, quam Deus utrique ab ortu impressit, propensione tendere; bonus officio suo functus ad summum bonum tendit, malus vero a suo officio decedens aut gradum sistit, aut variis cupiditatibus abreptus ad bona caduca deflectit. Igitur bonus potens, malus vero imbecillis habeatur, necesse est.

^f Sed quoniam te, etc.] III. Argumenti genus. Si quo spectet intentio, consideraveris, hinc quædam tam bonorum, quam malorum patebit infirmitas; sed malorum major. Utrorumque, inquam, patebit infirmitas: quoniam cum utrique ad summum bonum aspirent, huc neutri pervenire possunt, nisi præeunte, docente, aut fere compellente intentione, magno illo ac pene invicto præeuntis naturæ vel potius Dei auxilio, quam intentionem a Deo ad Deum ipsum adipiscendum acceperunt: quo autem majori opus est auxilio ad progrediendum, eo minores videntur progrediendi vires. At major malorum patebit infirmitas: sicut enim ex duobus proficiscentibus ille potentior, qui incedens ad eum usque pervenit [cum, ultra quem progredi non licet; ille vero infirmior, qui ab eo, ad quem pervenire intendit, loco deflectens ne illum quidem attingit locum ad quem errore suo videtur duci: ita boni, utpote qui ad

ultimum finem, compellente tamen Deo, accedunt, potentiores; mali vero, utpote qui, nihil obstante insita propensione, ab ultimo fine aberrantes ne hæc quidem attingunt bona, quibus noctes diesque inhiant, infirmiores sunt: quod attendenti ad causas hujusmodi erroris magis ac magis patebit: nam vel mali recedunt ab eo, quo insita illorum inclinatio ferre videtur, ignorance, vel perturbatione, vel scientia voluntateque.

ⁱ Inscitiane?] Seu boni veri, a quo recedunt; seu boni ementiti ad quod accedunt? sed ignorance, ut pote quæ nihil est, nihil infirmus. An.

^a Transversos eos libido præcipitat?] Hoc est, an perturbatione? at hoc magnum est argumentum infirmioris mentis, quippe quæ maucipii corporis motibus victa obsequitur.

^d An scientes volentesque bonum deserunt, ad vitia deflectuntur?] Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt, non quidem quoad rem spectat: improbi enim illi semper ex mente et corpore, duabus rebus inter se conjunctis, constant: sed quoad modum attinet: cum enim Deus non minus sit finis ultimus mentis humanæ, quam ejusdem est prima causa; ut mens humana dicatur esse secundum modum, hæc ad Deum debet tendere ut notione, sic voluntaria propensione, quo modo improbi ad Deum non tendunt.

dixeris, simpliciter vero hominem appellare non possis : ita vitiosos, malos quidem esse concesserim, sed esse absolute nequeam confiteri. Est enim, quod ordinem retinet, servatque naturam : quod vero ab hac deficit, esse etiam, (15)^a quod in sua natura situm est, derelinquit. Sed possunt, inquires, mali : nec ego quidem negaverim ; sed hæc eorum potentia non a viribus, sed ab imbecillitate descendit. Possunt enim mala, quæ minime valerent, si in bonorum efficientia manere potuissent. Quæ possibilitas eos evidentius nihil posse, demonstrat.¹ Nam si, uti paulo ante (20) collegimus, malum nihil est, cum tantummodo possint, nihil **268** posse improbos liquet. Perspicuum est. Atque ut intelligas, quænam sit hujus potentia vis, summo bono nihil potentius paulo ante definivimus. Ita est, inquam. Sed idem, **B** inquit, facere malum nequit. Minime. Est igitur, inquit, aliquis, qui omnia posse homines (5) patet? Nisi qui insaniat, nemo. Atqui iidem possunt mala. Utinam quidem, inquam, non possent. Cum igitur, bonorum tantummodo potens, possit omnia ; non vero queant omnia potentes etiam malorum : eosdem, qui mala possunt, minus posse manifestum est. Huc accedit, quod omnem potentiam inter expetenda numerandam, (10) omniaque expetenda referri ad bonum, velut ad quoddam naturæ suæ cacumen, ostendimus. Sed ^b patrandi sceleris possibilitas referri ad bonum non potest. Expetenda igitur non est. Atqui

omnis potentia expetenda est. Liquet igitur malorum possibilitatem non esse potentiam. Ex quibus omnibus bonorum quidem potentia, malorum vero (18) minime dubitabilis apparet infirmitas. Veramque illam ^c Platonis esse sententiam liquet, solos, quod desiderant, facere posse sapientes : improborum vero exercere quidem quod libeat, quod vero desiderant, explorare non posse. Faciant enim quælibet, dum per ea, quibus delectantur, id bonum, quod desiderant, se adepturos putant ; sed minime (20) adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem ^d probra non veniunt.

269 METRUM · II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia predictam improborum infirmitatem exemplo confirmans, ostendit tyrannos sede, veste, armis, vultu, affectuque terribiles, quot perturbationibus, totidem dominis subditos opprimat.*

Quos vides sedere celsos
Solii culmine reges,
Purpura claros nitens,
Septos tristibus armis,
5 Ore torvo comminantes
Rabie cordis anhelos;
Detrahat si quis superbis
Vani tegmina cultus,
Jam videbit intus arctas
10 Dominos ferre catenas.
270 Hinc enim libido versat

INTERPRETATIO.

^a Quod potest.

^b Potentia peccandi.

^c In Gorgia et Alcibiade primo ; unde Boetius videtur sua hæc rationum momenta hausisse.

^d Quam tamen improbi, etiam peccando, expetunt.

¹ Nam si malum nihil est, etc.] Prædicta improborum infirmitas confirmari potest ex natura ipsius mali, ex potestate Dei, et ex appetitu ipsius hominis : 1° quidem ex natura ipsius mali : nam qui nihil potest, ille non potens sed potius impotens haberi debet : sed improbus nihil potest : quandoquidem malum, quod posse dicitur, ex dictis nihil est ; 2° ex potestate Dei : quia quidquid est potentia, illud Deo convenit : siquidem Deus est summum bonum, quod supra probatum est esse omnipotens. Sed Deo non convenit, quod improborum est, posse malum : alioqui non esset summum bonum : igitur nihil est potentia in malo adeoque nec in improbo homine, quatenus hic improbus est ; 3° ex appetitu ipsius hominis : nam quidquid habet rationem potentia, illud habet rationem boni adeoque expeti potest, et ad summum bonum, cuius gratia expetuntur omnia, potest referri. Atqui patrandi sceleris facultas, qua sola gloriari potest improbus, nullam habet rationem boni, adeoque expeti non potest, nec ad summum bonum referri : ut cuique attendenti patet.

Quæ omnia confirmantur auctoritate Platonis, qui in Gorgia et Alcibiade maximam partem eorum, quæ in hac oratione dicta sunt, docuisse videtur.

^a Carmen constans ex duplici genere versuum alterorum, quorum prior ex quatuor trochæis, spondeo aliquando permutandis ; posterior ex tribus pedibus, nempe spondeo vel anapæsto, dactylo et spondeo constat.

¹ et 2. Quos vides reges.] Philosophia amplius probatura malos esse infirmos, ostendit etiam principes qui vulgo habentur fortissimi, in hoc impotentes,

NOTÆ.

C quod perturbationibus suis victi his subjiciantur : propterea eorumdem principum potestatem primum commendat ; deinde enumerat eorumdem perturbationes.

2. Solii culmine.] Primum regum potestas commendatur, 1° ab eorum sede, culmine solii ; 2° a vestibis, purpura claros ; 3° ab armis sive satellitibus, septos tristibus armis ; 4° a vultu, ore torvo comminantes ; 5° ab affectu mentis, rabie cordis anhelos. Ubi nihil videtur notandum ; cum jam explicuerimus solium, purpuram, os torvum.

11. Hinc enim libido versat.] Deinde enumerantur perturbationes præcipuæ, quibus reges victi obsequuntur ; nimirum libido, ira, tristitia et spes, ab undecimo versu, ad decimum septimum.

1° Quidem nominatur libido, sive effrenata cupiditas : cum enim sola auctoritate nutuque legum, teste Tullio de Orat., doceamur demitas habere libidines, coercere omnes cupiditates ; princeps, qui nullis credit se teneri legibus, libidini maxime obnoxius est. Hæc autem cupiditas nunc dicitur avidis venenis corda versare : quoniam sicut venenum corpus est, quod venas ingressingum et circumfuso sanguine delatum ita discurret, ut animam extinguat, sic prædicta perturbatio menti infusa tandem aliquando bonam voluntatem, præcipuam ejusdem mentis vitam, fagat.

2° Nominatur ira, sive ut loquitur Tullius, libido puniendi ejus, qui videatur lætisse injuria, quia cum ejusmodi perturbatio ex opinione contemptus oriatur, cumque princeps, quanto major est, tanto facilius opinari possit se contemni, idcirco iræ sæpius ob-

Avidis eorda venenis,
 Hinc flagellat ira mentem
 Fluetus turbida tollens,
 15 Mœror aut captos fatigat,
 Aut spes lubrica torquet.
 Ergo, cum caput tot unum
 Cernas ferre tyrannos,
 Non facit, quod optat, ipsa
 20 Dominus pressus iniquis.

271 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia addit probos præmiis, improbos suppliciis ita affici intrinsecus, ut et probi in deos, et improbi in bestias convertantur.*

Videsne igitur ^a quanto in ^b cœno probra volvantur, qua probitas luce resplendet? in quo perspicuum est, nunquam bonis præmia, nunquam sua ^B sceleribus deesse supplicia. ¹ Rerum etenim quæ geruntur, illud propter quod unaquæque res geritur, ejusdem rei (5) præmium esse ^c non injuria videri potest: uti currenti in stadio, propter quam curritur, jacet præmium corona. Sed beatitudinem esse idem ipsum bonum, propter quod omnia geruntur, ostendimus. Est igitur humanis actibus ipsum bo-

A num, veluti præmium commune propositum. ¹ Atqui hoc a bonis non potest separari. Neque enim bonus (10) ultra jure vocabitur, qui careat bono; quare probos mores sua præmia non relinquunt. Quantum libet igitur sæviant mali, sapienti tamen corona non decidet, non arescet. Neque enim probis animis proprium decus, aliena decerpt improbitas. Quod si extrinsecus accepto lætaretur, poterat huc vel alius quispiam, vel ipse etiam, qui contulisset, **272** auferre. Sed quoniam id sua cuique probitas confert, tum suo præmio carebit, cum probus esse desierit. Postremo cum omne præmium idcirco appetatur, quoniam bonum esse creditur, quis boni ^d competentem, præmii iudicet expertem? ² At cujus præmii? omnium (5) pulcherrimi, maximique. Memento etenim corollarii illius ^e, quod paulo ante præcipuum dedi, ac sic collige. Cum ipsum bonum beatitudo sit, bonos omnes eo ipso quod boni sint, fieri beatos liquet. Sed qui beati sunt, deos esse convenit. Est igitur præmium honorum, quod nullus deterat dies, nullus minuat potestas, nullus ^f susceperit (10) improbitas, deos fieri. Quæ cum ita sint, ³ de malorum quoque inseparabili poena dubitare sa-

INTERPRETATIO.

premi vinculis tenacibus: nam hinc cupiditas agitat illorum pectora morbis insatiabilibus, inde ira turbata verberat eorum mentem, excitans tumultus; nunc tristitia frangit victos, nunc spes incerta cruciat eosdem. Cum igitur, ut vides, unus princeps subjiciatur tot tyrannis affectibus, ipse vexatus dominis iniustus, non agit quod vult.

- ^a O Boeti.
- ^b Luto.
- ^c Merito.
- ^d Participem.
- ^e Consecrarii.
- ^f Obscurabit.

G

NOTÆ.

noxius est. Atque hæc regis ira tanto majores fluctus tollet turbida; quanto major est irati auctoritas.

³ Nominatur tristitia sive mœror: quoniam perturbatio hæc est flebilis quædam ægritudo, orta ex malis, quæ nequeant repelli; unde eo major videtur esse in principe, quod suæ auctoritatis conscius facile credat sibi nulla accidere debere mala, quæ non possit fugare.

⁴ Nominatur spes, sive expectatio boni: quod enim rex divitiis subditique stipatus, omnia se posse putat, spe facile afficitur.

17 et 18. *Cum caput tot unum cernas ferre tyrannos.* Cum videas, unum principem tot perturbatio- nibus, veluti totidem tyrannis, subjici.

19. *Ipsæ.* Cuidam videbitur dicendum ipsum; nempe quia videtur referri ad prædictum, caput: sed hæc est syllepsis, sive compositio sensus potius quam verborum: sicut dicitur Terentio: ubi est scelus qui me perdidit? Ciceroni: duo importuna prodigia, quos egestas: Horatio: daret ut catenis fatale monstrum, quæ generosius perire quærens, etc.

¹ *Rerum etenim quæ geruntur, etc.] I.* Probi afficiuntur præmiis: quia cum præmium id dicatur honorarium, quo afficiebantur ii qui primi ad principes aliquid præclari gesserant (unde Scaligero pluribusque aliis præmium dicitur quasi præmium a præ et emocio), idcirco illud propter quod unaquæque res geritur, ejusdem rei præmium esse, non injuria, videri potest: siquidem est honorarium quo actor victorque afficitur: sic currenti in stadio illa, propter quam curritur corona est præmium, quemadmodum S. Paulus 1 Cor. ix ait: *Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium.* Atqui viri probi id assequuntur, propter quod omnes homines tam probi quam improbi agunt: nimirum beatitudinem sive summum bonum: alioquin boni non essent: cum bonus non sit, qui caret bono.

² *Atqui hoc a bonis, etc.] II.* Præmium, quo probi afficiuntur, est illis insitum: quia quod præmium versatur in cogitatione hominis, illud homini insitum credi potest: siquidem cogitatio est qualitas menti insita. Sed illud, quo probi afficiuntur, præmium versatur in cogitatione: alias præmium bonum non crederetur: cum nemo boni competentem, præmii iudicet expertem: hinc quantumlibet sæviant mali, ut non contulerunt, sic auferre nequeunt illud proborum præmium, quod, non nisi mala ipsius possidentis voluntate, amitti potest.

³ *At cujus præmii, etc.] III.* Probi in deos convertuntur: quicumque enim beati sunt, his deos esse convenit: non quidem natura, sed necessitudine, qua nimirum eorum mens, non cognoscendo solum, sed etiam volendo fit unum aliquid cum Deo: sicut corollarii instar ex prædictis supra illatum est. Atqui boni omnes, quatenus hi, ut probavimus, præmio afficiuntur intrinsecus, sunt beati sive cum summo bono sua cogitatione conjuncti.

⁴ *De malorum quoque inseparabili poena, etc.] IV.* Improbi e contrario supplicii ita afficiuntur intrinsecus, ut in bestias convertantur: nam contrariorum, inquit Tullius, contraria sunt consequentia: atqui bonum et malum sunt contraria antecedentia, præmium vero et supplicium contraria consequentia, sive, quod idem est, *adversa fronte dissident.* Igitur ut bonis præmium, sic malis stium est supplicium. Quin sicut bonorum præmium, bonis mentibus insitum, versatur in eorum cogitatione; ita malorum supplicium, malis mentibus insitum, versatur pariter in eorum cogitatione: nimirum in conscientia: *magna enim conscientia vis est in utramque partem,* inquit Cicero pro Milone; *ut neque timeant si qui nihil admiserunt, et poenam semper ante oculos versari putent, qui peccaverunt.* S. Ambros., 1 Offic., *Impius, inquit,*

piens nequeat. Nam cum bonum malumque, item A pœnæ atque præmium adversa fronte dissideant, quæ in boni præmio videmus accidere, eadem necesse est in mali pœna contraria parte respondeant. Sicut igitur probis probitas ipsa sit præmium; (15) ita improbis nequitia supplicium est. Jam vero quisquis afficitur pœna, malo se affectum esse non dubitat. Si igitur sese ipsi a æstimare velint, possunt ne sibi supplicii expertes videri, quos omnium malorum extrema nequitia non afficit modo, verum etiam vehementer inficit? Vide autem ex adversa parte bonorum, quæ improbos (20) pœna comitetur. Omne namque, quod sit, unum esse, ipsumque unum bonum esse paulo ante didicisti. Cui consequens est, ut omne quod sit, id etiam bonum esse videatur. Hoc igitur modo quidquid a bono deficit, esse desistit: quo fit, ut mali desinant esse quod fuerant. Sed fuisse homines, adhuc ipsa humani corporis reliqua species (25) ostentat. Quare versi in malitiam, humanam quoque amisere naturam. Sed cum ultra homines

quemque provehere sola probitas possit, necesse est, ut quos ab humana conditione dejecit, infra hominis meritum detrudat improbitas. Evenit igitur, ut quem transformatum vitii videas, hominem æstimare non possis. **273** ^a b Avaritia fervet alienarum opum violentus ereptor? lupi similem dixeris. ^c Ferox, atque iniquus, linguam litigiis exercet? cani comparabis. ^d Insidiator occultis surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exæquetur. ^e Iræ intemperans fremit? leonis animum gestare credatur. (5) ^f Pavidus ac fugax non metuenda formidat? cervis similis habeatur. ^g Segnis, ac stupidus torpet? ^h asinum vivit. ⁱ Levis atque inconstans studia permutat? nihil ab avibus differt. ^j Fœdis immundisque libidinibus immergitur? sordidæ suis voluptate detinetur. Ita fit, B ut qui, probitate deserta, homo esse desiderit, cum in divinam conditionem (10) transire non possit, vertatur in belluam.

274 METRUM · III.

ARGUMENTUM. — *Quin mali mores, inquit Philosophia, Circeis carminibus potētiores, non instar horum,*

INTERPRETATIO.

Navis, qua dux Ulysses cum sociis ferebatur, post varios errores in mari, ventis adducta est ad insulam in qua Circe, dea pulchra, a Sole nata, habitans propinat calices incantatos advenis novis. Quos ubi Circe, potens herbis, mutavit in formas diversas, unus induit vultum apri; alter factus leo Africanus crescit dentibus unguibusque; hic annumeratus lupis ululat, cum conatur lugere; ille velut tigris Indiæ circuit domos, clemens

C

^a Judicare.

^b Avarus lupo.

^c Litigiosus cani.

^d Insidiator vulpi.

^e Iracundus leoni.

^f Ignavus cervo.

^g Piger asino.

^h Volaticus avi.

ⁱ Voluptarius porco similis.

ipse sibi pœna est, justus autem ipse sibi gratia, ut utriusque aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso solvatur. Denique sicut bonus sua bona cogitatione fit deus; sic malus sua mala cogitatione fit bestia. Nimirum mens humana ita media est inter Deum auctorem, et corpus consors, ut pro varia sua cogitatione, bona scilicet vel mala, vel cum Deo, vel cum corpore, contracta quadam necessitudine, fiat aliquid unum. Quamobrem cum tanta sit similitudo inter corpus hominis et corpus bestię, ut prius a posteriori non differat, nisi penes mentem, qua informatur, idcirco homo ratione malæ suæ cogitationis fit bestia: quod prohibens propheta rex, psal. xxxi: *Nolite, inquit, fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.*

¹ *Avaritia [fervet, etc.]* Sic avarus similis est lupo: quia lupo est animal voracissimum: unde meretrices, quod luporum instar, sint rapaces, teste Isidoro, dictæ sunt *lupæ*: ferox atque iniquus sive inquietus, cani, quo nihil impudentius est: insidiator, vulpeculæ, quæ est bestia callidissima, vitæ conservandæ causa: iræ obnoxius, leoni, qui Ovidio vocatur iracundus, quod, ut ait Lucretius, l. III, *Calidi plus est illi*: pavidus, cervis, quibus nullum animal est timidius: propterea *cervinus* vir olim dicebatur formidolosus et fugæ magis, quam viribus fidens: quod, auctore Lucretio l. III, *cervis plus sit frigidus*: segnis ac stupidus, asino, qui est animal tardissimum: levis atque inconstans, avibus, quæ huc illucque discurrunt: libidinosus, suibus, qui, inquit Festus, *ex omni mansueto pecore immundissimi sunt, et ardentissimæ libidinis*; ita ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare et surire dicuntur.

² *Asinum vivit.* Modus loquendi satis usitatus, dicitur *ellipsis*: ubi intelligi debet particula quædam tacita: hic autem intelligitur *secundum*; ut cum dicitur: *magnam partem mentitur*: cætera prudens: et sic de aliis.

³ Quod dicitur *Glyconicum*, carmen constans ex

NOTÆ.

uno genere versuum, quorum quilibet ex trochæo et duobus dactylis componitur: in quo hoc genus differt ab alio carmine Glyconico, de quo jam locuti sumus, in quo spondeus præcedit duos dactylos.

Carmen hoc non ante intelliges quam in memoriam revocaveris ea quæ a poetis dici solent cum de Circe, tum etiam de Ulyssæ. Circe, inquit, Solis et Perses Nymphæ filia, veneficiorum potentissima fuit. Hæc Sarmatarum regi nupsit, quo venenis occiso in Italiam fugit ad montem, qui quoniam quibusdam cingitur paludibus, ideo insulæ formam habere videtur, quique a sua hospite postea dictus est Circeus. Hic saga crudelis homines in bestias, oblatis quibusdam poculis, verbisque quibusdam prolatis, convertere ferebatur; alios quidem in leones, alios in lupos, alios in tigres, alios in sues, alios in alias bestias: quod eleganter sic expressit clarissimus noster Antonius Hallæus ex Homero:

D

Quis hominum abstulerat faciem dederatque ferarum
Diva salax. Hic namque lupi curvatus in artus,
Est qui ululat, seseque pavet; qui dente sed insons
Crescit et ungue leo, aut villis nigrantibus ursus,
Quique amplas tigris maculosa perambulat ædes.

Ulysses vero ortus est ex Nerito monte Ithacæ, patre Laerta, vel, ut alii volunt, Sisypho, matre vero Anticlea: fingitur ab Homero vir multa præditus facundia nec minore experientia, vafer consilio, egregius bello, laborum patientissimus. Hic, capta Troja, navim conscendit, in patriam rediturus, sed post varios errores, de quibus hic non agitur, ventis adductus est ad montem Circeum, ubi Circe ejus exploratores in sues mutavit, ipse vero, sumpta ea, quam Mercurius docuit, herba, Moly vocata, illarum servavit suam formam, quod sic descripsit prædictus Hallæus continuans:

Quas simul intravit nova turba, haud immemor artis
Colchicæ, attonitis medicatos Saga propinat.
Hospitibus calices; vertendisque apta figuris
Carmina Titanis demurrunt. Ordine et omnes

corpora convertunt in apros, leones, lupos, tigres, A
sues, sed in ipsam mentem sæviunt.

- 275** Vela Neritii ducis,
Et vagas pelago rates
Eurus appulit insulæ,
Pulchra qua residens dea
Solis edita semine,
Miscet hospitibus novis
Tacta carmine pocula.
276 Quos ut in varios modos
Vertit herbi potens manus :
10 Hunc apri facies legit,

- Ille Marmaricus leo
Dente crescit et unguibus ;
Hic lupis super additus
Flere dum parat, ululat :
15 Ille, tigris ut Indica,
Tecta mitis obambulat,
Sed licet variis malis
Numen Arcadis alitis
Obsitum miserans ducem
30 Peste solverit hostitis :
277 Jam tamen mala remiges
Ore pocula traxerant :

INTERPRETATIO.

tamen. At quamvis Mercurius, Deus aliger Arcadiæ, miseratus liberaverit a veneno suæ hospitis Ulysses jactatum diversis casibus, Nihilominus remiges ejusdem ducis jam ore hausserant potiones malas; jam facti sues mutaverant glande panem, Cereris munus amissisque loquela et forma corporis nihil supererat

B integrum. Una mens superstes dolet prodigia quæ ipsa subit. O dexteram Circes imbecillioem, o herbas sagæ invalidas, quæ quamvis possint mutare corpus, non tamen possunt mutare mentem: id virtutis est hominibus insitæ, quæ in mente velut in arce occulta includitur, morum videlicet perversorum: hæc venena sæva ab-

NOTÆ.

Ut portentificæ percussit cuspidè virgæ,
Haud mora, procubuerè solo, et lugere parantes
Se raucum porcos grunnire, et tergora densis
Jam setis horrere vident; subque illicè proni
Excussas mandunt, Cereis pro munere glandes.
Unicus humana sub imagine restat Ulysses...
Carminaque obtundit raræ vis abdita plantæ,
Numina Moly vocant: artes tutamen ad istas
Donarat Deus heroi, Deus aera plantis
Qui tranat, superoque Jovi famulatur et imo.

1. *Vela Neritii ducis.*] Naves Ulyssis, qui dicitur *Neritius* a monte Nerito, unde ortus; et *dux*, quod eo nomine ad bellum Trojanum profectus, utilissimam Græcis operam navaverit: quanquam si credamus Ajaci apud Ovid. xiii Metam., v. 25:

Hæc sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.

2. *Vagas pelago rates.*] *Ulysses* decem annis erravit in mari.

3. *Eurus appulit.*] *Eurus* speciatim ventus est ab ortu verno sive æquinoctiali spirans: sed hic videtur accipi pro quocunque vento validiori. Nisi dicas Ulysses ab ortu ad occasum navigasse profecturum ad litus infandum *Circes*; quod a *Læstrigonibus* immanissimis ad *Circæum* montem accedens solvit a *Formiis*: *Formiæ* autem supra *Cajetam* vetus promontorium sunt magis ad orientem quam vetus *Circes* promontorium, quod est infra *Tarracinam*.

3. *Insulæ.*] *Monti Circæo*, qui insulæ quamdam formam habet. Virgil. iii *Æneid.*, v. 388: *Ævæque insula Circes*. Et *Æn.* vii, v. 10.

Proxima *Circææ* raduntur littora terræ.

5. *Solis edita semine.*] *Circe*, filia *Solis*. Ovid. xiv Metam., v. 10: *Sole satæ Circes*; et versu 35:

En ego cum dea sim, nitidi cum filia *Solis*,
Carmine cum tantum, tantum quoque gramine possim,
Ut tua sim voveo.

Virgil. vii *Æneid.*, v. 11:

Dives inaccessos ubi solis filia lucos
Assiduo resonat cantu.

7. *Tacta carmine pocula.*] Brevissime significantur virga, carmen, et gramen, quibus *Circe* homines in bestias mutare solebat. Virgil. eclog. 8:

Carminibus *Circe* socios mutavit Ulysses.

Et *Æneid.* vii, v. 19:

Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat *Circe* in vultus ac terga ferarum.

10. *Hunc apri*, etc.] Ex hospitibus novis hic convertitur in aprum, ille in leonem, hic in lupum, ille in tigrim; sed leo *Marmaricus*, tigris *Indica* vocatur, quod *Marmarica* *Africæ* regio versus *Ægyptum* for-

tes leones, *India* vero tigris ferre consuevit. Harum etiam formarum meminit Ovid. l. xiv Metam., v. 260:

Mille lupi, mistique lupis ursique læque
Occursu fecere metum: sed nulla tinenda
Nullaque erat nostro factura in corpore vulnus:
Quin etiam blandas movere per aëra caudas
Nostraque adulantes comitant vestigia donec
Exciipiunt famulæ.

18. *Numen Arcadis alitis.*] *Mercurius*, sic dictus a mercibus, quod feratur præesse lucro, rebusque emendis ac vendendis: unde pingi solet, sinistra virgulam, dextra sacculum nummarium tenens. *Mercurius* autem nunc vocatur *numen*, quia *Jovis* et *Majæ* filius, instar cujusdam numinis, præsidere credebatur non solum lucro tam injusto quam justo, sed etiam facundiæ: unde deorum nuntius habetur: quatenus mentes facundo sermone innotescunt. Sed dicitur *numen alitis*; quoniam alas ut in pedibus, sic in capite gerere ex eo fingitur, quod sermo, cui præsidet, per aera velociter feratur. Dicitur etiam *numen alitis Arcadis*: quia ab *Arcade* *Jovis* et *Calistus* filio *Arcades* originem nomenque duxerunt: *Mercurius* autem natus est in *Arcadia*: unde *Virgilius* *Arcades* allocutus viii *Æn.*, v. 138:

Vobis *Mercurius* pater est, quem candida *Maia*
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.

Denique *Mercurius Ulyssi* variis casibus jactato herbam dederat, cujus ope liberatus est ab insidiosis poculis *Circes*. Ovid. xiv Metam., v. 296:

Pacifer huic dederat florem *Cyllenius* album,
Moly vocant superi: nigra radice tenetur.
Tutus eo, montisque simul celestibus intrat.
Ille domum *Circes*, et insidiosus vocatus
Pocula conantem virga mulcere capillos
Reppulit, et stricto pavida demeruit ense.

21. *Jam tamen mala remiges*, etc.] *Remex*, a remo dictus, ille est qui rem per aquas promovet navium: cujusmodi erant illi *Ulyssis* milites, quippe qui eadem qua *Ulysses* nave vecti, hanc movebant (nam hæc servata manebat *Sola ipsam, sociosque ferens*.) Hi autem *Ulyssis* milites sive socii a suo ductore præmissi fuerant ad *Circen* explorandi causa, a qua antequam ipse *Ulysses* advenisset, jam hausto poculo in sues conversi fuerant, et panem sive pabula *Centralia* glande vertierant. Ovid. xiv Metam., v. 281.

Accipimus sacra data pocula dextra
Quæ simul arenæ sitientes hausimus ore,
Et tetigit virga summos *Dea* dira capillos,
Et pudet et referam, setis horrescere capiti
Nec jam posse queri, pro verbis edere raucum

- Jam sues Cerealia
 Glande pabula vertentur.
 25 Et nihil manet integrum
 Voce, corpore, perditis.
 Sola mens stabilis, super
 Monstra, quæ patitur, gemit.
 O levem nimiam manum,
 30 Nec potentia gramina,
 Membra quæ valeant licet,
 Corda vertere non valent.
 Intus est hominum vigor
 Arce conditus abdita.
 35 Hæc venena potentius
 Detrahunt hominem sibi
 Dira, quæ poenis moant,
 Nec nocentia corpori
 Mentis ulcere sæviunt.

279 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia improborum miseriam amplius confirmatura, hoc eos esse miseriore ostendit, quod cupita, perficiant diutius; impuniti vivunt; ceterisque inferant injuriam.*

Tum ego ^a Fateor, inquam, nec ^b injuria dici video vitiosam, tametsi humani corporis speciem servant, in belluas tamen animorum qualitate mutari. Sed quorum atrax scelerataque mors bonorum pernicie sævit, id ipsum eis licere noluissem. Nec licet, inquit, (5) uti convenienti monstrabitur loca; sed tamen si id ipsum quod eis licere creditur, aufertur, magna ex parte sceleratorum hominum poena ^c relevatur. ^d Etenim quod incredibile cuiquam forte

INTERPRETATIO.

ducunt hominem efficacia a semetipso, quippe quæ penetrant in mentem, et dum parcamus corpori, affligunt mentem gravi vulnere.

- ^a Boetius.
^b Inmerito.
^c Minuitur.

- ^d Peccare nescii.
^e Citius.
^f Tardum.
^g Finem imponit
^h Consequentia.
ⁱ Consecutione conqueratur.

NOTÆ.

Murmur, et in terram toto procumbere vultu
 Osque mentis sensi pando occalescere rostro.
 Cæca timere toris, et qua modo pocula parte
 Sumpta mihi fuerant, illa vestigia feci.

27. *Sola mens, etc.*] Circe instar Solis, cujus erat filia, vi barbarum, verborum, 278 et virgæ, quibus utebatur, corpora quidem mutare poterat, non mentes, quippe quæ ut a solo Deo creatæ conservantur, sic a solo Deo mutari possunt; nisi quod eidem menti quedam virtus divinitus inaita est; voluntas scilicet sui domina, quæ perturbationibus obsecuta corpori quidem parcere videtur, sed mentem, a Deo sic retrahit, ut eandem ad infimam bestiarum conditionem deprimeret videatur.

ⁱ *Etenim quod incredibile, etc.*] I. Philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod cupita perficiant: nam velle scelus, magna miseria est, posse, major, perficere, maxima: quandoquidem defectioes sunt, quæ tanto crescunt, quanto a Deo sive summo bono magis ac magis recedunt: quemobrem si improbi non solum velint, et possint, sed etiam perficiant scelus, hi eo ipso erunt miseriore: atqui improbi cupita perficiendo, perficiant scelus: cum enim improbi sint, hi nihil nisi malum adeoque scelus perficere conantur.

² *Nam si nequitia miserum facit, etc.*] II. Eadem

A videatur, infeliciores esse necesse est malos, cum cupita perfecerint, quam si ea, quæ cupiunt, implere non possint. Nam si miserum est voluisse prava, (10) potuisse miserius est, sine quo voluntatis misere langueret effectus. Itaque cum sua singulis miseria sit, triplici infortunio necesse est urgeantur, quos videas scelus velle, posse, perficere. Accedo, inquam: sed uti hoc infortunio cito careant, ^d patrandi sceleris possibilitate deserti, vehementer exopto. Carebant, inquit, ^e ocyus, quam (15) vel tu forsitan velis, vel illi esse existiment esse carituros. Neque enim est aliquid in tam brevibus vitæ metis ita ^f serum, quod expectare longum immortalis præsertim animus putet: quorum magna spes et excelsa facinorum machina repentine atque inspe-

B rato sæpe sine destruitur: quod quidem illis miseriæ ^g modum statuit. 280 ^h Nam si nequitia miserum facit, miserior sit necesse est diuturnior nequam: quos infelicissimos esse judicarem, si non eorum malitiam saltem mors extrema finiret. Etenim si de pravitate infortunio vera conclusimus, infinitam liquet esse miseriam, quam esse constat æternam. (5) Tum ego, Mira quidem, inquam, et concessu difficilis ^b illatio; sed his eam, quæ prius concessa sunt, nimium convenire cognosco. Recte, inquit, existimas: sed qui conclusioni accedere durum putat, æquum est vel falsum aliquid præcessisse demonstrat, vel collationem propositionum non esse efficacem necessariæ conclusionis ostendat: (10) alioquin concessis præcedentibus, nihil prorsus est, quod de ⁱ illatione causetur. ² Nam hoc quoque quod dicam,

philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod diuturniorem vitam agentes cupita perficiant diutius: quia cum miseria sic miserum faciat, ut felicitas felicem, quemadmodum eo aliquis felicior est, quo ejus felicitas est diuturnior; sic eo aliquis est miserior, quo ejus miseria diuturnior est: utraque enim tantas vires acquirit eundo, ut quo antiquior, eo difficilius alterutra suo destruat contrario. Atqui quo diutius improbi, diuturniorem vitam agentes, cupita perficiant, eo diuturnior est eorum miseria: cum, ut diximus, miserrimum sit scelus perficere: quare infelicissimi essent, si non eorum malitiam saltem mors extrema finiret: quod mors, licet non sit cuiuslibet illorum miseriæ meta, est tamen sceleris ab eadem perficiendi finis.

³ *Nam hoc quoque quod dicam, etc.*] III. Philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod impuniti vivunt: non solum quia poenis et sotes deserunt et insontes vitant crimina, verum etiam quia cum miseria crescat accessione mali, non secus ac felicitas accessione boni (quod ut bonam felicitas, sic malum miseria est ex dictis), propterea cuiuscunque misere accidit aliquid mali, ille hoc ipso miserior est: quemadmodum cuiuscunque felici accidit aliquid boni, ille eo ipso est felicior. Atqui improbo, ex eo quod hic impunitus vivat, accidit aliquid mali: cum

non minus mirum videatur, sed ex his quæ sumpta sunt æque est necessarium. Quidnam? inquam. Feliciores, inquit, esse improbos supplicia luentes, quam si eos nulla iustitiæ pœna coerceat. Neque id nunc ^a mollor, quod cuivis (15) veniat in mentem, corrigi ultione pravos mores, et ad rectum supplicii terrore deduci, cæteris quoque exemplum esse culpanda fugiendi: sed alio quodam modo infeliciores esse improbos arbitror impunitos, tametsi nulla ratio correctionis, nullus respectus habeatur exempli. Et quis erit, inquam, præter hos alius modus? Et illa, Bonos, (20) inquit, esse felices, malos vero miseros nonne concessimus? Ita est, inquam. Si igitur, inquit, miseris cujuspian bonum aliquid addatur, nonne felicior est eo, cujus pura ac solitaria sine cujusquam boni admistione miseria est? Sic, inquam, videtur. Quid si eidem ^b misero, qui cunctis careat bonis, præter ea, quibus miser est, malum aliud fuerit annexum, nonne multo infelicior eo censendus est, cujus infertuntium boni participatione ^b relevatur? Quid mi? inquam. Habent igitur improbi, cum puniuntur, boni quidem aliquid annexum, (5) pœnam ipsam scilicet, quæ ratione iustitiæ bona est: iidemque cum supplicio carent, inest eis aliquid ulterius mali, ipsa impunitas, quam iniquitatis merito malum esse confessus es. Negare non possum. Multo igitur infeliciores improbi sunt injusta impunitate donati, quam justa ultione puniti. Sed puniri improbos, justum; impunitos vero ^c ela-

bi, (10) iniquum esse manifestum est. Quis id neget? Sed ne illud quidem, ait, quisquam negabit bonum esse omne quod justum est: contraque quod injustum est malum liquere esse. Tum ego: Ista quidem consequentia sunt eis quæ paulo ante conclusa sunt. Sed quæso, inquam, te, nullane animarum supplicia post defunctum morte corpus (15) relinquit? Et magna quidem, inquit: ^d quorum alia pœnali acerbitate, alia vero purgatoria clementia exerceri puto. Sed nunc de his disserere consilium non est. Id vero hactenus egimus, ut, quæ indignissima tibi videbatur, malorum potestas, eam nullam esse cognosceres: quosque impunitos querere, videres nunquam improbitatis suæ (20) carere supplicis: licentiam quam cito finire precaberis, nec longam ^b esse disceres: infelicioremque fore, si diuturnior; infelicissimam vero, si esset æterna: post hæc miseriorum esse improbos, injusta impunitate dimissos, quam justa ultione punitos. Cui sententiæ consequens est, ut tum demum gravioribus suppliciis urgeantur, cum impuniti esse (25) creduntur. Tum ego, Cum tuas, inquam, rationes considero, nihil dici verius puto. ^c At si ad hominum iudicia revertar, quis est ille est, cui hæc non credenda modo, sed saltem non audienda videantur? Ita est, inquit illa. Nequeunt enim oculos tenebris assuetos ad lucem perspicuæ veritatis extollere, ^d similesque ^d avibus sunt, quarum intaitum nox illuminat, (5) dies cæcat: dum enim non rerum ordinem, sed

INTERPRETATIO.

^a Contendo.
^b Minuitur.

C ^c Abbre.
^d Noctuis.

NOTÆ.

enim puniri et non puniri sint contraria, cumque puniri sit aliquid boni etiam improbo, necesse est ut non puniri eidem improbo sit aliquid mali, quamvis magna animarum supplicia post defunctum morte corpus supersint.

^a Quorum alia pœnali acerbitate, alia vero purgatoria clementia.] Malos, inquit Vallinus, hic agnoscit non Christianus modo, sed et catholicus Boetius, alios quidem æternis pœnis damnari; alios vero pro peccatis longo dolore cruciatuum emundari et purgari diu igne. Quod agnoscunt ipsi Magdeburgenses, cent. 6, cap. 4, cogitatum a Boetio. Nisi tamen Philosophia, quæ nunc loquitur, voluerit hic exprimere sensa Platoniorum, vel etiam Pythagoræorum, quibus quædam mentes, quod earum scelera nulla purgatione elui possent, æternis afficiebantur suppliciis; aliæ vero, quarum minora erant crimina, aut æternis Elysii voluptatibus fruebantur, omni purgatione perfunctæ, aut partim purgatæ ex Elysio in nova etiam bestiarum corpora detrudebantur. Virgil. vi Æn., v. 739:

Ergo exarentur pœnis veterumque malorum
Supplicia expendunt: aliæ panduntur iuvenes
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci læta arva tenemus.

^b At si ad hominum iudicia, etc.] Mens nostra Deum inter et corpus humanum inedia; utpote Dei effectus, et corporis humani forma, ab utroque patitur, a Deo illuminanda, a corpore obscuranda: quamobrem eadem mens non ante apta est verum

certumque de rebus propositis ferre iudicium, quam spretis ipsius corporis motibus, solum præceptorem Deum interrogaverit, intusque respondentem intellexerit attentius: optime enim S. August. i de Genes. ad lit., c. 5, Principium, aia, creaturæ intellectualis est æterna sapientia, quod principium manens in se incommutabiliter, nullo modo cessat occulta inspiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principium est, ut convertatur ad id ex quo est: quod aliter formata ut perfecta esse non posset. Ubique, inquit idem sanctus doctor l. x Conf., c. 26, Veritas præsidet omnibus consulentibus te simulque respondes omnibus etiam diversa consulentibus. Liquide tu respondes, sed non liquide omnes audiunt: quis enim, ait idem sanctissimus pater, de Immort. animæ, c. 10, bene se inspiciens non expertus est tanto se aliquid intellexisse sincerius, quanto removere atque subducere intentionem mentis a corporis sensibus potuit. Atqui maxima pars hominum præcipitatione et præiudicio potius quam his legibus iudicant: unde

^c Similes avibus sunt, etc.] Vespertilionibus scilicet et noctuis, quæ quod mobilioribus afficiantur oculorum fibris tunicisque, ideoque minimo noctis lumine illuminari, majori vero diei splendore offundantur possunt: unde non nisi vespere et nocte, a quibus nomen habent, voltare consueverunt, Ovid. l. iv Metam., fab. 12:

Jamque dies exactus erat, tempusque subibat
Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem,
Sed cum luce tamen dubiæ confinis noctis...
Teptaque non silvas celebrant lucemque perosæ
Nocte volant, seroque tenent a vespere nomen.

suos intuentur affectus, vel licentiam, vel impunitatem scelerum putant esse felicem. Vide autem quid æterna lex sanciat? Melioribus animum conformaveris; nihil opus est iudice præmium deferente; tu te ipse excellentioribus addidisti. Studium ad peiora deflexeris; extra ne quæsieris ultorem; (10) tu te ipse in deteriora detrusisti: veluti si ^a vicibus sordidam humum, cœlumque respicias, cunctis extra cessantibus, ipsa cernendi ratione nunc cæno, nunc sideribus interesse videaris. At vulgus ista non respicit. Quid igitur? his ne accedamus, quos belluis similes esse monstravimus? Quid, si quis amisso penitus visu, ipsum etiam se habuisse (15) oblivisceretur intuitum, nihilque sibi ad humanam perfectionem deesse arbitraretur, num videntes eadem cæcos putaremus? **283** ^a Nam ne illud quidem acquiescent, quod æque validis rationum nititur firmitatis, infeliciores eos esse, qui faciunt, quam qui patiuntur injuriam. Vellem, inquam, has ipsas audire rationes. Omnem, inquit, improbum num supplicio dignum negas? Minime. Infelices (5) vero esse, qui sint improbi, multipliciter liquet. Ita est, inquam. Qui igitur supplicio digni sunt, miseros esse non dubitas? Convenit, inquam. Si igitur ^b cognitor, ait, resideres, cui supplicium inferendum putares, eine qui fecisset, an qui pertulisset injuriam? Nec ^c ambigo, inquam, quin perpresso satisfacerem dolore facientis. (10) Miserior igitur tibi injuriæ illator, quam acceptor esse videretur. Consequitur, inquam. Hac igitur aliisque de causis e radice nitentibus, quod turpitudine suapte natura miserios faciat, apparet, illatam cuilibet injuriam non accipientis, sed inferentis esse miseriam. Atqui

A nunc, ait, contra faciunt ^d oratores. Pro his enim qui grave quid, acerbumque (15) perpessi sunt, miserationem iudicum excitare conantur, cum magis admittentibus justior misratio debeat: quos non ab iratis, sed a propitiis potius, miserantibusque accusatoribus ad iudicium, veluti ægros ad medicum duci oportebat, ut culpæ morbos supplicio resecarent: quo pacto defensorum opera, vel tota frigeret, vel si prodesse (20) hominibus mallet, in accusationis habitum verteretur. Ipsi quoque improbi, si eis ^e aliqua rimula virtutem relictas fas esset aspicere, vitiorumque sordes pœnarum cruciatibus se deposituros viderent, compensatione adipiscendæ probitatis, nec hos cruciatu esse dicerent, defensorumque operam repudiarent, ac se totos accusatoribus (25) B iudicibusque permitterent. Quo fit, ut apud sapientes nullus prorsus odio locus relinquatur. Nam honos quis nisi stultissimus oderit? malos vero odisse ratione caret. Nam si, uti corporum languor, ita vitiositas quidam est quasi morbus animorum; cum ægros corpore minime dignos odio, sed potius miseratione iudicemus, multo magis (30) non insequendi, sed miserandi sunt, quorum mentes omni languore atrocior urget improbitas.

285 METRUM · IV.

ARGUMENTUM. — *Cum mors immineat, aut sponte veniens, aut a feris aliisque hominibus accelerata, inquit Philosophia, præstat te diligere probos et misereri improborum, quam ullos odisse et armis lacessere.*

Quid tantos juvat excitare motus

Et propria fatum sollicitare manu?

Si mortem petitis, propinquat ipsa

Sponte sua, volucres nec remoratur equos,

INTERPRETATIO.

gere mortem vestris manibus? Si quæritis mortem, hæc appropinquat ultro neque tardat equos suos præcipites: Scilicet homines sese perimunt gladio, quos ærpens, leo, tigris, ursus, et apri perimunt, dentibus. Num idcirco instruunt exercitus iniquos, parant arma crudelia cupiuntque occumbere telis reciprocia, quod

NOTÆ.

^a Nam ne illud quidem acquiescent, etc.] IV. Philosophia probat improbos eo esse miseros, quod injuriam cæteris inferant: quia cum improbus **284** omnis sit miser, cumque improbus sit quicumque supplicio dignus est, propterea quo aliquis supplicio est magis dignus, eo magis improbus adeoque magis miser haberi debet: sic cognitor existimans esse deterius inferre quam pati injuriam, statuit supplicium inferendum non ei qui pertulit, sed ei qui fecit injuriam. Unde Christus, Matth. v. *Beati*, inquit, *qui persecutionem patiuntur; quo respiciens S. Chrysost. ait neminem lædi nisi a seipso.* Atqui improbus eo magis dignus est supplicio, quod alteri intulerit injuriam: reipublicæ quippe interest, ut improbi puniantur.

Atque ex his omnibus sequitur, improbos sive ægros animo, non secus ac ægros corpore non odio, sed miseratione potius dignos esse: quare

^c Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior phæleucus, spondeum, dactylum, et duos trochæos habet, unde quinto versu legi debet *apri non aper*; posterior est pentameter elegiacus, de quo supra.

1. *Tantos motus.*] Ut perturbationes motibus cor-

poris concipiuntur: sic eadem conceptæ diversos producant ejusdem corporis motus. Sed nulla perturbatio tantos motus, quantos odium parit: qui enim odio commoventur, hi in amicos, fortunam, famam, vitam denique ipsam adversariorum erumpunt.

D 2. *Fatum sollicitare manu.*] Sollicitare proprie dicitur ille qui corpus de suo loco movet, quasi hoc de suo solo movendo, vicinum a quo recedit, relinquat solum, ut ipsum solum abeat. Hinc propter quamdam similitudinem sollicitare dicimus mentem, cum eam spe, metu, aut qualibet alia ratione de sua sententia movere tentamus. Sic ergo qui duello pugnant, quod mortem veluti de suis sedibus pulsam ad semetipsos movere videantur, hi mortem dicuntur propria manu sollicitare, quemadmodum Seneca in *Hercul. fur.*, v. 867, canit:

Quid juvat durum properare fatum,
Omnis hæc magnis vaga turba terris
Ibit ad manes facietque inertis
Vela Coccyo.

3. *Si mortem petitis, etc.*] Philosophia videret deinceps afferre causas mortis. Causa autem mortis duplex. Una interior, sive naturalis elementorum,

- 5 **286** Quos serpens, leo, tigris, ursus, aprī
Dente petunt, iidem se tamen ense petunt.
An distant quia, dissidentque mores,
Injustas acies, et fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?
10 Non est justa satis sævitæ ratio.
Vis aptam meritis vicem referre?
Dilige jure bonos, et miseresce malis.

287 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Boetium, ut sibi videbatur, more sapientis mirantem, Deo mundum regente, bonis adversa, malis prospera accidere, Philosophia monet, non ideo homini dubitandum, cuncta recte fieri, quod causam tantæ dispositionis ille ignoret.*

Hic ego, Video, inquam, quæ sit vel felicitas, vel miseria in ipsis proborum atque improborum meritis constituta. Sed in hac ipsa fortuna ^a populari, non nihil boni, malive inesse perpendo. ¹ Neque enim sapientum quisquam exsul, inops, ignominiosusque (5) esse malit potius, quam pollens opibus, honore reverendus, potentia validus, in sua permanens urbe florere. Sic enim clarius, ^b testatusque sapientia

A tractatur officium, cum in contingentes populos regentium quodam modo beatitudo transfunditur: cum præsertim carcer, ^c nexus, cæteraque legalium tormenta pœnarum perniciosius potius (10) civibus, propter quos etiam constituta sunt, debeantur. Cur hæc igitur versa vice mutantur, scelerumque supplicia bonos premant, præmia virtutum mali rapiant, vehementer admiror, quæque tam injustæ confusio- nis ratio videatur, ex te scire desidero. **288** ^a Minus etenim mirarer, si misceri omnia fortuitis casibus crederem. Nunc stuporem meum Deus rector ^a exaggerat, qui cum sæpe bonis jucunda, malis aspera, contraque bonis dura tribuat, malis optata concedat, nisi causa deprehendatur, quid est quod a fortuitis casibus differre (5) videatur? ² Nec mirum, inquit, si **B** quid ordinis ignorata ratione, temerarium confusum- que credatur. Sed tu quamvis causam tantæ disposi- tionis ignores, tamen quoniam bonus mundum rector temperat, recte fieri cuncta ne dubites.

289 METRUM V.

ARGUMENTUM. — *Idcirco, inquit Philosophia, vulgus*

INTERPRETATIO.

eorum mores inter se differunt ac dissentiunt? hæc causa sæviendi non est satis æqua. Optasne rependere meritum simile merito simili? ama, ut æquum est, bonos, et miserere improborum.

- ^a Vulgari.
^b Apertiusque.
^c Vincula.
^d Auget

NOTÆ.

ex quibus homo constat, compositio: et hæc nota- tur his verbis, *propinquat ipsa sponte sua*. Altera e- terior, quæ rursus ponitur in duplici discrimine: hæc enim mors est vel a feris, cuiusmodi sunt *serpens, leo, tigris, ursus, aper*; vel ab aliis hominibus, qui, veluti indignantes, mortem prædictis causis acce- leratam longiores moras agere, hanc conversis in sese invicem armis advocant.

5. *Aprī*.] Sic legimus cum Vallino, non *aper*: quod hujus prima syllaba semper corripitur: alioquin *apri* non haberet primam syllabam communem: sicut *matris* et *fratris* priores syllabæ non sunt com- munes, quod *mater* et *frater* primis syllabis produ- cantur.

10. *Non est justa satis sævitæ ratio*.] Alterius cogi- tationes tuis cogitationibus contrariæ nullum tibi dare possunt jus necis in alterum hominem: cum vita humana ita in summa solius Dei potestate verse- tur, ut neque iudici, neque ipsi regi, nisi quatenus hic vices Dei gerit, fas sit hominem interficere: *Ad imaginem quippe Dei*, inquit Deus Genes. ix, *factus est homo*.

11. *Vis aptam meritis vicem referre*.] Par pari cogi- tando referre, sive cogitationes cogitationibus com- pensare.

12. *Dilige jure bonos*.] Quod enim amor nequeat nisi amore compensari, iustitiæ est bonos, a quibus diligimur, a nobis diligi. Neque tamen sequitur odium odio compensandum: sed

12. *Miseresce malis*.] Nihil quippe rationi magis consentaneum quam miserorum misereri: mali autem omnes miseri sunt, cum propter rationes prædictas, tum maxime quia peccando deficiunt: miser quippe, si credamus Varroni l. iv de l. l., dicitur a *minus*, ut pote cui cum opus est, minus nullo est, vel, ut placet Cujacio, a Græco *μῖσος scelus*.

¹ *Neque enim sapientum quisquam, etc.*] I. Boetius, ut sibi videtur, more sapientis miratur, bonis adver- sa, malis prospera accidere, duplici de causa. Prima

est, quod populi sapientibus ducibus facilius crede- rent, eorumdemque præcepta observarent religio- sius, si sapientum ducum felicitatem una cum sa- pientia populis infundi viderent. Altera quod supplicia non nisi improbis videantur constituta. Supplicia autem hic dicuntur *carcer* et *nexus*. *Nexus* quidem sive, ut alii legunt *let*, quoniam vinculis premi sup- plicium est. Carcer vero etiam a Lucretio inter alia suppliciorum genera numeratur lib. iii:

Sed metus in vita pœnarum pro malefactorum
Est insignibus insignis; scelerisque lueta.
Carcer et horribilis de saxo jactu deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pax, lamina, tædæ.

² *Minus etenim mirarer, etc.*] II. Boetius eo magis miratur bonis adversa, malis prospera accidere, quod Deus infinite sapiens, bonus et potens, mun- dum regat: Deus enim accusari non potest aut igno- rantia, qua nesciat has vices; aut malitia, qua velit; aut impotentia, qua sciens volensque has vices ne- queat mutare. Id mirabatur etiam David psal. lxxxii: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gres- sus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns*. Id etiam mirabatur Jeremias cap. xii: *Quare via impiorum prospera, bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt?*

³ *Nec mirum, etc.*] III. Philosophia respondet hanc admirationem, ut cæteras, oriri ex ignorance cau- sæ; sed ignorantem hanc non esse legitimum argu- mentum ex quo concludi possit, Deum non esse bonum mundi rectorem, aut omnia non recte fieri: sicut deinceps eadem Philosophia probabit.

⁴ Carmen, quod dici potest constare duplici gene- re versuum tetrametrorum alterorum, quorum prior trochæo, posterior spondeo incipit: uterque autem post primum pedem, spondeum, vel iambum, vel dactylum habens cum syllaba superstita, quam vocat cæsuras, dactylo et spondeo finitur. Excipi- tur tamen vigesimus versus, cujus primus pes est iambus et secundus tribrachus.

miratur effecta caelestia, terrestria autem non miratur quod horum noscat, illorum ignoret causas.

- Si quis Arcturi sidera nescit
Propinqua summo cardine labi,
Cur regat tardus plaustra Bootes,
Mergatque seras æquore flammæ,
5 Cum nimis celeres explicet ortus,
Legem stupebit ætheris alti.
290 Palleant plenæ cornua lunæ
Infecta metis noctis opacæ,
Quæque fulgenti texerat ore
10 Confusa Phœbe, detegat astra :

- Commovet gentes publicus error,
Lassantque crebris pulsibus æra.
Nemo miratur flamma cori
Littus frementi tundere fluctu,
15 291 Nec nivis duram frigore molem
Fervente Phœbi solvier æstu.
Hic enim causas cernere promptum est
Illie latentes pectora turbant
Cuncta ; quæ rara provehit ætas
20 Stupetque subitis mobile vulgus.
Cedat insciti nubilus error,
Cessent profecto mira videri.

INTERPRETATIO.

Si quis ignoret, stellas Ursæ verti prope supremum polum, hic admirabitur vehementer legem cæli sublimis, qua Bootes, qui habet ortum velociorem, lentus agat currum suum, et nunquam demittat ignes suos tardos in mare. Si orbita lunæ plenæ palleat, sædاتا terminis noctis obscuræ, et quæ luna velaverat vultu splendido stellis minores, hæc obscurata revelet easdem stellas, hinc error communis turbat populos, qui propterea re-

petitis icibus fatigant cymbala. Nemo miratur, ventos cori ferire oras marinas undis tumultuantibus, neque cumulum nivis frigore induratum liquari calore vehementi solis : nam hic facile est cognoscere causas : illie causæ occultæ perturbant admiratione omnes mentes. Plebecula inconstans miratur ea quæ raro et subito eveniunt. Error obscurus ignari vulgi facessat ; hæc certe desinent videri admirabilia.

NOTÆ.

1. Arcturi.] Arcturus dicitur ab ἄρκτος *ursa*, et οὐρά *cauda*, quasi *ursæ cauda*, est stella omnium, ex quibus major *Ursa* constat, maxime polo vicina : unde dici solet *stella polaris* : quare cum polus arcticus ab hac *Ursa* sic vocatus nobis semper appareat, ut pote nostro horizonte sublimior, idcirco stella hæc, ceu antipodas horreat, nunquam occidit : hinc Virgil. i Georg., v. 246 :

Arctos oceani metuentes æquore tingi.

Scilicet propter odium Junonis, ut fingunt poetæ, quæ quod majorem *Ursam* in cælum admissam ægre ferret, Tethyn rogavit, ne suis hanc pellicem sineret aquis lavari. Idem *Areturus* vocatur etiam *Arctophylax* et *Bootes*, de quo fit sermo in 3 versu. *Arctophylax* quidem sive *custos Ursæ*, sive, ut loquitur Ovidius, *custos Erimanthidos ursæ*, quod videatur *ursam*, quam semper comitatur, custodire. *Bootes* vero sive bubulcus, quia stellis formam boum currusque referentibus instar cuiusdam bubulci adhaeret : hinc Propertio dicitur *versare boves et plaustra Bootes*. Juvenal. sat. 5, v. 22 :

Aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.

Illud porro sidus triplici hoc nomine donatum, recte dicitur *summo cardine*, cui *propinquum* est, *labi* : adroque hinc *tardum seras flammæ in æquore mergere*, inde vero *celerem explicare ortus*. Primum quidem sidus illud summo cardine labitur : quia vertitur ad polum septentrionalem, qui nobis semper apparet et in quo tanquam in altero mundi cardine orbis caelestis verti fingitur. Deinde idem sidus *tardum seras* in mari inergit flammæ, quoniam nunquam infra nostrum horizontem descendens, nunquam occidit. Denique idem sidus celerem explicat ortus, quod majori duntaxat solis lumine occultatum statim atque lumen solare, objecta terra, minutum est, emicat. Ille autem qui hanc causam ignorat prædicta miratur.

7. Palleant plenæ cornua lunæ.] Luna, quæ etiam dicitur *Phœbe*, quod per noctem splendeat, est corpus caeleste opacum, quod solari lumine ita relucet, ut modo angulatam, modo rotundam splendoris formam exhibeat. Contingit autem aliquando ut inter solem et lunam plenam sive rotundo splendore relucentem, terra ita interjaceat ut lufia umbris terrestribus obscurata rotundum suum splendorem statim amittat, et stellæ, quæ majori lunæ lumine offusæ ante latebant, incipient emicare. Tum veteres, qui falsa superstitione existimabant hinc quidem lu-

nam carminibus pati hoc deliquium, inde vero tintu aëris vel cymbalorum liberari, ad æra lunæ auxiliaria, ut vocat Tibullus, confugiebant : idem Tibullus,

Cantus et e curru lunam deducere tentat,
Et faceret si non æra repulsa sonent.

Juvenalis sat. 6, l. ii, v. 440 :

Tot pariter pelvæ, tot tintinnabula dicas
Pulsari : jam nemo tubas, nemo æra fatiget
Una laboranti poterit succurrere lunæ.

Nemo nescit vulgatum illud Virgilii ecl. 8, v. 69 :

Carmina vel cælo possant deducere lunam.

Hæc autem omnia, quæ sex prædictis versibus elegantè describuntur a Philosophia, ideo miratur vulgus, quia horum causam nescit.

13. Nemo miratur, etc.] Postquam Philosophia quædam protulit quæ homines propter ignorantiam causarum mirari solent, contraria refert quæ iidem homines non mirantur, quod illorum causas norint. Primum quidem homines non mirantur *corum* sive *caurum*, ventum ab occasu æstivo spirantem *fluctu frementi tundere* oras marinas, quod iisdem notum sit ventum hunc esse corpus commotum, corpusque commotum naturaliter tundere corpora obvia. Deinde iidem homines non mirantur molem nivis frigore induratum fervente solis æstu liquefieri, quod sciant quietas nivis duræ partes moveri posse a commoti solaris æstus particulis.

19 et 20. Quæ rara provehit ætas stupetque subitis.] Ignara plebecula admiratur quæcumque et raro et subito contingunt. Nimirum admiratio est subita commotio mentis attentius spectantis ea quæ nova videntur et magna : unde causa hujus perturbationis est res et rara et subita. Rara quidem ; nam, ut barbari loquuntur, *ab assuetis non fit passio*. Subita vero ; quoniam, ut recte ait S. Gregorius, *jacula quæ prævidentur minus feriunt*. Verum, inquit grammaticus, quo jure hic variatius casibus dicitur vulgus stupere *rara et subitis* ? num conjunctio pares optat *casus* ? Optat, inquam, pares *casus* : sed non raro, posthabita verborum constructione, sensa duntaxat junguntur : sic Cicero dixit : *Emi centum aureis et pluris* : quanquam hic constructio solita non mutatur, sed verbum quoddam tacitum debet intelligi ; quasi diceretur *stupet quæ rara sunt et stupet subitis* : sicut enim Tullius dixit, in de Fin. : *Nos Varrones stupemus* : sic Horatius l. i Satyr., sat. 4, cecinit,

Hunc capit argenti splendor : stupet Albius ære.

21. Cedat insciti.] Ignari : quauquam omnes hic le-

292 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, indicata materia deinceps tractanda, et modo quo disputabitur, ponit cum providentiæ divinæ, tum fati definitionem: unde hoc illi ita subjici demonstrat, ut non minus providentiæ divinæ, quam fati sit, et probos tristibus et improbos optatis nunc affici.*

Ita est, inquam. Sed cum tui muneris sit latentium rerum causas evolvere, velatasque caligine explicare rationes, quæso ^a uti hinc decernas et, quoniam hoc me miraculum maxime perturbat, ^b edisseras. Tum illa paulisper arridens: Ad rem me, inquit, omnium quæsitum (5) maximam vocas, cui vix ^c exhausti quidquam satis sit. Talis namque materia est, ut, una dubitatione succisa, innumerabiles aliæ, velut ^d hydræ capita, succrescant: nec ullus fuerit modus, nisi quis eas vivacissimo mentis igne ^B cœrceat. ¹ In hac enim de Providentiæ simplicitate, de fati serie, de repentinis casibus, de cognitione, ac prædestinatione (10) divina; de arbitrii libertate

A quæri solet: quæ quanti oneris sint ipse perpendis. Sed quoniam hæc quoque te nosse, quædam medicinæ tuæ portio est, quanquam angusto limite temporis septi, tamen aliquid ^e delibare conabimur. Quod si te musici carminis oblectamenta delectant, hanc oportet paulisper differas voluptatem, dum (15) nexas sibi ordine contexo rationes. Ut libet, inquam.

293 ² Tum velut ab alio orsa principio, ita disse-ruit. Omnium generatio rerum, cunctusque mutabilium naturarum progressus, et quidquid aliquo movetur modo, causas, ordinem, formas ex divinæ mentis ^f stabilitate sortitur. Hæc in suæ simplicitatis arce composita, multiplicem (5) rebus gerendis modum statuit. Qui modus cum in ipsa divinæ intelligentiæ puritate conspicitur, Providentia nominatur: cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatum est. Quæ diversa esse facile liquebit, si quis utriusque vim mente conspexerit. ³ Nam Providentia est illa ipsa divina ratio (10) in

INTERPRETATIO.

^a Ut hac de re dicas tuam sententiam.

^b Exponas.

^c Dici potest aliquid satis accuratum.

^d Serpentis plurimum cavillum.

^e Leviter attingere.

^f Constantia.

NOTÆ.

gant, *inscitiæ*; existimavimus tamen, deleta ultima syllaba, quæ scriptorum inscitiæ facili: introduci potuit, legendum esse *insciti*, hoc est *ignari vulgi*: leges enim hujus carminis ferre non possunt *inscitiæ*, cujus secunda syllaba producitur Horatio Satyr. l. II, sat. 2:

Illum aut nequities aut vafri inscitiæ juris.

¹ *In hac enim de Providentiæ simplicitate, etc.*] I. Philosophia indicat materiam deinceps sibi tractandum, in qua, una dubitatione succisa, innumere aliæ oriuntur: hujusmodi sunt divina Providentia, fatum, concordia libertatis humanæ cum divina prænotione. *Hydra* autem, cujus similitudine nunc titur Philosophia, quinquaginta vel, ut alii volunt, centum habebat capita, quorum, uno abscisso, duo renascebantur, donec Hercules, amputato unoquoque capite, vulneri ignem admoverit. De Lerna hac bestia infra dicitur metro 7 hujus lib., v. 22.

² *Tum velut ab alio orsa principio.*] II. Philosophia indicat modum quo deinceps disputabitur. Nimirum cum Deus non minus sit causa prima, quam finis ultimus rerum omnium, Philosophia ad suum institutum probandum argumenta desumere potest a Deo in utroque hoc genere causæ: quæ autem hactenus expositæ sunt rationes, hæc a Deo veluti sine acceptæ sunt, quare quæ deinceps afferentur, ipsæ a Deo velut a causa efficiente prima accipiuntur; hinc Philosophia incipit: Quidquid, inquit, creator, conservatur et aliquo modo affertur, illud a Deo velut a prima causa creator, conservatur, et molificatur: quod enim in eodem eoque simplici semper modo fiat, propterea ab una eaque simplici mente, nimirum Deo fiat, necesse est. Sic divina mens multiplicem rebus gerendis modum statuit, qui modus, cum in ipsa divinæ intelligentiæ puritate conspicitur, Providentia nominatur; cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatur.

Sicut puritas vox Latina, dubitatur. Alii aiunt, alii negant. Scioppius in animadversionibus in Vossium, sumum huic dictioni jus Latinitatis restituere conatus, ait: *Sin autem impuritatem Vossius Latinum esse asserit propter Ciceronis auctoritatem, ipsius quoque judicio puritas minime barbarum videri debet. . . . Meo ergo judicio potest jam Vossius securo esse animo, et*

quamvis in veterum auctorum libris qui sunt reliqui (cum maximam eorum partem interiisse, eoque innumerarum vocum Latinarum jacturam factam esse constat) puritatis vocabulum non invenerit: quia tamen impuritatem in Cicerone legimus, non habet cur seipsum unaque secum alios doctissimos homines in vulgi barbari turbam conjiciat.

At quamvis Cicero dixerit *infinitatem, infirmationem, Terentiusque infortunum*, non inde sequitur, *fnitatem, firmationem, fortunium* voces esse Latinas.

³ *Nam Providentia, etc.*] III. Philosophia affert definitionem divinæ Providentiæ: *Est, inquit, illa ipsa divina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit*. Quæ quidem definitio, quia ab omnibus theologis propugnatur, ideo diligentius videtur exponenda. Igitur

Dicitur ¹ *ratio*: cum enim *ratio* dicatur a *reor*, cumque *reor* idem sit quod *puto* sive *cogito*, propterea cogitatio omnis recte dicitur *ratio*: hinc autem factum arbitror, ut *ratio* etiam Tullio sit mens, intelligentia, consilium, judicium, argumentatio, institutum et cætera id genus. Omnis autem providentia quædam est cogitatio; quandoquidem quædam est qualitas menti insita, cujus mens ipsa proxime conscia est. Igitur Providentia est ratio.

^D Verum cum cogitatio duplicis sit generis, nimirum notio et voluntas, quæstio est inter theologos, utrum Providentia sit notio tantum, utrum voluntas tantum; utrum notio simul et voluntas; quod ultimum video pluribus probari, quanquam iidem inter se disputent, utra ex his duabus cogitationibus præcipua sit in ipsa Providentia? Hinc providentia divina a Ludovico Vivès definitur, voluntas Dei consilio universa gubernantis.

Dicitur ² *divina*: nam Providentia dici potest de omni mente, sive divina, sive etiam creata: imo cum *Providentia*, auctore Tullio, sit *per quam futurum aliquid videtur antequam factum sit*; cumque menti divinæ nihil futurum sit, contra vero mentibus creatis plura sint futura, idcirco Providentia melius rectiusque dicitur de cæteris mentibus, quam de divina. Hic tamen non agitur nisi de Providentia divina, quæ propterea debuit dici *ratio divina*, sive cogitatio divinæ mentis.

summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit : **294** ^a fatum vero inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam Providentia suis quæque necit ordinibus. Providentia namque cuncta pariter, quamvis diversa, quamvis infinita, complectitur : fatum vero singula digerit in motum locis, formis, ac temporibus distributa : ut (5) hæc temporalis ordinis explicatio, in divinæ mentis adunata ^a prospectu, Providentia sit : eadem vero adunatio digesta atque explicata temporibus fatum vocetur. Quæ, licet diversa sint, alterum tamen pendet ex altero. Ordo namque fatalis ex Providentiæ simplicitate procedit. Sicut enim artifex faciendæ rei formam mente percipiens, (10) movet operis effectum, et quod simpliciter, ^b præsentarieque prospexerat, per temporales ordines ducit ; ita Deus Providentia quidem singulariter, stabiliterque faciendâ disponit : fato vero hæc ipsa, quæ disposuit, multipliciter ac temporaliter administrat. **295** ^a Sive igitur, famulantibus quibusdam Providentiæ divinis spiritibus, fatum exercetur, seu anima, seu tota inserviente natura, seu cælestibus siderum motibus, seu angelica virtute, seu dæmonum varia solertia, seu aliquibus horum,

A seu omnibus fatalis series textitur ; illud certe (5) manifestum est, immobilem, simplicemque gerendarum formam rerum esse providentiam : fatum vero eorum quæ divina simplicitas gerenda disposuit, mobilem nexum, atque ordinem temporalem. ^a Quo fit, ut omnia quæ fato subsunt, Providentiæ quoque subjecta sint ; cui ipsum etiam subjacet fatum. Quædam vero, quæ sub Providentia (10) locata sunt, fati seriem superent. Ea vero sunt, quæ primæ propinqua divinitati stabiliter fixa, fatalis ordinem mobilitatis excedunt. Nam ut orbium circum eundem cardinem sese vertentium, qui est intimus, ad simplicitatem medietatis accedit, cæterorumque extra locatorum veluti cardo quidam, circa quem versentur, existit : (15) extimus vero majore ambitu rotatus, quanto a puncti media individualitate discedit, tanto amplioribus spatiis explicatur : si quid vero illi se medio connectat et societ, in simplicitatem cogitur, diffundique ac diffuere cessat. Simili ratione quod longius a ^c prima mente discedit, majoribus fati nexibus implicatur, ac tanto aliquid fato liberum est (20), quanto illum rerum cardinem vicinius petit. Quod si supernæ **296** mentis hæserit firmitati, motu carens,

INTERPRETATIO.

^a Notione.

^b Et imaginando.

^c Deo.

NOTÆ.

Dicitur **3** in summo omnium principe constituta : quia Providentia divina est attributum Dei, quatenus Deus est summus omnium princeps ; summi quippe principis est, providere omnibus. Sapientiæ vi : *Æqualiter cura est illi de omnibus* ; et cap. viii : *Attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter*.

Dicitur **4** quæ cuncta disponit : quoniam providæ mentis est, pro eo quem sibi proponit sine materiam sibi subjectam suo quamque ordine et loco ponere. Hinc Providentia divina definitur a S. Thoma *ratio ordinis rerum in finem*.

¹ *Fatum vero inhærens, etc.*] IV. Philosophia subicit definitionem fati : *Fatum, inquit, est inhærens rebus mobilibus dispositio per quam Providentia suis quæque necit ordinibus* : quod etiam clarius interpretari conabimur.

Primum igitur fatum, interpretatione nominis, nihil est aliud quam divinæ voluntatis signum, sive dictum divinum ; nam iudicio Varronis, quod Parcæ constituerunt nascenti, a fando fatum est dictum : atque hoc modo S. Aug. l. v de Civit. Dei, cap. 9, ait, apud Christianos esse fatum : *Non enim, inquit, abnuere possunt esse scriptum in Litteris sanctis : semel locutus est Deus... quod enim dictum est, semel locutus est ; intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut novit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, et quæ ipse facturus est*. Lucanus in nono :

Non vocibus ullis

Numen eget, dixitque semel nascentibus auctor,
Quidquid scire licet.

Deinde fatum est *dispositio* : quia est ipsa res creata, corpus nimirum, aut mens suo tempore, loco, aut quocumque alio modo affecta : id quippe est Dei volentis jussum dictumque.

Præterea dispositio hæc *inhæret rebus mobilibus* : est enim fatum, modus rei duntaxat creatæ : ut pote quæ nec fieri, nec conservari, nec quocumque modo affici, nisi divina voluntate, cujus illa dispositio est signum, potest.

Insuper per hanc dispositionem rebus mobilibus *inhærentem divina Providentia suis quæque necit ordinibus* : nam *equidem, inquit Q. Curtius, æterna constitutione crediderim nexuque causarum latentium et multo ante destinatarum suum quæque ordinem immutabili lege percurrere*. Uno verbo fatum est ipse patiendi agendique modus, quo res mobilis ab immobili Deo sapientissime afficitur : quod evidentius patebit consideranti sequentia Providentiæ et fati discrimina, quæ deinceps a Philosophia proponuntur veluti quædam prædictæ utriusque definitionis consecraria.

² *Sive igitur famulantibus, etc.*] Etiamsi constet, fatum quemdam esse rei mobilis modum, constetque præterea, modum hunc esse a Deo, tanquam a prima causa, dubitari tamen potest, utrum fatum sit a Deo proxime, an famulantibus quibusdam aliis rebus : hinc Philosophia quasdam philosophorum hæc de re perstringit opiniones, quarum nullam cæteris anteponeat, quod quamvis Deus utatur generis cum bonis tum malis ; spiritu universi ; elementis ; corporibus cælestibus ; et aliis ejusmodi rebus ad fatum aliquod exercendum, nulla tamen est ex his rebus qua Deus utatur generatim ad movendas reliquas res creatas, sive ad omne fatum.

³ *Quo fit, etc.*] Ex dictis Philosophia conficit, providentiam divinam latius patere fato, quatenus quæcunque fato subsunt, hæc etiam Providentiæ subjiciuntur, sed quæcunque subjiciuntur Providentiæ, hæc non ita fato subsint ; non quod res ulla creata possit, Deo non modificante, modificari ; sed quod non omnis res creata æque sit mutabilis : cum enim fatum sit *dispositio rebus mobilibus inhærens*, ex rebus creatis quædam magis, quædam minus fato subjiciuntur, prout magis aut minus a prima mente discedentes magis aut minus obnoxie sunt mutationi : quod Philosophia exponit exemplo plurium orbium circa immotum eundem axem ita actorum, ut quo ad axem magis aut minus accedunt eo minori aut majori motu ciantur.

fati quoque ^a supergreditur necessitatem. ¹ Igitur uti est ad ^b intellectum ratiocinatio; ad id quod est, id quod gignitur, ad æternitatem tempus, ad puncti medium circulus; ita est fati series mobilis ad Providentiæ stabilem simplicitatem. (5) Ea series cœlum ac sidera movet, elementa in se invicem temperat, et alterna commutatione transformat. Eadem ^c nascens, occidentiaque omnia per similes fetuum, seminumque renovat progressus. Hæc actus etiam, fortunasque hominum indissolubili causarum connexionione constringit: quæ cum ab immobilis Providentiæ proficiscantur exordiis, (10) ipsas quoque ^d immutabiles esse necesse est. Ita enim res optime reguntur, si manens in divina mente simplicitas, indeclinabilem causarum ordinem promat; hic vero ordo res mutabiles, et alioqui temere fluituras propria ^e incommutabilitate coerceat. Quo fit, ut tametsi vobis hunc ordinem minime considerare valentibus, confusa omnia (15) perturbataque videantur, nihilominus tamen suus modus ad bonum dirigens cuncta disponat. Nihil est enim quod mali causa ne ab ipsis quidem improbis fiat: quos, ut ^f uberrime demonstratum est, bonum quærentes pravus error avertit, ^g ne dum ordo de summi boni cardine proficiscens, a suo quemquam deflectat exordio. ^h Quæ vero, (20) inquires, potest ulla iniquior esse confusio, quam ut bonis tum **297** adversa, tum prospera, malis etiam tum optata, tum odiosa contingant? Num igitur ea mentis integritate homines degunt, ut quos probos improbosve censuerint, eos quoque, uti existimant, esse necesse sit? Atqui qui in hoc hominum judicia ^h depugnant et quos alii præmio, alii (5) supplicio dignos arbitrantur. Sed concedamus, ut aliquis possit bonos malosve discernere; num igitur poterit

A intueri illam intimam temperiem, veluti in corporibus dici solet, animorum? Non enim dissimile est miraculum nescienti cur sanis corporibus, his quidem dulcia, illis vero amara convenient. Cur ægri etiam quidam lenibus, (10) quidam vero acribus adjuvantur. At hoc medicus, qui sanitatis ipsius, atque ægritudinis modum temperamentumque dignoscit, minime miratur. Quid vero aliud animorum salus videtur esse, quam probitas? quid ægritudo, quam vitia? Quis autem alius vel servator bonorum, vel malorum depulsor, quam rector ac medicator mentium (15) Deus? Qui, cum ex alta providentiæ ⁱ specula respicit, quid unicuique conveniat agnoscit, et, quod convenire novit, accommodat. Hinc jam fit illud fatælis ordinis insigne miraculum, cum ab sciente geritur, quod stupeant ignorantes. Nam ut pauca, quæ ratio valet humana, ^j de divina profunditate perstringam, ^k de hoc, quem tu justissimum (20) et æqui servantissimum putas, omnia scienti Providentiæ diversi videntur. Et victicem quidem causam diis, victam vero Catoni placuisse ^l familiaris noster Lutanus admonuit. Hic igitur ^m quidquid citra spem videas geri, rebus quidem rectus ordo est, opinioni vero tuæ perversa confusio. Sed sit aliquis ita bene moratus, (25) ut de eo divinum iudicium pariter, humanumque consentiat; sed est animi viribus infirmus: cui, si quid eveniat adversi, desinet colere forsitan innocentiam per quam non potuit retinere fortunam. Parcit itaque sapiens dispensatio ei quem deteriores facere possit adversitas, ne cui non convenit laborare patiat. Est alius cunctis virtutibus (30) absolutus, sanctusque ac Deo proximus: hinc contingi quibuslibet adversis nefas Providentia iudicat, adeo, ut ne corporeis quidem morbis

INTERPRETATIO.

- ^a Transcendit.
- ^b Intelligentiam.
- ^c Series.
- ^d Fortunas.
- ^e Constantia.
- ^f Abundantissime.
- ^g Tantum abest ut.
- ^h Inter se opponuntur.

¹ *Vigilia hoc est loco; unde vigilis longius prospiciunt.*

ⁱ *De Deo incomprehenso.*

^k *Quod tu putas æquum, id ipsum Deus scientissimus iniquum videt.*

^l *Philosophiæ peritus.*

^m *Omnia quidem recte fiunt, sed de eorum eventum male iudicas.*

NOTÆ.

¹ *Igitur uti est ad intellectum, etc.]* Nimirum ut ex intellectu sive intelligentia (quæ nihil est aliud quam **D** cognitio clara et distincta, quæque est norma ut sententiæ sic ratiocinationis veræ certæque) constante et veluti immota oritur ratiocinatio, quæ est veluti progressus mentis unum iudicium ex pluribus aliis probantis vel improbantis: ut ex materia eadem manente, diversa generantur corpora, v. g. seges, triticum, panis, sanguis, caro: ut ab æternitate, quæ est diuturnitas rei sine principio et sine fine existentis, procedit tempus quod est diuturnitas rei cum principio et fine existentis: ut centro immoto movetur circulus, ita providentiæ Dei immotæ subicitur fati series mobilis.

^h *Quæ vero, inquires, potest ulla, etc.]* IV. Philosophia ex prædictis principiis inferit, non minus Providentiæ quam fati esse quod bonis etiam adversa, et malis etiam prospera contingant, sive quia quos probos improbosque homines censent, hi tales non sunt, **Deo** iudice, sive etiam quia ut corporum sic mentium

diversa est temperies.

Primum quidem quod homines ignorent, Deus vero perfectissime noscat omnium hominum cogitationes, fieri potest ut humanum divinumque iudicium de bonis perversisque hominibus differat: ut quos Deus probat, hos homines improbant, quosque homines probant, hos Deus improbet: sic quo tempore amici Jobi ipsum damnabant, eodem Jobum Deus abolvebat. Quin etiam hac in re contraria sunt hominum iudicia, et quos alii præmio, alii supplicio dignos arbitrantur.

Deinde mentium sic diversa est temperies, saltem habita ratione corporis, cum quo junguntur, ut quædam ipso corpore sint infirmiores, quædam fortiores, quædam veluti libratis viribus æquales: quibus omnibus, Deo providente, modo prospera, modo adversa contingunt, prout hæc conducunt ad vitia removenda, vel ad virtutes promovendas: quod tam ignotum est hominibus, quam *illa intima temperies animorum.*

agitari sinat. **298**^a Nam ut quidam^a me quoque excellentior ait; ^b Ἄνδρὸς ἰεροῦ σώμα δυνάμεις ὀκδομοῦσι. Fit autem sæpe, ut ^c exuberans retundatur improbitas. Aliis mista quædam, pro animorum qualitate, distribuit: quosdam^d remordet, ne longa (5) felicitate luxurient: alios duris agitari sinit, ut virtutes animi, patientiæ usu atque exercitatione, confirment. Alii plus æquo metuunt, quod ferre possunt: alii plus æquo despiciunt quod ferre non possunt. Hos, in experimentum sui, tristibus ducit. Nonnulli^e venerandum sæculi nomen, gloriøsæ pretio mortis, emerunt. Quidam (10) suppliciis inextinguibiles exemplum cæteris prætulere invictam malis esse virtutem. Quæ quam recte atque disposite et ex eorum bono, quibus accidere videntur, flant, nulla dubitatio est. Nam illud quoque, quod improbis nunc tristia, nunc optata proveniunt, ex eisdem ducitur causis. Ac de tristibus quidem nemo miratur, quod (15) eos male meritis omnes existimant. Quorum quidem supplicia, tum cæteros ab sceleribus deterrent, tum ipsos, quibus invehuntur, emendat: læta vero magnum bonis argumentum inveniunt, quid de hujusmodi felicitate debeant judicare, quam famulari sæpe improbis cernant. In qua re illud etiam^f dispensari credo, quod est forsitan alicujus (20) tam præceps atque importuna natura, ut eum in scelera potius^g exacerbare possit rei familiaris inopia: hujus morbo Providentia collatæ pecuniæ remedio medetur. Hic lædatam probis conscientiam spectans, et se cum fortuna sua comparans, forsitan pertimescit, ne cuius ei jucundus usus est, sit tristis amissio. Mutabit igitur (25) mores, ac, dum fortunam metuit amittere, nequitiam derelinquit. **299** Alios in cladem meritam præcipitavit indigne acta felicitas. Quibusdam permissum puniendi jus, ut exercitii bonis, et malis esset causa supplicii. Nam ut probis

atque improbis nullum sædus est, ita ipsi inter se improbi nequeunt convenire. Quidni? cum a semet (5) ipsis discerpentibus conscientiam vitiiis quique dissentiant, faciantque sæpe, quæ cum gesserint, non fuisse gerenda decernant? Ex quo sæpe summa illa Providentia protulit insigne miraculum, ut malos mali bonos facerent. Nam dum Iniqua sibi a pessimis quidam perpeti videntur, noxiorum odio flagrantibus ad virtutis frugem redire, dum se eis (10) dissimiles student esse, quos oderant. Sola enim divina vis, cui mala quoque bona sint, cum eis competenter utendo, alicujus boni elicit effectum. * Ordo enim quidam cuncta complectitur, ut quod ab assignata ordinis ratione discesserit, hoc licet in alium, tamen in ordinem relabatur, ne quid in regno Providentiæ liceat temeritati. (15)^h Ἀργαλέον δ' ἐμὲ πάντα θεὸν ὡς πᾶν ἄγορεύειν. Neque enim fas est homini cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere, vel explicare sermone. Hoc tantum perspexisse sufficiat, quod naturarum omniumⁱ proditor Deus, idem ad bonum dirigens cuncta disponit: dumque ea quæ protulit, in sui similitudinem retinere festinat, (20) malum omne de republicæ snæ terminis per fatalis seriem necessitatis^j eliminat. Quo fit, ut quæ in terris abundare creduntur, si disponentem Providentiam spectes, nihil usquam esse perpendas. Sed video jam dudum te et pondere quæstionis oneratum, et rationis prolixitate fatigatum, aliquam carminis exspectare dulcedinem. Accipe (25) igitur^k haustum, quo relectus, firmior in ulteriora contendas.

300 METRUM * VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplis confirmatura divinam Providentiam, hæc est, inquit, lex divinitus constituta, ut pace iniata inter sidera, elementa, anni tempestates, omniaque corpora viventia, hæc perpetuos repetant circuitus ad illud a quo prodierunt, reditura boni cujuslibet principium.*

Si vis celsi jura tonantis

INTERPRETATIO.

^a Forte Hermes Trismegistus.

^b Viri sacri corpus virtutes ædificant.

^c Grassata.

^d Affligit.

^e Posteritatis famam illustri morte consecuti sunt.

^f Ideo fieri.

^g Commovere.

^h Difficile autem est me hæc omnia velut deum eloqui.

ⁱ Creator.

^j Expellit.

^k Poculum.

Si desideras advertere providentiam Dei summi, mente diligenti et pura, considera vertices cæli sublimis.

NOTÆ.

¹ Nam ut quidam me quoque excellentior ait.] *Credidit Hermes Trismegistus, inquit Ascensius, quem Deum effectum fabulatur gentilitas. Græca autem illa verba ἄνδρὸς ἰεροῦ, etc., sic reddi debent: viri sacri corpus virtutes ædificant: quanquam enim, teste Apostolo, II Cor. xii Virtus, in infirmitate perficitur, salus tamen corporis, divitiæ, et cætera: ejusmodi prosperitates non raro conducunt ad virtutem colendam: sic Deo dicent Jobum esse virum justum et colentem Deum, respondit malus genius non esse mirum, cum omnia illi prospera essent. Lib. Job.*

² Ordo enim quidam, etc.] Ut enim rerum omnium creaturarum unum est principium unusque finis, sic necesse est unus sit earundem rerum ordo, una Providentia, quam ut pote infinitam neque animo comprehendere, neque verbis explicare possumus: optime enim Homerus, Iliad. M. Ἀργαλέον δ' ἐμὲ,

D etc., hoc est: difficile autem hæc omnia me tanquam deum eloqui.

* Quod quibusdam vocatur spondaicum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter tertio loco dactylum et quarto spondeum sæpius habet: aliis vero locis, præter hos pedes, etiam anapæstum.

1. Jura tonantis.] *Providentiam Dei: nam cum hæc Providentia ex dictis sit divina ratio in summo omnium principe constituta quæ cuncta disponit, hæc non immerito vocatur jus divinum, sive lex divina. Deinde vero tonans est Deus: cum enim causæ peculiare fulguris, tonitruum, et fulminis vulgo non innotescant, hæc effecta ita soli Deo tribui consueverunt, ut poetæ præsertim nominando fulgurantem, tonantem, et fulminantem, Deum intelligi velint.*

Pura solers cernere mente,
Aspice summi culmina cœli.

301 Illic justo fœdere rerum

5 Veterem servant sidera pacem.

Non sol rutilo concitus igne
Gelidum Phœbes impedit axem.

Nec quæ summo vertice mundi
Flectit rapidos Ursa meatus,

10 Nunquam occiduo lota profundo,
Cætera cernens sidera mergi,
Cupit Oceano tingere flammæ.

Semper vicibus temporis æquis
Vesper seras nuntiat umbras,

15 Revehatque diem Lucifer almam.

Sic æternos reficit cursus
Alternus amor : sic astrigeris
Bellum discors exultat oris.

A Hæc concordia temperat æquis

20 Elementa modis, ut pugnancia
Vicibus cedant humida siccis,
Jungantque fidem frigora flammis,
Pendulus ignis surgat in altum,
Terræque graves pondere sidant.

25 **302** Iisdem causis vere tepenti
Spirat florifer annus odores,
Æstas Cererem fervida siccata,
Remeat pomis gravis autumnus,
Hiemem defluus irrigat imber.

30 Hæc temperies alit, ac profert
Quidquid vitam spirat in orbe :
Eadem rapiens condit, et aufert,
Obitu mergens ortu supremo.
Sedet interea conditor altus,

B 35 Rerumque regens flectit habenas,

INTERPRETATIO.

Hic astra retinent concordiam antiquam rerum, certo fœdere. Sol raptus flamma splendida non impedit cursum frigidum lunæ. Neque Ursa, quæ vertitur circa summum polum mundi, licet hinc nunquam abluta fuerit oceano occiduo, inde vero videat cætera astra abluui, studet abluere suos ignes hoc eodem mari. Semper alterna sed juncta successione temporis stella vespertina indicat tenebras nocturnas, eademque stella matutina refert lucem secundam. Sic amor reciprocus reparat motus perpetuos; sic bellum discors ejectum est a regio-

nibus stelliferis. Concordia ista moderatur elementa justis legibus, ut humida contraria alternis cedant siccis, et frigida inæant pacem cum calidis; ignis suspensus evolet sursum et terra ponderosa subsistat deorsum sua gravitate. His legibus annus florum parens emittit odores tempestate tepida veris, æstas calida coquit messem, autumnus revertitur onustus pomis, pluvia cadens aspergit hiemem. Hæc temperies nutrit producitque corpus omne quod agit vitam in mundo; sed eadem temperies tollit et occultat idem corpus vivens,

NOTÆ.

2. *Pura solers cernere mente.*] *Mente omnibus præjudiciis exuta clare et distincte cognoscere, divinam nimirum Providentiam, hujus autem Providentiæ, judice Philosophia, argumenta sunt ipsæ naturæ leges, quas videmus observari, primum quidem in sideribus, deinde in elementis, postea in ipsis anni tempestatibus, denique in omnibus corporibus viventibus; de quibus seorsum Philosophia dictura est.*

5. *Servant sidera pacem.*] *I. Prædictæ Providentiæ leges observantur in sideribus, nimirum in sole, luna, Ursa, Lucifero et cæteris stellis. Nam, quamvis sol ita sit corpus lucidum, ut ignis haberi possit, juxta illud Eccli. XLIII : Sol exurens montes, radios igneos exsufflans; luna vero ita corpus opacum, ut nisi alieno lumine reluceat, frigida potius quam calida haberi debeat, sol tamen ita movetur, ut lunæ circuitum non impediatur. Similiter Ursa polo, cui nomen dedit, vicina ita movetur circa eundem polum, ut occidentibus cæteris sideribus nunquam occidat. Nec secus Venus, quæ alternis noctem diemque prænuntiat mane Lucifer, sero Vesper, nihil obstantibus cæteris astris constantissime suas alternat vices. Usque adeo verum est sidera præscriptas Providentiæ leges observare. Sed de Lucifero metro 5 lib. 1, de Ursa metro 5 lib. IV, et de sideribus, quæ cum occidunt, poetis dicuntur oceano mergi, passim dictum est.*

19. *Hæc concordia, etc.*] *II. Eadem leges Providentiæ servantur in elementis. Elementum dicitur corpus dividuum, quod ita formatum est, ut ex ipso cætera componantur. Vulgo quatuor admittuntur elementa, nempe ignis, aer, aqua et terra; quæ tum qualitativis, quas vocant alteratrices, cum qualitativis, quas dicunt motrices inter se pugnare perhibentur. Qualitates alteratrices, inquirunt, sunt calor, frigus, humor et siccitas. Qualitates autem motrices sunt levitas et gravitas. Non agitur hic nisi de concordia ejusmodi elementorum, sive ratione qualitatum alteratricium, quæ sic exprimitur (cedant humida siccis, jungantque fidem frigora flammis) sive ratione quali-*

tatum motricium, quæ ita notatur (Pendulus ignis surgat in altum, Terræque graves pondere sidant).

25. *Iisdem causis, etc.*] *III. Iisdem Providentiæ legibus quatuor anni tempestates, nimirum ver, æstas, autumnus et hiems sibi invicem succedunt. Ver suo tepore flores odoresque emittit. Æstas suo fervore messem siccata. Autumnus pomis onustus subit; tandemque hiems ab imbribus, sive ἀπὸ τοῦ ὕδατος, pluvie, dicta, pluvii agros irrigat : quæ omnia evidentissime hic proponuntur.*

30. *Hæc temperies, etc.*] *IV. His etiam divinæ Providentiæ legibus corpora viventia primum quidem in utero formata aluntur, deinde in auras prodeunt, tandemque peracto vitæ cursu moriuntur : quod admirabile quidem est generatim, sed longe admirabilius speciatim spectatum.*

34. *Sedet interea, etc.*] *V. Philosophia docet, illas corporum vicissitudines oriri a Deo providente. Hinc Deus ab eadem Philosophia vocatur conditor, moderator, rex, dominus, fons, origo, lex et sapiens arbiter : ut scilicet his nominibus eam quam insitam habemus Dei ideam notionemve, sed perturbationibus obscuratam, et veluti sopitam illustret, suscietque : hac quippe idea seu potius Deo ipso docente, tandem aliquando cognoscemus solum Deum esse propria causam prædictorum motuum quos miramur, sive in sideribus, sive in elementis, sive in aliis ejusmodi corporibus : sicut non minus pie quam docte demonstravit auctor libri de Inquisitione veritatis. Hinc eadem Philosophia nunc docet, non solum quietem, sed etiam motum corporum, imo et modos quibus corpora moventur, esse ab ipso Deo providente. Sisteit retrahens ac vaga firmat : ecce quietem, motu concitat ire : ecce motum ipsum ; rectos revocans ius, flexuos iterum cogat in orbem : ecce modos motus. Atque ne putares Deum id officii commisisse naturæ euidam, formæ, qualitativis, accidentibus et cæteris ejusmodi, Philosophia addit, fore ut, nisi Deus ipse hæc præstaret, quæ nunc stabilis continet ordo, dissepta suo fonte fatiscant.*

Rex et dominus, fons et origo,
Lex et sapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Sistit retrahens, ac vaga firmat.

- 40 **303** Nam nisi rectos revocans itus,
Flexos iterum cogat in orbis,
Quæ nunc stabilis continet ordo,
Dissepta suo fonte fatiscant.
Ilic est cunctis communis amor,
45 Repetuntque boni sine teneri.
Quia non aliter durare queunt,
Nisi converso rursus amore
Refluant causæ, quæ dedit esse.

304 PROSA VII.

ARGUMENTUM. -- *Sic ergo, inquit Philosophia, omnis fortuna, sive hæc prospera fuerit, sive adversa, ut pote quæ a Deo providente oritur, ad ipsum Deum refertur, ut sit bona, nec nisi abutentium vitio mala: sic probos prospera remunerare, adversa exercere; improbos vero adversa punire, prospera emendare debet.*

Jamne igitur vides, quid hæc omnia, quæ diximus, consequatur? Quidnam? inquam. ^a Omnem, inquit, bonam prorsus esse fortunam. Et ^b qui, inquam, fieri potest? Attende, inquit, cum omnis fortuna vel jucunda, vel aspera, tum remunerandi exercendive (⁵) bonos, tum puniendi corrigendive improbos causa deferatur; omnis bona est, quam vel justam constat esse, vel utilem. Nimis quidem, inquam, vera ratio;

INTERPRETATIO.

illud delens morte ultima. Interim Deus, summus omnium creator, sedet, et disponens moderatur veluti frenis res omnes, ipse princeps, dominus, principium, origo, lex et prudens moderator æqui; ac quæcumque dat motu cieri, hæc continens moratur firmatque commota. Nisi enim Deus prohibens itiones rectas, rursus promoveret circuitiones, ea quæ jam cohærent aerie firma, a suo principio avulsa perirent. Hoc est studium commune omnibus, omnia student teneri fine boni: quoniam quæ Deus condidit, hæc non possunt aliter perseverare, nisi amore iterum converso quidam fiat

^c circuitus causarum.

^a Utranque fortunam, nempe prosperam et adversam esse bonam.

^b Quomodo.

^c Incredibiles.

^d Quare.

^e Ita homines vulgo loquuntur, et quidem sæpius.

^f Quare non?

^g Incredible.

^h Intulerimus.

ⁱ Consequitur.

NOTÆ.

44. *Hic est cunctis communis amor.*] Amor proprie non est nisi mentis, huc, quo Deus saltem generatim impellit, propendentis; sed, propter quamdam similitudinem, amor dicitur etiam corporum, quatenus illa huc etiam, quo Deus impellit, sed mente humana rectius tendunt. Quare cum Deus non agat nisi propter semetipsum, hæc corpora Deus non impellit nisi ad se: unde eadem corpora, ut pote quæ student hoc pacto boni fine teneri, ad Deum pariter tendunt. Sicque sit circuitus causarum primæ scilicet causæ et finis ultimi; quatenus omnia, quæ oriuntur a Deo tanquam a causa prima, revertuntur ad ipsum Deum tanquam ad finem ultimum; ita ut sine illo cum amoris tum causarum circuitu quæ Deus dedit esse, hæc aliter durare non possent.

¹ *Inopinabiles.*] *Incredibiles*, et, ut loquitur Cicero, *paradozas*. Scilicet vulgus præcipitatione et præjudicio judicans, id putat incredibile, quod sapientibus clara et distincta cognitione judicantibus verissimum certissimumque videtur: cujus rei plura sunt exempla apud philosophos, ut de lumine, de coloribus, et cæteris ejusmodi. Sic ergo *id hominum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorundam malam esse fortunam.* Quare Philosophia, ipsius vulgi sermonibus utens, probat omnem fortunam esse bonam, nec nisi

A et, si quam paulo ante docuisti Providentiam fatumve considerem, firmis viribus nixa sententia. Sed eam, si placet, inter eas quas ¹ e inopinabiles paulo ante posuisti, (10) numeremus. ^d Qui? inquit. Quia ^e id hominum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorundam malam esse fortunam. Visne igitur, inquit, paulisper vulgi sermonibus accedamus, ne nimium velut ab humanitatis usu recessisse videamur? Ut placet, inquam. **305** ^a Nonne igitur bonum censes esse, quod prodest? Ita est, inquam. Quæ vero aut exercet, aut corrigit, prodest. Fateor, inquam. Bona igitur. ^f Quidni? Sed hæc eorum est, qui vel in virtute positi, contra aspera bellum gerunt, vel a vitiis declinantes, virtutis iter arripiunt. (³) Negare, inquam, nequeo. Quid vero jucunda, quæ in præmium tribuitur bonis, num vulgus malam esse decernit? Nequaquam: verum uti est, ita quoque esse optimam censet. Quid reliqua, quæ, cum sit aspera, justo supplicio malos coerceat, num bonam populus putat? Imo omnium, inquam, quæ excogitari possunt, judicat (10) esse miseriam. Vide igitur ne opinionem populi sequentes quiddam valde ^g inopinabile ^h confecerimus? Quid? inquam. Ex his enim, ait, quæ concessa sunt, ⁱ evenit eorum quidem, qui vel suat in possessione, vel in propectu, vel in adeptione virtutis, omnem, quæcumque sit, bonam; in improbitate vero manentibus, omnem pessimam esse (15) fortunam. Hoc, inquam, verum est, tametsi nemo audeat

abutentium vitio malam aliquam esse.

^a *Nonne igitur bonum, etc.*] I. Philosophia probat vulgo omnem fortunam esse bonam argumento, quod vocant *ad hominem*. Cum utile, quoddam sit genus boni, etiam vulgo, cui familiaris est, bonum aliud honestum, aliud jucundum, aliud utile censeri, idcirco quidquid utile est, illud, etiam vulgo, bonum habeatur necesse est. Atqui fortuna utraque utilis est, quippe quæ aut exercet aut corrigit. Nimirum fortuna omnis vel proborum est vel improborum; quæ rursus vel adversa solet haberi vel prospera. 1° Si hæc fortuna adversa fuerit proborum, eorum videlicet qui virtutem colunt, hæc iidem prodest, aut ad ipsos absolvendos a peccatis præteritis, aut ad ipsos a futuris servandos, aut ad eosdem ad virtutem majorem promovendos. 2° Si eadem fortuna prospera fuerit eorundem proborum, hæc vulgi etiam opinione optima est, non solum quia merces est virtutis præteritæ, sed etiam quia ejusdem virtutis futuræ materia est. 3° Si fortuna adversa fuerit improborum, hæc justum est vitiorum supplicium præteritorum et futurorum frenum. 4° Si fortuna prospera fuerit ipsorum improborum, hæc non nisi illorum vitio mala est: nam

confiteri. Quare, inquit, ita vir sapiens moleste ferre A non debet, quoties in fortunæ certamen adducitur : ut virum fortem non decet indignari, quoties increpuit bellicus tumultus. Utrique enim, huic quidem gloriæ propagandæ, illi vero confirmandæ sapientiæ difficultas ipsa, materia (20) est. Ex quo etiam ^a virtus vocatur, quod suis viribus nitens non superetur adversis. Neque enim vos in ^b propectu positi virtutis, ^c diffuere deliciis, et ^d emarcescere voluptate venistis, prælium cum omni fortuna nimis acre ^e conseritis, ne vos aut tristes opprimat, aut jucunda corruptat : firmis ^f medium viribus occupate. Quidquid autem (25) infra subsistit, aut ultra progreditur, habet contemptum felicitatis, non habet præmium laboris. **306** ¹ In vestra enim situm manu, qualem vobis fortunam formare malitis. Omnis enim, quæ videtur aspera, nisi aut exercet, aut corrigit, punit.

^a Virtus a viribus est appellata.

^b Progressu.

^c Abundare.

^d Putrescere.

^e Committitis.

^f Mediocritatem, in qua virtus versatur, tenete.

Agamemnon Atrei filius, postquam militavit in Tro-

¹ In vestra situm manu, etc.] II. Philosophia ostendit, fortunam nullam esse malam nisi abutentium vitio : quia quæ bona, sunt extra hominis voluntatem, hæc pro bona, aut mala ejusdem hominis voluntate, bona censi possunt aut mala. Voluntas quippe in moribus præcipue spectatur. Atqui fortuna, sive prospera, sive adversa, ut patet ex dictis, bonum est extra hominis voluntatem existens. Hæc igitur fortuna ita bona, ut nisi abutentium mala voluntate, aut vitio nunquam sit mala : quare cum improbi, quatenus in sua improbitate perseverant, sua semper abutantur prospera fortuna, idcirco Philosophia concludit omnem improborum fortunam esse pessimam : proborum vero semper bonam : quia omnis fortuna, quæ probis videtur aspera, hos, nisi exercet aut corrigit, punit : neque hi etiam probi, ad æternam felicitatem nisi fortuna, quæ iisdem videtur aspera, perveniunt : siquidem

* Quod dicitur Sapphicum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet coreum, spondeum, dactylum, et duos coreos habet. Clauditur tamen hoc carmen versu Adonio, qui dactylo et spondeo constat, quique post tertium quemque versum Sapphicum, poni solet.

1. *Bella bis quinis, etc.*] I. Philosophia probat exemplo Agamemnonis, hominem non frui optatis, nisi post susceptos toleratosque multos labores. Nimirum Paris, Priami regis Trojanorum filius, instructa classe in Græciam profectus ad Menelaum Spartæ regem pervenit, Helenamque ejus uxorem rapuit : quod inique ferens Agamemnon Atrei filius et prædicti Menelai frater, convocatis Græciæ principibus transfretavit in Phrygiam, Trojam obsedit, eamque post decennale bellum dolo captam, ferro et igne populatam est. Sed idem Agamemnon Trojam obsessurus, cum ad Aulidem Bœotiæ portum venisset, ibique suum exercitum recenseret, Dianæ cervum ignarus occidit : quamobrem Diana irata, immissa pestilentia, ventis suppressit. Consuluerunt oraculum, a quo responsum est, non ante pacificatos fore deos, quam Iphigenia Agamemnonis ipsius filia immolata fuisset. Obsequitur pater, ipsiusque sacerdotis officio functus,

307 METRUM · VII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia probat exemplis Agamemnonis, Ulyssis et Herculis, homines optatis non frui, nisi post exantlatos multos labores.*

Bella bis quinis operatus annis
Ultor Atreides, Phrygiæ ruinis
Fratris amissos thalamos piavit.
Ille dum Graiæ dare vela classi
5 Optat, et ventos redimit cruore,
Exiit patrem, miserumque tristes
Fœderat gnatæ jugulum sacerdos.
308 Flevit amissos Ithacus sodales,
Quos ferus, vasto recubans in antro,
10 Mersit immani Polyphemus alvo.
Sed tamen, cæco furibundus ore,
Gaudium mœstis lacrymis rependit.
Herculem duri celebrant labores ;
Ille Centauros domuit superbos,

INTERPRETATIO.

B janos decem annis, vastata Troja ulciscendo piavit uxorē sui fratris Menelai raptam a Parido; sed antea idem Agamemnon volens dare vela navibus Græcis redimensque ventos (qui ipsi negabantur propter cervum Dianæ ab ipso occisum) sanguine effuso, deposuit pietatem paternam, et ipse sacerdotis officio functus, jugulavit mœstus Iphigeniam suam miseram filiam.

NOTÆ.

filiam jugulavit : sicque post multas calamitates multosque labores tandem aliquando apsis potitus est. Virgil. Æneid. II, v. 108 :

Sæpe fugam Danaï Troja copiere relicta
Moliri : et longo fessi discedere bello,
Fecissentque utinam ! Sæpe illos aspera ponti
Interclusit hiems, et terruit auster euntes.
Præcipue, cum jam hic urabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
Mittimus ; isque adytis hæc tristia dicta reportat :
Sanguine placastis ventos, et virginis cæsa
Cum primum Iliacas Danal venistis ad auras.

8. *Flevit amissos Ithacus sodales.*] II. Eadem Philosophia probat exemplo Ulyssis, hominem non ante perfundi lætitia, quam tristitia affectus fuerit. Scilicet Ulysses rex Ithacæ et Dulichii insularum, de quo jam locuti sumus metro 5 hujus libri, inter alios suos casus in Siciliam delatus est, et antrum ejusdem Cyclopi una cum sociis suis ingressus. Cyclops ille Polyphemus dictus, ferebatur Neptuni filius, ingenti corpore præditus, sed uno duntaxat oculo, quem in fronte habebat. Devoraverat jam quosdam ex comitibus Ulyssis, reliquos eodem mortis genere perempturus, cum Ulysses sibi non minus quam superstibus sociis metuens, Polyphemum inebriavit altoque sopore obrutum clava, aut adusto stipite, excæcavit ; tum socios et semetipsum sub arietum villis implicuit, tandemque omnes una cum grege ex antro egressi tantam habuerunt lætitiarum, quantum tristitiam ex morte sociorum, et suo periculo conceperant.

15. *Herculem duri celebrant labores.*] III. Philosophia exemplo Herculis, probat non comparari cœlum nisi post superatos plures terræ labores. Hercules quippe Jovis, et Alcieniæ filius, Junoni propterea sic invisus fuit, ut novis periculis semper, agente eadem Junone, fuerit objectus. Ut ab aliis, sic a Philosophia nunc referuntur duodecim Herculis labores, sed alio et genere et ordine.

14. *Ille Centauros, etc.*] Primus Herculis labor. Centauri Thessaliæ populi secus Pelion montem habitantes, qui quod primi equos domare, et ex illis pugnare cœperint, ab aliis gentibus ceu monstra,

- 15 **309** Abstulit sævo spoliū leoni,
 Fixit et certis volucres sagittis :
 Poma cernenti rapuit draconi,
 Aureo lævam gravior metallo :
 Cerberum traxit triplici catena.
 20 Victor immitem posuisse fertur
 Pabulum sævis dominum quadrigis.
310 Hydra combusto periiit veneno,

- A Fronte turpatus Achelous amnis,
 Ora demersit pudibunda ripis.
 25 Stravit Antæum Libycis arenis,
 Cacus Evandri satiavit iras,
 Quosque pressurus foret altus orbis
 Setiger spumis humeros notavit.
 Ultimus cælum labor irreflexo
 30 Sustulit collo, pretiumque rursus

INTERPRETATIO.

Ulysses rex Ithacæ doluit socios perditos, quos Polyphemus crudelis, incolens cavernam magnam, demisit in suum ventrem ingentem: attamen hic Polyphemus, vultu excæcato furiosus, restituit lætitiā pro fletibus tristibus eidem Ulyssi. Labores molesti commendant Herculem; hic vicit centauros arrogantes, abstraxit pellem a lione crudeli, transfodit aves Stymphalides telis inevitabilibus: abstulit poma serpenti vigili, generis manu metallum aureum. Duxit Cerberum tricipitem tribus vinculis. Perhibetur victor præbuisse Diomedem crudelem devorandum suis equis crudelibus.

Victore eodem Hercule serpens multorum capitum occubuit, ejus veneno extincto flammis, Achelous fluvius, infamatus facie propter cornu avulsum involvit vultum pudendum suis littoribus. Idem Hercules interfecit Antæum in agris Libyæ, Cacus ab eodem Hercule occisus compevit iras Evandri sui adversarii. Aper maculavit sua spuma humeros Herculis, quos cælum sublime erat pressurum. Cælimus tandem labor Herculis in hoc versatur, quod idem portaverit cælum collo immoto: unde iterum meruit cælum, veluti mercedem

NOTÆ.

quæ partim homines partim equi forent, cogitabantur: unde etiam *hippocentauri* dicti sunt, et propterea nunc vocantur *superbi*. Hos autem idcirco aggressus occidit Hercules, quod iidem ad antrum Pholi, qui Herculem susceperat hospitio, quasi injuriam illaturi accessissent.

15. *Abstulit sævo spoliū leoni.*] Secundus Hercules labor. In silva Nemea leo erat magnitudinis inusitæ, neque ferro, neque ære penetrabilis: unde hunc de cælo lapsum dicebant: eundem persecutus Hercules sola manuum vi interfecit, interfectique pelle telis impervia vestitus, quoad vixit, inaccessit.

16. *Fixit et certis volucres sagittis.*] Tertius Hercules labor. Aves a Stymphalo urbe, monte, aut lacu dictæ Stymphalides tantæ magnitudinis ferebantur, ut radios solis obumbrarent, tantæque rapacitatis, ut totam Arcadiam devastarent. Has Hercules, ut ait Diodorus Siculus l. iv, constructo æneo crepitaculo et ingente per id sonitu excitato abegit; aut potius, ut Catullus suis versibus exponit, sagittis suis confixit. De his avibus Lucretius l. v:

Uncisque timendæ

Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes.

17. *Poma cernenti rapuit draconi, etc.*] Quartus Hercules labor. Hesperides filiæ Hesperii, qui frater Atlantis fuit; videlicet Ægle, Arethusa, et Hesperethusa, ad Lixum Mauritanix oppidum feruntur hortos incoluisse aureis arboribus pretiosos, et a vigili dracone custoditos. Sed draconem interfecit Hercules, fructusque ablatos ad vitricum Euristheum detulit. Ex illo Hesperidum horto Venus fertur accepisse mala aurea, quibus dispersis Hippomenes Atalantam cursu superavit. *Lævam gravior:* intellige hanc particulam, *secundum:* sicut Virgilio dicitur 1 Æn., v. 593, *os humerosque deo similis.*

19. *Cerberum traxit triplici catena.*] Quintus Hercules labor. Pirithous Ixionis filius, mortua Hippodame uxore, convenit cum Theseo, nullam ut uxorem nisi ex Jove natam ducerent. Hinc Theseus Helenam rapuit: Pirithous vero meditatus Proserpinam Plutonis conjugem rapere, comitantibus Theseo et Hercule, ad inferos descendit. Verum Pirithous primo impetu a Cerbero interfecit, cui cum Theseus optem ferre conaretur, vivus in ditis potestatem pervenit, et ab eo vincitus, donec Hercules Cerberum tricipitem triplici catena vincium teneret. De Cerbero diximus metro 12 lib. iii.

20. *Victor immitem, etc.*] Sextus Hercules labor. Diomedes rex Thraciæ sic parvus hordei fuit, inquit Apuleius l. vii Met., *ut edacium jumentorum famem*

corporum humanorum largitione sedaret: unde Ovid.:

Non tibi subcurrat crudi Diomedis imago,
 Efferus humana qui dape pavit equos?

Sed tyrannum hunc Hercules iisdem equis devorandum objecit.

22. *Hydra combusto periiit veneno.*] Septimus Hercules labor. Hydra serpens non solum in terra vivax, verum etiam in aquis: unde illi nomen ab ὕδωρ, *aqua*, in Lerna palude inter Myconas et Argos habitabat: quare dicitur Lernaæ pestis. Septem aut, ut aliis placet, quinquaginta habebat capita, quorum si quædam abscissa fuerant, alia duplicato numero renascebantur. Hercules autem, admoto ad singula vulnera igne, bestiam tandem interfecit.

23. *Fronte turpatus Achelous amni.*] Octavus Hercules labor. Achelous filius Oceani et Tethyos cum Hercule pugnavit pro Dejanira filia Œneï regis Cælidoniæ: sed Achelous viribus impar se vertit primum quidem in serpentem, deinde in taurum, cui Hercules amputavit cornu, quod Copiæ comiti fortunæ datum est: unde Achelous uno turpis cornu sese occultavit in fluvio cognomine. Non opus est, me monere hic *turpatus* ultimam producere propter viam *cæsura*: cuius rei infinita sunt exempla apud poetas.

25. *Stravit Antæum Libycis arenis.*] Nonus Hercules labor. Antæus Neptuni ex terra filius tanto corpore præditus, ut in quadraginta cubitos excreverit. Hic cum Hercule congressus, quoties membra deficiebant, toties, tacta terra, recreabatur, quod animadvertens Hercules, eundem in aere pressum interfecit.

26. *Cacus Evandri satiavit iras.*] Decimus Hercules labor. Cacus Vulcani filius, qui Latium undique latrociniis suis infestabat, ne ipsi quidem Herculi pepercit: hujus quippe boves noctu cauda versisque propterea vestigiis in antrum suum traxit: sed hom mugitu admonitus Hercules, receptis bobus, Cacum exstinxit, ultus injuriam Evandri, cuius Cacus hospes fuerat, aut, ut alii volunt, servus.

28. *Setiger spumis humeros notavit.*] Undecimus Hercules labor. Aper Erymanthus in Arcadia, quod hic immensæ molis erat, regionem undique vastabat: hunc Hercules adduxit ad Eurystheum; sed quia tunc aper ille ab Hercule non fuerit interfecit, idcirco nunc dicitur duntaxat *humeros Herculeos spumis notasse*, quos humeros *pressurus erat altus orbis*: quoniam Hercules fertur suis humeris cælum portasse: unde

29. *Ultimus cælum labor irreflexo.*] Duodecimus Hercules labor. Atlas rex Mauritanix cælum humeris sustinuisse fertur, quem ut tanto onere liberaret

Ultimi cælum meruit laboris.

311 Ite nunc fortes, ubi celsa magni
Ducit exempli via : cur inertes

A Terga nudatis? superata tellus

35 Sidera donat.

INTERPRETATIO.

ultimi præsertim sui favoris. Ergo agite, generosi homines : quandoquidem magnum exemplum vobis mon-

strat iter sublime : quare desidiosi ostenditis dorsum fugiendo? terra victa dat cælum.

NOTÆ.

Hercules, hic suos humeros cælo supposit, quo ultimo præsertim labore meruit cælum, et in deorum colligium translatus, Martis, ut quidam putant, stella.

Porro omnium istorum Herculis laborum descriptiones ita frequentes sunt apud poetas, ut nullius poetæ hac de re conscripta carmina referenda esse putaverimus. Sed omittere hic non debemus, quod doctissimus Huetius in aureo suo Demonstrationis evangelicæ libro de Hercule nuper edidit, nempe propos. 4 de lib. Josue, n. 13 : *Pervulgata, inquit, hæc est doctorum hominum sententia, plures fuisse Hercules, et gesta omnium a Græcis fuisse in unum Thebanum collata, seu potius fortibus quibusque viris Herculis nomen fuisse impositum. Tres statuit Diodorus : Ægyptium, Creticum, et Thebanum. Tres Arrianus lib. II de Exped. Alexandri : Ægyptium, Tyrium, et Græcum; quibus Indium præterea addit in Indicis ex Megasthene. Herculem alii antiquissimum arbitrantur Phœnicium, secundum Ægyptium, postremum ac recentiorum Thebanum. Quidam Ægyptios duos agnoscunt, Herodotus duos Græcos, Deum alterum, alterum Herorem; Cicero sex; duodecim alii; quidam etiam longe plures. Ego omnino unicum, cumque Josuam fuisse statuo; nam quæ tribuuntur aliis, ad Josuam omnia commode referri posse vides.*

32. *Ubi.*] Non locus hic significatur : alias dicendum fuisset *quo ducit* : sed potius causa cur fortibus viris sit eundem, quemadmodum Cicero dixit : *Ubi semel quis pejeraverit, ei credi postea non oportet.*

35. *Ducit exempli via.*] Agamemnonis, Ulyssis, et Herculis, quorum laboribus docemur, vitii quidem facile iter, sed amarum finem; virtutis vero difficilem viam, sed dulcem exitum. Seneca in Hercule *Œtæo*, v. 1983 :

Nunquam Stygias fertur ad umbras
Incluta virtus : vivite fortes,
Nec Lethæos sæva per amnes
Vos fata trahent : sed cum summas
Exiget horas consumpta dies
Iter ad superos gloria pandet.

34. *Terga nudatis.*] Similitudine desumpta a militibus, quibus turpe est propositis magnis præmiis, et dicitibus generosis præeuntibus, terga vertere in prælio, significatur turpe pariter menti humanæ, ipsam proposita vita æterna, pluribusque sancis viris exemplum monstrantibus, averti a Deo et ad res cæteras converti : hinc additur : *Superata tellus sidera donat*, quasi dicatur : quæ mens inconcussa corpus voverit, hæc Deo æternum adhærebit. Matth. XI : *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.*

LIBER QUINTUS.

312 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — Quod omnia providenti nihil possit esse inopinatum, quodque casus eventum si: inopinatum, propterea Boetius objicit fore ut posita divina Providentia nullus esset casus : sed huic respondet Philosophia, quæ rationem de casu ita esse de nomine, ut, pro diverso nominis usu, casus negari possit et asseri.

Dixerat ^a, orationisque cursum ¹ ad alia quædam tractanda atque expedienda vertebat. Tum ego, Recta quidem, inquam, exhortatio, tuæque prorsus auctoritatis dignissima. Sed quod tu dudum de Providentia quæstionem pluribus implicitam esse dixisti, re ^b ex-
terior. (5) Quæro enim an esse aliquid omnino, et

C quidnam esse casum arbitrare. **313** Tum illa : Festino, inquit, debitum promissionis absolvere, viamque tibi, qua ^c patriam reveharis, aperire. Hæc autem etsi perutilia cognitu, tamen ^d a propositi nostri tramite paulisper aversa sunt : verendumque est, ne ^e devlis fatigatus, ad emetiendum rectum iter sufficere (5) non possis. Ne id, inquam, prorsus verere. Nam quietis mihi loco fuerit ea, quibus maxime delector, agnoscere. Simul cum ^f omne disputationis tuæ latus indubitata fide constiterit, nihil de sequentibus ^g ambigatur. Tum illa : ^h Morem, inquit, geram tibi; simulque sic ⁱ exorsa est. ^j Si quidem, inquit, aliquis eventum temerario (10) motu, nullaque

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.

^b Reipsa.

^c In patriam reducaris.

^d Ab instituto nostro aliquatenus aliena.

^e Extraneis quæstionibus.

D ^f Omnis circumspectio tuæ quæstionis.

^g Dubitetur.

^h Obsequar.

ⁱ Incœpit.

^j Quod si.

NOTÆ.

¹ *Ad alia quædam tractanda.*] Quæ enim jam dicenda sunt de casu, hæc non pertinent ad præsens institutum, nisi instar cujusdam appendix accessio-nisve, et, sicut loquuntur, *per accidens*. Quocirca statim dicit Philosophia, hæc, etsi perutilia cognitu, tamen a propositi sui tramite paulisper aversa esse.

² *Patriam reveharis.*] *Usurpavi* ab auctoribus, inquit Servius, ut in quæstione quo vel addant vel detrahant præpositionem. Sic Virgil. I Æn., v. 6 :

Italiam fato profugus Lavinaque venit
Littora.

³ *Omne disputationis latus.*] Ut antecedentia, comitantia, consequentia, vulgo dicimus *facies* quæstionis : *Les choses que nous considérons*, dit l'auteur du livre de la Recherche de la vérité, *ne nous paraissent jamais entièrement évidentes que lorsque l'entendement en a examiné tous les côtés et tous les rapports.*

⁴ *Si quidem aliquis eventum, etc.*] Deinceps Philosophia varios usus exponit hujus nominis, *casus*, doctæque quo modo *casus* rejici debeat et admitti. Scilicet *casus* dicitur a *cadere*, ea notione qua *cadere* idem est quod *evenire* : quamobrem *casus* generatim

causarum connexionem productum, casum esse definiat, nihil omnino casum esse confirmo, et ^a præter subjectæ rei significationem inanem prorsus vocem esse decerno. Quis enim, coercente in ordinem cuncta Deo, locus esse ullus temeritati reliquus potest? Nam nihil ex nihilo existere, vera sententia est; cui nemo (15) unquam veterum ^b refragatus est, quanquam id illi non de ^c operante principio, sed de materiali subjecto, hoc est, de natura omnium rationum, quasi quoddam jecerint fundamentum. At si nullis ex causis aliquid oriatur, id de nihilo ortum esse videbitur. Quod si hoc fieri nequit, nec casum quidem hujusmodi esse possibile est, qualem paulo (20) ante definivimus. Quid igitur, inquam, nihilne est, quod vel casus, vel fortuitum jure appellari queat? An est aliquid, tametsi vulgus lateat, cui vocabula ista convenient? **B** Aristoteles ^d meus id, inquit, in *Physicis*, ^e et brevi, et veri propinqua ratione definiit. Quoniam, inquam, **314** modo? Quoties, ait, aliquid cujuspiam rei gratia geritur, aliudque quibusdam de causis, quam, quod intendebatur, obtingit, casus vocatur: ut si quis colendi agri causa fodiens humum, defossi auri pondus inveniat. Hoc igitur fortuito quidem creditur accidisse; verum (5) non de nihilo est. Nam proprias

A causas habet: quarum improvisus, inopinatusque concursus casum videtur operatus. Nam nisi cultor agri humum foderet, nisi eo loci pecuniam suam depositor obruisset, aurum non esset inventum. Hæ sunt igitur fortuiti causæ ^f compendii, quod ex obviis sibi et confluentibus causis, non ex gerentis intentione (10) provenit. Neque enim, vel qui aurum obruit, vel qui agrum exercuit, ut ea pecunia reperiretur, intendit, sed, uti dixi, quo ille obruit, hunc fodisse ^g convenit, atque concurrat. Licet igitur definire casum esse inopinatum, ex confluentibus causis, in his, quæ ob aliquid geruntur, eventum. Concurrere vero atque confluere causas facit ordo ille inevitabili (15) connexionem procedens, qui de Providentiæ fonte descendens, cuncta suis locis, temporibusque disponit.

315 METRUM · PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Sicut, inquit Philosophia, fortuitus esse potest navium constanti duorum fluminum cursu abreptarum occursus, ita casus constantibus divinæ Providentiæ legibus regitur.*

Rupis Achæmenis scopulis, ubi versa sequentum
Pectoribus figit spicula pugna fugax,

316 Tigris et Euphrates uno se fonte resolvunt,
Et mox adjunctis dissociantur aquis.

INTERPRETATIO.

^a Quæ nullam rem subjectam significet.

^b Contradixit.

^c Non de causa efficiente, sed de materia tantum sive de re quæ modificatur: quasi dixerint modum sive rationem non esse nihili.

^d Philosophus.

^e Lib. II, cap. 5.

^f Quæstus sive utilitatis.

^g Contingit.

Quemadmodum Tigris et Euphrates profluunt, veluti ex eadem origine, ex sacis montis Persici, ubi Parthus dimicans fugiendo infigit sagittas conversas cordibus

NOTÆ.

nihil est aliud quam eventus. Verum eventus ille duobus modis dici potest: primum quidem nulla; deinde aliqua causarum connexionem productus. Si casus dicatur eventum temerario motu, nullaque causarum connexionem productum, certe casus nihil est præter inanem vocem: cum enim nihilum non possit esse ullius rei causa, eventum omne aliquam habeat causam, saltem exteriorē, necesse est. Si vero casus dicatur eventum aliqua causarum connexionem productum, sed præter notionem voluntatemque agentis, distinguendum est. Vel enim causa hæc, præter cujus notionem voluntatemque eventum dicitur fieri, est prima, nimirum Deus; vel est secunda, nempe homo. Si causa hæc fuerit prima, nullus omnino casus est: quandoquidem nullum eventum producit præter notionem voluntatemque Dei: cum concurrere ac confluere causas, ut nunc dicitur, faciat ordo ille inevitabili connexionem procedens, qui de Providentiæ fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit. At si prædicta causa fuerit secunda, casus potest admitti: quia sæpe eventum producit præter notionem et voluntatem hominis: ut si quis colendi agri causa fodiens humum defossi auri pondus inveniat: quanquam enim causa aliqua fuerit, quæ aurum obruerit, quanquam etiam aliqua causa sit, quæ exercendo terram aurum detexerit, quia tamen aurum præter notionem voluntatemque agricolæ invenitur ab ipso agricola, idcirco eventum illud casus appellatur: ex quo conficitur hæc casus definitio, *Inopinatum ex confluentibus causis, in his quæ ob aliquid geruntur, eventum.* Quare cum bestię, plantę, et corpora inanimata non habeant proprie notionem voluntatemque, præter quas eventum producat, ideo his nullus est casus.

* Quod vocatur elegia. Elegia autem est carmen

C constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior hexameter, posterior pentameter, sicut dictum est in 1 met. lib. 1.

1. *Rupis Achæmenis scopulis.*] *Ex monte Persico.* Achæmenia enim Persis est, aut saltem ipsius Persidis pars sic dicta ab Achæmene, qui, apud Herodotum l. Hist. IV, primus Persarum rex, a quo omnes reges usque ad Darium descenderunt. Hinc Horatius l. II Carm., od. 12, *Num tu quæ tenuit dives Achæmenes*, id est Persarum rex, et lib. III, od. 1, *Achæmeniumque costum*, hoc est unguentum Persicum. Achæmenia autem hic quibusdam est Armenia, mons vero ille est mons Taurus: quod Sallustius, auctor certissimus, ut legitur in fragmentis Historiæ ejusdem Sallustii, *asserit Tigrim et Euphratem uno fonte manare in Armenia, qui per diversa eunte longius dividantur, spatio medio relicto multorum millium; quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur.*

1. *Ubi versa sequentum, etc.*] Hic agitur de Parthis, iis scilicet populis, qui e Scythiis oriundi ad eas usque Asiæ regiones, quæ Tigris et Euphrate fluminibus alluuntur, suum protulerunt imperium. Hi autem populi erant formidolosi suis præsertim sagittis, quas inter fugiendum in insequentes ita retorquebant, ut in versa hostium pectora has vibrarent: tum versis subito equis pugnam instaurarent: unde Virgil. III, *Georg.*, v. 31:

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

3. *Tigris et Euphrates.*] Tigris a celeritate sic dictus propter sagittam Persica lingua cognominem, flumen est, quod oritur in Armenia, si non ex eodem fonte, quemadmodum ait prædictus Sallustius, saltem ex eodem monte, ex quo Euphrates: tum fluctibus Mesopotamiam alluentibus induit in Euphratem, cum

5 Si coeant, cursumque, iterum revocentur in A

Fors patitur frenos, ipsaque lege meat.

[unum,

318 PROSA II.

Confluat alterni quod trahit unda vadi :
Conveniant puppes, et vulsi flumine trunci,
Mistaque fortuitos implicet unda modos :

ARGUMENTUM.— *Dubitantem Boetium, an propter prædicta, neganda sit mentis humanæ libertas, docet Philosophia suam esse cuilibet menti libertatem, varique hujus genera exponit.*

10 Gurgitiis et lapsi defluus ordo regit.

. Animadverto, inquam, idque uti tu dicis ita esse consentio. Sed ¹ in hac cohærentium sibi serie causarum, estne ulla nostri arbitrii libertas, an ipsos quoque humanorum motus animorum fatalis catena

317 Sic, quæ permissis fluitare videtur habentis,

INTERPRETATIO.

insequentium, statimque duo illa flumina separantur suis aquis divisis. Si conveniant et rursum redigantur in unum cursum, tum quod aqua utriusque fluvii defert, illud coibit, quare naves truncique abrepti fluvio coibunt et aquæ permixtæ confundent suos fluctus fortuitos,

quos tamen incertos eventus ipsa terra declivis, et series fugax fluminis labentis moderatur; similiter casus, qui videtur contingere nullo duce et veluti laxatis habentis, regitur ceu passus frenos, idemque accidit imperio Dei providentis.

NOTÆ.

quo in sinum Persicum influit. De hoc fluvio loquitur B Virg. 1 eclog., v. 62 :

Ante pererratis amborum finibus exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Euphrates vero sic vocatus propter lætitiâ quam incolis affert sua inundatione agros secundans, est aliud flumen, quod ex prædictis Armeniæ montibus pariter oritur. Mesopotamiam, ut Nilus Ægyptum, exundans secundat et, adjunctis Tigris fluctibus in Persicum sinum labitur. De hoc locutus Virgilius, ut significaret bellum Parthorum, quorum terminus erat Euphrates, 1 Georg., v. 509 :

Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum.

Nec possum omittere quod Q. Curtius, l. v, dicit de utroque hoc flumine : *Isti amnes, inquit, ex Armeniæ montibus profiunt, et magno deinde aquarum divortio iter, quod cæpere, percurrunt, duo millia et quingenta stadia emensi sunt, qui amplissimum intervallum circa Armeniæ montes notaverunt. Idem cum Mediæ et Gordianorum terras secare cœperunt, paulatim in arctius coeunt : et quo longius manant, hoc angustius inter se spatium terræ relinquunt. Vicini maxime sunt, quos incolæ Mesopotamiam vocant. Medium namque ab utroque latere concludunt. Eadem per Babyloniorum fines in Rubrum mare prorumpunt.*

6. *Unda vadi.* Vadum dicunt aquam, quæ littoribus non ita dissitis, pede, aut equo, aut saltem cymba facilius quam mare transiri potest : unde a *vadendo*, vel a Græco *βάδος*, locus per quem vaditur, vadum putant oriri. Gallice dicimus *le gué, passer à gué* : inferiores Normani dicunt, *le grand et le petit vâ*. Alternum ergo illud vadum sive flumen, utpote quod ipsa naturæ legibus fluit, tam noto tamque certo cursu fertur, ut ab ipsis hominibus prævideri et intendi possit : cum tamen puppes, trunci, et cætera ejusmodi corpora, quæ ejusmodi aquis circumfusa vehuntur, fortuito sive inopinato eventu convenient.

9. *Terræ declivia.* Intelligi possunt *loca*. Hæc est autem lex corporis moti divinitus constituta, ut corpus motum, qua minus resistitur, pergat : sed *loca declivia* minus resistunt.

11. *Permissis habentis.* Similitudo sumitur ab equis, qui, laxatis habentis, huc illucque temere currunt.

12. *Fors.* Id est *casus* : causa pro effecto sumpta : antiquis enim fors dicitur causa, quæ temere fert aliquid : unde Virgil. II Æn., v. 94 :

Et me fors si qua tulisset.

12. *Patitur frenos.* Continuaturo similitudo equorum, qui frenis reguntur : Virg. III Georg., v. 182 :

Primus equi labor est animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes.

Hinc quidquid regitur, id vulgo dicitur frenos pati : quemadmodum ab eodem Virgilio Æneid. XI, v. 567 :

Urbem hodie causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere et victi parere fatentur
Eruam et æqua solo fumantia culmina ponam.

12. *Ipsaque lege meat.* Divina scilicet Providentia, quæ, ut jam dictum est, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

¹ *In hac cohærentium sibi serie causarum, etc.* Boetius videtur induere personam eorum, qui humanam libertatem conciliare non potuerunt cum divina Providentia, arbitrati alterum ex his duobus esse necessarium, aut Deum non providere futura, aut hominis nullam esse libertatem : sic Cicero et plures alii veteres. Verum cum homo quilibet suæ sit libertatis conscius, magis quam divinæ Providentiæ, Cicero, et quidam illi veteres, posita humana libertate, negaverunt divinam Providentiam : Cicero, inquit S. Aug. l. v de Civit. Dei, cap. 9, *ut vir magnus et doctus et vitæ humanæ plurimum ac peritissime consulens, ex his duobus elegit liberum voluntatis arbitrium. Quod ut confirmaretur, negavit præscientiam futurorum : atque ita dum vult facere liberos, facit sacrilegos ; religiosus autem animus utrumque eligit, utrumque conficitur, et fide pietatis utrumque confirmat.* Ut igitur ea quæ a Philosophia deinceps proponuntur de hac materia, clarius intelligantur, proposita ipsius libertatis definitione, eandem, Philosophia duce, libertatem propugnabimus, varique hujus genera declarabimus.

1. Libertas generatim definiri potest *Mens quæ, cognitione duce, semetipsam, volendo, agere potest.*

Dicitur 1° *mens* : quia libertas quidam est mentis modus ; modus autem mentis, ut pote qui, instar cæterorum modorum, sua seorsum idea cogitari nequit, cognosci non potest, nisi facta mentione mentis : sic figuram, quietem, et motum non cognoscimus, nisi facta mentione corporis : *Modi*, inquit philosophi, *melius in concreto nascuntur quam in abstracto.*

Dicitur 2° *quæ semetipsam agere potest*, sive ut nonnulli loquuntur *movere ac determinare* : optime enim a Græcis, nominibus ab intelligentia experientiaque communi derivatis, mens libera vocatur *αὐτονομὸς* *movens seipsam, et ἀρχατὸς, sibi ipsi imperans.* Ille libertatis notione usus est S. Augustinus cum alibi, tum præsertim initio tertii libri de Libero Arbitrio, ubi agit, ut hic agitur, de concordia liberi arbitrii cum divina Providentia : *Motus*, inquit, *quo huc atque illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius, atque in nostra positus potestate, neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset, cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis : neque omnino monendus esset ut istis neglectis æterna vellet adipisci, atque ut male nollet vivere, vellet autem bene.*

constringit? Est ^a, inquit. **319** ¹ Neque enim fuerit ulla rationalis natura, quin eadem libertas adsit arbitrii. Nam quod ratione uti naturaliter potest, id habet iudicium, quo quodque discernat. Per se igitur fugienda, optandave dignoscit. Quod **320** vero quis optandum esse iudicat, petit: refugit vero, quod existimat esse fugiendum. Quare quibus inest ratio, ipsis etiam inest volendi, nolendique libertas. ² Sed

hanc non in omnibus æquam esse constituo. Nam supernis, divinisque substantiis et perspicax iudicium, et incorrupta (5) voluntas, et efficax optatorum præsto est potestas. Humanas vero animas liberiores quidem esse necesse est, cum se in mentis divinæ ^b speculatione conservant: minus vero, cum dilabuntur ad corpora, minusque etiam, cum terrenis artibus colligantur. Extrema vero est servitus, cum vitiis de-

INTERPRETATIO.

^a Nostri arbitrii libertas.

^b Contemplatione.

NOTÆ

Dicitur 3° *volendo*: nam, ut ait S. Aug. l. n Re-tract., c. 1, *non dicimus esse in potestate nostra, nisi quod cum volumus, fit, ubi prius et maxime est ipsum velle*. Propterea omnes philosophi docent, sedem libertatis esse voluntatem; unde duplex agnoscunt genus actus liberi: alterum vocant *elicium*, qui est *ipsum velle*; alterum dicunt *imperatum*, qui est obsequium corporis ad nutum mentis.

Dicitur 4° *duce cognitione*: quia, quemadmodum aiunt iidem philosophi, *voluntas non fertur in incognitum: ignoti nulla cupido*.

Ut autem mens generali hac libertate prædita so-ipsam agat moveatque, non est necesse ut veluti media et indifferens constituatur inter duo contraria, vel etiam contradicentia: quandoquidem theologi docent hanc generalem libertatem reperiri, etiam ubi nulla est ejusmodi *indifferentia*; siquidem S. Thomas, q. 10 de Potentia, art. 2 ad 5, post S. Augustinum docet, et Deum libere amare seipsum, et Spiritum sanctum a Patre Filioque, quamvis non *possibilititer*, libere tamen procedere: nemo autem dixerit aut Deum ad seipsum amandum, aut Patrem Filiumque ad producendum Spiritum sanctum esse indifferenter. Quinetiam idem S. Thomas in 11 Sent., dist. 48, q. 1, art. 2 ad 5, videtur hanc libertatem in Christo Domino agnoscere: *Etiam si liberum Christi arbitrium, inquit, esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest, tamen ex hoc non amittit libertatem, aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit, atque ita est actus sui dominus*. Ex quibus sequitur potestatem peccandi non pertinere ad rationem hujus libertatis, si quidem Deus et Christus, in quibus nulla fuit peccandi potestas, hac saltem libertate afficiuntur. Sequitur etiam, Deum moventem nostram mentem ad semetipsum tamquam ad summum bonum, sive dum nostra mens cum nostro corpore conjungitur, sive etiam dum eadem ab eodem corpore sejuncta est, augere potius quam auferre generalem hanc mentis nostræ libertatem: *Voluntas enim nostra, inquit S. Aug. l. in de Liv. Arb., c. 5, nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porro quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse quod habemus*.

Quamvis autem mens generali hac libertate prædita, non propterea sit indifferens; id tamen non obstat, quin in nobis mortalem hanc vitam agentibus libertas sit facultas ad utrumlibet sive indifferens; unde apud nos duplex est libertas: altera contradictionis, qua possumus agere vel non agere: altera contrarietatis, qua possumus agere hoc vel illud: sicut fusiis philosophi docent. *Liberum arbitrium, inquit S. Aug. l. de Cor. et Gr., cap. 1, et ad malum et ad bonum faciendum, confitendum est nos habere*.

¹ *Neque enim fuerit ulla rationalis natura, quin eidem libertas adsit arbitrii*. | Il. P. sita prædicta libertatis definitione facile potest, Philosophia duce, eadem libertas propugnari hac ratione: cum libertas

nihil sit aliud, quam mens, quæ cognitione duce semetipsam, volendo, agere potest, quæcumque mens, cognitione duce, semetipsam agit, volendo, hæc libertate afficiatur, necesse est. Atqui mens omnis ita se habet; nam mens omnis non solum cognoscit, et iudicando discernit quod fugiendum est et optandum; sed quod optandum esse iudicat petit, refugit vero quod existimat esse fugiendum: quod unusquisque in semetipsa experitur.

² *Sed hæc non in omnibus æquam esse constituo.*

III. Posito discrimine inter mentem divinam, angelicam et humanam, Philosophia docet diversam esse in his mentibus libertatem. Nam quod spectat divinam et angelicam mentem, quas Philosophia nunc vocat *supernas, divinasque substantias* de his sic videtur ratiocinari eadem Philosophia: quæ mens, cognitione duce, semetipsam, volendo, efficacius agere potest, hæc liberius censeri debet: siquidem libertas versatur in hac potestate; sed prædictæ mentes supernæ, Deus videlicet et angelus, semetipsas cognitione duce, volendo, efficacius agere possunt; nam in unaquaque mente quatuor considerari possunt, nimirum perceptio, iudicium, electio et executio, quæ ita inter se connexa sunt, ut nec executio sine electione, nec electio sine iudicio, nec iudicium sine perceptione esse debeat: quare pro varietate perceptionis cætera variantur; in supernis autem divinisque substantiis, magis quam in cæteris, est perspicax iudicium, incorrupta voluntas, et efficax optatorum potestas. Quod vero pertinet ad mentem humanam, hujus distingui possunt quatuor status, qui prout sunt sublimiores aut humiliores, majorem habent aut minorem libertatem. Primus status est mentis a corpore separatæ, quæ scilicet *se in mentis divinæ speculatione conservat*, et hæc mens liberrima est; quod præstantissima, cognitione duce, semetipsam, volendo amandique Deum, maxime agere potest. Secundus status est mentis conjunctæ cum corpore, quod illi ad autum obsequitur: qualis erat mens primi parentis, antequam peccasset; hæc enim *dilapsa est ad corpus*; atque hæc mentis humanæ libertas, non est quidem tanta, quanta est beatarum mentium: sed reliquarum tamen maxima: siquidem Adamus majori cognitione præditus melius semetipsum, volendo, agere poterat. Tertius status est mentis perturbationibus quidem afflictæ, sed iisdem non consentientis: qualis erat mens S. Pauli dicentis ad Roman. vii: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. Et hæc humanæ mentis terrenis artibus conjunctæ libertas antecedente minor, est subsequente major: quod mens nondum victa fatiscat. Quartus denique status est mentis perturbationibus obsequentis; quæ libertas tam exigua est, ut servitutis potius rationem habere videatur: *Extrema vero libertas, inquit Philosophia, est servitus, cum vitiis deditæ mentes rationis propriam possessione ceciderunt*.

dite, rationis propriæ possessione ceciderunt. **321 A** 5 Nam ubi oculos a summæ luce veritatis, ad inferiora, et tenebrosa dejecerint, mox inscitiz nube caligant, perniciosius turbantur affectibus, quibus accedendo consentiendoque, quam invexere sibi, adjuvant servitutem, et sunt quodam modo propria libertate captivæ. Quæ tamen (5) ^a ille, ab æterno cuncta prospiciens, Providentiæ cernit intuitus, et suis quæque meritis prædestinata disponit, ^b πάντ' ἑφορᾷ καὶ πάντ' ἑπακούει.

322 METRUM * II.

ARGUMENTUM. — *Quod ab Homero dicitur de sole, inquit Philosophia, id solius Dei est, omnia cernere.*

Paro clarum lumine Phæbum
Melliflui canit oris Homerus :
Qui tamen intima viscera terræ
Non valet, aut pelagi, radorum

^a Deus providens.

^b Omnia cernit et omnia audit.

Homerus, poeta eloquentiæ dulcis, canit solem præstantem luce pura, qui sol nihilominus non potest pervadere viscera interiora terræ, aut maris, splendore imbecilli suorum radorum. Non ita Deus creator magni mundi : terræ etiam crassissimæ non resistunt ei, quippe

5 Infirma perrumpere luce.

323 Haud sic magni conditor orbis :

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt
Non nox atris nubibus obstat,

10 Quæ sint, quæ fuerint, veniantque

Uno mentis cernit in ictu.

Quem, quia respicit omnia solus,

Verum possis dicere solem.

324 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Boetius, cognitis divina providentia et libertate humana, utriusque concordiam difficilissimam ostendit, primum quidem generatim, deinde speciatim, cum ex parte ipsius Providentiæ, quæ non potest esse incerta, tum ex parte ipsius libertatis, quæ videtur necessitatis expers.*

B Tum ego ^a : En, inquam, ¹ difficiliori rursus ambiguitate confundor. Quænam, inquit, ista est ? Jam

INTERPRETATIO.

qui cernit omnia ex sublimi : nox obscuris suis tenebris non impedit ejusdem aspectum : videt uno intuitu mentis, præsentia, præterita et futura. Quoniam igitur Deus solus videt omnia, potes dicere Deum esse solem verum.

^a Boetius.

NOTÆ.

¹ Nam ubi oculos, etc.] Admirabilis prædictorum ratio lectori potius attendenda, quam mihi exponenda.

^a πάντ' ἑφορᾷ καὶ πάντ' ἑπακούει.] Hoc est, omnia cernit et omnia audit, ut de sole ait Homerus Iliad. 7.

^b Quod nonnulli vocant Archilochium. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter quatuor habet ultimos versus heroici pedes.

2. Homerus.] Homerus poeta celeberrimus, sic dicitur, quod captus oculis duce indigeret. Hujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum : Colophonii esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salamini hunc repetunt, Smyrnæi suum esse contendunt. unde de ubrum eidem in suo oppido constructum dedicaverunt. Quidquid sit de ejus patria, tam fecundus fuit vates, ut Alexander magnus in hoc præsertim dicatur fortunatus, quod suæ virtutis præconem Homerum nactus fuerit. Homerus autem sæpius commendat solem ejusque lumen, sed occasionem horum versuum Philosophia nobis videtur sumpsisse ex Iliad. 7 : unde ultima verba prosæ superioris desumpta sunt, et ubi Homerus solem allocutus sic canit :

Ἥλιος ὃς ὅς πάντ' ἑφορᾷ καὶ πάντ' ἑπακούεις.

Sol quoque qui omnia vides et omnia audis.

Quasi Homerus putaverit solem, instar cujusdam numinis, omnia videre et audire. Plinius l. xi. cap. 6: Hic (sol) inquit, suum lumen cæteris quoque sideribus fenerat, præclarus, eximens, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi litterarum Homero placuisse in uno eo video.

3. Qui tamen, etc.] Quamvis sol ab Homero dicatur tanto præstans lumine, ut omnia v deat, sol tamen lumine adeo debili est, ut remissis cum a terra, tum etiam a mari ejusdem radis, sol nequeat illustrare, adeoque nec videre intima aut terrarum aut maris viscera : hæc videre solius est Dei, a quo hæc omnia creata conservantur.

6. Magni conditor orbis.] Deus, qui revera est creator non solum hominis qui dicitur parvus mundus, sed reliquorum omnium, quorum congeries vo-

catur magnus mundus.

C 7. Ex alto cuncta tuenti.] Si Deus eam, quam habet rerum creaturarum, notionem ipsis rebus creatis referret acceptam, cum ejusmodi res sint Deo longe inferiores, Deus diceretur res istas ex humili tueri. Quare cum Deus alienæ opis nihil indignus ut ad volendum sic ad cognoscendum, harum rerum notionem ex semetipso habeat, optime dicitur res istas ex alto tueri.

10. Quæ sint, quæ fuerint, veniantque.] Præsentia, præterita, et futura : nam cum cognitio Dei infinita sit, hæc nullis præsentis, præteriti, aut futuri temporis differentis circumscribi potest. Quin etiam, quod eadem Dei cognitio sit infinita, hæc multiplex esse nequit ; unde Deus omnia uno mentis cernit in ictu.

D 12. Quia respicit omnia solus, etc.] Videtur Philosophia respexisse cum ad prædictam Homeri sententiam, tum etiam ad hæc Ciceronis verba 1 de Divin. et 11 de Nat. deor., Sol, inquit, dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus, vel quia cum exortus est, obscuratis cæteris sideribus solus apparet : quasi sic argumentata esset Philosophia : quicumque omnia respicit et quidem solus, ille, judicio Homeri et Ciceronis, verus sol dici potest. Atqui Deus omnia respicit et quidem solus. Ergo Deus verus sol dici potest, judicio tantorum virorum.

¹ Difficiliori ambiguitate.] Ambiguitas versatur in hoc quod proposita multiplici via dubitetur qua eundem sit : ambiguum enim dicitur ab ambigo : ambigo autem ab ambe circum, et ago ; quasi ille qui ambigit, circum agatur. Hinc ambiguitas dicitur primo de corporibus, quæ paribus hinc inde virtutibus acta, neque hac potius quam illac inveniuntur ; secundo de mentibus, quæ paribus utriusque argumentis impulsæ, non uni potius, quam alteri quæstionis parti consentiunt. Quo magis autem Boetius Philosophiam disserentem intelligit, eo ejus mens libratis argumentorum momentis incerta videtur circa divinam Providentiæ libertatemque humanam, de quibus hactenus Philosophia disseruit, quæque ita videntur pugnare, ut altera alteram destruat. Hinc idem Boetius proponit argumenta quibus putat destrui posse concordiam divinæ Providentiæ et libertatis humanæ.

enim, quibus perturbare, conjecto. Nimium, inquam, adversari ac repugnare videtur, prænoscere universa Deum, et esse ultimum libertatis arbitrium. ¹ Nam si cuncta (5) prospicit Deus, neque falli ullo modo potest, evenire necesse est quod Providentia futurum esse præviderit. Quare si ab aeterno non facta hominum modo, sed etiam consilia, voluntatesque prænoscit, nulla erit arbitrii libertas: neque enim vel factam aliud ullum, vel quælibet existere poterit voluntas, nisi quam nescia falli Providentia divina præsenferit. **325** Nam si res aliorum quam provisæ sunt, detorqueri valent, non jam erit futuri firma præscientia; sed opinio potius incerta, quod de Deo credere nefas iudico. ² Neque enim illam probationem, qua se quidam credunt hunc quæstionis nodum posse dissolvere. Aiunt (5) enim, ^b non esse ideo quid eventurum, quoniam id Providentia futurum esse prospexerit, sed e contrario potius, quoniam quid futurum est, id divinam Providentiam latere non posse, eoque modo necessarium hoc in contrarium relabi partem. Neque enim necesse esse contingere, quæ providentur; sed necesse esse, quæ futura sint, provideri. (10) ³ Quasi vero, quæ cuiusque rei causa sit, præscientiane futurorum necessitatis; an futurorum necessitas, Providentiæ, laboratur. ^d At nos illud demonstrare nitamur, quoquo modo sese habeat ordo causarum, necessarium esse

eventum præcitarum rerum, etiam si præscientia futuris rebus eveniendi necessitatem non videatur inferre. (15) Etenim si quispiam sedeat, opinionem quæ eum sedere conjectat veram esse necesse est: atque e converso rursus, si de quopiam vera sit opinio, quoniam sedet, eum sedere necesse est. In utroque igitur necessitas inest: in hoc quidem sedendi, at vero in altero veritatis. Sed non idcirco quisque sedet quoniam vera est opinio, sed hæc potius (20) vera est quoniam quempiam sedere præcessit. Ita cum causa veritatis ex altera parte procedat, inest tamen communis in utraque necessitas. **326** Similia de Providentia, futurisque rebus ratiocinari oportet. Nam etiam si idcirco quoniam futura sunt providentur, non vero ideo quoniam providentur eveniunt; nihilominus tamen a Deo vel ventura provideri, vel provisæ evenire necesse est: quod ad perimendam (5) arbitrii libertatem solum satis est. ⁴ Jam vero quam ^e præposterum est, ut æternæ præscientiæ temporalium rerum eventus causa esse dicatur? Quid est autem aliud arbitrari, ideo Deum futura, quoniam sunt eventura, providere, quam putare quæ olim acciderunt, causam summæ illius esse providentiæ? Ad hæc, sicuti, cum quid esse (10) scio, id ipsum esse necesse est; ita cum quid futurum novi, id ipsum futurum esse necesse est. Sic fit igitur ut eventus præcitiæ rei nequeat evitari. Postremo ⁵ si quid ali-

INTERPRETATIO.

^a Præsentio divina et humana libertas videntur sibi invicem contradicere.

^b Non ideo aliquid futurum quod Deus id præsenferit, sed contra Deum id præsensisse quoniam futu-

rum erat.

^c Sed hoc non solvit.

^d Id ipsum tamen probare conemur.

^e Perversum.

NOTÆ.

¹ Nam si cuncta prospicit Deus, etc.] I. Generatim probatur prædicta concordia non posse stare: quia cum libertas hominis viatoris, ut jam dictum est, et experientia quotidiana, ipsi Cicero cæterisque paganis nota confirmatur, sit facultas ad utrumlibet, propterea quod ita necessarium est, ut aut nullatenus, aut non alio, quam quo existit modo, existere possit, illud homini non est liberum; adeoque circa illud nulla est ipsius hominis libertas. Atqui, posita divina Providentia, omnia facta, dicta, cogitataque hominis ita se habebunt: cum enim divina Providentia sit horum omnium non solum præteritorum, præsentiumque, verum etiam futurorum cognitio, si hæc possunt aut non existere aut alio, quam quo existunt, modo existere, divina providentia non erit præsentio evidens, adeoque firma et falli nescia, sed potius obscura, incerta et errori obnoxia; quod de Deo cogitare nefas.

² Neque illam probato rationem, etc.] Boetius sibi objicit, quod nonnulli respondere solent ad tuendam prædictam concordiam, videlicet non divinam Providentiam futurorum eventuum, sed futuros eventus divinæ Providentiæ esse causam: ex quo sequitur, divinam providentiam potius, quam futurum eventum, esse necessariam. Sed idem Boetius hanc responsionem refutat, primum ex eo quod non solvit difficultatem, deinde ex eo quod præposterum est, eventus futuros esse causam divinæ Providentiæ.

³ Quasi vero, etc.] Primum, inquit, hæc responsio non solvit difficultatem, quandoquidem non quaeritur, utra sit alterius causa, an Providentia rei futuræ, an res futura Providentiæ? nec minus, utavis

sit necessaria, sequitur alterius necessitas: quemadmodum ex eo quod vere judicem te sedere, sequitur necessario te vere sedere; aut ex eo quod moles lignea fuerit æqualis cum decempeda, sequitur necessario, decempedam esse æqualem cum hac mole lignea; licet decempeda hujus æqualitatis, aut tuus situs illius iudicii dicatur causa.

⁴ Jam vero quam præposterum, etc.] Deinde præposterum est sive perversum, mutato scilicet rerum ordine, eventus futuros esse causam divinæ Providentiæ; quia cum omnis causa sit suo effectu prior, præposterum est illud quod a certoduntaxat tempore existit, esse causam ejus quod ex omni æternitate existit: id autem se haberet, si eventus futurus esset causa divinæ Providentiæ; nam quæ olim acciderunt, verbi gratia, Romana mœnia, cum hæc antea futura essent, essent causæ divinæ Providentiæ quæ æterna est.

⁵ Si quid aliquis aliorum, etc.] II. Probatur speciatim, ex parte ipsius divinæ Providentiæ, prædicta concordia non posse stare, quia quæ mentis qualitas a philosophis vocatur scientia, hæc debet esse non modo evidens, verum etiam vera et certa, saltem ratione iudicii quod sibi habet annexum: adeo ut nec instar erroris sit falsa, nec instar opinionis sit incerta: cum igitur Providentia divina sit scientia, et quidem meliori jure, quam quælibet humana cognitio, propterea Providentia divina debet esse non modo evidens, verum etiam vera et certa; atque eorum, quæ libertate humana futura essent, nulla posset esse Providentia evidens, vera et certa; quod hæc non sit nisi de iis quæ necessaria sunt.

quis^a ali rsum, atque sese res habet, existimet, id non modo scientia non est, sed est opinio fallax, ab scientiæ veritate longe diversa. Quare si quid-^aia futurum est, ut ejus (15) certus ac necessarius non sit eventus, id eventurum esse præsciri qui poterit? Sicut enim scientia ipsa^b impermixta est falsitati: ita id quod ab ea concipitur, esse aliter, atque concipitur, nequit. Ea namque causa est, cur mendacio scientia careat, quod se ita rem quamque habere necesse est, uti eam sese habere scientia comprehendit. Quid (20) igitur? Quonam modo Deus hæc incerta futura prænoscat? Nam si inevitabiliter eventura cœnet, quæ etiam non evenire possibile est, fallitur: quod sentire non modo nefas est, sed etiam voce proferre. At si, uti sunt, ita ea futura esse decernit, ut æque vel fieri ea, vel non fieri posse cognoscat, quæ est hæc præscientia, quæ nihil certum, (25) nihil stabile comprehendit? **327** Aut quid hoc^c refert^d vaticinio illo ridiculo Tiresiæ? ^d *Quidquid dicam, aut erit, aut non.* ^e Quid etiam divina providentia humana opinione præstiterit, si, uti homines, incerta judicat, quorum est incertus eventus? Quod si apud illum rerum omnium certissimum fontem nihil (5) incerti esse potest, certus eorum est eventus, quæ futura firmiter ille præscierit. Quare nulla est humanis consiliis, actionibusque libertas: quas divina mens sine falsitatis errore cuncta prospiciens, ad unum alligat et constringit eventum. ^f Quo^g semel recepto, quantus^h occasus humanarum rerum

consequatur, liquet. Frustra enim bonis, malisque (10) præmia, pœnæve proponuntur, quæ nullus meruit liber ac voluntarius motus animorum. Idque omnium videbitur iniquissimum, quod nunc æquissimum judicatur, vel puniri improbos, vel remunerari probos: quos^b ad alterutrum non propria mittit voluntas, sed futuri cogit certa necessitas. Nec vitia igitur, nec virtutes quidquam fuerint, sed (15) omnium meritorum potius mixta atqueⁱ indiscreta confusio. Quoque nihil sceleratius excogitari potest, cum ex providentia rerum, omnis ordo ducatur, nihilque consiliis liceat humanis, sit, ut vitia quoque **328** nostra ad bonorum omnium referantur auctorem]. Igitur nec sperandi aliquid nec^k deprecandi ulla ratio est. Quid enim B vel speret quisquam, vel etiam^l deprecetur, quando optanda omnia series^m inflexa connectit? Aufertur igitur unicum illud inter homines Deumque (5) commercium, sperandi scilicet acⁿ deprecandi. Siquidem^o justæ humilitatis pretio inæstimabilem vicem divinæ gratiæ promeremur: qui solus modus est, quo cum Deo colloqui homines posse videantur, illique inaccessæ luci prius quoque quam impetrent, ipsa supplicandi ratione conjungi: quæ si, recepta futurorum necessitate, nihil virium habere (10) credantur, quid erit, quo summo illi ferum principi^p connecti atque adhærere possimus? Quare necesse^q erit humanum genus, uti^h paulo ante cantabas, ^q disceptum atque disjunctum suo fonte fatiscere.

INTERPRETATIO.

^a Non perinde.
^b Est expert erroris.
^c Differt a divinatione.
^d Apud Horatium, l. II Serm., sat. 5.
^e Quomodo divina providentia major erit opinione humana.
^f Quod si concesseris, nullam scilicet esse in ipsis hominibus libertatem.
^g Interitus.
^h Ad utrumlibet.

C ⁱ Confusa perturbatio.
^j Deum.
^k Rogandi.
^l Roget.
^m Immutabilis.
ⁿ Rogandi.
^o Recta nostri abjectione meremur Dei gratiam, quæ non potest satis æstimari.
^p Deo.
^q Separatum a suo principio perire.

NOTÆ.

¹ *Vaticinio illo ridiculo Tiresiæ.*] Et certe si divina providentia esset de futuris istis liberis, sive de iis quæ æque possint non fieri ac fieri; eadem opinio foret similis vaticinationi illi ridiculæ Tiresiæ: *quid-^d dicam aut erit aut non.* Tiresias fuit vates Thebanus, qui fertur a Junone læsa obcæcatus, et a Jove miserante donatus facultate vaticinandi. Horat. l. II Serm., sat. 5:

Hoc quoque Tiresia, præter narrata petenti
 Responde quibus amissas reparare queam res
 Artibus atque modis...
 O nulli quidquam mentite vides, ut
 Nudus luopisque domum redeam te vate...

Hiæcantem vates, instar cæterorum, ambigue locutus, solebat dicere: *quidquid dicam, aut erit, aut non*: intelligens, sua dicta fore aut non fore vera; cum tamen aliis intelligendam præberet sua dicta sive aiendo sive negando semper fore vera. Horatius prædicto loco:

O Laertiade, quidquid dicam aut erit aut non:
 Divinare etenim magis mihi donat Apcl'o.

PATROL. LXIII.

² *Quo semel recepto.*] III. Probatur speciatim, ex parte ipsius libertatis humanæ, prædicta concordia non posse stare: quia ubi non est potestas ad utrumlibet, ibi non est hominis viatoris libertas. Sapientissime enim Ecclesia damnavit hanc propositionem: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate; sed sufficit a coactione*: optime etiam nunc dicitur h.c. potestate sublata fore ut, 1° nec virtus esset nec vitium, adeoque nec præmium, nec supplicium; 2° Deus esset auctor omnium vitiorum; 3° nec sperandi nec deprecandi ratio esset, adeoque auferr^e ut unicum illud inter homines Deumque commercium, sperandi scilicet ac deprecandi; 4° denique humanum genus disceptum atque disjunctum suo fonte fatiscat. Atqui posita divina providentia, nulla erit in homine viatore potestas ad utrumlibet: siquidem divina providentia, ut dictum est, ut pote quæ evidens est, vera, et certa scie^ta, non est nisi de necessariis, atque, ut loquuntur philosophi, ad unum determinatis.

³ *Paulo ante cantabas.*] Libro videlicet quarto, metro 6. versu 43, ubi Philosophia loquebatur.

329 METRUM . III.

ARGUMENTUM. — Unde, canit Boetius, præsensio divina, et humana libertas, quæ seorsum stant, conjunctim pugnare videntur? Scilicet ut in cæteris, sic in hoc, mens humana nec omnia nescit nec omnia novit, ut a notis progredi nitatur ad ignota.

Quenam discors fœdera rerum
Causa resolvit? quis tanta Deus

330 Veris statuit bella duobus,
Ut, quæ carptim singula constant,

A 5 Eadem nolint mista juzari?
An nulla est discordia veris,
Semperque sibi certa cohærent?
Sed mens, cæcis obruta membris,
Nequit oppressi luminis igne
10 Rerum tenues noscere nexus.
331 Sed cur tanto flagrat amore
Veri tectas reperire notas?
Scitne quod appetit anxias nosse?
Sed quis nota scire laborat?

INTERPRETATIO.

Quenam causa discors dirimit concordiam rerum? quis genius ponit tantam pugnam inter duas istas res veras, divinam scilicet providentiam, et libertatem humanam, ut cum unaquæque seorsum subsistat, ambæ repugnent consistere simul? Nonne est aliqua discordia inter ea quæ vera sunt, semperne hæc certa conveniunt inter se? Est discordia, nec semper hæc convenire videntur menti humanæ, quippe quæ oppressa corpore

cæcante non potest splendore luminis sopiti percipere minimos etiam nexum rerum familiarium. Quare vero eadem mens accenditur tanto studio inveniendi signa occulta veritatis? cognoscitne illud quod sollicita desiderat cognoscere? non: quis enim nititur cognoscere ea quæ jam sibi nota sunt? Sed si ignorat, quid ignara quærit? nam quis desiderat id cuius ignarus est? aut quis possit prosequi ignota? quo modo aliquis in-

NOTÆ.

* Quod vocari potest *Pindaricum*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter nullis videtur teneri legibus: modo enim constat ex quatuor ultimis versus heroici pedibus; modo hos mutat anapæstis. Hoc tamen carmen clauditur versu Adonico, qui dactylum et spondeum habet.

1. *Quenam discors causa.*] I. Boetius, facta divinæ præsensionis et libertatis humanæ comparatione, miratur quod hæc et illa seorsum firmis demonstrari videantur argumentis, conjunctim vero al era ab altera destrui: hinc causam tanti mysterii inquirat. Causa autem hæc vocatur *discors*, quia videtur lædus inter divinam prænotionem libertatemque humanam factum, aut saltem faciendum dirimere.

2. *Quis Deus.*] Cum effectum non sit sine sua causa, prædicta divinæ providentiæ et libertatis humanæ discordia, cujus Boetius jam conscius est, causam aliquam habeat, necesse est: quæ causa, ut pote ignota, dubitatur an sit Deus aliquis. Sic antiquis dicebatur *Deus ex machina*, sive ex improvise apparens: quod, inquit Tullius I de Natura deorum, *Quia quemadmodum natura efficere sine aliqua mente possit, non videtis, ut tragici poetae cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad Deum, cujus operam profecto non desideraretis, si immensam et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis.* Quod Tullius accepisse videtur ex Platonis Cratylo, ubi: *Nisi sane, inquit, quemadmodum tragediarum scriptores, sicubi hæserint, ad machinas confugiunt, deos sustollentes.*

3. *Veris duobus.*] Nempe divinæ providentiæ, et libertati humanæ: ut enim verum est, Deum omnia prænoscerere, sic etiam verum est, hominibus inesse arbitrii libertatem: alterum tamen ita videtur cum altero pugnare, ut quamvis seorsum stent, conjunctim tamen sese destruere videantur.

6. *An nulla.*] Quasi an non ulla? An enim questio est, qua ita interrogatur, ut tamen interrogans videatur postulare id sibi concedi quod quærit. Sic Terentius: *An non hoc dixi esse futurum? N'ai-je pas bien dit que cela arriverait?* Sic ergo Boetius ait: *Nullane etiam inter ea, quæ vera sunt occurrit discordia? nam semper vera omnia ita inter se conveniunt, ut neutrum cum altero pugnet? non certe, non semper ita conveniunt: quod eleganter exprimitur hac particula proximo sequenti sed.* Nimirum si insitum menti nostræ lumen esset infinitum, quæ seorsum menti nostræ, ut pote clare et distincte cognita, sunt vera, hæc etiam conjunctim eidem menti viderentur vera: quandoquidem infinitam lucem nihil latet: sic Deo quæ seorsum vera sunt, etiam conjunctim sunt vera. Verum quod idem menti nostræ lumen suis, et quidem brevissimis continueatur terminis, idcirco fieri

potest, ut quæ a nostra mente clare et distincte cognoscuntur, adeoque illi sunt vera seorsum, hæc ab eadem mente ignorentur, adeoque illi non sint vera conjunctim: neque tamen ullum ex his quæ clare et distincte cognoscuntur, propterea negandum est: nam non sunt neganda perspicuis ex eo quod obscura animo comprehendi nequeant. S. Aug. I. II de Dono persever., c. 14: *Nunquid, inquit, ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest, quod occultum est? Nunquid, inquam, propterea dicturi sumus, quod ita esse perspicimus, non ita esse, quoniam cur ita sit non possumus invenire.*

8. *Sed mens cæcis obruta membris, etc.*] Præterquam quod mens nostra finita est, hoc insitum menti humanæ lumen corpore, cum quo mens humana conjungitur, ita obscuratur, juxta illud sacri textus oraculum Sap. IX: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem, ut eadem mens non possit vel tenues rerum nexum (in quo veritas judicij versatur) noscere: quomodo igitur eadem mens sublimes divinæ providentiæ et libertatis humanæ nexum comprehendet? Difficile estimamus, continuat Sapiens predicto loco, quæ in terra sunt et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore, quæ autem in caelis sunt, quis investigabit?* Ecce questionem Boetii, quam ut solvat, statuit primum mentem nostram non omnia scire: deinde eandem non omnia etiam nescire, ut ex notis transeat ad ignota.

11. *Sed cur tanto flagrat amore, etc.*] II. Boetius probat, mentem humanam non omnia scire: quia cum desiderium non sit nisi ejus quod non habetur, si mens humana anxiam appetat aliquid nosse, certe mens humana non habet illius, quod nosse appetit, notionem: adeoque illud certe mens humana non scit. Atqui experientia probat, mentem humanam anxiam appetere veri tectas reperire notas: has igitur notas nescit.

14. *Nota scire.*] Observari potest quantitas hujus vocis nota, cujus ultima syllaba alioqui brevis, hic longa est, ut aiunt, positione, propter duplicem litteram consonantem quæ sequitur: quamvis enim utraque hæc littera consonans ab antecedente vocali dictione separatur, non desinit tamen eandem vocalem producere, ut apud Virgil. Æn. IX, vers. 57, *tela*: *Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.*

Et sæpiissime apud Catullum et Martialem: hinc autem factum puto, ut veteres poetae diligentius vitaverint concursum vocalis alias brevis, et plurium ejusmodi consonantium, quamvis hæc omnes consonantes in dictione sequente occurrant: præsertim si utriusque hujus litteræ sonus distincte percipiatur auribus, quarum judicium est superbissimum: ut omnia stringunt, omnia sperant, omnia scribunt, etc.

15 At si nescit, quid cæca petit?
Quis enim quidquam nescius optet?
Aut quis valeat nescita sequi?
Quove inveniatur, quisve repertam
Queat ignarus noscere formam?

20 **332** An cum mentem cerueret altam,
Pariter summam et singula norat?
Nunc membrorum condita nube,
Non in totum est oblita sui,
Summamque tenet singula perdens.

25 Igitur quisquis vera requirit,
Neutro est habitu: nam neque novit,
Nec penitus tamen omnia nescit.

333 Sed, quam retinens meminit, summam

A Consultit, alte visa retractans,
30 Ut servatis queat oblitas
Addere partes.

334 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia causata, prædictam divinæ providentiæ humanæque libertatis concordiam idcirco videri cum antiquis, tum recentioribus difficilem, quod divina prænotio humanam infinite superans, mente humana non capiatur; explicatisque viis, quibus Boetius movebatur, argumentis, probat, quidquid cognoscitur, non secundum sui vim, sed secundum cognoscentis potius comprehendendi facultatem.*

Tum illa ^a, Vetus, inquit, hæc est de Providentiæ querela, ^b Marcoque Tullio, cum divinationem distribuit, vehementer agitata, tibi que ipsi res diu pro-

INTERPRETATIO.

vential, aut dignoscere possit formam inventam, huius ignarus? Nonne cum mens humana videret mentem supremam, ipsa cognoscebat res tam singulatim quam generalim? nunc vero velata tenebris corporis, etsi non est omnino immemor sui, cætera non singulatim quidem, sed generalim cognoscit. Quicumque ergo investigat veritatem, is non efficitur omnino aut igitur aut scientia: siquidem ille neque cognoscit omnia, ne-

B que tamen omnino ignorat omnia: sed consultit summam cuius memor recordatur, recognoscens ea quæ divinitus novit, ut cognoscendo possit addere rebus, quas meminit, res quarum oblitas est.

^a Philosophia.

^b Lib. II de Divinat., ubi divinationem, quam Quintus frater asseruerat, nititur tollere.

NOTÆ.

15 At si nescit, etc.] III. Boetius probat mentem humanam non omnia nescire: quia præterquam quod mens humana optat nosse veritatem ut jam dictum est, nemo vero optat nescius: ignoti nulla cupido; præter hoc, inquit Boetius, primum quidem nemo valet nescita sequi; cum inquisitio illa, ut pote prima mentis cogitatio, quædam sit cognitio sive perceptio. Deinde quamvis ignarus posset inquirere, hic tamen non posset invenire: quo modo inveniat? quandoquidem non invenitur nisi notione: ut autem color cæco, sic res omnino ignota menti ignara nullam dabit sui notionem. Postremo licet ignarus posset ignotum et inquirere et invenire, hic tamen non posset ignotum dignoscendo a cæteris distinguere: Quis repertam queat ignarus noscere formam? Sic argumentatur Plato sub persona Socratis in Menone: Ponamus, inquit, servum fugitivum ab alio servo, a quo omnino prior ignoratur, domino utriusque imperante, quærit: frustra hic servus quæret: quamvis enim idem in servum fugitivum, quem quærit, incurrat, eundem se invenisse ignorans, ipsum non poterit dignoscere, sive a cæteris distinguere.

20. An cum mentem, etc.] Plures putant, Boetium in reliquo hoc carmine sequi sententiam Platonis, qui ut ex ipsius Menone, pluribusque aliis libris constat, existimavit mentes humanas, antequam hæc cum corporibus conjungerentur, conditas, perfectam omnium intelligentiam fuisse divinitus instructas; sed hanc intelligentiam commercio corporeo ita amisisse, ut non nisi multo labore, eorum quæ antea noverant, recordationem sibi comparant: quam quidem Boetii interpretationem admitti posse non inficior: sed quæ nunc ab eodem Boetio dicuntur, hæc etiam refutata illa Platonis sententia, possunt intelligi: posito eo, in quo credimus Adamum conditum fuisse, innocentie statu: in hoc enim statu mens humana peculiari quodam modo cernebat mentem altam, nempe Deum: unde maximam partem rerum cognoscendarum non solum generalim, sed etiam singulatim cognoscebat: Pariter summam et singula norat. At ejus posterius, in poenam peccati huius sui primi parentis, perturbationibus ita afficiuntur, ut eorum mens, nondum tamen omnino oblita sui, plura non singulatim sed generalim solum cognoscat: summam enim tenet singula perdens: quatenus etenim Dei sive ejus qui est notione informatur, omnia generalim novit: sed quatenus corpore consorte impeditur, plura non percipit singulatim.

25. Vera requirit.] *Philosophus*: Philosophia enim,

interpretatione nominis, est studium sapientiæ; sive inquisitio veritatis.

26. Neutro est habitu.] *Habitus*, auctore Tullio 2 d: Inv. in aliqua perfecta et constanti animi aut corporis absolute consistit: quamobrem habitus generatim, prout hic dici potest et de cogitatione, et de opposita ejus privatione, intelligi potest modus in suo genere absolutus: qua ratione mens nunc dicitur neutro habitu; quod videlicet mens humana, neque in absoluta rerum omnium notitia, neque in absoluta rerum omnium ignoratione versetur: nam

26 et 27. Neque novit nec penitus tamen omnia nescit.] Contra *Academicos* et *Dogmaticos*. *Academici* enim, illi videlicet Platonis discipuli, qui ab Academia, collegio Atheniensi, ita vocati sunt, nihil ab hominibus evidenter sciri, adeoque nullum ab hominibus verum, certumque judicium haberi posse arbitrabantur: quod etiam Pyrrhoniens, quos Græci ἀσκήτους, contemplatores, appellabant, placuit. *Dogmatici* vero, ut loquuntur, e contrario arbitrantur, omnia tam evidenter ab homine cognosci, nullus ut sit de quacunque materia dubitandi locus.

28. Quam retinens meminit, summam consultit.] *Institam* videlicet et *innatam nobis Dei notionem*. Primum enim hanc notionem mens humana semper retinens meminit: quandoquidem notio hæc exstingui nescia, tandiu durat, quandiu mens humana, nempe æternum. Deinde eadem notio recte dicitur *summa* cæterorum, quæ ab humana mente cognosci possunt: siquidem notio mentis, notio corporis, notio rei, imo notio entis generalim, ut loquuntur logici, nihil aliud est, quam ingenta hæc Dei notio, sive simpliciter, sive modificata. Denique mens humana generalim hanc notionem prius consultit, ut quid in hac clare et distincte comprehensum, prius cognoscatur, quam iudicium ferat: quod nimirum illa notio, prima sit veri, certique iudicii norma: sicut fusiis alibi probatur. Quia etiam hanc notionem mens humana magis ac magis attendendo retractans doctior fit, et oblita aut a primo parente, aut ab unoquoque homine momento creationis, ut putat Vallinus hic, veluti recordatur. Oblita porro dicuntur *passive* etiam a Virgilio, eclog. IX, v. 53:

Nunc oblita mihi tot carmina

^a Marcoque Tullio.] I. Philosophia meminit veteres quibus hæc divinæ providentiæ libertatisque humana concordia visa est difficilis: inter hos autem excelluit

cus multumque quaesita; sed haudquaquam ab ullo vestrum hactenus satis diligenter ac firmiter expedita. ¹ Cujus ^a caliginis (5) causa est, quod humanae rationationis motus ad divinae praescientiae simplicitatem non potest admoveri: quae si ullo modo cogitari queat, nihil prorsus relinquetur ^b ambigui: quod ita deum patefacere, atque ^c expedire tentabo, si prius ea quibus moveris, ^d expendero. **335** ^a Quæro enim cur illam solventium rationem ^e minus efficacem putes: quæ quia praescientiam non esse futuris rebus causam necessitatis existimat, nihil impediri praescientia arbitrii libertatem putat. Num enim tu aliunde argumentum futurorum necessitatis trahis, nisi quod ea (5) quæ praesciuntur, non evenire non possunt? Si igitur praenotio nullam futuris rebus adjicit necessitatem, quod tu etiam paulo ante fatebare; quid est, quod voluntarii exitus rerum ad certum cogantur eventum? Etenim positionis gratia, ut quid consequatur ad veritas, statuamus nullam esse praescientiam. Num igitur, quantum ad hoc attinet, (10) quæ ex arbitrio eventum, ad necessitatem coguntur? Minime. Statuamus iterum esse, sed nihil rebus necessitatis injungere, manebit, ut opinor, eadem voluntatis integra atque absoluta libertas. Sed praescientia, inquit, tametsi futuris eveniendi necessitas non est, signum tamen est, necessario ea esse ventura. Hoc igitur modo, etiam si praecognitio (15) non fuisset, necessarios futurorum exitus esse constaret. Omne etenim signum, tantum quid sit, ostendit, non vero efficit quod designat. Quare demonstrandum prius est, nihil non ex necessitate contingere, ut praenotionem signum esse hujus necessitatis appareat. Alioquin si hæc nulla est, nec illa quidem ejus rei signum poterit esse, quæ (20) non est. Jam vero probationem firma ratione subnixam constat, non ex signis neque petitis extrinsecus argumentis, sed ex

A convenientibus necessariisque causis esse ducendam. Sed ^f qui fieri potest, ut ea non proveniant, quæ futura esse providentur? Quasi vero nos ea, quæ providentia futura esse praenoscit, non eventura credamus: ac non illud (25) potius arbitremur, licet eveniant, nihil tamen, ut eveniant, sui natura necessitatis habuisse: quod hinc facile perpendas licebit. Plura etenim dum sunt, subjecta oculis intuemur: ut ea quæ in ^g quadrigis moderandis atque flectendis facere spectantur aurigæ: atque ad hunc modum cætera. Num igitur quidquam illorum ita fieri necessitas (30) ulla compellit? Minime. Frustra enim esset artis effectus, si omnia coacta moverentur. Quæ igitur cum sunt, carent existendi necessitate, eadem priusquam sunt, sine necessitate futura sunt. Quare sunt quædam eventura, quorum exitus ab omni necessitate ^h absolutus. **336** Nam illud quidem nullum arbitror esse dicturum, quod quæ nunc sunt, priusquam fierent, eventura non fuerint. Hæc igitur etiam praecognita liberos habent eventus. Nam sicut scientia praesentium rerum nihil his quæ sunt, ita praescientia futurorum nihil his quæ ventura (5) sunt necessitatis ⁱ importat. Sed hoc, inquit, ipsum dubitatur, an eorum rerum quæ necessarios exitus non habent, ulla possit esse praenotio. ¹ Dissonare etenim videntur: putasque, si praevideantur, consequi necessitatem: si necessitas desit, minime praesciri, nihilque scientia ^k comprehendendi posse nisi certum. Quod si quæ incerti sunt (10) exitus, ea quasi certa providentur, opinio- nis id esse ^l caliginem, non scientiæ veritatem. Aliter enim ac sese res habeant, ^m arbitrari, ab integritate scientiæ credis esse diversum. ⁿ Cujus erroris causa est, quod omnia quæ quisque novit, ex ipsorum tantum vi atque natura cognosci existimat quæ sciuntur, quod totum contra est. Omne ¹ enim (15) quod cognoscitur, non secundum sui vim, sed secundum

INTERPRETATIO.

^a Obscuritatis.

^b Dubii.

^c Explicare.

^d Explicuero.

^e Quæ habetur prosa 3 hujus lib., not. 3.

^f Quomodo.

^g Curribus.

^h Infert.

ⁱ Pugnare.

^j Obscuritatem.

^k Judicare.

^l Quod cognoscitur, id non ad modum cogniti, sed ad modum potius cognoscentis cognoscitur.

NOTÆ.

Marcus Tullius Cicero, qui nunc negata divina providentia, inde vero stabilita humana libertate, *dum vult homines facere liberos*, inquit S. Aug. v de Civ. Dei, c. 9, eosdem facit Boetius. Argumentum Tullii illud est quo supra usus est Boetius, quod nimirum posita humana libertate, quemadmodum experientia probatur ponenda, providentia divina nequeat esse (qualis est, aut nulla), evidens, vera et certa scientia.

¹ Cujus caliginis causa.] II. Philosophia ait, idem veteres recentioresque non posse conciliare providentiam divinam cum humana libertate, quia eorum mens infirmior est quam ut possit divinam praenotionem percipere: unde praecipitatione et praesudicio judicans, negat divinam providentiam, quod eadem philosophia promittit se demonstraturam, postquam argumentis, quibus antea Boetius movebatur, responderit.

² Quæro enim, etc.] III. Philosophia respondet argumentis quibus supra usus est Boetius; hoc fere

D pacto: si, posita humana libertate, providentia divina possit esse non modo evidens, verum etiam vera et certa futurorum scientia, certe divina providentia recte conciliabitur cum humana libertate: siquidem praedicta omnia argumenta contraria hac propositione continentur, sicut attendenti patebit. At qui res ita se habet: cum enim notio praesentium et praenotio eorumdem futurorum sint idem cogitandi modus, nec differant nisi tempore, cui Deus non subest, propterea ut notio praesentium, sic praenotio futurorum liberorum potest esse evidens, vera et certa, nullamque ipsis affert necessitatem.

³ Cujus erroris causa.] IV. Philosophia ostendit praedicti erroris causam in eo versari, quod cum ad cognoscendum necessaria sit cum mens cognoscens, tum materia cognoscenda, praedicti providentiæ divinae adversarii praenotionem divinam accipiant secundum naturam materiae cognoscendæ, cum tamen

cognoscentium potius comprehenditur facultatem. Nam ut hoc brevi liqueat exemplo, eandem corporis rotunditatem aliter visus, aliter tactus agnoscit ^a. Ille enim manens, totum simul jactis radiis intuetur : hic vero cohærens orbi atque conjunctus, circa ipsum motus ambitum, (20) rotunditatem partibus comprehendit. Ipsum quoque hominem ^b aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur. Sensus enim figuram in subjecta materia constitutam. Imaginatio vero solam sine materia judicat figuram. Ratio vero hanc quoque transcendit, speciemque ipsam, quæ singularibus inest, universali **337** consideratione perpendit. ^b Intelligentiæ vero celsior oculus existit. Supergressa namque universitatis ambitum, ipsam illam simplicem formam pura mentis acie contuetur. In quo illud maxime considerandum est : quod superior comprehendendi vis amplectitur inferiorem; (5) inferior vero ad superiorem nullo modo consurgit. Neque enim sensus aliquid extra materiam valet, vel universales species imaginatio contuetur, vel ratio capit simplicem formam : sed intelligentia quasi desuper spectans, concepta forma, quæ subsunt etiam cuncta dijudicat; sed eo modo quo formam ipsam, quæ nulli alii nota esse poterat, (10) comprehendit. Nam et rationis universum, et imaginationis figuram, et materiale sensibile cogno-

A scit, nec ratione utens, nec imaginatione, nec sensibus, sed illo ictu mentis formaliter, ut ita dicam, cuncta prospiciens. Ratio quoque cum quid universale respicit, nec imaginatione, nec sensibus utens, imaginabilia vel sensibilia (15) comprehendit. Hæc est enim quæ conceptionis suæ universale ita definit : homo est animal bipes rationale. Quæ cum universalis notio sit, tum imaginabilem, sensibilemque esse rem nullus ignorat, quod illa non imaginatione, vel sensu, sed rationali conceptione considerat. Imaginatio quoque tametsi ex sensibus visendi, formandique figuras (20) sumpsit exordium, sensu tamen absente sensibilia quæque collustrat, non sensibili, sed imaginaria ratione judicandi. Videsne igitur, ut in cognoscendo cuncta, sua potius facultate, quam eorum quæ cognoscuntur, utantur? **338** ^a Neque id ^a injuria : nam cum omne iudicium judicantis actus existat, necesse est ut suam quisque operam non ex aliena, sed ex propria potestate perficiat.

339 METRUM * IV.

ARGUMENTUM.—*Quantum inquit Philosophia, Stoici existimaverint, mentem humanam, nihil nisi a corporibus informatam, percipere; hæc tamen ab efficaciori principio informatam et insensibilia sine ministerio corporum, et insensibilia, famulantibus ipsis corporibus, percipit.*

Quondam Porticus attulit
Obscuros nimium senes,

INTERPRETATIO.

^a *Corpus rotundum visu absens, tactu præsens solummodo percipitur.*

^b *Intelligentia sublimior est cognoscendi modus.*

^c *Immerito.*

Porticus Atheniensis produxit olim philosophos indoctiores, qui existimabant sensus notionesque omnes,

Cortas ex corporibus exterioribus imprimi mentibus : quemadmodum veteres solebant calamo veloci imprimere litteras in charta æquabili, nullisque antea characteribus insignita. At si mens nostra nihil evolvit propria sua cogitatione, sed obnoxia impressionibus corporum ab his solum patitur, et refert imagines inutiles.

NOTÆ.

accipienda sit secundum naturam mentis cognoscentis : sicut Philosophia probat primum pluribus exemplis, deinde ratione.

¹ *Aliter sensus, etc.*] Primum quidem exempla ista sunt sensus speciatim, sensus generatim, imaginatio, ratio, et intelligentia, quæ ita accipi debent ex parte ipsius cognoscentis, ut quamvis sint de eadem materia subjecta, v. g. de eodem corpore rotundo, differant. Nimirum mens humana, quæ non nisi ab alio informati potest, duobus generatim modis informatæ cognoscit, nimirum a Deo, cujus ipsa est effectum; et a corpore, cujus eadem est forma. Mens humana a Deo informatæ rursus dupliciter dicitur cognoscere, nempe prima et continuata attentione : prima attentione vocatur *intelligentia* : continuata vero dicitur *ratio*, ut ratio nihil aliud sit quam innata notio paulo longius diffusa. Mens autem humana ab ipso corpore informatæ duobus pariter modis cognoscere potest. Primo quatenus mens ipso duntaxat cerebro, cujus est forma, movente percipit : ut cum per somnum mens venatoris silvas et lustra cogitat; idque vocatur *imaginatio*. Secundo quatenus eadem mens ab ipsis etiam aliis corporibus cum interioribus, tum etiam exterioribus commota percipit : quod vocatur *sensus* : hic autem vel est interior, ut fames et sitis; vel est exterior, nempe visus, auditus, odoratus, gustus, et tactus. Atque hi omnes cognoscendi modi ita inter se disponuntur, ut quo a paucioribus causis pendunt, eo, ut pote ad divinam sapientiam propius accedentes, sint perfectiores : sic gustus tactu, odoratus gustu, auditus odoratu, visus auditu, imaginatio sensu, ratio imaginatione, intelligentia ratione est perfectior : sic

probat exemplis, modum cognoscendi accipi secundum naturam cognoscentis.

² *Neque id injuria.*] Deinde id ipsum probatur ratione : nam modus rei, ut pote qui non distinguitur a re modificata, accipi debet potius secundum naturam rei modificatæ, quam secundum naturam alterius etiam modificantis. Atqui notio non secus ac iudicium est modus ipsius mentis cognoscentis et judicantis. Et certe

³ *Quod vocatur Glyconicum.* Carmeh constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter sæpius unum spondeum et duos dactylos habet. Dico sæpius : modo enim idem sit numerus syllabarum, prædicta illarum quantitas aliquando negligitur.

¹ *Porticus.*] Nimirum *Atheniensis*. Erat enim Athenis quædam porticus, in quam nonnulli ad disserendum de quacunque materia convenire solebant : sic sicut Cadomi, Bajocarum, cæterarumque minorum urbium locus, in quem plures dicendarum audiendarumque rerum novarum causa convenire consueverunt. Zeno autem inter veteres Philosophos celeberrimus, nactus hanc occasionem, hic instituit docere Philosophiam, illiusque discipuli ab isto loco vocati sunt Stoici : *στοῶν* enim Græcis est *porticus*. Hos Philosophia nunc vocat *senes obscuros* : *senes* quidem, quod virtutem præsertim, in qua una vitam beatam versari arbitrabantur, colerent instar sapientissimorum senum : *obscuros* vero, quod hic erraverint; error enim ex obscuritate nascitur. Quia vero iidem Stoici dialecticæ, cujus princeps eorum Zeno fertur esse inventor, præcipue studebant, idcirco Philosophia nunc exposito illorum errore, eosdem refutat

- 340** Qui sensus et imagines
E corporibus extimis
5 Credant mentibus imprimi,
Ut quondam celeri stylo
Mos est æquore paginæ,
Quæ nullas habeat notas,
Pressas figere litteras.
10 Sed mens si propriis vigens
Nihil motibus explicat,
Sed tantum patiens jacet
Notis subdita corporum,

- A** Cassaque in speculi vicem
15 Rerum reddit imagines;
Unde hæc sic animis viget
Cernens omnia notio?
Quæ vis singula prospicit,
Aut quæ cognita dividit?
20 Quæ divisa recolligit,
Alternumque legens iter
Nunc summis caput inserit,
Nunc desidit in infima,
Tum sese referens sibi,

INTERPRETATIO.

rerum objectarum instar speculi, cur cognitio universalis omnium, est adeo perspicax in mentibus humanis? quomodo singula cognoscuntur? quomodo cognita dividuntur? quomodo divisa resumuntur? quomodo alternis, modo ab imis ascenditur ad summa, modo a sum-

mis descenditur ad ima? quomodo mens sese componens secum, veritate refutat errorem? Causa istorum omnium est multo magis efficax, et magis potens quam mens humana, quæ instar materiæ patitur formas impressas. Ipsa tamen corporis viventis impressio præit

NOTÆ.

argumentis ex dialectica desumptis; tum quid sentiendum sit, declarat.

3. *Qui sensus et imagines, etc.*] I. Philosophia exponit errorem Stoicorum, qui in hoc versatur, quod putarent, non modo sensus, sed omnes notiones, quas hic Philosophia vocat *imagines*, quasque ipsi Stoici, auctore Tullio in *Top.* appellabant *ὑποκρίσεις καὶ προλήψεις*, a corporibus etiam externis imprimi mentibus: non secus ac literæ corrente calamo imprimuntur chartæ. Hinc Stoici, inquit S. Aug. l. viii de Civ. Dei, c. 7, *posuerunt iudicium veritatis in sensibus corporis, eorumque infidis et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censuerunt.*

10. *Sed mens si propriis, etc.*] II. Philosophia refutat Stoicorum hunc errorem argumentis ex dialectica, cui illi plurimum studebant, desumptis: nam in dialectica præter notionem tam universalem quam singularem, tractatur divisio, definitio, methodus, et ipsa **341** veritatis norma: quæ omnia fieri non possunt, si mens humana omnes suas notiones corporibus acceptas referat. Primo enim nulla erit notio universalis: sive *cernens omnia notio*: siquidem notio universalis non acquiritur sensibus, quibus quidquid percipitur, illud certo tempore, certoque loco ita circumscribitur, ut sit singulare. Secundo nulla etiam erit notio singularis, qua mens *singula prospicit*: quia præterquam quod mens humana seipsam singularem non prospicit famulante corpore, qui tactu visque percipi creditur, triangulus circulusve singularis, hic revera triangulus circulusve non est: quandoquidem triangulus singularis non constat nisi tribus lineis, quæ ita inter se cœant, ut ex his fiant tres anguli æquales duobus rectis: circulus vero non constat nisi una linea circa unum punctum ita circumducta, ut omnes illius partes ab hoc puncto æqualiter distent: cum tamen omnis triangulus circulusve sensibilis, sicut exquisitis perspicillis sive, ut loquuntur, *microscopis* animadvertere possumus, in finitis prope constat lineis, quarum aliæ egressæ, aliæ ingressæ prædictam anguli circuleve notionem singularem impediunt. Tertio nulla quoque erit divisio, qua mens *cognita dividit*: cum hæc non fiat nisi mente ea quæ sensibus videntur conjuncta separante, sive ut loquuntur logici, *abstractione*. Quarto nulla erit definitio qua mens *divisa recolligit*: nam, inquit Crassotius, l. ii, *Post. Anal.*, cap. 1, art. 1, *si machinalis horologii partes omnes dissolvantur, et post dissolutionem singulæ spectandæ exhibeantur, tum videtur esse quasi specimen divisionis, et partitionis logicæ, si partes eas omnes clare et distincte apprehendas, sed suo quamque loco et ordine in toto, tunc videtur esse definitionis specimen: ex quo sequitur vim, quæ non potest cognita*

B dividere, non posse etiam *divisa recolligere*, sive definire. Quinto nulla erit methodus, quæ scilicet monti vallique similis nunc a speciebus subjectis ad genus supremum ascendit; nunc a genere supremo ad subjectas species descendit, suis quæque ordinibus disponendo: nam, ut jam dictum est, genus, species, illorumque ordo sensibus non percipitur. Sexto denique nulla erit veritatis norma, qua mens *falsa redarguit*: nam regula veritatis Græcis *κρίσιον*, illud est quod tanquam duce fallere et falli nescio, mens humana ita persuadetur, hæc ut verum omnisque dubitationis expers iudicium formet: talis autem non potest esse sensus, de quo nunc agitur: siquidem hoc sæpius fallimur: quare Stoici putantes, omnem notionem oriri a sensibus, omnem etiam veritatis normam abijciebant: ut monuit S. Aug. prædicto lib. viii de Civ., c. 7, ubi etiam ait: *Cum pulchros dicant non esse nisi sapientes, quibus sensibus corporis istam putchritudinem viderint, qualibus oculis carnis, formam sapientiæ decusque conspexerint?*

C Hanc vero veritatis normam indicat Philosophia dicens mentem *sese referentem sibi*: nam duplex est ejusmodi veritatis norma: una exterior et in genere causæ efficientis, videlicet Deus, qui quod sit infinite sapiens et bonus, idcirco falli et fallere non potest: altera interior et in genere formæ, nempe evidentia, hoc est notio clara et distincta, quam secuti nunquam errabimus, ut pote ab ipso præceptore Deo docti. Mens ergo nostra *sese referens sibi*, attendat animo ad hanc suam evidentiam sive notionem claram et distinctam: ut quandiu ipsa evidenter, sive clare et distincte, in rebus ad mysteria fidei non pertinentibus, non noverit, tandiu *assensionem sustineat, ne precipitet si temere processerit*, ut loquitur Tullius: *turpe enim est, inquit idem orator, cognitioni et perceptioni assertionem approbationemque præcurrere*. At ubi eadem mens claram distinctamque suam notionem clare et distincte perceperit, tum remota omni dubitatione iudicium proferat. certa non ab hominibus, sed ab ipso Deo intrinsicè doceri: *Si intellexistis, inquit S. Aug. in Joan. xl, dictum est et cordi vestro. Manus Dei est intelligentia.*

D Notandum in libro de Spiritu et Anima, qui vulgo recensetur inter opera S. Augustini, cap. 11, reperiri hæc verba: *Mens nunc caput summis inserit; nunc decidit in infimis; nunc sese inferens sibi variis falsis redarguit*; cum his etiam scripturæ erroribus, *decidit, infimis, inferens*; ex quo, ut ex pluribus aliis argumentis optime Lovanienses concludunt, librum hunc non esse S. Augustini opus, sed cujusdam multo recentioris, forte Hugonis a S. Victore; quippe qui capite 35 ejusdem libri Boetium nominat.

- 25 Veris falsa redarguit ?
342 Hæc est efficiens magis
 Longe causa potentior,
 Quam quæ materiæ modo
 Impressas patitur notas.
 30 Præcedit tamen excitans,
 Ac vires animi movens,
 Vivo in corpore passio.
 Cum vel lux oculos ferit,
 Vel vox auribus instrepit :
 35 Tum mentis vigor excitus,
 Quas intus species tenet,
 Ad motus similes vocans,
 Notis applicat exteris,
 Introrsumque reconditis
 40 Formis miscet imagines.

343 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Sicut ergo, inquit Philosophia, neque ex imbecillitate sensus, imaginatio; neque ex imbecillitate imaginationis ratiocinatio; neque ex imbecillitate ratiocinationis, intelligentia humana: sic neque*

A *ex imbecillitate intelligentiæ humanæ, divina futurorum liberorum prænotio neganda est.*

Quod si in corporibus sentiendis, quamvis afficiant ^a instrumenta sensuum ^b forinsecus objectæ qualitates, animique agentis vigorem passio corporis antecedit, quæ in se actum mentis provocet, excitetque interim quiescentes intrinsecus fornas: si in sentiendis, inquam, (5) corporibus ^c animus non passione insignitur, sed ex sua vi subjectam corpori iudicat passionem, quanto magis ea quæ ^c cunctis corporum affectionibus absoluta sunt, in discernendo non objecta extrinsecus sequuntur, sed actum suæ mentis expediunt? ^d Hac itaque ratione multiplices cognitiones diversis ac differentibus cessere substantiis. (10) ^e Sensus enim solus cunctis aliis cognitionibus destitutus, immobilibus animantibus cessit: quales sunt conchæ maris, quæque alia saxis hærentia nutriuntur. Imaginatio vero mobilibus belluis, quibus jam inesse fugiendi, appetendive aliquis videtur affectus. Ratio vero humani tantum generis est, sicuti intelligentia sola divini: quo fit ut (15) ea notitia cæteris præset, quæ ^e suapte natura non modo.

B

INTERPRETATIO.

excitans commovensque vires mentis: ut cum lumen verberat oculos, aut vox insonat auribus: deinde vis illa mentis commota, conferens species sibi insitas cum ejusmodi motibus, sive speciebus adventitiis; conjungit utrasque.

^a Organa.

^b Extrinsecus.

^c A corporum commercio libera sunt.

^d Hoc modo diversis rebus diversa insunt cognoscendi genera.

^e Et suam propriam et cæteris cognitionibus subjectam materiam percipit.

NOTÆ.

26. Hæc est efficiens magis, etc.] III. Philosophia declarat quid sit sentiendum. Primum quidem nisi mens humana informaretur a Deo, qui non minus est ejus præceptor quam conditor, eadem mens non posset cognoscere, neque generatim, neque singulatim; non posset dividere, definire, aut in ordinem redigere; nullam etiam haberet normam veritatis: quandoquidem hæc omnia sunt aut ingenita notio Dei qui est, aut quidam ejusmodi notionis modus: propterea hæc est efficiens magis longe causa potentior. Deinde eadem mens, ut pote quæ est corporis forma, ipso corpore commoto etiam afficitur sentiendo: sensus enim, docente S. Augustino l. de Quant. an., c. 25, est passio corporis per seipsam non latens animam: ideo præcedit excitans vivo in corpore passio: ubi observabis hanc vocem, passio, non esse ita Latinam, sed aptiorem nullam esse ad significandam hanc Philosophiæ cogitationem. Sic lux nihil est aliud quam motus oculi a sole aut aliquo alio simili corpore commoti; commoto oculo nervus hinc ad cerebrum usque productus movetur; unde movetur et cerebrum, quo moto ipsa mens cerebro præsertim conjuncta ita commovetur, ut non modo sentiat, sed etiam videat. Sic etiam vox commovet aures. Postremo mens conferens hanc ideam adventitiam, cum priori idea innata, tanta libertate iudicat, ut possit non modo jungere consentaneas, et dissimilares separare, verum etiam omnem assensionem sustinere.

¹ Animus non passione insignitur.] Tali scilicet, quali corpus cum animo conjunctum insignitur, videret figura, quiete, et motu, quibus evansi corpus afficiatur, non propterea mens afficitur. Sed id non obstat, quin mens sentiendo dicatur pati, auctore ipso Aristotele; quatenus videlicet non latet mentem, corpore pati: sicut docet S. August.

² Sensus.] Aliter quidem iudicamus de sensu; aliter noster auctor: sed hoc nihil facit ad præsens insitutum. Primo enim nobis sensus videtur debere

C definiri, sicut a S. Aug. definitur: Passio corporis per seipsam non latens animam: unde sensus accipi potest dupliciter, nimirum inadæquate, ut loquuntur philosophi, quatenus est passio corporis: quo modo sensus reperitur in bestiis etiam; et adæquate, ut aiunt iidem philosophi; quatenus est passio corporis per seipsam non latens animam: qua ratione sensus solius hominis est: quippe qui solus constat ex corpore et mente. Secundo noster auctor ponit sensum etiam proprie dictum in bestiis, cum hoc tamen discrimine, ut in conchis sit sensus sine imaginatione: in bestiis mobilibus etiam imaginatio sine ratione; sicut in homine sensus, imaginatio, et ratio, sed sine intelligentia, quam dicit divini generis. At, inquam, si sensus est in conchis, cur non in iisdem fuerit imaginatio? cum sensus et imaginatio non differant, nisi quod sensus suo quilibet organo, imaginatio organo communi, videlicet cerebro perficiatur: quod cerebrum etiam in conchis occurrit. Si imaginatio fuerit in aliis bestiis, v. g. in vulpe, cur non in his fuerit ratio? quandoquidem ab his plurima sunt, ad quæ si necessaria fuerit quædam cognitio, et am illa quæ sensus vocatur et imaginatio, certe ratio necessaria erit, hoc est progressus cognoscentis a notis ad ignota. Si denique ratio fuerit in homine, ut revera est, cur non in eodem fuerit intelligentia? cum ratio non sit sine iudicio, nec iudicium sine intelligentia. Nisi tamen nominata intelligentia Philosophia voluerit intelligi notionem a nullo acceptam et infinitam: hæc enim intelligentia solius Dei est. Tertio hæc eo liberior notavimus, quod ad præsentem Philosophiæ demonstrationem nihil faciunt; sive enim bestie proprie sentiant sive non; modo unus homo sentiat, id satis erit ad animadvertendum discrimen ordinemque prædictorum. Similiter quamvis homo intelligentia afficiatur, intelligentia tamen divina, ut pote infinita, intelligentiam humanam ita superat, ut quæ intelligentia humana capi non possunt, hæc intelligentia divina recte comprehendatur.

proprium, sed cæterarum quoque notitiarum subjecta cognoscit. **344** ¹ Quid igitur, si ratiocinationi sensus imaginatioque ² refragentur, nihil esse illud universale dicentes, quod sese intueri ratio putet? quod enim sensibile, vel imaginabile est, id universum esse non posse: aut igitur rationis verum esse iudicium, nec quidquam esse sensibile: aut (5) quoniam sibi notum sit plura sensibus, et imaginationi esse subjecta, inanem conceptionem esse rationis, quæ quod sensibile sit, ac singulare, quasi quiddam universale consideret. Ad hæc, si ratio contra respondeat, se quidem et quod sensibile et quod imaginabile sit in universitatis ratione conspiceret; illa vero ad universitatis cognitionem (10) aspirare non posse: quoniam eorum notio corporales figuras non possit excedere: **B** de rerum verò cognitione, firmiori potius, perfectiorique iudicio esse credendum. In huiusmodi igitur lite, nos, quibus tam ratiocinandi, quam imaginandi etiam, sentiendique vis inest, nonne **345** rationis potius causam probaremus? Simile est, quod humana ratio divinam intelligentiam futura, nisi ut ipsa cognoscit, non putat intueri. Nam ita disseris, si quæ certos ac necessarios habere non videantur eventus, ra certo eventura præsciri nequeunt. Harum igitur (5) rerum nulla est præscientia, quam si etiam in his esse credamus, nihil erit, quod non ex necessitate proveniat. Si igitur, uti rationis particeps sumus, ita divinæ iudicium mentis habere possemus, sicut **C**

A imaginationem sensumque rationi cedere oportere iudicavimus, sic divinæ sese menti humanam summittere rationem justissimum censeremus. (10) ² Quare in illius summæ intelligentiæ cacumen, si possumus, erigamur; illic enim ratio videbit, quod in se non potest intueri. Id autem est, quoniam modo etiam quæ certos exitus non habent, certa tamen videat, ac definita prænotio; neque id sit opinio, sed summæ potius scientiæ nullis terminis inclusa simplicitas.

346 METRUM · V.

ARGUMENTUM EX CICERONE, I DE LEGIBUS. — *Natura, inquit Philosophia, cæteras animantes abiecit ad pastum, solum hominem erexit, ad cœlique quasi cognationis, et domicilii pristini conspectum excitavit.*

Quam variis terras animalia permeant figuris!
Namque alia extento sunt corpore, pulveremque
[verrunt,
Continuumque trahunt vi pectoris incitata sul-
[cum.

Sunt quibus alarum levitas vaga verberetque
[ventos,

5 **347** Et liquido longi spatia ætheris enatet vo-
[latu;

Hæc pressisse solo vestigia gressibusque gau-
[dent

Vel virides campos transmittere, vel subire sil-
[vas.

INTERPRETATIO.

¹ Adversentur.

Quam diversis figuris præditæ animantes percurrunt terras: aliæ enim habent corpus longum, quæ serpentis virtute sui pectoris verrunt pulverem et ducunt sulcum continuatum: aliæ errantes pennis levibus percu-

tiunt ventos, et longo volatu transeunt magna intervalla aeris liquidi: aliæ gestiunt gradiri per terram: sive hæc passibus transeant agros virides: sive ing ediantur silvas. Quæ animantes, licet omnes, ut cernis, differant inter se pluribus modis, in hoc tamen conveniunt,

NOTÆ.

¹ Quid igitur si ratiocinationi, etc.] Accedit tandem Philosophia ad eam, propter quam longa fuerunt præludia, comparisonem, quam *proportionis* vocant: quasi dicat: ut se habet sensus collatus cum sua subjecta materia ad imaginationem, collatam cum sua materia: aut ut se habet imaginatio collata cum sua materia ad rationem collatam cum sua materia: ita se habet ratio collata cum sua materia ad intelligentiam collatam cum sua materia: sicut ergo ex imbecillitate sensus non est neganda imaginatio, aut ex imbecillitate imaginationis non est neganda ratiocinatio, sic ex imbecillitate ratiocinationis aut intelligentiæ humanæ non est neganda divina futurorum liberorum intelligentia sive prænotio.

² Quare in illius summæ intelligentiæ cacumen, etc.] Studeamus accedere ad intelligentiam divinam: cum enim hæc intelligentia divina perfecte comprehendatur prædicta divinæ providentiæ humanæque libertatis concordia, quanto propius ad divinum intelligendum modum accedemus, tanto magis hæc concordia nobis innotescet: se I ad Deum accedere non possumus nisi diligenti ad ipsum Deum facta attentione: ad quod ipsa etiam nostri corporis figura nos videtur hortari: siquidem

Quod vocatur *Archilochium*. Carmen constans ex ano genere versuum, quorum quilibet heptameter habet, primum quatuor primos versus heroici pedes; deinde tres trochæos.

1. *Quam variis, etc.*] Hominem solum erecto, cætera vero animalia prono vultu incedere dixerunt

plurimi tam oratores quam poetæ: audivisti Tullium, audi Ovidium l. 1 Metam., fab. 2.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit cœlumque videre
Jussit et erectos ad sidera tollere vultus.

Hic tamen distinguendum videtur inter situm corporis, situmque vultus tam hominis, quam cæterorum animalium: nam erectus homo, cætera vero animalia prona sunt corpore: vultus autem adeoque aspectus tam hominis, quam cæterorum animalium: (saltem si excipiat piscis ille, qui οὐρανὸς ὀφθαλμὸς vocatur, quod oculos in superna corporis parte habet, cœlum veluti invitus spectet) non sublimis, sed ad horizontem plus, minus est directus: unde diversa in omnibus animalibus est cerebri constitutio: quod discrimen videtur hic observari, non enim dicitur bestias terram, hominem vero cœlum conversis deorsum sursumve oculis videre: sed tantum cætera animalia prono, hominem vero recto stare corpore: quod sufficit, ut mens humana peculiari sui corporis figura excitetur ad cogitandum Deum. Bestiæ autem, quæ hic numerantur, sunt 1 serpentes, 2 volucres, 3 pediones; quæ vel campos percurrunt, vel silvas ingrediuntur: de quibus nihil occurrit adnotatione dignum.

5. *Liquido longi ætheris volatu.*] Confuso verborum, quæ grammaticis vocatur *hyperbate*: siquidem æther liquidus et volatus longus dici deberet. Sic Virgil.: *Ibant obscuri sola sub nocte: Sceleratam intorsit hastam: Dare classibus auro.*

Quæ variis videas licet omnia discrepare formis, A
Prona tamen facies hebetes valet ingravare sen-
[sus.

10 Unica gens hominum celsum levat altius cacu-
[men,
Atque levis recto stat corpore, despicitque ter-
[ras.

Hæc, nisi terrenus male desipis, admonet li-
[gura,

Qui recto cælum vultu petis, exerisque frontem,
In sublime feras animum quoque, ne gravata
[pessum

15 Inferior sidat mens corpore celsius levato.

348 PROSA VI.

ARGUMENTUM.—*Philosophia tandem concludit, cog-
nitionem divinam instar Dei cognoscentis æternam, ita* B

*esse totam simul, ut sicut notio presentium, sic præ-
notio divina futurorum librorum libertati humanæ
non noceat.*

Quoniam igitur, uti paulo ante monstratum est,
omne quod scitur, non ex sua, sed ex comprehenden-
tium natura cognoscitur, intueamur nunc quantum fas
est ^a, quis sit divinæ substantiæ status, ut quænam
etiam scientia ejus sit, possimus agnoscere. ¹ Deum
(5) igitur æternum esse, cunctorum ratione ^b degen-
tium commune judicium est. Quid sit igitur æterni-
tas, consideremus. ^c Hæc enim naturam nobis pariter
divinam, scientiamque patefecerit. ² Æternitas igitur
est, ^d interminabilis vitæ tota simul et perfecta pos-
sessio. Quod ex ^e collatione temporalium clarius ^f li-
quet. Nam quidquid vivit in (10) tempore, id præsens
B a præteritis in futura procedit: nihilque est in tem-

INTERPRETATIO.

quod facies illarum, inclinata ad terram, deprimat
earundem sensus obtusos. Sola gens hominum erigit
alius caput suum sublime, levisque stat corpore erecto,
et contemnit terras. Hæc figura te monet, nisi obrutus
terra stulte deliras, ut qui tendis ad cælum vultu recto,
et erigis frontem, tu extollas etiam mentem tuam in al-
tium, ne mens oppressa jaceat deorsum inferior ipso
corpore altius erecto.

- ^a Philosophis.
- ^b Viventium.
- ^c Æternitate cognita, divina cum natura, tum etiam
scientia cognoscatur necesse est.
- ^d Infinitæ.
- ^e Comparatione.
- ^f Patet.

NOTÆ.

9. *Prona facies hebetes valet ingravare sensus.*] Sen-
sus enim non vigent nisi spiritibus a corde ad cere-
brum, et a cerebro per nervos ad reliquas corporis
partes diffusis: hi autem spiritus minus libere in
prorum, quam in erectum caput a corde difflunt.

12. *Admonet figura.*] Si corpora generatim possint
esse quædam mentium exempla, ut certe sunt, cor-
pus humanum præcipuum quoddam esse debet men-
tis consortis exemplum, ut quemadmodum corpus
humanum, veluti servatis corporum levium legibus,
ad cælum recta tendit, ita mens humana ad Deum
cogitatio aspiret: sed est alia ratio: nimirum

14. *Ne gravata pessum, etc.*] Ne mens humana vi-
cta perturbationibus ejus, cujus domina esse debet,
corporis fiat mancipium. Nam ad Philipp. III: *gloria in
confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.*

¹ *Deum æternum esse commune judicium est.*] Nam
æternitas clare et distincte comprehensa cognoscitur
in clara distinctaque Dei notione, quam omnes homi-
nes divinitus insitam habent: non secus ac tres an-
guli cognoscuntur comprehendi in idea trianguli: **D**
quare sicut omnes homines judicant, triangulum constare
tribus angulis: sic omnes judicant, Deum esse
æternum.

² *Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et per-
fecta possessio.*] Hæc æternitatis definitio a S. Thoma
et cæteris Theologis admittitur: quare particulatim
videtur exponenda.

Dicitur 1° *possessio*: quia æternitas est propria
Dei perfectio. Nimirum *possessio* a corporibus ad men-
tes transfertur: *possessio* autem corporum in hoc ver-
satur, quod illorum ita domini sumus, ut in iis et pe-
dem ponere et sedem figere potes simus: *possidere*
quippe videtur dici quasi *potens*, vel *potis*, vel etiam
pos sedere: cum *pos pro potis* vel *potens* remanserit
in *compos* et *impos*. Quamobrem *possessio* in menti-
bus optime vocabitur individua mentis perfectio:
æternitas autem est individua Dei perfectio: quando-
quidem res summe perfecta cogitari non potest nisi
æterna. Sanctus Thomas, 1 p. q. 10, a. 1 ad 6: *Illud
quod possidetur, inquit, firmiter et quiete habetur: ad*

*designandam ergo immutabilitatem et indeficientiam
æternitatis Boetius usus est nomine possessionis.*

Dicitur 2° *vitæ*: ut enim æternitas quidam est mo-
dus, sic æternitas, alicujus dici debet æternitas: nul-
lius autem melius æternitas dici potest quam vitæ,
quippe qua non solum animata corpora ab inanima-
tis, sed etiam mentes a corporibus, imo et a aliis men-
tibus differunt. Vita autem cujus æternitas veluti mo-
dus est, nihil aliud esse videtur, quam cogitatio; quod
æternitas non possit esse nisi mentis, cujus vivere est
cogitare. Hinc Aristoteles 1. XII Metam., c. 7, *Mentis,
inquit, cogitatio vita est, unde Philosophus ille ibid.,
ait S. Thom., 1 p., q. 18, a. 3, ostenso quod Deus
sit intelligens, concludit quod habeat vitam perfectissi-
mam et sempiternam, quia intellectus ejus est perfe-
ctissimus et semper in actu.*

Dicitur 3° *tota simul*: quia vita illa, cujus æternitas
dicitur modus, nihil successione habet: in quo differt
a tempore, quod dicitur diuturnitas rei, quæ ut in-
cepit sic desinet esse, cujusmodi est forma equi:
differentiæ enim temporis, nimirum præsens, præ-
teritum, et futurum nunquam sunt simul, sed sibi in-
vicem succedunt.

Dicitur 4° *interminabilis*: quia æternitas illius est
vitæ, quæ neque principio neque fine circumscibitur.
in quo etiam differt ab ævo, quod dicitur diuturnitas
rei, quæ habuit quidem principium, sed nunquam ha-
bitura est finem; cujusmodi est mens mea: ævum
quippe illud saltem uno termino circumscibitur, vi-
delicet principio, ex quo incepit.

Dicitur 5° *perfecta*: quia cum æternitas sit mentis
adeoque vitæ perfectæ modus, hæc etiam perfecta sit.
necesse est, quamobrem hæc nullam agnoscere debet
sui causam: in quo æternitas differet adhuc a mundo,
si hic ut somniavit Aristoteles, ex æterno existisset.

Ex his porro omnibus, in quibus ratio æternitatis
versari dicitur a Philosophia, unum est quod eadem
Philosophia præsertim explicat, nempe quod sit *tota
simul*, atque cæteras diuturnitates videlicet ævum, et
tempus, hanc æternitatis proprietatem, quoad pos-
sunt, imitari; ut, si non possunt habere, saltem ha-
bere videantur mun. tem istam præsentiam.

pore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium pariter possit amplecti. Sed crastinum quidem nondum apprehendit: hesternum vero **349** jam perdidit. In hodierna quoque vita non amplius vivitis, quam in illo mobili a transitorioque momento. Quod igitur temporis patitur conditionem, licet illud, sicut de mundo censuit Aristoteles, b nec cœperit unquam esse, nec desinat, vitæque ejus cum temporis infinitate tendatur, (5) nondum tamen tale est, ut æternum esse jure credatur. Non enim totum simul, infinitæ licet vitæ spatium comprehendit, atque complectitur: sed futura nondum transacta jam non habet. Quod igitur interminabilis vitæ plenitudinem totam pariter comprehendit, ac possidet, cui neque futuri quidquam absit, nec præteriti fluxerit, id æternum esse jure perhibetur: idque (10) necesse est, et sui compos præsens sibi semper assistere, et infinitatem mobilis temporis habere præsentem. Unde non recte quidam, qui cum audiunt visum Platoni, mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habiturum esse defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri cœternum putant. Aliud est enim per interminabilem duci vitam, quod mundo (15) Plato tribuit: aliud interminabilis vitæ totam pariter complectam esse præsentiam, quod divinæ mentis propriam esse manifestum est. Neque enim Deus conditis rebus antiquior videri debet temporis quantitate, sed simplicis potius proprietate naturæ. Hunc enim vitæ immobilis præsentiarium c statum, infinitus ille temporalium rerum motus imitatur; cumque eum effingere (20), atque æquare non possit, ex immobilitate deficit in motum, ex simplicitate præsentis decrescit in infinitam futuri ac præteriti quantitatem; et, cum totam pariter vitæ suæ plenitudinem nequeat possidere, hoc ipso, quod aliquo modo nunquam esse desinat, illud, quod implere atque exprimere non potest, aliquatenus videtur æmulari, alligans se ad qualemcunque **350** præsentiam hujus exigui volu-

A crisque momenti: quæ, quoniam manentis illius præsentis quamdam gestat imaginem, quibuscunque contingerit, id præstat, ut esse videantur. Quoniam vero manere non potuit, infinitam temporis iter arripuit: eoque modo factum est, ut continuaret eundo vitam, (5) cujus plenitudinem complecti non valuit permanendo. Itaque si digna rebus nomina velimus imponere, Platonem sequentes, Deum quidem æternum, mundum vero dicamus perpetuum. ¹ Quoniam igitur omne judicium secundum d sui naturam, quæ sibi subjecta sunt, comprehendit; est autem Deo semper æternus, ac præsentarius status: scientia quoque ejus, omnem (10) temporis supergressa motionem, in suæ manens simplicitate præsentis, infinitaque præteriti ac futuri spatia complectens, omnia, quasi jam gerantur, in sua simplici cognitione considerat. Itaque si præsentiam pensare velis, qua cuncta dignoscit, non esse præscientiam quasi futuri, sed scientiam nunquam deficientis instantiæ rectius æstimabis. Unde non prævidentia (15), sed Providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Quid igitur postulas, ut necessaria fiant, quæ divino lumine lustrentur, cum ne homines quidem necessaria faciant esse, quæ videant? Num enim quæ præsentia cernis, aliquam eis necessitatem tuas addit intuitus? Minime. Atqui (20), si est divini humanique præsentis digna e collatio, uti vos vestro hoc temporario præsentem quædam videtis, ita ille omnia suo cernit æterno f. Quare hæc divina prænotio naturam rerum, proprietatemque non mutat, taliaque apud se præsentia spectat, qualia in tempore olim futura provenient: nec rerum iudicia confundit, unoque suæ mentis intuitu s tam necessarie (25), quam nos necessarie, ventura dignoscit. Sicuti vos cum pariter ambulare in terra hominem et oriri in cælo solem videtis, quanquam simul utrumque conspectum, tamen h discernitis, et hoc i voluntarium, j illud esse

INTERPRETATIO.

a Fluxo.

b Lib. 1 de Cælo.

c Qui sit totus simul.

d Mentis judicantis.

e Comparatio.

f Deus.

g Et ea quæ necessario, et ea quæ non necessario ventura sunt, cognoscit.

h Ponitis discrimen.

i Hominem ambulare.

j So: em oriri.

NOTÆ.

¹ Quoniam igitur, etc.] Ex prædictis Philosophia sic nobis videtur argumentari. Cum judicandum sit de notione secundum naturam mentis cognoscentis; nunquam Deus cognoscens futura libera, de quibus nunc agitur, natura sua sit æternus, hoc est semper cogitans semperque vivens sine ulla differentia præsentis, præteriti, et futuri; idcirco notio Dei ita cogitari debet æterna sive tota simul, ut eodem modo se habeat circa futura libera, quomodo circa præsentia: quo fit ut illa Dei notio non præscientia quasi futuri, sed scientia nunquam deficientis instantiæ rectius æstimetur: unde non prævidentia, sed providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Atqui notio liberorum præsentium, nullam illis imponit necessitatem: non enim quæ præsentia cernis, aliquam eis

D necessitatem tuas addit intuitus: similiter si Deus ignarus futurorum illa non cognosceret nisi dum ad sunt præsentia, notio hæc Dei nullam illis afferret necessitatem: essetque idem discrimen quod nunc animadvertimus, inter ortum solis et meam locutionem quod ille necessario, hæc libere fiat. Quamobrem sicut ex notione præsentium, sic ex prænotione divina futurorum liberorum, non potest inferri hæc esse necessaria nisi sub conditione: sicut etiam notio præsentium (licet in homine tunc libere agente, illarsa remaneat potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certa scientia, sic etiam prænotio divina futurorum (quamvis in homine olim acturo intemerata perseveret potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certa scientia. Atque id eo potius, quod quamvis mea locutio sit causa notionis, qua nunc cognoscis me loqui; nulla

necessarium iudicatis. Ita igitur cuncta despiciens divinus intuitus, qualitatem rerum minime perturbat apud se quidem præsentium, ad conditionem **351** vero temporis futurarum. Quo sit, ut hoc non sit opinio, sed ^a veritate potius nixa cognitio, cum existiturum quid esse cognoscit, quod idem existendi necessitate carere non nesciat. Illic si dicas, quod eventurum Deus videt, id non evenire non posse: quod autem non potest non evenire (5), id ex necessitate contingere, meque ad hoc nomen necessitatis astringas: Fatebor rem quidem ^b solidissimæ veritatis, sed cui vix aliquis nisi divini speculator accesserit. Respondebo namque idem futurum, cum ad divinam notionem refertur, necessarium: cum vero in sua natura perpenditur, liberum prorsus atque absolutum videri. Duæ sunt etenim necessitates; (10) simplex una, veluti quod necesse est omnes homines esse mortales; altera conditionis, ut si aliquem ambulare scias, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est, nequit. Sed hæc conditio minime secum illam simplicem ^c trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adjectio. Nulla enim necessitas (15) cogit incedere voluntarie ^d gradientem, quamvis eum tamen, cum ^e graditur, incedere necessarium sit. Eodem igitur modo, si quid providentia præsens videt, id esse necesse est, tametsi nullam naturæ habeat necessitatem. Atqui Deus ea futura, quæ ex arbitrii libertate proveniunt, præsentia contuetur. Hæc igitur, ad intuitum relata divinum, necessaria fiunt (20) per conditionem divinæ notionis: perse vero considerata, ab absoluta natura: ^f suæ libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio cuncta, quæ futura Deus esse prænoscit, sed eorum quædam de libero proficiscuntur arbitrio: quæ quamvis eveniant, existendo tamen propriam naturam non amittunt; quæ priusquam fierent, etiam non evenire potuissent. Quid (25) igitur refert non esse necessaria, cum propter divinæ scientiæ conditionem modis omnibus, necessitatis instar, eveniant? Hoc scilicet, quod ea quæ paulo ante proposui, sol oriens, et ^g gradientis homo, quæ dum fiunt, non fieri non possunt: eorum tamen unum prius quoque quam fieret, necesse erat existere: alterum vero minime. Ita etiam quæ præsentia Deus habet, (30) dubio procul existunt: sed eorum hoc

A quidem de rerum necessitate descendit: illud vero de potestate facientium. ^h Haud igitur injuria diximus, hæc, si ad divinam notitiam referantur, necessaria; si per se considerentur, necessitatis esse nexibus absoluta. Sicuti omne quod sensibus patet, si ad rationem referas, universale est: si ad seipsum respicias, singulare. Sed si **352** in mea, inquires, potestate situm est mutare propositum, ⁱ evacuabo Providentiam, cum, quæ illa prænoscit, forte mutavero. Respondebo, Propositum te quidem tuum posse deflectere, sed, quoniam et id te posse, et an facias, quoque convertas, præsens Providentiæ veritas intuetur, divinam te (5) præscientiam non posse vitare; sicuti præsentis oculi effugere non possis intuitum, quamvis te in varias actiones libera voluntate converteris. Quid **B** igitur, inquires? Ex meane dispositione scientia divina mutabitur, ut eum ego nunc hoc, nunc illud velim, illa quoque noscendi vices alternare videatur? Minime. Omne namque futurum divinum præcurrit intuitus, et (10) ad præsentiam propriæ cognitionis retorquet ac revocat. Nec alternat, ut existimas, nunc hoc, nunc illud prænoscenti vices; sed uno ictu mutationes tuas manens prævenit atque complectitur. Quam comprehendendi omnia visendique præsentiam, non ex futurarum ^j proventu rerum, sed ex propria Deo simplicitate sortitus est. Ex quo illud quoque resolvitur, quod (15) paulo ante posuisti, indignum esse, si scientiæ Dei causam futura nostra præstare dicantur. Hæc enim scientiæ vis præsentia notione cuncta complectens, rebus omnibus modum ipsa constituit, nihil vero posterioribus ^k debet. Quæ cum ita sint, manet intemerata mortalibus arbitrii libertas. Nec iniquæ leges, solutis omni necessitate voluntatibus, præmia pœnasque (20) proponunt. Manet etiam spectator desuper cunctorum præscius Deus, visionisque ejus præsens semper æternitas cum nostrorum actuum futura qualitate concurrat, bonis præmia, malis supplicia dispensans. Nec frustra sunt in Deo positæ spes precesque; quæ cum rectæ sunt, inefficaces esse non possunt. Aversamini igitur vitia, colite virtutes, ad rectas spes (25) animum sublevate, humiles preces in excelsa porrigite. ^l Magna vobis est, si dissimulare non vultis, necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis ^l.

INTERPRETATIO.

^a Certa scientia.

^b Rem quidem esse verissimam, sed ei solum menti pervium, quæ rebus divinis contemplandis assueta est.

^c Necessitatem.

^d Ambulantem.

^e Ambulat.

^f Non privantur absoluta libertate suæ nature.

^g Ambulans.

^h Non immerito.

ⁱ Destruam.

^j Eventu.

^k Refert acceptum.

^l Dei.

D

NOTÆ.

tamen res, sive præsens, sive futura est causa divinæ seu notionis, seu præventionis: nam comprehendendi omnia visendique præsentiam, non ex futurarum proventu rerum, sed ex propria Deo simplicitate sortitus es: ut nunc dicitur.

^l Magna vobis est necessitas indicta probitatis, etc.] Nam, ut loquitur S. Basilii in Regul. brevioribus, respons. 2., Mens iners ex eo efficitur seque justo plus

dedit otiosæ securitati, quod Deum adesse non credit, qui scrutetur corda et renes. Si enim hoc crederet prorsus illud facere, quod dictum est: providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear.... Quis est enim, inquit respons. 29, alterius potestati subjectus, qui in oculis principis sui aliquid ausurus sit unquam eorum quæ ipsi non placent?

VARIAE LECTIONES.

(Ex recensione Renati Vallini.)

Prior numerus paginam, posterior lineam notat.

- 4, 2, *Solantur*. Sic omnes veteres codices : non **A** solatur.
- 11, 1, *indissolubilique*. *Indissolubili* legunt duo codices Victorini; prior est e bibliotheca S. Victoris Parisiensis.
- 11, 9, *abstulerant*. *Abstulerat* legit codex Victorinus secundus.
- 14, 1, *innutritum*. Hic variantibus libris, *innutritu* n potius quam *enutritum* retinimus; quod eodem quo hic sensu ab antiquis sæpius videamus usurpatum : Velleio Paterculo, lib. II, a quo scribitur Tibertius *innutritus celestium præceptorum disciplinis* : Apuleio, *virgo deliciis omnibus innutrita*. Et ante Plinium Junior *homines mari innutritos* dixerat.
- 14, 2, *abite potius*. *Abite* legit codex Thuanæus primus, e bibliotheca amplissimi viri.
- 14, 5, *Caligarat, ne Caligaret nec*, non male.
- 17, 2, *aucta*. *Acta* legit Florentina editio.
- 18, 6, *in numeris*. Id est in numerato habebat : quæ lectio est omnium codicum.
- 24, 3, *prius*. Prior, omnes codices, excepto Florentino.
- 31, 1, *obversatus*. Solus Florentinus, *versatus*.
- 32, 2, *nec sarcinam*. *Ne sarcinam*, Regius codex, qui e bibliotheca Regia.
- 32, 5, *Et quasi novum*. Sic Victorinus secundus, et Florentinus : reliqui legunt *novi*.
- Ibid.*, *perh rrescerem*. Codex Reg. et Vict. secundus legunt *sic perhorrescerem*.
- 38, 6, *excitantis æstum*. Codex Th. primus, Reg. et uterque Vict. legunt *exagitantis æstum*; sed male, et contra rationem versus.
- 40, 1, *feros tyrannos*, Th. primus et uterque Vict. habent *sævos tyrannos*; item male.
- 42, 3, *Oportet vulnus detegas*. Sic Th. primus, Reg., Flor. et uterque Vict. codex.
- 44, 5, *inferrent*. Th. primus, Reg. et Flor. codex habent *ferrent*.
- 45, 2, *potentiorum*. Flor. habet *potentum*.
- Ibid.*, 4, *Triguillam*. Codex Vict. secundus habet **C** *Trigguillam* : et is fortasse est quem apud Theodericum gratia pollentem vocat Ennodius *Trigguam*, epist. 21, lib. IX.
- Ibid.*, 5, *perpetrataque*. Reg. et Vict. secundus habet et *p-pertrata*; sed optime Vict. primus, *impertrataque jam*.
- 48, 1, *Palatini*. Th. primus et uterque Vict., *Palatinæ*.
- 49, 1, *quorum Basilus, olim*. Ita omnes libri. Solus Flor. una voce auctior, *Basilus unus*.
- 50, 1, *innumeras multiplicesque*. Codex Flor., *injurias atque multiplices*.
- Ibid.*, 4, *ut ni*. Uterque codex Vict., *uti ni*.
- Ibid.*, 6, *eodem die*. Codex Vict. primus, *eo die* Codex Vict. secundus, *in eo die*.
- Ibid.*, 9, *vilitatis*. Th. primus et uterque Vict., *vil-tas*. Flor., *utilitatis*; male.
- 52, 9, *concessisse mendacium*. Th. primus, *con-sisse mendacio*.
- 55, 13, *posse vero contra*. Th. primus, et uterque Vict., *posse contra*.
- 55, 4, *nulla unquam mei laude*. Flor. editio, *nullam unquam mei laudem*.
- 59, 2, *ac tu ipsa*. *Deest ipsa* in codice Vict. primo.
- 61, 3, *affingitur*. Th. primus, Flor. et Vict. secundus, *affigitur*.
- Ibid.*, 6, *supplicium tuli*. Vict. primus. *supplicium pertuli*.
- 71, 1, *dehateravi*. Alii legunt *delatravi*, sive *dila-travi*; sed minus bene.
- Ibid.*, 2, *inquit, mæstum*. Vict. primus, *inquit, alum-ne, mæstum*.
- 76, 6, *itaque lenioribus*. Th. primus, *itaque leviori-bus*.
- 78, 3, *elusus*. Vict. primus, *ilusus*.
- 85, 4, *conditorem*. Vict. primus, *creatorem*.
- 84, 2, *a Deo*. Vict. uterque, *Deo*.
- Ibid.*, 11, *Verum hi perturbationibus mores sunt, ea*. Vict. secundus optime, *verum hi perturbationum mo-res sunt, ea*.
- 87, 3, *veras*. Vict. primus, *vera*; ut lib. III, *vera de hinc animum subierit*.
- 92, 5, *familiaritatem, dum*. Codex Reg. *familiari-tatem exercet, dum*.
- 93, 4, *contingit*. Reg. *contigit*.
- Ibid.*, 11, *vernula*. Th. primus, Vict. uterque, Reg. et Flor., *vernacula*.
- 94, 2, *tu fortunam*. Flor., *tu si fortunam*.
- Ibid.*, 3, *mores sunt, ista natura*, Reg., *mores, hæc natura est*.
- Ibid.*, 8, *perfidam*. Vict. secundus, Th. primus, Reg. et Flor., *perfidiam*.
- 95, 4, *sortem exacerbes*. Th. primus et Reg., *sortem exacerbabis*.
- Ibid.*, 6, *promovereris*. Th. primus et Vict. primus, *promoveres*.
- 97, 2, *exæstuantis*. Sic a Pomponio Mela scribitur Garumna, *obvius Oceani exæstuantis accessibus adaugeri* : proprium quippe oceani est exæstuarere. Vict. uterque, Reg. et Flor., et *æstuantis*.
- 98, 4, *haud curat*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *aut curat*.
- 99, 1, *enique magnum*. Sic, inquit Vallinus, *ex con-jectura reposuimus : cum id ratio Scæzonis nec-essario postularet : nec mihi dubium, quin sic scripserit Bue-tius*.
- 101, 4, *matris ex utero*. Vict. uterque et Flor., *ma-tris utero*.
- Ibid.*, 6, et omnium. Vict. uterque, *omniumque*; Th. primus et Reg., *omnium*.
- Ibid.*, 8, *habe gratiam*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *habes gratiam*.
- Ibid.*, 10, *est allata*. Flor., *illata est*.
- 102, 6, *alligabit*. Vict. uterque, *alligavit*.
- 106, 8, *altos pandit*. Th. primus, Vict. uterque, et Deg., *alios pandit*.
- 107, 1, *dives agit*. Vict. secundus, *dives erit*.
- 111, 1, *medius consulum*. Reg., *medius considens*; male.
- Ibid.*, 6, *perstrinxit*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *p-æstrinzi*.
- 118, 2, *luis*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *luas*.
- 120, 4, *quantum decus ornamentis*. Vict. secundus et Reg., *quantum ornamentis*.
- Ibid.*, 8, *compositæ*. Vict. secundus, *copiosæ*.
- 125, 5, *quod ad beatitudinem*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *quin ad beatitudinem*.
- Ibid.*, 8, *cæcitate*. Vict. secundus, *cæcitati* : quæ et forsans vera lectio est : *judicent docti*.
- 126, 4, *aufferre*. Vict. primus et Flor., *afferre*.
- 131, 3, *momentaria*. Susserunt sic edere codices Vict. primus, Th. primus et Reg.
- Ibid.*, 4, *perspectum*. Th. primus, *prospectum*.
- Ibid.*, 5, *vestri, vel*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *vestra, vel*.
- 132, 4, *congesta pecuniæ*. Th. primus, Reg. et Flor., *congratæ pecuniæ*.
- 135, 4, *atque membrorum compage*. In Thuanæo

- primo et utroque Victorino deest membrorum.
- 134, 6, *quæ in tuis*. Th. primus, Reg. uterque Vict. et Flor., *quæ tu in tuis*.
- 135, 5, *contraque minimo*. Th. primus et uterque Vict., *contraque minimum*.
- 136, 7, *æstimatione*. Uterque Vict., *existimatione*.
- Ibid., 11, *hominibus vero*. In Th. primo, Reg. et utroque Vict. deest *vero*.
- 137, 5, *nego illud esse*. Reg. et Vict. primus, *nego ullum esse*.
- Ibid., 6, *minime, inquis*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *minime, inquis*.
- Ibid., 7, *eoque alieni*. Vict. secundus, *atque alieni*.
- 139, 4, *munera norant*. Th. primus et Flor., *munera norat*.
- 142, 2, *arma*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *arma*.
- Ibid., 3, *hosticus*, ita omnes codices.
- 143, 1, *primus quis*. Flor., *quis primus*.
- 146, 1, *Quæ flammis Ætnæ eructantibus*. Ea lectio fuit veterum omnium codicum, quæ et vera est: tantum pro Ætnæ, legendum est Ætna.
- Ibid., 4, *cupierunt*. Vict. secundus, *cupiverunt*. Th. primus et Reg., *cupivere*.
- 147, 3, *Num si*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *Nunc si*.
- Ibid., 9, *Num quidquam unquam*. Th. primus, *Num quid unquam*. Vict. uterque, *Num quidquam libero*.
- 149, 7, *proveniunt*. Vict. secundus, *perveniunt*.
- 154, 2, *insani*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *prari*: sed male.
- 157, 2, *quæ a nobis*. Uterque Th. et Reg., *quæ a nobis*. Vict. secundus, *quæ nobis cognitæ ab animalibus*.
- Ibid., 17, *propagare ac dilatate*. Uterque Th. et Vict. uterque, *dilatate ac propagare*.
- 158, 9, *ejusque quantumlibet*. Uterque Th. et Reg., *ejusque quamlibet*.
- Ibid., 10, *ne comparari*. Uterque Th. et Flor., *nec comparari*.
- Ibid., 11, *etenim finitis*. Vict. secundus, *etenim si finit s.*
- 159, 5, *credi vetant*. Vict. secundus, *credi prohibent*.
- Ibid., 8, *spernet*. Uterque Th. et Reg., *spernat*. Vict. primus, *sperneret*.
- 163, 1, *jacenti*. Uterque Th. Reg. et Vict. primus, *mauent*.
- 166, 12, *nunc amissas*. Vict. secundus, et Reg., *nunc et amissas*.
- 170, 1, *finierat*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *finiverat*.
- Ibid., 3, *quantum me*. Th. primus, *quam tu me*.
- Ibid., 6, *paulo acriora*. Flor., *paulo ante acriora*.
- 174, 1, *apium*. Th. secundus et Reg., *apum*.
- 178, 5, *permutant*. Uterque Th., *permutent*.
- Ibid., 10, *qui jucunditatis*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *quæ jucunditatis*.
- Ibid., 18, *definirimus*. Reg., *decrevimus*.
- 179, 4, *bonum summum repetit*. Uterque Vict., *bonum suum repetit*.
- Ibid., 10, *dignissimum putant*. Vict. secundus, *dignissimum putent*.
- Ibid., 12, *Num imbecillum*. Th. primus et Vict. secundus, *numquid imbecillum*.
- 187, 3, *vel pecunia, vel honores*. Th. primus, *pecuniæ vel honores*.
- Ibid., 11, *angeret*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *angeret*.
- Ibid., nequeo. Reg. et Vict. secundus, *non queo*.
- 188, 8, *posset amittere*. Uterque Vict., *possit amittere*.
- Ibid., 17, *opibus non expletur*. Vallinus ait se edendum putasse non expletur, ut ex serie orationis stet Boetii sententia: licet libri repugnent: quanquam, ait, et sensus aliquis esse potest dispuncta negativa dictione.
- A 191, 2, *deserit superstitem*. Reg. et Vict. primus: *deseret superstitem*: Vict. secundus: *deserat*.
- 193, 2, *adjuvant*. Th. primus, *adjuvant*.
- Ibid., 4, *adduci potuisti*. Vict. secundus, *abduci potuisti*.
- 194, 8, *contingere; si quis*. Flor., *contingere, sic collige; si quis*.
- 195, 1, *pretura*. Ea lectio fuit codicis Thuanæi secundi: male alii omnes, *præfectura*, quod nomen nihil, tempore quidem Boetii, significabat.
- 199, 14, *situm est*. Vict. secundus et Flor., *situs est*.
- 200, 5, *Antoninus*. Sic Vict. secundus, *verte*.
- 205, 6, *æstimas gloriosum*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *astimas esse gloriosum*.
- Ibid., 7, *pro maxima parte*. Hactenus editi et uterque Th. habebant *proxima*: sed lectionem codicis Victorini secundi et Regii sequi maluit Vallinus, ut e quibus hauriretur sensus præstantior.
- 210, 2, *lacunam*. Sic omnes libri.
- 212, 8, *gloriam petis*. Uterque Th. et Reg., *gloriam petas*.
- Ibid., 10, *corporis servum*. Sic omnes veteres et recentiores libri.
- 219, 7, *si quis*. Sic locum hunc restituit Vallinus ex conjectura, quam postea libri confirmarunt.
- Ibid., 16, *conabaris*. Th. secundus, *conaris*.
- 228, 12, *ab diminutis*. Th. primus, *ab imminutis*: uterque Vict. et Reg., *deminutis*.
- 230, 2, *sed ratione*. Reg. et Vict. secundus, *sed est ratione*.
- Ibid., 15, *et ab illis*. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, *et illis*.
- 231, 2, *quæ πρόσηματα*. Reg., *quod πρόσημα*, bene.
- 232, 10, *tamen si*. Uterque Vict., *tamen etsi*.
- Ibid., *vera bona sint*. Th. primus, et Vict. primus, *vere bona sint*.
- Ibid., 21, *secure igitur*. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, *seculo igitur*.
- C 235, 3, *habitans libido*. Regius, *hebetans libido*: quod verbum quia Boetio familiare est, hæc genuina Vallino loci hujus videtur esse scriptura.
- 236, 7, *appetuntur a pluribus*. Vict. secundus, *appetuntur pluribus*.
- Ibid., 13, *quo inter expetenda*. Th. primus et Vict. secundus, *quod inter expetenda*.
- 237, 4, *postquam unum*. Reg., *cum unum*.
- 238, 9, *Quid, quod*. Flor., *quid dicam, quod*.
- Ibid., 11, *mollissimum quodque*. Uterque Th. et Vict. uterque, *mollissimum qui/que*.
- Ibid., 13, *tegiur, abest in Th. et Vict. utrisque, necnon in Flor. et tuto expungi potest*.
- 239, 5, *sine cogitatione*. Vict. secundus, *sinè cogitatione*.
- 240, 1, *is est enim*. Th. primus, *id est enim*.
- 245, 3, *si superiora*. Uterque Th., Reg. et Vict. uterque, *si priora*.
- 246, 3, *a Deo regi*. Vict. uterque et Flor., *Deo regi*.
- D Ibid., 17 et 24, *esse concessimus*. Uterque Th., Reg. et Vict. uterque, *esse consensimus*, bene.
- Ibid., 19, *extrinsecus, deest in Vict. primo et Reg.*
- 247, 3, *voluntarie regantur*. Uterque Vict. et Reg., *voluntaria regantur*.
- Ibid., 10, *valeret*. Reg. et Vict. secundus, *valebit*.
- Ibid., 16, *magna lacerantem*. Uterque Th. et Reg., *magna lacerantem*.
- Ibid., 18, *deposui*. Reg. et uterque Vict., *disposui*.
- 248, 8, *quæ nunc quidam*. Sic totum locum Vallinus emendavit, veterum codicum ope: tantum pro quo introieris, ex conjectura reposuit *qua introieris*.
- 249, 9, *loquimur rebus*. Omnes recte, *loquuntur rebus*.
- 253, 9, *longa site*. Omnes *longa siti*.
- 254, 3, *donamus*. Reg., Flor. et Vict. secundus, *donamus*.

- 257, 3, *tamen ante hac*. Vict. secundus, *tamen ha-*
ctenus.
Ibid., 9, *locum facinorum*. Reg. et Vict. secundus,
loco facinorum : longe melius. Nisi legas *in locum*.
258, 8, *præmittere*. Uterque Th. et Vict. primus,
prætermittere : male.
Ibid., 12, *revertaris*. Reg. et Vict. secundus, *re-*
haris.
259, 2, *conscendant*. Vict. secundus, *conscendunt*.
264, 16, *quem vero effecisse*. Reg., *quem vera*, inquit,
effecisse.
265, 3, *id quoque*. Th. uterque, uterque. Vict. et
Reg., *illud quoque*.
Ibid., 9, *certum*. Adipiscuntur. Reg., *certum*, in-
quam, adipiscuntur.
Ibid., 27, *ambigit*. Th. primus et Vict. secundus,
ambigat.
266, 7, *præcurris*. Uterque Th., *percurris*.
Ibid., 19, *incessui*. Vict. secundus, *incessu*.
Ibid., 22, *sclesti, iidem viribus*. Vict. secundus et
Flor., *sclesti, viribus*.
267, 5, *deflectuntur*. Vict. secundus, *deflectunt*.
Ibid., 15, *sui natura*. Vict. secundus, *sua natura*.
268, 4, *minime*. Est. Th. primus, *minime*, inquam.
Est.
272, 19, *inficit*. Vict. secundus, *infecit*.
273, 3, *insidiator occultis*. Uterque Th. Reg. et
uterque Vict., *insidiator occultus*.
Ibid., 7, *ab avibus*. Uterque Th., Vict. primus et
Reg., *avibus*.
277, 19, *mentis ulcere*. Non, *vulnere* ; sic exigente
metro, et ad stipulante non uno codice.
279, 12, *velle, posse, perficere*. Hac distinctione,
inquit Vallinus. restituumus locum.
281, 12, *liquere esse*. Th. primus, et Reg., *liquere*
respondi.
282, 2, *saltem non audienda*. Uterque Th. et Vict.
uterque, *saltem audienda*.
283, 2, *faciunt*. Vict. secundus, et Reg., *faciant*.
Ibid., *patiantur*. Vict. secundus, et Reg., *patian-*
tur.
Ibid., 11, *hac igitur*. Th. primus et Reg., *hinc*
igitur.
Ibid., 23, *esse dicent*. Uterque Vict., *esse duce-*
rent : bene.
Ibid., 27, *Nam si, uti*, etc. Corruptum antea lo-
cum, inquit Vallinus, in omnibus impressis, juveni-
bus partim antiquis libris, sic tandem restituumus
sue integritati.
286, 1, *apri*. Sic, licet repugnent etiam veteres
libri, scripsisse videtur potius Boetius, quam immani
illa licentia usus, si retinueris, *aper*, quam non ad-
mittunt hendecasyllabi.
293, 13, *delibare*. Omnes, *deliberare*.
294, 4, *digerit in motum*. Th. secundus, *digerit im-*
motum. Th. primus, et Reg., *in motu* : recte.
296, 3, *puncti medium*. Th. uterque, Reg. uterque
Vict. et Flor., *punctum medium*.
Ibid., 9, *profiscantur*. Vict. uterque et uterque
Th., *profiscatur*.
Ibid., 10, *ipsas quoque immutabiles*. Vict. secundus,
ipsam quoque immutabilem.
Ibid., 19, *suo quemquam*. Th. uterque, Reg. et
Vict. secundus, *suo quoquam* : bene.
297, 3, *censuerit*. Vict. secundus, *censuerunt*.
Ibid., 15, *respicit*. Vict. secundus et Reg., *respe-*
xit.
298, 2, *gerendu*. Th. uterque et Vict. primus *re-*
genda.
Ibid., 5, *agitari sinit*. In omnibus deest *sinit* : male.
Ibid., 22, *conscientiam spectans*. Uterque Th. Reg.
et Vict. uterque, *conscientiam expectans*.
299, 1, *acta felicitas*. Vict. secundus, *aucta felici-*
tas.
Ibid., 2, *ut exercitii*. Th. primus, *ut exercitium*.
Ibid., 5, *quique dissentiant*. Th., uterque Reg. et
uterque Vict., *quisque dissentiant* : male.
- A Ibid., 15, *ab assignata*. Reg., *a signati*, forte *ab as-*
signati : recte.
Ibid., *discesserit*. Th. uterque, Vict. secundus et
Flor., *decesserit*.
Ibid., 16, *divini operis*. Reg. et Vict. primus, *divi-*
næ opere.
301, 9, *tingere flammæ*. Uterque Th. et Reg., *tin-*
guere flammæ.
303, 7, *durare queant*. Vict. secundus, *durare*
queunt.
304, 3, *qui? inquit*. Th. primus et Vict. primus, *Et*
qui? inquit.
305, 19, *confirmandæ sapientiæ*. Uterque Th., Reg.
et Vict. secundus, *conformandæ sapientiæ*.
Ibid., 24, *quidquid autem*. Th. uterque et Reg.,
quidquid aut : bene.
306, 2, *nisi aut exercet, aut corrigit, punit*. Sic om-
nes libri : Planudes quoque. Victorini vero, verbo
auctiores, *nisi aut exercet, aut corrigit, aut damnat,*
punit : sed male.
- B 314, 4, *hoc igitur fortuito*. Th. uterque, Reg. et
uterque Vict., *hoc igitur fortuito*.
Ibid., 7, *eo loci*. Reg., *eo loco*. Th. secundus, *in eo*
loco.
Ibid., 11, *quo ille obruit*. Reg. et Vict. secundus,
quod ille obruit.
316, 5, *convenient*. Th. secundus, Reg. et Vict. se-
cundus, *convenient*.
319, 3, *quodque discernat*. Ambo tam Th. quam
Vict., *quidque discernat*.
320, 2, *quibus inest ratio*. Uterque Th., Reg. et
Vict. uterque, *quibus in ipsis inest ratio*.
Ibid., 9, *ceciderrunt*. Uterque Th., Reg. et Vict. se-
cundus, *ceciderrunt*. Flor., *cecidere*.
321, 2, *inscitiæ*. Reg. et Vict. secundus, *inscientiæ*.
323, 5, *quæ sint, quæ fuerint, veniantque uno*. Sic
ambo tam Th. quam Vict. et Flor. : recte : nemo
enim non videt transpositionem factam in aliis editio-
nibus omnibus.
325, 1, *si res aliorum*. Uterque Th., Reg. et uter-
que Vict., *si aliorum* : bene.
Ibid., 12, *at nos*. Uterque Th. et Vict. secundus,
ac non. Reg., *ac nunc*.
326, 12, *atque sese res*. Reg. et Vict. secundus,
quam sese res : bene.
327, 2, *humana opinione*. *Humanæ opinione* ; for-
tasse *humanæ opinioni*.
328, 2, *speret quisquam*. Uterque Th., Reg., Vict.
secundus et Flor., *speret quisque*.
331, 5, *at si nescit*. Th. secundus, *aut si nescit*.
335, 10, *arbitrio eveniant*. Uterque Th. Reg. et Vict.
secundus, *arbitrio veniunt*.
336, 9, *quæ incerti*. Th. secundus, *quibus incerti* :
non male.
Ibid., 10, *opinionis constat id*. Uterque Th., Reg.
et Vict. secundus, *opinionis id*.
337, 10, *imaginationis*. Vict. secundus, *imagnis*.
Ibid., 15, *ita definit*. Th. secundus et Reg., *ita de-*
finivit.
Ibid., 18, *non imaginatione*. Th. secundus, *non in*
imaginatione.
Ibid., *sed rationali*. Th. secundus, *sed rationabili*.
340, 21, *desidit*. Uterque Th. et Vict. primus, *de-*
cedit.
344, 7, *quoddam universale*. Uterque Th. et Vict.
primus, *quiddam universale*.
Ibid., *consideret*. Uterque Th., *considerat*.
345, 5, *nulla est præscientia*. Th. secundus, *nullam*
esse præscientiam.
Ibid., 7, *habere possemus*. Vict. secundus, *habere*
possimus.
348, 7, *patefecerit*. Uterque Vict., *patefacit* : et
uterque Th., *patefecit*.
349, 16, *præsentiam*. Sic emendavit Vallinus ex
consensione omnium veterum codicum.
350, 24, *necessaria, quam non necessaria*. Uterque

Th., Reg. et Vict. secundus, *necessaris quam non necessarie.*

351, 11, *aliquem ambulare.* Th. primus, *aliquem hominem ambulare.*

Ibid., 15, *voluntarie gradientem.* Uterque Th., Reg. et Vict. secundus, *voluntate gradientem.*

Ibid., *eum tamen.* Vict. primus et Reg., *eum tum.*

Ibid., 24, *quæ prius.* Uterque Th., *qua prius.*

Ibid., 27, *proposui.* Th. primus, *posui*

352, 5, *divinam te præscientiam.* Th. secundus et

A Reg., *divinam te præsentiam.*

Ibid., 8, *nunc illud velim.* Uterque Th. et Vict. secundus, *nunc aliud velim.*

Ibid., 16, *scientiæ vis.* Th. secundus, *scientia ejus.*

Ibid., *cuncta complectens.* Reg., *cuncta prospiciens vel complectens.*

Ibid., *posterioribus debet.* Th. secundus, *dedit posterioribus.*

Ibid., 23, *rectæ sunt.* Th. primus, *receptæ sunt.*

Ibid., 26, *indicta.* Vict. secundus, *indicta.*

APPENDIX

AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

VARIA MONUMENTA LITTERARIA

QUÆ LIBRIS DE CONSOLATIONE IN GLAREANI EDITIONE PRÆFIGUNTUR.

JOANNES MURMELLIUS RURÆMUNDENSIS
RODOLPHO LANGIO MONASTERIENSIS ECCLESIAE CANONICO
S. P. D.

Tandem meas in Docti Severini de Philosophiæ Consolatione, cum primis fructuosum opus enarrationes, Rodolphe Langi, vir omnium (quos novi) humanissime, disertissime, pietissime, studiosorum usui in lucem emisso, tuoque clarissimo nomini dico: non quod ei meis nugis aliquid splendoris accedere posse confidam, sed ut auctoritatis tuæ præstantissime tutela, quasi Ajacis clypeo munitæ, sub hominum vultus prodeant tutiores, nec vituperationum linguas cote livoris (ut eleganter ait quidam) naturaliter acuminatas, et aspidum morsu nocentiores reformident. Dignus est profecto Boetius, ut ingenue verum fatear, qui me longe meliorem aliquando commentatorem sortiatur. Verum tantum abest ut in hac commentariorum editione tanto scriptori satisfactum putem, ut vel hoc modo doctiores ad juvanda studiosorum studia maximopere cupiam excitari. Porro de hactenus editis in eundem enarrationibus nihil attinet dicere: quæ si placerent hominibus eruditis, sane quam libens (ut qui trivialibus olim quotidie prælectionibus, et s-holæ moderandæ curis supra modum distingar) hoc lucubrandi labore, et hominum judicia subeundi periculo supersedissem. Cæterum candido lectori operam meam probatum iri confido, non ob hoc solum, quod obscuris lucem intulerim, verum etiam quia Græcis deo desiderabantur, loco suo repositis (quæ Joannes Cæsarius utriusque lingue doctissimus, et philosophiæ medicinæque professor egregius ex Italia, Joannes Adicollus bonarum artium magister, dubium litteratio an humanior, Daventria superiori ad me anno dederunt) mendas complusculas, tum e prosa oratione, tum e versibus sustulerim. Qua quidem in re tua quondam non parum me juvit industria, multijugaque eruditio: super cujus amplissimis laudibus (id quod Salsitius de Carthagine ait) silere melius puto quam parum dicere, quoniam alio properare tempus monet. Præmissi autem quædam nostris, quæ diligens lector haud quaquam aspernabitur, spero. Vale,

B meque (ut facis) ama. Almarix tertio nonas Aprilis, anno a Christi Salvatoris ortu 1514.

JOANNES CÆSARIUS JULIACENSIS

IN QUADAM AD MURMELLIUM EPISTOLA.

Quod scribis te commentaria parare in quinque Boetii libros de Consolatione philosophiæ, nihil sane jucundius audire potui: quod id certe diu jam optaveram, ut videlicet ab aliquo docto homine, et in bonis litteris rite instituto (qualem te et judico et certo scio) talia oderentur commentaria, quæ digna esse possent tanto auctore, ac tantæ rei convenire.

NICOLAUS CRESCIUS FLORENTINUS

MONACHUS CISTERCIENSIS, ANTONIO LANFREDINO
FLORENTINO CIVI ILLUSTRIS.

Multa quidem sunt, Antoni Lanfredine, et in philosophia et in theologia, cum obscure dicta, tum ad cognoscendum difficilia. Illæ tamen imprimis celebres de fato, de beata vita, de divina prænotione, atque Providentia quæstiones, ancipiti intellectui legentium plerosque in deteriorem sensum transversos agunt. Quæ quanquam sunt a nonnullis ita accurate disputata, atque copiose illustrata, ut nullus videatur relictus dubitandi locus, iis tamen de rebus accuratius, gravius, lucidius nemo quam Severinus Boetius disseruit, vir (me quidem iudice) omnium suæ ætatis doctissimus. Qui cum in multiplici disciplinarum genere non pauca scripserit, voluit etiam tum in hoc libro, quem de philosophiæ Consolatione, tum in iis quos de Trinitate et de Duabus Naturis Christi inscripsit, bono periculo experiri, quantum in sacris Litteris profecisset. Sed erat hic liber adeo sæculorum incuria jam depravatus, ut nullus sui auctoris nitor, nullusque prope cultus agnosceretur. Qui cum superioribus annis restitutionem sui posceret, multo pluribus vulneribus affectus est. Namque mutilus, inversus, et a se plurimum mutatus prodiit ab impressoribus in manus hominum, cum commentariis qui falso divo Thomæ Aquinati ascribuntur. Regatus itaque ut hunc ipsum Boetii librum emendarem, ac pristinae integritati quoad possem restituerem. Id eo libentius feci, quod materia de qua agebatur (a